Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt

Digitalisierung von Drucken des 18. Jahrhunderts

Novvm Testamentvm Latinvm, Sebastiano Castellione Interprete, Ex Eivsdem Postrema Castigatione. Accedit Io. Matthi. Gesneri De Vsv Hvivs Interpretationis Germanica Dispvtativncvla

Châteillon, Sébastien Châteillon, Sébastien

Gothae, 1747

VD18 12836834

urn:nbn:de:gbv:3:1-737224

Visual Library

Universitäts- und Landesbibliothek
Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0001-5
DFG

Universitäts- und Landesbibliothek
Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0002-0

NOVVM TESTAMENTVM LATINVM,

SEBASTIANO CASTELLIONE

INTERPRETE,

EX EIVSDEM POSTREMA CASTIGATIONE.

ACCEDIT

IO. MATTHI. GESNERI

DE VSV HVIVS INTERPRETATIONIS GERMANICA DISPVTATIVNCVLA.

Cum Gratia & Privil. Potent. Reg. Pol. & Elect. Sax.

GOTHAE

SVMTIBVS IO. ANDR. REYHERI.

MDCCXXXXVII.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt

urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0003-6

Universitäts- und Landesbibliothek
Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0004-1

VIRO
MAGNIFICO ATQVE EXCEL-
LENTISSIMO

IOANNI MATTHIAE GESNERO,

ELOQVENTIAE ET POESEOS PROFESSORI P. O. IN ACADEMIA GEORGIA AVGVSTA, EIDEM A BIBLIOTHECA, SEMINARII PHILOLOGICI ET SCHOLARVM MAIORVM INSPECTORI, SOCIETATIS REGIAE SCIENTIARVM BORVSSICAE SODALI,

VINDICI AC CONSERVATORI DOCTRINAE, QVAM POLITIOR IMPERTIT HVMANITAS, SOLERTISSIMO AVSPICATISSIMOQVE,

FAVTORI SVMMOPERE OBSERVANDO,

NOVVM HOC TESTAMENTVM CASTELLIONIS LATINVM,

L. M. Q.

D. D. D.

IOANNES ANDREAS REYHERVS.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0005-7
DFG

Quanquam antea, plurimis argumentis iisque clarissimis, satis cognitam habui perspectamque singularem TVAM erga me beneuolentiam, VIR EXCELLENTISSIME; huius tamen accessionem haud minimam nunc factam esse, arbitror, quod praefationem Noui Foederis codici, a Sebastiano Castellione latine reddito, a me autem denuo typis exscripto, atque ad iuuentutis litterarum studiosae vsum publicato, vltro ac perliberaliter praemisisti. Quae quidem praefatio TVA cum doctissimi cuiusque, tum vero maxime virorum, in scholis iuuenes ad humanitatem erudientium, lectione digna videtur, propterea, quod, quomodo, praeter vsus diui-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0006-3

diuiniores ſanctioresque, commodiſſimum expeditiſſimumque latinae linguae addiſcendae inſtrumentum fieri poſſit Caſtellionis interpretatio, abs TE *ſcite fuit oſtenſum. Hoc autem ipſum qui, niſi* TV, *ſolidius potuiſſet luculentiusque praeſtare, puto eſſe fere neminem. Nam, quanta cum laude atque felicitate olim in ſcholis gymnaſiisque litteras tradidiſti elegantiores, tanta cum nominis celebritate atque approbatione iam munus easdem tradendi in Academia Goettingenſi adminiſtras. Proinde nullum omnino eſt dubium, quin, quae ſit optima et certiſſima latini ſermonis percipiendi non minus, quam aliis inculcandi via, longo docendi vſu habeas compertum. Tanto minus miraberis,* VIR EXCELLENTISSIME, *quid ſit, quod, hanc nouam Noui Inſtrumenti, a Caſtellione latine conuerſi, editionem clariſſimo Nomini*

TVO

TVO dicatam esse atque consecratam, velim. Quo enim plus ex eruditissima praefatione TVA ad illam decoris redundat atque ornamenti, hoc maiori me TIBI deuinctum beneficio obstrictumque reddidisti. Itaque TIBI, Assertor litterarum politiorum felicissime, libellum sic offero praesentem, vt memoris gratique candorem animi TIBI in perpetuum simul obstringam. Quod meum TE publice compellandi consilium benignissime abs TE acceptum iri, sicuti nullus dubito, ita praepotenti propitioque DEO persancte supplico, vt TE diu EIVS gloriae, diu Academiae Georgiae, cuius insigne es ornamentum, diu vniuerso orbi litterato, diu denique famae TVAE superstitem esse sinat. Scribebam Gothae, A. S.R. MDCCXLVII, ipsis Nonis Septembr.

Castel-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0008-4 DFG

* * *

Castellions Veberſetzung des neuen Teſtamentes ſcheinet heute zu Tage keiner Vor- oder Lobrede zu bedürfen. Die unterſchiedenen Auflagen, die man davon zu machen in den neueren Zeiten veranlaſſet worden, ſind ein Beweis, daſs es viele Liebhaber gefunden, und vermuthlich auch ins künftige finden werde.

Ich ſetze alſo die Feder nicht in der Abſicht an, dem Herrn Verleger einen Gefallen zu erweiſen, dazu ich mich ſonſt gar ſehr verbunden erachte; indem der Titul des Buches und der *Reyberiſche* Nahme ſchon alles in ſich halten, was zum Lob deſſelben dienlich iſt: ſondern ich ergreife dieſe Gelegenheit, *von dem Gebrauch dieſer Veberſetzung zu Erlernung der lateiniſchen Sprache* dasienige kürzlich und deutlich vorzutragen, und dadurch gemeiner zu machen, was ich ſeit geraumer Zeit aus Veberlegung und Erfahrung richtig befunden habe.

2. Es kommt hierbey gleich anfangs ein Einwurf vor, ob es nicht wider die Ehrerbietung, welche man dem göttlichen Worte ſchuldig iſt, laufe, daſs man daſſelbe zum Werkzeug machen wolle, die heidniſchen Schriften dardurch verſtehen zu lernen?

Wenn dieſer Einwurf ſeine Richtigkeit hätte, müſſte es auch unrecht ſeyn, die Kinder aus der Bibel und Catechiſmo in ihrer Mutterſprache leſen und ſchreiben zu lehren, indem die meiſten Menſchen ſolch Vermögen nachgehends zu nichts weniger als zu den Religions-Vebungen anwenden.

Die göttliche Weisheit hat alle Dinge in der Welt ſo klüglich zuſammen geordnet, daſs iedes ohne ſeine Hauptabſicht noch zur Beförderung vieler andern Sachen dienen kann und muſs, wie z. E. die Saamen vieler Bäume und andern Gewächſe nicht nur die Fortpflanzung ieder Art zum Endzweck haben, ſondern auch zur Nahrung anderer Geſchöpfe dienen müſſen. Endlich iſt der Hauptabſicht des göttlichen Wortes der Gebrauch von dem wir reden wollen, ſo gar nicht zuwider, daſs dieſelbe vielmehr auch dadurch erhalten werden kann. Iemehr und aufmerkſamer die Menſchen mit dieſem göttlichen Buche umgehen, deſtomehr Gelegenheit bekommt der darinnen enthaltene lebendige Saame hier und dar Wurzel zu ſchlagen, und zu ſeiner Zeit Früchte zu bringen.

3. Die Schreibart der göttlichen Bücher des neuen Bundes ist von einer so edeln Einfalt, so leicht und fliessend, dass sie auch die schwächesten nicht hindert, den Sinn derselben an den allermeisten Orten einzusehen, und zu fassen. Eben dadurch werden sie, das ist die guten Veberfetzungen derselben, im höchsten Grad bequem, eine bisher unbekannte Sprache durch deren Hülfe zu erlernen.

4. Die gewöhnlichste und leichteste Art lebendige Sprachen zu fassen ist wohl diese, dass der Lernende einen Dolmetscher oder Lehrer bey der Hand habe, welcher so wohl einer dem Lernenden schon bekannten Sprache kundig, als derienigen, welche nun gelernet werden soll. Dieser sagt dem Lernenden, was die Worte der einen Sprache in der andern bedeuten. Er kann aber nicht zugleich anhören, was er dolmetschen soll, und auch gehörig antworten; er kann nicht zugleich reden und schreiben, nicht zugleich den Augen und den Ohren seine Worte vorstellen, durch diese zwey Pforten zugleich in das Innere dessen, der lernen will, eindringen, und also gehet es nothwendiger weise etwas langsam und beschwerlich zu.

5. Hat aber ein Anfänger in der lateinischen Sprache (denn was hindert es hier gleich auf die Anwendung überzugehen?) z. E. die Geschichte der Geburt unseres Heilandes, deren Vmstände ihm auch ausser dem bekannt sind, vor Augen,

wie solche in Castellions neuen Testament stehet, und höret solche zugleich aus der deutschen Uebersetzung vorlesen, so siehet er mit Augen dasienige, was er verstehen will, und ein anderer sagt ihm den Verstand deutlich vor. Fasset er nicht gleich alle und iede Worte, so gehet es ihm, wie einem, der eine sonst bekannte Sache unvollkommen abgebildet siehet: die Theile, welche er nicht erkennen kann, machen, dass die übrigen sonst unkenntlichen von seiner Vorstellungs-Kraft ersetzt werden. Die kurzen Absätze oder Verse verursachen, dass der laut Vorlesende, und der in der Stille Nachlesende beständig einander begleiten können. Die eigenen Nahmen Augustus, Syrien, Maria &c. sind so viele Merkmahle, dabey man sich so zu sagen des Weges versichern kann.

Bleiben einige Worte ein, zwey und mehrmalen noch dunkel: so werden sie immer im folgenden aufgekläret.

6 Es gehet damit eben wie mit den Kindern oder Erwachsenen, welche eine Sprache aus dem mündlichen Vmgang lernen. Diese verstehen erstlich ein und ander Wort, dessen Origina (wenn ich so reden darf) sie zugleich sehen oder mit einem andern Sinne begreifen: nach und nach werden dieser Wörter mehr, und helfen einander verständlich machen, bis endlich der wiederholte Gebrauch und die Vebung eine Vollkommenheit zuwege bringt.

7. Es ist also müglich, dass ein Mensch, der mit gesunden Kräften des Verstandes versehen, und nur lesen gelernet hat, dadurch in kurzer Zeit zu einer ziemlichen Erkenntniss der lateinischen Sprache gebracht werde, wenn er nur Castellions neues Testament mit dem deutschen vergleichet, und von Anfang bedächtlich einen Vers gegen den andern liesset, hiernächst aber sich das Deutsche vorlesen lässet, und mit gehöriger Aufmerksamkeit im stillen Nachlesen das Lateinische damit vergleichet.

8. Viel weiter aber ist es allerdings in kurzer Zeit zu bringen, wenn diese Arbeit von einem vernünftigen Manne regieret wird, welcher nicht nur durch öfteres Nachsehen und Nachfragen der Zerstreuung der Gedanken, und Verirrung vorkommet, sondern auch die Schwierigkeiten hebet, welche hier und dar entweder aus der Unähnlichkeit der Sprachen, oder aus den verschiedenen Gedanken der Uebersetzer entstehen können: welcher, nachdem ein mässiger Vorrath der Wörter gesammlet, und einige Fertigkeit im Verstehen erlanget worden, nun auch das Vornehmste von der Grammatic vorträgt. Z. E. in der Geschichte von der Geburt unsers Heilandes sind die Worte, *es begab sich*, in Castellions Uebersetzung nicht zu finden, aber auch nicht nöthig: *es gieng ein Gebot aus*, heisset im Lateinischen, *es ward durch ein Gebot bekannt gemacht* u. s. f.

9. Eine Stunde, welche alſo angewendet wird, daſs ein Stück aus dem neuen Teſtamente deutſch vor- und lateiniſch nachgeleſen, von dem Lehrer aber die ſchwerſten Hinderniſſen des Verſtehens auf die gedachte Art weggeräumet werden, hat hundertmal mehr Nutzen, als das unvernünftige Auswendiglernen der einzelnen Wörter und Muſter des declinirens und coniugirens; als die vielfältig zur Vngebühr eingeblauete ſogenannte Conſtructions-Ordnung, die unvernünftige wörtliche Veberſetzung ſolcher Stellen von Kriegs- und Welthändeln, davon öfters der Lehrer ſelbſt keinen Begriff hat, und deren verdriesliche Wiederholung; die langweilige Ausziehung der Redensarten und Formeln, die man verkehrt anwenden lehret &c.

10. Dieſe Vebung hat noch dieſe Bequemlichkeit, daſs die Kinder auch in den Haus-Andachten, in der Kirche, und ſo oft etwas aus dem neuen Teſtament vorgeleſen wird, zugleich des Gottesdienſtes abwarten, und in der lateiniſchen Sprache merklich zunehmen können. Es iſt nicht zu befürchten, daſs dieſes die Andacht hindern werde, wohl aber zu hoffen, die Kinder werden mit wenigerer Zerſtreuung als ſonſten den Sinn des göttlichen Wortes faſſen.

11. Ein ganz beſonderer Vortheil dieſer Sache iſt nicht vorbey zu gehen, welcher den öffentlichen Schulen zu ſtatten kommen kann. Es geſchiehet zum öftern, daſs ein Lehrer einer Claſſe

durch

durch Krankheit oder andere Zufälle gehindert wird seine Stunden abzuwarten, ohne dass iemand vorhanden seyn sollte, dem man dessen Verrichtung sogleich auftragen könnte. Hieraus folget, dass diese Classe entweder gar nichts zu thun bekommt, oder mit einer andern, die sonst andere Lectionen hat, vereiniget werden muss; da denn vielfältig die Hälfte oder noch ein grösserer Theil müssig bleibt, und entweder die andern durch Muthwillen hindert, oder doch unvermerkt eine Gewohnheit annimmt, einen Vortrag ohne Aufmerksamkeit die Ohren vorbey rauschen zu lassen, welches ein überaus gemeines Laster der Iugend ist, und manchen Gelehrten noch in seinen männlichen Iahren theils unangenehm theils verächtlich machet. Die Castellionische Uebersetzung des neuen Testamentes kann gebrauchet werden, eine grosse Menge von iungen Leuten von ganz unterschiedenen Alter und Vermögen auf einmal in Aufmerksamkeit und einer überaus nützlichen Uebung zu erhalten.

12. Wir wollen setzen, es komme durch einen nicht ungewöhnlichen Fall dahin, dass vor drey Classen nur ein Lehrer vorhanden. Ist ein Zimmer da, das alle drey Classen fassen kann; ist eine genugsame Anzahl von dem lateinischen neuen Testamente in den Händen der Iugend, so lässt sich der grosse Haufe auf folgende Weise gar leicht, und wie spielend in Ordnung, und in einer höchst nützlichen Uebung erhalten. Wir

ſetzen, es ſind einige darunter, welche das griechiſche neue Teſtament zu verſtehen anfangen, einige können mehr oder wenig Latein leſen und verſtehen, andere können vollkommen oder unvollkommen deutſch leſen. Die erſten nehmen das griechiſche, die andern das lateiniſche, die dritten das deutſche neue Teſtament in die Hände. Den ſchwächſten ieder Claſſe wird, wenn es thunlich, ein ſtärkerer an die Seite geſtellet, der ihn, ſo oft es nöthig, zurecht weiſe. Einer wird aufgeſtellet, der mit vernehmlicher Stimme etwas aus der deutſchen Bibel vorlieſet. Sollten der iungen Leute auch 200 ſeyn, ſo kann ein munterer Lehrer ſie in Aufmerkſamkeit erhalten, wenn er unter ihnen herum gehet, bald hier bald dort nachſiehet, ob die Kinder acht haben, wozu kein beſonderes Nachfragen oder öftere Vnterbrechung des Vorleſers nöthig iſt; ſondern nur die Anordnung zu machen, daſs ieder, dem ſich der Lehrer nahet, oder dem er ein Zeichen giebt, mit dem Finger den Ort zeiget, wo nun geleſen wird, oder die Zahl des Verſes ausſpricht. Bisweilen fragt der Lehrer insgemein, wie heiſſt dieſs Wort im Griechiſchen? im Lateiniſchen? und ſagt erſt, nachdem die Frage ausgeſprochen worden, wer antworten ſoll. Die Munterkeit des Lehrers wird ein Feuer der Eiferſucht, eine Furcht der Beſchämung, eine Begierde nicht dahinten zu bleiben, erregen, und nichts weniger als Drohen und Schläge nöthig haben, um einen

ſo

ſo groſſen, ſo ungleichen Haufen in Ordnung und Aufmerkſamkeit zu erhalten.

13. Ich ſchreibe dieſes letztere, ſo wohl als alles vorhergehende, nicht aus einer müſſigen Vorſtellung, ſondern nebſt der Veberlegung aus einer vielfältig wiederholten Erfahrung, die ich ehedeſſen nahmentlich in der Thomas-Schule zu Leipzig angeſtellet habe: und ich bin verſichert, ieder vernünftiger Schulmann, welcher ſonſt die gehörige Betrachtung bey der Iugend hat, und nicht durch ſeine Schuld lächerlich und untüchtig worden, werde eben dieſes befinden.

14 Ein Knabe, der durch dieſe Vebung einen guten Theil der lateiniſchen Sprache gelernet hat, wird hernach mit leichter Mühe, unter einer guten Anführung * die ſonſt ſo bittere Grammatic, ohne Auswendiglernen, viel feſter und richtiger faſſen, als wenn er gleich am Anfang der Vnterweiſung damit gemartert, und wie leider vielfältig geſchiehet, dadurch um einen guten Theil der Vernunft, und meiſtens um alle Luſt zum Studiren gebracht worden: er wird die Wörter der lateiniſchen Sprache beſſer verſtehen und gebrauchen, als wenn er dieſelben einzeln und auſſer einen Zuſammenhang noch ſo ängſtlich, und unter tauſend Schlägen und Thränen, auswendig hätte lernen müſſen.

15. Möchte

* Welche ich in der Vorrede zu der Cellarianiſchen Grammatic vorſtellig gemacht habe.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0017-4

15. Möchte doch diese kurze Schrift dazu dienen, dass einige öffentliche Lehrer eine Probe machten, deren guter Erfolg den unfehlbaren Nutzen nach sich ziehen würde, dass endlich einmahl der unleidlichen Barbarey und Tyranney, welche in einigen Schulen den allergrösten Theil der Kinder unglücklich machet, kräftig gesteuret werden, und die Besserung im Verstand und Willen schnell wachsen könnte. Göttingen d. 20 May 1747.

IO. MATTHIAS GESNER
P. P. O. und der Schulen in Sr. Königl. Mai. von Grossbrittannien deutschen Landen General-Inspector.

EVAN-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0018-9

EVANGELIVM
AVCTORE
MATTHAEO.

CAPVT I.

Christi genealogia, et conceptus. Iosephi suspicio, et confirmatio de virgine. IESV nomen.

Enumeratio * generis IESV CHRISTI, prognati Dauide, prognati Abrahamo.

* *Christi genus. Luc. 3, 23. etc.*

2. Abrahamus genuit Isaacum, Isaacus Iacobum, Iacobus Iudam et eius fratres.

3 Iudas Pharem et Zaram ex Thamare. Phares Esromum, Esromus Aramum.

4. Aramus Aminadabum, Aminadabus Naassonem, Naasson Salmonem.

5. Salmon Boozum ex Rachaba, Boozus Obedem ex Rutha, Obed Iessaeum.

6. Iessaeus Dauidem regem, Dauid rex Salomonem, ex ea quae fuerat Vriae.

7. Salomo Roboamum, Roboamus Abiam, Abias Asam.

8. Asa Iosaphatum, Iosaphatus Ioramum, Ioramus Oziam.

9. Ozias Ioathamum, Ioathamus Achazum, Achazus Ezechiam.

10. Ezechias Manassem, Manasses Amonem, Amon Iosiam.

11. Iosias Ioacimum, Ioacimus Iechoniam, et eius fratres in exilio Babylonico.

12. Post exilium Babylonicum, Iechonias genuit Salathielem, Salathiel Zorobabelem.

13. Zorobabel Abiudem, Abiud Eleacimum, Eleacimus Azorem.

14. Azor Sadocum, Sadocus Achimum, Achimus Eliudem.

15. Eliud Eleazarum, Eleazarus Matthanem, Matthan Iacobum.

16. Iacobus Iosephum Mariae virum, ex qua natus est IESVS nomine Christus.

17. † Igi-

17. † Igitur in vniuersum ab Abrahamo ad Dauidem genera sunt quatuordecim. A Dauide item ad exilium Babylonicum, quatuordecim. Ab exilio Babylonico ad Christum, quatuordecim.

† *Generis gradus.*

18. Iesu Christi autem natiuitas sic se habet: quum esset desponsa mater eius Maria Iosepho, priusquam conuenissent, comperta est vterum ferre ex Spiritu sancto.

Luc 1, 27. 34 35. et 2, 5.

19. Iosephus vero vir eius, qui iustus esset, nec in eam vellet exemplum edere, statuit eam clam repudiare.

Deut. 24, 1.

20. Haec quum haberet in animo, ecce Domini angelus in somnis apparuit ei, et ita locutus est: Iosephe Dauide prognate, ne metue ascisce re Mariam vxorem tuam. nam quod in ea genitum est, ex sancto Spiritu est.

21. Pariet autem filium, quem Iesum nomine vocabis: is enim suos ab ipsorum peccatis vindicabit. *Luc. 1, 31.*

22. Hoc autem totum factum est, vt confieret, quod a Domino dictum fuerat per vatem, ita dicentem:

23. Virgo ventrem latura est, et editura filium, qui nominabitur Emmanuel: quod perinde est ac si dicas, nobiscum Deus. *Esa. 7, 14.*

24. Igitur experrectus a somno Iosephus fecit, vt ei praeceperat Domini angelus, asciuitque suam coniugem.

25. Nec eam cognouit, donec ea peperit filium suum primogenitum, quem Iesum nomine vocauit. *Luc. 2, 7.*

CAPVT II.

Christi ortus. Per magos Herodis furor: eorundem adoratio, et munera. Iosephi fuga. Infantium caedes. Iosephi reditus. Nazaraei cognomen.

IESV autem Bethlehemae in Iudaea nato, tempore regis Herodis venerunt ab oriente magi Hierosolymam, *Luc. 2, 1. 4. 6.*

2. Et vbinam esset Iudaeorum natus rex, quaesiuerunt: sese enim eius vidisse stellam in Oriente, itaque eum adoratum venisse.

3. Quibus auditis, turbatus vna cum tota Hierosolyma rex.

4. Conuocatis omnibus pontificibus et scribis populi, sciscitatus est ab eis, vbinam Christus nasciturus esset.

5. Cui illi responderunt: Bethlehemae Iudaeae: sic enim a vate scriptum esse:

6. E

6. Et tu Bethlehema Iudaeae terra, nequaquam minima es praefecturarum Iudaeae. Ex te enim mihi prodibit Dux, qui meum reget Israeliticum populum.
Mich. 5, 2. Io. 7, 42.

7. Tunc Herodes clam vocatis magis, perquisiuit ab eis tempus, quo stella apparuisset,

8. Eosque Bethlehemam dimisit ita dicens: ite et de puero diligenter inquirite: ac quum inueneritis, certiorem me facitote, vt ego quoque ad eum adorandum proficiscar.

9. Igitur illi, audito rege, profecti sunt: ac tum stella, quam in oriente viderant, eos antecessit, donec venit stetitque supra locum, vbi puer erat.

10. Illi, visa stella, maximo gaudio laetati sunt.

11. Et domum ingressi, puerumque cum eius matre Maria nacti, prociderunt, eumque adorarunt, et apertis suis capsis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham. *Ps. 72, 10. Es. 60, 6.*

12. Deinde oraculo moniti in somnis, ne ad Herodem reuerterentur, per aliam viam se receperunt in patriam.

13. Digressis illis, Domini angelus Iosepho in somnis apparet, surge, inquit, et assumto puero, eiusque matre, fuge in Aegyptum, et illic esto, donec ego te moneam. Quaesiturus est enim puerum Herodes ad necem.

14. Igitur ille surgit, et vna cum puero, eiusque matre, noctu concessit in Aegyptum

15. Ibique fuit, vsque ad Herodis obitum, vt confieret, quod fuerat a Domino dictum per vatem ita dicentem: ex Aegypto euocaui filium meum. *Oseae 11, 1.*

16. Tunc Herodes videns se a magis illusum esse, adeo iratus est, vt miserit interfectum pueros, quotquot Bethlehemae, et in toto eius territorio erant, infra bimatum, pro tempore quod a magis perquisierat.

17. Tunc accidit id, quod a Ieremia vate ita dictum fuerat:

18. Auditur apud Ramam vox, lamentatio, complorationque et multus questus. Rachel est suos natos deplorans insolabiliter, quia perierunt. *Ier. 31, 15.*

19. Defuncto autem Herode, Domini angelus Iosepho in somnis apparet in Aegypto et eum sic alloquitur:

20. Surge, et vna cum puero,

ro, eiusque matre proficiscere in Israeliticam terram: mortui sunt enim, qui pueri vitam petebant.

21. Ita ille surgit et assumpto puero eiusque matre contendit in terram Israeliticam.

22. Sed audiens Archelaum in Iudaea Herodi patri suo in regnum successisse, timuit illo ire et oraculo secundum quietem admonitus, contulit se in agrum Galilaeae.

23. Iuitque commoratum in oppidum quoddam Nazaretha dictum: vt id fieret, quod a vatibus praedictum erat, Nazaraeum vocatum iri.

CAPVT III.

Sedes, victus, doctrina Ioannis: cum eo Christi colloquium, et baptismus. Vox coelestis.

Quodam autem tempore venit Ioannes baptista, qui in Iudaeae solitudine praedicaret *Marc. 1, 4. Luc. 3, 3.*

2. Ac diceret: corrigite vos: instat enim coeleste regnum.

3. Is est enim, qui dictus est ab Esaia vate dicente: vox clamantis in solitudine: parate viam Domini, rectas facite semitas eius. *Esa. 40, 3.*

4. Habebat autem Ioannes ex camelinis pilis indumentum, lateribus pelliceo cingulo circumdatis. Cibus eius erant locustae, et mel silvestre. *Marc. 1, 6.*

5. Tunc ad eum proficiscebatur Hierosolyma, omnisque Iudaea et Iordanis ora, *Marc. 1, 3. Luc. 3, 7.*

6. Ab eoque baptizabantur in Iordane, confitentes peccata sua. *Marc. 1, 5.*

7. Quum vidisset autem multos pharisaeorum et sadducaeorum ad suum baptisma venientes, dixit eis: progenies viperina, quis vos summonuit, futuram iram fugere? *Luc 3, 7.*

8. Edite ergo fructus emendata vita dignos. *Luc. 3, 8.*

9. Neue animum inducite sic apud vos dicere: patrem habemus Abrahamum. Dico enim vobis, posse Deum ex his saxis suscitare natos Abrahamo. *Io. 8, 39. Act. 13, 26.*

10. Iam vero securis arborum radici admota est. Itaque arbor omnis fructum bonum non edens, excidenda est, et in ignem iniicienda. *Io. 15, 6.*

11. Ego quidem baptizo vos aqua ad vitae emendationem: sed post me venit, qui quidem adeo me praestantior est, vt ego non sim dignus, qui eius calceamenta portem. Is vos sancto Spiritu

ritu et igne baptizabit.

Io. 1, 26. Act. 1, 5. et 2, 4.

12. Is in manu suum habens ventilabrum, aream suam expurgabit, frumentumque suum comportabit in horreum: paleam autem igni cremabit inextincto.

Luc. 3, 17. Infr. 13, 30.

13. Tunc adiit ex Galilaea Ioannem Iesus ad Iordanem, vt ab eo baptizaretur.

Marc. 1, 9. Luc. 3, 21.

14 Sed eum prohibebat Ioannes, dicens: Mihi vt a te baptizer opus est, et tu venis ad me?

15. Cui respondens Iesus, sine modo, inquit, sic enim decet nos omni iustitia perfungi: tunc ille eum sinit.

16. Et Iesus simul ac baptizatus est, ascendit ab aqua: et ecce apertis ei coelis, vidit Ioannes Dei Spiritum descendentem quasi columbam et in eum venientem.

Io. 1, 31.

17. Et ecce vox e coelis, dicens: hic est meus carissimus filius, qui mihi acceptus est. *Es. 42, 1. Ps. 2, 7. Matth 17, 5. Luc. 9, 35. 2 Pet. 1, 17.*

CAPVT IV.

Ieiunium, tentatio, victoria Christi de satana. Angeli ad Christum: eiusdem recessus, concio, delectus Petri, Andreae, Iacobi, Ioannis. Miracula.

Tunc Iesus a spiritu subductus est in solitudinem, vt tentaretur a diabolo:

Marc. 1, 12. Luc. 4, 1.

2 Dumque quadraginta dies, et totidem noctes ieiunasset, tandem esuriit.

3. Igitur aggreditur eum tentator, si Dei filius es, inquit, iube vt hi lapides panes fiant.

4. Cui ita respondit ille: scriptum est, non solo pane viuit homo, sed omni verbo per os Dei prodeunte.

Deut. 8, 3. Sap. 16, 26. Luc 4, 4.

5 Tunc adducit eum diabolus in sanctam vrbem, et in templi pinnis constitutum

6. Sic alloquitur: si Dei filius es, iace te deorsum: scriptum est enim: angelis suis de te mandabit, vt te manibus tollant, ne pedem ad lapides offendas. *Ps 90, (91.) 11.*

7. At Iesus, rursum scriptum est (inquit illi) ne tentato Dominum Deum tuum. *Deut. 6, 16.*

8. Rursus adducit eum diabolus in praealtum montem, eique omnia regna mundi, et eorum gloriam ostendit.

9. Et, haec omnia tibi dabo, inquit, si procubueris, et me adoraueris.

10. Hic Iesus, abi e conspectu meo, satana, inquit ei: scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorato, eumque solum colito.
Deut 6, 13. et 10, 20.

11. Tunc omittit eum diabolus, et ecce aduenerunt angeli, qui ei ministrarunt.

12. Audiens autem Iesus captum esse Ioannem, petiit Galilaeam. *Marc. 1, 14. Luc. 3, 19*

13. Et relicta Nazaretha Capernaum profectus, ibi commoratus est (ea est maritima in finibus Zabuloniis et Nephthalensibus)
Luc. 4, 16. 30. 31.

14. Vt fieret quod erat ab Esaia vate dictum in hunc modum:

15. Zabulonia Nephthalensisque terra mare versus, trans Iordanem, Galilaea gentium, *Esa. 9, 1. 2.*

16. Populus in tenebris degens vidit lucem magnam, et manentibus in terrae noctis regione lux orta est.

17. Ex eo coepit Iesus praedicare et dicere: corrigite vos: instat enim regnum coelorum. *Marc. 1, 15. Luc. 4, 14.*

18. Ambulans autem Iesus apud lacum Galilaeae quum vidisset fratres duos, Simonem cognomine Petrum et Andream eius fratrem, rete iacientes in lacum, (erant enim piscatores) *Marc. 1, 16. Luc. 5, 2. Io. 1, 42.*

19. Dixit eis: sequimini me, et faciam vos hominum piscatores.

20. Atque illi continuo relictis retibus eum secuti sunt.

21. Inde progressus, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedaei filium, et Ioannem eius fratrem in naui cum suo patre Zebedaeo sarcientes sua retia, eosque vocauit.

22. Atque illi protinus relicta naui, patreque suo, secuti sunt eum. *Matth. 19, 27. Luc. 5, 11.*

23. Obibat autem totam Galilaeam Iesus, docens in eorum synagogis, et publicans euangelium regni, omnesque morbos, et languores vulgo sanans.
Marc. 1, 23. Luc. 4, 31.

24. Itaque tanta eius fama totam Syriam peruasit, vt afferrentur ei, quicunque male affecti diuersis morbis et cruciatibus tenebantur, daemoniaci, furiosi, lunatici, membris capti, quos ille sanabat.

25. Eumque secuta est ingens hominum turba a Galilaea et Decapoli, et Iudaea, et ora transiordanina.

CAPVT

CAPVT V.

Viuentis pii beatitates. Apostolorum dignitas: munus culpaue: de lege Christi partes: eiusdem falsi doctores ac boni. Antiquorum et Christi collatus: de homicidio, rixa, reconciliatione, adulterio, repudio: de iuramento, patientia, lite, benignitate, studioque in hostes: perfectio nostra.

Videns autem tantam hominum multitudinem, conscendit in montem. Cumque sedisset, adierunt eum eius discipuli.

2. Et ille eos huiusmodi oratione docere aggressus est:

3. Beati pauperes spiritu: nam eorum est coeleste regnum. *Luc. 6, 20.*

4. Beati qui lugent: nam ii consolandi sunt. *Esa. 61, 2.*

5. Beati mites: nam ii terram possidebunt. *Ps. 37, 11.*

6. Beati qui esuriunt, sitiuntque iustitiam: nam ii saturabuntur. *Esa. 55, 1. et 65, 13. Luc. 6, 21.*

7. Beati misericordes: nam eis tribuetur misericordia. *Iac. 2, 13.*

8. Beati corde puri: nam ii Deum videbunt. *Ps. 24, 4.*

9. Beati pacifici: nam ii Dei filii vocabuntur. *1 Io. 3, 2.*

10. Beati qui iustitiae causa infestantur: nam eorum est coeleste regnum. *2 Tim. 2, 12.*

11. Beati estis, quandocunque vobis conuiciabuntur homines, et vos insectabuntur, et in vos omnia maledicta coniicient, mentientes, propter me. *Luc. 6, 22. 1 Pet. 4, 14.*

12. Gaudete et laetamini: nam multa vobis in coelo merces est: sic enim insectati sunt vates maiores vestros. *Luc. 6, 23.*

13. Vos estis sal terrae. Quod si sal infatuatum fuerit, quo salietur? ad nullam rem iam idoneum est, nisi vt foras proiiciatur, et ab hominibus conculcetur. *Marc. 9, 50. Luc. 14, 34.*

14. Vos estis lux mundi. Non potest vrbs latere in monte sita. *Phil 2, 15.*

15. Nec accenditur lucerna, vt sub modio, sed vt in candelabro ponatur: atque ita omnibus, qui domi sunt, illuceat. *Marc. 4, 21. Luc. 8, 16.*

16 Sic luceat vestra lux apud homines, vt vestra recte facta videntes, collaudent vestrum Patrem, qui est in coelis. *1 Petr. 2, 12.*

17. Ne putate venisse me, vt legem aut vates abrogem, non vt abrogem veni, sed vt perficiam.

18. Hoc enim vobis con-

firmo, citius periturum coelum atque terram, quam aut vnum i, aut vnus apex pereat ex lege, quin fiant omnia. *Luc. 16, 17.*

19. Igitur qui contra vel minimum horum praeceptorum fecerit, licet ita doceat homines, tamen minimus numerabitur in regno coelesti. Qui vero et praestiterit, et docuerit, is magnus numerabitur in regno coelesti. *Iac. 2, 10.*

20. Hoc enim vobis dico, nisi iustitia scribis et pharisaeis excellueritis, non estis in coeleste regnum ingressuri.

21. Audiuistis antiquis dictum esse: ne occidito: quod qui occiderit, eum teneri iudicio. *Exod. 20, 13. Deut. 5, 17.*

22. Ego vero dico vobis: quisquis immerito fratri suo irascitur, tenebitur iudicio; et qui fratrem suum balatronem vocauerit, tenebitur consessu: et qui fatuum vocauerit, tenebitur ignis gehenna. *1 Io. 3, 25.*

23. Itaque si oblaturus tuum munus ad aram, ibi recordatus fueris tuum fratrem habere, quod de te queratur,

24. Relinque illic tuum munus ad aram, et prius i, reconciliare tuo fratri, atque ita demum i oblatum munus tuum.

25. Compone cum aduersario tuo mature, dum es in via cum eo, ne te tradat aduersarius iudici, et iudex ministro, atque ita in custodiam deris. *Luc. 12, 58.*

26. Profecto (inquam ego tibi) non exibis inde, quin vltimum solueris quadrantem.

27. Audiuistis antiquis esse dictum: ne adulterato. *Exod. 20, 14. Deut. 5, 18.*

28. Ego vero vobis dico: quisquis feminam sic aspicit, vt eam concupiscat, iam eam animo adulterauit.

29. Quod si tibi vel oculus tuus dexter officit, erue eum, et abiice. Praestat enim tibi vnum membrorum tuorum perdi, quam totum corpus tuum in gehennam deiici.

30. Et si tibi vel dextera tua manus officit, amputa eam, et abiice. Praestat enim tibi vnum membrorum tuorum perdi, quam totum corpus tuum in gehennam deiici.

31. Dictum est item: qui vxorem suam repudiabit, det ei instrumentum diuortii. *Deut. 24, 1. Matth. 19, 7.*

32. Ego vero vobis dico, qui vxorem suam repudiat (excepta stupri causa) in causa est,

est, vt ea adulteret: et qui repudiatam ducit, adulterat.

33. Rursus audiuistis dictum veteribus: ne peierato, sed Domino quae iuraueris reddito. *Deut. 23, 23. Leu. 19, 12. Exod. 20, 7.*

34. At ego vobis dico, omnino non esse iurandum: neque per coelum, quoniam Dei solium est: *Iac. 5, 12.*

35. Neque per terram, quia eius pedum subsellium est: neque per Hierosolyma, quoniam vrbs magni regis est.

36. Neque per tuum caput iuraueris, quoniam non possis vel vnum crinem album nigrumue facere:

37. Sest esto sermo vester, etiam, etiam, non, non. Quod praeter hoc est, id a malo est.

38. Audiuistis, vt dictum sit: oculum pro oculo, dentem pro dente. *Exod. 21, 24.*

39. Ego vero vobis dico, non esse resistendum iniuriae: quin si quis tibi colaphum in dexteram malam impegerit, obuerte ei etiam alteram. *Luc. 6, 29. 1 Cor. 6, 7.*

40. Et si quis tecum litigare et tunicam tuam velit auferre, concede ei etiam togam.

41. Et si quis te cogere velit ad vnum milliare, comitare eum vel duo.

42. A te petenti dato, et si quis velit a te mutuari, ne recusato.

43. Audiuistis dictum: proximum tuum amato, et inimicum tuum oderis. *Leu. 19, 18.*

44. At ego vobis dico: amate inimicos vestros, bene precamini iis, qui vobis imprecantur: benefacite vestris maleuolis, et orate pro laedentibus et insectantibus vos, *Eph. 5, 1. 2. Rom. 12, 14.*

45. Vt filii sitis vestri Patris, qui in coelis est, qui solem suum oriri faciat in malos iuxta ac bonos, et iustos iniustosque compluat.

46. Nam si eos demum amatis, qui vos amant, quam mercedem habituri estis? an non vel publicani idem faciunt? *Luc. 6, 32.*

47. Et si vestros duntaxat fratres salutatis, quid egregium facitis? nonne vel publicani similiter faciunt?

48. Eritis igitur perfecti vos, quemadmodum Pater vester, qui in coelis est, perfectus est. *Leu. 19, 2. Eph. 5, 1.*

CAP. VI.

Eleemosyna, oratio, quibus ignoscetur, ieiunium, thesaurus, aduersi Domini: cura, quae mala, quae bona.

Cauete, ne benignitatem in hominum conſpectu exerceatis per oſtentationem: alioqui praemium non eſtis habituri apud Patrem veſtrum, qui in coelis eſt.

2. Igitur quandocunque benigne facis, noli prae te tuba clangere, vt ſimulatores faciunt in ſynagogis atque vicis, vt collaudentur ab hominibus. Hoc vobis confirmo, eos iam habere ſuam mercedem. *Rom 12, 8.*

3. At te benigne faciente, neſciat tua ſiniſtra, quid faciat dextera.

4. Vt ſit tua liberalitas in occulto, et tuus Pater, qui occulta videt, tibi palam reddet. *Luc. 14, 14.*

5 Item quum ſupplicas, ne eſto ſimulatorum ſimilis, qui quum ſupplicant, amant in conventibus eſſe, et platearum angiportis, vt ſint hominibus conſpicui. Hoc vobis confirmo, eos habere ſuam mercedem.

6. At tu ſupplicaturus ingredere conclaue tuum, et clauſa ianua tua, ſupplica tuo Patri in occulto: et Pater tuus, qui occulta videt, tibi palam reddet.

7. Supplicantes autem ne garrite vt ethnici, qui ſe putant ob loquacitatem ſuam exaudiendos.

8. Ne eſte igitur eorum ſimiles. Scit enim Pater veſter, quibus egeatis, antequam eum rogetis.

9. Sic igitur ſupplicate vos: Pater noſter, qui es in coelis, ſancte colatur nomen tuum. *Luc. 11, 2.*

10. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua vt in coelo, ſic et in terra.

11 Victum noſtrum alimentarium da nobis hodie.

12. Et remitte nobis debita noſtra, vt et nos remittimus debitoribus noſtris.

13. Neue nos in tentationem inducito, ſed a malo tuere: quoniam tuum eſt regnum, et potentia et gloria in ſempiternum. Amen.

14. Si enim remiſeritis aliis hominibus ſua delicta, remittet et vobis Pater veſter coeleſtis. *Eccl. 28, 2. Marc. 11, 25*

15. Sin minus remiſeritis aliis ſua delicta, ne Pater quidem veſter remittet veſtra delicta.

16. Quum autem ieiunatis, ne eſte tetrici, quales ſimulatores, qui vultus ſuos deformant, vt aliis appareat eos ieiunare. Hoc vobis confirmo, eos ſuum abſtuliſſe praemium.

17. At tu ieiunans vngito tibi caput, et vultum lavato.

18. Ne

18. Ne perſpicuum ſit aliis hominibus ieiunare te: ſed Patri tuo, qui occultus eſt: et Pater tuus, qui occulta cernit, tibi palam reddet.

19. Ne congerite vobis opes in terris, vbi et aerugo, tineaque corrumpit, et fures perfodiunt et furantur; *Luc. 12, 32.*

20. Sed vobis opes in coelo congerite, vbi nec aerugo aut tinea corrumpit, nec fures perfodiunt aut furantur.

21. Nam vbi veſtrae erunt opes, ibidem erit et cor veſtrum.

22. Lucerna corporis eſt oculus. Quod ſi fuerit oculus tuus ſimplex, totum corpus tuum erit lucidum. *Luc. 11, 34.*

23. Sin fuerit oculus tuus nequam, totum corpus tuum erit tenebroſum. Si igitur quod in te lumen eſt, tenebrae ſunt, quantae erunt ipſae tenebrae?

24. Nemo poteſt duobus ſeruire dominis: aut enim hunc oderit, illum amabit: aut hunc tuebitur, illum contemnet. Non poteſtis Deo ſeruire et opibus. *Luc. 16, 13.*

25. Hanc ob rem (inquam ego vobis) ne eſte de veſtra vita ſoliciti, quid eſuri bibituriue: neque de corpore, quid veſtituri ſitis. Quaſi vero non et vita pluris ſit, quam alimonia, et corpus quam veſtitus. *Phil. 4, 6.*

26. Aſpicite volucres aereas, vt neque ſerant, neque metant, nec in cellas congerant, tamen veſter coeleſtis Pater eas alit. Quaſi vero non vos multo ſitis eis praeſtantiores. *Iob 38, 41. Pſ. 147, 9.*

27. Quis autem veſtrum ſua ſolicitudine poteſt vnum cubitum addere ſuae ſtaturae?

28. Item de veſtitu quid ſolicitamini? Diſcite vt terreſtria creſcant lilia, neque laborando, neque nendo.

29. Atqui hoc vobis dico, ne Salomonem quidem cum omni ſplendore ita veſtitum fuiſſe, vt horum quodlibet.

30. Quod ſi terreſtrem herbam (quae hodie eſt et cras in clibanum coniicitur) Deus ſic veſtit, nonne multo magis vos, o parum fidentes!

31. Ne eſte igitur ſoliciti, dicentes: quid edemus? aut quid bibemus? aut quid induemus?

32. Iſta enim omnia requirunt gentes. Scit enim veſter coeleſtis Pater, vos iſtis omnibus egere.

33. Sed quaerite primum regnum iuſtitiamque Dei, et iſta omnia vobis addentur. *3 Reg. 3, 6. Luc. 12, 33.*

34. Ne este igitur in crastinum soliciti. Nam crastinus dies sua curabit: satis est suum cuique diei malum.

CAP. VII.

Temerarius iudex. Rei sanctae pretium. Consolatio. Legis caput. Vitae letique ianua. Falsi vatis notae. Arbor diuersa. Ficta pietas: huius poenae. Legis cultor ac derisor. Christi auctoritas.

Ne iudicate, et non iudicabimini. *Luc. 6,37.38. Rom.2,1. 1 Cor.4,3. Marc.4,24.*

2. Nam quo iudicio iudicabitis, eodem iudicabimini: et qua mensura mensi fueritis, eadem vobis remetietur.

3. Quid autem festucam cernis in oculo tui fratris, et trabem in oculo tuo non animaduertis? *Luc. 6, 41.*

4. Aut audebis dicere tuo fratri: sine eximam ex oculo tuo festucam, quum sit in oculo tuo trabs?

5. Simulator, exime prius ex oculo tuo trabem, et ita demum cernes ad eximendam ex tui fratris oculo festucam

6. Ne date rem sacram canibus, neue margaritas vestros porcis apponite: ne hi eos pedibus conculcent, illi versi lacerent vos.

7. Petite, et dabitur vobis: quaerite, et inuenietis: pulsate, et vobis aperietur. *Inf.21,22. Marc.11,24. Luc.11,9. Io.14,13. et 16,14. Iac.1,6.*

8. Quisquis enim petit, obtinet: et quisquis quaerit, inuenit: et pulsanti aperitur.

9. Iam quis est vestrum homo, qui petenti filio suo panem, det lapidem?

10. Aut piscem petenti, det anguem?

11. Quod si vos, qui mali estis, tamen scitis bona dare vestris liberis, quanto magis Pater vester, qui in coelis est, dabit bona poscentibus se?

12. Quicquid igitur vultis, vt vobis faciant alii, idem vos etiam eis facite: nam ea lex est, atque vates. *Luc.6,31. Tob. 4,16.*

13. Intrate per angustam portam: nam lata est porta, et ampla via, quae ducit ad interitum, multique sunt, qui per eam ingrediuntur. *Luc. 13, 24.*

14. Sed angusta porta et arcta via est, quae ducit ad vitam, paucique sunt, qui eam inueniant.

15. Cauete autem falsos vates, qui quidem veniunt ad vos in vestimentis ouium, quum intus sint lupi rapaces. *Mich.3,5. 2 Tim 3,5.*

16. Eos ex suis fructibus cognoscetis. Scilicet colligitur ex

ex ſpinis vua? aut ex tribulis ficus? *Luc. 6, 44.*

17. Ita omnis arbor bona fructus bonos edit: tetra autem arbor fructus malos edit.

18. Non poteſt arbor bona fructus malos facere: nec arbor tetra fructus ferre bonos.

19. Omnis arbor bonum fructum non ferens, exſcinditur, et in ignem coniicitur. *Io. 15, 2. 6.*

20. Igitur ex ſuis illos fructibus cognoſcetis.

21. Non quisquis mihi dicet, Domine, Domine, intrabit in coeleſte regnum, ſed qui fecerit, quod vult meus Pater, qui eſt in coelis. *Rom. 2, 13. Iac. 1, 22.*

22. Multi mihi dicent in illa die: Domine, Domine, nonne tuo nomine vaticinati ſumus? et tuo nomine daemonia expulimus? et tuo nomine multa prodigioſe fecimus? *Luc. 13, 26. 27.*

23. Quibus ego tum aperte dicam: nunquam cognoui vos, faceſſite a me malefici. *Pſ. 6, 9.*

24. Igitur quisquis haec mea dicta et audit, et exequitur, eum cum viro prudenti comparo, qui domum ſuam in rupe conſtruit. *Luc. 6, 47.*

25. Quae domus, delapſo imbre, venientibus fluuiis, ſpirantibus ventis, et in eam irruentibus, non tamen cadit, quippe fundata in rupe.

26. Quisquis vero haec mea dicta audit, nec exequitur, ſimiliter facit, ac ſi quis ſtultus homo domum ſuam in arena conſtruat.

27. Quae domus, delapſa pluuia, venientibus fluuiis, ſpirantibusque ventis, et in eam impingentibus corruat, et ingentem ruinam det.

28. Poſtquam hanc orationem finiuit Ieſus, ſtupebat illa hominum turba ad eius doctrinam: *Marc. 1, 22. Luc. 4, 32.*

29. Quippe quum doceret eos, vt poteſtate praeditus, non vt ſcribae.

CAP. VIII.

Leproſi ſanitas, et inſtructio. Centurio pro puero: fideles et infideles, ignorati. Petri ſocrus, miracula. Chriſti tenuitas. Vana ſolicitudo. Chriſtus in tempeſtates. Daemones in ſues. Dimiſſus Ieſus.

Degreſſum autem eum de monte, ſecuta eſt ingens hominum turba.

2. Tum venit leproſus, qui eum veneratus dixit: Domine, ſi vis, potes me mundare. *Marc. 1, 40. Luc. 5, 12.*

3. Et Ieſus illum porrecta manu tetigit, dicens: volo,

mundus esto. Ac statim mundata est illius lepra.

4. Et Iesus, vide, inquit, ne cui dicas, sed i ostensum te sacerdoti, et munus offer, quod praecepit Moses, vt esset eis testimonio. *Lev. 14, 3. 4. 10.*

5. Ingressum autem Iesum Capernaum, conuenit centurio quidam, et huiusmodi verbis orauit: *Luc. 7, 1.*

6. Domine, puer meus iacet domi sideratus, grauiterque cruciatur.

7. Cui Iesus, Ego eum sanatum ibo, inquit.

8. At centurio respondens, Domine, non sum dignus, inquit, cuius tu tectum subeas, sed tantum iube verbo, et sanabitur puer meus. *Luc. 15, 19. 21.*

9. Nam ego quoque, qui sub alterius sum potestate, si quem eorum, quibus praesum, militum ire iubeo, it: si alium venire, venit: si seruum meum aliquid facere, facit.

10. Hoc audito, miratus Iesus, ita dixit sequentibus: hoc vobis confirmo, me n: in Israelitis quidem tantam inuenisse fidem.

11. Et sane sic habetote, multos ab oriente et occidente venturos, qui cum Abrahamo, Isaaco, et Iacobo accumbant in regno coelesti:

12. Quum interea filii regni in imas eiicientur tenebras, vbi fletus stridorque dentium futurus est. *Inf. 22, 13. Luc. 13, 2*

13. Tum centurionem alloquens Iesus, abi, inquit, et vt confidisti, sic tibi accidat. Itaque sanatus est illius puer eadem illa hora: reuersusque domum suam centurio, eadem illa hora, puerum offendit valentem.

14. Ingressus autem Iesus domum Petri, videns eius socrum iacentem, ac febricitantem, *Marc. 1, 29. Luc. 4, 38.*

15. Eius manum tetigit, atque illam reliquit febris: illa vero surgere, et eis ministrare.

16. Vbi autem aduesperauit, adducti sunt ei daemoniaci multi: isque verbo spiritus eiecit, et omnes male affectos sanauit, *Marc. 1, 32. Luc. 4. 40.*

17. Vt fieret, quod fuerat ab Esaia vate dictum, his verbis: is nostras infirmitates morbosque suscepit atque tulit. *Esa. 53, 4. 1 Pet. 2, 24.*

18. Videns autem Iesus ingentem circum sese turbam hominum, iussit discipulos traiicere.

19. Et aggressus eum quidam scriba, inquit ei: Magister, sequar te, quocunque ibis. *Luc. 9, 57.*

20. Cui Iesus, vulpes latebras

bras habent, et aereae volucres nidos: at homine natus non habet, vbi caput reclinet.

21. Alius item eius discipulorum dixit ei: Domine, permitte mihi prius ire sepultum patrem meum.

22. At Iesus, sequere me (inquit ei) et mortuos sine suos sepelire mortuos.

23. Ingressum autem eum in nauem secuti sunt eius discipuli: *Marc. 4,35. Luc. 8, 22.*

24. Et ecce, tanta tempestas exstitit in lacu, vt fluctibus obrueretur nauis, ipse autem dormiebat.

25. Igitur eum aggressi eius discipuli excitant, Domine, inquiunt, serua nos, perimus.

26. At ille, cur timidi estis? (inquit eis) o parum fidentes. Deinde surrexit, et ventos ac lacum increpuit: vnde tanta tranquillitas exstitit, vt admirati homines ita dicerent:

27. Qualis est hic, vt ei et venti et lacus obediant?

28. Deinde vbi in Gergesenorum agrum traiiecit, occurrerunt ei duo daemoniaci ex monumentis prodeuntes, adeo feri, vt illac transire nemo posset. *Marc. 5,1. Luc. 8,26.*

29. Atque ii sic tum clamarunt: quid tibi nobiscum rei est, Iesu Dei fili? huecine venisti ante tempus vexatum nos?

30. Quum esset autem procul ab eis numerosus porcorum grex pascentium,

31. Daemones eum ita rogant: si nos eiicis, permitte nobis in porcorum gregem immigrare.

32. Quibus ille, ite, inquit. Atque illi egressi, in porcorum gregem immigrarunt, et ecce ruit vniuersus porcorum grex per praeceps in lacum, suntque in aqua mortui.

33. Pastores autem fugerunt: et in oppidum profecti cum alia omnia, tum de daemoniacis nuntiarunt.

34. Tum tota ciuitas exire obuiam Iesu, eoque viso, rogarunt, vt a suis finibus discederet.

CAP. IX.

Paralyticus. Christus in noxis. Matthaeus electus, publicani Iesu conuiuae. Medicus cui: miseratio quanta, ad Ioannis discipulos responsio, profluuium muliebre, puella rediuiua. Caeci duo, mutus daemone vexatus, messorum inopia.

Igitur nauem ingressus traiecit, et in oppidum suum venit.

2. Tum ei allatus est iacens in lecto sideratus. Et Iesus videns illorum fidem, dixit siderato: confide, nate, remittuntur

mittuntur tibi peccata tua.
Marc. 2,3. Luc. 5, 24.

3. Hic ſcribarum quidam ſecum cogitare, eum impie loqui.

4. Quorum cogitationes videns Ieſus, ita dixit: cur vos praue cogitatis cum veſtris animis?

5. Vtrum enim facilius eſt dicere: remittuntur tibi peccata, an dicere: ſurge et ambula?

6. Atque vt ſciatis poteſtatem habere homine natum in terris peccata remittendi: ſurge (inquit tum ſiderato) tolle tuum lectum, et abi domum tuam.

7. Atque ille ſurrexit, domumque ſuam diſceſſit.

8. Id quod videns hominum turba mirata, Deum collaudauit, qui tantam hominibus poteſtatem dediſſet.

9. Illinc digrediens Ieſus, conſpicatus hominem ad publicanorum menſam ſedentem, nomine Matthaeum, dicit ei: ſequere me. Atque ille ſurrexit, et eum ſecutus eſt. *Marc. 2, 14. Luc. 5, 27.*

10. Eo autem domi accumbente, quum frequentes publicani et improbi veniſſent, et cum Ieſu eiusque diſcipulis diſcumberent,

11. Phariſaei id videntes, quaeſierunt ex eius diſcipulis, cur cum publicanis et improbis cibum caperet eorum magiſter.

12. Quo audito, Ieſus dixit eis: non egent valentes medico, ſed male affecti.

13. Ite nunc, et diſcite quid ſit: pietatem malo quam ſacrificium. Non enim veni vocatum inſontes, ſed ſontes ab bonam frugem. *Oſ. 6, 6. Infra 12, 7. 1 Tim. 1, 15.*

14. Tunc Ioannis diſcipuli eum huiusmodi verbis aggreſſi ſunt: cur quum nos et phariſaei multum ieiunemus, diſcipuli tui non ieiunant?
Marc. 2, 18. Luc 5, 33.

15. Quibus Ieſus: poſſuntne moerere, qui celebrant nuptias, quamdiu cum eis ſponſus adeſt? Sed veniet tempus, quum eis ſponſus auferetur: tum demum ieiunabunt.

16. Neque vero quisquam adhibet rudis panni pittacium veteri veſtimento. Auferret enim id ſupplementum partem veſtis, atque ita deterior ruptura fieret.

17. Neque recondi ſolet vinum nouum in veteres vtres: alioquin rumperentur vtres, et vinum effunderetur, et vtres perirent. Sed vinum nouum in recentibus conditur vtribus, atque ita ambo conſeruantur.

18. Haec

18. Haec eo illis loquente, venit quidam de magistratu, qui, ei honore praestito, ita dixit: filia mea modo obiit: sed veni ei impositum manum tuam, et reuiuiscet.

Marc. 5, 22. Luc. 8, 41.

19. Tum Iesus surrexit, et eum secutus est vna cum suis discipulis.

20. Hic quaedam mulier, quæ sanguinis profluuio duodecimum laborabat annum, eum aggressa a tergo, eius togae oram tetigit.

21. Sic enim secum ipsa cogitabat: si vel eius togam tetigero, salua sum.

22. Iesus autem conuersus, ea visa, dixit: confide filia, tua te fiducia seruauit. Itaque sanata est mulier eadem illa hora.

23. Vt venit autem Iesus in aedes illius, qui magistratum gerebat, viditque tibicines, et turbam tumultuantem,

24. Dixit eis: discedite, non enim mortua est puella, sed dormit. Illi vero eum deridere.

25. Deinde eiecta turba, prehendit puellae manum, atque illa surrexit.

26. Emanauitque eius rei fama in totam illam regionem.

27 Inde digredientem Iesum secuti sunt duo caeci, clamantes in hunc modum, miserere nostri, Dauidide.

28. Deinde ingressum in aedes adiere caeci. Et Iesus, Creditis, inquit eis, posse me istud facere? Etiam Domine, inquiunt.

29. Tunc ille eorum tetigit oculos, dicens: vt vestra est fiducia, ita vobis accidat.

30. Itaque aperti sunt eorum oculi. Comminatus est autem eis Iesus in hunc modum: videte ne quis hoc resciscat.

31. At illi digressi, eum per totam illam regionem diuulgarunt.

32. Illis autem digredientibus, allatus est ei homo mutus daemoniacus. *Luc. 11, 14.*

33. Vnde eiecto daemonio, locutus est mutus: id quod homines vulgo mirati sunt, negantes vnquam talia apud Israelitas visa fuisse.

34. At pharisaei dicebant, eum per daemoniorum principem eiicere daemonia.

Inf. 12, 24. Marc 3, 22. Luc. 11, 15.

35. Obibat autem Iesus vrbes omnes atque vicos, docens in eorum synagogis, et praedicans euangelium regni, omnemque morbum et languorem vulgo sanans.

Marc. 6, 6. Luc. 13, 22.

36. Visa autem hominum multitudine, misertus est eorum,

rum, quod palantes errarent, tanquam pastore carentes oues. *Num. 27, 17. Marc. 6, 34.*

37. Tunc suos discipulos sic alloquitur: messis quidem multa est, sed operarii pauci. *Luc. 10, 2. Io. 4, 35.*

38. Orate igitur messis dominum, vt operarios emittat in messem suam.

CAPVT X.

Apostolorum potestas, numerus, legatio, nuditas, mandata, discrimina, prudentia, probitas, aerumnae, consolatio, orbis dissidia, beati, piorum fuga, et praesidium. Christus quid praestet: munificentiae pondus.

Itaque aduocatis duodecim discipulis suis, dedit eis contra spiritus impuros potestatem, vt eos expellerent, et omnes morbos omnesque languores sanarent. *Marc. 3, 13. seqq. Luc. 9, 1.*

2. Duodecim autem Apostolorum nomina sunt haec: primus, Simon cognomine Petrus et Andreas eius frater. Iacobus Zebedaei filius, et Ioannes eius frater.

3. Philippus et Bartholomaeus. Thomas et Matthaeus publicanus. Iacobus Alphaei, et Lebbaeus cognominatus Taddaeus.

4. Simon Cananita et Iudas Iscariota, is qui eum prodidit.

5. Hos duodecim dimisit Iesus, eis ita praecipiens: ad exteras gentes iter ne habueritis, neue in vllam Samaritanorum vrbem intraueritis.

6. Sed ite potius ad perditas Israeliticae domus oues. *Act. 13, 46.*

7. Euntes autem praedicate, dicentes instare coeleste regnum. *Luc. 9, 2. c. 10. 9.*

8. Aegros curate: leprosos purgate: suscitate mortuos: daemonia eiicite: gratis accepistis, gratis date.

9. Ne habete aurum, nec argentum, nec aes in crumenis vestris: *Marc. 6, 8. Luc. 9, 3. et 22, 35.*

10. Neue peram ad iter, neue binas tunicas, neue calceos, neue baculum: dignus est enim operarius alimento suo. *1 Tim. 5, 18. Luc. 10, 7. 8.*

11. In quamcunque autem vrbem aut vicum intraueritis, exquirite, ecquis sit in eo dignitate praeditus: atque illic manete, donec discedatis.

12. Intrantes autem domum, salutate eam dicentes: salueat haec domus.

13. Et si quidem erit digna domus, eueniat ei vestra salus. Sin non erit digna, reuertatur ad vos vestra salus.

14. Quod

14. Quod si quis vos non admiserit, neque vestra dicta audiuerit, vos exeuntes ex ea domo aut vrbe, excutite pedum vestrorum puluerem.

Marc. 6,11. Luc. 9,5. Act. 13, 51. et 18, 6.

15. Hoc a me certo habete, tolerabilius actum iri cum Sodomitanorum Gomorranorumque gente in die iudicii, quam cum illa vrbe.

16. En ego vos dimitto tanquam oues inter lupos. Estote ergo et astuti vt serpentes, et sinceri vt columbae.

Luc. 10, 3. Rom. 16, 19.

17. Cauete autem homines; sistent enim vos in concilia inque suis synagogis verberabunt.

18. Quin ad principes quoque regesque ducemini propter me, vt eis exterisque gentibus sitis testimonio.

Marc. 13, 11. Luc. 12, 11.

19. Quum autem sistent vos, nolite curare, quomodo, aut quid loquamini: suggeretur enim vobis eadem hora, quid loquamini.

20. Non enim vos eritis, qui loquemini, sed Patris vestri spiritus in vobis loquens.

21. Tradet autem fratrem frater in mortem, et pater filium: consurgentque nati in parentes, et eos occident.

22 Eritisque omnibus inuisi propter nomen meum. Qui autem pertulerit ad extremum, is seruabitur.

Marc. 13, 13. Luc. 21, 19.

23. Quum autem vos insectabuntur in aliqua vrbe, fugite in aliam. Hoc vobis confirmo, non vos ante perlustraueritis vrbes Israeliticas, quam veniat homine natus.

24. Non est discipulus supra magistrum, neque seruus supra dominum suum. *Luc. 6, 40. Ioh. 13, 16. et 15, 20.*

25. Bene agitur cum discipulo, si eadem conditione est qua eius magister: et cum seruo, si eadem qua dominus. Si Patrem familias beelzebulem vocarunt, quanto magis eius domesticos? *Infr. 12, 24.*

26. Ne igitur eos timueritis. Nihil enim tam tectum est, quod non sit detegendum, aut tam occultum, quod non sit cognoscendum. *Marc 4, 22. Luc. 8, 17. et 12, 2.*

27. Quod vobis in tenebris dico, dicite in luce: et quod in aurem auditis, praedicate in tectis.

28. Et ne formidate eos, qui corpus interficiunt, sed animam interficere nequeunt. Quin magis eum formidate, qui potest et animam et corpus in gehennam perdere.

29. Quum

29 Quum duo passerculi asse veneant, tamen nullus eorum cadit humi sine Patre vestro.

30. At vestrum etiam capilli capitis omnes numerati sunt. *2 Reg. 14, 11. Act. 27, 34.*

31. Ne formidaueritis igitur: longe passeribus antecellitis vos.

32. Quisquis ergo me agnouerit apud homines, eum ego quoque dignoscam apud Patrem meum, qui in coelis est. *Marc. 8, 38. Luc 9, 26. et 12, 8. 2 Tim. 2, 12.*

33. Qui vero me negauerit apud homines, eum ego quoque negabo apud Patrem meum, qui in coelis est.

34. Nolite arbitrari me venisse conciliatum pacem, sed bellum. *Luc. 12, 51.*

35. Veni enim ad dissociandum filium a patre suo, et filiam a matre, et nurum a socru.

36. Ita vt homines inimicos habituri sint suos domesticos. *Mich. 7, 6.*

37. Qui patrem aut matrem amat supra me, non est me dignus: et qui filium aut filiam amat supra me, non est me dignus: *Luc. 14, 26.*

38. Et qui non sumit suam crucem, et me sequitur, non est me dignus. *Inf. 16, 24. Luc. 9, 23. et 14, 27.*

39. Animam suam qui inuenerit, perdet, et qui animam suam mea causa perdiderit, inueniet. *Inf 16, 25. Marc. 8, 35.*

40. Qui vos accipit, me accipit, et qui me accipit, eum accipit, qui me misit. *Luc. 10, 16.*

41. Qui vatem nomine vatis accipit, vatis mercedem accipiet: et qui iustum iusti nomine accipit, iusti mercedem accipiet. *1 Io 3, 10.*

42. Et qui horum minimo vel poculum aquae frigidae bibendum dederit, nomine discipuli, scitote eum non frustratum iri mercede sua. *Marc. 9, 41.*

CAP. XI.

Ad Ioannem Christi responsum: baptistae laus, isto quis prior. Increpati Iudaei, omnia dira in oppida. Christi ad patrem preces, afflictorum solamen. Christi iugum.

Postquam desiit Iesus suis praecipere duodecim discipulis, digressus est illinc, vt in illorum vrbibus doceret ac praedicaret.

2. Ioannes autem, quum audiuisset in vinculis opera Christi, misit suorum discipulorum duos, qui ei ita dicerent: *Luc. 7, 18.*

3. Tune is es, qui venturus est? an alius nobis est expectandus?

4. Quibus Iesus respondit in

in hunc modum: ite renuntiatum Ioanni, quae auditis et videtis.

5. Caeci vident, et claudi ambulant; leprosi purgantur, et surdi audiunt; mortui resurgunt, et pauperes euangelium docentur. *Es. 35, 5. et 61, 1.*

6. Et felix est, qui in me non offenderit.

7. Eis autem abeuntibus, coepit Iesus hominum turbae sic de Ioanne dicere: ad quid spectandum egressi estis in solitudinem? arundinem vento agitatam? *Luc. 7, 24.*

8. Veruntamen ad quid videndum exiistis? hominem mollibus indutum vestibus? At qui molles gestant, sunt in regum domibus.

9. Sed ad quem tandem videndum exiistis? vatem? etiam (inquam vobis) et plusquam vatem.

10. Hic est enim, de quo scriptum est: ego tibi meum nuntium praemissurus sum, qui tibi viam praeparet. *Mal. 3, 1. Marc. 1, 2.*

11. Scitote enim, nullum in feminarum natis maiorem exstitisse Ioanne baptista, et tamen qui est in regno coelesti minimus, maior est eo.

12. A tempore autem Ioannis baptistae hactenus coeleste regnum expugnatur, idque rapiunt violenti.

13. Omnes enim vates atque lex ad Ioannem vsque vaticinati sunt: *Luc. 16, 16.*

14. Et si eum vultis accipere, is est Elias ille venturus. *Mal. 4, 5. Luc. 1, 17.*

15. Qui aures habet ad audiendum, audiat. *Apoc. 2, 7.*

16. Cui vero assimilabo hanc nationem? perinde est, ac quum versantes in foro pueri clamant ad aequales suos in hunc modum: *Luc. 7, 31.*

17. Fistulauimus vobis, neque saltastis: eiulauimus vobis, neque planxistis.

18. Venit enim Ioannes, qui neque comedit, neque bibit, et eum dicunt daemonium habere.

19. Venit homine natus, qui et comedit et bibit, et eum dicunt hominem esse voracem, vinosum, publicanorum et improborum amicum: estque suis aliena sapientia.

20. Deinde coepit in ciuitates inuehi, quae, quum in eis tot fuissent eius edita miracula, tamen non rediissent ad frugem. *Luc. 10, 13.*

21. Vae tibi Chorazim, vae tibi Bethsaidan! Nam si Tyri et Sidone edita forent, quae in vobis edita sunt miracula, iampridem in centonibus et puluere vitam correxissent.

22. Itaque sic habetote, cum

Tyro

Tyro et Sidone mitius actum iri in die iudicii, quam vobiscum.

23. Et tu Capernaum, quae ad coelum vsque elata es, ad inferos deprimeris. Nam si Sodomis eadem, quae in te edita fuissent miracula, mansissent ad hodiernum diem.

Thren. 4, 6.

24. Itaque scitote, tolerabiliorem fore Sodomitanae nationis conditionem in die iudicii, quam tuam.

25. Aliquando Iesus in hunc modum locutus est: ago tibi gratias, Pater, coeli terraeque Domine, qui haec sapientes peritosque celaueris, et infantibus patefeceris: *Luc. 10, 21.*

26. Idque, o Pater, quoniam sic tibi placitum est.

27. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo, neque quisquam Filium cognoscit, nisi Pater, neque Patrem quisquam cognoscit, nisi Filius, et cui voluerit Filius patefacere.

Io. 3, 35. 36. et 6, 46. et 13, 3.

28. Venite ad me omnes laborantes et onusti, et ego recreabo vos.

29. Subite iugum meum, et a me discite, qui mitis sum, et animo summissus; et inuenietis animis vestris requiem.

Ier. 6, 16. Zach. 9, 9.

30. Meum enim et iugum commodum, et onus leue est.

1 Io. 5, 3.

CAP. XII.

Causa de spicis pro discipulis in Iudaeos, miseratio. Iesu maiestas. Iudaei confutati, contracta manus. In Christum coniuratio. Vaticinium de Christi ingenio. In Iesum calumniae dilutae. Peccatum inexpiabile. Pharisaei increpati. Iudicii seueritas. Qui petant signa. Spiritus oberrans. Iesu consanguinei.

Quodam tempore ibat Iesus sabbathis per sata: eius autem discipuli quum esurirent, coeperunt spicas vellere, atque vesci. *Marc 2, 23. Luc. 6, 3. Deut. 23, 25.*

2. Quo viso, pharisaei dixerunt ei: en faciunt tui discipuli, quod in sabbatho facere non licet.

3. Quibus ille, non legistis, inquit, quid fecerit Dauid, quum aliquando esuriret ipse et eius comites?

1 Sam. 21, 6.

4. Vt ingressus sit Dei domum, et appositiitios panes comederit, quibus nec ei licebat, nec eius comitibus vesci, sed solis sacerdotibus?

Exod. 25, 30.

5. An non legistis in lege, sabbathis in fano sacerdotes sabbathum profanare? et tamen

men insontes sunt. *Num.28,9.*

6. Atqui scitote, hic maiorem esse fano.

7. Quod si sciretis quid sit, pietatem malo, quam sacrificium, non damnaretis insontes. *Os. 6,6. Supr. 9,13.*

8. Est enim sabbathi quoque dominus homine natus.

9. Inde profectus venit in eorum synagogam.

10. Vbi quum homo esset manum habens tabidam, illi ex eo, an sabbathis sanare liceret, quaesierunt, vt eum criminarentur.

Marc.3,2. Luc. 6,6.

11 Quibus ille, quis homo vestrum est, inquit, qui si vel vnam ouem habeat, quae sabbathis in foueam decidat, non eam prehendat, et attollat?

12. Quantum autem oui praestat homo? Ergo licet sabbathis benefacere.

13. Deinde dicit homini: Porrige manum tuam: atque ille porrexit, eaque tam sana reddita est, quam erat altera.

14. Pharisaei vero egressi, consilium de eo perimendo ceperunt.

15. Quo cognito, Iesus illinc discessit, sequente eum ingenti hominum multitudine quos omnes sanauit.

16. Eisque interminatus est, ne se palam facerent.

17. Vt fieret illud ab Esaia vate dictum, his verbis:

18. Ecce meus seruus, quem elegi, dilectus meus, animo meo carissimus: eum spiritu meo donabo, isque ius dicet gentibus: *Esa. 42,1.*

19. Non rixabitur, nec clamabit, nec eius vocem quisquam per plateas audiet.

20. Quassatam arundinem non perfringet, neque fumigans ellychnium extinguet, eousque vt ius perducat ad victoriam.

21. Atque in eius nomine spem gentes habebunt.

22. Tunc allatus est ei daemoniacus, caecus et mutus, quem ille sanauit, ita ut caecus et mutus loqueretur, ac videret. *Luc. 11,14.*

23. Qua re attonitum omne hominum vulgus sic dictitare: num hic est Dauidides?

24. Et pharisaei eis auditis, dicere, eum non nisi per beelzebulem daemoniorum principem eiicere daemonia.

Sup.9,34. Marc 3,22. Luc.11.15.

25. Quorum cogitationes intelligens Iesus, dixit eis: omne regnum ab sese dissidens, desolatur: et omnis ciuitas aut familia secum ipsa dissidens, non stat.

26. Quod si satanas satanam expellit, ipse sibi aduersatur.

Qui

Qui fieri poteſt igitur, vt ſtet eius regnum?

27 Quod ſi ego per beelzebulem eiicio daemonia, veſtri generis homines per quem eiiciant? Itaque ii erunt veſtri iudices.

28. Sin ego per Dei Spiritum eiicio daemonia, ſequitur, vobis diuinum aduenisse regnum.

29. Qui poſſit enim quis in alicuius potentis domum ingredi, eiusque ſupellectilem diripere, niſi prius potentem illum vinciat, vt tum demum eius diripiat domum?

30. Qui a me non eſt, contra me eſt: et qui mecum non congerit, diſſipat.

31. Itaque ſic habetote: omne peccatum ac maledictum ignoſcetur hominibus, at maledictum aduerſus Spiritum non ignoſcetur. *Marc. 3, 28. Luc. 12, 10. 1 Io. 5, 16.*

32. Et ſi quis quid dixerit contra homine natum, ignoſcetur ei: at ſi quis contra ſanctum Spiritum dixerit, non ignoſcetur ei, nec in hoc ſaeculo, nec in futuro.

33. Aut facite arborem bonam, et eius fructum bonum: aut facite arborem tetram, et eius fructum tetrum: ex fructu enim arbor cognoſcitur.

34. Viperina proles, quomodo poſſetis bene loqui, quum ſitis mali? Nam ex animi redundantia loquitur os. *Luc. 6, 44.*

35. Bonus homo ex bono animi promtuario bona depromit: item malus homo ex malo promtuario mala depromit. *Luc. 6, 45.*

36. Scitote autem, quodcunque otioſum verbum locuti fuerint homines, reddituros eſſe eius rationem in die iudicii.

37. Ex tuis enim dictis abſolueris, et ex tuis dictis damnaberis.

38. Tum ſcribarum et pharisaeorum quidam ſic locuti ſunt: Magiſter, vellemus a te ſignum videre. *Inf. 16, 1. Marc. 8, 11. Luc. 11, 16. 1 Cor. 1, 22.*

39. Quibus ille reſpondens: praua adulterinaque natio ſignum quaerit, et ſignum ei non dabitur, niſi ſignum Ionae vatis.

40. Vt enim fuit Ionas in ventre ceti tres dies, et totidem noctes: ſic erit homine natus in terrae meditullio tres dies et totidem noctes. *Ion. 2, 1. 2.*

41. Homines Niniuitae ſurgent in iudicio cum hac natione, eamque condemnabunt, quod ad Ionae praeconium redierint ad frugem, quum

quum hic ſit plus quiddam quam Ionas. *Ion.3,6.Luc.11,32.*

42. Regina Auſtri ſurget in iudicio cum hac natione eamque condemnabit, quod ab vltimis vſque terris venerit ad audiendum Solomonis ſapientiam, quum hic ſit quiddam Solomone praeſtantius. *1 Reg.10,1. 2 Par 9,1.*

43. Quum autem ſpiritus impurus ex homine migrauit, peragrat ſiticuloſa loca, requietem quaerens: quam vbi non inuenit, *Luc 11,24.*

44. Statuit domum ſuam, vnde migrauerat, repetere. Poſtquam eo venit, vbi eam vacantem, verſam, ornatamque nanciſcitur,

45. Vadit aſcitum ſibi ſeptem alios ſpiritus peiores ſe, eoque ingreſſi ibi degunt, ſitque poſterior illius hominis conditio priore deterior. Sic erit et huic malae nationi. *2 Pet.2,20 21 Heb.6, 4. et 10, 16.*

46. Adhuc eo vulgus alloquente, aderant foris eius mater et fratres eum volentes alloqui. *Marc. 3, 31. Luc. 8, 19. 20.*

47. Et quidam ei ita dixit: adſunt foris tua mater et fratres, te volentes alloqui.

48. At ille ei, qui id ei dixerat, ita reſpondit: quae eſt mea mater, et qui ſunt mei fratres?

49. Tum porrecta ad diſcipulos ſuos manu: ecce mea mater, inquit, fratresq; mei.

50. Quisquis enim voluntatem exſequitur mei Patris, qui eſt in coelis, is meus frater, et ſoror, et mater eſt.

CAPVT XIII.

Parabolae ſati ſeminis, Zizaniorum, ſinapis, fermenti, theſauri, mercatoris, retis. Chriſti populares.

Quodam autem die egreſſus domo Ieſus ſedit apud lacum. *Marc.4,1.Luc 8,4.*

2. Tantaque ad eum conuenit hominum multitudo, vt ipſe conſcenſa naui ſederet, et aſtante ad littus omni multitudine,

3. Eos multis per ſimilitudines alloqueretur in hunc modum: aliquando profectus eſt quidam ſator ad ſerendum:

4. Atque eo ſerente, alia ceciderunt ad viam, ſed venerunt volucres, quae ea comederunt.

5. Alia ceciderunt in ſaxetum, vbi quum non multum terrae haberent, celeriter exortá ſunt, quod profunda terra carerent,

6. Deinde orto ſole, aeſtuantia defectu radicis aruerunt.

7. Alia ceciderunt in ſpinas, eaque creſcentibus ſpinis ſuffocata ſunt.

8. Alia in bonam delapſa terram fructum extulerunt partim cum centeſimo, partim cum ſexageſimo, partim cum trigeſimo.

9. Qui aures habet ad audiendum, audiat.

10. Tum eum his verbis conuenerunt eius diſcipuli: cur eos per ſimilitudines alloqueris?

11. Quibus ille reſpondit ita: quoniam vobis regni coeleſtis arcana noſſe datum eſt: at illis non datum eſt.

Inf.16,17. 1Cor.2,10. 1Io.2,27.

12. Qui enim habet, huic dabitur, isque abundabit: qui vero non habet, huic etiam, quod habet, auferetur.

Infr. 25, 29. Marc. 4, 25.

13. Propterea per ſimilitudines eos alloquor, quoniam videntes non vident, et audientes non audiunt, nec intelligunt.

14. In eisque comprobatur illud Eſaiae oraculum, quod ſic habet: audietis quidem, ſed non intelligetis: et ita videbitis, vt non perſpiciatis. *Eſ.6,9. Marc.4,12. Luc.8,10. Io.12,40. Act.28,26. Rom.11,8.*

15. Obtorpuit enim animus huius populi, et auribus obtuſe audiunt, et claudunt oculum, ne et oculis videant, et auribus audiant, et animo intelligant, redeantque ad frugem, atque ita ego eis medear.

16. Veſtri vero beati ſunt oculi, qui videant: et aures, quae audiant.

17. Scitote enim, multos vates et iuſtos cupiiſſe videre, quae cernitis vos, neque tamen vidiſſe: et audire, quae auditis vos, nec tamen audiuiſſe. *Luc. 10, 24.*

18. Vos igitur audite de ſatore ſimilitudinem.

19. Quum quis regium ſermonem audit, nec intelligit, ſuperuenit malus, qui ſatum in eius animo rapit. Hic eſt qui ſecundum viam ſatus eſt.

20. Qui autem in ſaxetum ſatus eſt, is eſt, qui ſermonem audiens protinus accipit cum laetitia. *Eſ.58 2. Io.5,35.*

21. Sed radicem in ſeſe non habet, eſtque temporarius: ac exorta propter ſermonem calamitate, ac vexatione, ſtatim deſciſcit.

22. Qui autem in ſpinas ſatus eſt, is eſt, qui ſermonem audit, quem ſermonem huius vitae ſolicitudo, et diuitiarum fraus ita ſuffocat, vt ſit infructuoſus.

23. Qui vero in bonam terram

ram ſatus eſt, is eſt, qui ſermonem et audit, et intelligit, qui ſane fructum fert: redditque alius centuplum, alius ſexagecuplum, alius trigecuplum.

24. Aliam ſimilitudinem eis propoſuit his verbis: ſimiliter accidit in coeleſti regno, vt in homine, qui bonum ſemen ſeuit in fundo ſuo.

25. Sed dormientibus hominibus iuit eius inimicus ſatum malas herbas inter frumentum, ac diſceſſit.

26. Deinde ubi germinauit herba, ediditque fructum, tunc apparuerunt etiam malae herbae.

27. Igitur ſerui patremfamilias ſic conuenerunt: here, nonne bonum ſemen in fundo tuo ſeminaſti? vnde igitur habet malas herbas?

28. Quibus ille, inimicus homo id fecit, inquit. Et ſerui: vis igitur, ut eas lectum eamus?

29. Non, inquit ille, ne forte, malas legentes herbas, frumentum vna cum eis eradicetis.

30. Sinite ambo creſcere uſque ad meſſem. Meſſis tempore mandabo meſſoribus, vt primum malas herbas legant, et in manipulos colligant comburendas; frumentum autem in meum comportent horreum. *Supr. 3, 12.*

31. Aliam ſimilitudinem illis propoſuit, his verbis: ſimile eſt coeleſte regnum grano ſinapis, quod capit homo, et in fundo ſuo ſerit. *Marc. 4, 30. Luc. 13, 18.*

32. Quod quum vel minimum ſit omnium ſeminum, vbi adoleuit, eſt olerum maximum, arboreſcitque, ita vt in eius ramis nidificatum veniant aereae volucres.

33. Aliam ſimilitudinem locutus eſt eis: ſimile eſt coeleſte regnum fermento, quod capit mulier, et in farinae ſata tria abdit, donec tota fermententur. *Luc. 13, 20.*

34. Haec omnia plebi elocutus eſt Ieſus per ſimilitudines, nec eos ſine ſimilitudine alloquebatur, *Marc. 4, 33.*

35. Vt fieret, quod ab Eſaia vate praedictum fuerat, his verbis: aperiam in ſimilitudine os meum, effabor, quae ab orbe condito abdita ſunt. *Pſ. 78, 2.*

36. Deinde relicta hominum multitudine, venit domum Ieſus, quem ſui diſcipuli conuenerunt huiusmodi verbis: ediſſere nobis ſimilitudinem de fundi mali herbis.

37. Quibus ille reſpondit in

hunc modum: qui bonum ſemen ſerit, homine natus eſt.

38. Fundus eſt mundus: bonum ſemen, ſunt regni filii: malae herbae, ſunt mali filii: *Gen 3, 15. Io. 8, 44.*

39. Inimicus earum ſator, eſt diabolus: meſſis eſt finis aeui: meſſores angeli ſunt. *Apoc. 14, 15. Ioel. 3, 13.*

40. Vt igitur colliguntur herbae malae, et igni cremantur, ſic erit in huius aeui fine.

41. Mittet homine natus ſuos angelos, qui ex eius regno omnia detrimenta maleficosque colligent,

42. Et in ignis fornacem coniicient, vbi ploratus erit, dentiumque ſtridor. *Sap. 8, 12*

43. Tunc iuſti ſolis ritu relucebunt in regno ſui Patris. Qui habet aures ad audiendum, audiat. *Supr. 3, 7. Dan. 12, 13. 1 Cor. 15, 41. 42.*

44. Item ſimile eſt coeleſte regnum abdito theſauro in agro, quem nactus aliquis homo occulit, et prae laetitia it venditum ſuas omnes facultates, eumque fundum emit.

45. Item perinde eſt coeleſte regnum, ac ſi quis mercator homo bonos quaerat vniones,

46. Et vnum nactus pretioſum unionem, eat venditum ſuas omnes facultates, eumque comparet.

47. Item ſimile eſt coeleſte regnum iacto in mare euerriculo, et cuiusque modi res colligenti.

48. Quod repletum ſubducunt in littus, et ſedentes quae bona ſunt congerunt in vaſa, mala autem foras iaciunt.

49. Sic erit in aeui fine. Prodibunt angeli, qui malos ſeparabunt a iuſtis: *Infr. 25, 32.*

50. Et in ignis fornacem coniicient, vbi ploratus erit ſtridorque dentium. *Supr. v. 42.*

51. Intelligitis haec omnia? inquit eis Ieſus. Etiam Domine, inquiunt illi.

52. Et ille, itaque (inquit eis) omnis eruditus regni coeleſtis res edoctus, ſimilis eſt homini patrifamilias, qui ex promtuario ſuo et recentia depromit et vetera.

53. Poſtquam finem fecit Ieſus his ſimilitudinibus, diſceſſit illinc.

54. Et in ſuam profectus patriam, docebat conterraneos ſuos in ſynagoga eorum, ita vt attoniti ſic dicerent: vnde huic ea ſapientia, atque vires? *Marc. 6, 1. Luc. 4, 16.*

55. Nonne hic eſt fabri filius?

lius? nonne eius mater ea est, quae Maria vocatur? eiusque fratres Iacobus et Ioses, et Simon et Iudas?

Io. 6, 42. Supr. 12, 46.

56. Et eius sorores nonne sunt omnes apud nos? vnde igitur huic haec omnia?

57. Itaque in eo offendebantur. At Iesus, non est, inquit illis, vates inglorius, nisi in sua patria, atque domo.

Marc. 6, 4. Luc. 4, 24. Io. 4, 44.

58. Itaque non multa illic edidit miracula, propter eorum incredulitatem.

CAPVT XIV.

Baptistae obtruncatio, ac sepultura. Iesu secessus, panes quinque, duoque pisces. Per vndas Iesus. Petri discrimen. Christus in fluctus, ac morbos.

Per id tempus audiens Herodes, quartae partis rex, quae de Iesu dicebantur,

Marc. 6, 14. Luc. 9, 7.

2. Dixit suis, eum esse Ioannem baptistam, qui reuixisset, ideoque eam miraculorum efficaciam haberet.

3. Ceperat enim Ioannem Herodes, et vinctum dederat in custodiam, propter Herodiadem Philippi sui fratris vxorem, *Marc. 6, 17. Luc. 3, 19.*

4. Quod Herodi dixisset Ioannes, ei non licere eam habere.

5. Quumque vellet eum occidere, metuebat vulgus, quod illum pro vate habebant. *Supr. 21, 26. Luc. 20, 6.*

6. Celebrandis autem Herodis natalibus saltauit Herodiadis filia in medio, adeoque placuit Herodi,

7. Vt ei cum iureiurando promitteret daturum esse, quicquid ea postulasset.

8. Illa vero subornata a matre sua dixit: da mihi hic in patina caput Ioannis baptistae.

9. Doluit rex, sed propter iusiurandum et conuiuas iussit ei dari.

10. Misitque decollatum Ioannem in carcere:

11. Allatumque est eius caput in patina, et puellae traditum, quae id matri suae tulit.

12. Eius autem discipuli eius corpus sublatum iuerunt, ac sepelierunt et rem Iesu nuntiatum iuerunt.

13. Eo audito, Iesus discessit illinc in naui in desertum locum seorsum: quo audito, secutum est eum pedibus vulgus hominum ex vrbibus *Marc. 6, 32 Luc. 9, 10. Io. 6, 2. sqq.*

14. Et Iesus egressus, animaduertens tantam hominum multitudinem, misertus est eorum, sanauitque eorum aegrotos.

15. Sub vesperam autem aggressi sunt eum eius discipuli huiusmodi verbis: desertus est locus, et hora iam praeteriit: dimitte hanc hominum turbam, vt in vicos eant emtum sibi cibaria.

Marc.6.35. Luc.9,12. Io.6,5.

16. Quibus Iesus, non est opus, vt abeant, inquit, praebete vos eis, quod comedant

17. At illi: non habemus hic nisi quinque panes, et duos pisces.

18. Et ille, afferte huc, inquit, eos mihi.

19. Deinde iussa hominum multitudine per gramina discumbere, sumtis quinque panibus duobusque piscibus, in coelum intuens laudes egit, fractosque panes tradidit discipulis, discipuli porro multitudini:

Infr. 15,36. & 26, 26.

20. Atque illi comederunt omnes ad satietatem, sublataque sunt reliquiarum fragmentorum duodecim canistra plena.

21. Qui comederunt autem, erant virorum circiter quinque millia, praeter feminas et paruulos.

22. Deinde statim coegit Iesus suos discipulos nauim conscendere, et ante se traiicere, dum ipse hominum multitudinem dimittit.

23. Multitudine dimissa, montem conscendit seorsum, precandi gratia. Vespere autem quum solus illic esset, *Marc.6,46. Io.6, 16.*

24. Iam nauis erat in medio lacu, et fluctibus vexabatur: quippe contrario vento

25. Quarta autem noctis vigilia venit ad eos Iesus, per lacum ambulans:

26. Quem in lacu ambulantem conspicati eius discipuli, turbati sunt, spectrum esse dicentes, et prae timore exclamarunt.

27. Hic protinus eos alloquens Iesus, bono este animo, inquit, ego sum, ne metuite.

28. Et Petrus respondens: Domine, inquit, si tu es, iube me ad te venire per aquam.

29. Et ille: veni. Tum degressus de naui Petrus, ingreditur per aquam, vt Iesum adiret.

30. Sed ventum cernens vehementem, timuit, et summergi incipiens, sic exclamauit: Domine, serua me.

31. Tum Iesus continuo porrecta manu eum prehendit: et o parum fidens, inquit ei, cur dubitasti?

32. Deinde eis nauem ingressis, placatus est ventus.

33. Qui

33. Qui vero erant in naui, ei honorem praebitum venerunt, dicentes: vere Dei filius es.

34. Ita traiecto lacu, venerunt in Gennezarethanum agrum. *Marc. 6, 53.*

35. Eo cognito, incolae significarunt per omnem finitimam regionem, vt ei adducerentur quibuscunque male erat,

36. Eumque orabant, vt vel eius togae laciniam tangerent: ac quotquot tetigerunt, sanati sunt.

CAP. XV.

Pro suis Christus, de lotione manuum obiurgantur iniqui. Quae vitient. Chananaeae repulsa: fauor. Miracula multa. Septem panes, pisciculique.

Tum Hierosolymitani scribae et pharisaei Iesum his verbis conueniunt: *Marc. 7, 1.*

2. Cur faciunt tui discipuli contra veterum institutum? quippe qui non lauant manus, quum cibum capiunt?

3. Quibus ille respondit in hunc modum: cur et vos instituto vestro contra Dei praeceptum facitis?

4. Deus enim sic praecepit: honora patrem atque matrem: et qui patri matriue maledixerit, morte plectatur. *Exod. 20, 12. et 21, 17. Leu. 20, 9. Deut. 5, 16. Prou. 20, 20. Eph. 6, 2.*

5. At vos dicitis: si quis suo patri matriue dixerit, sua donaria illi profutura,

6. Nihil opus esse, vt patrem matremue honoret. Atque ita vestro instituto Dei praeceptum rescidistis.

7. Simulatores: recte vaticinatus est de vobis Esaias dicens: *Esa. 29, 13.*

8. Hic populus me et ore accedit, et labiis honorat, sed eorum animus procul abest a me.

9. Frustra autem me venerantur, humanorum praeceptorum doctrinam docentes.

10. Deinde aduocata hominum multitudine: audite, inquit eis, et intelligite.

11. Non quod in os intrat, coinquinat hominem, sed quod ex ore prodit, id coinquinat hominem.

12. Tunc eum aggressi eius discipuli, dixerunt ei: ecquid scis, pharisaeos, audito isto dicto, esse offensos.

13. At ille respondens: omnis planta, inquit, quam meus coelestis Pater non plantauit, exstirpabitur. *Io. 15, 2.*

14. Sinite eos: duces sunt caeci caecorum. Caecus autem caecum si ducat, ambo

in foueam cadent. *infr. 23,16. Luc. 6,39.*

15. Hic Petrus eum allocutus est in hunc modum: explica nobis istam similitudinem. *Marc. 7,17.*

16. Et Iesus, adeone etiam vos tardi estis? inquit.

17. An nondum intelligitis, quicquid in os intrat, id in ventrem ferri et in latrinam eiici?

18. At quae ex ore egrediuntur, ex corde prodeunt, atque ea hominem polluunt *Iac 3,6.*

19. Ex corde enim prodeunt malae cogitationes, caedes, adulteria, stupra, furta, falsa testimonia, maledicta.

Gen. 6,5 et 8,21. Marc. 7,21.

20. Haec sunt, quae polluunt hominem: sed illotis manibus cibum capere, non polluit hominem.

21. Inde profectus Iesus, contulit se in Tyrios Sidoniosque tractus. *Marc. 7,24.*

22. Et ecce mulier Chananaea ab illis profecta finibus, clamabat ad eum, his verbis: miserere mei Dauid: filia mea male a daemonio vexatur.

23. Sed quum ille nihil ei respondisset, aggressi eum eius discipuli sic rogare: absolue eam: clamat enim pone nos.

24. At ille respondens, non sum missus, inquit, nisi ad oves perditas Israeliticae domus. *Sup. 10,5,6. Act. 13,46. Rom. 15, 8.*

25. Quumque illa venisset, et ei praebens honorem, diceret: Domine, succurre mihi,

26. Ille sic respondit: non conuenit sumere liberorum panem, et obiicere catellis.

27. Et illa: ita est, Domine: et tamen catelli quoque comedunt de micis, quae decidunt de mensa dominorum suorum.

28. Tum Iesus respondens, o mulier, inquit ei, magna est fides tua: obtineto, quod vis. Ita sanata est eius filia eadem illa hora.

29. Illinc digressus Iesus, venit ad lacum Galilaeae, et conscenso monte consedit ibi: *Marc. 7,31.*

30. Ad eumque venit ingens hominum multitudo, qui secum habebant claudos, caecos, mutos, mutilos, et alios multos, quos ad Iesu pedes abiecerunt, atque ille eos sanauit. *Esa. 35,5.*

31. Ita vt vulgo, videntes mutos loquentes, mutilos sanos, claudos ambulantes, caecos videntes, mirarentur, Israelitarumque Deum collaudarent.

32. Iesus autem aduocatis discipulis suis dixit: miseret me

me huius hominum multitudinis, qui iam triduum apud me haerentes, non habent, quod comedant: et eos dimittere ieiunos nolo, ne defetiscantur in via. *Marc. 8, 1.*

33. Cui discipuli, unde nobis in solitudine tot panes, inquiunt, vt satietur tanta multitudo?

34. Et Iesus, quot panes habetis? inquit eis. Septem, inquiunt, et paucos pisciculos

35. Tum ille iussit multitudinem humi discumbere:

36. Sumtosque septem panes et pisces, actis laudibus fregit, suisque discipulis tradidit, et discipuli multitudini.

37. Omnesque comederunt ad satietatem: suntque sublatae frustorum reliquiae plenis septem sportis.

38. Qui comederunt autem, erant virorum quatuor millia praeter feminas et pueros.

29. Deinde dimissa hominum multitudine, conscensa naui, venit in fines Magdalenos.

CAP. XVI.

Pharisaeorum quaestiones, obiurgatio, fermentum, Apostolorum infirmitas. Quis Christi naturam doceat. Ecclesiae fundamentum, robur, claues. Imperatum de Christo silentium. Praedicta mors. Petri temeritas. Crux fidelium. Quanti beatitudo.

Tum eum aggressi pharisaei et sadducaei tentandi gratia rogant, vt sibi signum de coelo ostendat. *Marc. 8, 11. Luc. 12, 54. Sup. 12, 38.*

2. Quibus ille respondens, sub vesperum, inquit, dicitis: serenum erit, rubet enim coelum.

3. Et mane: hodie tempestas erit: nam triste rubet coelum. Simulatores, coeli faciem scitis dignoscere; temporum signa non potestis?

4. Praua adulterinaque natio signum quaerit: nec ullum ei signum dabitur, nisi signum Ionae vatis. Deinde relictis illis discessit. *Sup 12, 39. Io. 2, 1.*

5. Quum traiecissent autem eius discipuli, obliti fuerant panes sumere. *Marc. 8, 14. Luc. 12, 1.*

6. Et Iesus dixit eis: videte vt pharisaeorum sadducaeorumque fermentum caueatis.

7. Illi vero secum ipsi cogitabant, illud eo pertinere, quod non sumsissent panes.

8. Id quod intelligens Iesus, dixit eis: quid apud vos cogitatis, parum fidentes? non sumsisse panes?

9. An nondum intelligitis, neque meministis quinque panes illorum quinque millium?

lium? et quot caniſtra receperitis? *Sup. 14, 17. Io. 6, 9.*

10. Neque ſeptem panes quatuor millium, et quot receperitis ſportas? *Sup. 15, 34.*

11. Qui fit, vt non intelligatis, me non vobis de pane dixiſſe, cauendum eſſe fermentum phariſaicum, ac ſadducaicum?

12. Tum illi intellexerunt, non eum hoc dixiſſe, cauendum eſſe panis fermentum, ſed phariſaeorum, ſadducaeorumque doctrinam.

13. Quum veniſſet autem Ieſus in tractum Caeſareae Philippi, interrogauit ſuos diſcipulos, his verbis: quem me dicunt homines eſſe homine natum? *Marc. 8, 27. Luc. 9, 18.*

14. Cui illi: hi Ioannem baptiſtam, illi Eliam, alii Ieremiam, aut vatum aliquem.

15. Et ille, vos vero, inquit eis, quem me eſſe dicitis?

16. Cui Simon Petrus ita reſpondit: tu es Chriſtus Dei viuentis filius. *Ioan. 6, 69. et 11, 27. Act. 8, 37. et 9, 20.*

17. Et Ieſus ei reſpondens: beatus es, inquit, Simon Ionaide, quoniam non patefecit iſtud tibi caro et ſanguis, ſed Pater meus, qui in caelis eſt. *1 Cor. 2, 10.*

18. Ego quoque tibi dico: tu es Petrus, et ſuper hac petra conſtruam meam eccleſiam, quam orci portae non ſuperabunt, *Ioan. 1, 42.*

19. Tibique coeleſtis regni claues dabo, ac quicquid in terra ligaueris, erit ligatum in coelis: et quicquid in terra ſolueris, erit ſolutum in coelis. *Ioan. 20, 21. ſeqq. Infr. 18, 18.*

20. Tunc praecepit ſuis diſcipulis, vt nemini dicerent, ſe eſſe Ieſum Chriſtum. *Marc. 8, 30. Luc. 9, 21.*

21. Deinceps coepit Ieſus demonſtrare ſuis diſcipulis, ſibi eundum eſſe Hieroſolymam, et multa a ſenatoribus et pontificibus ſcribisque patienda, ſeque occidendum, et tertio die reuicturum.

22. Hic Petrus eum prehenſum coepit obiurgare, dicens: parce tibi, Domine, non accidet iſtud tibi.

23. At ille verſus, abi pone me, ſatana, inquit Petro, impedimento mihi es, quippe qui non diuina, ſed humana ſapias.

24. Deinde dixit Ieſus diſcipulis ſuis: ſi quis me vult ſequi, renuntiet ipſe ſibi, tollatque crucem ſuam, et me ſequatur. *Sup. 10, 38. Marc. 8, 31. Luc 9, 23. et 14, 27.*

25. Nam, qui animam ſuam ſeruare voluerit, eam perdet: qui

qui vero animam ſuam mea cauſa perdiderit, eam inueniet. *Sup. 10,39. Marc. 8,35. Luc. 9, 24. et 17,33. Io. 12,25.*

26. Quid enim proderit homini, ſi vel totum mundum lucretur, et animae ſuae iacturam faciat? aut quid dabit homo, quo animam ſuam aequiparet? *Marc. 8, 26. Luc. 9, 25.*

27. Eſt enim venturus homine natus in ſui Patris gloria, cum ſuis angelis: ac tum pro ſuis quemque factis remunerabitur. *Pſ. 61, (62.) 12, 13. Rom. 2, 6.*

28. Hoc vobis certo dico, eſſe quosdam eorum, qui hic adſunt, qui non prius mortem guſtabunt, quam videant homine natum venientem in regno ſuo. *Marc. 9, 1. Luc. 9, 27.*

CAP. XVII.

Chriſti transformatio. Moſes, et Elias. Petri futilitas. Vox coeleſtis. Ioannes. Elias. Lunaticus. Apoſtolorum diffidentia. Fidei, precum, ieiunii virtus. Supplicium praedictum. Chriſti tributum, ac Petri.

Sexto poſt die autem adhibet Ieſus Petrum et Iacobum, eiusque fratrem Ioannem, et in arduum montem ſeducit. *Marc. 9, 2. Luc. 9, 28.*

2. Ac coram eis transfiguratus eſt, eiusque et facies ſolis modo reſplenduit, et veſtimenta tam candida facta ſunt, quam eſt lux.

3. Et ecce conſpecti ſunt eis Moſes et Elias cum eo colloquentes.

4. Tum Petrus Ieſum alloquens, Domine, inquit, bonum eſt hic eſſe nos. Si vis, faciamus hic tria tabernacula: tibi unum, Moſi unum, et Eliae vnum.

5. Adhuc eo loquente, ecce lucida nubes illos obumbrauit, et ex nube vox exſtitit, ita dicens: hic eſt meus cariſſimus filius, qui mihi acceptus eſt: hunc audite. *Sup. 3, 17. Marc. 1, 11. Io. 1, 34. 2 Pet. 1, 17.*

6. Hoc audito, magnopere territi diſcipuli, cecidere proni.

7. At Ieſus eos aggreſſus, tetigit: ſurgite, inquit, neue metuite. *Dan. 8, 18. et 9, 21. et 10, 10. 18.*

8. Tum illi, ſublatis oculis, neminem viderunt, niſi ſolum Ieſum.

9. Deſcendentibus autem eis de monte, praecepit Ieſus, ne cui viſum illud dicerent, donec homine natus a mortuis reſurrexiſſet.

10. Tum diſcipuli ſic eum interrogant: quid ergo dicunt ſcribae, Eliam oportere

venire prius? *Marc. 9, 21. Mal. 4. 5. Supr. 11, 14.*

11. Quibus respondens Iesus: venturus est quidem prius Elias, et instauraturus omnia;

12 Sed scitote, Eliam iam venisse, quem illi non cognouerunt, sed ei, quae voluere, fecerunt. Sic et homine natus ab eis passurus est.

13. Tunc intellexerunt discipuli, eum id sibi de Ioanne baptista dixisse.

14. Vt autem peruenerunt ad hominum multitudinem, aggressus eum quidam homo congenulans, *Marc 9, 14. Luc. 9, 37.*

15 Sic dixit: Domine miserere mei filii, qui lunaticus est, et male habet. Nam saepe in ignem, saepe cadit in aquam

16 Et quidem eum tuis discipulis adduxi: sed eum non potuerunt sanare.

17 Et Iesus respondens, o incredula, inquit, prauaque natio: quousque vobiscum ero? quousque vos feram? adducite huc eum mihi.

18. Deinde illum increpuit Iesus, exiitque ex eo daemonium, et sanatus est puer eadem illa hora.

19. Tum aggressi Iesum discipuli seorsum, quaesiuerunt, cur ipsi non potuissent illud expellere.

20. Propter incredulitatem vestram, inquit eis. Hoc enim vobis confirmo, si tantum fidei habueritis, quantum est granum sinapis, si dixeritis huic monti: migra istinc illuc, migrabit, nihilque non poteritis. *Matth. 21, 21. Marc. 1, 23. Luc. 17, 6.*

21. Caeterum hoc genus non exit, nisi per preces et ieiunium.

22 Versantibus autem eis in Galilaea, dixit eis Iesus: tradendus est homine natus in hominum manus, *Supr. 16, 21. Inf 20, 18. Marc. 9, 31. Luc. 9, 44.*

23. Qui eum interficient, isque tertio die resurget. Id illis valde doluit.

24. Quum venissent autem Capernaum, huiusmodi verbis adorti sunt Petrum, qui didrachma exigebant: non pendit magister vester didrachma? *Marc. 9, 33.*

25 Etiam, inquit ille. Deinde vbi domum ingressus est, praeuenit eum Iesus his verbis: quid tibi videtur, Simon? reges orbis a quibus tributa, aut censum exigunt? a suisne? an ab alienis?

26. Ab alienis, inquit ei Petrus. Et Iesus, ergo sui sunt liberi, inquit ei.

27 Sed eos ne offendamus, i ad lacum, et hamum iacito: et

et qui primus extrahetur piſcis, eum tollito, et aperto eius ore ſtaterem inuenies: eum capito, et illis pro me, teque dato.

CAP. XVIII.

Manſuetudo quanta, offenſi humiles. Scandala. Chriſti munus. Paſtoris comparatio. Laedentium caſtigatio. Diſcipulorum auctoritas. Concordia. Chriſtus vbi. Condonata iniuria. Rex rationes repoſcens. Inclementum poena.

Illa hora diſcipuli Ieſum conuenerunt quaerentes, quis futurus eſſet in regno coeleſti maximus.

Marc. 9, 33. Luc. 9, 46.

2. Et Ieſus aduocatum puerum collocauit inter eos,

3. Et hoc vobis, inquit, confirmo, niſi mutati fueritis, et pueris ſimiles redditi, non intrabitis in coeleſte regnum.

Infr. 19, 14. 1 Cor. 14, 20.

4. Quisquis ergo ſeipſum ſummiſerit, vt eſt hic puer, is erit in regno coeleſti maximus.

5. Et quisquis huiusmodi puerum meo nomine accipit, me accipit. *Supr. 10, 42.*

6. Quisquis vero vel minimo horum mihi fidem habentium incommodauerit, praeſtaret ei, ſuſpenſa de eius collo aſinaria mola, in maris aequor demergi.

Marc. 9, 42. Luc. 17, 1.

7. Sunt quidem calamitoſae mundo incommodationes, tametſi incommodationes accidere neceſſe eſt: ſed vae homini, per quem accidit incommodatio. *1 Cor. 11, 19.*

8. Quod ſi tibi tua manus aut pes incommodat, abſcinde eum et abiice. Satius eſt tibi claudum, aut mancum in vitam ingredi, quam duas manus aut pedes habentem, in ſempiternum ignem coniici. *Sup 5, 30. Marc. 9, 43.*

9. Et ſi tibi tuus oculus officit, erue eum, et abiice, ſatius eſt tibi, unoculum in vitam ingredi, quam duos oculos habentem, in ignis gehennam coniici.

10. Videte, ne vel minimum horum contemnatis. Scitote enim eorum angelos in coelis ſemper aſpicere faciem Patris mei, qui in coelis eſt.

Pſ. 34. 8.

11. Venit enim homine natus ſeruatum perdita. *Luc. 19, 10.*

12. Quid vobis videtur? Si cui homini centum ſint oues, et earum vna deerrauerit: nonne, relictis nonaginta nouem in montibus, it quaeſitum errantem? *Luc. 15, 4.*

13. Et ſi eum invenire contigerit, hoc vobis pro certo di-

co, eum illa magis gaudere, quam nonaginta nouem non palatis.

14. Sic voluntatis non est vestri Patris, qui est in coelis, vt pereat vel minimus horum.

15. Quod si in te peccauerit frater tuus, i reprehensum eum, ita vt tecum ipse solus adsit. Si te audiuerit, lucratus es fratrem tuum. *Leu. 19, 17.*

Eccl. 19, 13. Luc. 17, 3. Iac. 5, 19.

16. Sin minus audiuerit, adhibe vna tecum insuper vnum aut alterum, vt ex ore duorum triumue testium de re omni statuatur. *Deut. 9, 15.*

Io. 8, 17. 2 Cor. 13, 1. Heb. 10, 28.

17. Quod si eos non audierit, dicito ecclesiae. Quod si ne ecclesiam quidem audierit, esto tibi perinde ac extraneus et publicanus.

1 Cor. 6, 9 1 Thess. 3, 14.

18. Sic certo habetote, quaecunque in terra ligaueritis, ligata fore in coelo: et quaecunque in terra solueritis, in coelo soluta fore. *Io. 20, 23.*

19. Item certo scitote, si duo vestrum in terra consenserint, quamcunque rem petierint, impetraturos a Patre meo, qui in coelis est.

1 Io. 3, 21. et 5, 14.

20. Vbi sunt enim duo tresue meo nomine congregati, illic ego sum inter eos.

21. Tunc aggressus eum Petrus, Domine, inquit, quoties peccanti in me fratri meo ignoscere debeo? Ad septiesne? *Luc. 17, 4.*

22. Cui Iesus: non dicam tibi ad septies, sed ad septuagies septies.

23. Itaque similiter accidit in regno coelesti, ac in homine rege, qui voluit rationes conferre cum suis.

24. Quum coepisset autem conferre, adductus est ei quidam decies mille talentorum debitor,

25. Qui quum soluendo non esset, iussit eum dominus eius, vxoremque et liberos, et omnes eius facultates vendi atque ita solui.

26. Sed seruus procubuit, et ei praebens honorem, dixit: Domine, expecta me diutius, et omnia tibi soluam.

27. Ita illius serui misertus dominus eum dimisit, eique debitum condonauit.

28. At seruus ille digressus quendam nactus conseruorum suorum, qui debebat ei centum denarios, comprehendit, et ei collum obtorquet: solue mihi, inquit, quod debes.

29. Quumque eius conseruus procubuisset, et eum oraret, vt se diutius expectaret,

ret, sese omnia ei soluturum,
30. Noluit, sed eum in custodiam datum iuit, donec soluisset debitum.
31. Quam rem videntes eius conserui, aegerrime tulerunt, dominoque suo rem omnem declaratum iuerunt.
32. Tunc eum dominus eius accersitum sic alloquitur: serue nequam, ego tibi totum nomen illud, rogatus a te, condonaui:
33. Nonne debebas tu vicissim tui conserui misereri, vt et ego tui misertus eram?
34. Itaque iratus eius dominus, tradidit eum tortoribus, donec soluisset quicquid sibi debebatur.
35. Sic meus quoque coelestis Pater vobis faciet, nisi alii aliis ex animo delicta condonaueritis. *Supr. 6, 14.*

CAP. XIX.

Coniugium, repudium, adulterium. Duplex eunuchus. Quorum sit coelum. Quis bonus. Opum pericula. Priorum praemia. In ecclesia anceps eventus.

Postquam hanc orationem finiuit Iesus, ex Galilaea profectus, venit in Iudaeae fines trans Iordanem. *Marc. 10, 1*
2. Eumque secuta est ingens hominum multitudo, quos illic sanauit.
3. Pharisaei vero eum, tentandi gratia, conuenerunt, quaerentes, an liceret viro, uxorem suam qualibet de causa repudiare.
4. Quibus ille respondit in hunc modum: non legistis, qui principio fecit hominem eos marem et feminam fecisse, *Gen. 1, 28. et 5, 2. Mal. 2, 15.*
5. Atque ita pronuntiatum esse? propterea relinquet vir patrem atque matrem, et adhaerebit vxori suae, fietque ex duobus vnum corpus. *Gen. 2, 24. 1 Cor. 6, 16. Eph. 5, 31.*
6. Itaque non iam sunt duo, sed vnum corpus. Proinde quod Deus coniunxit, homo non disiungat.
7. Et illi: cur ergo praecepit Moses diuortii tabulam dari, vxoremque repudiari? *Deut. 24, 1. Supr. 5, 31.*
8. Quibus ille: Moses vtique propter vestram peruicaciam vobis vxores vestras repudiare permisit. Verum principio non fuerat ita factitatum.
9. Atque hoc scitote, quisquis vxorem suam repudiauerit (nisi ob stuprum) et aliam duxerit, eum adulterare. Et qui repudiatam duxerit, eum adulterare. *Supr. 5, 32. Marc. 10, 11. Luc. 16. 18. 1 Cor. 7, 11*
10. Hic discipuli, si ea est (inquiunt ei) viri cum vxore con-

conditio, non expedit connubia coniungere.

11. Quibus ille: non omnes hanc rem praestare possunt, sed quibus datum est.

1 Cor. 7, 2. 7. 9. 17. et 9, 5. 15.

12. Sunt enim quidam castrati, qui sic ab vtero matris nati sunt. Sunt et castrati, qui ab hominibus castrati sunt. Item, sunt castrati, qui seipsos propter regnum coeleste castrarunt. Qui praestare potest, praestato.

13. Tunc adducti sunt ei pueri, vt manus eis imponeret, et oraret. Ac discipulis, illos obiurgantibus,

14. Iesus ita dixit: finite pueros, nec eos ad me venire prohibete. Nam talium est coeleste regnum. *Marc. 10, 13. Luc 18, 15. Supr. 18, 3.*

15. Deinde quum illis manus imposuisset, digressus est illinc.

16. Tunc quidam eum conuenit, his verbis: Magister bone, quid boni faciam, vt vitam adipiscar aeternam?

Marc. 10, 17. Luc. 18, 18.

17. Cui ille: quid me dicis bonum? Nullus est bonus, nisi vnus Deus: quod si vis in vitam ingredi, exsequere praecepta.

18. Quaenam? inquit ille. Et Iesus, illa, inquit: ne occidito. Ne adulterato. Ne furator. Falsum testimonium ne dicito. *Exod. 20, 13.*

19. Honora patrem atque matrem: et alterum vt teipsum diligito. *Sup. 15, 4. Eph. 6, 2.*

20. Et adolescens, omnia ista (inquit ei) exsecutus sum a pueritia. Quid mihi restat?

21. Et Iesus, si vis esse perfectus, (inquit ei) i venditum facultates tuas, inque pauperes erogato, habiturus in coelo thesaurum: deinde adesto, et me sequere. *Luc. 12, 33.*

22 His verbis auditis adolescens abiit dolens: quippe qui multas facultates haberet.

23. At Iesus suos discipulos alloquens, hoc vobis inquit, confirmo, diuitem difficulter in coeleste regnum ingredi.

Marc. 10, 24. 1 Tim. 6, 9. 10.

24. Iterumque hoc vobis dico, facilius esse rudentem per foramen acus traiici, quam diuitem in regnum Dei intrare

25. Hoc audito, admodum stupefacti eius discipuli, dicere: quis ergo seruari potest?

26 Quos intuitus Iesus, dixit eis: ab hominibus hoc fieri non potest: at a Deo fieri possunt omnia.

Zach. 8, 6. Luc, 1, 37.

27. Tum Petrus ita loquitur: en nos reliquimus omnia

teque

teque secuti sumus: quid ergo hinc assequemur?

Marc. 10, 28. Luc. 18, 28.

28. Et Iesus, hoc vobis confirmo (inquit eis) vos, qui me secuti estis in renouata vita, quum sedebit homine natus in suo glorioso tribunali, sessuros esse vos quoque in duodecim tribunalibus, iudicantes duodecim tribus Israelitarum. *Luc 22, 30.*

29. Et quisquis domos, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut liberos, aut agros mei nominis causa reliquerit, is centuplum adipiscetur, et vitam obtinebit sempiternam.

30. Sed multi primi erunt vltimi et vltimi primi. *Marc. 10, 31. Luc. 13, 30. Inf. 20, 16.*

CAP. XX.

In vinea operariorum praemia. Mors Christi praedicta, & reditus in vitam. Quis Christo primus, quis postremus. Quorsum Christus. Caeci duo.

Perinde enim accidit in coelesti regno ac in homine patrefamilias, qui exiit primo mane ad conducendos operarios in vineam suam,

2. Pactusque operariis singulos denarios in diem, dimisit eos in vineam suam.

3. Deinde circa tertiam horam egressus, vidit alios in foro stantes otiosos:

4. Et, ite (inquit eis) vos quoque in vineam meam, et quod aequum erit, dabo vobis.

5. Atque illi iuerunt. Itemque circa septimam et nonam egressus horam, fecit similiter.

6. Circa vndecimam autem horam egressus, offendit alios stantes otiosos, et, quid hic statis (inquit eis) totum diem otiosi?

7. Cui illi, quia nemo nos conduxit, inquiunt. Et ille, ite et vos (inquit) in vineam meam, et quod erit aequum, accipietis.

8. Sub vesperam autem iubet vineae dominus procuratori suo, vt vocet operarios, eisque, ab vltimis exorsus ad primos, mercedem soluat.

9. Ita quum venissent, qui circa vndecimam horam venerant, acceperunt et ipsi singulos denarios.

10. Item primi quum venissent, arbitrati se plus accepturos, acceperunt et ipsi singulos denarios.

11. Quibus acceptis, fremebant contra patremfamilias,

12. Dicentes: hi postremi vnam horam operati sunt, et

et tu eos nobis pares fecisti, qui diei onus ardoremque pertulimus.

13. At ille respondens dixit eorum vni: amice, non facio tibi iniuriam. Nonne mecum denario conuenisti?

14. Aufer tuum, et abi. Volo autem huic vltimo dare quantum tibi.

15. An mihi non licet meis vti meo arbitratu? An ideo tuus oculus malus est, quoniam ego bonus sum?

16. Ita erunt et vltimi primi, et primi vltimi: multi enim sunt vocati, sed pauci electi. *Sup. 19,30. Marc. 10,31. Luc. 13,30*

17. Ascendens autem Iesus Hierosolyma, assumsit duodecim discipulos seorsum in via, eisque dixit: *Supr. 16,21. Marc, 10,32. Luc. 18,31.*

18. En ascendimus Hierosolyma, et homine natus pontificibus scribisque tradetur, qui eum capite damnatum,

19. Tradent externis illudendum, et verberandum, et crucifigendum, isque die tertio resurget. *Io. 18,32.*

20. Tunc eum aggressa mater filiorum Zebedaei cum suis filiis, honore praebito, petebat aliquid ab eo. *Marc. 10, 35.*

21. Cui ille, quid vis? inquit. Et illa iube (inquit ei) vt hi duo mei filii tibi alter dexter, alter sinister assideant in regno tuo.

22. At Iesus respondens: nescitis, quid petatis. Potestis, idem bibere poculum, quod ego bibiturus sum? et eodem baptismate, quo ego baptizandus sum, baptizari? Possumus, inquiunt illi. *Io. 18, 11.*

23. Et ille: meum quidem poculum bibetis, inquit, meoque baptismate baptizabimini. Sed vt mihi dextera laeuaque assideatur, non est meum dare, nisi quibus id paratum est a Patre meo.

24. Hoc audito, reliqui decem indignati sunt ob duos fratres. *Marc. 10,41. Luc. 22,25.*

25. At Iesus aduocatis eis, dixit: scitis, gentium principes in eas dominari, et magnos viros in eas potestatem obtinere:

26. Inter vos non sic agetur, quin qui volet in vobis maximus fieri, sit vester famulus:

27. Et qui volet in vobis esse primus, esto seruus vester.

28. Sicut homine natus non venit, vt sibi ministretur, sed vt ministret ipse, animamque suam in multorum liberationem impendat. *Phil. 2,7.*

29. Eis autem Hierichunte disce-

discedentibus, quum eum sequeretur frequens hominum multitudo, *Marc.10,46. Luc.18,35.*

30. Caeci duo secundum viam sedentes, vbi audiuerunt praeterire Iesum, sic exclamarunt: miserere nostri, Domine Davidide.

31. Quumque vulgo obiurgarentur, vt tacerent, eo clamabant altius, dicentes: miserere nostri, Domine Dauidide.

32. Tum Iesus restitit, et eos vocauit: quid vultis, inquit, vt vobis faciam?

33. Cui illi, Domine, inquiunt, vt nostri aperiantur oculi.

34. Iesus vero misericordia motus, eorum tetigit oculos, statimque illi oculis viderunt et eum secuti sunt.

CAP. XXI.

Christus ouans asina. Profanatum templum. Ficus arida. Fidei vis, ac precum. Seniorum confutatio. Gemini fratres ad vineam. Vineae parabola secunda. Repudiatus lapis. Gentium gratiae. In Christum insidiae.

Postquam autem Hierosolymis propinquarunt, et Bethphage ad oliuarum montem venerunt, misit Iesus duos discipulos, *Marc.11,1. Luc.19,29.*

2. Dicens eis: ite in vicum, qui contra vos est, et protinus inuenietis asinam ligatam, et pullum cum ea: soluitote, et mihi adducitote.

3. Quod si quis vobis aliquid dixerit, dicetis, Dominum eis egere, et statim dimittet eos.

4. Hoc autem totum factum est, vt id accideret, quod a vate dictum fuerat, his verbis:

5. Dicite puellae Sioni: ecce rex tuus tibi venit mansuetus, insidens asinae, et asello iumenti pullo. *Es.62,11. Zach.9,9. Io.12,15.*

6. Igitur profecti discipuli, fecerunt, sicut eis mandauerat Iesus:

7. Asinamque et pullum adduxerunt, et eis vestimenta sua imposuerunt, et eum super ea collocarunt.

8. Maxima autem hominum multitudo suis vestimentis viam consternere: alii abscissos ex arboribus ramos per viam sternere:

9. Vulgus autem, partim praecedens, partim subsequens sic acclamare: hosanna Dauidide, bene sit ei, qui venit in nomine Domini, hosanna in supremis. *Ps.118,24.25.*

10. Eo

10. Eo autem ingresso Hierosolyma, commota est tota ciuitas dicens: quis est hic?

11. Vulgus autem dicebat: hic est Iesus vates a Nazaretha Galilaeae.

12. Et Iesus in Dei templum ingressus, eiecit omnes in templo vendentes, et ementes, numulariorum mensas sellasque vendentium columbas euertit. *Marc.11,15. Luc.19,45. Io.2,13.*

13. Scriptum est, inquit eis: domus mea domus supplicationis vocabitur: at vos ex ea fecistis speluncam latronum. *Deut.14,25. Es.56,7, Ier.7,11. Marc.11,17. Luc.19,46*

14. Quumque eum caeci et claudi in templo adiissent, sanauit eos.

15. Pontifices et scribae videntes quam mira fecisset, et pueros in fano, hosanna Dauidide, acclamantes, indignati sunt,

16. Dixeruntque ei: audis quid hi dicant? Etiam, inquit eis Iesus. Nunquamne legistis: per os infantium ac lactentium laudem condis? *Ps. 8,3.*

17. Deinde relictis illis, profectus ab vrbe est Bethaniam, ibique diuersatus.

18. Mane autem vrbem repetens, esuriit: *Marc.11,13.*

19. Et animaduersa quadam apud viam ficu, venit ad eam: quumque nihil in ea, nisi folia duntaxat, inuenisset, dixit ei: ne posthac ex te fructus oriatur vnquam, statimque ficus aruit.

20. Quo viso, admirati discipuli, dicere: vt subito aruit ficus?

21. Quibus respondit Iesus: hoc vobis confirmo: si fidem habebitis, neque dubitabitis, non solum hoc de ficu facietis: verum etiam si huic monti iusseritis, vt amoueatur, et in mare proiiciatur, fiet. *Supr.17,20.*

22. Ac quicquid precibus fidenter petieritis, obtinebitis.

23. Quum venisset autem in fanum, pontifices et populi senatores eum docentem conuenerunt, his verbis: qua potestate ista facis: et quis tibi potestatem istam dedit? *Marc.11,27. Luc 20,1.*

24. Quibus respondens Iesus: rogabo vos ego vicissim quiddam, quod si mihi dixeritis, ego quoque vobis dicam, qua potestate haec faciam.

25. Baptismus Ioannis vnde erat? a coelone, an ab hominibus? At illi sic apud se ratiocinari: si dixerimus

a coelo

a coelo, dicet nobis: cur ergo ei non credidiſtis?

26. Sin dixerimus, ab hominibus, vulgus metuimus: omnes enim Ioannem pro vate habent.

Supr. 14, 5. Marc 6, 20.

27. Itaque Ieſu ſic reſponderunt: neſcimus Et ille, nec ego vobis dico, inquit, qua haec poteſtate faciam.

28. Quid vobis autem videtur? Habebat homo quidam duos natos, quorum priorem aggreſſus eſt his verbis: nate, abi ad faciendum opus hodie in vinea mea.

29. Cui ille reſpondens, nolo, inquit: poſt tamen mutata ſententia ivit.

30. Alterum item iisdem verbis aggreſſus eſt: atque ille, faciam, domine, inquit reſpondens, neque tamen ivit.

31. Vter paruit voluntati patris? Prior, inquiunt ei. Et Ieſus: credite mihi, publicani et meretrices antecedunt vos in regnum Dei.

Luc. 7, 29. 30.

32. Venit enim ad vos Ioannes iuſtitiae via, cui vos tamen non credidiſtis, quum publicani et meretrices crediderint: quod vos quum videritis, non mutaſtis tandem ſententiam, vt ei crederetis.

Luc. 3, 11. 13.

33. Aliud exemplum audite: fuit quidam paterfamilias, qui vineam conſeuit, et ſepto circumdedit, in eaque torcular defixit, et turrim exſtruxit, eamque agricolis elocavit, deinde peregre profectus eſt. *Eſ. 5, 1. Ier. 2, 21.*

Marc. 12, 1. Luc. 20, 9.

34. Poſtea inſtante tempore fructuum, miſit ſeruos ſuos ad agricolas, ad eius fructus percipiendos.

35 At agricolae comprehenſos eius ſeruos partim pulſarunt, partim interfecerunt, partim lapidauerunt.

36. Ille rurſus alios plures prioribus miſit, ſed illi eis idem fecerunt.

37. Poſtremo miſit ad eos filium ſuum, ita cogitans: reuerebuntur filium meum.

38 Agricolae vero viſo filio ſic inter ſeſe dicere: hic eſt haeres, agite, interficiamus eum et eius haereditatem occupemus. *Infr. 26, 3. et 27, 2. Io. 11, 53.*

39. Itaque eum ceperunt, et eiectum extra vineam peremerunt.

40 Quum ergo venerit vineae dominus, quid faciet illis agricolis.

41. Cui illi, malos male perdet, inquiunt, et vineam aliis elocabit agricolis, qui ei fructus

fructus pendent ſuis temporibus.

42. Et Ieſus, nunquamne legiſtis (inquit eis) in literis? Quem lapidem improbauerant ſtructores, is adhibitus eſt ad caput anguli, id quod a Domino profectum eſt, et nobis mirum videtur.

Pſ.118,22. Eſ.28,16 Act.4,11. Rom.9,33. 1 Pet.2,7.

43. Quam ob rem ſcitote, auferendum a vobis Dei regnum, et genti dandum fructus editurae.

44. Ac qui in eum lapidem ceciderit, confringetur, et in quem lapis inciderit, eum conteret. *Eſ.8,14. Luc.20,18.*

45. Igitur pontifices et phariſaei, auditis eius exemplis, intellexerunt, eum de ipſis dicere.

46 Sed eum volentes comprehendere, timuere vulgus, quod eum pro vate habebat.

CAP. XXII.

Regiae nuptiae. Sordidus conuiua. Electi. Iudaeorum inſidiae, captiones. Tributa. Sadducaeorum reiectio. Praeceptorum ſumma. Pharisaeorum ignorantia.

At Ieſus eos iterum his verbis per ſimilitudines allocutus eſt: *Luc. 14, 16. Apoc. 19, 7. 9.*

2. In regno coeleſti ſimiliter accidit, atque in rege quodam, qui filii ſui nuptias facturus,

3. Dimiſit ſeruos ſuos, qui inuitatos ad nuptias vocarent: ſed illi noluerunt venire.

4. Itaque alios item ſeruos miſit, dicens: dicite inuitatis, me meum paraſſe prandium: meos iuuencos & altilia eſſe mactata: et omnia parata, veniant ad nuptias: *Prou.9, 2.*

5. At illi neglexerunt, et diſceſſerunt: alius in ſuum praedium, alius ad mercaturam ſuam.

6. Caeteri comprehenſos eius ſeruos cum ignominia peremerunt.

7. Quo audito iratus rex, miſſis eo ſuis copiis, homicidas illos perdidit, eorumque vrbem cremauit.

8. Deinde ſuis ſeruis ita dixit: nuptiae quidem paratae ſunt, ſed inuitati non erant digni.

9. Quamobrem, abite in triuia, et quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias.

10. Ita profecti in vias illi ſerui, congregarunt quotquot inuenerunt, tum malos, tum bonos, ita vt complerentur nuptiae conuiuis.

11. Ingreſſus autem rex ad conuiuas ſpectandos, animaduertit ibi quendam non nuptiali

nuptiali veſtitu indutum.
2 Cor. 5, 3. Eph. 4, 24
12. Et, amice, inquit ei, qui fit, ut huc intraueris ſine veſtimento nuptiali? Quumque ille obmutuiſſet,
13. Iuſſit rex famulis, vt eum pedibus manibusque conſtrictum, in penitiſſimas compingerent tenebras, vbi futurus eſſet ploratus ſtridorque dentium. *Sup. 8, 12. et 13, 42. Inf. 25, 30.*
14. Multi enim ſunt vocati, ſed pauci electi. *Supr. 20, 16.*
15. Tunc pharisaei conſilium captum iuerunt de eo in verbis illaqueando,
Marc. 12, 13. Luc. 20, 20.
16. Eique diſcipulos ſuos cum Herodianis miſerunt, qui dicerent: Magiſter, ſcimus, te veracem eſſe, diuinamque vitae viam vere docere, neque quenquam curare, quippe qui non ſpectes hominum perſonam;
17. Dic ergo nobis quid cenſeas, liceatne pendere tributum caeſari, nec ne.
18. At Ieſus, cognita eorum malitia, dixit: quid me tentatis, ſimulatores?
19. Oſtendite mihi numum tributarium. Illi ei denarium attulerunt.
20. Et ille, cuius eſt imago haec (inquit eis) et inſcriptio?
21. Cui illi, caeſaris (inquiunt.) Tunc ille, ſoluite igitur (inquit eis) quae ſunt caeſaris caeſari, et quae Dei Deo.
Rom. 13, 7.
22. Hoc audito, admirati illi eo relicto diſceſſerunt.
23. Illo die conuenerunt eum ſadducaei, qui negant eſſe reſurrectionem, eumque in hunc modum interrogarunt:
Marc. 12, 18. Luc. 20, 27. Act. 23, 8
24. Magiſter, iuſſit Moſes, vt ſi quis mortuus fuerit ſine liberis, ducat eius frater eius vxorem, fratrique ſuo prolem ſuſcitet. *Deut, 25, 5.*
25. Fuerunt autem apud nos fratres ſeptem, quorum primus vxore ducta obiit: et prole carens reliquit vxorem ſuam fratri ſuo.
26. Itidem et alter, et tertius vsque ad ſeptem.
27. Poſtremo omnium mortua eſt etiam mulier.
28. Igitur in reſurrectione, cuius ex ſeptem erit vxor, quum omnes eam habuerint?
29. At Ieſus reſpondens illis, erratis, inquit, non intelligentes literas, neque Dei poteſtatem.
30. Siquidem in reſurrectione nec viri ducunt vxores, nec feminae nubunt; ſed diuinorum angelorum ſimiles ſunt in coelo.

31. De

31. De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod vobis a Deo his verbis dictum est?

32. Ego sum Deus Abrahami, Deus Isaaci, et Deus Iacobi. Non est Deus mortuorum Deus, sed viuentium.

Exod. 3, 6. Heb. 11, 16.

33. Hoc audito, stupebant vulgo eius doctrinam.

34. Pharisaei vero audientes ab eo confutatos sadducaeos, coiuerunt eodem.

Marc. 12, 28. Luc. 10, 25.

35. Eumque quidam eorum legisperitus, tentandi gratia, sic interrogauit:

36. Magister, quodnam praeceptum est in lege maximum? Cui Iesus:

37. Dominum Deum tuum toto corde, toto animo, tota mente amato:

Deut. 6, 5. Luc. 10, 27.

38. Hoc est primum et maximum praeceptum.

39. Alterum autem est huic simile: alterum vt teipsum amato. *Leu. 19, 18.*

Marc. 12, 31. 1 Tim. 1, 5.

40. Ab his duobus praeceptis tota lex, vatesque pendent.

41. Congregatis autem pharisaeis, interrogauit eos Iesus in hunc modum:

Marc. 12, 35. Luc. 20, 41.

42. Quid censetis de Christo? cuius prognatum fore? Dauidis, inquiunt ei.

43. Et ille, qui fit ergo (inquit eis) vt eum Dauid afflatu diuino Dominum vocet, ita dicens:

44. Ait Dominus Domino meo, sede ad meam dexteram, donec tuos hostes effecero scabellum pedum tuorum. *Ps. 109. (110) 1. Act. 2, 3. 4.*

45. Quod si eum Dauid Dominum vocat, qui fit, vt sit eius prognatus?

46. Itaque nemo ei quicquam respondere potuit, nec eum ab illo die quisquam deinceps interrogare ausus est.

CAP. XXIII.

Verus doctor, sceleratus. Pharisaei in praeceptis, fimbriis, mensis, consilio, foro, titulis. Magister qui. Studium mutuum. Pater quis, ac doctor. Elatio. Humilitas. Hypocritae increpati. Hiersol. pertinax.

Tunc Iesus plebem discipulosque suos sic allocutus est:

2. In Mosis sede sedent scribae et pharisaei. *2 Esd. 8, 4.*

3. Quicquid igitur vobis dixerint exsequendum, exsequimini, et facite: sed eorum facta nolite imitari. Dicunt enim, nec faciunt.

4. Quippe qui colligent onera grauia, et portatu difficilia,

lia, aliorumque humeris imponant, quum ea ipsi ne digito quidem mouere velint.
Luc. 11, 46. Act. 15, 10. Gal. 6, 13.

5. Omnia autem opera sua faciunt, vt spectentur ab hominibus: vtuntur autem latis magnisque vestimentorum limbis atque laciniis,
Num. 15, 38. Deut. 6, 8. & 22, 12.

6. Amantque primas in coenis accubationes et primas in synagogis sessiones,
Marc. 12, 38. Luc. 11, 43. et 20, 46.

7. Et in foris salutationes, et ab hominibus vocitari rabbi.

8. At vos nolite vocari rabbi: vnus est enim rector vester Christus: vos vero omnes estis fratres. *Iac. 3, 1.*

9. Neue patrem vobis in terris vocate: vnus est enim vesterPater, qui est in coelis.
Malach. 1, 6.

10. Neque doctores vocemini: vnus est enim vester doctor Christus.

11. Quin vestrum maximus vester sit famulus.

12. Quisquis vero seipsum extulerit, deprimetur: et quisquis seipsum depresserit, extolletur. *Iob. 22, 29. Prou. 29, 23. Luc. 14, 11. et 18, 14. Iac. 4, 6. 1 Pet. 5, 5.*

13. Vae vobis autem scribae et pharisaei simulatores, qui coeleste regnum aliis praecluditis, vtpote qui nec intretis ipsi, nec intrare conantes sinatis intrare. *Luc. 11, 52.*

14. Vae vobis scribae et pharisaei simulatores, qui viduarum domos comeditis, idque longarum precum praetextu: itaque eo grauiores dabitis poenas.
Marc. 12, 40. Luc. 20, 47.

15. Vae vobis scribae et pharisaei simulatores, qui et mare et terram peragratis, vt vnum asciscatis aduentitium: quod vbi factum est, efficitis eum duplo gehenna digniorem, quam estis vos.

16. Vae vobis duces caeci: qui dicitis: si quis per templum iuret, nihil esse: sin quis per templi aurum iuret, eum teneri. *Supr. 5, 33. 34. c. 15, 14.*

17. Stulti et caeci: vtrum enim maius est, aurum, an aedes, quae aurum consecrat?

18. Item, si quis per aram iurauerit, id nihil esse: at si quis per donarium, quod in ea est, iurauerit, eum teneri.

19. Stulti et caeci, vtrum enim maius est? donarium, an ara, quae donarium consecrat? *Exod. 29, 37.*

20. Itaque qui per aram iurat, is et per eam iurat, et per quicquid est super ea.

21 Et qui per templum iurat, is et per id iurat, et per eius incolam. *3 Reg. 8, 13. 2 Par. 6, 2.*

22 Et qui per coelum iurat, is et per Dei solium iurat, et per eum, qui sedet in eo. *Supr. 5, 34.*

23 Vae vobis scribae et pharisaei simulatores, qui mentham et anethum et cuminum decumatis, omissis quae sunt in lege grauiora, scilicet iure et pietate atque fide. Oportebat et haec facere, et illa non omittere. *Luc. 11, 42.*

24. Duces caeci, qui culicem percolatis, et camelum deglutitis.

25 Vae vobis scribae et pharisaei simulatores, qui poculi scutellæque partem exteriorem purgatis, quum ea intus rapina intemperantiaque referta sint. *Supr. 15, 20. Marc. 7, 4. Luc. 11, 39.*

26. Pharisaee caece, purga prius interiora poculi, et scutellae, vt eorum exteriora quoque pura sint.

27. Vae vobis scribae et pharisaei simulatores, qui similes estis incrustatis sepulcris: quae foris quidem pulchra videntur, sed intus ossibus mortuorum, et omni foeditate plena sunt. *Luc. 11, 44.*

28. Sic et vos foris quidem aliis iusti esse videmini, sed intus simulationis estis, scelerisque pleni.

29. Vae vobis scribae et pharisaei simulatores, qui vatum sepulcra exstruitis, et iustorum monimenta ornatis, *Luc. 11, 47.*

30. Dicitisque: si maiorum nostrorum temporibus fuissemus, non fuissemus eorum in vatum sanguine socii.

31. Itaque ipsi de vobis testamini, vos eorum esse posteros, qui vates interfecerunt.

32. Et vos maiorum vestrorum mensuram complete.

33. Serpentes, viperina progenies, poteritisne gehennae supplicium effugere? *Supr. 3, 7.*

34. Itaque ego ad vos missurus sum vates, et sapientes et literatos, quos partim interficietis ac in crucem tolletis, partim verberabitis in vestris synagogis, ac ex alia in aliam vrbem persequemini, *Luc. 11, 49. Act. 5, 40. et 22, 19. 2 Cor. 11, 24. 25.*

35. Vt in vos expetat omnis innocens sanguis in terris effusus ab insontis Abelis sanguine, vsque ad Zachariae sanguinem, Barachiae filii, quem vos inter aedem et aram necastis. *Gen. 4, 8. 2 Par. 24, 21. 22. Heb. 11, 4.*

36. Ita-

36. Itaque certo ſcitote, horum omnium poenas daturam eſſe nationem hanc.

37. Hieroſolyma, Hieroſolyma, quae vates occidis et ad te miſſos lapidas, quoties volui tuos congregare natos, quomodo gallina ſuos pullos ſub alas congregat, et noluiſtis? *Luc. 13, 34. 4 Eſd. 1, 29. 30.*

38. Scitote, veſtram domum vobis deſertam relictum iri.

39. Sic enim habetote, vos non eſſe me viſuros deinceps, donec dicatis: bene ſit venienti in nomine Domini. *Supr. 21, 9. Pſ. 118, 26.*

CAP. XXIV.

Templi ſolo aequatio. Caedes. Fidelium anguſtiae. Pſeudouates. Conſilium afflictis. Orbis iudicium. Chriſti reditus. Veritatis firmitas. Cui nota iudicii momenta. Seruus diligens ac nequam.

Quum autem egreſſus Ieſus diſcederet ex templo, venerunt eius diſcipuli oſtenſum ei templi ſtructuram. *Marc. 13, 1. Luc. 21, 5.*

2. At Ieſus, videtisne haec omnia, inquit eis. Hoc vobis confirmo, fore, vt hic nullus lapis ſuper lapidem relinquatur, quin diruatur. *Luc. 19, 44.*

3. Sedentem autem eum in monte Oliuarum, aggreſſi ſunt diſcipuli ſeorſum his verbis: dic nobis, quando haec futura ſint, et quod ſignum ſit aduentus tui, interitusque mundi.

4. Quibus Ieſus ita reſpondit: videte, ne quis vos fallat. *Marc. 13, 5 Eph. 5, 6. Col. 2, 18. 2 Theſſ. 2, 3.*

5. Multi enim venient in meo nomine, qui ſe Chriſtos eſſe dicent, multosque decipient.

6. Futurum eſt autem, vt bella bellorumque rumores audiatis: videte, ne perturbemini: oportet enim omnia fieri, ſed nondum finis erit. *Ierem. 4, 27. et 5, 10. 18.*

7. Conſurget enim gens contra gentem, et regnum contra regnum, eruntque fames et peſtes et terrae motus certis locis:

8. Quae omnia principium erunt dolorum.

9 Tunc in calamitatem trademini, et occidemini, et cunctis eritis gentibus inuiſi propter nomen meum. *Sup. 10, 17. Luc. 21, 12. Io. 15, 20. et 16, 2.*

10. Ac tum quidem deficient multi, et alius alium prodent atque oderint.

11. Exſiſtentque multi falſi vates, qui multos decipient.

12. Et quia tot erunt scelera, refrigescet multorum caritas.

13. Qui autem ad finem perseuerauit, is seruabitur.

14. Praedicabitur autem hoc euangelium regni per totum orbem, quod sit cunctis gentibus testimonio, ac tum veniet finis.

15. Quum autem calamitosum nefas, quod a Daniele vate praedictum est, stare videritis in loco sacro, (qui legit, intelligat) *Marc.13,14. Luc.21,20. Dan 9,27. & 12 11.*

16. Tunc qui erunt in Iudaea, fugiant in montes.

17. Qui erit in tecto, ne descendat ad auferendum aliquid ex domo sua.

18. Et qui erit ruri, ne retro reuertatur ad tollenda sua vestimenta.

19. Hei ventrem ferentibus, et lactantibus in illo tempore.

20 Optate vero, vt non accidat vestra fuga in hyeme, nec in sabbatho. *Act. 1, 12.*

21. Erit enim tunc tanta calamitas, quanta nec hactenus ab orbe condito fuit, nec futura est. *Dan. 12, 1.*

22. Quod nisi decurtaretur illud tempus, nemo prorsus euaderet, sed propter electos decurtabitur illud tempus.

23. Tunc si quis vobis dixerit: ecce hic Christus, aut hic, ne creditote. *Marc 13,21. Luc. 17, 23. et 21, 8.*

24. Exsistent enim falsi Christi, falsique vates, qui tanta portenta ac prodigia edent, vt decipiantur (si fieri posset) etiam electi.

25. En praedixi vobis.

26. Si igitur vobis dicetur, in siluis adesse, ne exitote: si in penetralibus, ne creditote.

27. Vt enim fulgur ab oriente profectum, apparet ad occidentem, sic erit aduentus homine nati.

28. Nam vbicunque erit cadaver, eo congregabuntur aquilae. *Iob.39,33 Luc.17,37.*

29. Protinus autem post illius temporis calamitatem, sol obscurabitur, neque luna suum splendorem emittet, et stellae de coelo cadent, coelique potestates concutientur. *Esa.13,10. Ezech.32,7. Ioel.2,31. et 3,15. Marc 13,24. Luc. 21, 25. Act. 2, 20.*

30. Ac tum apparebit in coelo signum homine nati: tum vero plangent omnes terrarum nationes, videbuntque homine natum venientem in coelestibus nubibus, cum multa potentia atque gloria. *Apoc. 1. 7.*

31. Qui

31. Qui ſuos nuntios mittet cum vocaliſſima tuba, qui eius electos a quatuor ventis, ab extremo coeli ad alterum extremum congregabunt.

Supr. 13, 41. 1 Cor. 15, 52. 1 Theſſ. 4, 16.

32. A ficu autem diſcite ſimilitudinem: quum iam eius rami tenereſcunt, et enaſcuntur folia, cognoſcitis inſtare aeſtatem.

33. Sic vos quoque, quum haec omnia videbitis, ſcitote inſtare pro foribus. *Iac 5, 9*

34. Hoc vobis confirmo, non prius hanc aetatem praeterituram eſſe, quam fiant haec omnia. *Marc. 13, 30. 31. Luc. 21, 32. 33.*

35. Etiam ſi coelum et terra intereant, mea dicta non interibunt. *Supr. 5, 19.*

36. Caeterum illam diem atque horam nullus ſcit, ne coeleſtes quidem angeli, ſed meus Pater ſolus.

37. Vt autem accidit tempore Noë, ſic etiam erit aduentus homine nati. *Gen. 6, 3. 4. 5 et 7, 15. Luc. 17 26. 1 Pet. 3, 21.*

38. Vt enim tempore, quod fuit ante diluuium, comedebatur, potabatur, contrahebantur inuicem matrimonia, vsque ad diem, quo Noë in arcam ingreſſus eſt,

39. Nec ante cognitum eſt, quam venit diluuium, quod omnes ſuſtulit: ſic etiam erit aduentus homine nati.

40. Tunc ex duobus, qui ruri erunt, alter aſſumetur, alter relinquetur.

Luc. 17, 35. 36. 1 Theſſ. 4, 17.

41. Ex duabus in piſtrino molentibus, altera aſſumetur, altera relinquetur.

42. Vigilate igitur, quandoquidem neſcitis, qua hora veſter herus venturus ſit.

Marc. 13, 33. 35.

43. Illud autem ſciatis, ſi ſciret paterfamilias qua vigilia fur venturus eſſet, vigilaturum eſſe, neque domum ſuam perfodi paſſurum.

Luc. 12, 39. 1 Theſſ. 5, 2. 2 Pet. 3, 10. Apoc. 3, 3. et 16, 15.

44. Quapropter vos quoque eſtote parati. Nam, qua hora non arbitrabimini, venturus eſt homine natus.

45. Quod ſi quis eſt fidelis ſeruus, atque prudens, quem herus praefecerit ſuae familiae, vt ei alimoniam ſuo tempore praebeat: *Luc. 12, 42.*

46. Beatus eſt ille ſeruus, quem, quum venerit eius herus, offenderit ſuum officium facientem.

47. Profecto (inquam vobis) eum ſuis omnibus praeponet facultatibus.

48. Quod ſi malus ille ſer-

uus cum suo animo cogitans, herum suum diu aduentum differre,

49. Coeperit pulsare conseruos, epularique et potare cum vinolentis:

50. Veniet illius serui dominus inexpectato ei die, ignotaque hora,

51. Et eum dissecabit, ac ad simulatorum conditionem rediget, vbi ploratus erit, stridorque dentium.

Sup. 8, 12. et 13, 42. Inf. 25, 30.

CAP. XXV.

Virgines obuiae sponso. Vigilantia. Attributa talenta. Orbis iudicium. Beati miserique.

Tunc similiter accidet in regno coelesti, atque in decem virginibus, quae sumtis suis lucernis profectae sunt obuiam sponso.

2. Erant autem earum quinque stultae, et totidem prudentes.

3. Quae quidem stultae, sumtis suis lucernis, non sumsere secum oleum:

4. At prudentes oleum cum lucernis sumserunt in suis vasis.

5. Tardante autem sponso, dormitarunt omnes, dormieruntque.

6 Deinde media nocte clamor exstitit: aduentat sponsus, prodite ei obuiam.

7. Tunc surrexerunt omnes illae virgines, suasque lucernas adornarunt.

8. At fatuae prudentibus dixerunt: impertite nobis de oleo vestro: nam lucernae nostrae extinguuntur.

9. Sed prudentes eis ita responderunt: quid si non satis sit nobis et vobis? quin ite potius ad venditores, et vobis emite.

10. Euntibus autem illis ad emendum, venit sponsus, cum quo, quae paratae erant, ingressae sunt ad nuptias, clausaeque sunt fores. *Luc. 13, 25.*

11. Postea veniunt et reliquae virgines, et, Domine, Domine, inquiunt, aperi nobis.

12. At ille, profecto non noui vos, inquit respondens.

Supr. 7, 23.

13. Quamobrem vigilate, quandoquidem diem aut horam nescitis, qua sit venturus homine natus

Sup 24, 42. Marc. 13, 33. 35. Luc. 21, 36. 1 Cor. 16, 13. 1 Pet. 5, 8. Apoc. 16, 15.

14. Quemadmodum homo quidam peregre profecturus, vocauit seruos suos, eisque facultates suas tradidit:

Luc. 19, 12.

15. Et vni quinque talenta dedit, alteri duo; alteri vnum pro sua cuique facultate: deinde

inde continuo peregre profectus est.

16. Igitur qui quinque talenta acceperat, iuit ea negotiatum, et alia quinque talenta peperit.

17. Similiter et qui duo, lucratus est ipse quoque altera duo.

18. Qui vero vnum acceperat, iuit cauatum terram, dominique sui pecuniam abdidit.

19. Multo post tempore venit seruorum illorum dominus, et cum eis rationes confert.

20. Igitur qui quinque talenta acceperat, accessit, et altera quinque obtulit, dicens: Domine, tu mihi quinque talenta tradidisti, en ego altera quinque per ea lucratus sum.

21. Et Dominus, recte (inquit ei) serue bone et fidelis: ego te, qui in paucis fidelis fueris, multis praeficiam: ingredere in domini tui voluptatem.

Sup. 24, 47. Luc. 22, 29. 30.

22. Item qui duo talenta acceperat, accessit, et, Domine, inquit, tu mihi duo talenta tradidisti, per quae ego altera duo lucratus sum.

23. Et Dominus, recte (inquit ei) serue bone et fidelis, quoniam tu in paucis fidus fuisti, ego te multis praeficiam: ingredere in domini tui voluptatem.

24. Qui vero vnum talentum acceperat, accessit et ipse, et, Domine, inquit, sciebam, te hominem esse seuerum, qui et metas, vbi non seminasti: et inde colligas, vbi non impendisti:

25. Id veritus, iui obrutum humi tuum talentum: en habes iterum.

26. At dominus ei respondens, nequam, inquit, et ignaue serue, quum scires, me et metere, vbi non seminaui, et inde colligere, vbi non impendi,

27. Debuisti meam pecuniam committere mensariis: ita ego quum venissem, meum cum foenore recepissem.

28. Quamobrem auferte ei talentum, et ei date, qui habet talenta decem.

29. Nam omni habenti dabitur, ita vt abundet, ab eo vero, qui non habet, etiam quod habet, auferetur.

Supr. 13, 12. Marc. 4, 25. Luc. 8, 18. et 19, 26.

30. Inutilem vero seruum coniicite in imas tenebras, vbi sit ploratus, stridorque dentium. *Sup. 8, 12. et 13, 42. et 22, 13.*

31. Quum autem venerit homine natus cum sua gloria, nec non omnes sancti angeli cum eo, tum sedebit in suo glo-

glorioso tribunali, *Zach.14,5. Sup.16,27. 1 Thess.4,16. 2 Thess. 1,7. Iud. v.14. Apoc. 1,7.*

32. Coramque eo congregabuntur gentes omnes, isque eos alios ab aliis separabit, quemadmodum separat pastor oues ab hoedis.

Ezech. 20,37. et 34, 17. 20. Rom. 14,10. 2 Cor. 5,10.

33. Statuetque oues ad dexteram suam, hoedos autem ad laeuam.

34. Deinde dicet rex eis, qui erunt ad eius dexteram: adeste beati Patris mei, possidete paratum vobis regnum ab orbe condito.

35. Nam quum esurirem, dedistis mihi comedere: quum sitirem, bibere: me, quum hospes essem, accepistis:

Es. 58,7. Ezech. 18, 7. Eccl. 7,38. Iac. 1, 27.

36. Quum nudus, vestiuistis: quum aeger, visitastis: quum in custodia, visistis.

37. Tum iusti sic ei respondebunt: Domine, quando te vidimus esurientem, vt pauerimus? aut sitientem, vt potum dederimus?

38. Quando autem te vidimus hospitem, vt acceperimus? aut nudum, vt vestierimus?

39. Quando autem te vidimus aegrum, aut vinctum, vt inuiserimus?

40. Quibus respondens Rex: certo scitote, inquiet, quatenus vel minimo horum meorum fratrum fecistis, vos mihi fecisse *Prov.19,17. Heb.16,10*

41. Deinde dicet sinistris: facessite a me, exsecrabiles, in ignem sempiternum, diabolo eiusque angelis paratum.

Ps.6,9. Sup.7,23. Luc 13,27.

42. Qui mihi nec esurienti cibum, nec sitienti potionem dederitis:

43. Nec hospitem acceperitis, nec aegrum et vinctum visitaueritis.

44. Tum illi quoque sic ei respondebunt: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut aegrum, aut vinctum: neque subuenimus?

45. Quibus ille sic respondebit: profecto (inquam vobis) quatenus vel minimo horum non fecistis, mihi non fecistis.

46. Ita abibunt hi in poenam sempiternam, iusti vero in vitam sempiternam.

Dan. 12,2. (47.) Io. 5,29.

CAP. XXVI.

In Iesum concilium. Apud Simonem unguentum. Iudas proditor. Pascha. Coena Christi. Petrus audax. Iesus orans. Discipulorum sopor. Petrus vulnerat. Vulnerantis poena. Discipulorum fuga. Iesus tractus

ctus ad Caiapham. Petri abnegatio, periurium, poenitentia.

Posteaquam hanc omnem orationem absoluit Iesus, sic allocutus est suos discipulos: *Marc. 14, 1. Luc. 22, 1.*

2. Scitis, post biduum actum iri pascha, quum quidem homine natus tradatur ad crucifigendum.

3. Tunc coiuerunt pontifices, et scribae, et senatores populi, in atrium pontificis, qui dicebatur Caiaphas, *Io. 11, 47.*

4. Et consultarunt de Iesu fraudulenter capiendo, ac interficiendo.

5. Sed id festo die faciendum esse negabant, ne tumultus fieret in populo.

6. Quum esset autem Iesus Bethaniae in aedibus Simonis leprosi: *Marc. 14, 3. Io. 11, 2. et 12, 3.*

7. Accessit ad eum mulier, alabastrum habens vnguenti pretiosi, quo eius accumbentis caput perfudit.

8. Quo viso, eius discipuli indignati dicere: quorsum haec profusio?

9. Quum posset vnguentum hoc venire multo, et in pauperes erogari.

10. Id quod animaduertens Iesus, dixit eis: quid negotium facessitis mulieri? quum erga me functa sit officio.

11. Semper enim pauperes habebitis vobiscum, at me non semper habebitis. *Deut. 15, 11. Ioan. 12, 8. Supr. 18, 20. Infr. 28, 20.*

12. Nam quod haec vnguentum hoc in corpus meum contulit, id ad me sepeliendum fecit.

13. Pro certo habetote fore, vt, vbicunque publicabitur euangelium hoc per totum orbem, dicatur id quoque, quod ea fecit, ad eius memoriam.

14. Deinde vnus ex duodecim, nomine Iudas Iscariota, pontifices aggressus, quaesiit ex eis: *Marc. 14, 10. Luc. 22, 4.*

15. Ecquid sibi dare vellent, vt eum illis proderet. Cui illi triginta pacti sunt numos argenteos. *Zach. 11, 12.*

16. Itaque deinceps quaerebat opportunitatem eum prodendi.

17. Primo autem azymalium die, discipuli Iesum conuenerunt, quaerentes, vbinam vellet, vt ei pascha epulandum pararent. *Marc. 14, 12. Luc. 22, 7*

18. Quibus ille praecepit, vt in vrbem irent ad quendam, eique sic dicerent: Magister dicit, suum instare tempus, quo sit apud te acturus pascha cum suis discipulis.

19. Igitur fecerunt discipuli,

vt eis mandauerat Iesus, et pascha praepararunt.

20 Vespere autem quum accumberet cum duodecim,

21. Epulantibus eis dixit: certo scitote fore, vt vnus vestrum me prodat. *Marc.14,18. Luc. 22, 14. Io. 13, 21.*

22. Hic illi vehementer dolentes, coeperunt ei dicere: egone is sum, Domine?

23. Et ille respondens, qui mecum manum, inquit, in catino intinxerit, is me prodet. *Marc. 14, 20.*

24. Vadit quidem homine natus, quomodo de eo scriptum est: sed vae homini illi, per quem homine natus prodendus est: satius fuisset homini illi non nasci.

25. Et Iudas, eius proditor, sic est locutus: isne ego sum, Rabbi? Cui ille: tu dixisti.

26. Epulantibus autem eis Iesus panem cepit, actisque laudibus, fregit, deditque discipulis, et, accipite, inquit, comedite: hoc est corpus meum. *Marc. 14, 22. Luc. 22, 19. 1 Cor. 11,24.*

27. Deinde capto poculo, actisque laudibus, dedit eis, dicens: bibite ex eo omnes:

28. Hic est enim sanguis meus noui foederis, pro multis effundendus ad veniam peccatorum. *Sup.20,28. Rom.5,15.*

29. Sic autem habetote, non me dehinc bibiturum esse de hoc fructu viteo, vsque ad illam diem, qua eum bibam vobiscum nouum in regno Patris mei.

30. Deinde dictis laudibus, profecti sunt ad montem Oliuarum.

31. Tum Iesus, vos omnes (inquit eis) me deseretis hac nocte: scriptum est enim: percutiam pastorem, et dispergentur oues gregis. *Marc. 14, 27. Io. 16, 32. et 18, 8. Zach. 13, 7.*

32. Sed postquam resurrexero, praecedam vos in Galilaeam. *Marc. 14, 28. et 16, 7.*

33. At Petrus ei respondens: etiam si te deseruerint omnes, ego tamen nunquam deseram.

34. Et Iesus, hoc tibi confirmo, inquit ei, fore, vt hac ipsa nocte, priusquam gallus cantet, tu me ter neges. *Marc.14, 30. Luc. 22,34. Io. 13,38.*

35. At Petrus: etiam si mihi tecum moriendum sit, non te negabo. Similiterque etiam omnes discipuli dixerunt.

36. Tum venit cum eis Iesus in locum nomine Gethsemane, et discipulos sic alloquitur: sedete hic, dum ego illuc ad precandum eo. *Marc.14,32. Luc.22,39. Io.18,1.*

37. Tum

37. Tum assumto Petro et duobus Zebedaei filiis, dolere coepit, atque angi.
Supr. 4, 21. Io. 12, 27.

38. Deinde dicit eis Iesus: in tanto sum animi dolore, vt emoriar. Manete hic, et vigilate mecum.

39. Deinde paululum progressus pronus procidit, et hunc in modum supplicat: mi Pater, si fieri potest, fac, vt effugiam hoc poculum: quanquam, non vt ego volo, sed vt tu. *Io. 12, 27. Heb. 5, 7 8.*

40. Deinde venit ad discipulos, quos nactus dormientes, dicit Petro: adeo non potuistis vnam horam vigilare mecum?

41. Vigilate et orate, ne intretis in tentationem. Spiritus quidem promtus est, sed caro infirma.

42. Rursus iterato supplicatum iuit his verbis: mi Pater, si non potest hoc a me declinari poculum, quo minus id bibam, fiat quod tu vis.

43. Deinde vbi venit, offendit eos rursum dormientes. Erant enim eorum oculi grauati.

44. Igitur relictis eis, rursus iuit oratum tertio iisdem verbis.

45. Deinde venit ad suos discipulos, et, dormite dehinc, inquit eis, ac requiescite: en adest hora, qua homine natus tradatur in manus improborum.

46. Surgite, eamus: en adest meus proditor.

47. Adhuc eo loquente, ecce aderat Iudas, vnus ex duodecim, et vna cum eo ingens multitudo, cum gladiis et fustibus a pontificibus senatoribusque populi. *Marc. 14, 43. Luc. 22, 47. Io 18, 3.*

48. Qui eum autem prodidit, dederat eis signum, dicens: quem osculatus fuero, is est, eum comprehendite.

49. Igitur Iesum protinus aggressus, dixit: aue Rabbi, eumque deosculatus est.

50. Et Iesus, amice (inquit ei) quorsum ades? Tum illi Iesum aggressi, manus in eum iniecerunt, eumque comprehenderunt.

51. Ecce autem vnus comitum Iesu gladium suum admota manu strinxit, et pontificis seruum percussit, eique auriculam amputauit. *Io. 18, 10*

52. Tum Iesus, refer (inquit ei) gladium tuum in locum suum. Omnes enim, qui gladio vtuntur, gladio peribunt.
Gen. 9, 6. Apoc. 13, 10.

53. An existimas, non posse me iam exorare Patrem meum, vt mihi plus quam duodecim

decim angelorum legiones praebeat?

54. Sed quo pacto confierent, quae fieri oportere proditum est literis? *Es. 53, 7. 8, 10.*

55. Ea hora dixit Iesus illi multitudini: vos quasi ad latronem profecti estis cum gladiis et fustibus ad me capiendum. Quotidie apud vos degebam, docens in fano, neque comprehendistis.

56. Hoc vero totum factum est, vt vatum scripta comprobarentur: tunc discipuli omnes, eo relicto, fugerunt. *Thren. 4, 20.*

57. Illi autem comprehensum Iesum abduxerunt ad Caiapham pontificem, quo scribae senatoresque conuenerant. *Marc. 14, 53. Luc. 22, 54. Io. 18, 12. 24.*

58. Petrus vero eum procul secutus est, vsque ad pontificis atrium, et introgressus resedit cum ministris, vt exitum videret.

59. Pontifices autem et senatores, totusque consessus quaerebant falsum testimonium contra Iesum, vt eum occiderent, *Marc. 14, 55.*

60. Nec inueniebant: quumque multi accessissent falsi testes, tamen non inueniebant. Tandem accesserunt duo falsi testes,

61. Qui dixerunt, eum dixisse, posse se Dei templum diruere, et triduo instaurare. *Io. 2, 19.*

62. Tum Pontifex surrexit, et dixit: nihilne respondes? quid testantur hi contra te?

63. Quumque sileret Iesus, pontifex eum his verbis affatus est: obtestor te per Deum immortalem, vt nobis dicas, an tu sis Christus, Dei filius.

64. Cui Iesus, est, vt dixisti, inquit. Caeterum scitote, futurum esse, vt homine natum videatis sedentem ad dexteram potestatis, et in nubibus venientem coelestibus. *Ps. 110, 1. Sup. 16, 27. et 24, 30. et 25, 31. Rom. 14, 10. 1 Thess. 4, 14. seq. Apoc. 1, 7.*

65. Tum pontifex vestimenta sua lacerare, eum impie locutum esse, dicens: quid iam nobis opus est testibus? en nunc audiuistis eius impiam vocem.

66. Quid censetis? Illi vero morte dignum esse respondere.

67. Tum ei faciem conspuere, et colaphos impingere; alii alapis ferire. *Es. 50, 6. Inf. 27, 30.*

68. Dicentes: diuina nobis Christe, quis sit, qui te percussit.

69. Interea Petrum foris in atrio

atrio ſedentem, aggreſſa eſt his verbis ancilla quaedam: tu quoque eras cum Ieſu Galilaeo. *Marc.14,66.Luc.22,55. Io.18,25.*

70. At ille coram omnibus negauit ſcire ſe, quid illa diceret.

71. Deinde egreſſum eum in veſtibulum conſpicata alia, dixit eis, qui illic aderant: hic quoque erat cum Ieſu Nazareno.

72. Ille vero rurſum iureiurando negauit, ſe nouiſſe hominem.

73. Paulo poſt, qui aderant, aggrediuntur Petrum, profecto, inquiunt, tu quoque ex eis es. Nam tua te locutio manifeſtum reddit. *Luc.22,59.*

74. Tum ille ſe diris agere, et iurare coepit, ſe non nouiſſe hominem: ſtatimque gallus cantauit.

75. Et Petrus Ieſu dictum recordatus, qui ſibi dixiſſet, fore, vt priusquam gallus cantaret, ter eum negaret: foras egreſſus eſt, et acerbe fleuit.

Supr. v.34. Luc.22,61.

CAP. XXVII.

Judae mors. Ager emtus. Chriſti ſilentium. Barrabas. Mulieris inſomnium. Pilati lotio. Judaeorum in ſemet dirae. Ieſu cruciatus. Cruci ſuffixus, potatus. Veſtes Chriſti, titulus. Latrones, probra. Tenebrae. Ieſus ad Patrem, eius mors. Portenta. Milites. Humatio Ieſu. Sepulcrum obſignatum, cuſtoditum.

Mane autem conſilium inierunt omnes pontifices et ſenatores populi contra Ieſum de eo interficiendo, *Marc.15,1. Luc.22,66. et 23,1. Io.18,28.*

2. Eumque vinctum abduxerunt, et Pontio Pilato praetori tradiderunt.

3. Tum Iudas eius proditor, videns, eum eſſe damnatum, poenitens reddit triginta numos argenteos pontificibus et ſenatoribus,

4. Seſe peccauiſſe dicens, qui ſanguinem prodidiſſet innocentem. At illi, quid ad nos? inquiunt, tu videris.

5. Ille vero, abiectis in templo numis, diſceſſit, et ſe laqueo praefocatum iuit. *Act. 1,18.*

6. Pontifices autem, ſumtis numis, dixerunt, eos non licere in templi fiſcum referre, quippe quum pretium eſſet ſanguinis.

7. Itaque, capto conſilio, emerunt eis agrum figuli, ad peregrinorum ſepulturam.

8. Ideoque vocatus eſt ager ille, ager ſanguinis ad hunc diem. *Act 1,19.*

9. Tum accidit, quod a Ieremia vate dictum fuerat, his verbis: itaque sumserunt triginta argenteos, pretium aestimati, quem licitati emerunt ab Israelitis, *Zach.11,12.*

10. Eosque impenderunt in agrum figuli, quemadmodum mihi praecepit Dominus.

11. Iesus autem stetit ante praetorem, eumque sic praetor interrogauit: esne tu Rex Iudaeorum? Cui Iesus, est, vt dicis, inquit. *Marc.15,2. Luc. 23,3. Io.18,33.37. 1Tim.6,13.*

12. Quumque a pontificibus et senatoribus accusaretur, nihil respondit.

13 Tunc Pilatus dixit ei: non audis, quae contra te testentur?

14. At ille ei ad nullum prorsus verbum respondit, adeo vt valde miraretur praetor.

15. Per festum autem solebat praetor vnum vinctum plebi remittere, quem vellent. *Marc.15,6 Luc.23,17. Io.18.39.*

16. Habebant tum quendam vinctum illustrem, nomine Barrabam.

17. Igitur quum conuenissent, dixit eis Pilatus: vtrum vultis vobis remittam? Barrabam, an Iesum cognomento Christum?

18. Sciebat enim, eum per inuidiam ab eis esse traditum.

19 Sedente autem eo pro tribunali, sic ei significandum curauit eius vxor: nihil tibi rei sit cum innocente isto. Multa enim hodie secundum quietem passa sum propter eum.

20. Pontifices vero et senatores plebi persuaserunt, vt Barrabam peterent, Iesumque perderent. *Marc. 15,11. Luc. 23,18. Io. 18,40.*

21. Itaque quum praetor ex eis quaesiuisset, vtrum duorum vellent, vt eis remitteret, dixerunt, Barrabam. *Act 3,14*

22. Et Pilatus, quid ergo, inquit eis, faciam de Iesu, nomine Christo? Cui omnes, crucifigatur, inquiunt.

23. Et praetor: quid enim mali fecit? At illi vehementius clamare: crucifigatur.

24. Igitur videns Pilatus, se non solum nihil proficere, sed etiam maiorem tumultum fieri, sumta aqua manus coram plebe lauit, dicens: ego insons huius innocentis sanguinis sum, vos videritis.

25. Et vniuersus populus sic respondit: eius sanguinem luamus nos, nostrique nati.

26. Tunc ille Barrabam remisit eis, Iesum autem verberauit, et crucifigendum tradidit *Io. 19, 1.*

27. Tum praetoriani milites Iesum

Iesum in praetorium ducunt, et ad eum totam cohortem congregant, *Marc. 15, 16.*

28. Eumque spoliatum induunt chlamyde coccinea.

29. Et contextam ex spinis coronam imponunt eius capiti, et arundinem in eius dexteram, atque ita ante eum congenulantes illudunt ei dicentes: salue Rex Iudaeorum.

30. Eumque conspuunt, et sumta arundine ei caput contundunt. *Es. 50, 6. Supr. 26, 67.*

31. Deinde postquam ei illuserunt, spoliant eum chlamyde, ipsiusque vestibus induunt, et in crucem tollendum abducunt.

32. Exeuntes autem nacti sunt hominem Cyrenaeum, nomine Simonem, quem coegerunt, Iesu ferre crucem. *Marc 15, 21. Luc. 23, 26.*

33. Deinde vbi venerunt in locum nomine Golgatha, qui Caluariae locus appellatur, *Marc. 15, 22. Luc. 23, 33 Io. 19, 17.*

34. Dederunt ei bibere acetum cum felle mixtum, quod ille quum gustasset, noluit bibere. *Ps. 69, 23.*

35 Eo autem crucifixo, eius vestimenta, sorte iacta, dispertiuerunt, vt comprobaretur dictum illud vatis: mea inter sese vestimenta partiti, super veste mea sortem iecerunt. *Ps 22, 19. Marc. 15, 24. Luc. 23, 34. Io. 19, 23.*

36. Igitur sedentes eum illic obseruabant.

37. Posuerant autem supra caput eius scriptam eius causam: Hic est Iesus Rex Iudaeorum. *Marc. 15, 26. Luc. 23, 38. Io. 19, 19.*

38. Tum crucifiguntur cum eo latrones duo, alter ad dexteram, alter ad sinistram. *Esa. 53, 13.*

39. Qui praeteribant autem, ei maledicebant, motantes sua capita, *Ps. 22, 8.*

40. Et dicentes: qui templum destruis, et triduo instauras, serua teipsum. Si Dei filius es, descende de cruce. *Supr. 26, 61. Io. 2, 19.*

41. Similiter et pontifices cum scribis et senatoribus illudentes, dicebant:

42. Alios seruauit, seipsum seruare non potest. Si Israelitarum Rex est, descendat de cruce, et ei credemus:

43. Deo confidit, liberet nunc eum, si ei fauet, quandoquidem dixit, esse se Dei filium. *Ps. 22, 6 Sap. 2, 18.*

44. Atque idem ei etiam latrones cum eo crucifixi exprobrabant. *Luc. 23, 39.*

45. A sexta autem hora exstiterunt per vniuersam terram

ram tenebrae vsque ad horam nonam.

46. Circa nonam horam exclamauit Iesus magna voce, dicens: Eli, Eli lama sabachthani, hoc est, mi Deus, mi Deus, cur me dereliquisti? *Ps. 22, 2.*

47. Quo audito, quidam eorum, qui illic aderant, dicebant, eum vocare Eliam.

48. Ac statim cucurrit eorum vnus, sumtaque spongia, et aceto repleta affixaque arundini, dabat ei bibere *Ps. 69, 22. Marc. 15, 36. Luc. 23, 36. Io. 19, 29.*

49. At reliqui dicere: sine videamus, an veniat Elias seruatum eum.

50. Iesus autem quum rursum ingenti voce clamasset, emisit spiritum.

51. Et ecce templi velum in duas partes a summo ad imum fissum est, et terra commota est, et saxa fissa. *Exod. 26, 31. 2 Par. 3, 14.*

52. Et monimenta aperta multaque corpora sanctorum, qui obdormiuerant, surrexerunt:

53. Qui ex monimentis egressi, post eius resurrectionem ingressi sunt in sacram vrbem, et multis apparuerunt.

54. Centurio vero et eius comites Iesum seruantes, viso terrae motu, et iis, quae acciderant, vehementer territi, confessi sunt, eum vere Dei filium fuisse. *Marc. 15, 39. Luc. 23, 47.*

55. Erant autem illic multae mulieres procul spectantes, quae Iesum ex Galilaea secutae fuerant, ei ministrantes. *Luc. 8, 2.*

56. In quibus erat Maria Magdalena, et Maria Iacobi, et Iosis mater, et mater filiorum Zebedaei.

57. Sub vesperum autem venit diues homo ab Arimathaea, nomine Iosephus, qui et ipse fuerat a Iesu disciplina. *Marc. 15, 42. Luc. 23, 50. Io. 19, 38.*

58. Is Pilatum aggressus, petiit Iesu corpus. Tum Pilatus iussit tradi corpus.

59. Et Iosephus sumtum corpus inuoluit mundo linteo,

60. Et in suo nouo monimento posuit, quod in saxo exciderat, aduolutoque ingenti lapide ad ostium monimenti, discessit, *Es. 53, 9. 10.*

61. Quum quidem illic esset Maria Magdalena, et altera Maria, e regione sepulcri sedentes.

62. Postero die, qui est post praeparationem, coiuerunt pontifices et pharisaei ad Pilatum,

63. Et eum sic allocuti sunt: domine, meminimus, deceptorem

ptorem illum dicere, quum adhuc viueret, sese intra tres dies esse resurrecturum.

64. Quare iube muniri sepulcrum vsque ad diem tertium, ne forte eius discipuli eum surreptum eant, dicantque populo, eum ex mortuis surrexisse, atque ita nouus oriatur error priore deterior.

65. Quibus Pilatus, habetis custodiam, inquit, ite id munitum vestro modo.

66. Ita illi sepulcrum munitum iuerunt et lapidem, praeter adhibitam custodiam, sigillarunt.

CAP. XXIIX.

Angelus ad sepulcrum. Custodum pauor. Angelus ad mulieres, iisdem Iesus obuius. Obaerati custodes. Iesus in Galilaea: doctrina ad suos et baptismus.

EA autem nocte septidui, quae in primam a sabbatho diem illucescit, venit Maria Magdalena, et altera Maria spectatum sepulcrum.

Marc.16,1. Luc.24,1. Io.20,1.

2. Ecce autem magnus terrae motus. Angelus enim Domini de coelo degressus, venerat avolutum lapidem ab ostio, et super eo sedebat.

3. Erat autem eius species fulguris similis, et indumentum tam album quam est nix:

4. Atque eius metu percussi custodes, paene exanimati sunt.

5. Is angelus sic est mulieres allocutus: ne metuite vos. Scio, vos Iesum quaerere crucifixum.

6. Non est hic, surrexit enim, quemadmodum praedixerat. Adeste, videte locum, vbi iacebat Dominus.

Supr.12, 40. et 16, 21. et 17, 23.

7. Ac protinus ite nuntiatum discipulis, eum a mortuis surrexisse, et vos in Galilaeam antecedere: illic eum visuros esse. Hoc ego vobis dico. *Supr.26,32.*

8. Igitur illae confestim ex monimento cum metu et ingenti laetitia egressae, id eius discipulis renuntiatum cucurrerunt.

9. Vt autem id discipulis renuntiatum ibant, ecce Iesus occurrit eis, saluete, inquit: atque illae accesserunt, eiusque pedes prehenderunt, et eum veneratae sunt.

Marc. 16, 9. Io.20, 14.

10. Tum Iesus, ne metuite, inquit eis: ite nuntiatum meis fratribus, vt abeant in Galilaeam, et ibi me videbunt. *Io. 20, 17. Act. 1, 3.*

11. Euntibus autem illis, quidam custodum venerunt in

in vrbem, et pontificibus rem omnem nuntiarunt.

12. Atque illi cum senatoribus coiuerunt, et capto consilio, satis grandem pecuniam militibus dederunt,

13. Atque ita dixerunt: dicite, eius discipulos venisse noctu, et eum vobis dormientibus surripuisse.

14. Quod si hoc apud praetorem fuerit auditum, nos id ei persuadebimus, securosque reddemus vos.

15. Igitur illi, accepta pecunia, fecerunt, vt erant edocti: estque res illa diuulgata apud Iudaeos ad hunc diem.

16. Vndecim autem discipuli in Galilaeam profecti sunt in montem, quo eis Iesus praeceperat, *Supr. 26, 32.*

17. Eumque visum adorarunt: nonnulli dubitarunt.

18. Et Iesus aggressus eos, sic est locutus: mihi data est omnis potestas in coelo, et in terra. *Supr. 11, 27. Io. 3, 35. et 13, 3. et 17, 2. Hebr. 1, 2. et 2, 8.*

19. Vadite igitur doctum omnes gentes, eosque baptizate in nomen Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, *Marc. 16, 15. Luc. 24, 47.*

20. Docentes eos exsequi quaecunque vobis praecepi. Ego vobis adfuturus sum perpetuo, vsque ad finem saeculi.

* *

EVANGELIVM
AVCTORE
MARCO.

CAP. I.

De Ioanne vaticinium: eiusdem locus, actio, concio, vestis, cibus. Christi baptismus, et Ioannis. Baptizatus Iesus. Vox cum columba. Christi tentatio: ad hunc angeli: eius doctrina. Simonis, Andreae, Iacobi, Ioannis vocatio. Spiritus impurus. Petri socrus. Ad sacerdotem leprosus.

Initium euangelii IESV CHRISTI Dei Filii.

2. Vt scriptum in vatibus est: ego tibi meum praemittam nuntium, qui tibi viam praeparet. *Mal 3, 1. Matth. 11, 10. Luc. 7, 27.*

3. Vox clamantis in solitudine: parate viam Domini: dirigite semitas eius. *Es. 40, 3. Io. 1, 15. 23. Luc. 3, 4. Matth. 3, 3.*

4. Ba-

4. Baptizabat Ioannes in solitudine, et emendationis vitae baptismum publicabat, ad peccatorum veniam.
5. Ad eumque proficiscebatur tota Iudaea regio, ac Hierosolymitani, et ab eo baptizabantur omnes in Iordane fluuio, confitentes peccata sua. *Matth. 3, 5.*
6. Erat autem Ioannes indutus camelinis pilis, lateribus pelliceo cingulo cinctis, vescebaturque locustis et melle silueſtri. *Leu. 11, 22.*
7. Atque huiusmodi verbis publice docebat: venit quidam post me, adeo me praestantior, vt ego non sim dignus, qui eius calceorum corrigiam pronus soluam. *Matth. 3, 11. Luc. 3, 16. Io. 1, 27.*
8. Ego quidem vos aqua baptizaui: at is vos Sancto Spiritu baptizabit. *Act. 1, 5. et 2, 4. et 11, 16. et 19, 4.*
9. Accidit autem, vt per eos dies veniret Iesus a Nazaretha Galilaeae, isque a Ioanne baptizatus est in Iordane.
10. Qui Ioannes, simulac ex aqua egressus est, vidit coelum findi, et spiritum quasi columbam descendere in eum:
11. Exstititque vox e coelo: tu es meus carissimus filius, qui mihi acceptus es. *Ps 2, 7. Es 42, 1. Matth. 3, 17. et 17, 5. 2 Pet. 1, 17.*
12. Statimque Spiritus eum egit in solitudinem: *Matth. 4, 1. Luc. 4, 1.*
13. Ibique fuit in solitudine dies quadraginta, tentatusque est a satana, eratque cum feris, et ei ministrabant angeli.
14. Postquam autem captus est Ioannes, venit Iesus in Galilaeam, diuinique regni euangelium publicauit, *Matth. 4, 12. Luc. 4, 14. Io. 4, 43.*
15. Dicens, completum esse tempus, et instare Dei regnum, corrigerent se, et euangelio crederent. *Matt. 3, 2.*
16. Ambulans autem apud Galilaeae lacum, vidit Simonem et Andream eius fratrem, iacientes in lacum retia: erant enim piscatores. *Matth. 4, 18 Luc. 5, 2.*
17. Et Iesus dixit eis: venite post me, et efficiam, vt sitis hominum piscatores.
18. Atque illi confestim relictis suis retibus, eum secuti sunt.
19. Inde paululum progressus, vidit Iacobum Zebedaei filium, et Ioannem eius fratrem, qui et ipsi in naui reficiebant retia:
20. Eosque protinus vocauit,

uit: atque illi, patre suo Zebedaeo in naui cum mercenariis relicto, eum subsecuti sunt.

21. Profecti sunt autem Capernaum: atque ille continuo ingressus sabbathis in synagogam, docet;

Matth. 4, 13. 23. Luc. 4, 31.

22. Illis ad eius doctrinam attonitis, quippe qui eos doceret, vt potestate praeditus, non vt scribae. *Matth 7, 28. Luc. 4, 32.*

23. Erat autem in eorum synagoga homo impurum habens spiritum, qui sic exclamauit: *Luc 4, 33.*

24. Heu, quid tibi nobiscum rei est, Iesu Nazarene? venisti perditum nos? Scio te quis sis, Sanctus Dei. *Matth. 8, 29.*

25. At Iesus eum increpuit, dicens: obmutesce, et ex isto migra.

26. Tum illum spiritus impurus lacerauit, et ingenti cum clamore exiit ex eo.

27. Id quod admirati sunt omnes, ita vt inter sese disceptarent, quidnam id esset, quaenam ea foret noua doctrina, quod per potestatem etiam impuris spiritibus imperaret, iique ei parerent.

28. Itaque dimanauit celeriter eius fama in omnia Galilaeae finitima.

29. Simulac autem ex synagoga egressi sunt, venerunt in aedes Simonis et Andreae cum Iacobo et Ioanne.

Matth. 8, 14. Luc. 4, 38.

30. Socrus autem Simonis iacebat febricitans, id quod illi ei statim dixerunt.

31. Atque ipse eam aggressus, eius manu prehensa aleuauit: eaque protinus liberata febre, coepit eis ministrare.

32. Sub vesperum autem, occidente sole, afferebantur ad eum omnes male affecti, ac daemoniaci, *Matth. 8, 16. Luc. 4, 40.*

33. Totaque ciuitas conuenerat ad fores.

34. Atque ille multos, qui variis morbis vexabantur, sanauit: et multa daemonia eiecit, neque sinebat dicere daemonia se scire, eum esse Christum. *Act. 16, 17. 18.*

35. Mane autem multa adhuc nocte, surrexit, exiitque Iesus, et abiit in desertum locum, atque illic orabat.

36. Quem consecuti Simon, et eius comites,

37. Eumque nacti, dicunt ei, eum ab omnibus conquiri.

38. Quibus ille, eamus, inquit, in finitima oppidula, vt

vt illic quoque praedicem. Hac enim de causa profectus sum.

39. Itaque publice docebat in eorum synagogis per totam Galilaeam, et daemonia eiiciebat.

40. Aggressus autem eum leprosus congenulans huiusmodi verbis rogauit: si vis, potes me purgare.

Matth.8, 2. Luc.5, 12.

41. Et Iesus misertus, illum porrecta manu tetigit: volo, inquit ei, purgator.

42. Et simul eo locuto, discessit ab illo lepra, isque purgatus est.

43. Ei autem interminatus, eum protinus eiecit,

44. Et vide, inquit, ne cui quid dicas: sed i ostensum te sacerdoti, et offer ob tui purgationem, quae praecepit Moses, vt esset eis testimonio. *Leu. 14, 3.*

45. At ille egressus coepit multa praedicare, et rem ita diuulgare, vt Iesus non iam posset palam in vrbes ingredi, sed foris desertis in locis esset, quum quidem ad eum veniretur vndique. *Luc 5, 15.*

CAP. II.

Paralyticus. In peccata Iesus. Levi. Cum Christo peccatores. Cui Christus. Pro discipulis de ieiunio, ac spicis.

Quum autem rursus post aliquot dies ingressus esset Capernaum, *Matth.9, 1. Luc.5, 18.*

2. Vbi auditum est, eum esse domi, protinus tam multi conuenerunt, vt eos ne vestibulum quidem caperet.

3. Ad quos quum verba faceret, veniunt ad eum quidam membris captum ferentes, qui a quatuor portabatur.

42. Qui quum ad eum accedere propter hominum turbam non possent, detexerunt tectum, vbi erat ille, factoque foramine, demisere grabatum, in quo iacebat sideratus.

5. Eorum visa fide, Iesus dicit siderato: nate, ignoscuntur tibi peccata tua.

6. Erant autem scribarum quidam illic sedentes, qui cum suis animis sic cogitabant:

7. Qui fit, vt hic ita loquatur impie? Quis potest ignoscere peccata, nisi vnus Deus?

Iob 14, 4. Es. 43, 15.

8. Tum Iesus, quum protinus animo suo eos sic secum cogitare cognouisset, dixit eis: quid ista cogitatis cum vestris animis?

9. Vtrum facilius est dicere siderato: ignoscuntur tibi

bi peccata, an dicere: ſurge, et tolle grabatum tuum et ambula?

10. Atque vt ſciatis poteſtatem habere homine natum ignoſcendi in terris peccata,

11. Tibi dico (inquit ſiderato) ſurge, et ſublato grabato tuo, abi domum tuam.

12. Atque ille protinus ſurrexit, ſublatoque grabato exiit coram omnibus, adeo vt omnes attoniti Deum collaudarent, ſeſe nihil vnquam tale vidiſſe confitentes.

13. Profectus eſt autem rurſus ad lacum, et ad eum omnes vulgo veniebant isque eos docebat.

14. Praeteriens autem Ieſus, conſpicatus Leuim Alphaei filium, ad publicanorum menſam ſedentem, dicit ei: ſequere me. Atque ille ſurrexit, eumque ſecutus eſt.

Matth. 9, 9. Luc. 5, 27.

15. Accidit autem, vt, Ieſu in illius aedibus conuiuante, quum multi publicani et improbi cum eo eiusque diſcipulis accumberent (erant enim multi, qui eum ſecuti fuerant,)

16. Scribae et phariſaei, eo viſo cum publicanis et improbis cibum capiente, quaererent ex eius diſcipulis, qui fieret, vt cum publicanis et improbis cibum potionemque ſumeret.

17. Quo audito, Ieſus dixit eis: non egent valentes medico, ſed male affecti. Non veni vocatum inſontes, ſed ſontes ad frugem. *Matth. 9, 12. 13. Luc. 5, 31. 32. 1 Tim. 1, 15.*

18. Quum ſolerent autem Ioannis et phariſaeorum diſcipuli ieiunare, eum huiusmodi verbis conuenerunt: qui fit, vt Ioannis et phariſaeorum diſcipuli ieiunent, tui diſcipuli non ieiunent?

Matth. 9, 14. Luc. 5, 33.

19. Quibus Ieſus, poſſuntne qui nuptias celebrant, inquit, dum eis ſponſus adeſt, ieiunare? Quamdiu ſecum habent ſponſum, non poſſunt ieiunare.

20. Sed veniet tempus, quum eis ſponſus auferetur: quo quidem tempore ieiunabunt.

21. Neque vero quisquam panni rudis pittacium aſſuit veteri veſtimento: alioquin novum illud eius ſupplementum auferret veteris partem, atque ita deterior fieret fiſſura.

22. Neque quisquam vinum nouum in veteres recondit vtres: alioquin rumperet vtres vinum nouum, et vinum effunderetur, et vtres perde-

perderentur: ſed eſt vinum nouum in nouos vtres condendum.

23. Accidit autem, vt, eo per ſata tranſeunte, quum ſabbathi dies eſſet, eius diſcipuli iter facientes ſpicas vellerent, *Deut.23.25. Matth.12,1.*

24. Itaque Phariſaei dixerunt ei: en, cur faciunt ſabbathis, quod non licet?

25. Quibus ille, nunquamne legiſtis, inquit, quid fecerit Dauid, quum aliquando egeret, et eſuriret, ipſe eiusque comites? *1 Reg. (Sam.) 21,6.*

26 Vt Dei domum ingreſſus, Abiathare pontifice appoſititios panes (quibus non niſi ſacerdotibus veſci fas eſt) comederit, et ſuis etiam comitibus impertiuerit? *Exod.29,32. Leu.8,31 et 24,5.9.*

27. Sabbathum (inquit eis) propter hominem factum eſt, non homo propter ſabbathum.

28. Itaque dominus eſt homine natus etiam ſabbathi.

CAP. III.

Arida manus. Conſilium in Ieſum. Diſcipulorum numerus, legatio, virtutes. Calumnia in Chriſtum de Beelzebul. Peccatum inexpiabile. Quis Chriſto cognatus.

Ingreſſus eſt autem rurſus in ſynagogam, vbi cum homo eſſet aridam habens manum, *Matth. 12,9. Luc. 6,6.*

2. Illi eum obſeruabant, an ſabbatho eum ſanaret, vt eum incuſarent.

3. Igitur ille homini, ſiccam habenti manum, dixit: ſurge in medium.

4. Tum illos alloquens: licetne ſabbathis benefacere, an malefacere? vitam ſervare, an interficere?

5. Cumque illi tacerent, ille eos irate circumintuitus, eorum animi callum dolens, dicit homini: extende manum tuam. Atque ille extendit, eaque tam ſana reddita eſt, quam erat altera.

6. Phariſaei vero egreſſi, protinus cum Herodianis conſilium de eo perimendo ceperunt. *Matth.22,16.17.*

7. At Ieſus ſeſe cum ſuis diſcipulis recepit ad lacum, eumque ingens hominum multitudo a Galilaea ſecuta eſt, et a Iudaea, *Matth.4,25.*

8 Et a Hieroſolymis, et ab Idumaea, et ab agro Transiordanino, Tyroque et Sidoni finitimi, quum audiuiſſent quae faceret, ad eum ingenti multitudine venerunt.

9. Itaque ille ſuis diſcipulis mandauit, vt ſibi praeſto eſſet nauicula, propter turbam, ne ab illis premeretur.

10. Mul-

10. Multos enim ſanauerat: itaque ruebant in eum, vt eum tangerent, quotquot erant in aliquo cruciatu.

11. Item ſpiritus impuri, quum eum aſpexerant, accidebant ei, et ita clamabant: tu es Dei filius.

12. Quos ille multum obiurgabat, ne ſe manifeſtum facerent.

13. Aſcendit autem in montem, et aduocauit quos voluit: atque vbi illi ad eum venerunt, *Inf. 6,7. Matth. 10, 1.*

14. Conſtituit duodecim, qui ſe comitarentur, et quos ad publice docendum dimitteret,

15. Quique poteſtatem haberent, curandi morbos, et daemonia eiiciendi.

16. Impoſuit autem Simoni nomen Petrum: *Io. 1, 42.*

17. Itemque Iacobum Zebedaei filium, et Ioannem Iacobi fratrem, quibus nomina impoſuit Boanerges: hoc eſt, tonitrui filii.

18. Andream, et Philippum, et Bartholomaeum, et Matthaeum, et Thomam, et Iacobum Alphaei filium, et Thaddaeum, et Simonem Cananitam,

19. Et Iudam Iſcariotam, cum a quo proditus eſt.

20. Deinde vbi domum venerunt, conuenit rurſum multitudo, adeo vt ne cibum quidem capere poſſent.

21. Quo audito ſui ad eum capiendum profecti ſunt: dicebant enim, eum eſſe inſanum.

22. Scribae autem, qui a Hieroſolymis deſcenderant, dicebant eum habere Beelzebulem, et per daemoniorum principem eiicere daemonia. *Matth 9, 34. et 12, 24. Luc. 11, 15. Io. 7, 20. et 8, 48. 52. et 10, 29.*

23. At ille eos aduocatos, ſic eſt per ſimilitudines allocutus: poteſtne ſatanam ſatanas eiicere?

24. Quod ſi quod regnum ab ſeſe diſſidet, id regnum ſtare non poteſt:

25. Aut ſi qua domus ſecum ipſa diſſidet, ea domus ſtare non poteſt.

26. Quod ſi ſatanas ſecum ipſe pugnat, ac diſſidet, ſtare nequit, ſed finem habebit.

27. Non poteſt quisquam alicuius potentis ſupellectilem, in eius aedes ingreſſus, diripere, niſi prius potentem illum vinciat, atque ita demum eius aedes diripiat.

28. Certo ſcitote, omnia hominum generi peccata, et quaecunque maledicta dixerint, ea eſſe ignoſcenda: *Marc. 12, 31. Luc. 12, 10. 1 Ioan. 5, 16.*

29. Sed

29. Sed qui sancto Spiritui maledixerit, nunquam assecuturus est veniam, sed obnoxius est supplicio sempiterno.

30. Quoniam dicebant, eum immundum habere spiritum.

31. Venerunt autem eius mater et fratres, forisque manentes curarunt eum accersendum, *Matt.11,46. Luc.8,19.*

32. Quum quidem eum circumsideret hominum multitudo. Quum igitur illi ei dixissent, adesse foris eius matrem, et fratres, qui eum quaererent;

33. Ille sic eis respondit: quae est mea mater meique fratres?

34. Tum circumspectis discipulis, qui se circumsidebant: ecce mea mater, inquit, meique fratres.

35. Quisquis enim Dei voluntati paret, is meus frater, et soror, et mater est.

CAPVT IV.

Semen iacientis parabola. Cur quibusdam per parabolas Christus. Obscuri declaratio. Lucernae locus, vsus. An quid verè latens. Relatio par. Seminator ac messor. Sinapis semen. Jesus in tempestates.

Rursus autem coepit ad lacum docere, tantaque ad eum conuenit hominum multitudo, vt nauem ingressus sederet in lacu, et omnem multitudinem, quae apud lacum in terra erat,

Matth. 13, 1. Luc. 8, 4.

2. Multa per similitudines doceret, et inter docendum sic eis diceret:

3. Audite: profectus est aliquando quidam sator ad serendum:

4. Atque inter serendum accidit, vt aliud caderet apud viam, id quod comederunt aëreae volucres, quae superuenerunt.

5. Aliud cecidit in saxetum, vbi non multam habebat humum: idque statim exortum est, quod profundam terram non haberet:

6. Deinde orto solo, aestuauit: et quoniam radicem non habebat, aruit.

7. Aliud cecidit in spinas, quae spinae creuerunt, idque suffocarunt, ita vt fructum non ediderit.

8 Aliud cecidit in bonam terram, ediditque fructum, qui tanto incremento auctus est, vt extulerit partim cum trigesimo, partim cum sexagesimo, partim cum centesimo.

9. Qui habet aures ad audiendum, inquit eis, audiat.

10. Quum autem seorsum

esset, interrogarunt eum sui, cum duodecim, de ea similitudine. *Matth. 13, 10.*

11. Quibus ille, vobis datum est, inquit, regni Dei arcanum nosse: at cum illis exteris omnia per similitudines aguntur,

12. Vt aspiciant, neque videant: et audiant, nec intelligant, ne ad frugem redeant, atque ita eis ignoscantur peccata. *Esa. 6, 9. Matth 13, 14. Luc. 8, 10. Io. 12, 40. Act. 28, 26. Rom. 11, 8.*

13. An nescitis hanc similitudinem, inquit eis, quo pacto vero similitudines omnes cognoscetis?

14. Sator sermonem serit.

15. Secundum viam autem vbi seritur sermo, ii sunt, qui simulac audiuerunt, venit satanas, tollitque satum in eorum animis sermonem.

16. Similiter qui in saxetum seruntur, ii sunt, qui quum sermonem audiunt, eum protinus accipiunt cum laetitia:

17. Verum non habent in sese radicem, sed temporarii sunt: deinde orta propter sermonem calamitate, aut insectatione, cito dimouentur.

18. Qui autem in spinas seruntur, ii sunt, qui sermonem audiunt;

19. Sed superueniunt huius vitae curae, et diuitiarum fallacia, reliquarumque rerum cupiditates, quae sermonem ita suffocant, vt sit infructuosus. *1 Tim. 6, 17.*

20. At in bonam terram sati, ii sunt, qui sermonem et audiunt, et admittunt, et fructum ferunt partim trigecuplum, partim sexagecuplum, partim centuplum.

21. Item hoc dixit eis: nunquid accenditur lucerna, vt sub modio ponatur, aut sub lecto? nonne vt in candelabro ponatur? *Matth. 5, 15. Luc. 8, 16. et 11, 33.*

22. Nihil enim est tam occultum, quod non sit patefaciendum: neque quicquam tam arcane fit, quod non palam futurum sit. *Matth. 10, 26. Luc. 8, 17 et 12, 2.*

23. Si quis aures ad audiendum habet, audiat. *Matt. 11, 15.*

24. Videte, quid audiatis, inquit eis: qua mensura metiemini, metiendum vobis est, et vobis addetur audientibus. *Matth 7, 2. Luc. 6, 38.*

25. Nam qui habet, ei dabitur: qui vero non habet, etiam quod habet, eripietur ei. *Matth. 13, 12 et 25, 29. Luc. 8, 18. et 19, 26.*

26. Deinde dicebat: perinde est coeleste regnum, ac si quis jaciat humi semen,

27. Deinde

27. Deinde dormiat, atque surgat noctes et dies, semenque germinet et grandescat, eo nesciente.

28. Nam terra sponte sua parit, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum in spica frumentum.

29. Simulac autem fructus adolevit, ille falcem immittit, quoniam messis adest.

30. Item dicebat: cui assimilabimus regnum Dei? aut qua id comparatione comparabimus? *Matth. 13, 31. Luc. 13, 18. 19.*

31. Perinde est ac granum sinapi, quod quum est in terra satum, est quidem omnium terrestrium seminum vel minimum:

32. Sed quum est satum, crescit, fitque omnium maximum olerum, tantosque ramos procreat, vt possint sub eius umbra aereae volucres nidulari.

33. Huiusmodi similitudinibus multis ad illos verba faciebat, prout audire poterant: *Matth. 13, 34.*

34. Nec eos absque similitudine alloquebatur, sed seorsum discipulis suis explicabat omnia.

35. Dixit autem eis illo die sub vesperam: traiiciamus. *Matth. 8, 18. 23. Luc. 8, 22.*

36. Itaque illi omissa hominum multitudine, eum admiserunt, vt erat in naui, quum quidem aliae quoque nauiculae essent vna cum eo.

37. Exstitit autem tanta venti procella, vt fluctus adeo nauem inuaderent, vt ea iam repleretur.

38. Quum esset ipse in puppi, super ceruicali dormiens. Igitur illi eum excitant: et Magister, inquiunt, nihilne hoc curas, quod perimus?

39. At ille expergefactus, ventum obiurgavit, et lacui dixit: tace, obmutesce. Itaque sedato vento, magna tranquillitas exstitit.

40. Et ille, adeone timidi estis, inquit eis, qui fit, vt fidem non habeatis?

41. Illi vero ingenti metu perculsi, dicere inter sese: ecquis est hic, vt ei ventus et lacus obediant?

CAPVT V.

Daemoniacus à legione. Demersi sues. Jesus dimissus. Persanati officium grati. Filia rediuiua. Profluuium vetus.

Venerunt autem trans lacum in agrum Gadarenorum: *Matth. 8, 28. Luc. 8, 26*

2. Eique simul ac ex naui egressus est, occurrit ex mo-

nimentis homo impurum habens ſpiritum,

3. In monimentis degere ſolitus, quem ne catenis quidem poterat vincire quisquam.

4. Quippe a quo ſaepe compedibus catenisque vincto, diſcerptae fuerant catenae, et compedes comminutae: nec eum quisquam domare potuerat.

5. Semper autem noctes diesque in montibus et ſepulcretis agens, clamabat, et ſeipſum lapidibus contundebat.

6. Is, viſo procul Ieſu, accurrit, eique honorem præbuit:

7. Et ingenti voce clamans, inquit: quid tibi mecum rei eſt, Ieſu ſupremi Dei fili? Obteſtor te per Deum, ne me torqueas.

8. Ille enim ei dicebat: exi, impure ſpiritus, ex homine:

9. Eumque interrogabat, quod eſſet ei nomen. Cui ille reſpondit: legio mihi nomen eſt, quoniam multi ſumus:

10. Eumque multum orabat, ne eos extrà eam regionem mitteret.

11. Erat autem illic apud montes porcorum grex ingens, qui paſcebat.

12. Igitur eum rogarunt daemones omnes, vt ſe in porcos mitteret, vt in eos ingrederentur.

13. Id quod ſimulac eis permiſit Ieſus, egreſſi ſpiritus impuri, ingreſſi ſunt in porcos: atque grex per praeceps in lacum decurrit, (erant autem circiter duo millia) inque lacu ſuffocati ſunt.

14. Subulci autem fugerunt, idque et in vrbe et per rura nuntiarunt: itaque profecti homines ad videndum, quid accidiſſet,

15. Veniunt ad Ieſum, ſpectantque daemoniacum illum ſedentem, veſtitumque et ſanæ mentis, qui legionem habuerat, timueruntque.

16. Quumque eis narraſſent, qui viderant, quid accidiſſet daemoniaco, itemque de porcis,

17. Coeperunt eum orare, vt ex ſuis finibus diſcederet. *Act. 16. 39.*

18. Eum autem in nauem ingreſſum rogabat, qui fuerat daemoniacus, vt eſſet ei comes. *Luc. 8, 38.*

19. Verum Ieſus non permiſit ei, ſed dixit: abi domum tuam ad tuos: eisque nuntiato, quae tibi Dominus, tui miſertus, fecerit.

20. Ita ille diſceſſit, coepitque per Decapolim praedicare

care, quae sibi fecisset Iesus: id quod mirabantur omnes.

21. Iesu autem rursus in naui traiecto, conuenit ad eum frequens hominum multitudo:

22. Quumque esset apud lacum, venit quidam principum synagogae, nomine Iairus, qui, eo viso, ei ad pedes accidit: *Matt.9,18 Luc.8,41.*

23 Eumque multum orauit, dicens, filiolam suam in extremo esse periculo: veniret, eique manus imponeret, vt seruaretur, ac reualesceret.

24. Ita ille cum eo abiit, tanta eum sequente hominum multitudine, vt eum premerent.

25. Quaedam autem mulier, quae sanguinis profluuio iam duodecim laborabat annos, *Luc.15, 25. Matth.9, 20. Luc. 8, 43.*

26. Et multa a multis passa medicis, omni sua re consumta, non solum nihil profecerat, sed in deterius venerat;

27. Quum de Iesu audiuisset, venit a tergo, inter turbam, eiusque vestimentum tetigit.

28. Cogitabat autem, si vel eius vestes attingeret, se saluam fore.

29. Et protinus aruit eius fons sanguinis, sensitque corpore se ab ea miseria sanatam.

30. Et Iesus statim apud sese vim a se profectam cognoscens, conuersus in turba dixit: quis mea vestimenta tetigit? *Luc. 6, 19.*

31. Cui eius discipuli: vides te a turba premi, et quaeris quis te tetigerit?

32 Sed quum ille circumspiceret, vt eam videret, quae id fecerat,

33. Territa mulier, et tremebunda, sciens, quid sibi accidisset, venit, et ei accidit: remque omnem, vt se habebat, dixit:

34. Et ille, filia, inquit ei, tua te fides seruauit, abi salua, et esto a tuo malo sana. *Matth. 9, 22. Inf. 10, 52.*

35. Adhuc eo loquente, veniunt a principe synagogae, qui ei dicunt: tua filia mortua est, quid iam molestus es magistro? *Luc. 8, 49.*

36. At Iesus, simulac quid diceretur, audiuit, dixit principi synagogae: ne metue, tantum crede.

37. Non siuit autem quenquam subsequi, praeter Petrum, et Iacobum, et Ioannem Iacobi fratrem.

38. Deinde vbi venit in aedes principis synagogae, vi-

det tumultum et plorantes, multumque eiulantes:

39. Ingressusque dicit eis: quid tumultuamini et ploratis? Puella non est mortua, sed dormit. *Io. 11, 11.*

40. At illi eum deridere. Ipse, eiectis omnibus, assumto puellae patre atque matre, et suis comitibus, ingreditur eo, vbi iacebat puella:

41 Eiusque manu prehensa dicit ei: talitha cumi, quae verba sic sonant: puella (inquam tibi) surge.

42. Statimque surrexit puella, et ambulare coepit: (erat autem annorum duodecim) unde illi vehementer sunt attoniti.

43. Praecepit autem eis Iesus magnopere, ne quis id resciscceret, eique cibum dari iussit.

CAP. VI.

In patria propheta. Apostolorum missio, virtutes, habitus, egestas, mandata, opera. De Iesu sententiae. Ioannis vincula, mors, humatio. Panes quinque, ac duo pisces, malacia alia.

Illinc deinde profectus, venit in suam patriam, sequentibus eum eius discipulis. *Matth. 13, 54. Luc. 4, 16.*

2. Atque vbi aduenit sabbatham, coepit in synagoga docere, ita, vt multi audientes, attoniti dicerent: vnde ei haec? et quae est, quae ei data est, sapientia, et quae fiunt eius manibus miracula?

3. An non is est faber, Mariae filius, Iacobi et Iosis, et Iudae, et Simonis frater? et nonne sunt hic apud nos eius sorores? Itaque in eo offendebantur. *Matth. 13, 55. Io. 6, 42.*

4. Et Iesus dicebat eis, non esse vatem inhonoratum, nisi in sua patria, et apud consanguineos, domique suae. *Matt. 13, 57. Luc. 4, 24. Io. 4, 44.*

5. Itaque non potuit illic vllum facere miraculum, nisi quod paucos aegrotos, impositis manibus, sanauit, *Matth. 13, 58.*

6. Admiratus eorum incredulitatem. Obibat autem vicos vndique finitimos, docens: *Matth 9, 35. Luc. 13, 22.*

7. Vocatosque duodecim, coepit binos dimittere, eisque in spiritus impuros potestatem dedit: *Matth. 10, 1. Luc. 6, 13. et 9, 1. Supr. 3, 13.*

8. Praecepitque, ne quid ad iter circumferrent nisi baculum tantum, non peram, non panem, non aes in crumena; *Matth. 10, 9 Luc. 9, 3.*

9. Sed sandaliis calcearentur, neque binas induerent tunicas. *Act. 12, 8.*

10. Item

10. Item eis dixit: vbicunque domum ingressi fueritis, illic manetote, donec inde migretis.

11. Et quicunque vos non admiserint, nec audiuerint, vos illinc proficiscentes, excutite puluerem, qui suberit vestris pedibus, quod sit eis testimonio. Hoc vobis confirmo, mitius actum iri cum Sodomis et Gomorris in die iudicii, quam cum illa ciuitate. *Matth.10, 14. Luc.9, 5. et 10,10. 11. 12 Act.13, 51. et 18, 6*

12. Igitur illi profecti, mores corrigere publice docebant,

13. Multaque daemonia eiiciebant, et multos aegrotos oleo vngebant, ac sanabant. *Iac.5, 14.*

14. Id quum audiuisset rex Herodes (nam celebre factum erat eius nomen) dicebat, Ioannem, qui baptizare solitus fuerat, ex mortuis surrexisse, ideoqne eum tam esse factis potentem. *Matth. 14, 1. Luc. 9, 7.*

15. Alii dicebant, Eliam esse, alii vatem esse, aut vt aliquem vatum. *Matth. 16, 14.*

16. Quo audito, Herodes dicebat, quem ipse decollasset Ioannem, eum esse: ex mortuis surrexisse.

17. Nam ipse Herodes Ioannem capiendum curauerat, et in custodia vinciendum, propter Herodiadem Philippi sui fratris vxorem, quam ipse duxerat in matrimonium. *Luc. 3, 19. Leu. 18, 16. et 20, 21.*

18. Dicebat enim Ioannes Herodi, non licere ei vxorem habere sui fratris.

19. Herodias autem imminebat Ioanni; eumque interficere volebat: sed non poterat,

20. Propterea quod Herodes Ioannem verebatur, sciens virum esse iustum atque sanctum, eumque obseruabat, eique multis in rebus auscultabat, et eum libenter audiebat. *Matth.14, 3. et 21, 26.*

21. Accidit autem opportuna dies, qua Herodes optimatibus, tribunisque et primatibus Galilaeae natalitia dabat. *Gen. 40, 20.*

22. Et ingressa ipsius Herodiadis filia, saltauit, Herodique et conuiuis ita placuit, vt dixerit rex puellae: posce me, quicquid voles, et tibi dabo:

23. Eique sic iurauit: quicquid a me petieris, id tibi dabo, etiam si sit regni mei dimidium.

24. At illa egressa, consuluit suam matrem, ecquid peteret? Et mater iussit,

vt Ioannis baptiſtae caput.

25. Itaque illa ſtatim feſtinanter ad regem ingreſſa, petiit his verbis: volo, vt mihi des protinus in catino caput Ioannis baptiſtae.

26. Id quod dolens rex, tamen propter iusiurandum, et conuiuas, noluit ei denegare:

27. Miſitque confeſtim rex ſpiculatorem, et ei, vt illius caput afferret, imperauit. Ille eum in carcere decollatum iuit: *Matth. 14, 10.*

28. Et eius caput in catino attulit, ac puellae tradidit: quod puella porro ſuae matri dedit.

29. Hoc audito, Ioannis diſcipuli venerunt ſublatum eius corpus, idque in monimento poſuerunt.

30. Convenerunt autem ad Ieſum apoſtoli, eique omnia, quaeque fecerant, quaeque docuerant, renuntiauerunt. *Luc. 9, 10.*

31. Et Ieſus iuſſit eis, vt adeſſent ipſi ſeorſum in deſertum locum, paululumque requieſcerent. Erant enim, qui veniebant, et qui abibant, tam multi, vt eis ne cibi quidem capiendi otium ſuppeteret. *Marc. 3, 20.*

32. Itaque diſceſſit in deſertum locum in naui ſeorſum. *Matth. 14, 13. Luc. 9, 10. Io. 6, 16.*

33. Quos quum vulgus abire videret, agnouerunt eum multi, et illuc pedeſtres ex omnibus vrbibus concurrerunt, eosque aggreſſi ad eum conuenerunt.

34. Itaque egreſſus Ieſus, tantam conſpicatus multitudinem, miſertus eſt eorum, quod erant perinde ac paſtorem non habentes oues, eosque multa docere aggreſſus eſt. *Ier. 23, 1. Ezech. 34, 2. Matt 9, 36. et 14, 14. Luc. 9, 11.*

35. Poſtquam autem iam ſera venit hora, eius diſcipuli eum huiusmodi verbis aggreſſi ſunt: deſertus eſt hic locus, et iam ſera hora: *Matth. 14, 15. Luc. 9, 12. Io. 6, 5.*

36. Dimitte eos, vt in finitimos pagos, vicosque profecti, panes ſibi comparent. Nam quod comedant, non habent.

37. Et Ieſus eis reſpondens, praebete vos eis cibum, inquit. Cui illi: eamus emtum ducentis denariis panes, quibus eos paſcamus.

38. Et ille, quot panes habetis? inquit eis, ite viſum. Quo cognito, quum quinque, et duos piſces dixiſſent, *Matth. 14, 17. Luc. 9, 13. Io. 6, 9.*

39. Iuſſit illos omnes diſcumbere

ſcumbere cateruatim in viridi gramine.

40. Ac poſtquam in claſſes diſtributi centeni, et quinquageni diſcubuerunt:

41. Ille ſumtis quinque panibus et duobus piſcibus, coelum ſuſpiciens laudes egit, fregitque panes, et ſuis diſcipulis tradidit, vt illis apponerent: duosque piſces diſtribuit omnibus,

1 Sam. 9, 13. Io. 17, 1.

42. Comederuntque cuncti ad ſatietatem.

43. Et ſublata ſunt fragmentorum duodecim caniſtra plena, nec non ex piſcibus.

44. Et erant, qui comederant, virorum circiter quinque millia.

45. Deinde confeſtim coegit diſcipulos ſuos nauim conſcendere, et ante traiicere ad Bethſaidam, dum ipſe turbam illam dimitteret.

Matth. 14, 22. Io. 6, 17.

46. Poſtquam illis valedixit, diſceſſit in montem orandi gratia.

47. Sub veſperam quum eſſet nauis in medio lacu, et ipſe ſolus in terra,

Matth. 14, 23. Io. 6, 6.

48. Vidit eos in remigando vexari, quippe quum ventus eſſet eis contrarius. Deinde circa quartam noctis vigiliam venit ad eos, per lacum ingrediens, eosque volebat praeterire.

49. At illi eum in lacu ambulantem conſpicati et ſpectrum eſſe rati, exclamare:

50. Omnes enim eum viderunt, turbatique ſunt. Tum ille continuo eos allocutus: bono eſte animo, inquit, ego ſum, ne timete:

51. Ad eosque aſcendit in nauem, et ventus poſuit: id quod illi ſupra modum attoniti, apud ſeſe mirari.

52. Non enim conſiderabant illos panes, vtpote qui torpentibus eſſent animis.

53. Poſteaquam traiecerunt, venerunt in agrum Genezarethanum:

Matth. 14, 34.

54. Ac ſimulac appulſi, ex naui egreſſi ſunt. Incolae eo cognito,

55. Totam illam finitimam regionem percurrerunt, coeperuntque in grabatis male affectos eo afferre, vbi eum eſſe audiebant.

56. Ac quocunque intrabat in vicos, in vrbes aut pagos, proponebant per fora aegrotantes, eumque rogabant, vt vel eius togae limbum tangerent: ac quicunque eum tangebant, ſanabantur

CAP. VII.

Pro discipulis illotis. Pharisaeorum increpatio. Nos foedantia. Syrophoenissae nata, fides, gratia.

Conuenerunt autem ad eum pharisaei, et quidam scribarum, qui Hierosolymis venerant: *Matth. 15, 1.*

2. Qui cum vidissent quosdam eius discipulorum profanis, hoc est, illotis manibus cibum capientes, reprehenderunt.

3. Nam pharisaei, Iudaeique omnes, non nisi saepe lotis manibus epulantur, tenentes veterum institutum.

4. Item a foro non nisi loti epulantur, aliaque multa sunt, quae tenenda acceperunt, poculorum lotiones, et vrceorum, et aeramentorum, et lectorum.

5. Deinde eum sic interrogant pharisaei et scribae: cur non agunt tui discipuli, vt veterum postulat institutio, sed illotis manibus cibum capiunt?

6. Quibus ille sic respondit: recte de vobis simulatoribus vaticinatus est Esaias, vt scriptum est: hic populus me labiis honorat, quum eorum animus absit a me procul. *Esa. 29, 13.*

7. Verum frustra me venerantur, docentes doctrinas, quae sunt hominum praecepta. *Matth. 15, 9. Coloss. 2, 18. et seqq. Tit. 1, 14.*

8. Nam relicto Dei praecepto, tenetis hominum institutum, vrceorum poculorumque lotiones: et alia his consimilia multa facitis.

9. Probe, inquit eis, Dei praeceptum antiquatis, vt vestram conseruetis institutionem.

10 Moses enim dixit: honora tuum patrem atque matrem: et, qui patri, matriue maledixerit, morte plectatur. *Exod. 20, 12. Exod. 21, 17. Lev. 20, 9. Deut. 5, 16. Deut. 27, 16. Prou. 20, 20. Matth. 15, 4. Ephes. 6, 2.*

11. At vos dicitis: si quis patri matriue dixerit: corban, hoc est, donarium, quod a me proficiscetur, id tibi proderit.

12. Ita non finitis eum iam quicquam suo patri, matriue praestare,

13. Dei dictum ista, quam tradidistis, institutione rescindentes. Atque huiuscemodi multa facitis. *Matt. 15, 6*

14. Tum aduocata omni multitudine, dixit eis: audite me omnes et intelligite. *Matth. 15, 10. etc.*

15. Nihil est extra hominem,

nem, quod in eum intret, quod eum possit inquinare: sed quae ex eo prodeunt, ea sunt, quae hominem polluunt. *Act.10,15. Rom.14,17.20. Tit.1,15.*

16. Si quis aures habet ad audiendum, audiat. *Matth.11,15.*

17. Vbi autem a turba domum ingressus est, interrogarunt eum eius discipuli de illa similitudine. *Matth.15,15.*

18. Quibus ille: adeone vos quoque tardi estis? An nondum intelligitis, nihil quod extrinsecus in hominem intrat, posse eum coinquinare?

19. Vtpote quum non in eius cor, sed in ventrem et in latrinam feratur, expurgans omnes cibos:

20. Sed quod ex homine exit, inquit, polluit hominem.

21. Interne enim ex hominum corde prodeunt prauae cogitationes, adulteria, stupra, caedes, *Gen.6,5. et 8,21. Prou.6,14. Ier.17,9. Matt.15,19*

22. Furta, auaritiae, malitiae, fraus, libido, malus oculus, maledicta, superbia, dementia:

23. Haec omnia mala intrinsecus prodeunt, et hominem polluunt.

24. Illinc profectus, discessit in Tyri Sidonisque confinia, ingressusque domum, nolebat id scire quenquam: sed non potuit latere. *Matth.15, 21.*

25. Nam quum de eo audiuisset quaedam mulier, cuius filia spiritum habebat impurum, venit, et ei ad pedes accidit.

26. Erat autem mulier Graeca, genere Syrophœnissa. Ea rogabat eum, vt daemonium expelleret ex sua filia.

27. At Iesus dixit ei: sine prius satiari natos. Non enim conuenit, sumere natorum panem, et catellis obiicere. *Matth.15,26.*

28. Et illa, etsi ita est Domine (inquit ei respondens) tamen catelli sub mensa comedunt de puerorum micis.

29. Tum ille, propter istud dictum, inquit ei, abi: migrauit daemonium ex tua filia.

30. Itaque illa domum suam profecta, inuenit egressum daemonium, et iacentem in lecto filiam.

31. Rursum profectus ex Tyriis, Sidoniisque finibus, venit ad Galilaeae lacum, per medios fines Decapolis, *Matth.15,29.*

2. Eique adductus est surdus tardiloquus, cui vt manum imponeret, rogatus est. *Matth.9,32. Luc.11,14.*

33. Atque ille, eo seorsum

extra turbam ſeducto, immiſit ſuos digitos in eius aures, ſpuitque, et eius linguam tetigit, *Infr. 8, 23. Io. 9, 6.*

34. Et in coelum intuens, ingemuit, eique dixit: ephata, hoc eſt, aperitor.

Jo. 11, 41. et 17, 1.

35. Ac protinus illius et aures apertae, et ſolutum linguae vinculum eſt, ita, vt recte loqueretur.

36. Praecepit autem eis, vt id nemini dicerent. Sed quo magis eis praecipiebat, eo magis praedicabant,

37. Et maiorem in modum obſtupeſcebant, dicentes, eum omnia recte feciſſe, et vt ſurdi audirent, et vt muti loquerentur, efficere.

CAP. IIX.

Septem panes. Oſtentorum cupidi. Fermentum phariſaeorum. Caecus. Petrus de Chriſto. Jeſu mors praedicta. Petrus ſatanas, piorum crux.

Per eos dies erat permagna hominum multitudo, nec habebant, quod comeſſent, et Jeſus advocatis ſuis diſcipulis, inquit: *Matth. 15, 32.*

2. Miſeret me huius multitudinis: ſiquidem iam tres dies me comitantur, nec habent, quod comedant.

3. Quod ſi eos domum ieiunos dimiſero, defetiſcentur in via. Nam eorum nonnulli procul venerunt.

4. Et diſcipuli eius ſic ei reſponderunt: vnde poſſit eos quisquam panibus hic in ſolitudine ſatiare?

5. At ille eos interrogauit: quot habetis panes? Septem, inquiunt.

6. Tum ille iuſſit, multitudinem humi diſcumbere: ſumtosque panes, actis gratiis, fregit, ſuisque tradidit diſcipulis, vt apponerent: quos illi appoſuerunt multitudini.

7 Quumque paucos haberent piſciculos, ille actis laudibus iuſſit eos quoque apponi.

8. Illi vero epulati ſunt ad ſatietatem, ſuntque ſublatae reliquorum fragmentorum ſportae ſeptem.

9. Erant autem, qui comederunt, circiter quatuor millia.

10. Quibus ille dimiſſis confeſtim conſcenſa naui cum ſuis diſcipulis, venit in tractus Dalmanuthanos.

Matth. 15, 39.

11. Eo profecti phariſaei, coeperunt cum eo contendere, poſtulantes ab eo ſignum de coelo, eius tentandi gratia.

Matth. 12, 38. et 16, 1. Luc. 11, 29. Jo. 6, 30.

12. At ille animo ingemuit, et dixit: quid ſignum quaerit haec natio? Pro certo habetote,

betote, nullum huic nationi ſignum datum iri. *Matt.16,4.*

13. Deinde relictis eis, rurſum conſcenſa naui traiecit.

14. Obliti erant autem panes ſumere, nec niſi vnum panem ſecum habebant in naui. *Matth. 16,5.*

15. Itaque quum ille eis praeciperet, viderent, vt phariſaeorum Herodisq; fermentum cauerent, *Matt.16,6. Luc.12,1.*

16. Illi inter ſeſe cogitabant, ac dicebant, id eo pertinere, quod non haberent panes.

17. Quo cognito, Ieſus eis inquit: quid cogitatis? vos non habere panes? An nondum aduertitis, nec intelligitis? adhuc torpentia habetis corda? *Supr 6,52.*

18. Oculos habentes, non videtis? et aures habentes non auditis? neque meminiſtis,

19. Quum illos quinque panes ad hominum quinque millia fregi, quot caniſtra plena fragmentorum ſuſtuleritis? Duodecim, inquiunt ei. *Matth. 14,19. Sup. 6,41. Luc. 9,13. Io. 6,12.*

20. Quid quum ſeptem ad quatuor millia? quot plenas fragmentorum ſportas ſuſtuliſtis? Septem, inquiunt. *Matth. 15,34. Sup. v. 5.*

21. Et ille, qui fit, inquit eis, vt non animaduertatis?

22. Deinde vbi Bethſaidam venit, allatus eſt ei caecus, quem vt tangeret, rogatus eſt.

23. Et ille, prehenſa caeci manu, eum eduxit ex vico, et eius oculos conſpuit, eique manus impoſuit, et eum interrogauit, ecquid videret. *Sup. 7,32.33.*

24. Et ille intuitus dixit: video homines: nam arborum ritu video ambulantes.

25. Deinde rurſus ille eius oculis manus impoſuit, effecitque vt videret, ita vt reſtitutus, omnes perſpicue diſcerneret.

26. At ille eum domum dimiſit vetans, ne vel in vicum ingrederetur, vel id cuiquam in vico diceret.

27. Profectus eſt autem Ieſus eiusque diſcipuli in vicos Caeſareae Philippi, atque in via ſuos diſcipulos huiusmodi verbis interrogauit: quem me dicunt homines eſſe? *Matth.16,13. Luc.9,18.*

28. Cui illi reſponderunt: Ioannem baptiſtam, alii Eliam, alii vatem aliquem.

29. Et ille, vos vero, inquit eis, quem dicitis eſſe me? Cui Petrus ita reſpondit: tu es Chriſtus.

30. At ille eis interdixit, ne cui ſe indicarent:

31. Eosque docere coepit, oportere

portere homine natum multa pati, et a ſenatoribus et pontificibus, et ſcribis improbari, ac interfici, et tribus poſt diebus reſurgere *Matt.16,21. et 17,22. et 20.18. Infr 9,31. et 10,33. Luc.9,22. et 18,31. et 24,7*

32. Dum ita aperte verba facit, prehendit eum Petrus, et obiurgare coepit.

33 At ille conuerſus, diſcipulosque ſuos intuitus, Petrum his verbis obiurgauit: abi poſt me ſatana: quandoquidem non diuina, ſed humana ſapis *2 Sam. 19, 22.*

34. Tum aduocato vulgo cum ſuis diſcipulis, dixit eis: qui me pone vult ſequi, renuntiet ſibimetipſi, ſuamque crucem tollat, et me ſequatur. *Matth.10,38. et 16,24. Luc. 9, 23. et 14, 27.*

35. Nam qui volet animam ſuam ſeruare, perdet eam: qui vero animam ſuam mea et euangelii cauſa perdiderit, eam ſeruabit. *Matt.10, 39. et 16,25. Luc.9,24 et 17,33 Io.12,25*

36. Quid vero proderit homini, ſi vel totum mundum lucratus fuerit, et animae ſuae iacturam faciat?

37. Aut quam dabit homo animae ſuae compenſationem? *Pſ. 49, 9.*

38. Nam quem mei meorumque dictorum in hac adulterina, improbaque natione puduerit, eius viciſſim pudebit homine natum, quum in Patris ſui gloria venerit vna cum ſanctis angelis.

Matth.10,23. Luc 9,26. Rom.1, 6. 2 Tim.2,12. 1 Io.2, 23.

39. Tum eis dicit: hoc certo ſcitote, eſſe quosdam eorum, qui hic adſunt, qui non ante mortem ſenſuri ſint, quam Dei regnum videant veniſſe cum potentia.

Matth. 16, 28. Luc. 9, 27.

CAP. IX.

Chriſtus transfiguratur, coelitus celebratur. Precum ac ieiunii contra ſpiritus virtus. Praedicta mors, et exuſcitatio. Piorum dominatus. Puerorum beatitas. Quis cum Ieſu. Offenſarum poena. Salis ac pacis momentum.

Deinde ſexto poſt die aſſumit Ieſus Petrum et Iacobum, et Ioannem, eisque in arduum montem ſolis ſeorſum ductis, transfiguratus eſt coram eis:

2. Eiusque veſtimenta facta ſunt fulgentia, tam alba, quam eſt nix, quomodo nullus in orbe fullo dealbare poſſet. *Matth. 17, 1. Luc. 9, 28.*

3. Eisque conſpectus eſt Elias cum Moſe, qui cum Ieſu colloquebantur.

4. Tum Petrus ſic Ieſum allocutus

locutus est: Rabbi, bonum est nos hic esse: itaque faciamus tria tabernacula, tibi vnum, Mosi vnum, et Eliae vnum.

5. Nesciebat autem, quid diceret, quippe quum essent territi,

6 Exstitit autem nubes, quae eos inumbrauit, venitque vox ex nube, dicens: hic est meus carissimus filius, hunc audite.

Deut. 18, 19. Es. 42, 1. Matth. 3, 17 et 17, 5. Supr. 1, 11. Luc. 3, 22. et 9, 35. 2 Pet. 1, 17.

7. Et subito circumspicientes, nullum iam viderunt, nisi Iesum solum cum ipsis.

8. Descendentibus autem eis de monte, praecepit eis, ne cui, quae viderant, narrarent, nisi postquam homine natus ex mortuis resurrexisset.

Matth 17, 9. Luc. 9, 36.

9. Illi vero apud sese dictum retinuerunt, quaerentes quid esset ex mortuis resurgere.

10. Itaque eum interrogarunt de eo, quod dicerent scribae, Eliam oportere venire prius. *Mal. 4, 5.*

11 Et ille respondens eis: Elias quidem prius venturus, et omnia instauraturus est, idque quemadmodum de homine nato scriptum est, multa passurum, et contemnendum esse. *Ps. 22, 7. Es. 53, 3. etc. Dan. 9, 26.*

12. Sed scitote Eliam venisse, et illos ei, quae voluerint fecisse, quemadmodum de eo scriptum est. *Matth. 11, 14. et 17, 10. Luc. 1, 17.*

13. Deinde vbi venit ad discipulos, vidit circa eos ingentem hominum multitudinem et cum eis contendentes scribas. *Matth. 17, 14. Luc. 9, 37. seq.*

14. Ac vulgo simulac eum viderunt, admirati, eum salutatum accurrunt.

15. Ipse scribas interrogauit, quid cum illis contenderent.

16. Cui vnus ex turba respondit in hunc modum: Magister, adduxi tibi meum filium, qui mutum habet spiritum:

Matth. 17, 14. Luc. 9, 38.

17. Qui vbi eum corripuit, ita lacerat, vt spumet, et dentibus strideat, ac tabescat. Eum vt eiicerent petii a tuis discipulis, sed nequiuerunt.

18 Tum ille eis respondens: o diffidens natio, inquit, quousque tandem apud vos ero? quousque tandem vos feram? Adducite eum ad me.

19. Atque ille ad eum adducitur: et simulac ille eum vidit, conuulsit eum spiritus, ita vt collapsus humi, volutaretur spumans. *Supr. 1, 26.*

20. Ille ex eius patre sciscitatus est, quamdiu esset, quum id

id ei accidiſſet? Et pater reſpondit: iam a pueris:

21. Ac ſaepe eum et in ignem iecit, et in aquam, vt eum perderet. Sed ſi quid potes, ſuccurre nobis, noſtri miſertus.

22. Et Ieſus, ſi quidem potes (inquit ei) credere, omnia fieri poſſunt credenti. *Luc. 17, 6.*

23. Hic protinus exclamans pueri pater, cum lacrymis: credo, inquit, Domine, ſuccurre infidelitati meae.

24. Videns autem Ieſus vulgus accurrere, increpuit impurum ſpiritum, dicens ei: ſpiritus mute et ſurde, ego tibi impero, vt ex eo emigres, nec amplius in eum intres.

25. Tum ille exclamando, eumque vehementer laniando exiit. Atque is perinde fuit ac mortuus, ita vt multi mortuum eſſe dicerent.

26. At Ieſus eum manu prehenſum allevauit, atque ille ſurrexit.

27. Eum autem domum ingreſſum diſcipuli ſeorſum interrogarunt, cur ipſi eum expellere nequiuiſſent.

28. Quibus ille, hoc genus, inquit, nulla re eiici poteſt, niſi precibus et ieiuniis.

29. Illinc profecti iter faciebant per Galilaeam, nec ille volebat, vt id ſciret quisquam. *Matth. 16, 21. et 17, 22. Luc. 9, 22. 44. et 18, 31. et 24, 7.*

30 Docebat enim diſcipulos ſuos eisque dicebat, homine natum tradendum eſſe in hominum manus, qui eum interficerent, isque interfectus tertio die reſurgeret.

31. At illi eam rem ignorabant, et eum interrogare verebantur.

32. Venit autem Capernaum: atque vbi domum venit, quaeſiuit ex eis, quid in via inter ſe diſceptaſſent? *Matth. 18, 1. Luc. 9, 46. et 22, 24.*

33. Quumque illi ſilerent: (nam inter ſe diſputauerant in via, quis eſſet maximus.)

34. Ille conſedit, et vocatis duodecim, dixit: ſi quis primus eſſe vult, erit omnium vltimus, omniumque famulus. *Matth. 20, 26. Infr. 10, 43.*

35. Tum puerum ſumſit, et in eorum medio ſtatuit, eumque complexus vlnis, inquit eis: *Infr. 10, 16.*

36. Qui aliquem talium puerorum accipit meo nomine, me accipit, et qui me accipit, me non accipit, ſed eum qui me miſit. *Matth. 10, 40. et 18, 5. Luc. 9, 48. Io. 13, 20.*

37. Tum Ioannes ſic eum eſt allocutus: Magiſter, vidimus quendam in tuo nomine eiicientem daemonia, qui non ſequitur

ſequitur nos: itaque eum prohibuimus, quoniam non ſequitur nos.

38. At Ieſus: ne prohibete eum, inquit. Nemo enim eſt, qui meo nomine miraculum faciat, qui cito poſſit mihi male dicere.

39. Nam qui contra nos non eſt, a nobis eſt. *Matth. 12, 30.*

40. Etenim qui vobis vel aquae poculum meo nomine bibendum dederit, quod Chriſti ſitis, certo ſcitote, fore vt ſua mercede non fruſtretur. *Matth. 10, 42.*

41. Et qui vel minimum eorum, qui mihi fidem habent, laeſerit, ſatius eſſet ei, eius collo molarem lapidem circumponi, eumque in mare deiici. *Matth. 18, 6. Luc. 17, 1.*

42. Quod ſi tibi tua manus officit, abſcinde eam. Satius eſt enim tibi mancum in vitam ingredi, quam duas habentem manus abire in gehennam, ignem inextinctum, *Deut. 13, 6. Matth 5, 29. et 18, 8.*

43. Vbi nec eorum vermis interit, nec ignis extinguitur. *Eſ. 66, 24.*

44. Et ſi tibi pes tuus officit, abſcinde eum: ſatius eſt te in vitam claudum ingredi, quam duos habentem pedes in gehennam coniici, in ignem inextinctum,

45. Vbi nec eorum vermis interit, nec ignis extinguitur.

46. Et ſi tibi tuus oculus officit, erue eum: ſatius eſt tibi vnoculum in Dei regnum ingredi, quam duos habentem oculos in ignis gehennam coniici.

47. Vbi nec eorum vermis interit, nec ignis extinguitur.

48. Nam et omnes igne ſaliendi, et omne ſacrificium ſale ſaliendum eſt. *Leu. 2, 13.*

49. Bonum eſt ſal: ſed ſi ſal inſulſum fiat, quo condietur ipſum? Habete in vobis ſalem, et pacem inter vos gerite. *Matth. 5, 13. Luc. 14, 34. Rom. 12, 18. Hebr. 12, 14.*

CAP. X.

Moſis repudium. Chriſti coniugium, repudium. Puerorum ſalus ac fauſtitas. Bonus quis. Fortunarum diſcrimen. Dei omnipotentia. Piorum remuneratio. Inſtans letum Chriſti. A quo piis dignitas. Chriſtus ad quid. Caecus Bartimaeus.

Illinc profectus venit in fines Iudaeae per transiordaninum agrum: eumque rurſum conuenit vulgus hominum, quos ille rurſum, vt ſolitus erat, docet. *Matth. 19, 1.*

2. Aggreſſi autem eum phariſaei interogarunt, liceret-

ne

ne viro vxorem repudiare: tentantes eum.

3. Quibus ille sic respondit: quid vobis praecepit Moses?

4. Et illi: Moses permisit scripto diuortii instrumento repudiare. *Deut. 24, 1. Ier. 3, 1. Matth. 5, 31.*

5. At Iesus respondens, propter vestram, inquit eis, peruicaciam scripsit ille vobis illud praeceptum:

6. Sed a creationis primordio marem et feminam fecit eos Deus.

Gen. 1, 27. et 5, 2. Matth, 19, 4.

7. Huius causa homo relicto suo patre atque matre, haerebit vxori suae, *Gen 2, 24 1 Cor. 6, 16. Eph 5, 31.*

8. Fietque ex duobus vnum corpus: itaque non iam sunt duo, sed vnum corpus.

9. Quod ergo Deus coniunxit, homo ne disiungat. *1 Cor. 7, 10.*

10. Itemque domi rursus eum eadem de re interrogarunt eius discipuli.

11. Quibus ille: quisquis vxorem suam repudiat, aliamque ducit, adulterat in eam. *Matth. 5, 32. et 19, 9. Luc. 16, 18. 1 Cor. 7, 10.*

12. Et si vxor, repudiato viro suo, nupserit alteri, adulterat.

13. Adducebantur autem ei pueri, vt eos tangeret: discipuli vero eos, a quibus adducebantur, obiurgabant. *Matth. 9, 13. Luc. 18, 15.*

14. Quo viso, indignatus Iesus, dixit eis: sinite pueros ad me venire, neue eos prohibete: talium enim est Dei regnum. *Matth. 18, 3. et 19, 14. 1 Cor. 14, 20. 2 Pet. 2, 2.*

15. Hoc pro certo habetote, qui Dei regnum non acceperit vt puer, non esse in id ingressurum.

16. Deinde eos complexus vlnis, et manibus eis impositis, eis bene precatus est.

17. Eo autem iter faciente, accurrit quidam, qui eum flexis ad eum genibus, sic interrogauit: Magister bone, quid faciam, vt vitam adipiscar aeternam? *Matth. 19, 16. Luc. 18, 18.*

18. Cui Iesus, quid me dicis bonum? inquit: nullus est bonus, nisi unus Deus.

19. Praecepta nosti? Ne adulterato, ne occidito, ne furator, ne falsum testimonium dicito, ne fraudato. Honora tuum patrem atque matrem. *Exod. 20, 13. et 21, 12. Deut. 5, 17. Rom. 13, 9.*

20. Et ille respondens, Magister, inquit, haec omnia a pueris seruaui.

21. Hic Iesus eum intuitus, amauit, eique dixit: vnum tibi

bi deest, I uenditum quicquid habes, et in pauperes erogato, habiturus in coelo thesaurum: deinde me, crucem ferens, secutum venito.

Matth.6,19. Luc.12,33 et 16,9.

22. At ille eo dicto moestus abiit dolens, quippe qui multis praeditus esset opibus.

23. Et Iesus circum intuitus, dicit suis discipulis: o quam difficulter qui pecunias habent, in Dei regnum ingredientur.

Iob.31,24. Ps.62,11. Prou. 11,18. Matth. 19,23. Luc. 18,24. 1 Tim. 6,17.

24. Hic cum discipuli eius dicta demirarentur, Iesus rursum sic eos, alloquitur: nati, quam difficile est fretos pecuniis in Dei regnum ingredi.

25. Facilius est rudentem per foramen acus traiici, quam diuitem in Dei regnum intrare.

26. Quumque illi vehementius stuperent, sic secum ipsi cogitantes: quis ergo seruari potest?

27. Intuitus eos Iesus, dixit: ab hominibus fieri non potest, at a Deo potest. Omnia enim a Deo fieri possunt.

Iob.42,2. Ier.32,17. Zach. 8,6. Luc 1,37.

28. Tum Petrus sic dicit ei: nos quidem, relictis omnibus, te secuti sumus. *Matth. 4,20. et 19,27. Luc.5,11. et 18,28*

29. Et Iesus, hoc vobis confirmo, inquit respondens, nullum esse, qui domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut liberos, aut agros, mea et euangelii causa reliquerit,

30. Quin sit et nunc hoc tempore centuplum domos, et fratres, et sorores, et matres, et liberos, et agros, inter aduersa, et in futuro aeuo sempiternam vitam consecuturus,

31. Sed multi et primi erunt vltimi, et vltimi primi,

Matth.19,30. et 20,16. Luc.13,30

32. Quum autem Hierosolyma ascenderent, et eos antecederet Iesus, pauebant, et interfequendum formidabant. Et Iesus assumtis rursum duodecim, coepit eis euentura sibi praedicere. *Matth.16,21. et 17,22. et 20,17. Supr. 8,31. et 9,31. Luc. 9,22. et 18,31. et 24,7.*

33. Nos quidem ascendimus Hierosolymam, inquit, et homine natus tradetur pontificibus atque scribis, qui eum morte damnabunt, exterisque tradent, *Io. 18,32.*

34. Illudendum, verberandum, conspuendum et interficiendum,

ficiendum, et tertia die resurrecturum.

35. Conuenerunt autem eum Iacobus et Ioannes Zebedaei filii, in haec verba: Magister, velimus, vt quod a te postulabimus, id nobis praestes.

Matth. 20, 20.

36. Quibus ille, quid vultis vt vobis praestem?

37. Et illi, da nobis (inquiunt ei) ut tibi alter ad dexteram, alter ad sinistram assideamus in tua gloria.

38. At Iesus dixit eis: nescitis, quid postuletis. Potestis poculum potare, quod ego potaturus sum? et eodem mecum baptismo baptizari?

Luc. 12, 50.

39. Possumus, inquiunt. Et Iesus: poculum quidem, quod ego potaturus sum potabitis, eodemque mecum baptismo baptizabimini?

40. Sed vt mihi dextra laeuaque assideatur, non est meum dare, nisi quibus id paratum est. *Matth. 25, 34.*

41. Hoc audito, decem coeperunt de Iacobo et Ioanne indignari.

42. At Iesus aduocatis eis, dixit: scitis eos, quos videmus imperare extraneis, in eos dominari: et eorum maximos quosque in eos maxime potestatem obtinere. *Matth. 20, 25. Luc. 22, 25.*

43. At in vobis non sic fiet: sed qui vestrum volet fieri inter vos maximus, erit vester famulus:

44. Et qui volet fieri vestrum primus, erit omnium seruus.

Supr. 9, 35. 1 Pet. 5. 3.

45. Nam homine natus non venit, vt ipsi ministretur, sed vt ministret ipse, animamque suam in multorum redemtionem impendat. *Io. 13, 14. Phil. 2, 7. Eph. 1, 7. Col. 1, 14. 1 Tim. 2, 6. Tit. 2, 14.*

46. Venerunt autem Hierichuntem: eoque et eius discipulis ab Hierichunte cum frequenti multitudine discedentibus, Timaei filius Bartimaeus, caecus, qui apud viam sedens, mendicabat,

Matth. 20, 29. Luc. 18, 35.

47. Vt audiuit Iesum esse Nazarenum, coepit ita clamare: Dauidide Iesu, miserere mei.

48. Ac multis eum, vt taceret, obiurgantibus, multo magis clamabat: Dauidide, miserere mei.

49. Tum Iesus restitit, eumque iussit accersi. Quumque illi eum accerserent, et, bono animo, dicerent, surge, accersit te:

50. Ille abiecta veste sua, surrexit, et ad Iesum venit.

51. Et Iesus sic eum alloquitur:

tur: quid tibi vis faciam? Magister, inquit ei caecus, vt dispiciam.

52. Et Iesus dixit ei: abi, tua te fides seruauit. Atque ille protinus vidit, et Iesum in via secutus est.

Matth. 9, 22. Supr. 5, 34.

CAP. XI.

Christus ouans in vrbem. In ficum dirae. Purgatum templum. Coniuratio in Iesum. Fidei virtus ac precationis. In invidos clementia. Sacerdotum confutatio.

Quum autem Hierosolymae propinquarent, ad Bethphage, et Bethaniam ad montem Olivarum, mittit suorum discipulorum duos:

Matth. 21, 1. Luc. 19, 29. Io. 12, 12. seqq.

2. Ite, inquit, in vicum, qui est e regione vestri, et protinus in eum intrantes, inuenietis vinctum asellum, quem nullus hominum insedit: eum soluitote, et mihi adducitote.

3. Quod si quis ex vobis quaesierit, cur id faciatis, dicitote: Dominum eo egere, et statim eum huc dimittet.

4. Ita illi profecti, et asellum foris ad portam vinctum in biuio nacti, soluunt.

5. Et eorum quidam, qui illic aderant, ex eis quaesiuerunt, quid facerent, qui asellum soluerent?

6 Quibus dixerunt, quemadmodum mandauerat Iesus: atque ita, permittentibus illis,

7. Adduxerunt asellum ad Iesum, eique sua vestimenta superiniecerunt, atque ille superinsedit. *Io. 12, 14 2 Reg. 9, 12.*

8. Frequentes autem suis vestimentis viam insternebant: alii abscissas ex arboribus frondes per viam sternere:

9. Quique antecedebant, quique subsequebantur, sic clamare: hosanna, bene sit venienti in nomine Domini:

Ps. 118, 25. 26. Matt. 21, 9. et 3, 39.

10. Felix veniens regnum in nomine Domini patris nostri Dauidis: hosanna in supremis.

11. Ingressus est autem Hierosolyma Dominus, et in templum; omnibusque circumspectis, quum iam sera esset hora, profectus est Bethaniam cum duodecim.

Matt. 21, 10. 12. Luc. 19, 45. Io. 2, 14.

12. Postridie eis Bethania egressis, esuriit, *Matth. 21, 18.*

13. Ficumque procul foliosam conspicatus accessit, si quid in ea forte inueniret. Sed vt ad eam venit, nihil inuenit nisi folia: nec enim tempus erat ficuum.

14. Ita-

14. Itaque ſic eam allocutus eſt Ieſus: nunquam deinceps quisquam ex te fructum comedat Audiebant autem eius diſcipuli.

15. Deinde veniunt Hieroſolymam, et ingreſſus in fanum Ieſus, coepit eiicere vendentes, et ementes in fano, et numulariorum menſas, et ſellas vendentium columbas euertit:

16. Neque ſinebat quenquam per fanum ferre vaſa:

17. Atque his verbis eos alloquens, docebat: nonne ſcriptum eſt, domus mea domus ſupplicationis vocabitur cunctis gentibus? Et vos ex ea latronum ſpeluncam feciſtis.

Deut. 12, 11. 1 Reg. 8, 29. 43. Eſ. 56, 7. Ier. 7, 11.

18. Hoc audito, ſcribae et pontifices eum perdere ſtudebant. Metuebant enim eum: quippe cuius doctrinam ſtuperet omne vulgus.

Io. 7, 19.

19. Sub veſperam autem egreſſus eſt ex vrbe.

20. Mane praetereuntes, vident ſiccatam a radicibus ficum. *Matth. 21, 20.*

21. Id quod recordatus Petrus, dicit ei: Rabbi: ecce ficus, quam tu execratus es, aruit.

22. Et Ieſus reſpondens, inquit eis: habete fidem Deo.

23. Hoc vobis confirmo, ſi quis iuſſerit huic monti, vt amoueatur, et in mare iaciatur, nec animo dubitauerit, ſed ea quae dicet, crediderit euentura, continget ei, quicquid dixerit. *Matth. 17, 20. et 21, 21. Luc. 17, 6.*

24. Itaque ſic vobis dico: quicquid orantes poſtulatis, credite vos aſſecuturos, et vobis continget. *Matth. 7, 7. et 21, 22. Luc. 11 9. Io. 14, 13. et 15, 7. et 16, 24. Iac. 1, 5. 6. 1 Io. 3, 22. et 5, 14.*

25. Oraturi autem ignoſcite, ſi quid habetis, quod de quopiam expoſtuletis: vt veſter quoque Pater, qui in coelis eſt, veſtra delicta vobis ignoſcat. *Matt. 6, 14. Eph 4, 32. Col. 3, 13 Eccl. 28, 2.*

26. Quod niſi ignoſcetis, ne Pater quidem veſter, qui in coelis eſt, vobis delicta veſtra ignoſcet.

27. Deinde rurſum veniunt Hieroſolymam, eumque in fano ambulantem pontifices ſcribaeque et ſenatores conueniunt his verbis:

Matth. 21, 23 Luc. 20, 1.

28. Qua poteſtate iſta facis? et quis iſtam tibi iſta faciendi poteſtatem dedit? *Exod. 21, 4. Act. 4, 7. et 7, 27.*

29. Quibus reſpondens Ieſus: interrogabo ego quoque vos

vos quiddam, inquit: quod si mihi responderitis, dicam vobis, qua potestate haec faciam.

30. Ioannis baptismus a coelone erat, an ab hominibus? respondete mihi.

31. At illi sic secum cogitare: si a coelo dixerimus, dicet: cur ergo ei non credidistis?

32. Sin ab hominibus dixissent, metuebant populum: omnes enim Ioannem vere vatem esse ducebant.

Matth. 14, 5. Supr. 6, 20.

33. Itaque Iesu responderunt, nescire se. Et Iesus sic eis respondit: nec ego vobis dico, qua haec potestate faciam.

CAP. XII.

Vinea bene instructa, serui, haeres. Cultorum punitio, et vineae locatio. Lapis offendiculi. Deo Caesarique danda. Sadducaeorum confutatio. Deus quorum sit. Praecepta duo. Quaestio Christi de Dauide. Scribarum ambitio, auaritia, viduae munusculum.

Tum per similitudines eos alloqui orsus est: vineam conseuit quidam, et sepe circumdedit, et torcular defixit, turrimque construxit, et eam locauit agricolis, deinde peregre profectus est. *Ps. 80, 5. Es. 5, 1. Ier. 2, 21. et 12, 10. Matth. 21, 33. Luc. 20, 9.*

2. Post suo tempore misit ad agricolas seruum, vt ab eis de vineae fructu perciperet.

3. At illi eum ceperunt, verberaruntque et inanem dimiserunt.

4. Quumque rursus ad eos misisset alium seruum, illi ei quoque caput lapidibus contuderunt, eumque contumeliose dimiserunt.

5. Rursus alium misit, quem etiam interfecerunt, aliosque multos partim verberarunt, partim necarunt.

6. Igitur quum adhuc vnum haberet filium sibi carissimum, misit eum quoque ad illos vltimum, cogitans fore, vt suum filium reuererentur.

7. At illi agricolae sic inter sese dicere: hic est haeres, agite, interficiamus eum, et nostra erit haereditas. *Gen. 37, 18. Ps. 2, 8. Matth. 26, 3. Io. 11, 53.*

8. Itaque ceperunt eum, necaruntque et ex vinea eiecerunt.

9. Quid ergo faciet vineae dominus? Veniet agricolasque perdet, et aliis vineam dabit.

10. Anne illud quidem scriptum legistis? Quem lapidem improbauerant structores, is adhibitus est ad caput anguli. *Ps. 118, 22. Es. 28, 16. Matt. 21, 42. Luc. 20, 17. Act. 4, 11. Rom. 9, 33. 1 Pet. 2, 7. 8.*

11. Id

11. Id quod a Domino profectum est, et nobis mirum videtur.

12. At illi eum capere conari, quippe qui eum similitudinem illam contra ipsos dixisse intelligerent: sed metuerunt plebem. Igitur eo relicto digressi,

13. Mittunt ad eum pharisaeorum et Herodianorum quosdam, qui eum verbis Irretirent. *Matt.22,15. Luc.20,20.*

14. Hi eum huiusmodi oratione aggressi sunt: Magister, scimus veracem esse te, neque quenquam curare, quippe qui ad hominum personam non spectes, sed vere diuinam vitae viam doceas. Licetne censum Caesari pendere, an non? pendamus, an non pendamus?

15. At ille eorum simulationem intelligens: quid me tentatis? inquit eis: afferte mihi denarium, vt videam.

16. Quumque illi attulissent: cuius est, inquit eis, imago haec, et inscriptio? Caesaris, inquiunt.

17. Et Iesus respondens eis: soluite igitur, inquit, Caesariana Caesari, et diuina Deo. Illi vero eum admirari.

Matt.17,25. et 22,21. Rom.13,7.

18. Tum eum conuenerunt sadducaei, qui quidem resurrectionem esse negant, et sic interrogarunt: *Matth.22,23. Luc.20,27. Act 23,8.*

19. Magister, scripsit nobis Moses, si cuius frater moriatur, vxore superstite, nec liberos relinquat, vt ducat eius frater eius vxorem, fratrique suo prolem suscitet *Deut.25,5.*

20. Septem fratres fuerunt, quorum primus ducta vxore mortuus est, nulla prole superstite.

21. Itemque secundus eadem ducta, mortuus est, nec ipse prolem reliquit, similiterque tertius:

22. Denique septem illi eam duxerunt, neque progeniem reliquerunt. Postrema omnium mortua est etiam femina.

23. Igitur in resurrectione, quum resurrectum fuerit, cuius eorum erit vxor? quum septem eam habuerint in matrimonio?

24. Iesus respondens, nimirum ideo erratis, inquit eis, quod scripta non intelligitis, neque Dei potentiam.

25. Quum enim a morte resurrectum fuerit, nulla coniungentur connubia, sed erunt angelorum similes, qui sunt in coelis

Matth. 22,30. Luc. 20,36.

26. De mortuis autem, quod resurgant, non legistis in Mosis

ſis libro in rubo, vt eum ſic allocutus ſit Deus? Ego Deus Abrahami, et Iſaaci, et Iacobi. *Exod.3,6. Matth.22,31.32. Hebr.11,16.*

27. Non eſt mortuorum Deus, ſed viuentium Deus: itaque vos multum erratis.

28. Tum ſcribarum quidam, auditis eis diſceptantibus, videns eum illis recte reſpondiſſe, acceſſit, et ex eo quaeſiuit, quodnam eſſet omnium praeceptorum primum? *Matt.22,34. Luc.10,25.*

29. Cui Ieſus ſic reſpondit: primum omnium praeceptorum eſt: audi Iſraelita, Dominus Deus veſter, Dominus vnus eſt. *Deut.6,4. et 10,12. Leu.19,18. Luc.10,27.*

30. Itaque Dominum Deum tuum toto corde, toto animo, tota mente, totisque viribus amato. Hoc primum eſt praeceptum.

31. Huic ſimile eſt alterum: alterum vt teipſum amato. His maius aliud praeceptum nullum eſt. *Matt.22,39. Rom.13,9. Gal.5,14. Iac.2,8.*

32. Et ſcriba: recte magiſter, profecto, dixiſti. Nam vnus eſt Deus, praeterea nullus:

33. Quem toto corde, omni ſtudio, toto animo, ſummaque ope amare, nec non alios vt ſeipſum amare, plus eſt quam omnes victimae et ſacrificia.

34. Hic Ieſus eum cordate reſpondiſſe videns, dixit ei: non procul abes a regno Dei. Ac deinceps eum interrogare audebat nemo.

35. Et Ieſus in fano docens, ſic verba fecit: qui fit, vt dicant ſcribae, fore vt Chriſtus genus ducat a Dauide? *Matth.22,41 Luc.20,41.*

36. Quum ipſe Dauid ſancti Spiritus inſtinctu dixerit: ait Dominus Domino meo: ſede ad meam dexteram, donec efficiam ex hoſtibus tuis tuorum pedum ſubſellium? *Pſ.109, (110.) 2. Act.2,34. 2Cor.15,25. Hebr.1,13. et 10,13.*

37. Quum igitur eum dicat ipſe Dauid Dominum, vnde fit, vt ſit eius prognatus? Quumque frequens hominum multitudo eum libenter audiret,

38. Sic eis inter docendum dicebat: cauete a ſcribis, qui ſtolati incedere amant, et in foris ſalutationes, *Matt.23,3. ſeqq. Luc.11,43. et 20,46.*

39. Et in ſynagogis primas ſeſſiones, et in coenis prima accubandi loca:

40. Qui viduarum domos deuorant, et per oſtentationem prolixe orant. Hi grauiores

niores poenas dabunt.
Matth. 23, 14. Luc. 20, 47. 2 Tim. 3, 6. Tit. 1, 11.

41. Sedens autem Iesus e regione fisci, spectabat vt multitudo conferret aes in fiscum. Ac multis diuitibus multa conferentibus,
Luc 21, 1. 2 Reg. 12, 9.

42. Venit quaedam vidua pauper, quae duos teruncios contulit. Est autem teruncius idem quod quadrans.

43. Tum ille aduocatis suis discipulis, certo scitote, inquit eis, hanc pauperem viduam plurimum omnium contulisse, qui contulerunt in fiscum. *2 Cor. 8, 12.*

44. Omnes enim ex eo, quod ipsis supererat contulerunt: at haec ex sua penuria, quicquid habebat, totum victum suum contulit.

CAP. XIII.

Templi ruina. Pseudochristi. Orbis calamitates. Piorum aerumnae, consolatio. Familiae dissidia, beati. Coeli prodigia, coacti pii. Christi veritas perpetua. Iudicii hora cui nota. Vigilantia.

Exeunti autem ex fano, quidam eius discipulorum sic dixit: magister, vide quanti lapides et structurae.
Matth. 24, 1. Luc. 21, 5.

2. Cui respondens Iesus, vides, inquit, has ingentes structuras? Ita dissoluentur, vt nullus lapidi lapis impositus relinquatur. *1 Reg. 9, 7. 8. Mich. 3, 12. Luc. 19, 44.*

3. Deinde sedentem eum in monte oliuarum, e regione fani, interrogarunt seorsum Petrus, et Iacobus, et Ioannes, et Andreas, his verbis:

4. Dic nobis, quando haec futura sint, et quod signum significabit haec perficienda omnia. *Act. 1, 6.*

5. Et Iesus respondens, sic infit: videte, ne quis vos fallat. *Ier. 29, 8. Matth 24, 4. Luc 21, 8. Ephes. 5, 6. 2 Thess. 2, 3. 1 Io. 4, 1.*

6. Venient enim multi in meo nomine, dicentes se eum esse, multosque fallent.
Ier. 14, 14. et 23, 21.

7. Quum autem bella, bellique rumores audietis, nolite turbari: oportet enim ea fieri, sed nondum erit finis.

8. Consurget enim gens in gentem, et regnum in regnum, eruntque terrae motus certis locis, et fames, et turbae. Ea erunt dolorum principia. *Es. 19, 2.*

9. Sed prospicitote vos vobis ipsis: sistemini enim in consessus et synagogas: vapulabitis, et ad magistratus regesque ducemini mea causa,

ſa, quod ſit eis teſtimonio.
Matt.10,17.18. et 24,9.Luc.21, 12. Io.15,19 et 16,2. Apoc.2,10.
10. Ac per omnes gentes oportet prius euangelium publicari. *Matth.24, 14.*
11. Quum autem ducemini, ac ſiſtemini, nolite prius cogitare, aut praemeditari dicenda, ſed quod vobis eadem hora ſuggeretur, dicitote. Non enim vos eritis qui loquimini, ſed Spiritus ſanctus. *Matt.10,19. Luc.12,11.*
12. Tradet autem frater fratrem ad mortem, et pater filium, conſurgentque in parentes nati, et eos necabunt,
Ezech.38,21. Mich. 7,5. 6.
13. Eritisque omnibus inuiſi propter nomen meum: ſed qui ad finem pertulerit, is ſeruabitur. *Apoc.2,7.10.et 3,10*
14. Quum autem calamitoſum nefas, à Daniele vate praedictum, ſtare videbitis vbi non debet, qui legit animaduertat: tum qui erunt in Iudaea, fugiant in montes: *Dan.9, 27. et 12, 11.*
Matth.24, 15. Luc.21, 20.
15. Et qui erit in tecto, ne deſcendat in aedes, nec ingrediatur ad auferendum aliquid ex ſuis aedibus.
16. Et qui ruri erit, ne gradum referat, ſuae veſtis auferendae gratia.
17. Hei vterum ferentibus et lactantibus illo tempore.
18. Optate vero, ne accidat hyeme veſtra fuga.
19. Erit enim temporis illius calamitas, quanta nec a rerum, quas Deus creauit, creatione fuit adhuc, nec futura eſt.
20. Quod niſi Dominus tempus illud decurtaret, nullus mortalium euaderet: ſed propter electos, quos delegit, decurtabit id tempus.
21. Tum ſi quis vobis dixerit, hic aut illic adeſſe Chriſtum, ne creditote.
Matt.24,23.Luc.17,23 et 21,8.
22. Exſiſtent enim falſi Chriſti, falſique vates, qui prodigioſa et portentoſa deſignabunt, ad decipiendos, ſi fieri poſſet, etiam electos.
Deut. 13, 1. 2 Theſſ. 2, 11.
23. Vos vero proſpicite: en praedixi vobis omnia.
2 Pet. 3, 17.
24. Sed illo tempore poſt calamitatem illam ſol obſcurabitur, nec luna ſuum ſplendorem emittet, *Eſ. 13, 10.*
Ezech 32,7. Ioel 2,10.31. et 3,15. Matt.24,19. Luc.21,25. Ap.6,12
25. Et coeli ſtellae decident, coeleſtesque poteſtates commouebuntur.
26. Deinde cernetur homine natus veniens in nubibus

cum magna potentia atque gloria. *Dan.7,10. Matt.16,27. et 24,30. Inf.14, 62. Act.1, 11. 1 Theſſ.4,16.2 Theſ.1,10. Ap.1,7*

27. Ac tum ſuis dimiſſis nuntiis, congregabit electos ſuos a quatuor ventis, ab vltimis terris ad extremum coeli.

28. A ficu autem diſcite exemplum. Quum iam eius rami teneri ſunt, eaque folia procreat, intelligitis inſtare aeſtatem. *Matth. 24, 32.*

29. Sic et vos quum haec fieri videbitis, ſcitote prope adeſſe pro foribus.

3. Hoc vobis confirmo, non ante praeteriturum eſſe hoc ſaeculum, quam fiant haec omnia. *Matt.24,34. Luc.21,32.*

31. Coelum licet et terra intereant, mea dicta non interibunt. *Pſ.102,27. Eſ.40,8. et 51, 6. Heb. 1, 11.*

32. Ceterum diem illam, et horam nullus ſcit, ne angeli quidem coeleſtes, neque filius, ſed tantum Pater. *Matth. 24,36 Act.1,7.*

33. Videte vt vigiletis et oretis: neſcitis enim, quando tempus futurum ſit. *Matth.24,42. et 25,13 Luc.12, 40. et 21,36. 1 Theſſ. 5, 6.*

34. Quemadmodum peregrinans homo, qui domum ſuam reliquit, ſuisque ſeruis poteſtatem, et ſuum cuique munus aſſignauit, et ianitori, vt vigilaret, mandauit.

35. Vigilate igitur: neſcitis enim quando domus Dominus venturus ſit, ſero, an media nocte, an gallicinio, an mane.

36. Ne ſi de improuiſo venerit, offendat vos dormientes.

37. Quae autem vobis dico, omnibus dico, vigilate.

CAP. XIV.

In Chriſtum inſidiae. Vnguentum apud Simonem: defenſa mulier. Iudas proditor. Paſcha. Coena dominica. Petri temeritas. Ieſu angor, precatio terna, diſcipulorum ſopor. Captus Ieſus, ſuorum fuga. Falſi teſtes. Ieſus de ſeipſo, ſpretus, ictus. Petrus deficiens, periurus, lugens.

Quum autem futurum eſſet paſcha et azymalia poſt biduum, ſtudebant pontifices et ſcribae eum fraudulenter captum interficere: *Matth. 26, 1. Luc. 22, 1. Io. 11, 55. et 13, 1.*

2. Sed id die feſto faciendum negabant, ne quis fieret populi tumultus.

3. Et dum erat Bethaniae in domo Simonis leproſi, eo accubante venit mulier habens alabaſtrum vnguenti ſpicatae nardi pretioſi, quae con-

confracto alabastro perfudit eius caput. *Matth.16,6. Luc.7,37. Io.11,2. et 12,3.*

4. Erant autem quidam, qui apud sese indignabantur, atque ita dicebant: quorsum haec unguenti iactura facta est?

5. Poterat hoc plusquam trecentis denariis vendi, et in pauperes erogari. Dum illi sic aduersus eam fremunt,

6. Iesus dixit: finite eam: quid negotium ei facessitis? officio functa est erga me.

7. Semper enim pauperes habebitis vobiscum, quibus quandocunque voletis, benefacere possitis: at me non semper habebitis. *Deut.15,11.*

8. Quod potuit haec, fecit: anticipauit meum corpus ad sepulturam vngere.

9. Hoc vobis confirmo, vbicunque toto orbe publicabitur hoc euangelium, etiam quid ea fecerit, dicetur, ad eius memoriam.

10. Iudas autem Iscariota, vnus ex duodecim, pontifices adiit, vt eum illis traderet. *Matth. 26,14. Luc.22,4.*

11. Quo illi audito laetati, promiserunt ei pecuniam se daturos. Itaque quaerebat, quo pacto eum posset opportune prodere.

12. Primo autem azymalium die, quum Pascha immolandum foret, sic ei dicunt eius discipuli: vbi vis vt tibi epulandum pascha præparatum eamus? *Exod.12,17. Deut 16,5. Matth. 26,17. Luc. 22,7.*

13. Tum ille discipulorum suorum duos dimittit, eisque dicit: ite in vrbem: occurret vobis quidam aquae fictile portans, eum sequimini:

14. Et quo intrauerit, sic dicitote patrifamilias: quaerit magister, vbi sit mansio, vbi pascha cum discipulis suis polluceat?

15. Ipse vero vobis ingens coenaculum ostendet instratum ac paratum: illic nobis praeparatote.

16. Ita profecti eius discipuli, venerunt in vrbem: nacti quae ille eis dixerat, pascha praepararunt.

17. Deinde sub vesperum venit Iesus cum duodecim, *Matt.26,20. Luc.22,14. Io.13,21.*

18. Ac discumbentibus et epulantibus eis dixit: certo scitote fore, vt vnus ex vobis me prodat, qui mecum epulatur. *Ps.41,10. Act.1,16.*

19. Illi vero dolere coeperunt, eique singuli dicere: is ne ego sum? Et alius: is ne ego sum?

20. Quibus ille respondens:

vnus est ex duodecim, inquit, qui mecum intingit in catinum.

21. Homine quidem natus vadit, quemadmodum de eo scriptum est: sed vae homini illi, per quem homine natus prodendus est. Praestaret homini illi, nunquam esse natum. *Matth.26,24. Luc.22,22. Io. 13, 18.*

22. Epulantibus autem eis, Iesus sumtum panem, actis laudibus, fregit, eisque dedit et dixit: accipite, comedite, hoc est corpus meum. *Matth.26,26. Luc. 22, 19. 1 Cor. 11, 23, 24.*

23. Deinde sumtum poculum, gratiis actis dedit eis: biberuntque ex eo omnes.

24. Atque ille eis dixit: hic est sanguis meus noui foederis, pro multis effundendus.

25. Hoc vobis certo dico, non me amplius bibiturum ex foetu viteo, vsque ad illam diem, quum eum bibam nouum in regno Dei.

26. Deinde laudibus dictis, profecti sunt in montem oliuarum: *Matth. 26, 30. Luc. 22, 39. Io. 18, 1.*

27. Eisque sic dicit Iesus: vos me omnes hac nocte deseretis: siquidem scriptum est: percutiam pastorem, et dispergentur oues. *Io. 16, 32. Zach. 13, 7.*

28 Sed postquam resurrexero, praecedam vos in Galilaeam. *Inf. 16, 7.*

29. At Petrus dixit ei: etiamsi omnes deserant, at ego non item. *Io. 13, 37.*

30. Cui Iesus, hoc tibi confirmo, inquit, fore, vt hodie in hac nocte, priusquam bis gallus cantet, tu me ter abneges.

31. At ille multo magis dicere: imo etiam si me vna tecum mori oporteat, non abnegabo te: itidemque etiam omnes alii dicebant.

32. Deinde vbi venerunt in locum, cui nomen est Gethsemani, dixit suis discipulis: sedete hic, dum ego oratum eo. *Matt. 26, 36. Luc. 22, 39. Io. 18, 1.*

33. Assumtisque vna secum Petro et Iacobo et Ioanne, coepit turbari atque angi,

34. Eisque dixit: prae animi dolore emorior. Manete hic et vigilate. *Io. 12, 27.*

35. Tum paululum progressus, procidit humi, orauitque, vt si fieri posset, horam illam declinaret:

36. Et, abba Pater, inquit, omnia tu potes: averte hoc a me poculum. Verum non quod ego volo, sed quod tu. *Io. 6, 38.*

37. Deinde venit, et eos dor-

dormientes nactus, dicit Petro: Simon dormis? non potuisti vnam horam vigilare?

38. Vigilate et orate, ne veniatis in tentationem. Spiritus quidem promtus est, sed caro infirma. *Gal. 5, 17.*

39. Deinde rursus oratum iuit, eademque verba dixit.

40. Ac reuersus, eos rursum dormientes offendit, eorum oculis ita grauatis, vt nescirent, quid ei responderent.

41. Deinde tertio venit, et, dormite iam, inquit, et requiescite: satis est, venit hora, ecce traditur homine natus in manus improborum.

42. Surgite, eamus. En qui me prodit, aduentat.

43. Et protinus adhuc eo loquente, aduenit Iudas, qui vnus erat ex duodecim, comitante frequenti multitudine cum gladiis et fustibus a pontificibus, et scribis, et senatoribus. *Matth. 26, 47. Luc. 22, 47. Ioan. 18, 3.*

44. Dederat autem illis eius proditor signum, dicens: quem osculatus fuero, is est: eum capite, et tuto abducite.

45. Igitur simulac venit, eum adit, et ei dicit: Magister, Magister, eumque deosculatus est. *2 Sam. 20, 9.*

46. Illi vero in eum manus iniecerunt, eumque ceperunt.

47. Quidam autem eorum qui aderant, stricto ense percussit pontificis seruum, eique abstulit auriculam.

48. Et Iesus illos sic est allocutus: tanquam ad latronem exiistis cum gladiis et fustibus, ad me comprehendendum.

49. Quotidie eram apud vos in fano docens, neque me cepistis: sed ea fieri oportet, quae scripta sunt. *Ps. 22, 7. et 69, 10. Es. 53, 12. Matth. 26, 56. Luc. 24, 25.*

50. Tum omnes eo relicto fugerunt. *Iob. 19, 13. Ps. 88, 9.*

51. Quumque adolescens quidam eum sequeretur, linteo nudum corpus indutus, adolescentes eum ceperunt.

52. Ille vero relicto linteo nudus eos effugit.

53. Abduxerunt autem Iesum ad pontificem, ad eumque conuenerunt omnes pontifices, et senatores atque scribae. *Matth. 26, 57. Luc. 22, 54, Ioan. 18, 13. 14.*

54. Eumque procul secutus Petrus vsque in pontificis atrium, vna cum famulis residet, seque ad ignem calefacit.

55. Pontifices vero totusque consessus, quaerebant contra Iesum testimonium, vt eum necarent, nec inueniebant. *Matth. 26, 59. Act. 6, 13.*

56. Nam multi quidem aduersus eum falsa testificabantur, sed consentanea non erant testimonia.

57. Et quidam exstiterunt, qui contra eum falsa testabantur, ita dicentes:

58. Nos eum audiuimus dicentem, se templum hoc manufactum esse dissoluturum, et triduo aliud non manufactum exstructurum.

Inf. 15, 29. Io. 2, 19.

59. Sed nec sic quidem consentanea erant eorum testimonia. *Matth. 26, 62.*

60. Tum pontifex in medium surrexit, et Iesum sic interrogauit: nihilne respondes? quid est quod hi contra te testantur?

61. At Iesus silebat, nihilque respondebat. Rursum pontifex eum huiusmodi verbis interrogauit: Tune es Christus celebrandi Dei filius?

Es. 53, 7. Act. 8, 32.

62. Et Iesus, sum, inquit, et videbitis homine natum sedentem ad dexteram potentiae, et cum coelestibus venientem nubibus. *Dan. 7, 10. Matt. 25, 31 Luc. 21, 27. Io. 6, 67. Act. 1, 11. 1 Thess. 4. 16. Apoc. 1, 7*

63 Tum pontifex lacerare suas vestes: quid adhuc nobis opus est testibus? inquit.

64. Audiuistis impiam vocem: quid vobis videtur? Illi vero eum omnes vt morte dignum damnarunt:

65. Coeperuntque eum quidam conspuere, eique faciem obuelare, et colaphos impingere, ac dicere: diuina: eique alapas impingebant ministri. *Es. 50, 6.*

66. Qnum esset autem Petrus infra in atrio, venit quaedam ancillarum pontificis:

Matth. 26, 69. Luc 22, 55. Io. 18, 16. 17.

67. Et viso Petro sese calefaciente, intuita eum dicit: tu quoque cum Nazareno Iesu eras.

68. At ille negauit, ita dicens: nescio, nec intelligo quid dicas. Deinde foras in vestibulum egressus est, et gallus cecinit.

69. Et ancilla eo viso rursum coepit dicere eis, qui aderant, eum ex illis esse. *Matth. 26, 71. Luc 22, 58. Io. 18, 25.*

70. At ille rursum negauit. Paulo post rursum qui aderant, dicunt Petro: profecto tu ex illis es: nam Galilaeus es, et locutio tua congruit.

71. At ille coepit detestari, et iurare, sese non nouisse hominem illum, quem illi dicerent.

72 Et iterum gallus cecinit. Tum Petrus recordatus eius, quod

quod ei dixerat Iesus, fore vt priusquam bis caneret gallus, ter eum negaret, coepit flere. *Matth. 26, 34. 75. Luc. 22, 61. Io. 13, 38, et 18, 27.*

CAP. XV.

Christus ad Pilatum. Iudaeorum rex. Barrabas absolutus. Iesu supplicium, titulus, dicteria, tenebrae. Christi gemitus, potatio, mors. Veli scissura, militum professio. Christi monimentum.

Mane protinus inito consilio, pontifices vna cum senatoribus et scribis, totusque consessus. Iesum colligant, abductumque Pilato tradunt. *Ps. 2, 2. Matth. 27, 1. Luc. 22, 66. Io. 18, 28. Act. 3, 13.*

2. Eum Pilatus interrogauit, essetne Iudaeorum Rex: cui ille respondens: vt tu dicis, inquit.

3. Quumque eum vehementer accusarent pontifices,

4. Pilatus eum rursus his verbis interrogauit: nihil ne respondes? Vide quanta contra te testificentur. *Matth. 27, 13. Luc. 23, 3. Io. 18, 33. et 19, 10.*

5. At Iesus nihil amplius respondit, adeo vt miraretur Pilatus.

6. Solebat autem in festo eis laxare vnum vinctum, quemcunque postulassent.

7. Erat quidam nomine Barrabas cum seditiosis vinctus, qui in seditione caedem fecerant.

8. Itaque coeperunt vulgo clamantes id exigere, quod ille semper eis erat facere solitus.

9. Et Pilatus sic eis respondit: vultis vt vobis Iudaeorum regem soluam?

10. Sciebat enim, eum per inuidiam a pontificibus esse traditum.

11. Pontifices vero plebem instigarunt, vt sibi Barrabam potius ab illo laxari postularet. *Act. 3, 14.*

12. Ei Pilatus rursus eos alloquens, quid ergo vultis, inquit, vt de eo faciam, quem Iudaeorum Regem dicitis?

13. At illi denuo clamabant: crucifige eum.

14. Et Pilatus, quid enim mali fecit? inquit eis. At illi eo acrius clamare: crucifige eum.

15. Igitur Pilatus volens plebi satisfacere, laxauit eis Barrabam, Iesumque verberauit, et eis crucifigendum tradidit. *Matth. 27, 26. Io. 19, 1.*

16. Et milites eo extra atrium, hoc est praetorium, educto, totam cohortem conuocant:

17. Eumque purpura induunt, et ei implexam spineam coronam imponunt,

18. Eumque sic salutare incipiunt: salue Rex Iudaeorum.

19. Eiusque caput arundine tundunt, et eum conspuunt, ac positis genibus venerantur.

20. Deinde postquam ei illuserunt, spoliant eum purpura, ipsiusque vestibus induunt: tum crucifigendum educunt.

21. Et praetereuntem quendam Simonem Cyrenaeum rure venientem, Alexandri Ruffique patrem, cogunt eius ferre crucem.

Matth. 27, 32. Luc. 23, 26.

22. Eumque ad locum Golgatha ducunt, quod caluariae locum significat:

Matt. 27, 33 Luc. 23, 33. Io. 19, 17.

23. Et ei myrrhinum vinum bibere dant, id quod ille non accepit.

24. Eo autem crucifixo, partiti sunt eius vestimenta, iacta super eis sorte, quid quisque auferret.

Ps. 22, 19. Matth. 27, 35. Luc. 23, 34. Io. 19, 23.

25. Erat hora tertia, quum eum crucifixerunt.

16. Inscripto hoc eius criminis titulo: REX IVDAEORVM.

27. Et cum eo latrones duos, alterum ad dexteram, alterum ad sinistram crucifixerunt.

28. Ita comprobatum est scriptum illud, quod sic habet: et inter sceleratos habitus est. *Es. 53, 12 Luc. 22, 37.*

29. Praetereuntes autem ei maledicebant, capita quassantes, et dicentes: vah qui templum dissoluis, et triduo instauras: *Ps. 22, 8. et 69, 21. et 109, 25. Supr. 14, 58. Io. 2, 19.*

30. Serua teipsum; et de cruce descende.

31. Similiter et pontifices inter sese illudentes cum scribis dicebant: alios seruauit, seipsum seruare non potest.

32. Christus ille Israelitarum Rex, descendat nunc de cruce, vt eo viso credamus. Item qui cum eo erant crucifixi, conuicium ei faciebant.

33. Hora sexta autem exstiterunt per totam terram tenebrae, vsque ad horam nonam.

34. Ac hora nona exclamauit Iesus magna voce, dicens: Eloi, Eloi lama sabachtani: quorum verborum haec notio est: mi Deus, mi Deus, cur me dereliquisti?

Ps. 22, 2. Matth. 27, 46.

35. Quo audito, quidam eorum qui aderant, dicebant, eum Eliam vocare.

36. Qui-

36. Quidam autem accurrit, et impleta aceto, spongia, arundinique affixa, ei bibere dat, dicens: finite, videamus an eum ereptum veniat Elias. *Ps. 69, 22. Io. 19, 29.*

37. Et Iesus emissa magna voce exspirauit.

38. Et templi velum a summo ad imum in duas partes fissum est. *2 Par. 3, 14.*

39. Ac videns centurio, qui ei ex aduerso astabat, eum ita clamantem exspirasse, dixit: profecto hic homo filius erat Dei.

40. Erant etiam mulieres procul spectantes, in quibus erat Maria Magdalena, et Maria Iacobi minoris, Iosisque mater, et Salome. *Ps. 38, 12*

41. Quae etiam, dum ille erat in Galilaea, eum sequi, eique ministrare consueuerant: itemque aliae multae, quae cum eo Hierosolymam ascenderant. *Luc. 8, 1. sqq.*

42. Postquam iam adueſperauit, quum esset praeparatio, hoc est, ante sabbathum: *Matt. 27, 57 Luc. 23, 50. Io. 19, 38.*

43. Venit Iosephus ab Arimathaea, honestus senator, qui et ipse Dei regnum expectabat: et ad Pilatum ausus ingredi, petiit Iesu corpus.

44. Pilatus miratus si iam mortuus esset, accersito centurione sciscitatus est ex eo, quamdudum esset mortuus?

45. Quo a centurione cognito, donauit Iosepho corpus.

46. Et ille emto linteo eum demisit, et inuolutum linteo posuit in monimento, quod ex petra excisum erat: et ad monimenti ostium ingens saxum aduoluit,

47. Spectantibus Maria Magdalena, et Maria Iosis matre, vbinam poneretur.

CAP. XVI.

Mulierum vnguenta. Rediuiuus Iesus in Galilaeam. Idem ter visus. Discipulorum incredulitas. Missio euangelii, et baptismi mandata. Notae credentium. In coelum Iesus. Apostolorum officium.

Exacto sabbatho, Maria Magdalena, et Maria Iacobi mater, et Salome, emtis aromatis, vt eum vnctum irent, *Matth. 28, 1. Luc. 24, 1. Io. 20, 1.*

2. Valde mane prima post sabbathum die veniunt ad monimentum, orto iam sole.

3. Ac dum inter sese quaerunt, quis sibi saxum auolueret ab ostio monimenti,

4. Intuitae vident auolutum esse saxum, quod erat permagnum.

5. Ac monimentum ingressae, viderunt adolescentem

ad dexteram ſedentem, alba ſtola veſtitum, et expauerunt. *Matth. 28, 1. Io. 20, 12.*

6. At ille, ne expaueſcite, inquit eis. Ieſum quaeritis Nazarenum crucifixum: ſurrexit, non eſt hic: en locus vbi poſitus fuit. *Luc. 24, 5.*

7. Sed ite nuntiatum eius diſcipulis, et Petro, eum praeire eis in Galilaeam: illic eum eſſe viſuros, vt eis praedixit. *Matth. 26, 32. et 28, 10. Sup. 14, 28. Act. 1, 3. et 13, 31. 1 Cor. 15, 5.*

8. Igitur illae egreſſae celeriter ex monimento fugerunt, idque tremore correptae atque attonitae: neque cuiquam quicquam dixerunt, vtpote quae metuerent.

9. Reſurrexit autem mane, primo poſt ſabbathum die, et apparuit primum Mariae Magdalenae, ex qua ſeptem eiecerat daemonia.

Io. 20, 14, 16. Luc. 8, 2.

10. Id quod illa nuntiatum iuit eis, qui cum eo fuerant, lugentibus atque plorantibus.

11. At illi audientes eum viuere, et ab ea viſum eſſe, non crediderunt.

12. Poſtea duobus eorum ambulantibus apparuit alia forma, rus euntibus. *Lu. 24, 13*

13. Id quod illi ceteris nuntiatum iuerunt: ſed ne illis quidem crediderunt.

14. Tandem diſcumbentibus illis vndecim apparuit, et eis incredulitatem ac peruicaciam exprobrauit, quod eis, qui ſe reſurrexiſſe viderant, non credidiſſent:

Luc. 24, 36. Io. 20, 19. 1 Cor. 15, 5. 7.

15. Eisque dixit: ite in totum orbem, praedicate euangelium omnibus creatis.

Matth. 28, 19. Io 15, 16.

16. Qui crediderit et baptizatus fuerit, ſeruabitur: qui vero non crediderit, condemnabitur.

Io. 3, 18, et 12, 48.

17. Signa autem eos, qui crediderint, haec ſequentur: in nomine meo daemonia eiicient, linguis loquentur nouis: *Luc. 10, 17. Act. 5, 16. et 8, 7. et 16, 18. et 2, 4. et 10, 46. et 19, 6. 1 Cor. 12, 10. 28.*

18. Serpentes tollent: et ſi quid mortiferum biberint, non eis nocebit: quum aegrotis manus imponent, illi bene habebunt.

Luc. 10, 19. Act. 28, 3. 8.

19. Igitur Dominus, poſtquam eos allocutus eſt, ſublatus eſt in coelum, et ad Dei dexteram ſedit.

Pſ. 110, 1. Act. 1, 2. 3. 9.

20. Illi

20. Illi vero digressi, vbique praedicarunt, Domino adiuuante et orationem sequentibus signis confirmante. *Act.* 14, 3. *Heb.* 2, 4.

* *

EVANGELIVM
AVCTORE
L V C A.

CAP. I.

Euangelistae multi. Lucae sectator Theophilus. Zacharias et coniux senes, justi, soli. Gabriel de puero cum gaudio, gratia, dignitate, victu, spiritu Eliano, fructu. Senex diffidens fit mutus. Anus grauida. Angeli ad Mariam aditio. Inter hos colloquium: illius discessio. Virgo ad cognatam. Foetus in vtero exultatio. Elisabethae gratulatio. Virginis hymnus, mora, reditio. Pueri ortus, circumcisio, nomen. Seni eloquium restitutum. Popularium pauor. Nati favor. Patris hymnus. Pueri profectus et habitatio.

Quandoquidem aggressi sunt multi narrationem contexere compertarum apud nos rerum:

2. Quemadmodum nobis tradiderunt, qui ab initio et spectatores et administratores rei fuerunt: *Heb.* 2, 3. *1 Io.* 1, 1.

3. Visum est etiam mihi, qui omnia a capite diligenter consectatus sim, tibi ordine scribere, optime Theophile, *Act.* 1, 1.

4. Vt quas auditione accepisti res, eas certo cognoscas.

5. Fuit temporibus Herodis Iudaeae regis sacerdos quidam nomine Zacharias, Abianae classis: cuius vxor erat Aharone prognata, nomine Elizabeta. 1 *Par* 24, 10. 19. *Neh.* 12, 4. 17. *Matth.* 2, 1.

6. Erant autem ambo apud Deum iusti, sese in omnibus Domini praeceptis ac institutis gerentes inculpatos:

7. Sed non erant eis liberi: quandoquidem et Elizabeta sterilis erat, et ambo aetate prouecta.

8. Accidit, dum is in suae classis ordine sacerdotio coram Deo fungitur,

9. Ex more sacerdotii, vt

ei suffiendi sors obtingeret. Itaque in Domini aedem ingressus est. *Exod.* 30, 7. *Leu.* 16, 17. *Heb.* 9, 6.

10. Omni populi multitudine foris hora suffitionis orante.

11. Apparuit autem ei Domini angelus ad arae suffitoriae dexteram astans: *Exod.* 30, 1.

12. Quo viso turbatus Zacharias, et timore perculsus est.

13. Sed eum sic allocutus est angelus: ne metue Zacharia: nam exauditae sunt tuae preces, et tua coniux Elizabeta tibi filium pariet, quem Ioannem nomine vocabis: *Infr. v. 60.*

14. Qui tibi gaudio erit et laetitiae, multique ex eius natiuitate gaudebunt. *Infr. v. 58.*

15. Erit enim in Domini conspectu magnus: nec vinum nec siceram bibet, ac sacro spiritu plenus erit iam ab vtero matris: *Num.* 6, 3. *Iud.* 13, 4. *Ier.* 1, 5. *Gal.* 1, 15.

16. Et Israelitarum multos ad Dominum ipsorum Deum conuertet, *Malach* 4, 5. *Matth.* 11, 14.

17. Eumque antecedet ipse, Eliano spiritu potentiaque praeditus, vt patrum animos ad natos conuertat, et contumaces ad iustorum prudentiam, Dominoque compositum populum praeparet. *Mal.* 4, 6. *Matth.* 3, 1. *Marc.* 9, 12.

18. At Zacharias, vnde istud cognoscam? inquit angelo: quum et ego sim senex, et vxor mea iam grandis natu? *Gen.* 17, 17.

19. Cui angelus respondens inquit: ego sum Gabriel, qui Deo appareo, et missus sum, vt te alloquerer, tibique haec laeta nuntiarem. *Dan.* 8, 16. *et* 9, 21. *Matth.* 18, 10.

20. Atque hoc sic habeto, te fore mutum, et loquendi impotem, donec haec euenerint: quoniam meis dictis non credidisti, quae suo tempore comprobabuntur.

21. Expectabat autem populus Zachariam, eumque tamdiu in aede morari mirabatur.

22. Is vero egressus, eos alloqui non poterat: itaque intellexerunt, eum visum aliquod in aede vidisse. Ipse vero eis innuebat: remansitque mutus

23. At peracto eius muneris spatio, domum petiit.

24. Post id tempus concepit eius vxor Elizabeta, et se quinque menses abdidit,

25. Propterea quod haec ei praesti-

praestitisset Dominus, dum eius inter homines dedecus abolere curat. *Gen.* 30,23. *Es.* 4, 1.

26. Mense autem sexto missus est a Deo angelus Gabriel, in oppidum Galilaeae, nomine Nazaretham,

27. Ad virginem desponsam viro, qui nomen habebat Iosephus, ex domo Dauidis: virginis autem Maria nomen erat. *Matth.* 1, 18.

28. Ad eam ingressus angelus, dixit: salue accepta, cui Dominus adest, quaeque es mulierum fortunatissima.

29. At illa, eo viso, eius sermone turbata, cogitabat qualis esset ea salutatio.

30. Et angelus: ne metue Maria: nam propitium habes Deum:

31. Ac scito, te vtero concepturam, parituramque filium, quem Iesum nomine vocabis. *Es.* 7,14. *Inf.* 2.21. *Matth.* 1, 21.

32. Is erit magnus, et supremi filius vocabitur: eique dabit Dominus Deus solium Dauidis eius parentis, *Es.* 9,6. *et* 16, 5. *et* 54,5. 2 *Sam.* 7,12. *Ps.* 132, 11.

33. Isque in Iacobaeorum domum regnabit in perpetuum, nec vllus eius regni finis erit. *Ps.* 45,7. *et* 89,37. 1 *Par.* 22,10. *Es.* 9,7. *Ier.* 23,5. *Dan.* 2,44. *et* 7,14.27. *Mich.* 4,7. 1 *Cor.* 15,24. *Hebr.* 1, 8.

34. At Maria, quo pacto fiet istud, inquit angelo, quum ego virum nesciam?

35. Et ille respondens: te Spiritus sanctus, inquit, inuadet, et supremi vis inumbrabit: itaque sanctus iste partus dicetur Dei filius.

36. Et quidem Elizabeta, cognata tua, concepit et ipsa filium in senectute sua: eique iam sextus hic mensis agitur, cum tamen sterilis diceretur.

37. Adeo nulla res est, quam Deus facere non possit. *Iob.* 42,2. *Ier.* 32.17. *Zach.* 8,6. *Matth.* 19,26. *Inf.* 18,27.

38. Tum Maria: ecce me Domini seruam, eueniat mihi ita, vt tu dixisti. Ita angelus ab ea discessit.

39. Per eos dies profecta est Maria festinanter in montana, in vrbem Iudaeae:

40. Et ingressa domum Zachariae, salutauit Elizabetam.

41. Atque vbi audiuit Elizabeta Mariae salutationem, exultauit infans in eius vtero: repletaque sancto Spiritu Elizabeta,

42. Exclamauit magna voce, et inquit: tu es mulierum

rum feliciſſima: felix et iſtius ventris foetus.

43. Vnde autem hoc mihi, vt me mei Domini mater inuiſat?

44. Nam ſimulac tuae ſalutationis vox peruenit ad meas aures, exultauit laetitia infans in ventre meo.

45. Beatam te, quae credideris perfectum iri, quae tibi a Domino ſignificata ſunt. *Inf.* 11, 28

46. Tum Maria ſic fatur: magnificat animus meus Dominum,

47. Exultatque mea mens de Deo ſeruatore meo.

48. Qui ſpectauerit humilitatem ancillae ſuae, vnde me in poſterum beatam praedicatura ſunt omnia ſecula. *1Sam* 1,11. *Gen.*30,13.

49. Quoniam mihi magna fecit praepotens ille, cuius et nomen ſanctum eſt.

50. Et clementia perennis erga reuerentes eum. *Gen.* 17,7. *Exod.* 20,6. *Pſ* 103, 17.

51. Qui fortia patrat ſuo brachio, profligat eos qui animi faſtu inſoleſcunt. *Eſ.*29,15. *et* 51,9. *et* 52,10. *Pſ.*33,10. 1 *Pet.* 5,5.

52. Deturbat potentes de ſoliis, et humiles extollit. 1*Sam.*2,7.8. *Pſ.*113,6.

53. Eſurientes bonis explet, et diuites inanes dimittit. *Pſ.* 34,11. 1 *Sam.* 2,5.

54. Subuenit Iſraelitis ſuis, clementiae memor. *Eſ.* 30,18. *et* 41,8. *et* 54,5. *Ier.* 31,3.28.

55. Quemadmodum maioribus promiſerat noſtris, Abrahamo, et eius futurae poſteritati. *Gen.* 17, 19. *et* 22,18. *Pſ.*132,11.

56. Manſit autem Maria cum ea circiter menſes tres: deinde domum reuertit.

57. Elizabeta autem, exacto ad pariendum tempore, filium genuit.

58. Et eius vicini atque cognati, audientes quanta Dominus erga eam vſus eſſet clementia, congratulabantur ei. *Supr.* v. 14.

59. Octauo autem die puerum circumciſum iuerunt: et eum patris eius nomine Zachariam appellabant: *Gen.* 17,12. *Leu.* 12,3.

60. Sed contradixit eius mater: non ita, inquit, ſed vocabitur Ioannes. *Supr.* v. 13.

61. Cui illi, nullus eſt, inquiunt, in cognatione tua, qui iſto nomine nuncupetur.

62. Deinde innuunt eius patri, quid eum vellet appellari?

63. Et ille, petita tabella, ſcripſit, eius nomen eſſe Ioannem:

annem: id quod mirati sunt omnes. *Supr. v. 13.*

64. Atque ille aperto protinus eius ore, solutaque lingua loqui coepit, Deo gratias agens.

65. Metuque correpti sunt omnes eorum finitimi, ac per omnia Iudaeae montana dictitabantur haec omnia.

66. Quae quicunque audierant, in animo reponebant, cogitantes, quidnam futurus esset ille puer? Atque ei Domini manus aderat.

67. Zacharias autem pater eius, sancto Spiritu plenus, vaticinatus est his verbis:

68. Grates Domino Israelitarum Deo, qui populi sui liberationem procuret, *Infr. 2, 30. Matth. 1, 21.*

69. Erigatque nobis cornu salutis in domo sui Dauidis: *Ps. 132, 17. 18.*

70. Quemadmodum promiserat priscorum ore sanctorum suorum vatum. *Ier. 23, 6. et 30, 10. Dan. 9, 27. Ps. 72, 12.*

71. Quo vindicemur ab hostibus nostris, et ex omnium manu, qui nos odere:

72. Vt vtatur clementia erga maiores nostros, et sui sancti foederis recordetur:

73. Qui iureiurando promiserit Abrahamo patri nostro, *Gen 22, 16. Ps. 105, 9. Ier 31, 32. Hebr. 6, 13.*

74. Daturum se nobis, vt intrepide ex hostium nostrorum manu liberati, *Hebr. 9, 14.*

75. Ipsum coram pie iusteque colamus toto vitae nostrae tempore. *1 Pet 1, 15.*

76. Et tu puer Supremi vates vocabere. Praeibis enim Domino paratum vias eius. *Mal. 3, 1. et 4, 5. Supr. v. 17.*

77. Ad dandum salutis cognitionem eius populo, quod eis venia datur peccatorum, *Infr. 3, 3.*

78. Per intimam Dei nostri misericordiam, qua nos ex alto visit ortus, *Malach. 4, 2. Zach. 3, 8. et 6, 12.*

79. Qui appareat iis, qui in tenebris, et atra nocte degunt, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. *Es. 9, 1. et 42, 7. et 43, 8. et 49, 9. et 60, 1. Matth. 4, 16.*

80. Puer autem crescebat, et spiritu confirmabatur, ac in desertis agebat vsque ad diem, qua Israelitis ostenderetur.

CAP. II.

Orbis census. Mariae partus in stabulo: ad pastores angelus de Christo: vox coelestis: pastores ad infantem. Mariae cura: in circumcisione Iesus:

puer

puer Deo sistitur: fertur ex lege. Simeonis canticum, ad Mariam vaticinium Vates Anna. Iosephi reditus Nazaretham. Pueri ingenium, virtus: eiusdem in fano dissertatio. Mariae natique dicta. Parentum ignoratio: pueri obsequium et profectus in horas.

Per id tempus decreto promulgatum est ab Augusto Caesare, vt censeretur totus orbis,

2. Qui primus census habitus est Quirino praetore Syriae.

3. Igitur cum omnes ad profitendum in suam quisque ciuitatem proficicerentur,

4. Ascendit etiam Iosephus ex Galilaea, ex oppido Nazaretha in Iudaeam, in Dauidis oppidum, quae Bethlehema vocatur, quod esset ipse Dauidicae domus atque familiae:

1 Sam. 16, 4. Mich. 5, 1. Matth. 1, 1. seqq. Io. 7, 42.

5. Vt profiteretur vna cum Maria desponsa sibi vxore praegnante.

6. Accidit autem, vt dum illic sunt, illa exacto ad pariendum tempore,

7. Filium suum pareret primogenitum: quem fasciis inuoluit, et in praesepi reclinauit, quod eis in diuersorio locus non esset.

Matth. 1, 25.

8. Erant pastores in eadem regione excubantes, et nocturnis vigiliis ouile suum custodientes.

9. Quibus ecce Domini angelus astitit, eosque Domini splendor circumfulsit, et magno timore perterritos,

10. Sic est angelus allocutus: ne timete: en ego vobis enim ingentem nuntio laetitiam, toti populo futuram.

11. Videlicet vobis hodie natum esse seruatorem, qui est Christus Dominus in oppido Dauidis.

12. Atque hoc vobis signum erit: inuenietis infantem fasciis inuolutum, iacentem in praesepi.

13. Et repente exstitit cum angelo coelestium copiarum multitudo, Deum laudantium, et ita dicentium:

Dan. 7, 10. Apoc. 5, 11.

14. Gloria in supremis Deo, et in terra pax, erga homines beneuolentia. *Infr. 19, 38. Es. 57, 19. Rom. 5, 1. Eph. 1, 5. et 2, 17*

15. Deinde vbi ab eis discesserunt in coelum angeli, pastores illi cohortati sunt inuicem, vt Bethlehemam peterent, et viserent quid rei accidisset, quod Dominus sibi declarasset.

16. Ita-

16. Itaque celeriter profecti, inuenerunt Mariam et Iosephum, et iacentem in praesepi infantem.

17. Quo viso, praedicarunt, quid sibi de puero illo dictum fuisset.

18. Ac quotquot audierunt, ea mirati sunt, quae eis a pastoribus dicta sunt.

19. Maria vero eas res omnes obseruabat, cum animo suo perpendens.

20. Redierunt autem pastores Deum celebrantes atque collaudantes, propter ea omnia quae et audiuerant, et quemadmodum eis praedictum fuerat, viderant.

21. Postquam dies octo ad circumcidendum puerum completi sunt, nuncupatum est eius nomen IESVS: quod nuncupatum fuerat ab angelo, priusquam in vtero conciperetur.

Gen. 17, 12. *Leu.* 12, 3. *Sup.* 1, 31. *Matth.* 1, 21. *Io.* 7, 22.

22. Completis autem eorum purificationis diebus, ex lege Mosis tulerunt eum Hierosolymam, vt Domino sisterent:

Leu. 12, 2. *seqq.*

23. (Quemadmodum in Domini lege scriptum est, scilicet omnem marem, qui vuluam aperuisset, Domino sacrum esse dicendum.)

Exod. 13, 2. *et* 22, 29. *et* 34, 19. *Num.* 8, 16.

24. Vtque fertum conferrent, quemadmodum in Domini lege dictum est, par turturum, aut duos pipiones. *Leu.* 12, 6. 8.

25. Erat tum Hierosolymae homo, nomine Simeon, qui homo iustus erat, et religiosus, expectans Israelitarum consolationem, et sancto Spiritu praeditus.

26. Huic fuerat sancti Spiritus oraculo dictum, non prius esse mortem sensurum, quam Domini Christum vidisset.

27. Is instinctu Spiritus venit in fanum, atque vbi intulerunt parentes puerum Iesum, vt de eo ex legis ritu facerent,

28. Ipse eum suis vlnis excepit, Deoque gratias egit his verbis:

29. Nunc dimittis tuum me, Domine, secundum promissionem tuam placide:

Gen. 46, 30. *Phil.* 1, 23.

30. Quandoquidem vidi meis oculis salutem tuam,

Ps. 98, 2. *Es.* 52, 10. *Infr.* 3, 6.

31. Quam omnibus expositam populis parasti:

32. Lumen gentibus patefaciendum, et tuorum Israelitarum

tarum gloriam. *Es.* 42, 6. *et* 49,6. *Act.*13,47. *et* 28,28.

33. Mirabantur autem eius pater atque mater ea, quae de eo dicebantur.

34. Eisque fausta precatus Simeon, eius matrem Mariam sic affatus est: scito hunc multorum vel casui vel resurrectioni in Israelitis destinatum esse, et signum fore, cui contradicatur. *Es.*8,14.*Matth.*21,44.*Act.*28, 22. *Rom.*9, 32.33. 1*Cor.*1,23. 24. 2 *Cor.* 2, 16. 1 *Pet.*2, 8.

35. Quin tuum quoque animum penetrabit gladius, vt patefiant multarum mentium cogitationes. *Io.*19, 25.

36. Erat autem Anna vates, Phanuelis filia, ex Aseriana tribu: quae multum aetate prouecta, vixerat annos cum viro septem a virginitate sua.

37. Et erat vidua annorum circiter quatuor et octoginta, quae ex fano non discedebat, ieiuniis precibusque noctes et dies Deum colens. 1 *Sam.* 1, 12.

38. Haec eadem hora superuenit, et Domino gratias agere, deque eo loqui coepit omnibus, qui Hierosolymis liberationem expectabant.

39. Et illi omnibus ex lege Domini peractis, redierunt in Galilaeam, in oppidum suum Nazaretham.

40. Puer vero crescebat, et spiritu confirmabatur, sapientiaque replebatur, eique aderat Dei gratia. *Iudic.* 13, 24. *Supr.* 1,80. *Infr.v.*52.

41. Proficiscebantur autem eius parentes quotannis Hierosolymam festo paschae. *Exod.* 23, 15. 17. *et* 34, 23. *Leu.*23, 5. *Deut.* 26,1.

42. Igitur dum iam erat annorum duodecim, quum illi Hierosolymam ex more festi ascendissent,

43. Diesque peregissent, eis reuertentibus remansit puer Iesus Hierosolymae.

44. Id quod ignorantes eius parentes, eum in comitatu esse rati, postquam iter vnius diei fecerunt, coeperunt eum inter cognatos et familiares conquirere.

45. Eoque non inuento, reuerterunt Hierosolymam eum quaerentes.

46. Accidit autem, vt post triduum eum in fano inuenerint, inter magistros sedentem, eosque audientem, ac interrogantem.

47. Stupebant autem omnes eum audientes, eius acumen ac responsiones. *Matth.*7,28. *Marc.* 1, 22. *Luc.*4, 21. 32. *Io.* 7, 15. 46.

48. Atque

48. Atque eo viso attoniti sunt illi, eumque sic est allocuta mater: nate, cur nobis ita fecisti? en pater tuus et ego te dolentes quaerebamus.

49. At ille, quorsum me quaerebatis? inquit eis. An nesciebatis, mihi agenda esse mei Patris negotia?

50. At illi, quid ille sibi dixisset, non intellexerunt,

Infr. 9, 45. *et* 18, 34.

51. Et ille cum eis descendit, venitque Nazaretham, et eis erat morigerus. Eius autem mater eas res omnes animo obseruabat.

52. Et Iesus sapientia, et aetate, et gratia tum apud Deum proficiebat, tum apud homines. 1 *Sam.* 2, 26.

Supr. 1, 80. *et* 2, 40.

CAP. III.

Ioannis habitatio, concio, obiurgatio acerba, praecepta: huius et Christi collatio, item baptismatum. Christi potestas. Herodis scelus. Baptistae carcer. Christi baptismus Vox coelestis, cum Spiritu sancto imagine columbae. Iesu aetas, genealogia adusque Adamum, et Deum.

Anno autem imperii Tiberii Caesaris decimoquinto, Pontio Pilato Iudaeae praetore, Herode Galilaeae tetrarcha, Philippo eius fratre Ituraeae et Trachonitidis regionis tetrarcha, et Lysania Abylenae tetrarcha,

2. Pontificibus Anna et Caiapha, habitus est a Deo sermo ad Ioannem Zachariae filium in solitudine:

Io. 11, 49. 51. *et* 18. 13. *Act.* 4, 6.

3. Isque venit per omnem Iordanis oram emendationis vitae baptismum praedicatum ad peccatorum remissionem. *Matt.* 3, 1. 8. *Marc* 1, 4.

4. Quemadmodum in vatis Esaiae effatorum libro scriptum est, dum dicit: vox clamantis in solitudine: praeparate Domini viam, rectas facite semitas eius. *Es.* 40, 3.

Matth. 3, 3. *Marc.* 1, 3. *Io.* 1, 23.

5. Omnis et vallis complebitur, et mons collisque deprimetur, et praua in recta, et asperae viae redigentur in planas.

6. Aspicientque mortales omnes diuinam salutem.

Ps. 98, 2. *Es.* 52. 10. *Supr.* 2, 30.

7. Dicebat igitur hominum vulgo, qui proficiscebantur vt ab eo baptizarentur: viperina progenies, quis vos summonuit futuram iram fugere? *Matt.* 3, 7. *et* 23. 33.

8. Edite ergo dignos correcta vita fructus: neu velitis apud vos sic cogitare, patrem

trem habemus Abrahamum. Dico enim vobis, posse Deum ex his lapidibus Abrahamo suscitare natos. *Matt.* 3, 9. *Io.* 8, 39. *Act.* 13, 26.

9. Iam vero securis arborum radici admota est. Itaque omnis arbor bonum fructum non edens, exscindenda, et in ignem est coniicienda. *Matth.* 3, 10. *et* 7, 19.

10. Et a vulgo sic interrogatus, quid ergo agemus? *Act.* 2, 37.

11. Respondit eis in hunc modum: qui duas habet tunicas, impertiat non habenti: et qui habet cibaria, itidem faciat. *Iac.* 2, 15. 16. 1 *Io.* 3, 17. *et* 4, 20.

12. Venerunt item publicani vt baptizarentur, eique dixerunt: magister, quid agemus?

13. Quibus ille, nihil amplius, inquit, exigite, quam quantum vobis praescriptum est.

14. Interrogauerunt eum etiam milites his verbis: et nos quid agemus? Quibus ille, neminem, inquit, concutite, neue calumniamini, et vestris este stipendiis contenti.

15. Dubitante autem populo, omnibusque de Ioanne animo cogitantibus, num is esset Christus,

16. Ioannes sic est omnes allocutus: ego quidem aqua vos baptizo: sed adventat quidam ita me praestantior, vt ego dignus non sim, qui eius calceorum soluam corrigiam. Is vos sancto Spiritu et igne baptizabit. *Es.* 44, 3. *Ioel.* 2, 28. *Matt.* 3, 11. *Marc.* 1, 7. 8. *Io.* 1, 26. *Act.* 1, 5. *et* 2, 4. *et* 11, 15. 16. *et* 13, 25. *et* 19, 4.

17. Habet autem in manu vannum suam, areamque suam perpurgabit, et frumentum in horreum suum comportabit, paleam autem igni cremabit inextincto.

18. Ita multa etiam alia monens, populum instituebat.

19. At Herodes tetrarcha, quum ab eo de Herodiade sui fratris vxore, deque tot, quae committebat, sceleribus argueretur, *Matth.* 14, 3. *Marc.* 6, 17.

20. Hoc insuper ad illa omnia adiecit, quod Ioannem in carcerem conclusit.

21. Accidit autem, vt baptizato omni populo, nec non Iesu baptizato ac orante, aperiretur coelum, *Matt.* 3, 13. *Marc.* 1, 9. *Io.* 1, 32.

22. Descenderetque Spiritus sanctus corporea specie quasi columba in eum, et exsisteret de coelo vox dicens: tu

tu es meus carissimus filius, tu mihi acceptus es.

Esa. 42, 1. *Matth.* 3, 17. *et* 17, 5. *Marc.* 9, 7. *Luc.* 9, 35. *Col.* 1, 13. 2 *Petr.* 1, 17.

23. Incipiebat autem Iesus annorum esse fere triginta, Iosephi (vt putabatur) filius, Elis filii. *Matth.* 13, 55. *Marc.* 6, 3. *Io.* 6, 42.

24. Mathathi filii, Leuis filii, Melchis filii, Iannae filii, Iosephi filii, *Matth.* 1, 1. *sq.*

25. Mattathiae filii, Amosi filii, Naumi filii, Eslis filii, Naggae filii,

26. Maathi filii, Matthathiae filii, Semeis filii, Iosephi filii, Iudae filii,

27. Ioannae filii, Resiae filii, Zorobabelis filii, Salathielis filii, Niris filii,

28. Melchis filii, Addes filii, Cosami filii, Elmadami filii, Heris filii,

29. Hiesonis filii, Eliezeris filii, Ioremi filii, Matthae filii, Leuis filii,

30. Simeonis filii, Iudae filii, Iosephi filii, Ionami filii, Eliazimi filii,

31. Meleae filii, Menami filii, Mathathami filii, Nathami filii, Dauidis filii,

2 *Sam.* 5, 14. 1 *Par.* 3, 5. *Zach.* 12, 13.

32. Isaei filii, Obedis filii, Boozi filii, Salmonis filii, Naassonis filii, *Ruth.* 4, 18. 1 *Par.* 2, 10.

33. Aminadabi filii, Arami filii, Esromi filii, Phari filii, Iudae filii,

34. Iacobi filii, Isaaci filii, Abrahami filii, Tharae filii, Nachoris filii, *Gen.* 11, 24. 25. 26

35. Saruchi filii, Ragaui filii, Phaleci filii, Hebris filii, Salae filii,

36. Cainanis filii, Arphaxadi filii, Semi filii, Noae filii, Lamechi filii, *Gen.* 5, 6. 11, 10.

37. Mathusalae filii, Enochi filii, Iarethi filii, Malaleelis filii, Cainanis filii,

38. Enosi filii, Sethi filii, Adami filii, Dei filii. *Gen.* 5, 3.

CAP. IV.

In solitudine Christus: tentatus, ieiunus, esuriens, contra diabolum. Christi in Galilaea doctrina. Nazarethae lectio, de Iesu vaticinium. Concio, responsum Iesu de vate in patria, de Elia, et Syro. Iesu a suis euasio. Capernai concio. Daemoniacus. Simonis socrus. Daemones de Iesu, obiurgati.

Iesus vero sancto Spiritu plenus reuersus est a Iordanae, et Spiritus instinctu actus in solitudinem:

Matth. 4, 1. *Marc.* 1, 12.

2. Ac quadraginta dies tentatus est a diabolo: per quos dies quum nihil comedisset, et

et eis finitis tandem esuriret, *Exod.*34,28. 1 *Reg.*19,8.

3. Dixit ei diabolus: si Dei filius es, iube huic lapidi, vt fiat panis.

4. Cui Iesus respondens, scriptum est, inquit, non solum pane viuere hominem, sed etiam eo omni, quod ex ore Dei proficiscitur.

Deut.8,3.

5. Tum diabolus eum in excelsum montem subduxit, et ei omnia mundi regna momento temporis ostendit,

6. Eumque sic allocutus est diabolus: hanc ego omnem potestatem, eorumque gloriam omnem tibi dabo. Nam ea mihi tradita est, ita vt cuicunque velim, eam donem.

7. Quod si tu me coram adoraueris, erunt omnia tua.

8. Et Iesus ei respondens, abi post me, satana, inquit, scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorato, eumque solum colito. *Deut.* 6,13. *et* 10,20. 1 *Sam.* 7, 13.

9. Duxit item eum Hierosolymam, et in templi pinnis collocauit, atque ita allocutus est: si Dei filius es, iace teipsum hinc deorsum.

10. Nam ita scriptum est: angelis suis de te mandabit, vt te custodiant, *Ps.*91, 11.

11. Manibusque sustineant, ne pedibus in lapides impingas.

12. At Iesus sic ei respondit: Dictum est, Dominum Deum tuum ne tentato.

Deut.6, 16.

13. Et diabolus, peracta omni tentatione, ab eo discessit ad tempus.

14. Iesus vero vi Spiritus rediit in Galilæam, dimanauitque eius fama totam regionem finitimam:

*Matth.*4, 12. *Marc.* 1, 14. *Io.* 4, 43. *Act.* 10, 37.

15. Et ipse docebat in eorum synagogis, ab omnibusque celebrabatur.

16. Venit autem Nazaretham, vbi fuerat educatus: et ingressus (vt erat ei mos) die sabbathi in synagogam, surrexit ad legendum.

Matth. 2, 23. et 13, 54. *Marc.*6,1. *Io.* 4, 43. *Neh.*8,5.6.

17. Traditus est autem ei vatis Esaiae liber: quo libro explicato, reperit locum, vbi sic scriptum erat:

Es. 42, 7. et 61, 1. 2. *Matth.* 11, 5.

18. Spiritu Domini praeditus sum, quandoquidem me vnxit, me ad laeta pauperibus nuntianda misit: ad medicandum mente fractis:

19. At edicendam captiuis libertatem, et cæcis visum: ad ca-

calamitosos in libertatem emittendos: ad educendum fauorabilem Domini annum. *Leu.* 25, 10.

20. Deinde plicato libro, et ministro tradito, resedit: et omnium in synagoga oculis in eum intentis,

21. Coepit eis dicere, id scriptum hodie esse audientibus eis comprobatum.

22. Atque omnes de eo testabantur, et orationis gratiam mirabantur, quae ex eius ore manabat, ac ita dicebant: nonne hic est Iosephi filius? *Es.* 50, 4. *Matth.* 13, 54. *Marc.* 6, 2.3. *Io.* 6, 42.

23. Et ille, omnino (inquit eis) mihi dicetis hoc prouerbium: medice, cura teipsum. Quae Capernai facta audiuimus, fac etiam hic in tua patria. *Matt.* 4, 13. *et* 15, 54

24. Hoc vobis confirmo, inquit, nullum vatem acceptum esse in sua patria. *Matt.* 13, 57. *Marc.* 6, 4. *Io.* 4, 44

25. Atque hoc a me certo sic habetote: multae viduae erant Eliae temporibus apud Israelitas, quum coelo per tres annos et sex menses clauso, exstitit grauis fames per totam terram: *Iac.* 5, 17. 1 *Reg.* 17, 7.

26. Et tamen ad earum nullam missus est Elias, sed tantum ad Sarephtham Sidonium oppidum, ad mulierem viduam.

27. Et multi erant sub Elisaeo vate leprosi apud Israelitas, et tamen nullus eorum purgatus est, sed tantum Naaman Syrus. 2 *Reg.* 5, 14.

28. Haec audientes omnes in synagoga, ira pleni surrexerunt,

29. Eumque ex oppido eiecerunt, et vsque ad montis cacumen (in quo constructum erat eorum oppidum) duxerunt, vt eum praecipitarent.

30. At ille per medios digressus abiit.

31. Et Capernaum Galilaeae oppidum digressus, docebat eos sabbathis: *Matth.* 4, 13. *Marc.* 1, 21.

32. Atque illi eius doctrinam stupebant, quippe cuius in oratione inesset auctoritas. *Matth.* 7, 28, 29. *Marc.* 1, 22.

33. Erat autem in synagoga homo habens impuri Daemonii spiritum, qui magna voce sic exclamauit:

34. Heu, quid tibi nobiscum rei est, Iesu Nazarene? Venisti perditum nos? Noui te, quis sis, Sanctus Dei.

35. At Iesus eum obiurgauit: obmutesce, inquit, et ex isto

exi Tum daemonium, illo in medium proſtrato, exiuit ex eo, nihilque laeſit eum.

36. Quare attoniti omnes, inter ſeſe hunc in modum colloqui: quae eſt haec oratio, quod cum auctoritate potentiaque ſpiritibus immundis ita imperat, vt exeant?

37. Atque eius fama in omnia finitimae regionis loca dimanabat.

38. Digreſſus autem ex ſynagoga, intrauit in Simonis domum. Laborabat autem Simonis ſocrus graui febre. Itaque illi eum pro ea rogarunt. *Matt. 8, 14. Marc. 1, 29, 30.*

39. Et ille ſupra eam aſtans, febrem obiurgauit, et febris eam reliquit: atque illa continuo ſurrexit, eisque miniſtrare coepit.

40. Occidente autem ſole, omnes quicunque variis morbis aegrotos habebant, eos ad eum adducebant: et eos ille, impoſitis vnicuique manibus, ſanauit.

Matth. 8, 16. Marc. 1, 32. et 7, 32. et 8, 23. 25.

41. Exibant etiam ex multis daemonia, ita clamantia: tu es Chriſtus Dei filius. Sed obiurgans ille, non ſinebat ea dicere ſe ſcire eum eſſe Chriſtum. *Marc. 1, 34. et 3, 11.*

42. Deinde orta die, digreſſus conceſſit in deſertum locum: eumque vulgo quaerentes homines, ad eum venerunt, eumque, ne ab ipſis diſcederet, retinebant.

43. At ille eis dixit, oportere ſe aliis quoque ciuitatibus nuntiare Dei regnum: ad id enim ſe eſſe miſſum.

44. Ita per Galilaeae ſynagogas praedicabat.

CAPVT V.

Chriſtus è naui docens. Piſcium praeda. Piſcatores Ieſu ſectatores. Leproſus ad fanum. Ieſus orans. Per tegulas paralyticus. Ieſus in noxas, et morbum. Leui vocatio. Praui Ieſu conuiuaé. Phariſaei confutati. Chriſti munus. Collationes aegrorum, nuptiarum veſtis, vini.

Quum autem hominum turba diuini ſermonis audiendi gratia ei incumberet ad Geneſarethicum lacum aſtanti,

Matth. 13, 2. Marc. 4, 1.

2. Conſpicatus duo nauigia ad lacum ſtantia (de quibus degreſſi piſcatores retia lauabant) conſcendit nauigiorum alterum, quod Simonis erat: *Matth. 4, 18. Marc. 1, 16.*

3. Eumque monuit, vt paulum a terra ſummoueret reſeditque, et hominum turbam

bam ex nauigio docere coepit.

4. Deinde facto loquendi fine, Simoni iussit, vt in altum subduceret, vtque sua retia laxarent ad praedam. *Io. 21, 6.*

5. Cui Simon respondit: praeceptor, tametsi totam noctem laborantes nihil cepimus, tamen ad tuum dictum laxabo rete.

6. Atque eo facto, tantam piscium multitudinem concluserunt, vt disrumperetur eorum rete.

7. Itaque sociis innuerunt, qui in altero erant nauigio, vt se adiutum venirent. Qui vbi venerunt, vtramque nauem adeo repleuerunt, vt eae summergerentur.

8. Eo viso, Simon Petrus ad Iesu genua se abiecit, et, discede a me, inquit, nam ego nocens homo sum, Domine.

9. Erat enim stupore correptus tum ipse, tum omnes eius comites, ob piscium, quam ceperant, praedam. Similiter et Iacobus ac Ioannes Zebedaei filii, qui erant Simoni socii.

10. At Iesus Simoni dixit: ne metue, deinceps homines capies. *Ier. 16, 16. Ezech. 47, 9. Matth. 4, 19. Marc. 1, 17.*

11. Deinde illi, deductis ad terram nauibus, eum relictis omnibus secuti sunt.

12. Quum esset autem in quodam oppido, ecce vir quidam lepra scatens, qui viso Iesu pronus accidit, eumque sic oravit: Domine si vis, potes me purgare. *Matth. 8, 2. Marc. 1, 30.*

13. Et ille porrecta manu eum tetigit, et, volo, inquit, purgator; et protinus ab eo lepra discessit.

14. Ille autem ei praecepit, ne cui diceret: sed, i ostensum te sacerdoti, et ob tui purgationem libato, quod præcipit Moses, vt sit eis testimonio. *Leu. 13, 2. et 14, 2. 21. 22. Matth. 8, 4.*

15. Increbescente autem sermone de eo, ingens ad eum conueniebat hominum multitudo, vt audirent, et ab eo a suis morbis sanarentur.

16. Ipse vero in deserta loca secedebat, ac supplicabat.

17. Quodam autem die quum doceret, assidentibus pharisaeis ac legisperitis, qui passim ex Galilaeae et Iudaeae vicis, et a Hierosolyma conuenerant: quumque Domini vis in illis sanandis adesset,

18. Viri quidam ferebant in lecto hominem, qui erat sideratus, eumque conaban-

tur introferre, et ei proponere. *Matth.* 9, 2. *Marc.* 2, 3. *Act.* 9, 33.

19. Cumque non inuenirent qua eum introferrent propter turbam, conscenso tecto, per tegulas eum, una cum lectulo, in medium demiserunt ante Iesum.

20. Et ille videns eorum fidem dixit ei: homo ignoscuntur tibi tua peccata.

21. At scribae et pharisaei coeperunt hunc in modum cogitare: quis est hic, qui tam impia loquatur? Quis ignoscere peccata potest, nisi solus Deus? *Ps.* 32, 5. *Es.* 43, 25.

22. Et Iesus cognitis eorum cogitationibus, sic eos affatus est: quid cogitatis cum vestris animis?

23. Vtrum facilius est dicere, ignoscuntur tibi peccata tua, an dicere, surge et ambula? *Matth.* 9, 5.

24. Atque vt intelligatis, potestatem habere homine natum in terris ignoscendi peccata: tibi dico (inquit siderato) surge, et sublato lectulo tuo, i domum tuam:

25. Atque ille continuo in eorum conspectu surrexit: et eo, in quo iacebat lectulo, sublato, abiit domum suam, Deum laudans.

26. Ea re attoniti omnes, Deum collaudare metuque repleri, dicentes, sese hodie incredibilia vidisse.

27. Postea egressus, et publicanum Leuim nomine conspicatus ad publicanorum mensam sedentem, dixit ei, sequere me. *Matth.* 9, 9. *Marc.* 2, 14. 15.

28. Et ille, relictis omnibus, surrexit, eumque secutus est.

29. Fecit autem ei celebre conuiuium Leuis domi suae, vbi quum ingens publicanorum, aliorumque cum eis epulantium turba foret, *Matt.* 9, 10. *Marc.* 2, 5. *Luc.* 15, 1

30. Fremebant scribae et pharisaei contra eius discipulos, huiusmodi verbis: cur cum publicanis et improbis cibum et potionem sumitis?

31. Quibus respondit Iesus in hunc modum: non egent valentes medico, sed quibus male est. *Matth.* 9, 12. 13. *Marc.* 2, 17. *Luc.* 19, 10.

32. Non veni vocatum insontes, sed sontes ad frugem. 1. *Tim.* 1, 15.

33. Illi vero sic ei dixerunt: qui fit, vt Ioannis discipuli crebro ieiunent, ac precibus vtantur, itidem et pharisaeorum, tui vero epulentur atque potent? *Matth.* 9, 14. *Marc.* 2, 18.

34. Qui

34. Quibus ille, potestisne efficere, inquit, vt, qui nuptias celebrant, donec eis sponsus adest, ieiunent?

Es 62, 5. 2. *Cor.* 11, 2.

35. Sed veniet tempus, quum sponso priuabuntur, atque eo quidem tempore ieiunabunt.

36. Dicebat item eis hanc collationem: nemo nouae vestis pittacium adhibet veteri vesti: alioqui et novam scinderet, nec veteri quadraret ex noua pittacium.

Matth. 9, 16. 17. *Marc.* 2, 21. 22.

37. Neque quisquam condit vinum nouum in vtres veteres: aliquin rumperet vinum nouum vtres, et ipsum effluueret, et vtres perirent.

38. Sed vinum nouum in nouos vtres condendum est: ita fit, vt ambo conseruentur.

39. Neque vero quisquam potato vetere, protinus vult nouum: dicit enim, vetus esse melius.

CAP. VI.

De spicis refutati pharisaei. Tabida manus. In Christum insidiae, is pernox orans. XII. apostoli. Beati qui. Qui miseri. Amandus hostis, plagae, vis, furta, lex naturae, mutuum. Clementia. Temerarium iudicium: largitas. Caeci candentes, festuca, trabs. Arbos varia. Varius aedificator.

Accidit autem, vt quum sabbatho secundo primo iter per sata faceret, vellerent eius discipuli spicas, manibusque confricatas comederent. *Deut.* 23, 35. *Matth.* 12, 1. *Marc.* 2, 23.

2. Quibus pharisaeorum quidam sic dixerunt: cur facitis, quod sabbathis facere non licet? *Exod.* 20, 10. et 23, 12 *et* 31, 15. *et* 35, 2.

3. At Iesus eis respondens, illudne non legistis, inquit, quid fecerit Dauid, quum esuriret ipse, et eius comites?

4. Vt in Dei aedem ingressus, appofititios panes sumserit, comederitque, et suis dederit comitibus, quibus tamen vesci non licet, nisi solis sacerdotibus. *Exod.* 29, 32. 33. *Leu.* 8, 32. *et* 24, 6. 9.

5. Dominus est homine natus (inquit eis) etiam sabbathi. *Matth.* 12, 8. *Marc.* 2, 28.

6. Accidit autem etiam alio sabbatho, vt in synagogam ingressus doceret: vbi quum homo esset dextera manu tabida, *Matth.* 12, 9. 10. *Marc* 3, 1.

7. Obseruabant eum scribae et pharisaei, an in sabbatho curaret, vt crimen aduersus eum inuenirent.

8. At ille eorum cogitationes intelligens, dixit homini ſiccam habenti manum: ſurge et ſta in medio. Quumque ille ſurrexiſſet et ſtaret,

9. Dixit Ieſus illis: interrogabo vos, vtrum ſabbathis benefacere liceat, an malefacere? vitam ſeruare, an perdere?

10. Deinde omnes illos circum intuitus, dixit homini: porrige manum tuam. Quod poſtquam ille fecit, reddita eſt eius manus tam ſana quam erat altera. *1 Reg. 13, 6.*

11. At illi furoris pleni, colloqui inter ſeſe, quid Ieſu facerent.

12. Per eos autem dies profectus eſt in montem ad orandum, et pernox orauit. *Matth. 14, 23.*

13. Deinde orto die diſcipulos ſuos conuocauit, ex eisque duodecim elegit, quos etiam apoſtolos nominauit. *Infr. 9, 1. Matth. 10, 1. Marc. 3, 13. et 6, 7.*

14. Simonem quem etiam Petrum nominauit, et Andream eius fratrem: Iacobum et Ioannem: Philippum et Bartholomaeum:

15 Matthaeum et Thomam: Iacobum Alphaei filium, et Simonem nomine Zelotam:

16. Iudam Iacobi fratrem, et Iudam Iſchariotam, eum qui fuit proditor.

17. Cum his digreſſus ſtetit in campeſtri loco, nec non eius diſcipulorum grex, et ingens hominum multitudo ex omni Iudaea, et Hieroſolyma, et Tyria Sidoniaque ora, qui venerant, vt eum audirent, et a ſuis morbis curarentur: *Matth. 4, 25. Marc. 3, 7.*

18. Item qui ab impuris ſpiritibus vexabantur. Atque illi ſanabantur:

19. Eumque vulgus omne tangere conabatur: ſiquidem vis ab eo proficiſcebatur, quae ſanabat omnes. *Matth. 14, 36. Marc. 5, 30.*

20. Atque ille coniectis in diſcipulos ſuos oculis, ſic dicere: beati pauperes, nam veſtrum eſt Dei regnum. *Matth. 5, 2 &c.*

21. Beati qui nunc eſuritis: nam ſaturabimini. Beati qui nunc ploratis: nam ridebitis. *Eſ. 55, 1 et 61, 3. et 65, 13. et 66, 10.*

22. Beati eritis, quum vos oderint homines, et ſeparabunt et conviciabuntur, veſtrumque nomen tanquam malum propter homine natum abiicient.

23. Gaudete tum et exultate: ſcitote enim grandem vobis

vobis esse mercedem in coelis. Eodem enim modo faciebant vatibus maiores eorum. *Act. 5, 41. et 7, 51.*

24. Verum vae vobis divitibus: siquidem iam habetis vestrum solatium.
Amos 6, 1. 8. Eccles. 31, 8.

25. Vae vobis qui pleni estis: nam esurietis. Vae vobis qui nunc ridetis: nam lugebitis atque plorabitis.
Es. 65, 13. Iac. 4, 9. et 5, 1.

26. Vae vobis quum vobis benedicunt omnes homines: idem enim faciebant falsis vatibus maiores eorum.

27. Sed vobis hoc dico, auditores: amate inimicos vestros, benefacite eis, qui vos odere. *Exod. 23, 4. Prov. 25, 21. Matth. 5, 44. Rom. 12, 14. 20. 1 Cor. 4, 12.*

28. Bene precamini iis, qui vobis imprecantur: et pro eis orate, qui vos afficiunt iniuria. *Luc. 23, 34. Act. 7, 60.*

29. Ferienti tibi malam, praebe etiam alteram: et auferentem tuum pallium, ne a tunica quidem prohibe.
Matth. 5, 39. 1 Cor. 6, 7.

30. Quin omnibus a te petentibus dato, et ab auferente tua ne repete.
Deut. 15, 7. Matth. 5, 42.

31. Ac quemadmodum vultis, vt vobis alii faciant, ita et vos eis facitote. *Matth. 7, 12. Tob. 4, 16.*

32. Quod si vestros amatores amatis, quae vobis debetur gratia? quum etiam improbi suos amatores ament.
Matth. 5, 46.

33. Item, si iis benefacitis, qui vobis benefaciunt, quae vobis gratia debetur? quum vel improbi idem faciant.

34. Et si iis commodatis, a quibus vos recepturos speratis, quae vobis debetur gratia? Quum etiam improbi commodent improbis, vt paria recipiant. *Deut. 15, 8. Matth. 5, 42.*

35. Enimuero amate vestros inimicos, et benefacite, et commodate, nihil inde sperantes; et vobis erit merces grandis, eritisque Supremi filii, qui sit erga ingratos ac malos benignus. *Matth. 5, 44.*

36. Este igitur misericordes, vt vester etiam Pater est misericors. *Matth. 5, 48.*

37. Ne iudicate, et non iudicabimini: ne damnate, et non damnabimini, remittite, et vobis remittetur.
Matth. 7, 1. Rom. 2, 1. 1 Cor. 4, 5.

38. Donate, et vobis donabitur: vobis mensura bona, conferta, concussa, ac superfluens in sinum donabitur. Eadem enim mensura, qua metie-

metiemini, remetietur vobis. *Prov.* 10,22. *et* 19, 17. *Matth.* 7, 2. *Marc.* 4, 24.

39. Dicebat autem eis similitudinem, potest ne caecus caecum ducere? Nonne ambo in foueam cadent?

Es. 42, 19. *Matth.* 15, 14.

40. Non est discipulus supra magistrum suum: quin praeclare cum quoque agitur, si eadem conditione est, qua eius magister.

Matt. 10,24. *Io.* 13, 16. *et* 15, 20.

41. Quid autem cernis festucam in tui fratris oculo, et trabem in tuo ipsius oculo non animaduertis? *Matt.* 7, 3.

42. Aut qui potes dicere fratri tuo: frater, sine vt extraham festucam, quae est in oculo tuo: ipse trabem, quae in oculo tuo est, non cernens? Histrio, extrahe prius trabem ex oculo tuo, tum demum cernes, vt festucam extrahas, quae est in tui fratris oculo. *Prov.* 18, 17.

43. Nulla enim nec bona arbor est, quae tetrum ferat fructum: nec arbor mala, quae bonum ferat fructum.

Matth. 7, 17. *et* 12, 33.

44. Nam ex suo quaeque fructu arbor cognoscitur. Non enim ex spinis colliguntur ficus, nec ex rubo vindemiatur vua.

45. Vir bonus ex bona sui cordis cella bonum profert, itemque vir malus ex mala sui cordis cella malum profert, vtpote quum ex eius cordis redundantia loquatur eius os. *Matth.* 12, 34. 35.

46. Quid vero me vocatis Domine, Domine, quum quae ego dico, non faciatis?

Mal. 1, 6. *Matth.* 7, 21. *et* 25, 11. *Inf* 13, 23. *Rom.* 2, 13. *Iac.* 1, 22.

47. Quisquis ad me venit meaque dicta et audit et exsequitur, demonstrabo vobis, cui sit similis. *Matth.* 7, 24.

48. Est similis homini domum construenti, qui alte fodit, et fundamentum in petra iacit: deinde si accidit inundatio, quamuis torrens in domum illam impingat, eam tamen conuellere nequit, quippe in petra fundatam.

49. Qui vero audit nec exsequitur, similis est homini, qui domum in terra sine fundamento construxit, in quam domum si torrens irruit, ea protinus corruit, et ingentem dat ruinam.

CAP. VII.

Centurionis modestia, fides, laus. Serui sanitas. Filius viduae rediuiuus. Legatis a Ioanne responsum: huius laudes. Iudaei puerorum similes,

les. Mulieris vnguentum ad mensam pharisaei: huius confutatio. Creditores duo. Collatio Simonis ac feminae: istius fides.

Postquam omnem orationem suam audiente populo absoluit, ingressus est Capernaum.

2. Cuiusdam autem centurionis seruus adeo grauiter laborabat, vt iam iam obiturus esset, quem seruum ille in pretio habebat.

Matth. 8, 5.

3. Itaque audiens de Iesu, misit ad eum Iudaeorum senatores oratum, vt suum seruum sanatum veniret.

4. Et illi Iesum aggressi sedulo rogant, ita dicentes: dignus est, cui tu id praestes:

5. Amat enim gentem nostram, idemque nobis synagogam construxit.

6. Iesus vero cum eis profectus est. Quumque iam domo non procul abesset, centurio, missis ad eum amicis, sic monuit: Domine, ne labora: non enim sum dignus, cuius tu tectum subeas.

7. Ideoque mihi ipsi ad te veniendum non putaui. Sed iube verbo, et sanabitur puer meus.

8. Nam ego quoque, qui homo sum alterius potestati subiectus, et militibus praesum, si cui dico, vade, vadit: si alii, veni, venit: si seruo meo, fac hoc, facit.

9. His auditis, Iesus miratus est eum, et conuersus, sequenti hominum multitudini dixit: scitote, me ne in Israelitis quidem tantam inuenisse fidem.

10. Igitur domum reuersi qui fuerant missi, aegrotum seruum inuenere sanum.

11. Accidit postridie, vt proficisceretur in oppidum nomine Naim, comitantibus eum frequentibus eius discipulis, et ingenti hominum turba.

12. Atque vt oppidi portae appropinquauit, ecce efferebatur mortuus, vnicus matri filius, eique viduae, comitante eam frequente oppidanorum turba.

13. Ea visa, miseratus eam Dominus, dixit ei: ne plora.

14. Deinde ad feretrum accessit, et id tetigit: quumque restitissent, qui portabant, dixit: adolescens, inquam tibi, surge. *Act. 9, 40.*

15. Tum mortuus sedit, loquique coepit: atque ille eum matri suae tradidit.

16. Inde omnes metu correpti, Deum collaudare, dicentes, magnum apud se ortum

tum esse vatem, Deumque suorum curam habere.

Marc.7,37. Inf.24,19. Io.4,19. et 6,14 et 9,17. Sup.1,68.

17. Atque is sermo de eo totam Iudaeam, finitimamque regionem peruasit.

18. Haec omnia Ioanni sui discipuli nuntiarunt,

Matth.11,2.

19. Et Ioannes aduocatos duos quosdam suorum discipulorum, misit ad Iesum, qui ita dicerent: tune is es, qui venturus est, an alium expectemus?

20. Igitur homines Iesum aggressi, dixerunt: Ioannes baptista nos ad te misit, vt ita diceremus, tune is es, qui venturus est, an alium expectemus?

21. At Iesus eadem hora multos a morbis miseriisque et malis spiritibus curauit, multosque caecos visu donauit.

22. Deinde illis in haec verba respondit: ite renuntiatum Ioanni, quae videritis ac audiueritis. Caeci cernunt, claudi gradiuntur, leprosi purgantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelium docentur: *Es.29,18.et 35,5.et61,1.*

23. Et beatus est, qui in me non offenderit.

24. Deinde digressis Ioannis nuntiis, coepit ad vulgus hominum ita dicere de Ioanne: ad quid spectandum profecti estis in solitudinem? arundinem vento agitatam. *Matth 11,7.*

25. Sed quid spectatum profecti estis? hominem mollibus indutum vestibus? At qui splendido vestitu et deliciis vtuntur, degunt in regiis.

26. Sed ad quid videndum profecti estis? Vatem? Imo vero, inquam vobis, etiam plus quam vatem.

27. Is est, de quo scriptum est: ego tibi meum praemissurus sum nuntium, qui tibi viam praeparet. *Mal.3,1. Matth 11,10. Marc. 1,2.*

28. Hoc enim vobis dico: maior in mulierum progenie vates Ioanne baptista nullus est: et tamen qui in Dei regno minimus est, maior est eo.

29. Hoc audito, populus omnis, et publicani Deum collaudarunt, Ioannis baptismo baptizati.

30. At pharisaei et legis periti Dei consilium reiecerunt aduersus semetipsos, ab illo non baptizati.

31. Et Dominus, cui igitur rei, inquit, huius nationis homines

homines comparabo? et cui ſunt ſimiles? *Matth. 11, 16.*
32. Similes ſunt, vt quum pueri in foro manentes, alii ad alios clamant in hunc modum: nos vobis fiſtula cecinimus, neque ſaltaſtis: vobis luximus, neque ploraſtis.
33. Venit enim Ioannes baptiſta, qui nec panem comedit, nec vinum bibit: et dicitis, eum habere daemonium. *Matth. 3, 4. Marc. 1, 6.*
34. Venit homine natus, qui et comedit et bibit: et dicitis, hominem eſſe edacem, vinoſumque, et publicanorum ac improborum amicum.
35. Ita ſuis omnibus aliena eſt ſapientia.
36. Rogauit autem eum phariſaeorum quidam, vt ſecum epularetur, itaque ille in phariſaei domum ingreſſus accubuit. *Matt. 26, 6. Marc 34, 3. Io. 11, 2. et 12, 3.*
37. Tum mulier quaedam in vrbe, eaque impudica, quod eum in phariſaei aedibus epulari intellexerat, vnguenti alabaſtrum ferens,
38. Ei a tergo flens aſtitit ad pedes, coepitque eius pedes lacrymis rigare, et capitis ſui capillis abſtergere, ac deoſculari, et vnguento vngere.
39. Quo viſo phariſaeus, qui eum inuitauerat, ſic apud ſeſe cogitauit: hic ſi vates eſſet, cognoſceret, quae qualisque femina ſit, quae eum attrectat: eſt enim impudica. *Inf. 15, 2.*
40. At Ieſus ſic eum contra allocutus eſt: Simon, habeo quod tibi dicam. Cui ille, dic magiſter, inquit.
41. Duo debitores erant cuidam creditori, quorum alter quingentos debebat denarios, alter quinquaginta.
42. Ii quoniam ſoluendo non erant, ille vtrique condonauit. Dic igitur, vter eorum plus eum amabit?
43. Cui Simon reſpondens, is opinor, inquit, cui plus condonauit. Et ille: recte iudicas.
44. Deinde ad feminam conuerſus: vides hanc feminam, inquit Simoni. Tu mihi domum tuam ingreſſo, ne aquam quidem ad lauandos pedes meos dediſti: at ea pedes meos et lacrymis rigauit, et ſui capitis capillis exterſit.
45. Tu mihi oſculum non dediſti: ea vero, ex quo ſum ingreſſus, mihi pedes deoſculari non deſtitit.
46. Tu nec oleo mihi caput vnxiſti, et ea vnguento mihi pedes etiam vnxit.

47. Quamobrem sic habeto, ei eius peccata, quae multa sunt, ignosci, quoniam multum amauit. Cui vero paulum ignoscitur, paulum amat.

48. Ignoscuntur tibi peccata, inquit ei. *Matth* 9, 2.

49. At conuiuae apud sese cogitare coeperunt, quisnam is esset, qui etiam peccata ignosceret. *Matth.* 9, 3. *Marc.* 2, 7.

50. Et ille ad mulierem, tua te fides seruauit, inquit, abi salua. *Matth.* 9, 22. *Marc.* 5, 34. *et* 10, 52. *Luc.* 8, 48. *et* 18, 42.

CAP. VIII.

Seminis varia sors, explicatio. Candela in domo. Christi proximi. Procella. Christi quies. Pauor suorum. Tranquillitas. Legio in porcos. Gadareni contra Iesum. Profluuium diuturnum. Iairi filia rediuiua.

Deinceps vadebat oppidatim et pagatim praedicans, Deique regnum nuntians, comitantibus eum duodecim,

2. Et quibusdam feminis, quae fuerant a malis spiritibus morbisque curatae: Maria nomine Magdalena, ex qua septem exierant daemonia. *Matth.* 27, 55. 56. *Marc.* 16, 9. *Ioh.* 19, 25.

3. Et Ioanna Chuzae vxore, procuratoris Herodis, et Susanna, aliisque multis, quae ei suis facultatibus ministrabant.

4. Confluente autem ingenti multitudine et hominibus passim ex oppidis eum adeuntibus, sic per similitudinem locutus est: *Matth.* 13, 3. *Marc.* 4, 1.

5. Iuit sator quidam satum suum semen, quo serente, aliud cecidit apud viam, idque conculcatum est, et ab aereis volucribus comesum.

6. Aliud in petram cecidit, idque exortum aruit, quod humorem non haberet.

7. Item, aliud cecidit inter spinas, idque enatae simul spinae suffocarunt.

8. Aliud cecidit in bonam terram, et enatum edidit fructum cum centesimo. Haec dicens clamabat: qui aures habet, quibus audire possit, audiat.

9. Interrogarunt autem eum sui discipuli, quaenam esset ea comparatio? *Matth.* 13, 10. *Marc.* 4, 10.

10. Quibus ille, vobis datum est, inquit, diuini regni arcana cognoscere: cum caeteris vero per comparationes agitur, vt videntes non videant, et audientes non intelli-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0150-2 DFG

telligant. *Es 6, 9. Ez. 12, 2. Matth. 11, 25. 26. et 13. 14. Marc. 4, 12. Io 12, 40. Act. 28, 26. Rom. 11, 8. 2 Cor. 3, 5. 14.*

11. Est autem haec collatio: semen est diuinus sermo.

Matth. 13, 18. Marc. 4, 13.

12. Qui apud viam, ii sunt, qui audiunt, deinde venit diabolus, qui sermonem ex eorum animis aufert, ne credant, atque ita salui fiant.

13. Qui vero in petra, ii sunt, qui dum audiunt, cum laetitia accipiunt, illi quidem sermonem, sed radicem non habent: itaque credunt ad tempus, et periculorum tempore desciscunt.

Matth. 13, 20. Marc. 4, 16.

14. Quod vero in spinas cecidit, ii sunt, qui, vbi audiuerunt, eo veniunt, vt curis, et diuitiis, vitaeque voluptatibus suffocentur, neque fructum perferant.

Matth. 19, 22. Marc. 10, 23. Luc 18, 24. 1 Tim 6, 9.

15. Quod vero in bona terra, ii sunt, qui probo, et bono animo auditum verbum retinent, et fructum cum patientia ferunt.

16. Nemo vero accensam a se candelam operit aliquo vase, sub lectoue ponit, sed candelabro imponit, vt ingredientes lumen aspiciant.

Inf. 5, 32. Matt. 5, 15. Marc. 4, 21

17. Nihil enim tam tectum est, quod non sit perspicuum futurum: neque tam occultum, quod non sit cognoscendum, et in apertum venturum. *Iob. 12, 22 Infr. 12, 2. Matth. 10, 26 Marc. 4, 22.*

18. Videte igitur, quomodo audiatis. Nam qui habet, ei dabitur: qui vero non habet, ei id etiam, quod videtur habere, eripietur.

Matth. 13, 12. et 25, 29. Marc. 4, 25. Infr. 19, 26.

19. Venerant autem ad eum eius mater et fratres, qui quum prae turba cum eo congredi non possent, *Matt. 12, 46. et 13, 55. Marc. 3, 31.*

20. Et ei a quibusdam nuntiatum esset, eius matrem et fratres foris adesse, eum videre volentes:

21. Ille sic eis respondit: mea mater, meique fratres ii sunt, qui Dei sermonem audiunt et obeunt.

Io. 15, 14 2 Cor. 5, 16.

22. Quodam autem die conscendit ipse cum suis discipulis nauem, eisque iussit vt lacum traiicerent:

Matth. 8, 23. Marc 4, 35. 36.

23. Postquam autem soluerunt, nauigantibus eis ipse obdormiuit: et tanta venti

procella in lacum delapsa est, vt illi complerentur, ac periclitarentur.

24. Itaque eum adorti excitarunt, dicentes : praeceptor, praeceptor perimus. At ille surrexit, ventumque, et aquae fluctus obiurgauit: atque illa pacata sunt, et facta tranquillitas.

25. Deinde eos sic alloquitur: vbi est vestra fides? At illi territi, mirati sunt, sic inter sese dicentes: quisnam hic est, qui et ventis et aquae sic imperet, vt ei obediant?

Iob. 26, 12. Ps. 107, 25.

26. Nauigarunt autem in agrum Gadarenorum, qui contra Galilaeam est:

Matth. 8, 28. Marc. 5. 1.

27. Atque ei in terram egresso occurrit vir quidam ex vrbe, qui daemonia longo iam tempore habebat, nec vestem induebat, nec domi manebat, sed in monimentis.

28. Is viso Iesu exclamauit, eumque accidit et magna voce dixit: quid tibi mecum est, Iesu supremi Dei fili? Oro te, ne me torqueas.

29. Iusserat enim impuro spiritui, vt ex homine exiret. Nam longo tempore eum ita correptum habebat, vt licet catenis, compedibusque vinctus custodiretur, ruptis vinculis ageretur a daemone in deserta.

30. Interrogauit autem eum Iesus, quodnam ei nomen esset? Cui illi respondit: legio: siquidem multa daemonia in eum intrauerant:

31. Eaque illum rogabant, ne sibi imperaret, vt in tartara abirent.

32. Erat illic numerosus porcorum grex, in monte pascentium: itaque daemonia eum orabant, vt sibi in illos intrare permitteret.

33. Ac illo permittente, egressa ex homine daemonia, ingressa sunt in porcos: atque grex per praeceps delatus in lacum suffocatus est.

34. Hac re visa subulci fugerunt, idque in oppido et per rura nuntiarunt.

35. Et homines videndae rei causa egressi, venerunt ad Iesum: et sedentem ad Iesu pedes hominem, ex quo exierant daemonia vestitum et sanae mentis nacti, timuerunt.

36. Cumque eis exposuissent qui viderant, quo pacto sanatus fuisset daemoniacus.

37. Rogauit eum omnis finitimae Gadarenorum regionis multitudo, vt ab ipsis discederet, quoniam magno metu

metu tenebantur. Itaque ille, conscensa naui, reuersus est. *Act. 16,39.*

38. Et eum quidem orabat ille vir, ex quo exierant daemonia, vt esset cum eo: sed dimisit eum Iesus, ita dicens: *Marc. 5, 18.*

39. Reuertere domum tuam, et quae tibi fecerit Deus, narrato. Itaque ille discessit, et toto oppido, quid sibi Iesus fecisset, diuulgauit.

40. Iesum autem reuersum vulgo homines exceperunt: nam eum omnes expectabant.

41. Interea venit vir quidam nomine Iairus, qui synagogae magister erat: is Iesu ad pedes accidit, eumque rogauit, vt domum suam ingrederetur. *Matth. 9, 18. Marc. 5, 22.*

42. Erat enim ei vnica filia, annorum circiter duodecim, quae moriebatur.

43. Ac Iesu vadente, et turba eum suffocante, mulier quaedam sanguinis profluuio iam a duodecim annis laborans (quae quidem consumtis in medicos suis omnibus facultatibus a nullo curari potuerat.) *Leu. 15, 25. Matth. 9, 20, Marc. 5, 25.*

44. Accessit a tergo, eiusque togae limbum tetigit, et statim cohibitum est eius sanguinis profluuium.

45. Tum Iesus, quis me tetigit? inquit. Quum omnes negarent, dixit Petrus, et qui cum eo erant: praeceptor, te turba angit atque premit, et quaeris, quis te tetigerit?

46. At Iesus, tetigit aliquis me, inquit: sensi enim exire ex me vim.

47. Tum mulier, sese non latuisse videns, tremebunda venit, eumque accidit, et quam ob causam eum tetigisset, ei in totius populi praesentia exposuit, vtque confestim fuisset sanata.

48. Et ille sic ei dixit: bono es animo, filia, tua te fides seruauit, abi salua.

49. Adhuc eo loquente, venit a synagogae magistro quidam, qui ei filiam mortuam esse dixit, nec esse quod magistro negotium facesseret. *Marc. 5, 35.*

50. Quo audito, Iesus sic eum allocutus est: ne metue: tantum crede, et sanabitur.

51. Deinde vbi domum venit, non siuit quenquam ingredi, nisi Petrum, et Iacobum, et Ioannem, et puellae patrem atque matrem.

52. Quumque omnes eam plangentes deplorarent, ille eos plorare vetuit: non enim

nim mortuam esse: sed dormire.

53. At illi eum deridebant, scientes esse mortuam,

54. Ipse vero, eiectis foras omnibus eiusque prehensa manu, sic clamauit: puella, surge.

55. Atque illa, reuerso eius spiritu, protinus surrexit, et ille ei cibum dari iussit.

Io. 11, 11. 13.

56. Attoniti sunt autem eius parentes, et ille eis, ne cui rem dicerent, praecepit.

CAP. IX.

Apostolorum potestas, egestas, institutio, facta. Herodis trepidi de Iesu cupido. Quinque panes, pisces duo, canistra XII. Rumor de Iesu, suorum sententia. Praedictum supplicium, et resurrectio. Crux piorum, et lucrum. Aliqui superstites. Iesu transformatio cum Elia et Mose. Discipulorum sopor, imprudentia. Vox e nube. Daemon per discipulos non pulsus. Qui maximus piorum. Qui a Iesu sint discipuli. In Samaritanos diritas. Christi inopia. Mortuos qui curet. Qui ad coelum ineptus.

Conuocatis autem duodecim dedit eis vim atque potestatem in omnia daemonia, sanantique morbos:

Sup. 6, 13 Matth. 10, 1. Marc. 3, 13. et 6, 7.

2. Eosque ad Dei regnum publicandum, et aegrotos sanandos dimisit, *Matth. 10, 7,*

3. Eisque dixit: nihil in viam tollite, neque baculum, neque peram, neque panem, neque argentum, neque binas tunicas habetote.

Matth. 10, 9. Marc. 6, 8. Inf. 22, 35

4. Ac in quamcunque domum intraueritis, ibi manetote, et indidem exitote.

Infr. 10, 5. 6. Marc. 6, 10.

5. Quod si qui vos non admiserint, exite ex illa vrbe, et puluerem etiam ex vestris pedibus excutite, quod sit aduersus eos testimonio.

Matth. 10, 14. Marc. 6, 11. Infr. 10, 11. Act. 13, 51. et 18, 6.

6. Igitur illi digressi vicos obibant, vbique euangelium docentes, et morbos curantes.

7. Quum audiuisset autem Herodes tetrarcha, quam multa ab eo fierent, dubitabat, quod dicebatur a quibusdam, Ioannem ex mortuis surrexisse.

Matth. 14, 1. Marc. 6, 14.

8. A nonnullis item Eliam exstitisse: ab aliis autem, aliquem veterum vatum reuixisse.

9. Dice-

9. Dicebat autem Herodes: Ioanni ego caput praecidi: sed quis est hic, de quo ego talia audio? eumque videre cupiebat.

10. Reuersi autem apostoli, narrarunt ei, quae fecerant. Et ille, assumtis eis, secessit seorsum in desertum locum, vrbis vocatae Bethsaida.

Matth. 14, 13. Marc. 6, 30. sqq.

11. Quo cognito, vulgus hominum eum secutum est: quos ille excepit, eisque de Dei regno loquebatur, et curationis egentes sanabat.

12. Vt autem inclinare dies coepit, duodecim eum huiusmodi verbis aggressi sunt: dimitte hanc hominum multitudinem, vt in finitimos vicos et rura profecti diuersentur, et cibaria inueniant: nam hic in deserto loco sumus.

Matth. 14, 15. Marc. 6, 35. Io. 6, 5.

13. At ille, praebete vos eis cibum, inquit illis. Cui illi, non sunt nobis, inquiunt, plures quam quinque panes, et duo pisces: nisi forte eamus emtum ad omnem hunc populum cibaria.

14. Erant enim viri circiter quinquies mille. Tum ille suis discipulis iussit, vt curarent, vt illi per quinquagenarios ordines discumberent:

15. Quod postquam illi fecerunt, et vt omnes discumberent, curarunt,

16. Ille sumtis quinque panibus, et duobus piscibus in coelum intuitus, eos (super eis fausta precatione vsus) fregit, et discipulis multitudini apponendos dedit:

1 Sam. 9, 16.

17. Comederuntque omnes ad satietatem, et sublatum est quod eis fragmentorum superfuit, canistra duodecim.

18. Quum autem seorsum orandi gratia esset, et vna cum eo adessent discipuli, interrogauit eos his verbis: quem me vulgo esse dicunt?

Matth. 16, 13. Marc. 8, 27.

19. Cui illi respondent, Ioannem baptistam, alii Eliam, alii vatem aliquem veterum reuixisse.

Matth. 14, 2. Marc. 6, 14.

20. Et ille, vos vero, inquit eis, quem me esse dicitis? Et Petrus sic ei respondit: Christum Dei. *Io. 6, 69.*

21. Ille vero eis interminatus est, praecepitque, ne cui id dicerent:

22. Dixitque oportere homine natum multa pati, et a senatoribus pontificibusque et scribis improbari, ac interfici,

terfici, et tertia die resurgere. *Matth. 16, 21. et 17, 22. Marc. 8, 31. et 9, 31. et 10, 33. Infr. 18, 31. et 24, 7.*

23. Dicebat autem ad omnes: si quis post me venire vult, abneget ipse se, tollatque suam crucem quotidie, et me sequatur, *Infr. 14, 27. Matt. 10, 38. et 16, 24. Marc. 8, 34*

24. Nam qui volet animam suam seruare, perdet eam: qui vero animam suam mea causa perdet, is eam seruabit. *Matth. 10, 39. et 16, 25. Marc. 8, 35. Inf. 17, 33. Io. 12, 25.*

25. Quid enim prodest homini, vel totum lucrari mundum, si seipsum perdat, aut sui iacturam faciat?

26. Quem enim mei meorumque dictorum puduerit, huius pudebit homine natum, quum in sua et Patris, sanctorumque angelorum gloria venerit. *Infr. 12, 9. Matth. 10, 33. Marc. 8, 38. 2 Tim. 2, 12. 1 Io. 2, 23.*

27. Hoc autem vobis certo dico, esse quosdam eorum, qui hic adsunt, qui non ante sentient mortem, quam Dei regnum videant. *Matth. 16, 28. Marc. 9, 1.*

28. Deinde octo fere diebus post haec dicta, assumto Petro, et Ioanne, et Iacobo, montem conscendit, precandi gratia. *Matt. 17, 1. Marc. 9, 2.*

29. Atque eo precante, facta est eius vultus species alia, eiusque vestitus candore fulgurans.

30. Et ecce viri duo cum eo colloquebantur, qui quidem erant Moses et Elias:

31. Qui cum splendore conspecti, dicebant eius exitum, quo perfuncturus erat Hierosolymae.

32. Petrus vero et eius comites somno grauati, postquam experrecti sunt, viderunt eius splendorem, duosque qui apud eum aderant viros. *Dan. 8, 18. et 10, 9.*

33. Atque istis ab eo digredientibus, dixit Petrus Iesu: praeceptor, bonum est hic esse nos: faciamus tria tabernacula, tibi vnum, Mosi vnum, et Eliae vnum.

34. Haec eo loquente, et quid diceret nesciente, exstitit nubes, quae illos obumbrauit. Quibus in nubem ingressis, quum hi territi essent,

35. Exstitit ex nube vox dicens: hic est filius meus carissimus; hunc audite. *Deut 18, 19. Es. 42, 1. Matth. 3, 17. et 17, 5. Marc. 1, 11. et 9, 7. Sup. 3, 22 Act. 3, 22. Col. 1, 13. 2 Pet. 1, 17.*

36. Interea dum exstitit vox, repertus est Iesus solus: atque

atque illi tacuerunt, neque cuiquam per eos dies quicquam eorum quae viderant indicarunt.

37. Postridie eis de monte digressis occurrit ei ingens hominum multitudo.

Marc. 9, 14.

38. Et ecce vir quidam ex turba sic clamauit: Magister, quaeso te, respice meum filium, qui mihi vnicus est, *Matth.* 17, 14. *Marc.* 9, 17.

39. Quem simulac corripuit spiritus, clamat, eumque ille spumas agentem lacerat, et vix ab eo discedit, eum dilanians.

40. Discipulos quidem tuos oraui, vt eum eiicerent; sed non potuerunt.

41. At Iesus respondens, diffidens, inquit, peruersaque natio, quamdiu apud vos ero? vosque feram? Adduc tuum huc filium.

42. Iam illo accedente, conuulsit et lacerauit eum daemonium. Sed Iesus impurum spiritum obiurgauit, puerumque sanauit et eius patri reddidit, omnibus tanta Dei maiestate attonitis.

43. Cunctis autem tam multa, quae fecerat, mirantibus, sic discipulos suos allocutus:

44. Coniicite vos in aures haec verba: tradendus est homine natus in hominum manus. *Matth.* 16, 21. *et* 17, 22. *Marc.* 9, 31. *Inf* 18, 32. *Act* 2, 23.

45. At illi dictum illud ignorabant, idque eis ita tectum erat, vt id non sentirent: sed eum de eo dicto interrogare formidabant.

Supr. 2, 50. *Infr.* 18, 34. *Marc.* 9, 32.

46. Venerunt autem in cogitationem, quis esset eorum maximus: *Matth.* 18, 1. *Marc.* 9, 33. *Infr.* 22, 24.

47. Et Iesus intelligens eorum animi cogitationem, prehenso puero, et apud se statuto, sic ad eos verba fecit:

48. Qui puerum hunc meo nomine accipit, me accipit: et qui me accipit, eum accipit, qui me misit. Nam vestrum minimus quisque maximus erit. *Matth.* 18, 5. *et* 23, 11. *Marc* 9, 37. *Infr.* 10, 16. *et* 14, 11. *et* 18, 14. *Io* 13, 20.

49. Tum Ioannes sic eum allocutus est: praeceptor, vidimus quendam nomine tuo eiicientem daemonia, et eum prohibuimus, quoniam non comitatur nos.

Marc. 9, 33.

50. Cui Iesus, ne prohibete, inquit: qui enim contra nos non est, a nobis est.

Matth. 12, 30. *Marc.* 9, 40. *Infr.* 11, 23.

51. Quum

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0157-1 DFG

51. Quum autem compleretur eius assumtionis dies, ipse ita composito vultu, vt Hierosolymam ire videretur, *Marc.* 16, 29. *Act.* 1, 2.

52. Praemisit ante se nuntios, qui profecti intrarunt in Samaritanorum vicum, vt ei diuersorium pararent.

53. Sed illi eum non admiserunt, quoniam ire se Hierosolymam prae se ferebat. *Io.* 4, 4. 9.

54. Quo viso, eius discipuli Iacobus et Ioannes dixerunt: Domine, vis, iubeamus ignem de coelo descendere, qui eos conficiat, vt etiam fecit Elias? 4. (2.) *Reg.* 1, 10. 12.

55. At Iesus conuersus, eos obiurgauit: nescitis, inquit, cuiusmodi spiritus filii sitis vos.

56. Nam homine natus hominum vitas non perditum venit, sed seruatum: ita in alium vicum profecti sunt. *Io.* 3, 17. *et* 12, 47.

57. Vadentibus autem eis in via, dixit ei quidam: sequar te quocunque iueris, Domine. *Matth.* 8, 19.

58. Cui Iesus, vulpes habent antra, inquit, et aëreae volucres nidos: at homine natus non habet, vbi caput reclinet.

59. Item alteri dixit: sequere me. Et ille, Domine, inquit, permitte mihi, vt eam prius sepultum meum patrem. *Matth.* 8, 21. 22.

60. At Iesus, sine, inquit ei, mortuos sepelire mortuos suos: tu vero i annuntiatum Dei regnum.

61. Item quum alius dixisset: sequar te, Domine: sed prius permitte mihi vale dicere meis domesticis. 1 *Reg.* 19, 20.

62. Dixit ei Iesus: nemo qui aratro admota manu respicit in tergum, aptus est ad Dei regnum.

CAP. X.

Discipuli LXXII. bini missi. Multa messis. Apostolorum calamitas, inopia. Eduliorum potestas. Minae in Chorazin, et Bethsaidam, et Capharnaum. Reuersi discipuli. Daemon vt fulgur. Piorum gaudia vera. Responsa ad iuris peritum. Historia de vuinerato a latronibus, qui proximus. Martha et Maria ad pedes Iesu.

Postea constituit Dominus etiam alios septuaginta duos eosque binos ante se praemisit in omnes vrbes et loca, quo ipse venturus erat:

2. Atque eos sic affatus est: messis quidem multa est, sed operarii pauci. Quocirca rogate

gate messis Dominum, vt operarios emittat in messem suam.

Matth.9,37. Io.4.35 2 Thess.3,1.

3. Vadite, en ego mitto vos tanquam agnos inter lupos.

Matth. 10, 16.

4. Ne ferte crumenam, nec peram, neque calceos, neue quenquam in via salutaueritis. *4(2) Reg.4.29 Matt.10,9. 10. Supr.9,3 et 22,35. Marc.6,8.*

5. In quamcunque autem domum intrabitis, primum dicite: salueat haec domus.

Matth. 10, 12. Marc. 6, 10.

6. Et si quidem erit ibi aliquis salute dignus, requiescet in eo vestra salus: sin minus, ad vos reuertetur.

7. At in eadem domo manetote comedentes et bibentes, quae eis suppetent: nam dignus est operarius mercede sua: ne migratote ex domo in domum: *Leu.19,13 Deut. 24,14. et 25, 4. Matth. 10, 10. 1 Cor. 9, 4. seqq. 1 Tim. 5, 18.*

8. Et in quamcunque vrbem intraueritis, admissique fueritis, vescimini iis, quae vobis apponentur:

9. Et qui erunt in ea aegroti, eos curatote, eisque ad eos Dei regnum venisse dicitote.

Matth. 3, 2. et 4, 17.

10. In quam vero vrbem ingressi, nec admissi fueritis, exitote in eius fora, et ita dicitote: *Matth.10, 14. Marc.6, 11. Supr.9,5. Act. 13,51. et 18,6.*

11. Etiam puluerem, qui nobis ex vrbe vestra adhaesit, vobis abstergimus. Caeterum scitote, ad vos diuinum venisse regnum.

12. Sic habetote, cum Sodomis in illa die lenius actum iri, quam cum illa vrbe.

Matth. 11, 20. etc.

13. Hei tibi Chorazin, hei tibi Bethsaida: nam si Tyri et Sidone facta forent miracula, quae facta sunt in vobis, iam pridem in centone et puluere degentes rediissent ad frugem.

14. Itaque cum Tyro et Sidone mitius agetur in iudicio, quam vobiscum.

15. Et tu Capernaum, quae ad coelum vsque euecta es, ad inferos vsque deprimeris.

16. Qui vos audit, me audit: et qui vos repudiat, me repudiat: qui vero me repudiat, eum repudiat, qui me misit. *Matth. 10,40. Marc.9, 37. Io. 13, 20. 1 Thess. 4, 8.*

17. Reuersi autem septuaginta duo cum laetitia dixerunt: Domine, etiam daemonia nobis per tuum nomen subiiciuntur.

18. Qui-

18. Quibus ille, ſpectabam, inquit, ſatanam fulguris ritu lapſum de coelo.

Apoc. 12, 8. 9.

19. Equidem vobis poteſtatem do ſerpentes ſcorpiosque calcandi, et contra omnes hoſtis vires, ita vt nihil vos laeſurum ſit.

20. Verum eo ne gaudete, quod vobis ſubiiciuntur ſpiritus: ſed eo potius gaudete, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in coelis.

Exod. 32, 32. *Eſ.* 4, 3. *Dan.* 12, 1. *Phil.* 4, 3. *Apoc.* 13, 8.

21. Ea ipſa hora exultauit mente Ieſus dixitque: ago tibi gratias, Pater, coeli, terræque Domine, quod haec ſapientes, prudentesque celaueris, et infantibus patefeceris: idque, o Pater, quoniam ſic tibi placitum eſt.

Eſ. 29, 14. *Matth.* 11, 25. 1 *Cor.* 1, 19. 26. *et* 2, 6. 7.

22. Omnia mihi tradita ſunt a Patre meo: neque quisquam nouit, quis ſit filius, niſi Pater: aut quis Pater, niſi filius, et cui voluerit Filius patefacere. *Pſ.* 8, 7.

Matth. 11, 27. *et* 28, 18. *Io.* 3, 35. *et* 17, 2. 1 *Cor.* 15, 27. *Eph.* 1, 21. 22. *Phil.* 2, 9. *Hebr.* 2, 8. *Io.* 1, 18. *et* 6, 46. *et* 14, 8. 9.

23. Tum ſeorſum ad diſcipulos conuerſus: felices, inquit, oculi, qui aſpiciunt quae vos aſpicitis.

Matth. 13, 16. 1 *Petr.* 1, 10.

24. Scitote enim multos vates atque reges voluiſſe vedere quae vos aſpicitis, neque vidiſſe, et audire, quae auditis, nec audiuiſſe.

25. Hic ſurrexit quidam legisperitus, qui eum huiusmodi verbis tentauit: Magiſter, quid faciendo ſempiternam vitam conſequar?

Matth. 22, 35. *Marc.* 12, 28.

26. Cui ille, in lege quid ſcriptum eſt? inquit: quomodo legis?

27. Et ille reſpondens, Dominum Deum tuum, inquit, toto corde, toto animo, totis viribus totaque mente amato: itemque proximum tuum perinde ac teipſum.

Deut. 6, 5. *et* 10, 12. *et* 30, 6. *Leu.* 19, 18. *Rom.* 13, 9. *Gal.* 5, 14. *Iac.* 2, 8.

28. Recte reſpondiſti, inquit ei: id facito et viues.

Leu. 18, 5. *Ezech.* 20, 11. 13.

29. At ille ſeipſum commendare volens, dixit Ieſu: ecquis eſt meus proximus?

30. Tum Ieſus ita ſubiecit: homo quidam Hieroſolyma ad Hierichuntem deſcendens, in latrones incidit: qui eum diſpoliarunt, inflictisque

que vulneribus discesserunt, eo seminece relicto.

31. Forte fortuna sacerdos quidam, qui descendebat per eam viam, illum vt vidit, praeteriit.

32. Similiter et Leuita ad eum locum delatus, vbi venit, viditque praeteriit.

33. Samaritanus vero quidam iter faciens, venit ad eum: eoque viso, misertus accessit.

34. Et ei vulnera oleo vinoque perfusa obligavit, et eum iumento suo impositum duxit in diuersorium, eiusque curam egit.

35. Et postridie digressurus depromsit duos denarios, et cauponi dedit, eique mandauit, vt eius curam haberet: sese quicquid ille insuper insumsisset, ei in suo reditu esse soluturum.

36. Quis igitur horum trium tibi videtur proximus illius fuisse, qui in latrones inciderat?

37. Et ille, qui ei misericordiam tribuit, inquit. Tunc Iesus: i, inquit, et tu facito similiter.

38. Accidit autem, vt eis iter facientibus, ingrederetur in quendam vicum. Et mulier quaedam nomine Martha, eum domi suae accepit. *Io.* 11, 1. *et* 12, 2. 3.

39. Huic soror erat nomine Maria, quae ad Iesu pedes assidens audiebat eius orationem. *Act.* 22, 3.

40. Martha vero, quae tanto ministerio distraheretur, sic dicere institit: Domine, hoccine non curas, quod mea soror solam me ministrare sinit? Dic igitur ei, vt me adiuuet.

41. Cui Iesus respondens, Martha, Martha, inquit, tu de multis sollicita turbaris, et vno est opus.

42. Maria bonam conditionem elegit, quae quidem ab ea non auferetur.

CAP. XI.

Oratio Christi. Petendum, quaerendum. Collationes de Amico, de Patre. Calumniae repulsae in Iesum de Beelzebule. Spiritus impurus, vagus. Qui vere beati. Lucerna. Manus illotae. Hypocritarum ingenia.

Quum autem quodam in loco oraret, postquam desiit, dixit ei quidam eius discipulorum: Domine doce nos orare, vt et Ioannes docuit suos discipulos.

2. Et ille, quum orabitis, inquit eis, dicitote: Pater noster qui es in coelis: sancte colatur nomen tuum.

Veniat

Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua vt in coelo, sic et in terra.

Matth. 6, 9.

3. Victum nostrum alimentarium da nobis quotidie:

4. Et remitte nobis peccata nostra, quandoquidem ipsi remittimus omnibus qui nobis debent: neue nos in tentationem adducito, sed a malo tuere.

5. Tum illud eis dixit: si quis vestrum habeat amicum, quem media nocte adeat, eique dicat: amice, mutua mihi tres panes,

Infr. 18, 1. *etc.*

6. Etenim ad me venit amicus meus ex via, cui quid apponam non habeo.

7. Atque ille intus ita respondeat: noli mihi molestiam exhibere; iam clausa ianua est, et pueri mei mecum in lecto sunt: non possum surgere, et tibi dare.

8. Mihi credite, etsi non surget ad ei dandum, quia sit eius amicus: at certe propter eius improbitatem surget, eique tot dabit, quot ille egebit.

9. Ego quoque vobis dico: petite, et dabitur vobis: quærite, et inuenietis: pulsate, et vobis aperietur:

Matth. 7, 7. *et* 21, 22. *Marc.* 11, 24. *Io.* 14, 13. *et* 15, 7. *et* 16, 23. 24. *Iac.* 1, 5. 6. 1 *Io.* 3, 22.

10. Quisque enim petit, adipiscitur: et qui quaerit, inuenit: et pulsanti aperitur.

11. Quis autem vestrum est, qui pater poscenti filio panem det lapidem? aut poscenti piscem, det pro pisce anguem? *Matth.* 7, 9.

12. Aut si ouum petat, det ei scorpium?

13. Quod si vos, qui mali estis, scitis bona dona dare vestris liberis, quanto magis Pater coelestis dabit sanctum Spiritum petentibus a se?

14. Eiiciebat autem daemonium, quod erat mutum: quo daemonio egresso, locutus est mutus, id quod vulgo mirati sunt: *Matth.* 9, 32. *et* 12, 22.

15. At eorum quidam dicebant, eum per Beelzebulem daemoniorum principem eiicere daemonia.

Matth. 9, 34. *et* 12, 24. *Marc.* 3, 22.

16. Alii tentandi gratia signum ab eo petebant de coelo. *Matth.* 12, 38. *et* 16, 1.

17. Quorum ipse cogitationes intelligens, dixit eis: omne regnum a seipso dissidens vastatur, et domus super domum cadit. *Matth.* 12, 25. *Marc.* 3, 24. *Io.* 2, 25.

18. Quod si satanas a seipso dissideret,

diffideret, quo pacto ſtaret eius regnum? Vt vos me dicatis per Beelzebulem eiicere daemonia?

19. Quod ſi ego per beelzebulem eiicio daemonia, veſtri generis homines per quem eiiciunt? Itaque erunt ipſi veſtri iudices.

20. Sin ego diuino digito eiicio daemonia, ergo venit ad vos diuinum regnum.

21. Quum quis fortis armatus ſuum atrium cuſtodit, ſaluae ſunt eius facultates: *Mat. 21, 29*

22. Sed ſi quis eo fortior eum adortus vicerit, eius et arma, quibus confidebat, aufert, et ſpolia diſtribuit.

Eſ. 53, 12. Col. 2, 15.

23. Qui mecum non eſt, contra me eſt: et qui mecum non congerit, diſſipat.

24. Dum impurus ſpiritus exiit ex aliquo homine, ſiticuloſa loco peragrat, requietem quaerens. Eam poſtquam non inuenit, ſtatuit domum ſuam redire, vnde exierat.

Matth. 12, 43.

25. Deinde vbi venit, et eam verſam ornatamque offendit,

26. Accerſit ſeptem alios ſpiritus deteriores ſe: qui illuc ingreſſi, ibi manent: atque ita fit hominis illius conditio poſterior, priore deterior. *Io. 5, 14. Hebr. 6, 4. et 10, 26. 2 Pet. 2, 20.*

27. Eo haec dicente, mulier quaedam ex turba, ſublata voce dixit ei: beatus venter qui te portauit, et vbera quae ſuxiſti.

28. At ille, imo, inquit, beati qui diuinum ſermonem et audiunt et conſeruant.

Matth. 7, 21. Rom. 2, 13. Iac. 1, 21.

29. Vulgo autem coeunte, ſic infit: haec natio mala eſt: ſignum quaerit: et nullum ei ſignum dabitur, niſi ſignum Ionae vatis.

Matth. 12, 39. Ion 2, 1.

30. Vt enim fuit Ionas ſignum Niniuitis, ſic erit etiam homine natus huic nationi.

31. Auſtri regina ſurget in iudicio cum huius nationis hominibus, eosque damnabit, quod ex vltimis terris venerit auditum Salomonis ſapientiam, quum hic ſit Salomone praeſtantior.

3. (1.) Reg. 10, 1. 2. Par. 9, 1. Matth. 12, 42.

32. Homines Niniuitae ſurgent in iudicio cum hac natione, eamque damnabunt, quod ad Ionae praeconium mores ſuos correxerint, quum hic ſit Iona praeſtantior. *Ion. 3, 5.*

33. Nemo accenſam lucer-

nam in occulto ponit, aut sub modio, sed in candelabro, vt intrantes lumen aspiciant. *Supr. 8, 16. Matth. 5, 15. Marc. 4, 21.*

34. Lucerna corporis est oculus. Quod si tuus oculus sincerus est, etiam totum corpus tuum lucidum est: sin improbus est, tuum quoque corpus tenebricosum est. *Matth. 6, 22.*

35. Vide ergo, ne quod in te lumen est, tenebrae sint.

36. Quod si tuum corpus totum erit lucidum, et ita lucidum, vt nullam tenebricosi partem habeat, perinde erit ac si te fulgore lucerna collustret.

37. Haec locutum rogauit pharisaeus quidam, vt apud se pranderet. Et ille ingressus accubuit.

38. Et pharisaeus miratus est, videns eum non prius ante prandium lauisse. *Marc. 7, 3.*

39. Et Dominus dixit ei: nunc vos pharisaei exteriorem poculi catinique partem purgatis, quum interiora vestra rapinae sint et malitiae plena. *Matth. 23, 25. Tit. 1, 15.*

40. Dementes, quasi vero non idem qui exteriora fecit, etiam interiora fecerit.

41. Facite modo benigne ex iis, quae suppetunt, ita fiet vt vobis omnia munda sint. *Es. 58, 7. Dan 4, 27. Infr. 12, 33.*

42. Sed vae vobis pharisaeis, qui mentham, rutam, denique omne olus decimatis, et aequitatem Deique amorem praetermittitis. Debebant et haec fieri, et illa non omitti. *1 Sam. 15, 22. Os. 6, 6. Mich. 6, 8. Matth. 9, 13. et 12, 7. et 23, 23.*

43. Vae vobis pharisaeis, qui primum sedendi locum in synagogis, et salutationes in foris amatis. *Infr. 20, 46. Matth. 23, 6. Marc. 12, 38.*

44. Vae vobis scribae et pharisaei personati, qui perinde estis atque abdita sepulcra, super quae inscientes gradiuntur homines. *Matth. 23, 27.*

45. Tum sic eum allocutus est quidam legisperitus: Magister, ita dicens, nobis quoque facis iniuriam.

46. At ille, et vobis legisperitis, inquit, vae, qui alios grauissimis oneratis oneribus, quae onera vos ne vno quidem digito attingitis. *Es. 10, 1. Matth 23, 4. Act 15, 10.*

47. Vae vobis, quod vatum monimenta exstruitis, quum vestri maiores eos interfecerint. *Matth. 23, 29.*

48. Ergo vobis maiorum vestro-

vestrorum facta placere testamini, dum quos illi peremerunt, eorum vos monimenta exstruitis.

49. Itaque diuina sapientia sic fata est: mittam ad eos vates et legatos, quos partim interficient, partim persequentur, *Matth. 10, 16. et 23, 35. Supr. 10, 3. Io. 16, 2. Act 7, 51. 52. Hebr. 11, 35.*

50. Vt de hac natione supplicium sumatur sanguinis omnium vatum, ab orbe condito effusi: *Matth 23, 35.*

51. Ab Abelis sanguine, vsque ad Zachariae sanguinem, qui inter aram et aedem peremtus est. Ita est, inquam vobis, sumentur de hac natione poenae.

Gen. 4, 8. 2 Par. 24, 21.

52. Vae vobis legisperitis, qui scientiae clauem abstulistis, nec ipsi intrastis, et intrantes impediuistis.

Matth 23, 13.

53. Haec eo ad illos dicente, coeperunt legisperiti et pharisaei acriter instare, et eius orationem multis rationibus insidiose captare,

54. Conantes aliquid ex eius ore aucupari, quo eum criminarentur.

CAP. XII.

Pharisaeorum fermentum. Quis nobis timendus. Dei de suis cura. Quos Iesus tandem agnoscet. Qui non ignoscetur vnquam. Doctor Spiritus sanctus. Auari consilium vanum. Dei de nobis providentia. Thesaurus vbi statuendus. Seruus malus percussor. Sciens, imprudens. Ignis a Christo. Orbis dissidia.

Interea quum tot vulgi millia conuenissent, vt inter se opprimerent, coepit ille sic ad suos discipulos verba facere: in primis cauete vobis a pharisaeorum fermento, hoc est simulatione.

Matth. 16, 6. Marc. 8, 15.

2. Nihil enim tam tectum est, quod non sit detegendum, neque tam occultum, quod non sit cognoscendum.

Iob. 12, 22. Supr. 8, 17. Matth. 10, 26. Marc 4, 22.

3. Itaque quicquid in tenebris dixeritis, id in luce audietur: et quod in aurem in penetralibus locuti fueritis, id in tectis praedicabitur.

4. Hoc autem vobis amicis meis dico: ne eos timete, qui corpus quidem interficiunt, sed deinde quid amplius faciant, non habent. *Ier. 1, 8. Matth. 10, 28. 1 Pet. 3, 14.*

5. Sed vobis demonstrabo, quem timeatis. Timete eum, qui postquam interfecit, potestatem habet in ge-

hennam coniiciendi: hunc, inquam, timete.

6. Quum veneant quinque passerculi duobus assariis, tamen eorum nullus in obliuione est apud Deum.

Matth. 10, 29.

7. At vestrum etiam capitis capilli sunt omnes numerati. Quare ne timete, longe passeres antecellitis.

1 *Sam.* 14, 45. 2 *Sam.* 14, 11. 1 *Reg.* 1, 52. *Infr.* 21, 18. *Act.* 27, 34.

8. Illud quidem sic habetote: quisquis me apud homines agnouerit, hunc vicissim homine natus agnoscet apud diuinos angelos: *Supr.* 9, 26. *Matth.* 10, 32. *Marc.* 8, 38. 2 *Tim.* 2, 12. 1 *Io.* 2, 23.

9. Qui vero me apud homines abnegauerit, abnegabitur apud diuinos angelos.

10. Et quisquis aliquid aduersus homine natum dixerit, ignoscetur ei: sed ei, qui sancto Spiritui maledixerit, non ignoscetur.

Matth. 12, 31. *Marc.* 3, 28. *Hebr.* 10, 26. *Io.* 5, 16.

11. Quum autem in synagogas, et ad magistratus potestatesque sistemini, ne solliciti estote, quomodo, aut quid respondeatis aut dicatis.

Matth. 10, 19. *Marc.* 13, 11. *Infr.* 21, 14.

12. Sanctus enim Spiritus docebit vos eadem hora, quae dicenda sint.

13. Dixit autem ei quidam ex turba: Magister, iube meo fratri, vt mecum hereditatem partiatur.

14. Cui ille, homo, inquit, quis me vobis iudicem aut diuisorem constituit?

15. Deinde illos alloquens: videte, vt auaritiam caueatis. Non enim in eo cuiusque vita sita est, si facultatibus abundet.

1 *Tim.* 6, 7.

16. Tum eis huiusmodi similitudinem dixit: quidam diues homo, quum eius fundus abunde extulisset,

17. Sic secum ipse cogitabat: quid agam, quum non habeam, quo meas fruges congeram?

18. Hoc agam, inquit: horrea mea diruam, et maiora construam, eoque omnes meos prouentus, et bona congeram,

19. Atque ita animae meae dicam: anima, habes multa bona in multos annos condita, requiesce, comede, bibe, indulge voluptati.

Eccl. 11. 9. *Sir.* 11, 19. 1 *Cor.* 15, 32. *Iac.* 5, 5.

20. At Deus sic eum interpellauit: o demens, hac nocte reposcetur a te anima tua:

tua: quae vero parasti, cuius erunt? *Iob 20, 22. et 27, 8. Ps. 52, 7. et 39, 7. Ier. 17, 11.*

21. Sic accidit ei, qui sibi ipsi congerit, neque Deo dives est.

22. Hanc ob rem vobis ita dico (inquit suis discipulis) ne solliciti este de vita vestra, quid comesuri, neque de corpore, quid induturi sitis. *Ps. 55, 23 Matth. 6, 25. 1 Tim. 5, 8. Phil. 4, 6. 1 Pet 5 7.*

23. Vita plus est quam alimentum, et corpus quam indumentum.

24. Contemplamini coruos, qui neque serunt neque metunt, neque cellam, aut horreum habent, tamen eos nutrit Deus: quanto vos volucribus praestatis? *Iob 39, 3. Ps. 147, 9.*

25. Quis autem vestrum sua cura possit staturam suam augere vno cubito? *Matth. 6, 27.*

26. Quod si ne minima quidem potestis, quid de caeteris sollicitamini?

27. Contemplamini lilia, vt crescant, quum neque laborent, neque neant. Atqui scitote ne Solomonem quidem in suo tanto splendore vestiri solitum, vt eorum quodlibet.

28. Quod si herbam, quae hodie est in agro, et cras in clibanum coniicitur, tamen Deus ita vestit, quanto magis vos? O parum fidentes.

29. Vos igitur ne requirite, quid esuri bibituriue sitis: neue pendete:

30. Haec enim omnia mundi gentes requirunt; quæ vobis opus esse scit Pater vester:

31. Sed quaerite Dei regnum, et haec omnia vobis addentur. *1 Reg 3, 13. Ps. 37, 25. et 73, 25.*

32. Ne formidate, o paruum ouile: nam visum est Patri vestro vobis dare regnum. *Matth. 11, 25 26.*

33. Vendite facultates vestras, et egentibus largimini. Facite vobis crumenas quae non veterascant, thesaurum inexhaustum in coelis, quo neque fur accedit neque tinea corrumpit. *Matth. 6, 20. et 19, 21. Luc. 16, 9. Act. 2, 45. et 4, 34. 1 Tim. 6, 19.*

34. Nam vbi est thesaurus vester, ibi etiam erit vester animus.

35. Sint vobis latera succincta, et ardentes lucernae: *Eph. 6, 14. 1 Pet. 1, 13.*

36. Similesque hominibus este dominum suum expectantibus, quando discedet a nuptiis, vt simulac venerit et pulsauerit, ei aperiant.

37. Felices illi serui, quos

quum venerit dominus, inuenerit vigilantes. Mihi credite, accinget se eosque accumbere iubebit, et eis ministratum veniet.

38. Quod si, seu secunda, seu tertia venerit vigilia, idem inuenerit, felices sunt illi serui.

39. Illud autem scitote, si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilaturum esse, neque domum suam perfodi passurum.

Matth. 24, 43. 1 Thess. 5, 2. 2 Pet. 3, 10. Apoc. 3, 3. et 16, 15.

40. Vos igitur este parati: nam qua hora non putatis, homine natus venturus est.

Matth. 24, 44. et 25, 13. Marc. 13, 33. Infr. 21, 34. 1 Thess. 5, 6.

41. Tum Petrus, Domine, inquit ei, ad nosne similitudinem istam dicis, an etiam ad omnes?

42. Et Dominus, si quis est fidelis dispensator et prudens, inquit, quem praefecerit herus suae familiae, vt suo tempore demensum praebeat: *Matth. 24, 45. et 25, 21. 1 Cor 4, 2.*

43. Beatus est ille seruus, quem quum venerit eius herus, inuenerit officium suum facientem.

44. Mihi certo credite, eum suis omnibus facultatibus praeficiet.

45. Sin cogitauerit seruus ille cum animo suo, herum suum diu non venire, coeperitque famulos et famulas pulsare, epularique et potare, et inebriari:

46. Veniet herus illius serui inexpectato ei die, ignotaque hora, eumque dissecabit, et in infidelium numero habebit. *Matth. 24. 51.*

47. Is vero seruus, qui quum heri sui voluntatem sciret, non mandata fecerit, nec eius voluntati paruerit, grauius vapulabit. *Iac 4, 17.*

48. Qui vero nesciuerit, et plagis digna fecerit, leuius vapulabit. At cuicunque multum traditum fuerit, ab eo multum exigetur: et quanto cuiquam plus commissum fuerit, tanto plus ab eo reposcetur.

49. Ignem veni iniectum in terram, qui si iam incensus est, quid volo? *Matth. 10, 34.*

50. Baptismo baptizandus sum, qui dum absoluetur, vehementer angor.

Matth. 20, 2. Marc. 10, 38.

51. An me ad pacem in terris conciliandam venisse arbitramini? Nequaquam, inquam vobis, sed potius discordiam. *Matt. 10, 34. Mich. 7, 6*

52. Erunt

52. Erunt enim deinceps quinque in vna domo dissidentes, tres a duobus, et duo a tribus.

53. Dissidebit pater a filio, et a patre filius: mater a filia, et a matre filia: socrus a nuru sua, et a socru nurus. *Matth. 10,35.*

54. Deinde ad vulgus, dum videtis, inquit, exorientem ab occasu nubem, continuo dicitis aduentare pluuiam, atque ita fit. *Matth. 16 2.*

55. Et dum spirantem austrum, dicitis, aestum futurum id quod fit.

56. Ficti homines, terrae coelique faciem discernere scitis: tempus hoc, qui fit, vt non discernatis?

57. Aut cur ex vobis ipsis non iudicatis ex aequo?

58. Quum enim vna cum aduersario tuo magistratum adis, da operam in via, vt ab eo libereris, ne te et ille ad iudicem pertrahat, et iudex lictori tradat, et lictor det in custodiam: *Prou. 25, 8. Matth. 5, 25.*

59. Mihi crede, non exibis inde, quin vltimum etiam teruncium solueris.

CAP. XIII.

Galilaei per Pilatum caesi, defensi a Christo. Exemplum ficus in vinea, abscindenda. Curata mulier. Personati de sabbatho reiecti. Regnum Dei quibus simile sit rebus, nempe sinapi, fermento, angustia salutis, alieni seruandi. Vulpes Herodes. Minae in Hierosolymam.

Adfuerunt autem quidam eodem tempore, qui de Galilaeis nuntiarunt, quorum sanguinem Pilatus cum eorum sacrificiis miscuerat.

2. Quibus Iesus in haec verba respondit: an putetis Galilaeos illos omnium fuisse Galilaeorum improbissimos, quod talia passi sint?

3. Nequaquam, inquam vobis, sed vos, nisi ad frugem redieritis, omnes similiter peribitis.

4. Item illos duodeuiginti, delapsa turris in Siloa interfecit, an fuisse putatis omnium Hierosolymitanorum nocentissimos?

5. Nequaquam, inquam vobis: sed vos nisi ad frugem redieritis, omnes similiter peribitis.

6. Dixit item hoc exemplum: ficum habebat quidam in vinea sua satam, ex qua ficu fructum petitum venit, nec inuenit. *Es 5, 2. Matth. 21. 19.*

7. Itaque dixit vinitori: ego iam per tres annos fructum

ex hac ficu petitum venio, nec tamen inuenio: abſcinde eam: quorſum terram inutiliter occupat?

8. Cui ille, Domine, inquit reſpondens, ſine eam etiam hunc annum, dum ego eam ablaqueem atque ſtercorem,

9. Si forte fructum edat: ſin minus, tu eam poſtea abſcindes.

10. Docebat autem aliquando in quadam ſynagoga ſabbathis.

11. Et aderat quaedam mulier ſpiritum habens debilitatis iam annos duodeuiginti, eaque ſic incurua, vt ſe erigere prorſus non poſſet,

12. Eam viſam vocauit Ieſus, eique dixit: mulier, ſoluta es ab infirmitate tua:

13. Eique manus impoſuit: atque illa protinus correcta, Deo gratias agebat.

14. Hic ſynagogae magiſter, Ieſum ſabbatho curaſſe indignans, his verbis plebem alloquitur: ſex dies ſunt, in quibus agi debet: in iis igitur venite, vt curemini; non die Sabbathi. *Exod.20,9.21. Deut.5,3.*

15. At Dominus ſic ad eum contra locutus eſt: o perſonate, nonne veſtrum quisque ſabbatho bouem aſinumque ſuum ſoluit a praeſepi, et potum ducit? *Exod.23,5. Deut.22,4. Matth. 12,1,11. Marc.3,2. Supr.6,7. Infr.14.3. Io.7.23.*

16. Hanc vero, quae ſit Abrahamo prognata, quam vinctam habuit ſatanas annos iam duodeuiginti, non oportebat ab hoc vinculo ſolui die ſabbathi?

17. Haec eo dicente, pudebat omnes eius aduerſarios, ad vulgus omne tot praeclaris, quae ab eo fiebant, rebus laetabatur.

18. Dicebat item: cui ſimile eſt diuinum regnum? Aut cui id aſſimilem? *Matt.13,31. Marc. 4,30.*

19. Simile eſt grano ſinapis, quod ſumit homo, et in hortum ſuum iacit, idque ſic creſcit, vt fiat arbor tanta, vt aereae volucres in eius ramis nidificent.

20. Itemque dixit: cui diuinum regnum aſſimilem? *Matth 13,33.*

21. Simile eſt fermento, quod mulier ſumit et in farinae ſata tria recondit, dum tota fermentetur.

22. Igitur quum oppidatim vicatimque vadens doceret, et ad Hieroſolymam iter faceret, *Matth.9,35. Marc.6,6.*

23. Quidam ſic ex eo quaeſiuit:

uit: Domine, an pauci ſunt ſeruandi?

24. Et ille, contendite, inquit eis, intrare per anguſtam portam: nam multi (vt hoc ſciatis) qui intrare conabuntur, non poterunt.

Matth 7,13.

25. Poſtquam intrauerit paterfamilias, oſtiumque clauſerit, et vos foris ſtare, et oſtium pulſare coeperitis, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis, ille vobis ita reſpondebit: neſcio vos unde ſitis. *Matth.7,21.23.et 25,11.*

12. Supr. 6, 46.

26. Tum vos ita dicere inſiſtetis: epulati ſumus coram te et bibimus, et tu in noſtris plateis docuiſti.

27. At ille, profecto neſcio vos, inquiet, vnde ſitis. Faceſſite a me omnes malefici:

Pſ.6,9 Matth.7,23. et 25,41.

28. Illic erit ploratus ſtridorque dentium, dum Abrahamum, Iſaacum et Iacobum, omnesque vates in Dei regno conſpicietis, vos vero foras eiici: *Matth. 8,11.12. et 13, 42. et 24,51.*

29. Venientque ab oriente, et occidente, et borea, et auſtro, qui in diuino regno accumbant. *Eſ. 2,3. Mal.1,11. Matth. 8,11.*

30. Et quidem vltimi ſunt, qui primi erunt: et primi ſunt, qui erunt vltimi.

Matt.9,30.et20,16 Marc 10,31.

31. Eodem die phariſaei quidam eum his verbis conuenerunt: abi, et hinc diſcede: nam Herodes vult interficere te.

32. Quibus ille, ite, inquit, dicite iſti vulpi, me daemonia eiecturum, ſanationesque peracturum eſſe hodie et cras; tertio autem die perfectum iri.

33. Veruntamen mihi hodie et cras et tertio die ambulandum eſſe: quoniam non licet vllum vatem extra Hieroſolymam perire.

34. Hieroſolyma, Hieroſolyma, quae vates interficis, et ad te miſſos lapidas, quoties volui tuos natos congregare, quomodo gallina ſuum nidum ſub alas: neque voluiſtis. *Pſ.17,8. et 91,4. Matth 23,37.*

35. Scitote futurum eſſe, vt vobis veſtra domus deſerta relinquatur. Atque illud ſic habetote, vos non prius eſſe viſuros me, quam tempus veniat, quo dicetis, bene ſit venienti in nomine Domini.

Pſ.69,26. et 118,26. Eſ.1,7. Ier.7,23.Mich.3,12.Matth. 23,38. Act. 1, 20.

CAP. XIV.

Iesus pharisaei conuiua. De sabbatho disceptatio. Modestia piorum. Qui vocandi ad epulas. Ad conuiuium vocati miseriores. Quis Christi discipulus. Sal infatuatum.

QUum autem in domum venisset cuiusdam pharisaeorum primarii sabbatho ad capiendum cibum,

2. Et illi eum obseruarent, adessetque tum homo quidam hydropicus ante eum,

3. Iesus legisperitos et pharisaeos alloquens, quaesiuit, an sabbatho curare fas esset. *Matth. 12,10.*

4. Atque illis tacentibus, Iesus illum prehendit sanauitque et dimisit:

5. Illosque sic affatus est: quis vestrum est, qui si eius asinus aut bos in puteum cadat, non eum protinus extrahat die sabbathi? *Exod. 23,5. Deut. 22,4. Supr. 13,15.*

6. Ad haec illi ei contra respondere non potuerunt:

7. Dixit item inuitatis exemplum (animaduertens vt prima accubandi loca deligerent) eos sic alloquens:

8. Si fueris ab aliquo vocatus ad nuptias, noli accubare primo loco, ne si quis honoratior te sit ab eo inuitatus, *Prou. 25, 6.*

9. Veniat is qui et te et illum vocauit, tibique vt illi locum des, iubeat, atque ita sit tibi vltimus locus cum pudore occupandus.

10. Sed quum fueris inuitatus, i accubitum vltimo loco, vt quum venerit, qui te inuitauerit, dicat tibi: amice, ascende superius, id quod tibi erit apud eos, qui tecum accumbent, gloriosum. *Prou. 25, 7.*

11. Nam quisquis seipsum euexerit, deprimetur: et qui se depresserit, euehetur. *Iob. 22,29. Prou. 29,23. Matth. 23,12. Supr. 1,51. Infr. 18,14. Iac. 4, 6. 10. 1 Pet. 5, 5.*

12. Dixit item ei, qui se inuitauerat: quum prandium coenamue facis, ne vocato tuos amicos, nec fratres, nec cognatos, nec vicinos, nec diuites, ne illi te vicissim inuitent, tibique referatur gratia; *Neh. 8, 12. Tob. 4,7. Prou. 3, 9. 28.*

13. Sed quum conuiuium celebras, voca pauperes, mutilos, claudos, caecos.

14. Et felix eris, quoniam te remunerari nequeunt. Reddetur enim tibi in resurrectione iustorum.

15. His auditis quidam conuiuarum

uiuarum dixit ei: felix qui cibum capiet in diuino regno.

16. Et ille, homo quidam (inquit ei) fecit magnam coenam, multosque inuitauit. *Es.25,6. Matth.22,2. Apoc. 19,9.*

17. Et hora coenae seruum suum misit, qui inuitatos venire iuberet: iam enim parata esse omnia. *Prou. 9,2.5.*

18. At illi omnes ad vnum se excusare. Primus sic ei dixit: fundum emi, et eum visere necesse habeo, rogo te, habe me excusatum.

19. Alter item dixit: iuga boum emi quinque, et ea expertum eo: rogo te, habe me excusatum.

20. Item alius, vxorem duxi, inquit, ideoque ire non possum.

21. Haec seruus domino suo renuntiatum iuit: tum iratus paterfamilias dixit seruo suo: egredere e vestigio in vrbis areas atque vicos, et pauperes, mutilosque, et claudos, et caecos huc introducito.

22. Deinde seruus, Domine, inquit, factum est vt imperasti: sed superest locus.

23. Tum Dominus, proficiscere in vias, inquit, et in septa, et intrare coge, vt domus mea compleatur.

24. Nam illud scitote, neminem hominum illorum inuitatorum esse meam coenam gustaturum.

25. Quum autem eum ingens hominum turba comitaretur, conuersus dixit eis:

26. Si quis ad me venit, nec suum patrem et matrem, et vxorem, et liberos, et fratres, et sorores, atque adeo suam ipsius animam odit, non potest meus esse discipulus. *Deut.13,6. et 33,9. Matth 10,37.*

27. Et qui non portat suam crucem, et me sequitur, non potest meus esse discipulus. *Matth. 10,38. et 16,24. Marc.8,34. Supr.9,23.*

28. Quis enim vestrum volens turrim construere, non prius sedens sumtum computat, an habeat quae ad perfectionem requirantur?

29. Ne si iactis fundamentis absoluere non valeat, omnes qui id spectabunt, eum illudere incipiant,

30. Dicentes, eum hominem, quae aedificare coeperit, exaedificare nequiuisse.

31. Aut quis rex ad praelium cum alio rege committendum profecturus, non ante sedens deliberat, an

possit cum decem millibus obuiam ire illi, qui se cum viginti millibus adoriatur?

32. Alioquin adhuc illo procul absente, legatos de pace mittit.

33. Sic igitur quicunque vestrum non suis omnibus vale dicit, non potest meus esse discipulus.

34. Bonum est sal: verum si sal infatuatum fuerit, quo condietur? *Matth. 5, 13. Marc. 9, 50.*

35. Nec terrae est, nec stercori accommodatum: foras proiicitur. Qui aures habet ad audiendum, audiat.

CAP. XV.

Malos cur Iesus non abigat. Quis perdita, drachma reperta, filius dissolutus, ad frugem rediens. Frater inuidus.

Frequentabant autem eum omnes publicani et improbi, eius audiendi gratia. *Matt 9, 10. Marc. 2, 15. Sup. 5, 29.*

2, Et fremebant pharisaei atque scribae, dicentes eum improbos admittere, cumque eis cibum capere.

3. Atque ille eis huiusmodi similitudinem in haec verba dixit:

4. Quis homo vestrum est, qui si centum habeat oues, et earum vnam perdiderit, non relinquat in saltu nonaginta nouem, et ad perditam vadat, donec eam inueniat?

5. Quam inuentam suis imponit humeris, gaudens:

6. Domumque profectus, conuocatos suos amicos et vicinos admonet, vt sibi congratulentur, qui suam ouem perditam inuenerit. *1 Pet. 2, 25*

7. Scitote eodem modo maiorem fore in coelo laetitiam ob vnum sontem, qui redeat ad frugem, quam ob nonaginta nouem insontes, qui vitae correctione non egeant. *Supr. 5, 32.*

8. Aut quae mulier est, quae si drachmas habeat decem, et vnam drachmam amittat, non lucernam accendat, domum que verrat, et diligenter conquirat, donec inueniat?

9. Ac ea inuenta, conuocat amicas et vicinas, easque vt sibi congratulentur, monet: sese enim quam perdiderat inuenisse drachmam.

10. Eodem modo scitote apud diuinos angelos laetitiam fieri ob vnum sontem, qui ad frugem redeat.

11. Item illud dixit: habebat homo quidam duos filios,

12. Quorum iunior patri dixit: pater, da mihi competentem bonorum partem: itaq; ille diuisit eis facultates,

13. Ac

13. Ac non multis post diebus, iunior filius, congestis omnibus, in longinquam regionem peregre profectus est, atque illic facultates suas luxuriose viuendo prodegit.

14. Postquam omnia absumsit, orta in illa regione graui fame, coepit indigere.

15. Itaque adiit eius regionis ciuium quendam, et apud eum haesit, atque ille eum in praedium suum misit ad pascendos porcos:

16. Isque eo venit, vt cuperet ventrem suum replere siliquis, quas porci comedebant, nec ei quisquam dabat.

17. Igitur ad sese reversus ita cogitare: quam multi mei patris mercenarii panibus cicumfluunt: et ego fame pereo.

18. Recipiam me ad meum patrem, eique dicam: pater, et in coelum, et aduersum te peccaui,

19. Ita vt iam non sim dignus, qui dicar tuus filius: vtere me perinde ac vno tuorum mercenariorum.

20. Ita profectus venit ad patrem suum. Quem adhuc procul absentem conspicatus pater, misertus accurrit, eique in collum insiliit, et eum deosculatus est.

Act. 2,39. Eph. 2,12.17.

21. Et filius sic illum allocutus est: pater, et in coelum et aduersum te peccaui, ita vt iam non sim dignus, qui dicar tuus filius.

22. At pater, proferte (inquit suis seruis) priorem stolam, eumque induite, et eius manui annulum adhibete, et calceos pedibus,

23. Eductumque vitulum altilem mactate, laeteque epulemur.

24. Nam hic filius meus, qui mortuus erat, reuixit: et qui perditus erat, inuentus est. Itaque laetari coeperunt.

25. Erat autem eius filius natu grandior ruri. Is quum veniens domui propinquasset, audito concentu atque choris:

26. Vocato vno famulorum suorum, scisciatus ex eo est, quid ea sibi vellent.

27. Cui ille, venit tuus frater, inquit: itaque mactauit tuus pater altilem vitulum, quod eum receperit incolumem.

28. Ille vero natus noluit ingredi. Quumque pater eius egressus eum hortaretur, ille patri respondit in hunc modum:

29. Ego tot annos tibi seruio, nec vnquam contra tuum

praeceptum feci, et tu mihi nunquam vel haedum dedisti, vt cum meis amicis laetarer.

30. At iste tuus filius, qui facultates tuas cum scortis abliguriit, vbi venit, tu ei altilem vitulum mactasti.

31. At ille, nate, inquit ei, tu mecum semper es, et omnia mea tua sunt.

32. Enimuero laetari, et gaudere oportuit, quod tuus hic frater, quum mortuus esset, reuixit: quum perditus esset, inuentus est.

CAP XVI.

Callidus dispensator. Opum vtilitas. Dominium repugnans. Pietas vim passa. Repudium: Lazarus felix. Diuitis miseria.

Dixit item suis discipulis: homo quidam diues dispensatorem habebat, qui apud eum, tanquam qui eius bona dilapidaret, delatus est.

2. Et ille vocatum eum sic allocutus est: quid est quod audio de te; redde tuae dispensationis rationem: nec enim tibi licebit amplius dispensatorem esse.

3. Tum dispensator sic secum cogitare: quid agam? Quum meus herus a me dispensationem auferat? Fodere non valeo, mendicare erubesco.

4. Scio quid agam, vt quum abdicatus dispensatione fuero, sint qui me in suas domos accipiant.

5. Igitur aduocatis singulis heri sui debitoribus, dixit primo: quantum debes hero meo?

6. Centum batos olei, inquit. Et ille, accipe tuum scriptum, inquit ei, et sede continuo, et scribe quinquaginta

7. Deinde alteri dixit: tu vero quantum debes? Centum frumenti coros. Accipe tuum scriptum, inquit, et scribe octoginta.

8. Itaque laudauit herus dispensatorem iniquum, quod prudenter fecisset. Nam huius seculi homines sunt in suo genere prudentiores, quam homines lucis.

Eph. 5, 8. 1 Thess. 5, 5.

9. Et ego hoc vobis dico: facite vobis amicos ex falsis opibus, vt quum defuncti fueritis, admittant vos in aeterna domicilia.

Matt. 6, 19 et 19, 21. 1 Tim. 6, 19.

10. Qui in minima re fidus est, idem in magna fidus est: et qui est in re minima iniustus, idem in magna iniustus est. *Infr. 19, 17.*

11. Quod

11. Quod si in falsis opibus fidi non fueritis, veras quis vobis credat?

12. Et si in alieno fidi non fueritis, vestrum quis vobis committat?

13. Nullus famulus potest seruire duobus dominis: aut enim alterum oderit, alterum amabit: aut alterum tuebitur, alterum contemnet. Non potestis et Deo seruire, et opibus.

Matth. 6, 24.

14. Audiebant autem haec omnia etiam pharisaei, qui erant auari, eumque deridebant. *Matth. 23, 14.*

15. Itaque ille sic eis dixit: vos ii estis, qui vos hominibus probetis: sed Deus vestros animos nouit: nam quod est apud homines sublime, id apud Deum est abominandum.

Ps. 7, 10. 1 Sam. 16, 7.

16. Lex et vates vsque ad Ioannem: postea diuinum regnum nuntiatur, atque in id omnes irrumpunt.

Matth. 11, 12, 13.

17. Est autem facilius coelum et terram interire, quam legis vel vnum apicem intercidere. *Ps. 102, 27. Es. 40, 8. et 51, 6. Matth. 5, 18. 2 Pet. 2, 7 10.*

18. Quisquis vxorem suam dimittit, et aliam ducit, adulterat: et quisquis a viro dimissam ducit, adulterat.

Matth. 5, 32. et 19, 9 Marc. 10, 11 1 Cor. 7, 10.

19. Erat autem homo quidam diues, qui purpura et bysso vestiebatur, quotidie laute voluptatibus indulgens.

20. Erat et quidam pauper nomine Lazarus, qui ad eius vestibulum iacebat, vlcerosus,

21. Cupiensque saturari micis, quae de diuitis mensa decidebant. Quin et canes veniebant, et eius vlcera lingebant.

22. Accidit autem, vt moreretur pauper, et ab angelis in Abrahami gremium auferretur. Mortuus est et dives, et sepultus.

23. Atque is in orco, sublatis oculis, quum esset in cruciatibus, aspicit Abrahamum procul, et in eius gremio Lazarum,

24. Et, pater Abrahame (inquit clamans) miserere mei, et mitte Lazarum, qui summo digito suo in aqua intincto, mihi linguam refrigeret: crucior enim in hac flamma. *Es. 66, 24. Zach. 14, 12. Marc. 9, 44.*

25. At Abrahamus, nate, inquit,

inquit, memineris, et te tuis bonis in vita tua, et Lazarum malis esse defunctum. Nunc et hic in solatio, et tu in dolore es. *Io. 21, 13.*

26. Praeterea constat omnino inter vos et nos vasta vorago, vt qui velint hinc ad vos transire, non possint, neque qui istic sunt, ad nos traiiciant.

27. Tum ille: rogo igitur te, pater, vt eum in mei patris domum mittas,

28. Vt meos fratres (habeo enim quinque) commonefaciat, ne ipsi quoque in hunc cruciatus locum veniant.

29. At Abrahamus, habent Mosem et vates, inquit ei: eos audiant. *Es 8,20. et 34,16. Io. 5,39.43. Act. 15,21. et 17,11.*

30. Et ille: at vero, pater Abrahame, si quis a mortuis ad eos fuerit profectus, corrigent se.

31. Si Mosem (inquit ille) et vates non audiunt, ne si quidem quispiam ex mortuis resurgat, obtemperabunt.

CAP. XVII.

Offensionum necessitas. Offendentis miseria. Benignitas in hostes. Leprosi X. gratus vnus. Christi reditus. Iudicium repentinum.

Dixit autem discipulis: non possunt non euenire offensiones: sed vae ei per quem eueniunt: *Matth. 18,6.7. Marc. 9,42.*

2. Satius esset ei, circumiecta eius collo asinaria mola, in mare deiici, quam vel minimum horum offendere.

3. Cauete vobis. Quod si in te peccauerit tuus frater, reprehende eum: et si eum poeniteat, ignosce ei. *Leu. 19,17. Prou. 17,10. Eccl. 19,13. Matt. 18,15.21. Iac. 5,19.*

4. Quod si vel septies vno die in te peccauerit, et septies eodem die ad te redierit, et se poenitere dixerit, ignosces ei. *Matth. 18,21.*

5. Dixerunt autem apostoli Domino: adauge nobis fidem.

6. Et Dominus, si tantum fidei haberetis, inquit, quantum est granum sinapis, et huic caprifico iuberetis, vt exstirparetur et in mari plantaretur, obediret vobis. *Matth. 17, 20. et 21, 21. Marc. 11, 23.*

7. Quis autem vestrum est, qui si arantem aut pascentem seruum habeat, eum rure reuersum protinus accubitum ire iubeat?

8. Ac non potius sic ei dicat: para quod ego coenem, accinctusque mihi ministra, donec comedero, ac bibero: postea

postea comedes ac bibes tu.
9. Num gratiam habet ei seruo, quod sibi mandata fecerit? Non puto.
10. Sic et vos quum omnia vobis mandata feceritis, dicite, vos inutiles esse seruos, qui quod debueritis facere, feceritis:
11. Quum autem Hierosolymam contenderet, et per Samariam Galilaeamque vaderet,
12. Ei in quendam vicum ingredienti occurrerunt decem homines leprosi, qui procul steterunt,
13. Et sublata voce dixerunt: Iesu praeceptor, miserere nostri.
14. Quibus ille visis, ite, inquit, ostensum vos sacerdotibus. Atque illi inter abeundum purgati sunt.
Leu. 13, 2. *et* 14, 2. *Matth.* 8, 4. *Supr.* 5, 14.
15. Vnus autem eorum, sese sanatum esse videns, rediit, Deum magna voce collaudans:
16. Et ad illius pedes pronus accidit, ei gratias agens. Erat autem is Samaritanus.
17. At Iesus sic locutus est: nonne decem purgati sunt? vbi vero sunt nouem?
18. Nullumne repertum esse, qui sit ad gloriam Deo tribuendam reuersus, nisi hunc alienigenam?
19. Surge, inquit, abi: tua te fides seruauit. *Matth.* 9, 22. *Marc.* 5, 34. *et* 10, 52. *Luc.* 7, 50. *et* 8, 48. *et* 18, 42.
20. Interrogatus autem a pharisaeis, quando venturum esset, diuinum regnum, sic eis respondit: non ita venturum est, diuinum regnum, vt obseruetur.
21. Aut hic illicue esse demonstretur. Scitote enim, diuinum regnum intra vos esse. *Infr.* 21, 8. *Matth.* 24, 23. *Marc* 13, 21.
22. Tum discipulos alloquens: veniet tempus, inquit, quum vel vnum homine nati dierum cernere cupietis, nec videbitis:
23. Vobisque hic aut illic adesse dicetur: nolite adire, nec insequi. *Matth.* 24, 23. *Marc.* 13, 21.
24. Vt enim fulgur ab altero coeli extremo ad alterum extremum refulgens lucet, sic erit etiam homine natus in sua die. *Matth.* 24, 17.
25. Sed prius oportet eum multa pati, et improbari ab hac natione. *Matth.* 16, 21. *et* 17, 22. *et* 20, 18. *Marc.* 8, 31. *et* 9, 31. *et* 10, 33. *Luc.* 9, 22. *et* 18, 31. *et* 24, 7. 26.
26. At quemadmodum Noe tempo-

temporibus accidit, sic accidet temporibus homine nati. *Gen.6,2.et 7,7. Matt 24 37. 38 1Pet.3,20.*

27. Comedebant, bibebant, ducebant vxores, nubebant, vsque ad eum diem, quo ingresso in arcam Noa, venit diluuium, quod omnes perdidit.

28. Similiter vt et Loti temporibus accidit: comedebant, bibebant, emebant, vendebant, plantabant, aedificabant: *Gen. 19, 14.*

29. Quo vero die exiit Sodomis Lotus, pluit ignis et sulphur de coelo, quod omnes perdidit. *Gen. 19, 24. Deut. 29,23. Es. 1,19. Ier 50,40. Os.11,8. Amos 4,11. Iudae v.7.*

30. Itidem accidet, qua die homine natus patefiet.

31. In illa die qui in tecto erit, si erit eius supellex domi, ne descendat ad eam auferendam. Itidem qui ruri, ne retro reuertatur. *Matth. 24,17.*

32. Memineritis autem vxoris Loti. *Gen. 19, 26.*

33. Qui animam suam servare conabitur, eam perdet: et qui eam perdiderit, conseruabit. *Supr.9,24. Matth. 10, 39. et 16, 35. Marc.8,35. Io. 12,25.*

34. Hoc vobis dico: in ea nocte erunt in vno cubili duo, quorum alter assumetur, alter relinquetur. *Matth.24,40.41. 1Thess.4,17.*

35. Duarum, quae simul molent, altera assumetur, altera relinquetur.

36. Duorum, qui ruri erunt, alter assumetur, alter relinquetur.

37. Et illi eum alloquentes, vbi Domine? inquiunt. Quibus ille: vbi corpus, inquit, erit, eo etiam coibunt aquilae. *Iob.39,33. Matth.24, 28.*

CAP. XIIX.

Vidua iudicem obtundens, Publicanus pharisaeo melior. Quis bonus. Semet in lege laudans. Opulentiae damna. Praedicta mors, ac resurrectio. Discipulorum ineptia. Caecus videns fide.

Dixit etiam eis exemplum, quo semper orandum esse, nec defatigari oportere, ostenderet. *Eccl. 8, 22. Luc.11,5. et 21,36. Rom.12,12. Eph.6,18. Col.4,2. 1Thess.5,17.*

2. Iudex erat quidam in quadam vrbe, inquit, qui nec Deum metuebat, nec homines reuerebatur.

3. Erat in eadem vrbe vidua quaedam, quae ad eum itabat, et vt se de aduersario suo vindicaret, petebat.

4. Ille vero aliquandiu noluit.

luit. Sed postea sic secum dixit: et si nec Deum metuo, nec homines reuereor:

5. Tamen quia mihi negotium facessit haec vidua, eam vindicabo, ne me assidue ventitans obtundat.

6. Audite, inquit Dominus, quid iudex iniustus dicat.

7. Ergo Deus electos suos, ad se dies noctesque quiritantes non vlciscetur? et tam erit in eos difficilis?

Apoc. 6, 10.

8. Scitote eum cito vlturum esse eos. Caeterum homine natus quum veniet, scilicet fidem in terris inueniet?

9. Dixit item ad quosdam (qui sibi se iustos esse persuaserant, aliosque contemnebant) hoc exemplum.

10 Homines duo in templum ascenderunt orandi gratia, alter pharisaeus, alter publicanus.

11. Ibi pharisaeus haec apud se precabatur: Deus, ago tibi gratias, quod non sum quales reliqui hominum, rapaces, iniusti, adulteri: aut etiam qualis hic publicanus:

12. Ieiuno bis intra singula sabbatha: decumas do omnium, quae possideo.

13. At publicanus procul absistens, ne oculos quidem in coelum attollere audebat, sed sibi pectus tundebat, dicens: Deus, propitius esto mihi sonti.

14. Scitote hunc approbatum descendisse domum suam, illum non item: nam quisquis seipsum extulerit, deprimetur: et qui se depresserit, extolletur.

Iob 22, 29. Prou. 29, 23. Supr. 14, 11. Matth 23, 12. Iac. 4, 6. 10. 1 Pet 5, 5.

15. Afferebant autem ei etiam paruulos, vt eos tangeret. Quo viso, discipuli illos obiurgabant.

Matth. 19, 13. Marc. 10, 13.

16. At Iesus accersitis paruulis: sinite, inquit, pueros ad me venire, et eos ne prohibete: talium enim est diuinum regnum. *Matth 18, 3. et 19, 14. 1 Cor. 14, 20. 1 Pet. 2, 2.*

17. Hoc vobis confirmo, qui diuinum regnum non acceperit vt puer, is in id non intrabit. *Marc. 10, 15.*

18. Item interrogauit eum quidam honoratus, his verbis: Magister bone, quid faciendo vitam consequar aeternam? *Matth. 19, 16, Marc 10, 17.*

19. Cui Iesus quid me dicis bonum? inquit. Nullus est bonus, nisi vnus Deus.

20. Praecepta nosti: ne adul-

terato.

terato. Ne occidito. Ne furator. Ne falsum testimonium dicito. Tuum patrem atque matrem honorato.

Exod. 20, 12. 13. Deut. 5, 16. 17. Rom. 13, 9. Eph. 6, 2. Col. 3, 20.

21. Et ille, haec omnia, inquit, exsecutus sum ab ineunte aetate.

22. His auditis, Iesus inquit ei: adhuc vnum tibi deest: quicquid habes vende, et dispertire pauperibus, habiturus in coelo thesaurum: deinde ades, et me sequere.

Matth. 6, 19. et 19, 21. 1 Tim. 6, 19.

23. At ille his auditis, tristis est factus: quippe qui praediues esset.

24. Eum tristem factum videns Iesus, dixit: o quam difficulter, qui pecunias habent, in diuinum regnum intrabunt? *Prou. 11, 28. Matth. 19, 23. Marc. 10, 23.*

25. Facilius est enim rudentem per acus foramen traiici, quam diuitem in diuinum intrare regnum.

26. Tum auditores, quis igitur seruari possit? inquiunt:

27. Et ille: quae ab hominibus fieri nequeunt, ea a Deo fieri possunt. *Iob. 42, 2. Ier. 32, 17. Zach. 8, 6. Luc. 1, 37.*

28. Tum Petrus, nos quidem, inquit, omnibus relictis, te secuti sumus. *Matth. 4, 20. et 19, 27. Marc. 10, 28. Supr. 5, 11.*

29. Et ille, hoc certo scitote, inquit eis, neminem esse qui domum, qui parentes, qui fratres, qui vxorem, qui liberos diuini regni causa reliquerit, *Deut. 33, 9.*

30. Quin sit et in hoc tempore saepe conduplicata, et in futuro seculo vitam aeternam consecuturus.

Iob. 42, 12.

31. Assumtis autem duodecim, dixit eis: en ascendimus Hierosolyma, et hominis nato accident plane omnia, quae sunt a vatibus scripta. *Matth. 16, 21. et 17, 21. et 20, 17. Marc. 8, 31. et 9, 31. et 10, 32. Luc. 9, 22. et 24, 7. Ps. 22, 7. Es. 53, 7.*

32. Tradetur enim extraneis et illudetur, et contumeliis afficietur, et conspuetur, *Matth. 27, 2. Infr. 23, 1. Io. 18, 28. Act. 3, 13.*

33. Et verberatus interficietur, et tertio die resurget.

34. At illi nihil horum intellexerunt, adeoque tecta eis erat ea oratio, vt quae dicerentur, ignorarent.

35. Eo autem Hierichunti propinquante, sedebat apud viam quidam coecus mendicans. *Matt. 20, 29. Marc. 10, 46.*

36. Is

36. Is praetereuntem hominum turbam audiens ſciſcitatus eſt: quid illud eſſet?

37. Quumque ei indicatum eſſet, Ieſum Nazarenum praeterire,

38. Clamauit his verbis: Ieſu Dauidide, miſerere mei.

39. Et quamuis praecedentes increparent eum, vt taceret, ille multo magis clamabat: Dauidide, miſerere mei.

40. Tum Ieſus reſtitit, et eum ad ſe duci imperauit. Ac vbi ille acceſſit, ſic eum interrogauit:

41. Quid tibi vis faciam? Et ille, Domine, inquit, vt videam.

42. Et Ieſus, cerne, inquit ei: tua te fides ſeruauit. *Supr.* 17,19.

43. Atque ille continuo vidit, eumque ſecutus eſt, Deum collaudans. Quo viſo, populus omnis Deo laudem tribuit.

CAP. XIX.

Chriſti Zachaeus hoſpes. Varii minarum negotiatores Vltimus vecors. Ieſus aſello vectus. Vrbis ruina inſtans. Vendentes pulſi fano.

EO autem ingreſſo, et per Hierichuntem eunte,

2. Erat quidam vir, qui nomine Zachaeus vocabatur, publicanorum magiſter, isque diues.

3. Is quum conaretur Ieſum videre quis eſſet, neque prae hominum turba poſſet, vtpote qui eſſet ſtatura paruus,

4. Praecurrit, et in caprificum aſcendit, vt eum videret: nam illac tranſiturus erat.

5. Ad eum locum vbi venit Ieſus, ſuſpexit, et eo viſo ſic ei dixit: Zachaee, deſcende propere: hodie enim mihi domi tuae manendum eſt.

6. Atque ille celeriter deſcendit, eumque laetus accepit.

7. Quo viſo fremebant omnes, quod ad hominem improbum diverſatum iuiſſet.

8. Zachaeus vero Dominum ſic alloqui inſtitit: ſcito me, Domine, dimidium facultatum mearum largiri paupebus, quod ſi quem vlla re fraudaui, reddo quadruplum. *Supr.* 3,16.

9. Tum Ieſus ei dixit: ſalutem eo die partam eſſe ei domui, quatenus ipſe quoque Abrahamides eſſet:

10. Veniſſe enim homine natum ad perdita quaerenda, atque ſeruanda. *Matth.* 10,6. *et* 15,24. *et* 18,11. *Act.* 13,46.

11. Illis autem haec audientibus, ſubiecit exemplum, quod

quod ipse prope Hierosolymam esset, et illi ad futurum mox diuinum regnum arbitrarentur.

12. Ait ergo: homo quidam nobilis profecturus in longinquam regionem, vt in regni possessionem inuaderet: deinde rediturus.

Matth. 25, 14. Marc. 13, 34.

13. Vocatis suis decem seruis dedit decem minas, eisque mandauit vt negotiarentur, donec ipse reueniret.

14. Eius autem ciues eum oderant: itaque missis post eum legatis, negarunt se velle vt is in se regnaret.

15. Postquam ille regnum adeptus rediit, iussit ad se seruos illos accersi, quibus argentum dederat, vt sciret quid quisque negotiando lucratus esset.

16. Ergo primus aduenit: et, Domine, inquit, tua mina decem minas peperit.

17. Cui ille: recte bone serue: quoniam in tantilla re fidelis fuisti, habeto in decem oppida potestatem.

Luc 16, 10.

18. Deinde venit alter: Domine, inquit, tua mina quinque minas confecit.

19. Et ille, tu quoque (inquit etiam huic) praeesto quinque oppidis.

20. Item venit alius, Domine, inquit, ecce mina tua, quam ego in linteo compositam habui:

21. Metuebam enim te, vtpote hominem seuerum, qui et quod non deposuisti, tollas, et quod non seminasti, metas.

22. At ille, ex tuo ipsius ore te damnabo, inquit ei, serue nequam. Sciebas me hominem seuerum esse, qui et quod non deposui tollam, et quod non seminaui metam: *2 Sam. 1, 16 Matt. 12, 37.*

23. Cur ergo non dedisti meum argentum ad mensam, et ego reuersus id cum foenore recepissem?

24. Auferte ei minam, inquit eis qui aderant, et ei date qui decem minas habet.

25. At illi: Domine, habet decem minas.

26. Ergo scitote omni habenti dandum esse, inquit: non habenti autem, etiam quod habet, auferendum.

Supr. 8, 18. Matth. 13, 12. et 25 29. Marc 4, 25.

27. Caeterum inimicos illos meos, qui me in se regnare noluerunt, adducite huc, et coram me iugulate

28. Haec fatus progredi perrexit, Hierosolymam ascendens. *Marc. 10, 32.*

29. Vt

29. Vt autem prope Bethphagem et Bethaniam venit ad montem, qui vocatur oliuarum, misit discipulorum suorum duos, cum his mandatis:

Matth. 21, 1. Marc. 11, 1.

30. Ite in vicum, qui est e regione, in quem ingredientes, inuenietis asellum vinctum, quem nemo vnquam hominum insedit: eum soluitote, et adducitote.

31. Quod si quis vos cur soluatis interroget, sic ei dicetis, Domino eum opus esse.

32. Igitur profecti, qui erant missi, inuenerunt quod eis ille dixerat.

33. Quumque ex eis asellum soluentibus quaesiuissent eius domini, cur asellum soluerent,

34. Dixerunt, eum Domino opus esse,

35. Eumque ad Iesum adduxerunt: et iniectis in asellum suis vestimentis, eo Iesum imposuerunt. *2Reg. 9, 13*

Matth. 21, 7. Io. 12, 14.

36. Atque eo vadente, insternebant suis vestimentis viam.

37. Ac vbi iam prope montis oliuarum descensum venit, coepit vniuersa discipulorum multitudo Deum laeta laudare magna voce, de tot quae viderant miraculis, his verbis:

38. Bene sit venienti regi in nomine Domini: pax in coelo, et gloria in supremis.

Ps. 118, 26. Luc. 2, 14. Eph. 2, 14.

39 At quidam pharisaeorum ex turba dixerunt ei: Magister obiurga tuos discipulos.

40. Quibus ille respondens: scitote, inquit, si taceant hi, clamaturos esse lapides.

Hab. 2, 11.

41. Deinde vt propius accessit visa vrbe deplorauit eam, dicens: *Inf. 21, 6.*

Matth. 24, 1. Marc. 13. 1.

42. O si scires tu, et quidem hac ipsa tua die, quae tibi saluti forent: sed nunc tuos latent oculos.

43. Venient enim tibi dies, quum te tui hostes vallo circundabunt, et circumsidebunt et prement vndique,

44. Teque et tuos in te natos complanabunt, nec in te lapidem lapidi impositum relinquent: quoniam tempus, quo tui habita cura fuerit, non noueris.

1Reg. 9, 7. 8. Mich 3, 12.

45. Deinde in templum ingressus, coepit vendentes in eo et ementes eiicere, dicens eis: *Matth. 21, 12. Marc. 11, 11.*

46. Scriptum est: mea domus

mus ſupplicationis domus eſt: at vos ex ea latronum ſpeluncam feciſtis.

1 *Reg* 8,29. *Eſ.*56,7. *Ier.*7,11. *Matth.*21, 13. *Marc.*11,17.

47. Docebat autem quotidie in templo. Phariſaei vero et ſcribae eum perimere conabantur, nec non populi primarii: *Marc.*11, 8. *Io.*7, 19. *et* 8, 37.

48. Sed quid agerent, non inueniebant, quod cunctus populus ab eius ore pendebat.

CAP. XX.

Vineae cultores perdendi. Lapis offenſionis Officium in Deum, in principem. Sadducaei reiecti, de reſurrectione, ac vidue 7. coniugii. Dauidis Dominus geminus. Phariſaeorum cum faſtus, tum auaritia.

Quodam autem illorum dierum eo populum in fano docente ac inſtituente, adfuerunt pontifices et ſcribae cum ſenatoribus, eumque ſic allocuti ſunt: *Matt.21, 23. Marc 11,27. Act.4,7. et 7,27.*

2. Dic nobis, qua poteſtate iſta facias, aut quis tibi poteſtatem iſtam dederit?

3. Quibus ille reſpondens: interrogabo vos ego viciſſim, quiddam, inquit, quod mihi dicite:

4. Ioannis baptiſmus a coelo ne erat, an ab hominibus? *Supr.* 15, 18.

5. Illi vero ſic apud ſe ratiocinati: ſi dixerimus a coelo, dicet: cur ergo non ei credidiſtis?

6. Sin ab hominibus dixerimus, vniuerſus populus nos lapidabit: perſuaſum eſt enim ei, Ioannem eſſe vatem:

7. Itaque reſponderunt, ſe neſcire vnde.

8. Et Ieſus, nec ego vobis dico, inquit eis, qua poteſtate haec faciam.

9. Coepit autem ad populum hoc exemplum dicere: homo quidam vineam conſeuit, et ea colonis elocata, domo abfuit ſatis diu.

*Eſ.*5,1. *Ier.*2,21. *et* 12,10. *Matth.*21,33. *Marc.*12,1.

10. Deinde ſuo tempore miſit ad colonos ſeruum, vt illi ei de vineae fructu darent. At coloni eum verberatum dimiſerunt inanem.

11. Ille alterum item ſeruum miſit, et illi eum quoque verberatum, et contumelia affectum dimiſerunt inanem.

12. Quumque tertium item miſiſſet, illi eum etiam vulneratum expulerunt.

13. Tum vineae dominus: quid agam? inquit; mittam filium

filium meum carissimum: fortassis hunc visum reuerebuntur.

14. At coloni, eo viso, sic inter sese dicere: hic est haeres, agite perimamus eum, vt nostra fiat haereditas.

*Gen.*37,18. *Ps.*2,18. *Matth.* 26,3.*et* 27,1.*Io.*11,35.*Heb.*1,2.

15. Itaque eiectum ex vinea occiderunt. Quid ergo faciet eis vineae dominus?

16. Veniet et colonos illos perdet, aliisque vineam elocabit. Hoc audito illi dixerunt: absit.

17. Et ille eos intuitus: quid ergo est scriptum illud? quem lapidem improbauerant aedificatores, is adhibitus est caput anguli.

*Ps.*118, 22. *Es.*8, 14. *et* 28, 16. *Matt.*21,42.*Marc.*12,10. *Act.* 4,11. *Rom* 9,33. 1 *Pet* 2,4.7.

18. In eum lapidem quisquis inciderit, collidetur: et in quem inciderit ipse, eum comminuet.

Es. 8, 15. *Zach.* 12, 3.

19. Igitur pontifices et scribae ei manus iniicere eadem hora conati sunt: intellexerunt enim, eum aduersum se illud exemplum dixisse, sed populum timuerunt.

20. Itaque illud obseruarunt, vt mitterent emissarios, qui se viros bonos simularent, vt eum verbis caperent, atque ita magistratui, et praetoris potestati traderent.

*Matth.*22,15. *Marc.*12,13.

21. Atque hi sic eum interrogarunt: Magister, scimus te recte dicere, ac docere, neque personae rationem habere, sed vere diuinam vitae viam docere:

Matth. 22, 16.

22. Licet ne nobis caesari tributum pendere, an non?

23. At ille eorum versutiam intelligens, quid me tentatis? inquit:

24. Ostendite mihi denarium: cuius habet imaginem, et titulum? caesaris, inquiunt illi respondentes.

25. Et ille, soluite igitur, inquit eis, caesariana caesari, et diuina Deo. *Matth.* 17, 25. *et* 22, 21. *Rom* 13, 7.

26. Ita illi, quum nullum eius verbum apud populum carpere potuissent, eius responsionem admirati, tacuerunt.

27. Tum eum aggressi sadducaeorum quidam, qui resurrectionem esse negant, sic interrogarunt: *Math.*22, 23. *Marc.* 12, 18. *Act.* 23, 8.

28. Magister, scripsit nobis Moses, si cuius frater mortuus fuerit, vxorem habens,

isque ſine liberis mortuus fuerit, vt ducat eius frater vxorem, fratrique ſuo prolem ſuſcitet:

Deut. 25, 5.

29. Iam vero ſeptem fuere fratres, quorum primus vxore ducta mortuus eſt ſine liberis,

30. Duxitque ſecundus vxorem, et is item ſine liberis mortuus eſt.

31. Atque illam duxit tertius, itidemque ſeptem, neque liberos reliquerunt.

32. Atque illis mortuis, poſtrema omnium mortua eſt etiam femina.

33. Igitur in reſurrectione cuius eorum futura eſt vxor? quum ſeptem eam in matrimonio habuerint.

34. Et Ieſus eis ita reſpondit: huius vitae homines et ducunt vxores et nubunt:

35. At quibus vitam illam aſſequi, et ex mortuis ſurrexiſſe contigit, ii nec ducunt vxores, nec nubunt,

36. Quippe quum iam mori nequeant, ſunt enim angelorum ſimiles, et Dei filii ſunt, qui ſint reſurrectionis homines. *1 Io. 3, 2.*

37. Mortuos autem reſurgere, etiam Moſes indicauit in rubo, vbi Dominum dicit et Abrahami Deum, et Iſaaci Deum, et Iacobi Deum. *Exod. 3, 6. Matth. 22, 32. Marc. 12, 16. Act. 7, 32. Hebr. 11, 16.*

38. Deus quidem non mortuorum eſt, ſed viuentium, vtpote quum ei viuant omnes.

39. Tum quidam ſcribarum ſic eum alloquuntur: Magiſter, probe dixiſti.

40. Neque deinceps audebant eum quicquam interrogare.

41. Et ille: qui fit, vt dicant, Chriſtum Dauide prognatum fore?

Matth. 22, 41. Marc. 12, 35.

42. Quum ipſe Dauid dicat in pſalmorum libro: ait Dominus Domino meo, ſede ad meam dexteram,

Pſ. 110, 1 Act. 2, 34. 1 Cor. 15, 25. Hebr. 1, 13. et 10, 13.

43. Donec efficiam ex tuis hoſtibus tuorum pedum ſubſellium.

44. Quod ſi eum Dauid Dominum vocat, qui fit, vt ſit eo prognatus?

45. Tum audiente cuncto populo, dixit ſuis diſcipulis:

46. Cauete pharisaeos, qui ſtolati libenter ambulant, et in foris ſalutationes, et in ſynagogis primas ſeſſiones, et primas in coenis accubationes amant: *Supr. 11, 43. Matth. 23, 5. 6. Marc. 12, 38. 39.*

47. Qui viduarum domos per

per ſpeciem prolixarum precum deuorant, eoque grauiores poenas luent.

Matth. 23, 14. Marc. 12, 40. 2 Tim. 3, 6. Tit. 1, 11.

CAP. XXI.

Viduae teruncii in fiſcum. Fani ruina impendens. Orbis calamitates. Piorum plagae. Vrbis excidium.

Quum autem aſpiciens vidiſſet conferentes ſua munera in fiſcum diuites,

2Reg. 12. 9. Marc. 12, 41.

2. Quumque vidiſſet etiam quandam pauperculam viduam eo duos conferentem teruncios dixit:

3. Hoc certo vobis dico, hanc viduam plurimum omnium contuliſſe. *2Cor. 8, 12.*

4. Nam omnes hi ex eo, quod ſibi ſupererat, contulerunt in diuina donaria: at haec ex inopia ſua, quicquid facultatum habebat, contulit.

5. Item quibusdam de fano dicentibus, pulchris eſſe lapidibus et donariis ornatum, dixit: *Supr. 19, 43. Matth. 24, 1. Marc. 13, 1.*

6. Videtis haec? Veniet dies, quum nullus lapidi lapis impoſitus relinquetur, qui non diſſoluatur. *1Reg. 9, 7. 8. Mich. 3, 12.*

7. Et illi eum interrogantes, Magiſter, inquiunt, quando igitur iſta fient? et quo ſigno iſta futura ſignificabuntur?

8. Et ille, videte, inquit, ne decipiamini, multi enim venient meo nomine, qui ſe eum eſſe dicant: et quidem tempus inſtat: nolite igitur eos aſſectari. *Ier. 29, 8. et 14, 14. et 23, 21. Matth. 24, 4. Eph. 5, 6. 2 Theſſ. 2, 2. 3. Col. 2, 18. 1 Io. 4, 1.*

9. Quum vero bella et ſeditiones audietis, nolite expaveſcere: oportet enim haec omnia prius fieri, ſed non continuo finis erit.

10. Conſurget et gens in gentem (inquiebat tum eis) et regnum in regnum. *Eſa. 19. 2.*

11. Magnique terrae motus nonnullis in locis, et fames, et peſtes erunt, terriculaque, ſigna de coelo magna.

12. Sed ante haec omnia iniicientur vobis manus, et vexabimini, inque ſynagogas et cuſtodias trademini, atque ad reges et praetores mei nominis cauſa perducemini: *Matth. 10, 17. et 24, 8. Marc. 13, 9. Io. 16, 2. Apoc. 2, 10. Act. 4, 3, et 5, 18. et 12, 4. et 16, 24. et 25, 23.*

13. Id quod vobis erit teſtimonio.

14. Igitur animum inducite, cauſae dictionem non praemeditari.

meditari. *Supr.12,12.Matth. 10,19.Marc. 13, 11.*

15.Ego enim vobis eiusmodi os et sapientiam dabo, vt ei contradicere aut resistere nequeant omnes aduersarii vestri. *Exod. 4, 12. Es.54,17. Act.6,10.*

16. Prodemini autem etiam a parentibus, et fratribus, et cognatis, et amicis, qui vestrum nonnullos necabunt, *Mich.7,6. Act. 7,59. et 12, 2.*

17. Eritisque cunctis inuisi propter nomen meum. *Matth. 10, 22. Marc.13,13.*

18.Verum ne pilus quidem vestri capitis peribit. *Matth.10,30. 1 Sam. 14, 45. 2 Sam. 14,11. 1 Reg. 1, 52.*

19.Vestra patientia,vestrae saluti consulite.

20. Quum autem circumdatam exercitibus Hierosolymam videbitis, tum scitote, eius instare vastitatem. *Matth.24,15. Marc. 13, 14. Dan. 9, 27.*

21. Tum qui erunt in Iudaea, fugiant in montes: et qui erunt in eius medio,discedant: et qui in agris erunt, ne intrent in eam.

22. Nam supplicii tempora erunt illa, vt eueniant omnia, quae scripta sunt. *Dan. 9,26.27. Zach. 11, 1.*

23. Hei vterum ferentibus et lactantibus per ea tempora. Nam haec regio grauiter premetur, et in hunc populum atrociter saeuietur,

24. Vt gladiorum acie cadant et per omnes gentes exsulent, calceturque a gentibus Hierosolyma, donec exterarum gentium tempora compleantur. *Rom. 11, 25.*

25. Et erunt signa in sole et luna, et sideribus, et in terris tantus gentium angor trepidantium, mari vndisque resonantibus, *Es. 13,10. Ez.32,7.Matth.24, 29.Marc.13,14. 2 Pet.3,10.12.*

26. Vt homines eorum metu et expectatione, quae orbi immineant,exanimentur: nam coelestes potestates concutientur. *Ioel 2,10. et 23, 15. Apoc. 6,12.*

27. Ac tum aspicietur homine natus veniens in nube, cum ingenti potestate,atque gloria. *Dan. 7, 10. Matth.25,31. Marc.13,26. 2 Thess. 1, 10. Apoc. 1, 7.*

28. His autem fieri incipientibus suspicitote, et capita attollitote, quoniam vestra instabit liberatio. *Rom. 8, 23.*

29.Tum eis similitudinem dixit: cernite ficum, et omnes arbores: *Matth.24,32.*

30.Quum

30. Quum iam frondescunt, id vos per vos ipsos cernentes, cognoscitis iam prope esse aestatem.

31. Similiter et vos, quum haec fieri videbitis, scitote prope esse diuinum regnum.

32. Hoc vobis confirmo, non prius esse praeterituram aetatem hanc, quam fiant omnia.

33. Etiam si coelum et terra pereant mea dicta non peribunt. *Ps.* 102, 27. *Es.* 51, 6. *Matth.* 24, 35. *Hebr.* 1, 11. 2 *Pet.* 3, 7. 10.

34. Verum cauete ne forte obruantur animi vestri crapula et ebrietate, et huius vitae curis: atque ita vos nec opinantes illa dies opprimat. *Rom.* 13, 13. 1 *Thess.* 5, 6. 1 *Pet.* 4, 7.

35. Adueniet enim tanquam decipula omnibus in totius terrae solo degentibus. 1 *Thess.* 5, 2. 2 *Pet.* 3, 10. *Apoc.* 3, 3. *et* 16, 15.

36. Vigilate igitur, omni tempore orantes, vt vobis haec omnia euentura effugere liceat; et coram hominis nato consistere. *Matth.* 24, 42. *Marc.* 13, 33. 1 *Thess.* 5, 6.

37. Ita interdiu docebat in fano: in nocte autem exibat, et in monte, qui vocatur oliuarum, versabatur: *Io.* 8, 1. 2.

38. Atque omnis populus ad eum mane ventitabat in templum, eius audiendi gratia.

CAP. XXII.

Ad antistites proditor. Coena. Qui piorum princeps. Preces pro Petro, huius temeritas. In oliueto Iesu preces. Angelus ad eum. Captus Iesus. Pugnans Petrus, ter mox mendax. Iesu calamitates.

Instabat autem azymorum festum, quod pascha dicitur. *Exod.* 12, 15. *Matth.* 26, 1. *Marc.* 14, 1.

2. Et quaerebant pontifices et scribae eius interficiendi modum: timebant enim plebem. *Ps.* 2, 2 *Io.* 11, 47. *Act.* 4, 27.

3. Intrauit autem satanas in Iudam cognomine Iscariotam, qui erat ex duodecim numero. *Matth.* 26, 14. *Marc.* 14, 10. *Io.* 13, 2. 27.

4. Itaque is pontifices et antistites aggressus, verba cum eis fecit, quo pacto eum traderet eis.

5. Quo laetati illi, pacti sunt, ei se daturos argentum.

6. Itaque pollicitus, quaerebat opportunitatem, eum illis sine turba tradendi,

7. Postquam autem venit azymorum dies, in quo immo-

immolandum erat pascha, *Matth.* 26, 17. *Marc.* 14, 12. 13.

8. Misit Iesus Petrum et Ioannem: ite, inquit, paratum nobis pascha, vt polluceamus.

9. Et illi, vbi vis paremus? inquiunt ei.

10. Quibus ille, simulac in vrbem intraueritis, inquit, incidetis in hominem aquae fictile ferentem. Eum sequimini in domum, quo ingredietur,

11. Et sic eius domus patrifamilias dicitote: quaerit ex te Magister, vbinam sit mansio, vbi pascha cum suis discipulis polluceat?

12. Atque ille vobis coenaculum ingens instratum ostendet: illic paratote.

13. Igitur digressi, et quae ille praedixerat, nacti, pararunt pascha.

14. Ac postquam venit hora, accubuit, et duodecim apostoli cum eo, *Matth.* 26, 20. *Marc* 14, 17. 18.

15. Eosque sic allocutus est: huius vobiscum pollucendi paschae cupiditate ductus sum, antequam supplicio afficiar.

16. Hoc enim sic habetote, me eo non pollucturum esse, donec in Dei regno compleatur. *Matth.* 26, 29. *Marc.* 14, 25.

17. Tum sumto poculo, actisque gratiis, dixit: accipite hoc, et inter vos dividite.

18. Scitote enim, non ante me bibiturum esse de fructu vitis, quam Dei regnum veniat.

19. Item sumtum panem actis gratiis fregit, eisque dedit, dicens: hoc est corpus meum pro vobis dandum: hoc facite in mei recordationem. *Matth.* 26, 26. *Marc.* 14, 22. 1 *Cor.* 11, 23. 24.

20. Similiter et poculum, postquam coenatum est, dicens: hoc poculum est nouum foedus, quod fit per meum sanguinem, qui est pro vobis effundendus.

21. Caeterum scitote, mei proditoris manum esse mecum in mensa. *Matth.* 26, 21. 23. *Marc.* 14, 18. 19. *Io.* 13, 21.

22. Et homine quidem natus abit, vt est definitum: verum vae homini illi, per quem prodendus est. *Ps.* 41, 10. *Act* 1, 16.

23. Illi vero coeperunt inter sese quaerere, quisnam eorum foret, qui id facturus esset.

24. Exstitit etiam inter eos contentio, quis eorum maximus

maximus esse videretur.
Matth. 20,25. *Marc.* 10,42.
25. At ille, gentium reges (inquit eis) in eas dominantur: quique imperant, gubernatores appellantur.
26. Ad vos non ita: quin vestrum maximus perinde sit ac minimus: et qui praeest, perinde ac qui ministrat.
1 *Petr.* 5,3. *Supr.* 9,48
27. Vter enim maior est? qui accumbit, an qui ministrat? Nonne qui accumbit? Atqui ego sum inter vos perinde ac qui ministret.
Matt. 20,28. *Io.* 13,14. *Phil.* 2,7.
28. Vos vero ii estis, qui mecum permanseritis in meis aduersis:
29. Et ego regnum, quemadmodum mihi pater meus legauit, sic vobis lego,
Sup. 12,32. *Matth.* 24,47.
30. Vt comedatis, et bibatis in mea mensa in regno meo, et in tribunalibus sedeatis, ius dicentes duodecim tribubus Israelitarum.
Matth. 19,28. *Apoc.* 3,21.
31. Dixit item Dominus: Simon, Simon, conatus est quidem satanas cribrare vos, vt frumentum: 1 *Petr.* 5,8
32. Verum ego pro te oravi, ne te fides deficeret. Tu vicissim aliquando recreatus, confirmato fratres tuos.
33. At ille, Domine, inquit ei, tecum paratus sum et carcerem et mortem adire.
34. Et ille, sic habeto, Petre, inquit: non prius gallum hodie cantaturum, quam tu, me tibi notum esse, ter negaveris. *Matth.* 26,34.
Marc. 14,30. *Io.* 13,38.
35. Caeterum dum vos sine crumena, inquit eis, et pera et calceis dimisi, num qua re caruistis: nulla, inquiunt.
Matth. 10,9. *Marc.* 6,8. *Supr.* 9,3. *et* 10,4.
36. At nunc, inquit eis, et crumenam qui habet, ferat, itidemque peram: et qui non habet, vendat suum pallium, et gladium emat.
37. Scitote enim, in me comprobandum adhuc esse scriptum illud: et inter nefarios habitus est; habent enim meae res finem. *Es.* 53, 12.
Marc. 15, 28.
38. Et illi: Domine, ecce hic duo gladii. Satis est, inquit eis.
39. Tum egressus contendit de more in oliuarum montem, eumque secuti sunt discipuli. *Matth* 26,36. *Marc.* 14, 32. *Io.* 8,1. *et* 18, 1.
40. Atque vbi ad locum venit, dixit eis: orate, ne in tentationem veniatis.
Matth. 26, 41. *Marc.* 14,38.

41. Tum ab eis ferme ad lapidis iactum digressus, positis genibus precatus est huiusmodi verbis:

4. Pater, auerte, si vis, hoc a me poculum. Quanquam non mea, sed tua voluntas fiat.

43. Apparuit autem ei angelus de coelo, qui eum confirmaret.

44. Atque ille quum esset in aestu, contentius orabat, et sudore manabat simili sanguineis guttis ad terram delabentibus. *Io.* 12, 27 *Heb.* 5,7.

45. Deinde precatus surrexit, et ad suos discipulos venit, quos prae aegritudine dormientes nactus dixit eis:

46. Quid dormitis? Surgite, orate, ne in tentationem veniatis.

47. Atque adhuc eo loquente, superuenit hominum turba, quibus is qui Iudas dicebatur, vnus ex duodecim, praeibat. Is ad Iesum osculandum accessit. *Matt.* 26,47 *Marc.* 14,43. *Io.* 18,3.

48. Et Iesus sic eum allocutus est: Iuda tune osculo homine natum prodis?

49. Videntes autem sui quid futurum esset, dixerunt ei: Domine, feriemusne gladio?

50. Percussitque quidam eorum pontificis seruum, eique dexteram abscidit auriculam. *Matth.* 26,51. *Marc.* 14,47. *Io.* 18,10.

51. Et Iesus respondens, sinite hactenus, inquit: et tacta illius auricula, eum sanauit.

52. Dixit autem Iesus eis qui se inuaserant, pontificibus et fani antistitibus, ac senatoribus: tanquam ad latronem exiistis cum gladiis et fustibus:

53. Quum quotidie essem apud vos in fano, non iecistis mihi manus: sed haec vestra est hora, et tenebrarum potestas.

54. At illi comprehensum duxerunt, et in pontificis domum introduxerunt; Petrus autem procul sequebatur. *Matth.* 26,57. *Marc.* 14, 53. *Io.* 18, 12. 24.

55. Quumque illi ignem in medio atrio incendissent, et consedissent, sedebat etiam Petrus inter eos. *Matt.* 26,69. *Marc* 14,45. 66. *Io.* 18,16. 25.

56. Eum sedentem ad ignem conspicata, et intuita quaedam ancilla, dixit: hic quoque cum eo erat.

57. At ille eum negauit, dicens: mulier, non noui eum.

58. Item paulo post alius eo viso dixit: et tu ex eis es. At Petrus,

Petrus, homo, inquit, non sum.

59. Deinde interposita vna fere hora alius quidam sic affirmabat: profecto hic quoque cum eo erat, etenim Galilaeus est.

60. At Petrus, homo, inquit, nescio quid dicas. Tum statim, eo adhuc loquente, cecinit gallus. *Matth.26,75.*

61. Et conuersus Dominus Petrum aspexit: et Petrus Domini dictum recordatus, qui ei fore dixerat, vt priusquam gallus caneret, eum ter negaret; *Matth.26,34,75. Marc.14,72. Io.13,38. et 18,27*

62. Foras egressus, acerbe fleuit.

63. Iesum autem qui tenebant homines, illudebant verberantes: *Iob 16,10. Es.50,6. Matth 26,67. etc.*

64. Eoque velato, tundebant ei faciem, et ita interrogabant: diuina, quis sit qui te percussit:

65. Atque alia multa contumeliose dicebant in eum.

66. Deinde orto die coiuit populi senatus, pontifices et scribae, et in suum consessum adducto sic dixerunt: *Ps.2,2. Matth 27,1. Marc.15,1. Io 18,28.*

67. Dic nobis, an tu Christus sis: quibus ille: si vobis dixero, non credetis;

68. Quod si vos etiam interrogauero, non mihi respondebitis, aut me absoluetis.

69. Futurum est, vt sedeat homine natus ad dexteram potentis Dei. *Dan.7,9. Matt. 16,27. et 25,31. Marc.14,62. etc.*

70. Tu igitur Filius Dei es? inquiunt omnes. Et ille, sum quem vos esse me dicitis, inquit eis.

71. Tum illi, quid iam nobis testimonio opus, inquiunt, quum ipsi ex eius ore audiuerimus?

CAP. XXIII.

Ad Pilatum Iesus. Falsa crimina. Ad Herodem Iesus tacitus. Reditus in gratiam Regis, ac praetoris. Pro Christo praetor. Populi furor. Cyrenaeus. Duo latrones. Pro carnificibus Iesus: illusiones, dicteria, titulus. Felix latro, mundi tenebrae. Veli scissio, Christi mors. Verus centurio. Iosephi pietas. Monimentum nouum.

Igitur surrexit omnis eorum multitudo, et eum duxit ad Pilatum: *Matt.27,2. Marc.15,1. Io.18,28.*

2. Eumque accusare institerunt, dicentes, se ab eo gentem euerti deprehendisse, et eum caesari tributa solui vetare, dicentem se Christum

ſtum eſſe regem. *Matt.*17,25. *et* 22,21.*Marc.* 12,17. *Luc.* 20, 25.*Rom.*13,7.*Act.* 17,7.

3. Et Pilatus eum interrogauit: tune Iudaerum rex es? Cui ille reſpondens, vt tu dicis, inquit. *Matt.*27,11. *Marc.*15,2.*Io.*18,33.1*Tim.*6,13.

4.Pilatus vero pontificibus, et hominum multitudini negauit, vllum ſe in eo homine crimen deprehendere.

5. At illi vrgere, excitat populum,inquiunt, docens per totam Iudaeam exorſus a Galilaea hucusque.

6. Hic Pilatus, audita Galilaea, quaeſiuit, an homo Galilaeus eſſet?

7. Ac poſtquam eum ditionis Herodis eſſe cognouit, miſit eum ad Herodem, qui et ipſe Hieroſolymis per eos dies erat. *Luc.*3,1.

8.Herodes viſo Ieſu magnopere laetatus eſt, quippe qui eum iam diu videre cuperet (quod multa de eo audiebat) et ſe aliquid ab eo prodigioſe viſurum ſperaret. *Luc.* 9,7. *Matth.*14,1.

9. Verum licet eum multis de rebus interrogauerit, ille ei nihil reſpondit:

10. Quamuis etiam pontifices et ſcribae qui aderant, eum acriter accuſarent.

11. Itaque deſpicatus eum Herodes cum ſuis militibus ac ludificatus,indutum veſte ſplendida Pilato remiſit.

12. Factique ſunt inter ſeſe amici Pilatus et Herodes eo ipſo die: nam antea inter eos intercedebat ſimultas. *Act.* 4,27.

13. Pilatus autem conuocatos pontifices et magiſtratus ac populum ſic allocutus eſt: *Matth.* 27,23 *Marc.*15,14. *Io.*18,38. *et* 19,4.

14. Adduxiſtis hunc hominem mihi tanquam qui populum auertat: atqui ego in veſtra praeſentia examinans, nullum eorum crimen in hoc homine deprehendi, quibus vos eum accuſatis:

15. Sed nec Herodes: ad eum enim miſi vos, et videtis nihil morte dignum ab hoc factum eſſe.

16. Itaque eum caſtigabo ac relaxabo. *Io.* 19, 1.

17. Habebat autem neceſſe eis vnum relaxare per feſtum. *Matth.* 27, 15. *Marc.* 15, 6. *Io.* 18, 39.

18. Igitur illi vniuerſa multitudine exclamarunt, vt eum tolleret,ſibique Barrabam remitteret, *Act.*3,14.

19. Qui fuerat propter ſeditionem quandam in vrbe factam et caedem coniectus in carcerem.

20.Quum-

20. Quumque rursum Pilatus Iesum absoluere volens, clamasset:

21. Illi sic reclamare: crucifige, crucifige eum.

22. Quid enim is mali fecit? inquit, eos tertium alloquens. Nullum in eo capitale crimen deprehendi: itaque eum castigabo, et absoluam.

23. At illi magnis clamoribus instare, flagitantes vt is crucifigeretur, gliscentibus eorum pontificumque vocibus.

24. Itaque Pilatus eorum postulata facere decreuit: *Matt.* 27,26. *Marc.* 15,15. *Io.* 19,16.

25. Eisque eum, qui propter seditionem et caedem fuerat in custodiam datus, et quem flagitabant, absoluit: Iesum autem eorum arbitrio tradidit.

26. Hoc illi abducto, Simonem quendam Cyrenaeum, rure venientem comprehenderunt, eique crucem post Iesu tergum ferendam imposuerunt. *Matth.* 27,32. *Marc.* 15,21.

27. Sequebatur autem eum ingens hominum multitudo, et mulierum, quae plangebant, eumque lamentabantur.

28. Ad quas Iesus conuersus dixit: Hierosolymitanae feminae, ne me deplorate, sed vos vestrosque natos deplorate.

29. Nam scitote fore tempus, quo beatae dicentur steriles, et vteri qui non genuerint, et vbera quae non lactauerint:

30. Quum quidem eo venietur, vt dicant homines montibus, corruite in nos: et collibus, obruite nos. *Esa.* 2, 19. *Os.* 10, 8. *Apoc.* 6, 16. *et* 9, 6.

31. Nam si viridi arbori fiunt haec, aridae quid fiet? *Ier.* 25, 29. 1 *Pet.* 4, 16.

32. Ducebantur autem etiam alii duo facinorosi cum eo interficiendi. *Io.* 19, 18. *Es.* 53, 12.

33. Atque vbi ad locum ventum est, qui Caluaria vocatur, illi eum ibi, et facinorosos, alterum ad dexteram, alterum ad sinistram crucifixerunt. *Matth.* 27,33. *Marc.* 15,22. *Io.* 19,17.

34. Et Iesus, Pater, inquit, ignosce eis, nesciunt enim quid faciant. Illi vero eius vestimenta sorte iacta partiti sunt. *Ps.* 22, 19. 1 *Cor.* 4, 12. *Act.* 3, 17. *et* 7, 60.

35. Adstabatque spectans populus, et magistratus quoque eum cum eis deridebant:

bant: alios ſeruauit, inquiebant, ſeruet ſeipſum, ſi is Chriſtus eſt Dei electus.

Matth. 15, 29. *et* 27, 39.

36. Accedebant etiam milites, qui ei illuderent, et acetum ei offerebant,

37. Et, ſi tu Iudaeorum rex es, inquiebant, ſerua te ipſum.

38. Erat titulus ſupra eum, Graecis, Romanis, et Hebraicis literis ſcriptus: HIC EST IVDAEORVM REX.

Matth. 27, 37. *Marc.* 15, 26. *Io.* 19, 19.

39. Atque vnus pendentium facinoroſorum, ei maledicebat, ita dicens: ſi tu Chriſtus es, ſerua et te ipſum et nos.

40. At alter eorum contra, ſic eum obiurgare: an tu Deum non metuis, qui ſis in eodem ſupplicio?

41. Et nos quidem merito; nam noſtris digna factis, accipimus: at hic nullum facinus commiſit.

42. Tum ad Ieſum, memento mei, Domine, inquit, quum veneris in regnum tuum.

43. Cui Ieſus, hoc tibi confirmo, inquit, te hodie fore mecum in Paradiſo.

44. Erat autem hora fere ſexta, et tenebrae per totam terram exſtiterunt vsque ad horam nonam:

Matth 27, 45. *Marc.* 15, 33.

45. Et ſol infuſcatus eſt, et templi velum medium ſciſſum eſt.

46. Et Ieſus ingenti voce clamans, dixit: Pater, tibi in manus commendo ſpiritum meum. Atque haec locutus, exſpirauit. *Pſ.* 31, 6. *Io.* 19, 30. *Act.* 7, 59. 60.

47. Ea re viſa, centurio Deo gloriam tribuit dicens: profecto hic homo iuſtus erat.

48. Et omnis hominum multitudo, qui ad hoc ſpectaculum venerant, videntes quae facta forent, tundentes ſua pectora reuerſi ſunt.

49. Aſtabant autem omnes eius noti procul, nec non feminae, quae eum fuerant a Galilaea ſecutae, ea aſpicientes.

50. Tum vir quidam nomine Ioſephus ſenator, isque vir bonus et iuſtus.

Matth. 27, 57. *Marc.* 15, 42. 43. *Io* 19, 38.

51. Qui illorum conſilio et facto non aſſenſus erat, ab Arimathaea Iudaeorum oppido, qui et ipſe Dei regnum expectabat: *Luc.* 2, 25. 38.

52. Is, inquam, Pilatum aggreſſus,

gressus, Iesu corpus postulauit.

53. Idque detractum, linteo inuoluit, et in exciso monimento posuit, vbi nemo adhuc situs fuerat.

54. Erat autem ea dies praeparatio, qua sabbathum illucescebat. *Matth.* 27, 62.

55. Et mulieres subsecutae, quae ex Galilaea cum eo venerant monimentum aspexerunt, et vt eius corpus positum sit:

56. Reuersaeque praeparauerunt aromata et vnguenta, et sabbatho quidem ex praecepto quieuerunt. *Ex.*20,10.

CAP. XXIV.

Ad monimentum aromata. Iesus non inuentus. Angeli duo. Mulieres ad apostolos. Ad sepulcrum Petrus. Christus cum duobus in itinere: plagae Christi attrectatae. In Bethania Iesus in coelum. Discipulorum caritas.

Primo autem post sabbathum die, summo mane venerunt ad monimentum, ferentes quae parauerant aromata, quibusdam eas comitantibus: *Matth.* 28, 1. *Marc.* 16, 1. *Io.* 20, 1.

2. Saxumque inuenerunt a monimento auolutum.

3. Et ingressae, Domini Iesu corpus non inuenerunt.

4. Atque hic quum ea de re consternatae essent, ecce duo viri eis in vestibus astitere coruscantibus:

5. Qui perterritas, et vultum ad terram inclinantes, sic allocuti sunt: quid quaeritis viuentem inter mortuos?

6. Non est hic, sed surrexit. Mementote vt vobis locutus sit, quum esset adhuc in Galilaea, *Supr.*9, 22. *et* 18, 32. *Matth.*16,21. *et* 17,23. *et* 20,18. *Marc.*8,31. *et* 9,31. *et* 10,33.

7. Dicens oportere homine natum in hominum improborum manus tradi, et crucifigi, et tertio die resurgere.

8. Tum illae eius verborum recordatae sunt. *Io*,2,22.

9. Et a monimento reuersae, haec omnia vndecim omnibusque caeteris renuntiarunt.

*Matth.*28,8. *Marc.*16,10.

10. Erat autem Magdalena Maria, et Ioanna, et Maria, Iacobi mater, et reliquae vna cum eis, quae haec apostolis dixerunt: *Luc.* 8, 3.

11. Sed illis earum verba pro nugis habita sunt, nec eis crediderunt.

12. Petrus autem surgit, et ad monimentum currit: et introspiciens aspicit lintea sola posita, et abiit, secum

ipse eam rem admirans.
Io. 20, 3. 6.

13. Proficiscebantur autem eorum duo eo ipse die in vicum distantem a Hierosolyma stadia sexaginta, cuius nomen erat Emaus.
Marc. 16, 12.

14. Et inter sese de omnibus iis rebus colloquebantur.

15. Atque eis colloquentibus ac disputantibus, ipse Iesus accedit, et cum eis iter facit. *Matth.* 18, 20. *Inf. v.* 36.

16. Ita autem tenebantur eorem oculi, vt eum non agnoscerent.

17. Atque ille, qui sunt isti sermones, inquit eis, quos inter vos confertis ambulantes, idque tristes?

18. Cui vnus, nomine Cleophas, ita respondit: tune solus adeo Hierosolymae hospes es, vt ea nescias, quae in ea per hosce dies acciderunt?

19. Quaenam? inquit eis. De Iesu Nazareno, inquiunt, qui vir vates fuit, re verbisque potens, et in Dei, et in totius populi conspectu:
Matth. 21, 11. *Luc.* 7, 16. *Io.* 4, 19, *et* 6, 14.

20. Vtque eum tradiderint pontifices magistratusque nostri ad capitale iudicium, et in crucem sustulerint:

21. Et tamen nos eum esse sperabamus, qui Israelitas liberaturus esset: accedit ad haec omnia, quod tertius hic dies agitur, ex quo haec facta sunt. *Act.* 1, 6.

22. Quanquam mulieres quaedam ex nostris stupefecerunt nos: quae mane ad monimentum profectae,
Matth. 28, 8. *Marc.* 16, 10. *Io.* 20, 18.

23. Neque corpus nactae, redierunt, et se angelorum visum vidisse dixerunt, qui eum viuere dicerent.

24. Et sociorum nostrorum quidam ad monimentum profecti, sic esse comperunt, quemadmodum dixerunt feminae: ipsum quidem non viderunt.

25. Et ille, o socordes, inquit, eis, et animo tardi ad credenda quae tam multa dixere vates.

26. Quasi vero non ea pati Christum, et ita suam inire gloriam oportuerit.
Es. 50, 6. *et* 53. *toto.* *Phil.* 2, 7. *etc.* *Heb.* 12, 2. 1 *Pet.* 1, 11.

27. Tum exorsus a Mose omnes obiens vates, eis per omnia scripta, quae de se ipso dicta forent, interpretabatur. *Gen.* 3, 15. *et* 22, 18. *et* 26, 4. *et* 49, 10. *Ps.* 16, 8. 9. 10. *et* 22. *tot.* 132, 11. *Dan.* 9, 24. *etc.*

28. De-

28. Deinde vbi prope vicum, quo proficiſcebantur, ventum eſt, ipſe ſe longius ire ſimulabat.

29. Sed illi eum coegerunt, dicentes: mane nobiſcum, appetit enim veſpera, et dies inclinauit. Itaque ingreſſus eſt ad manendum cum eis.
Gen. 19, 3. *Act.* 16, 15. *Hebr.* 13, 2.

30. Atque inter accumbendum cum eis, panem ſumſit, eumque, fauſta ſuper eo precatione vſus, fregit, et eis praebuit.

31. Et illi, apertis eorum oculis, eum agnouerunt: atque ille ex eorum conſpectu euanuit.

32. Tum illi inter ſeſe ſic dicere: nimirum nobis ardebat animus, quum nos in via alloqueretur, quumque nobis ſcripta aperiret.

33. Ergo ea ipſa hora ſurgunt, et Hieroſolymam redeunt, et congregatos inueniunt vndecim, eorumque ſocios,

34. Qui dicebant reipſa ſurrexiſſe Dominum, ſeque Simoni oſtendiſſe. 1 *Cor.* 15, 5.

35. Atque ipſi quae in via contigiſſent, narrare coeperunt, vtque eis frangendo pane cognitus fuiſſet.

36. Haec eis loquentibus, ipſe Ieſus in eorum medio ſtetit, et, ſaluete, inquit.
Marc. 16, 14. *Io.* 20, 19.

37. Quumque pauefacti ac perterriti ſe ſpiritum cernere putarent, dixit eis:

38. Quid turbati eſtis? aut cur iſtae ſubeunt animos veſtros cogitationes?

39. Aſpicite meas manus atque pedes, quod ipſe ego ſum. Attrectate me, et aſpicite: nam ſpiritus quidem carnem et oſſa non habet, vt habere me videtis.
Iac. 20, 20. 27.

40. Haec locutus, oſtendit eis manus atque pedes.

41. Quumque adhuc prae gaudio diffiderent, ac mirarentur, dixit eis: habetis hic aliquid edulii? *Io.* 21, 10.

42. Tum illi toſti piſcis partem, et faui mellis, praebuerunt,

43. Et ille coram eis ſumſit ac comedit.

44. Et ad eos ſic verba fecit: haec ſunt quae vobis, dum adhuc vobiscum eram, dixi. Scilicet oportere omnia in Moſis lege, vatibusque et pſalmis, de me ſcripta perfici. *Matth.* 16, 21. *et* 17, 22. *et* 20, 18. *Marc.* 8, 31. *et* 9, 31. *et* 10, 33. *Supr.* 9, 22. *et* 18, 31. *et* 24, 6.

45. Tum eis mentem ad intelligenda

telligenda ſcripta aperuit,
46. Et ita dixit: ſic ſcriptum fuit, et ſic Chriſtum ſupplicio affici oportuit, et tertia die ex mortuis reſurgere,
Supr. v. 16. Pſ. 22, 7. *Act.* 17, 3.
47. Eiusque nomine vitae correctionem, et peccatorum veniam per omnes gentes, facto a Hieroſolymis initio, praedicari.
Act. 13, 38. 1 *Io.* 2, 32.
48 Atque horum vos teſtes eſtis, et ego ſum vobis Patris mei promiſſum miſſurus.
Io. 14, 26. *et* 15, 26. *et* 17, 7. *Act.* 1, 4. *et* 2. *toto.*
49. Vos vero manete in vrbe Hieroſolyma, donec poteſtatem deſuper induatis.
50. Eduxit autem eos foras Bethaniam vsque, ſublatisque manibus bene ominatus eſt. *Act.* 1, 12.
51. Et inter ominandum eis diſceſſit ab eis, et in coelum ſublatus eſt.
Marc. 16, 19. *Act.* 1, 9.
52. Atque illi eum venerati Hieroſolymam cum ingenti laetitia redierunt.
53. Et erant continenter in templo, Deum collaudantes, eique gratias agentes. Amen.

* *

EVANGELIVM
AVCTORE
IOANNE.

CAP. I.

Sermo ille ante ſecula ex Deo genitus. Et qui ſemper apud patrem reſidebat. Homo factus eſt. Ioannes quorſum a Deo miſſus. Concio ipſius de officio Chriſti. Teſtimonium eiusdem ſacerdotibus redditum. Andreae vocatio, Petri, Philippi, Nathanaelis.

In principio erat ſermo, et ſermo erat apud Deum, et Deus erat is ſermo. 1 *Io.* 1, 1. 2. *Apoc.* 19, 13. *Infr.* 10, 33. 36.
2. Is erat in principio apud Deum.
3. Omnia per eum facta ſunt, et absque eo factum eſt nihil, quod factum ſit. *Eph.* 3, 9. *Col.* 1, 17. *Heb.* 1, 2. *Inf.* 5, 26. *et* 8, 12. *et* 9, 5. *et* 12, 46. *Io.* 5, 11.
4. In eo vita erat, et vita erat lux hominum.
5. Et lux in tenebris lucet, nec eam comprehenderunt tenebrae. *Infr.* 3, 19.
6. Fuit

6. Fuit homo missus a Deo, nomine Ioannes. *Matth.3,1. Marc.1.2. Luc.3,3. et 7,17. Act. 13, 24.*

7. Is venit ob testimonium, vt de luce testaretur, vt omnes per eum crederent.

8. Non erat ille ipsa lux, sed qui de luce testaretur.

9. Erat ipsa vera lux, quae collustrat omnem hominem, veniens in mundum. *Inf 3,19 et 8,12. et 9,5. et 12,46.*

10. In mundo erat, et mundus per eum factus fuit, et mundus eum non cognouit. *Hebr. 1,2.*

11. In sua venit, et sui eum non acceperunt.

12. Quicunque autem eum acceperunt, iis eam potestatem dedit, vt Dei filii fierent, fidem habentibus eius nomini: *Rom. 8, 15. Gal 3,26. 2 Petr.1,4. 1Io.3,2.*

13. Qui non ex sanguine, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo geniti sunt. *Inf.3,5. Iac. 1,18. 1 Petr. 1,23.*

14. Et sermo caro factus est, et apud nos gratiae veritatisque plenus habitauit: eiusque splendorem, vt vnigenae a Patre splendorem aspeximus. *Matth.1,16. et 17,2. Luc.1,31. et 2,7. 1Pet.1,17. Col.1,19 et 2,3.9.*

15. De eo testificatus est Ioannes, clamans his verbis: hic est quem dixi, qui post me veniens, ante me fuit, quippe qui prior me sit: *Matth.3,11. Marc.1,7 Luc.3,16. Inf. v. 26. seqq. et 3,31.*

16. Atque ex eius plenitudine nos omnes sumsimus, et gratiam pro gratia: *Col. 1,19. et 2,9.*

17. Siquidem lex per Mosen tradita est: gratia et veritas per Iesum Christum contigit. *Exod. 20, 1. etc. Deut. 5, 6. etc.*

18. Deum nemo vidit vnquam: vnigena filius, qui in sinu Patris, is exposuit. *Exod.33,20. Deut 4,12. Inf.6, 46. 1Io.4,12. 1Tim.6,16. Matth.11,27. Luc.10,22.*

19. Atque hoc est Ioannis testimonium, tum quum miserunt Iudaei Hierosolyma sacerdotes et Leuitas, qui ex eo quaererent, quis esset. *Io 5,33.*

20. Atque ille confessus est, neque negauit: confessus est, se non esse Christum. *Inf.3,28. Act.13,25.*

21. Quid ergo? Inquiunt illi interrogantes. Elias es tu? Non sum, inquit. Vates es tu? Non, inquit ille respondens. *Deut.18,15.*

22. Et illi, quis es? Inquiunt

unt ei, vt responsum demus eis, qui nos miserunt. Quid de ipso dicis?

23. Ego sum, inquit, vox in solitudine clamantis: corrigite Domini viam, quemadmodum dixit Esaias vates.

*Es.*40,3.*Matth.*3,3.*Marc.*1, 2.*Luc* 3,4.*Supr.* v. 15.

24. Tum qui erant missi (erant autem ex pharisaeis) sic eum interrogarunt:

25. Quid ergo baptizas, si tu neque Christus es, nec Elias, nec vates? *Deut* 8,15.

26. Ego aqua baptizo, inquit, eis respondens Ioannes, sed inter vos adest, quem vos non nostis: *Matth.*3, 11. *Marc.*1, 7.*Luc.*3,16.*Act.*1,5. *et* 11,16.*et* 19,4.

27. Is est qui et post me venit, et ante me fuit, cuius ego non sum dignus qui calcei corrigiam soluam.

28. Haec Bethabarae facta sunt, trans Iordanem, vbi baptizabat Ioannes.

29. Postridie aspicit Ioannes venientem ad se Iesum, dicit: ecce agnus Dei qui mundi peccatum tollit. *Exod.*12,3. *Es.*53,8.*Inf.v.*36.1 *Petr.*1, 19. *Act.*8,32.

30. Hic est de quo dixi: post me venit vir, qui ante me fuit, quippe prior me. *Sup.v.*15.

31. Equidem eum non noueram, sed vt patefiat Israelitis, propterea veni ego aqua baptizatum.

32. Atque his verbis testificatus est Ioannes: vidi spiritum descendentem, veluti columbam, de coelo, et super eo manentem. *Matt.*3.16. *Marc.*1, 10. *Luc.* 3, 21.

33. At equidem non noueram eum; sed qui me ad aqua baptizandum misit, is mihi sic dixit: super quem descendere, et manere Spiritum videris, is est qui sancto Spiritu baptizat. *Matth.*3,11.

34. Ego vero et vidi, et hunc esse Dei filium testatus sum.

35. Postridie rursus aderat Ioannes, nec non eius discipulorum duo:

36. Et conspicatus ambulantem Iesum, dicit: ecce agnus Dei. *Supr. v* 29.

37. Eius verbis auditis, duo illi eius discipuli Iesum secuti sunt.

38. Et Iesus conuersus, et eos sequentes intuitus, dixit eis: quid quaeritis? Cui illi: Rabbi (quod perinde est ac si dicas magister) vbi manes?

39. Venite visum, inquit eis: et illi iuerunt, et apud eum manserunt eum diem: erat autem hora circiter decima.

40. Erat Andreas Simonis Petri frater, vnus ex duobus, qui

qui eum audito Ioanne secuti fuerant. *Matth.*4,18.

41. Is prior fratrem suum Simonem nactus, dicit ei: inuenimus Messiam, (quod verbum vnctum declarat.)

42. Eumque duxit ad Iesum. Eum intuitus Iesus, ait: tu es Simon Ionae filius; tu vocabere Cephas: id verbum Petrum sonat. *Matth.*16,18.

43. Postero die voluit Iesus in Galilaeam proficisci, et Philippum nactus dixit ei: sequere me.

44. Erat autem Philippus a Bethsaida, Andreae et Petri vrbe. *Io.*12,21.

45. Philippus Nathanaelem nactus sic alloquitur: quem scripsit Moses in lege, et vates, inuenimus, Iesum Iosephi filium a Nazaretha.

*Inf.*21,2. *Gen.*3,15. *et* 22,18. *et* 49,10. *Deut.*18,15. 2 *Sam.* 7,12. *Es.* 7,14. *et* 9,5. *et* 40, 10.11. *et* 53,1. *Ier.*23,5. *et* 33, 14. *Ezech.* 34,23. *et* 37,24. *Dan.*9,24. *Mich.* 5,2. *Zach.* 6,12. *et* 9,9.

46. Cui Nathanael, a Nazaretha, inquit, potest aliquid bonum esse? Et Philippus, veni visum, inquit ei.

*Matth.*2,23. *Luc.*2,4. *Inf.*7,41.42.

47. Vidit Iesus venientem ad se Nathanaelem, et de eo dixit: ecce vere Israelita, in quo dolus non est. *Ps.*32,2.

48. Et Nathanael, vnde me nosti? inquit ei. Cui Iesus respondens: antequam te Philippus vocaret, inquit, quum esses sub ficu, ego te videbam.

49. Tum Nathanael, Rabbi (inquit eum alloquens) tu es Dei filius, tu rex es Israelitarum.

50. Et Iesus, quoniam tibi dixi (inquit ei) te a me sub ficu esse visum, credis: maiora his videbis.

51. Hoc vobis (inquit ei) etiam atque etiam confirmo, futurum esse, vt apertum coelum videatis, et Dei angelos ascendentes et descendentes ad homine natum.

*Gen.*28,12. *Matth.*4,11. *Luc.* 22,43. *et* 24,4. *Act.*1,10

CAP. II.

Christus aquam in vinum mutatam fecit signorum suorum principium. Capharnaum descendit: hinc Hierosolymam ascendit, et mercatum e templo eiicit. Templum, nempe corpus suum, soluendum a Iudaeis praedicit. Multi credunt in eum ob signa, quae edebat.

Tertio autem die nuptiae factae sunt Canae in Galilaea,

Galilaea, vbi et Iesu mater erat.

2. Et Iesus, eiusque discipuli ad nuptias vocati sunt.

3. Quumque defecisset vinum, Iesum mater sic alloquitur: vinum non habent.

4. Cui Iesus: quid tum postea? mulier, nondum venit hora mea.

5. Mater ministros monuit, vt quod ille eis iussisset, facerent.

6. Erant illic posita sex lapidea solia, vt ferebat Iudaeorum purificatio, binarum ternarumue metretarum capacia. *Marc 7,3.*

7. Ea solia vt aqua replerent, iussit eis Iesus. Quumque ad summum vsque repleuissent,

8. Iussit vt nunc haurirent, et conuiuii magistro ferrent. Atque illi tulerunt.

9. Vt vero gustauit conuiuii magister factum ex aqua vinum, ignarus vnde esset (nam ministri quidem sciebant, qui aquam hauserant) sponsum accersit,

10. Et sic alloquitur: quum omnes homines primum bonum vinum apponant, deinde potis conuiuis deterius, tu bonum vinum hucusque seruasti.

11. Hoc praebuit miraculorum initium Iesus Canae in Galilaea, suamque gloriam ostendit, et ei fidem habuerunt eius discipuli.

12. Postea descendit Capernaum vna cum sua matre, et fratribus et discipulis, atque illic mansere non multos dies.

13. Quumque instaret Iudaeorum pascha ascendit, Hierosolymam Iesus.

14. Et nactus in templo vendentes boues, et oues, et columbas, et nummularios sedentes, *Matth.21,12. Marc.11, 15. Luc.19,45.*

15. Facta ex loris scutica, omnes eiecit ex fano, ouesque et boues, et mensariorum aes effudit, euertitque mensas.

16. Et columbarum venditoribus dixit: haec auferte hinc, et ex mei Patris domo ne facite mercatoriam domum.

17. Recordati sunt autem eius discipuli, ita scriptum esse: tuae domus studio conficior. *Ps.68.(69.)10.*

18. At Iudaei sic eum contra allocuti sunt: ede nobis aliquod prodigium, quo intelligamus ista tibi licere. *Matth.12,38. et 16,1. Marc.8,11. Luc 11,29. Io.6,30.*

19. Quibus respondens Iesus, dissoluite hoc templum, inquit,

inquit, et tribus diebus id excitabo. *Matth.26,61. et 27, 40. Marc.14,58 et 15,29.*

20. Et Iudaei, quadraginta sex annis constructum est hoc templum, inquiunt, et tu id tribus diebus excitabis?

21. At ille de sui corporis templo dicebat.

22. Itaque postquam ex mortuis surrexit, recordati sunt eius discipuli, id eum illis dixisse: scriptoque, et Iesu dicto crediderunt. *Luc.24,8.*

23. Quum autem Hierosolymis esset in festo paschae, frequentes in eius nomen crediderunt, videntes quam mira faceret.

24. At ipse Iesus non se eis credebat, propterea quod cognoscebat omnes:

25. Nec ei opus erat, vt de homine a quoquam moneretur, quippe qui nosset quid inesset in homine. *Inf.6,64. Act.1,24. Apoc. 2,23.*

CAP. III.

Christus Nicodemum ab ipsis fundamentis Christianae regenerationis instituit. Serpens in deserto. Ioannes baptizat. et suos docet, se non esse Christum.

Erat autem homo quidam ex pharisaeis, nomine Nicodemus, Iudaeorum primarius: *Infr.7, 50. et 19, 39.*

2. Is Iesum noctu adiit, et eum sic est allocutus: Magister, scimus te venisse doctorem a Deo. Nam ista tam miranda facere quae tu facis, nemo possit, nisi adsit ei Deus. *Io 9,16.33. Act.10,28.*

3. Cui Iesus respondens: hoc tibi etiam atque etiam confirmo, inquit, qui denuo natus non fuerit, eum non posse diuinum regnum videre. *Tit.3,5.*

4. Et Nicodemus: quo pacto possit homo nasci qui sit senex? Nunquid potest iterum in ventrem suae matris ingredi, atque nasci?

5. At Iesus ei respondens: hoc tibi magnopere confirmo, qui ex aqua et spiritu natus non fuerit, non posse in diuinum regnum intrare.

6. Quod ex carne natum est, caro est: et quod ex spiritu natum est, spiritus est.

7. Noli mirari quod tibi dixerim, vobis esse renascendum.

8. Ventus quouis flat, eiusque sonitum tu audis: sed vnde veniat, aut quo abeat, nescis: sic est, quisquis ex spiritu natus est. *Eccl. 11,5. 1Cor.2,11.*

9. Ad Nicodemus contra, quo pacto possunt ista fieri? inquit. *Inf.6,52.60.*

10. Cui

10. Cui respondens Iesus: tu Israelitarum doctor es et haec nescis? *Hebr.5.12.*

11. Hoc iterum atque iterum tibi confirmo, nos quod dicimus et testificamur, id scire ac vidisse, et tamen testimonium nostrum non accipitis. *Io.7,16.et 8,28. et 12, 49 et 14,24. Inf.v.32.*

12. Si quum terrestria vobis dixerim, tamen non creditis, quo modo si dixero coelestia, credetis?

13. Atqui coelum nemo conscendit, nisi qui ex coelo descendit, homine natus qui est in coelo. *Inf.6,62. Eph.4,9.*

14. At quemadmodum Moses serpentem extulit in solitudine, sic oportet homine natum extolli, *Num 21,9.2. Reg.18,4, Inf.8,28.et12,32.*

15. Vt quisquis ei fidem habeat, non pereat, sed vitam obtineat sempiternam. *Inf.v.36.Luc.19,10.1Io.5,10.*

16. Sic enim amauit Deus mundum, vt filium suum vnicum dederit, vt quisquis in eum credat, non pereat, sed vitam obtineat sempiternam. *Rom.5,8.et 8,32. 1Io.4,9.*

17. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt mundum damnet, sed vt seruetur per eum mundus. *Inf.9,39.et 12,47.Luc.9, 56.1Io.4,14.*

18. Qui in eum credit, non damnabitur, qui vero non credit, iam damnatus est, quod in vnigenae Dei filii nomen non crediderit, *Infr.5,24.et 6,40. 47.et 20,31.*

19. Haec est autem damnatio, quod quum venerit in mundum lux, tenebras magis quam lucem amauerint homines, quippe quorum praua forent opera. *Sup. 1,5.10 11.*

20. Quisquis enim vitiosa facit, lucem odit, nec in lucem prodit, ne eius facta arguantur. *Iob. 24,13. et seqq.*

21. Sed qui vera facit, is in lucem prodit, vt patefiant eius opera, vtpote facta diuinitus. *Eph. 3,5. 8.*

22. Postea venit Iesus vna cum suis discipulis in Iudaeam terram, et illic cum eis degens baptizabat. *Inf.4, 1.*

23. Ioannes vero in Aenone prope Salim baptizabat, quod ibi multa erat aqua, ventitabantque homines, et baptizabantur. *1 Sam. 9, 4. Matt.3,6.16. Marc.1,5 Luc 3,7.*

24. Nondum enim erat coniectus in carcerem Ioannes. *Matth. 14, 3.*

25. Orta igitur quaestione inter Ioannis discipulos et Iudaeos

Iudaeos de purificatione,
26. Ioannem adierunt, eumque sic allocuti sunt: Magister, qui tecum erat trans Iordanem, cui tu testimonium dedisti, eum scito baptizare, et omnes ad eum itare. *Supr. 1, 7. 15. 26. 34. Matth. 3, 11 Marc. 1, 7. Luc. 3, 16.*
27. Et Ioannes ita respondit: nihil vsurpare potest homo, nisi sit ei de coelo datum. *1 Cor. 4, 7. Iac. 1, 17.*
28. Ipsi vos testes estis, me dixisse, non esse me Christum, sed ei praemissum. *Sup 1, 20 30. Mal. 3, 1. Matt. 11, 10. Marc. 1, 2. Luc. 1, 17. et 7, 27.*
29. Qui sponsam habet, sponsus est: sponsi autem amicus, qui et astat, et eum audit, voluptatem ex sponsi voce capit. Haec igitur mea voluptas expleta est.
30. Illum crescere, me decrescere oportet.
31. Qui superne venit, supra omnes est: qui a terra est, is et terrestris est, et terrestria loquitur. Qui a coelo venit, supra omnes est: *Io. 8, 23. 1 Cor. 15, 47.*
32. Quodque et vidit et audiuit, id testatur, et tamen eius testimonium admittit nemo. *Io. 5, 20. et 8, 26. et 12, 49. et 14, 10.*
33. Qui eius testimonium admittit, is veracem esse Deum consignat: *Rom. 3, 4. 1 Io. 5, 10.*
34. Quippe quum is quem Deus misit, Dei verba eloquatur, vtpote quem Deus sine modo spiritu donet. *Sup. 1, 16. Eph. 4, 7.*
35. Amat Pater filium, eique omnia tradidit in manum. *Matth. 11, 27. et 28, 18. Luc. 10, 22. Io. 5, 22. et 17, 2. Hebr. 2, 8.*
36. Qui Filio fidem habet, vitam consecuturus est aeternam. Qui vero Filio non paret, is vitam non videbit, sed ei imminet ira diuina. *Habac. 2, 4. 1 Io. 5, 11. Io. 3, 15. 16. et 6, 47.*

CAP. IV.

Iesus fatigatus potum petit a muliere Samaritana. Veram adorationem docet. Fatetur se esse Messiam. Cibus ipsius. Samaritani credunt in eum. Regii filium sanat.

Vt igitur cognouit Dominus pharisaeos audiuisse, Iesum plures facere discipulos, et baptizare quam Ioannem, *Supr. 3, 22. 26.*
2. (Quanquam Iesus ipse non baptizabat, sed eius discipuli)
3. Reliquit Iudaeam, et rursus abiit in Galilaeam.
4. Erat

4. Erat autem ei per Samariam iter faciendnm.

5. Itaque venit ad oppidum Samariae, nomine Sichar, prope locum, quem Iacobus Iosepho filio suo donauit,

Gen. 33,9. et 48,12. Ios. 24,32.

6. Vbi Iacobi fons erat. Igitur Iesus ex itinere fessus, ibi apud fontem resedit, hora ferme sexta.

7. Venit mulier a Samaria haustum aquam. Et Iesus ei ita dixit: da mihi bibere.

8. Eius enim discipuli iuerant in vrbem, vt cibum emerent.

9. Et mulier Samaritana sic ei respondit: qui fit, vt tu Iudaeus a me muliere Samaritana potum petas? non enim habent Iudaei cum Samaritanis commercium.

Luc. 9,52.53. Io. 8,48. Act. 10,28. 2 Reg. 17,24.

10. Et Iesus ei respondens, si Dei donum intelligeres, inquit, et quisnam sit qui a te potum postulat, tu peteres ab eo, tibique ipsi daret aquam viuam. *Es. 12,3. Io. 6,35. et 7,38.39.*

11. Tum mulier, Domine, inquit ei, neque tu haustrum habes, et puteus est profundus: vnde igitur habes istam aquam viuam: *Ier. 2,13.*

12. Num tu maior es parente nostro Iacobo, qui nobis puteum tradidit, et hac aquatione vsus est tum ipse, tum eius nati atque pecora?

13. Cui Iesus ita respondit: quisquis ex hac aqua bibit, tamen rursum sitit: *Inf. 6,58.*

14. Sed qui ex aqua, quam ego ei dedero, biberit, is nunquam sitiet: quin aqua, quam ei dedero, fiet in eo fons scaturiens ad vitam aeternam. *Inf. 6,27.35. et 7,38.39.*

15. Et mulier: Domine, imperti me ista aqua, ne sitiam, aut huc haustura veniam.

16. Cui Iesus: i euocatum virum tuum, et huc venito.

17. Non habeo virum, inquit ei respondens mulier. Et Iesus: recte dicis non habere te virum.

18. Quinque enim viros habuisti: nunc quem habes, non est tuus vir. Istud vere dixisti.

19. Hic mulier, Domine, inquit ei, video te vatem esse. *Inf. 6,14. Luc. 7,16. et 24,19.*

20. Maiores nostri in hoc monte Deum coluerunt: atqui vos dicitis Hierosolymis esse locum, vbi sit colendus.

Deut. 12,5.11. 1 Reg. 9,3. 2 Par. 7,12.

21. Cui Iesus: mulier, crede mihi, aduentat hora, quum nec in hoc monte, nec in

in hoc monte, nec Hierosolymis Patrem coletis.

22. Vos quid colatis, nescitis: nos quid colamus, scimus: quippe quia salus a Iudaeis est. *4.(2)Reg.17 29.Es. 2,3 Luc.24,47.Rom.3,2.et 9,4.*

23. Sed aduentat hora, et nunc est, quum veri cultores Patrem animo et vere colent. Etenim Pater a talibus se coli postulat.

24. Animus est Deus: et qui eum colunt, animo et vere debent colere. *2 Cor.3,17.*

25. Et mulier, scio, inquit ei, venturum esse Messiam (qui vnctus dicitur.) Is quum venerit, rem omnem nobis explicabit.

26. Et Iesus, ego is sum, inquit ei, qui tecum loquor. *Inf.9,37.*

27. Interea superuenerunt eius discipuli, et eum cum femina loqui mirati sane sunt: nullus tamen quid quaereret, aut quid cum ea loqueretur, percontatus est.

28. Igitur mulier, relicta sua situla, vrbem petiit, hominesque monuit,

29. Vt hominem viserent, qui sibi omnia facta sua dixisset: fortassis eum esse Christum.

30. Itaque ex vrbe egressi, venerunt ad eum.

31. Interea sic eum hortati sunt eius discipuli: Magister, cape cibum.

32. At ille, ego cibum habeo comedendum, inquit eis, quem vos nescitis.

33. Ac quaerentibus inter sese eius discipulis, num quis ei cibum attulisset?

34. Iesus sic eos alloquitur: mihi pastus est, eius voluntatem exsequi, qui me misit, eiusque opus absoluere.

35. Vos quidem dicitis, hinc ad quatuor menses futuram esse messem. At ego sic vobis dico: erigite oculos et rura aspicite, vt iam alba sint ad messem: *Matth 9.37.Luc 10,2.*

36. Et messor mercedem accipit, et sator fruges congerit ad victum perpetuum, vt et sator simul gaudeat et messor.

37. Nam in hoc dictum illud comprobatur: alius est qui serit, alius qui metit.

38. Ego vos misi ad metendum, quod vos non laborastis. Alii laborarunt, vos in eorum laborem inuasistis.

39. Ex ea autem vrbe multi Samaritanorum in eum crediderunt propter feminae sermonem, testificantis eum sibi, quicquid ipsa fecisset, dixisse.

40. Igitur vt ad eum vene-

runt Samaritani, rogarunt vt apud se maneret: itaque mansit illic duos dies,

41. Multoque plures ob eius sermonem crediderunt,

42. Mulierique dicebant, non se iam propter ipsius mulieris orationem credere, ipsos enim audiuisse, scireque eum vere mundi seruatorem esse Christum. *Io. 17, 8.*

43. Deinde biduo post illinc profectus, discessit in Galilaeam.

44. Ipse enim Iesus testatus est, nullum vatem in sua patria in honore esse. *Matth. 13, 57 Marc. 6, 4. Luc. 4, 24.*

45. Vt ergo venit in Galilaeam, acceperunt eum Galilaei, vt qui omnia vidissent, quae Hierosolymis in festo fecerat: nam et ipsi ad festum iuerant.

46, Venit igitur Iesus rursum Canam Galilaeae, vbi fecerat ex aqua vinum. Erat autem quidam regius, cuius filius aegrotabat Capernai. *Sup. 2, 1. 11.*

47. Is audiens Iesum ex Iudaea venire in Galilaeam, eum adiit, rogauitque vt descenderet, suumque filium sanaret: nam iam iam moriturus erat.

48. Et Iesus nisi ostenta et miracula videritis, inquit ei, non sitis credituri. *1 Cor. 1, 22.*

49. At regius, Domine, inquit, descende, priusquam moriatur puer meus.

50. Et Iesus, abi, inquit, viuit tuus filius. His Iesu verbis auditis credidit homo, et discessit.

51. Iam vero eo descendente, ei obuiam facti eius serui, nuntiarunt eius puerum viuere:

52. Eique sciscitanti, qua hora melius habuisset, dixerunt: pridie hora septima liberatum fuisse febre.

53. Cognouit itaque pater eam ipsam horam esse, qua ei dixerat Iesus, eius filium viuere: crediditque tum ipse, tum eius vniuersa domus.

54. Hoc item alterum ostentum edidit Iesus, quum ex Iudaea venisset in Galilaeam.

CAP. V.

Christus ad piscinam decumbentem sanat in sabbatho. Pharisaeos praecipiti iudicio factum suum calumniantes, auctoritate Patris sui conuincit. Diuinam suam virtutem multis argumentis, Mosis etiam testimonio comprobat.

Postea quum esset Iudaeorum festum, ascendit Iesus

ſus Hieroſolymam. *Leu. 23, 2. Deut. 16, 1.*

2. Eſt autem Hieroſolymis apud ouiaricam piſcinam, ea quae Hebraice Bethesda nuncupatur, quinque porticus habens.

3. In his iacebat ingens aegrotantium multitudo, caecorum, claudorum, tabidorum, aquae motionem expectantium.

4. Angelus enim certo tempore deſcendebat in piſcinam, aquamque turbabat: poſt quam aquae turbationem qui primus in piſcinam deſcendebat, ſanus euadebat, quocunque tandem morbo teneretur.

5. Erat illic homo quidam annum agens in morbo duodequadrageſimum.

6. Hunc vt vidit Ieſus decumbentem, et iam diu decubuiſſe cognouit, dicit ei: vis ſanus fieri?

7. Cui aegrotus, Domine, inquit reſpondens, hominem non habeo, qui me, dum turbata eſt aqua, coniiciat in piſcinam. Interim dum eo ego, alius ante me deſcendit.

8. Tum Ieſus, ſurge, inquit ei, tolle grabatum tuum et ambula. *Matth. 9, 6. Marc. 2, 11. Luc. 5, 24.*

9. Atque homo confeſtim ſanus euaſit, et ſublato ſuo grabato, ambulabat. Erat autem ea die ſabbathum. *Inf 9, 14.*

10. Itaque dicebant Iudaei curato: ſabbathum eſt: non licet tibi tollere grabatum. *Exod. 20, 10. Deut 5, 13. Neh. 13, 19. Ier. 17, 21. Matth. 12, 2. Marc. 2, 24. Luc. 6, 2.*

11. Quibus ille ſic reſpondit: qui me ſanum effecit, is mihi iuſſit vt grabatum meum tollerem, et ambularem.

12. Igitur eum interrogarunt, quis eſſet homo, qui ei iuſſiſſet vt ſuum grabatum tolleret, et ambularet.

13. At ille ſanatus neſciebat quis eſſet. Ieſus enim ſeſe ſubduxerat, quum eſſet hominum turba in eo loco.

14. Poſtea nactus eum Ieſus in fano ſic alloquitur: en ſanus euaſiſti: noli amplius peccare, ne quid tibi deterius accidat. *Matth. 12, 45. Inf. 8, 11.*

15. Homo Iudaeis nuntiatum iuit, Ieſum eſſe, qui ſe ſanum effeciſſet.

16. Hanc ob cauſam inſectabantur Ieſum Iudaei, et occidere conabantur, quod ea ſabbatho faceret.

17. At Ieſus contra ſic eis dixit: Pater meus hactenus

operatur, et ego operor. *Io. 14, 10.*

18. Hanc igitur ob rem magis eum interficere Iudaei conabantur, quod non solum sabbathum rumperet, sed etiam Patrem suum diceret Deum, sese Deo parem faciens. *Inf. 7, 19. et 8, 38. et 9, 4. et 10, 33. Phil. 2, 6.*

19. Respondit igitur eis Iesus huiusmodi verbis: illud vobis etiam atque etiam confirmo, nihil posse filium ex seipso facere, nisi quid facientem Patrem viderit; quae enim ille facit, haec Filius quoque similiter facit. *Inf. v. 30. et 8, 38.*

20. Nam Pater filium amat, eique ostendit omnia, quae facit ipse: quin etiam his maiora ei monstrabit opera, vt vos admiremini. *Io. 3, 35.*

21. Vt enim Pater mortuos suscitat ac viuificat, sic etiam filius quos vult viuificat.

22. Nec enim Pater quenquam iudicat, sed omne iudicium Filio dedit, *Matt. 11. 27. et 28, 18. Io 3, 35. et 17, 2. Act 17, 31.*

23. Vt omnes Filium honorent, quemadmodum Patrem honorant. Qui Filium non honorat, Patrem non honorat, qui eum misit. *1 Io. 2, 23.*

24. Illud etiam atque etiam certo scitote: qui sermonem meum audit, et ei credit, qui me misit, is vitam habet aeternam: nec in iudicium venturus est, sed ex morte migrauit in vitam. *Io 3, 18. et 6, 46. 47 et 8, 51. Rom. 8. 24. Eph. 2, 6. 1 Io. 3, 2. Luc. 23, 43.*

25. Illud iterum atque iterum sic certo habetote, venire horam, et nunc esse, quum mortui audient filii Dei vocem, et qui audiuerint, reuiuiscent. *Eph 2, 1. 5. 1 Tim. 5, 6. Apoc. 3, 1 Rom. 6, 4. Gal. 2, 20.*

26. Vt enim Pater vita praeditus est, sic etiam Filio dedit vita praeditum esse,

27. Eique potestatem dedit etiam iudicium exercendi, quoniam homine natus est.

28. Nolite hoc mirari, nam venit hora, in qua omnes, qui in monimentis erunt, audient eius vocem: *Dan. 11, 2. 1 Cor. 15, 52. 1 Thess. 4, 16.*

29. Et prodibunt, qui bona fecerint, vt ad vitam resurgant: qui vero vitiosa egerint, vt ad supplicium resurgant. *Matth 25, 46.*

30. Nihil possum ex me ipso facere. Vt audio, sic iudico, iustumque est meum iudicium: quippe qui non meae, sed eius, qui me misit, Patris

tris voluntati ſtudeam. *Sup. v. 19. Inf. 6,38.*

31. Si ego de meipſo teſtor, meum teſtimonium verum non eſt. *Inf. 8,14.*

32. Alius eſt, qui de me teſtatur, ac verum eſſe teſtimonium quod de me dicit, ſcio. *Eſ. 42,1. Matth. 3,17. et 17,5.*

33. Vos ad Ioannem miſiſtis, isque verum teſtatus eſt: *Supr. 1,19.*

34. Ego vero non ab homine teſtimonium admitto: ſed haec dico, vt vos ſalui ſitis.

35. Ille ardens lucensque lucerna erat, cuius in lumine vos ad tempus exultare voluiſtis:

36. At ego teſtimonium habeo maius, quam Ioannis. Quae enim opera mihi perficienda Pater tradidit, haec, quae ego facio, opera de me teſtantur, me a Patre eſſe miſſum:

Matth. 3,17. et 17,5. Marc. 1,11. et 9,7. Luc. 3,22. et 9,35. Io. 1,33. et 6,27. et 8,18. et 10, 25. et 12,28. 2 Pet. 1,17.

37. Et qui miſit me Pater, is de me teſtatus eſt, et vos eius neque vocem audiuiſtis vnquam neque ſpeciem vidiſtis. *Exod. 33,20. Deut. 4,12. 1 Tim. 6,16. 1 Io. 4,12.*

38. Neque ſermonem habetis manentem in vobis, quoniam quem miſit ille, huic vos non creditis.

39. Scrutamini ſcripturas, quandoquidem in eis vos aeternam habere vitam putatis, et eae ſunt, quae de me teſtantur: *Luc. 16,29. Act. 17, 11. Deut. 18,15.*

40. Et tamen ad me venire non vultis, vt vitam adipiſcamini.

41. Gloriam ab hominibus non admitto:

42. Verum vos noui non eſſe Dei amore praeditos.

43. Ego in mei Patris nomine veni, nec accipitis me: ſi alius in ſuo nomine venerit, eum accipietis.

44. Qui poſſitis credere vos, qui et alii ab aliis gloriam accipiatis: neque gloriae, quae a ſolo Deo eſt, ſtudeatis? *Inf. 12,43. Rom. 2,29.*

45. Ne putate fore vt ego vos apud Patrem accuſem: eſt qui vos accuſet, Moſes, in quo vos ſpem habetis.

46. Si enim Moſi crederetis, mihi crederetis, vtpote cum is de me ſcripſerit. *Gen. 3,15. et 22,18. et 49,10. Deut. 18,15.*

47. Quod ſi illius ſcriptis non creditis, quomodo meis verbis credetis?

CAP. VI.

Quinque panibus, et duobus piſciculis cibantur. Secedens Chriſtus

Christus, discipulos nauigantes aquis inambulans assequitur. De vero et non perituro pane vitae disserit. Murmurant Iudaei: et discipuli plerique recedunt ab eo. Apostoli Dei filium esse fatentur.

Postea traiecit Iesus Galilaeae lacum Tiberiadis,

2. Sequente eum frequenti hominum multitudine, quod viderent quam portentosa faceret in aegrotantibus.

3. Conscendit autem Iesus montem, et ibi cum suis discipulis resedit,

4. Quum quidem instaret pascha Iudaeorum festum. *Exod* 12,18. *Leu.* 23,5. *Num.* 28,16. *Deut.* 16,1.

5. Sublatis igitur oculis Iesus videns ingentem hominum multitudinem ad se venire, dicit Philippo: Vnde panes ememus, quos hi comedant? *Matth.* 14,15. *Marc.* 6,35. *Luc.* 9,12.

6. Id autem dicebat, eius tentandi gratia: sciebat enim ipse, quid facturus esset.

7. Cui Philippus ita respondit: ducentorum denariorum panes non satis sunt eis, vt eorum quisque paululum quid accipiat.

8. Tum vnus ex eius discipulis, Andreas Simonis Petri frater, sic eum alloquitur:

9. Est hic quidam puer, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces: sed haec quantula sunt ad tam multos? 2 *Reg.* 4,43.

10. Et Iesus, facite, inquit, vt homines discumbant. Erat autem in eo loco multum graminis. Igitur discubuere viri, numero circiter quinquies mille.

11. Et Iesus sumtos panes, actis gratiis, distribuit discipulis, discipuli porro discumbentibus, itidemque ex piscibus quantum voluerunt. 1 *Sam.* 9,13.

12. Atque illis expletis, iussit discipulis suis, vt superantia frusta colligerent, ne quid periret.

13. Itaque collegerunt, et duodecim canistra ex quinque hordeaceis panibus repleuere frustis, quae conuiuis superfuerant.

14. Igitur homines videntes quod ostentum edidisset Iesus, dicebant eum vere vatem illum esse, qui in orbem venturus esset. *Deut.* 18,15. *Luc* 7,16. *et* 24,19. *Io.* 1,21. *et* 4,19. *et* 7,40.

15. At Iesus intelligens venturos esse, et se rapturos, vt regem facerent, secessit rursus

ſus in montem ipſe ſolus.

16. Deinde ſub veſperam deſcenderunt eius diſcipuli ad lacum, *Matth.*14,22. *Marc.*6, 47.

17. Et conſcenſa naui, contendebant trans lacum ad Capernaum: et iam contenebrauerat, nec ad eos venerat Ieſus.

18. Et lacus vehementi flante vento concitabatur.

19. Poſtquam igitur ſtadia fere vinginti quinque aut triginta remigarunt, aſpiciunt ambulantem in lacu Ieſum, ac prope nauem progreſſum: itaque territi ſunt.

20. Et Ieſus dixit eis: ego ſum, ne timete.

21. Et illi eum in nauem accipere voluerunt, ac protinus appulit nauis ad terram, ad quam tendebant.

22. Poſtero die hominum turba, quae trans lacum erat, videns nullam illic aliam eſſe nauim, niſi vnam illam, quam conſcenderant eius diſcipuli, neque Ieſum cum ſuis diſcipulis ingreſſum eſſe nauim, ſed ſolos eius diſcipulos abiiſſe;

23. Alias autem naues a Tiberiade, veniſſe prope eum locum, vbi illi panem actis a Domino gratiis comederant:

24. Quum, inquam, vidiſſet hominum turba illic nec Ieſum adeſſe, nec eius diſcipulos, conſcenderunt et ipſi naues, et ad Capernaum venerunt, Ieſum quaerentes.

25. Quem trans lacum nacti, ſic alloquuntur: Magiſter, quando huc veniſti?

26. Quibus ita reſpondit Ieſus: profecto, profecto, inquam, non ideo me quaeritis, quia portenta vidiſtis, ſed quia panes comediſtis ad ſatietatem.

27. Procurate non periturum cibum, ſed in omnem perennitatem permanſurum, quem vobis homine natus dabit; hunc enim Pater conſignauit Deus:

*Io.*1,32. *et* 4,14. *et* 5,37. *et* 6. 40. 54. *et* 8,18. *Matth.*3,17. *et* 17, 5. *Marc.* 1, 11. *et* 9,7. *Luc.*3,22. *et* 9,35. 2 *Pet.*1,17.

28. Et illi, quid agemus, inquiunt, vt diuina opera faciamus?

29. Quibus reſpondens Ieſus, hoc diuinum opus eſt, inquit, vt in eum credatis quem ille miſit. 1 *Io.* 3, 23.

30. Et illi: quod ergo tu ſpecimen das, vt, eo viſo, tibi credamus? Quid facis?

Matth. 12,38. *et* 16,1, *Marc.* 8,11. *Luc.* 11,29. 1 *Cor.*1,22.

31. Maiores noſtri Manna

in solitudine comederunt, quemadmodum scriptum est: panem de coelo dedit eis comedendum. *Exod.* 16, 4.14. *Num.*11,7. *Ps.*77,(78.) 24.*Sap.*16,20.1 *Cor.*10,8.

32.Quibus Iesus, hoc vobis, inquit, etiam atque etiam confirmo, non Mosem vobis panem dedisse de coelo: sed meus Pater verum vobis de coelo panem dat.

33. Nam diuinus panis est qui de coelo descendit, vitamque dat mundo.

34.Tum illi:Domine,da nobis perpetuo panem istum.

35. Et Iesus: ego sum panis vitalis. Qui venit ad me, nunquam esuriet: et qui mihi fidem habet, nunquam sitiet. *Eccl.*24,29.*Es.*55,1. *Io.*4,14.*et*7,37.

36. Sed hoc vobis dico: vos et videtis me, neque creditis.

37. Quicquid mihi dat Pater, ad me veniet: et venientem ad me ego non eiicio foras.

38.Descendi enim de coelo, non vt meam,sed vt eius,qui me misit, voluntatem exsequar: *Matth.*26,39*Marc.*14, 36.*Luc.*22,42.*Io.*4,34,*et*5,30.

39. Haec est autem eius, qui me misit, Patris voluntas,vt quicquid mihi dederit,nihil ex eo deperdam, sed id vltimo die exsuscitem.

*Io.*10,28.*et* 17,12.*et* 18,9.

40.Haec est autem eius,qui me misit, voluntas, vt quisquis filium videt,in eumque credit, vitam adipiscatur aeternam, et ego eum vltimo die exsuscitem. *Supr.*3,15.16.

41. At Iudaei de eo fremere, quod se dixerat esse panem,qui de coelo descendisset.

42. Nonne hic est Iesus, dicebant, Iosephi filius, cuius nos patrem matremque nouimus? Qui fit ergo, vt is se de coelo descendisse dicat?

*Matth.*13,55.*Marc.*6,3. *Luc.*4,22.

43. At Iesus sic eis contra respondit: ne mussate inter vos;

44. Nemo potest ad me venire, nisi Pater, qui me misit, eum trahat, a me vltimo die suscitandum.

45.Scriptum est in vatibus: eruntque omnes diuinitus docti Quisquis ergo ex patre audiuit ac didicit, is ad me venit. *Es.*54,13.*Ier.*31,34. *Heb.*8,10.*et* 10,16.

46. Non quia Patrem viderit quisquam, nisi qui est a Deo,is Patrem vidit. *Matt.*11, 27.*Luc.*10,22.*Sup.*1,18.

47. Hoc etiam etiamque vobis

vobis confirmo, qui in me credit, vitam habet aeternam. *Sup.* 3,16.18.36.

48. Ego sum panis vitalis.

49. Maiores vestri, qui Manna vixerunt in deserto, tamen mortui sunt *Exod.* 16,15. *Num.* 11,7. *Ps* 78,24. 1 *Cor.* 10, 5. *Heb.* 3,16,19.

50. Hic est panis, qui de coelo descendit, quo qui vescatur, non sit moriturus.

51. Ego sum panis viuus, qui de coelo descendit: quo pane qui vescetur, viuet in perpetuum. Panis autem quem ego dabo, caro mea est, quam ego pro mundi vita dabo. *Io.* 3,13.

52. At Iudaei sic inter sese decertare: quomodo potest hic nobis carnem suam dare comedendam? *Sup.* 3,9.

53. Et Iesus: hoc certo certoque scitote, inquit eis, nisi homine nati et carnem comederitis, et sanguinem biberitis, non esse vos vita praeditos. *Matth.* 26, 26. 1 *Cor.* 11.23. *etc.*

54. Qui mea carne vescitur, meumque sanguinem bibit, is vitam habet aeternam, eumque ego vltima die suscitabo. *Supr.* 4,14.

55. Caro enim mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potio.

56. Qui mea carne vescitur, meumque sanguinem bibit, is in me manet et ego in eo.

57. Quemadmodum viuit Pater, qui me misit, ita et ego per Patrem viuo: et qui me vescetur, is quoque per me viuet.

58. Hic est panis, qui de coelo descendit, non quale manna, quo quum vixerint maiores vestri, tamen mortui sunt. Hoc pane qui vescetur, viuet in sempiternum. *Sup.* 3, 13.

59. Haec dixit in synagoga docens Capernai.

60. Quibus auditis multi ex eius discipulis dixerunt: durus est hic sermo, quis eum audire possit?

61. At Iesus apud seipsum intelligens, suos discipulos de eo mussare, sic eos affatur: hoc vos offendit?

62. Quid si videatis homine natum eo ascendentem vbi erat antea? *Sup.* 3, 13. *Marc.* 6,19. *Luc.* 24,51. *Act.* 1,9. *Ephes.* 4, 8.

63. Spiritus est, qui viuificat: caro nihil prodest. Verba, quae ego vobis loquor, spiritus sunt et vita sunt. 2 *Cor.* 3, 6.

64. Sed sunt ex vobis quidam, qui non credunt. Sciebat enim a principio Iesus,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0219-9 DFG

quinam essent, qui non crederent, et quis se proditurus esset. *Sup. 2, 25. Inf 13, 11.*

65. Hanc ob causam, inquit, dixi vobis, neminem ad me venire posse, nisi id ei datum fuerit a Patre meo. *Sup. v. 44.*

66. Ex illo multi eius discipulorum retro abierunt, nec amplius cum eo versabantur.

67. Igitur Iesus duodecim sic allocutus est: num vos quoque vultis discedere?

68. Cui Simon Petrus ita respondit: Domine, ad quem abeamus? Tu aeternae vitae verba habes: *Act. 5, 20.*

69. Et nos credimus et nouimus, te esse Christum viuentis Dei filium.

Matth 16, 16 Marc. 8, 29. Luc 9, 20. Inf. 11, 27.

70. Et Iesus, quum ego vos duodecim elegerim (inquit eos alloquens) vnus vestrum diabolus est.

Luc. 6, 13. Inf 8, 44.

71. Dicebat autem Iudam Simonis filium Iscariotam: is enim eum proditurus erat, quum vnus esset ex duodecim.

CAP. VII.

Christus affines ad festum tabernaculorum profectos, clam sequitur. Docet in templo. Varia de illo sunt vulgi iudicia. Sacerdotes iubent eum comprehendi. Dissidium in turba propter eum. Et inter pharisaeos et satellites ad capiendum eum missos. Et Nicodemum.

Postea versabatur Iesus in Galilaea: nolebat enim in Iudaea versari, quod eum conarentur interficere Iudaei.

2. Instabat autem Iudaeorum festum vmbraculorum. *Leu. 23, 34.*

3. Et eum sic allocuti sunt eius fratres: migra hinc, et in Iudaeam proficiscere, vt tui quoque discipuli ista, quae tu facis, opera videant. *Matt. 12, 46. Marc. 3, 31. Act. 1, 14.*

4. Nemo enim quicquam facit in occulto, qui se celebrem esse studeat. Si ista facis, patefacito te ipsum mundo.

5. Nec enim eius fratres fidem ei habebant. *Marc 3, 21.*

6 Et Iesus ait eis: nondum adest meum tempus: at vestrum tempus semper est paratum.

7. Non potest mundus odisse vos: at me odit, quoniam ego testor eius opera esse mala. *Io 3, 19. et 14, 17. et 15, 18.*

8. Vos ascendite ad hoc festum: ego nondum ad hoc festum ascendo, quod meum

um tempus nondum est completum. *Infr. 8, 20.*

9. Haec ad eos fatus mansit in Galilaea.

10. Deinde postquam ascenderunt eius fratres, ascendit et ipse ad festum non palam, sed subocculte.

11. Igitur Iudaei eum in festo requirebant, et vbinam esset ille, quaerebant:

12. Multusque de eo fremitus erat vulgo, partim eum bonum esse dicentibus, partim negantibus, sed vulgus hominum ab eo decipi. *Sup. 6, 14. Infr. v. 40. et 9, 16. et 1, 19. Matth. 21, 46 Luc. 7, 16.*

13. Nemo tamen aperte de eo loquebatur, prae Iudaeorum metu. *Infr. 9, 22. et 12, 42. et 19, 38.*

14. Iam vero medio festo ascendit Iesus in fanum, et docebat,

15. Mirantibus Iudaeis, et quo pacto literas nosset quaerentibus, quum non didicisset

16. Quibus Iesus hac oratione respondit: mea doctrina, mea non est, sed eius, qui me misit. *Inf. 8, 28. et 12, 49. et 14, 10. 24.*

17. Si quis volet eius voluntati parere, cognoscet de doctrina, vtrum ea sit a Deo, an ego mea sponte loquar.

18. Qui sua sponte loquitur, suae ipsius gloriae studet: qui vero eius, a quo missus est, gloriae studet, is verax est, et ab iniustitia alienus. *Supr. 5, 41.*

19. Moses legem vobis tradidit, et tamen nullus vestrum legi paret. Quid me interficere conamini? *Exod. 20, 1. et 24, 3. Supr. 5, 16. 18. Infr. 10, 39. et 11, 53. Matth. 12, 14. Marc. 3, 6. Act. 7, 53.*

20. Et vulgus, tu furis, inquiunt respondentes: quis te conatur interficere? *Inf. 8, 48. 52. et 10, 20.*

21. Quibus Iesus ita respondit: ego opus vnum feci, et vos omnes miramini.

22. Ideo vobis circumcisionem tradidit Moses, non quod ea sit a Mose, sed a maioribus: et circumciditis sabbatho hominem. *Gen. 17, 10. Leu. 12, 3.*

23. Si circumcisionem accipit homo sabbatho, vt non soluatur Mosis lex: mihi succensetis, quod totum hominem sanum effeci in sabbatho?

24. Ne ex aspectu iudicate, sed iustum iudicium facite. *Deut. 1, 16. Prou. 24, 23. Iac. 2, 1.*

25. Dicebant ergo quidam Hierosolymitanorum: non-

ne hic eſt, quem conantur occidere?

26. Atqui aperte loquitur, nec ei quicquam contradicitur: num vere norunt proceres, eum vere eſſe Chriſtum?

27. Sed hunc ſcimus, vnde ſit: at Chriſtus quum venerit, vnde ſit, nemo ſciet. *Matth.* 13,55. *Marc* 6,3. *Luc.* 4,22.

28. At Ieſus in fano clamans, docebat huiusmodi verbis, ſcilicet vos me noſtis, et vnde ſim noſtis: ego vero mea ſponte non veni, ſed ab eo miſſus, qui verax eſt, quem vos non noſtis.

Inf. 8,26. 42,55. *Rom.* 3,4.

29. At ego eum noui, quippe quum ab eo ſim, quumque is me miſerit.

Matth. 11,27. *Inf.* 10, 15.

30. Illi vero eum comprehendere conabantur, nec tamen quisquam ei manus iniecit, quoniam nondum venerat eius hora. *Marc.* 11,18. *Luc.* 19,47. *et* 20, 19. *Supr. v.* 19. *Inf.* 8, 20. 37.

31. At ex plebe frequentes ei fidem habuerunt, et ita dictitabant: Chriſtus quum venerit num plura portenta edet, quam hic edidit?

Infr. 8, 30.

32. Haec vulgo de eo muſſari audientes phariſaei, miſerunt tum ipſi, tum pontifices miniſtros, qui eum comprehenderent.

33. Quibus Ieſus ita dixit: poſtquam adhuc paruo tempore apud vos fuero, diſcedam ad eum, qui me miſit.

Inf. 13,33. *et* 6,16.

34. Quaeretis me, nec invenietis: atque vbi ero ego, eo vos venire non poteſtis.

Inf. 8,21. *et* 13,33.

35. At Iudaei ſic apud ſeſe dictitare: quonam abiturus eſt hic, vt nos eum non ſimus inuenturi? Num in diſperſas Graecorum nationes diſceſſurus eſt, docturusque Graecos?

36. Quod eſt id dictum, quo dixit: quaeretis me, nec inuenietis: et vbi ero ego, eo vos venire non poteſtis:

37. Poſtremo autem eo die, qui erat feſti celeberrimus, conſtitit Ieſus, et hiſce verbis clamauit: ſi quis ſitit, veniat ad me, et bibat.

Leu 23,36. *Eſ.* 55,1. *Sup* 4,14. *et* 6,35. *Apoc.* 22,17.

38. Qui mihi fidem habet, vt perhibent literae, eius ex ventre fluent perennis aquae flumina. *Deut.* 18,15. *Eſ.* 12,3. *Supr.* 4, 14.

39. Id autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant, qui in eum crederent.

Nondum

Nondum enim erat Spiritus ſanctus, vtpote quum Ieſus nondum glorioſus eſſet factus. *Ioel. 2, 28. Act. 2, 17. Inf. 16, 7.*

40. Plerique igitur ex plebe, audita ea oratione, dicebant eum eſſe vere vatem. *Deut. 18, 15. Matt. 21, 46. Luc. 7, 16. Sup 1, 21. et 4, 42. et 6, 14.*

41. Alii dicebant eſſe Chriſtum: alii Chriſtum a Galilaea profecturum negabant: *Sup. 1, 46. Inf. v. 52.*

42. Quippe quum in literis haberetur, ex Dauidis ſemine, et a Bethlehema (quo in vico fuerat Dauid) profecturum eſſe Chriſtum. *1 Sam. 16, 1. 4. Pſ. 132, 11. Mich 5, 2. Matth. 2, 5. Luc. 2, 4.*

43. Itaque propter eum exſtitit in vulgo diffidium: *Inf. 9, 16. et 10, 19.*

44. Atque eorum nonnulli eum comprehendere volebant, ſed nullus ei manus iecit.

45. Venerunt igitur miniſtri ad pontifices et phariſaeos, et quaerentibus illis, cur eum non adduxiſſent,

46 Reſponderunt, nullum vnquam hominem ſic locutum eſſe, vt is homo.

47. At phariſaei contra, num vos quoque decepti eſtis? inquiunt eis:

48. Num quis ex proceribus in eum credidit, aut ex phariſaeis? *Inf. 12, 42. 1 Cor. 1, 20 et 2, 8. Act. 6, 7.*

49. At iſta plebs ignara legis, nefaria eſt.

50. Hic Nicodemus, qui eum noctu conuenerat, et erat ex eorum numero, ſic ad eos verba facit: *Sup. 3, 2.*

51. An lex noſtra hominem damnat, niſi prius eum audiuerit, eiusque factum cognouerit? *Exod. 23, 1. Leu. 19, 15. Deut 1, 17. et 17, 4. 8. et 19, 15.*

52. Cui ille ſic reſponderunt: an tu quoque a Galilaea es? Perſcrutare et videbis, nullum ex Galilaea exſtitiſſe vatem. *Eſ. 9, 1. 2. Matth. 4, 15. Sup. 1, 46.*

53. Ita in ſuam quisque domum diſceſſerunt.

CAP. VIII.

Mulieri in adulterio deprehenſae condonantur peccata. Chriſtus lux mundi. Phariſaei quaerunt vbi ſit ipſius Pater. Filii Abrahae. Filii Dei. Satan mendacii pater. Abraham vidit diem Chriſti.

Ieſus autem in oliuarum montem diſceſſit.

2. Deinde mane rurſus venit in fanum: omnique ad eum veniente populo, conſidet et eos docet.

3. Adducunt autem ad eum ſcribae et pharisaei mulierem in adulterio deprehenſam, eaque in medio conſtituta,

4. Sic eum alloquuntur: Magiſter, haec mulier deprehenſa eſt in ipſo facinore, quum adulteraret.

5. In lege autem Moſes nobis tales lapidandas eſſe praecepit. Tu igitur quid ais? *Leu.* 20,10. *Deut.* 22,22.

6. Hoc autem dicebant, eius tentandi cauſa, vt eum accuſare poſſent. At Ieſus ſeſe proclinare, et digito humum exarare.

7. Ac illis eum interrogare pergentibus, erexit ſe, et, qui veſtrum peccati expers eſt, primus in eam lapidem iaciat. *Deut.* 17, 7.

8. Haec locutus, ſeſe rurſum proclinat, et terram inſcribit.

9. Quo audito illi diſcedunt ſinguli, a ſenioribus exorſi: relictusque eſt ſolus Ieſus, et aſtans in medio femina.

10. Tum Ieſus vt ſeſe erexit, et neminem, excepta muliere, vidit, dixit ei: mulier, vbi ſunt illi accuſatores tui? Nullus te condemnauit?

11. Nullus domine, inquit illa. Et Ieſus: nec ego te condemno. Abi et deinceps peccare noli,

12. Item eos Ieſus ſic allocutus eſt: ego ſum lux mundi. Qui me ſequetur, non in tenebris gradietur, ſed vitae lumen habebit. *Sup.* 1, 5.9. *Inf.* 9, 5. *et* 12, 46.

13. Et pharisaei, tu de teipſo teſtaris, inquiunt ei, teſtimonium tuum verum non eſt.

14. Quibus Ieſus contra: et ſi ego de me ipſo teſtor, eſt tamen verum meum teſtimonium, vt qui ſciam vnde venerim, et quo abeam; vos neque vnde venerim, neque quo diſcedam ſcitis. *Sup.* 5, 31.

15. Vos more hominum iudicatis: ego neminem iudico.

16. Et ſi iudicarem ego, iudicium meum verum eſſet: vtpote qui non ſim ſolus, ſed vna mecum etiam adſit, qui miſit me pater.

17. In veſtra quoque lege ſcriptum eſt, duorum hominum teſtimonium eſſe verum. *Deut.* 17,6. *et* 19,15. *Mat.* 18,16. 2*Cor.* 13,1. *Heb.* 10,20.

18. De me et ego ipſe teſtimonium dico, et dicit etiam is, qui miſit me Pater.

19. Et illi, vbi eſt tuus pater? inquiunt ei. Vos neque me

me noſtis (reſpondit Ieſus) neque patrem meum. Si me noſſetis, etiam patrem meum noſſetis.

20. Hanc orationem habuit Ieſus apud fiſcum, docens in fano nec eum comprehendit quisquam, quod nondum venerat eius hora. *Sup.7,8.30.*

21. Sic autem eos rurſus allocutus eſt Ieſus: ego abiturus ſum, et vos me requiretis, atque in veſtro peccato moriemini. Quo ego abibo, vos non poteſtis venire.

Sup.7,34. Inf.13,33.

22. Et Iudaei, num ipſe ſe interficiet, inquiunt, vt dicat, quo ipſe abiturus eſt, non poſſe venire nos?

23. At ille, vos inferne eſtis, inquit eis, ego ſuperne ſum. Vos ex hoc mundo eſtis, ego non ſum ex hoc mundo.

24. Itaque dixi vobis, vos in peccatis veſtris morituros. Niſi enim me eum eſſe credideritis, in peccatis veſtris moriemini.

25. Et illi, tu quis es? inquiunt ei. Quibus Ieſus, id quod iam dudum vobis eloquor, inquit.

26. Multa habeo de vobis dicere, et quidem cum iudicio: ſed vt qui me miſit, verax eſt, ſic ego ea demum, quae ex eo audiui, apud mundum eloquor. *Sup.7,28.*

27. Quum illi eum ſibi de patre loqui non intelligerent,

28. Ieſus ſic eos alloquitur: poſtquam homine natum extuleritis, tum intelligetis eum eſſe me, qui mea ſponte faciam nihil: ſed ſicut me docuit Pater meus, haec loquar:

29. Eumque qui me miſit, adeſſe mihi. Non me deſeruit ſolum Pater, quandoquidem ego ſemper, quae ei accepta ſint, facio.

30. Haec eo loquente, frequentes in eum crediderunt.

31. Igitur Ieſus eos Iudaeos, qui ſibi fidem habebant, ſic allocutus eſt: ſi vos in meis dictis manebitis, vere mei diſcipuli eritis,

32. Veritatemque cognoſcetis, quae veritas vos in libertatem vindicabit.

33. Illi contra: Abrahami progenies ſumus, neque cuiquam vnquam ſeruuimus: qui fit, vt tu dicas, nos liberos factum iri?

34. Quibus Ieſus reſpondit: certe, certe inquam vobis, quisquis peccatum facit, peccati ſeruus eſt.

Rom.6,16.20. 2 Pet.2,19.

35. Seruus autem domi non manet

manet perpetuo: filius manet perpetuo.

36. Quod si vos filius liberos fecerit, reipsa liberi eritis

37. Scio vos Abrahami progeniem esse: sed cupitis interficere me, quoniam oratio mea in vobis locum non habet.

38. Ego quod a meo patre cognoui, loquor: itidem vos quod didicistis a patre vestro, facitis.

39. Cui illi contra: pater noster Abrahamus est. Et Iesus, si Abrahami nati essetis, inquit eis, Abrahamo digna faceretis.

40. At nunc cupitis me perimere, hominem, qui verum vobis effatus sum, quod ex Deo audiui. Istud non fecit Abrahamus.

41. Vos patre vestro digna facitis: cui illi: nos ex stupro nati non sumus; vnum patrem habemus Deum.

42. Si Deus esset pater vester (inquit eis Iesus) amaretis me: ego enim a Deo profectus veni: nec enim mea sponte veni, sed ille me misit.

43. Cur meam orationem non agnoscitis? Quia mea dicta audire non potestis.

44. Vos ex patre diabolo estis, patrisque vestri libidinibus libenter obtemperatis. Ille ab initio fuit homicida, nec in veritate perstitit; quippe qui non sit veritate praeditus. Quando falsum loquitur, de suo loquitur, vt qui sit mendax, mendaciique pater.

1Io.3,8 Iud.v.6.

45. At mihi vos, qui verum dico, non creditis.

46. Quis me vestrum coarguerit peccati? Quod si verum dico, cur mihi vos non creditis?

47, Qui a Deo est, Dei verba audit. Vos ideo non auditis, quod a Deo non estis.

1Io. 4,6.

48. Tum contra Iudaei: an non recte dicimus nos, te esse Samaritanum, et daemonium habere? *Sup.7,20. Inf.10 20.*

49. Quibus Iesus respondit: ego daemonium non habeo, sed Patrem meum honoro: vos vero me probro afficitis.

50. Sed non ego meae gloriae studeo: est qui studeat et cum ratione.

51. Hoc vobis etiam atque etiam confirmo, si quis meae orationi paruerit, eum nunquam visurum esse mortem.

52. Tum Iudaei: nunc intelligimus, te daemonium habere. Abrahamus ipse mortuus

mortuus est, ipsique vates: tu dicis, si quis orationi tuae paruerit, eum nunquam visurum esse mortem.

53. Num tu maior es patre nostro Abrahamo? qui tamen mortuus est, et vates ipsi mortui sunt. Quem tu te facis?

54. Respondit Iesus: si ego me ipsum laudarem, laudatio mea nihil esset: est Pater meus, qui me laudat, quem vos dicitis, esse vestrum Deum.

55. Et tamen eum non nouistis: at ego eum noui: et si eum mihi notum esse negarem, vestri similis essem, mendax. Sed eum noui, eiusque dictis pareo.

56. Abrahamus ille parens vester meam diem videre gestiuit, et vidit, idque laetatus est.

57. At Iudaei: quinquaginta annos nondum habes, et Abrahamum vidisti?

58. Quibus Iesus: hoc mihi certo, certoque credite, priusquam Abrahamus esset, ego sum.

59. Tum illi lapides sustulerunt, quos in eum coniicerent: at Iesus sese abdidit, et ex fano exiit. *Inf.10,31.*

CAP. IX.

Christus coeci nati oculos in sabbatho aperit. Qui quum diu contra pharisaeos disputasset, a synagoga eiectum Christus aeternae lucis cognitione donat.

Praeteriens autem Iesus vidit hominem a natiuitate coecum.

2. De quo sic eum interrogauerunt eius discipuli: Magister, vtrum quia peccauerit hic, an quia eius parentes, coecus natus est?

3. Quibus Iesus respondit: neque quia ipse, neque quia eius parentes peccauerint, sed vt in eo diuina opera patefiant.

4. Mihi agenda sunt eius, qui me misit, negotia, dum dies est. Veniet nox, quum operari nemo potest.

5. Donec in mundo sum, lux mundi sum. *Sup 1,5.9. et 8,12. Infr.12,35.46.*

6. Haec locutus, spuit humi, et ex sputo lutum fecit, quod lutum coeci oculis illeuit,

7. Eique iussit vt iret lotum in piscina Siloa, quod verbum idem est atque missus. Atque ille iuit, et lauit, rediitque videns.

8. Tum vicini et qui eum ante coecum esse viderant, quaerebant, num is esset, qui antea sedebat et mendicabat.

9. Alii eum esse, alii eius similem

milem esse dicebant. Ipse, eum se esse aiebat:

10. Et sciscitantibus quo pacto ei aperti fuissent oculi?

11 Sic respondit: homo, nomine Iesus, lutum fecit, et mihi oculos illeuit, iussitque vt irem ad piscinam Siloam, et lauarem. Ego iui, et laui, et dispexi.

12. Et illi: vbi est ille? Nescio, inquit.

13, Illi eum qui fuerat aliquando coecus, ad pharisaeos ducunt.

14. Erat autem sabbathum, quando Iesus facto luto eius oculos aperuit.

15. Igitur eum rursus interrogarunt pharisaei, quo pacto dispexisset? Quibus ille, lutum, inquit, imposuit meis oculis, et laui, et video.

16. Tum quidam pharisaeorum dicere, eum hominem a Deo non esse, quod sabbathum non ageret Alii sic dicere: qui posset improbus homo tam prodigiosa facere? Ita quum esset inter eos dissensio,

17. Sic coecum rursus interrogant: tu quid de eo dicis, qui tibi oculos aperuerit? Vatem esse, inquit ille.

18. At Iudaei eum et coecum fuisse, et dispexisse non crediderunt, donec accersitos eius parentes, qui dispexerat,

19. Sic interrogarunt: hiccine filius est vester, quem vos dicitis, coecum esse natum? Qui fit ergo, vt nunc cernat?

20. Quibus eius parentes ita responderunt: hunc filium esse nostrum, et coecum fuisse natum, scimus:

21. Quomodo vero nunc cernat, nescimus: aut quis ei aperuerit oculos, nos nescimus: ipse iam grandis est, ipsum interrogate: ipse de se ipso loquetur.

22. Haec eo dixerunt eius parentes, quod Iudaeos formidabant. Iam enim conspirauerant Iudaei, vt si quis eum Christum esse confiteretur, is Synagogae communione privaretur.

Infr. 12, 42.

23. Hanc ob causam dixerunt eius parentes, iam grandem esse: ipsum interrogarent.

24. Illi igitur denuo hominem euocarunt, qui coecus fuerat: eique dixerunt: tribue Deo gloriam: nos scimus, hunc hominem improbum esse,

25. Et ille respondens, an improbus sit, inquit, nescio:

vnum

vnum ſcio, me, qui coecus fui, nunc videre.

26. Et illi rurſum, quid tibi fecit? inquiunt ei: quo pacto tuos oculos aperuit?

27. Quibus ille reſpondit: iam vobis dixi, nec audiuiſtis: quid rurſum vultis audire? Num vos quoque vultis eius diſcipuli fieri?

28. At illi ei conuicium fecerunt: et tu es eius diſcipulus, inquiunt, nos vero Moſis diſcipuli ſumus.

29. Nos ſcimus, cum Moſe locutum eſſe Deum; hic autem vnde ſit, neſcimus.

Supr. 8,14.

30. At homo contra, ergo in eo eſt admirabilitas, inquit, quod vos neſcitis vnde ſit, et tamen oculos meos aperuit.

31. Iam ſcimus improbos a Deo non audiri: ſed ſi quis pius eſt, et eius voluntati paret, hunc audit. *Prou. 15,29. et 28,9. Eſ. 1,15.*

32. Nunquam ſando auditum eſt, quenquam aperuiſſe oculos coeci nati.

33. Niſi eſſet is a Deo, nihil poſſet facere.

34. Tum illi, tu totus in peccatis natus es, inquiunt ei, et nos doces? Itaque eum foras eiecerunt.

35. Ieſus audiens, eum ab illis foras eiectum, nactus eum ſic eſt allocutus: credisne in Dei Filium?

36. Et ille reſpondens: quis vero is eſt, Domine, vt in eum credam?

37. Cui Ieſus, vides eum, inquit: is eſt, qui tecum loquitur.

38 Et ille, credo, Domine, inquit: eumque veneratus eſt.

39. Et Ieſus, ad eiusmodi diſcrimen ego in hunc, inquit, orbem veni, vt, qui non vident, videant: et qui vident, coeci fiant. *Supr. 3,19. Inf. 12,47.*

40. His auditis, pharisaei qui vna erant, dixerunt ei: an et nos coeci ſumus?

41. Quibus Ieſus, ſi coeci eſſetis, inquit, non eſſetis in vitio: nunc quia dicitis vos cernere, manet veſtrum peccatum. *Inf. 15,22.*

CAP. X.

Pharisaeos Christus paſtores malos: ſe vero multis argumentis bonum comprobat. Diſſidium propterea oritur. Lapides tollentium, et prehendere cupientium manus euadit.

Certo, certoque ſcitote, qui in ouium ſtabulum non per ianuam intrat, ſed alia tranſcendit, eum furem et latronem eſſe.

2. Qui

2. Qui vero per ianuam intrat, pastor est ouium.

3. Huic ianitor aperit, eiusque vocem audiunt oues, isque suas oues appellat nominatim, educitque.

4. Et emissis ouibus suis praeit viam: eumque sequuntur oues, cuius vocem agnoscant:

5. Alienum autem non sequantur, sed fugiant, quippe quae alienorum vocem non agnoscant.

6. Hanc sententiam quum eis dixisset Iesus, nec illi intelligerent quid sibi vellent ea, quae eis dicebat,

7. Iesus porro dixit eis: certo certoque scitote, me ouium esse ianuam.

8. Omnes quicunque ante me venerunt, fures sunt et latrones, nec eos audiuerunt oues.

9. Ego sum ianua: per me qui intrabit, seruabitur, et intrabit, et exibit, et pascuum inueniet.

10. Fur non venit nisi vt furetur, vt mactet, vt perdat. Ego veni, vt vitam habeant, et largius habeant.

11. Ego sum pastor bonus. Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus suis. *Es 40, 11. Ezech. 34, 23. et 37, 24.*

12. At mercenarius, qui pastor non est, cuius suae non sunt oues, si venientem lupum videt, fugit, relictis ouibus: lupus oues rapit, ac dispergit.

13. At mercenarius fugit, nempe mercenarius, nec ouium curam gerens.

14. Ego sum pastor bonus, et meas agnosco et a meis agnoscor.

15. Vt me nouit Pater, sic ego Patrem noui, animamque meam pono pro ouibus.

16. Et alias oues habeo, quae non sunt huius ouilis: quae etiam mihi adducendae sunt meamque vocem audient, et fiet vnum ouile, vnus pastor. *Ezech. 37, 22.*

17. Ideo me Pater amat, quia animam meam pono, vt eam resumam. *Esa. 53, 7.*

18. Eam mihi nullus eripit, sed eam ipse mea sponte pono. Potestatem habeo eam ponendi, itemque potestatem habeo eam rursum sumendi. Hoc praeceptum accepi a Patre meo.

19. Propter haec dicta ortum est rursus inter Iudaeos dissidium:

20. Eorumque plerique dicebant: daemonium habet, et insanit, quid eum auditis? *Sup. 7, 20 et 8, 48. 52.*

21. Alii dicebant: hae res daemo-

daemonium habentis non sunt: potestne daemonium caecorum oculos aperire?

22. Quum autem agerentur Hierosolymis instauralia et hyems esset, 1 Macc. 4, 59.

23. Ambularetque Iesus in fano, in Salomonis porticu.

24. Iudaei eum circumfusi sic alloquuntur: quamdiu suspensos tenebis animos nostros? si tu Christus es, dic nobis aperte.

25. Quibus Iesus ita respondit: dixi vobis, neque creditis. Opera, quae ego mei Patris nomine facio, ea de me testantur:

Supr. 3, 36. *Inf.* v. 38.

26. Sed vos non creditis, quoniam ex meis ouibus non estis, quemadmodum vobis dixi. *Supr.* 8, 29.

27. Oues meae vocem meam audiunt, easque ego noui, et ipsae me sequuntur,

28. Et eis vitam do sempiternam, nec possunt vnquam perire, nec mihi quisquam eas de manu eripuerit.

29. Meus Pater, qui mihi dedit, maximus est omnium, nec quisquam possit ex manu mei Patris extorquere. *Inf.* 14, 28.

30. Ego et Pater vnum sumus:

31. Hic Iudaei rursum lapides sustulerunt, vt eum lapidarent. *Supr.* 8, 59.

32. Quos Iesus sic contra allocutus est: multa vobis praeclara opera, meo Patre auctore, edidi: propter quodnam eorum operum me lapidatis?

33. Cui Iudaei sic responderunt: ob praeclarum opus non lapidamus te, sed ob impia dicta: et quod homo quum sis, Deum te facis.

34. Et Iesus contra: nonne scriptum est in vestra disciplina: ego vos Deos appellaui? *Ps.* 82, 6.

35. Si illos appellauit Deos, ad quos Dei sermo habitus est, nec scriptum rescindi potest,

36. Vos me, quem Pater consecrauit, et in orbem misit, impie loqui dicitis, quod me Dei Filium esse dixerim?

37. Si Patre meo digna non facio, mihi ne credite.

38. Sin facio, si mihi minus creditis, at factis credite, vt et Patrem in me, et me in eo esse cognoscatis, ac credatis.

Inf. 14, 10. 11. *et* 17, 21. 22.

39. Hic illi eum rursum comprehendere conabantur: sed exiit ex eorum manu,

40. Abiitque rursus trans Iordanem in eum locum, vbi primum baptizauerat Ioannes, ibique mansit.

41. Ac frequentes ad eum veniebant: et Ioannem quidem nullum

nullum edidisse prodigium dicebant, sed quaecunque de eo Ioannes dixisset, ea esse vera:

42. Multique ei illic habuere fidem.

CAP. XI.

Christus ostensurus, se esse vitam et resurrectionem, Lazarum mortuum, et sepultum resuscitat. Consultantibus pontificibus, Caiphas vnum pro multis occidendum praedicit. Praecipiunt, vt, vbi fuerit, prehendatur.

Erat autem quidam aegrotus Lazarus a Bethania Mariae et eius sororis Marthae vico.

2. Erat autem Maria ea, quae Dominum vnguento perfuderat, eiusque pedes suis capillis exterserat: cuius frater Lazarus aegrotabat. *Inf.* 12, 3. *Matth.* 26, 7. *Marc.* 14, 3.

3. Miserunt igitur eius sorores illi significatum ita: Domine, scito eum, quem amas, aegrotare.

4. Hoc audito, Iesus ita dixit: hic morbus letalis non est, sed ob Dei gloriam est, vt per eum celebretur Dei filius.

5. Amabat autem Iesus Martham, eiusque sororem et Lazarum.

6. Vt igitur eum aegrotare audiuit, tum quidem mansit, in quo erat loco, duos dies.

7. Postea dixit suis discipulis: petamus rursum Iudaeam.

8. Cui discipuli, Magister, inquiunt, modo te conabantur lapidare Iudaei, et eodem rursus abis?

9. At Iesus contra: quum duodecim horae sint dici, si quis interdiu graditur, non offendit: huius enim mundi lucem aspicit:

10. At si quis noctu graditur, offendit, quia lumine caret.

11. Haec fatus, sic eos deinde alloquitur: Lazarus amicus noster obdormiuit, sed ego ad eum expergefaciendum vado.

12. Tum eius discipuli, Domine, inquiunt, si obdormiuit, saluus est.

13. Dixerat autem Iesus de eius morte: illi vero de somni sopore dicere opinabantur.

14. Itaque tum dixit eis Iesus aperte: Lazarus mortuus est,

15. Atque equidem me illic non adfuisse gaudeo vestra causa, vt credatis. Sed proficiscamur ad eum.

16. Et Thomas nomine Didymus: eamus et nos, inquit discipulis, vt cum eo moriamur.

17. Igitur Iesus vbi venit eo, inuenit eum quartum iam diem agentem in monimento.

18. Aberat autem prope Bethania

thania Hierosolymis stadia circiter quindecim,

19. Multique Iudaeorum ad Martham et Mariam venerant, vt eas de suo fratre consolarentur.

20. Igitur Martha, vt Iesum venire audiuit, ei obuiam, sedente domi Maria, iuit,

21. Et sic eum allocuta est: Domine, si tu hic adfuisses, meus frater mortuus non fuisset.

22. Quanquam nunc quoque scio, quidquid a Deo petiueris, daturum esse tibi Deum.

23. Cui Iesus: resurget frater tuus.

24. Scio, inquit ei Martha, resurrecturum esse in resurrectione in vltima die.

Supr. 5, 29. *Luc.* 14, 14.

25. Et Iesus, ego sum, inquit ei, resurrectio et vita. Qui in me credet, etiam si mortuus fuerit, reuiuiscet.

26. Et quisquis viuit, et in me credit, nunquam moriturus est. Credis hoc?

27. Etiam Domine, inquit illa. Ego credo, te Christum esse Dei filium, qui in mundum venturus eras.

Matth. 16, 16. *Supr.* 4, 42. *et* 6, 69.

28. Atque haec locuta, iuit accersitum Mariam sororem suam, eique clanculum dixit, magistrum adesse, qui eam vocaret.

29. Illa hoc audito celeriter surgit, et illum adit.

30. Nondum autem venerat Iesus in vicum, sed in eo erat loco, vbi ei occurrerat Martha.

31. Iudaei ergo, qui cum ea domi aderant, eamque consolabantur, videntes Mariam celeriter surrexisse, atque exiisse, secuti sunt eam, rati eam ad monimentum ire, vt ibi ploraret.

32. Igitur Maria, vt eo venit, vbi erat Iesus, eo viso, ei ad pedes accidit, Domine, inquit ei, si tu hic adfuisses, non fuisset mortuus frater meus.

33. Tum Iesus, vbi eam plorantem, et comitatos eam Iudaeos plorantes vidit, infremuit animo, conturbatusque dixit:

34. Vbi eum posuistis? Domine, inquiunt ei, veni visum

35. Lacrymauit Iesus.

36. Itaque Iudaei dicebant: en quantopere eum amabat.

37. Item eorum quidam dicebant: non poterat is, qui coeci oculos aperuit, efficere, vt hic quoque non moreretur? *Supr.* 9, 6.

38. Iesus igitur rursus apud se fremens, venit ad monimentum. Erat autem fossa, cui

cui impositum erat saxum.

39. Et Iesus dixit: auferte saxum. Cui mortui soror Martha, Domine, inquit, iam foetet, nam quatuor dierum est.

40. At Iesus, dixine ego tibi, inquit ei, te, si fidem habueris, visuram Dei gloriam?

41. Igitur illi saxum sustulerunt, vbi situs erat mortuus. Et Iesus sublatis sursum oculis, dixit: Pater, ago tibi gratias, quod me audiuisti.

42. Equidem sciebam, vt tu me semper audias: sed propter circumstantem hominum multitudinem dixi, vt me abs te missum esse credant.

43. Haec ille fatus, ingenti voce clamauit: Lazare, veni foras.

44. Et mortuus exiit, pedes manusque vinctus fasciis, vultu sudario obuelato. Soluite eum, inquit eis Iesus, et abire finite.

45. Igitur multi Iudaeorum, qui ad Mariam venerant, et quae fecisset Iesus, viderant, in eum crediderunt.

46. At eorum quidam pharisaeos adierunt, et eis, quae fecisset Iesus, dixerunt.

47. Itaque pontifices et pharisaei coacto concilio, ita dicebant: quid agimus? nam hic homo multa portentosa facit. *Matth.* 26, 3. *Marc.* 14, 1. *Luc.* 22, 2.

48. Si enim sic sinimus, omnes ei fidem adiungent: atque ita venient Romani, qui nos et loco et gente priuabunt.

49. Tum eorum quidam Caiphas, eius anni pontifex, sic ad eos verba fecit: vos nihil scitis,

50. Neque cogitatis, conducibilius esse nobis, vnum hominem mori pro populo, quam totam perire gentem. *Inf.* 18, 14.

51. Id autem non sua sponte dixit, sed quod esset eius anni pontifex, vaticinatus est, Iesum pro gente moriturum esse:

52. Nec solum pro gente, sed etiam vt dispersos Dei natos simul congregaret.

53. Igitur ex eo die de eo perimendo consultarunt.

54. Itaque Iesus non iam aperte versabatur in Iudaeis, sed inde discessit in locum prope solitudinem, in oppidum Ephraim nomine, atque ibi commoratus est cum suis discipulis.

55. Instabat autem Iudaeorum pascha, et multi, qui ex ea regione Hierosolymam ante pascha sui lustrandi gratia ascenderant,

56. Requi-

56. Requirebant Iesum, et in fano stantes, sic inter sese dictitabant: quid vobis videtur, quod non venerit ad festum?

57. Dederant autem pontifices et pharisaei mandatum, vt si quis sciret, vbinam is esset, indicaret, vt eum caperent.

CAP. XII.

Christo, apud Lazarum coenanti, pedes vngit Maria. Accusatur a Iuda. A Christo defenditur. Sacerdotes Lazarum sublatum cupiunt. Christo Hierosolymam venienti obuiam itur. Graeci eum videre cupiunt. Principes credentes in eum, et non confitentes ob metum, ad fidem hortatur.

Igitur Iesus sex diebus ante pascha Bethaniam venit, vbi erat Lazarus, qui mortuus fuerat, quem ille ex mortuis excitauerat.

Matth. 26, 6. Marc. 14, 3.

2. Illic ei data coena est, quum quidem Martha ministraret, et Lazarus ex eorum numero esset, qui cum eo accumbebant.

3. Maria vero sumta libra pretiosi vnguenti spicatae nardi, Iesu pedes perfudit, eosdemque suis capillis extersit. Eius vnguenti odore quum domus repleta foret,

Supr. 11, 2.

4. Vnus ex eius discipulis, Iudas Simonis filius, Iscariota qui eum proditurus erat, ita loquitur:

5. Cur hoc vnguentum non est trecentis denariis venditum, et in pauperes erogatum?

6. Id autem dixit, non quod ei curae essent pauperes, sed quod fur erat, et crumenam habebat, ac quae conferebantur, portabat. *Inf. 13, 29.*

7. Tum Iesus, sine eam, inquit: id ad meae sepulturae diem reseruauit.

8. Pauperes enim semper habebitis vobiscum: at me non semper habebitis.

Deut. 15, 11. Matth. 26, 11. Marc. 14, 7.

9. Igitur quum ingens Iudaeorum multitudo eum illic esse cognouisset, venerunt eo non solum propter Iesum, sed etiam vt Lazarum viderent, quem suscitauerat ex mortuis.

10. Consultarunt autem pontifices etiam de Lazaro necando,

11. Quod propter eum multi Iudaeorum descisebant, et in Iesum credebant.

12. Postero die frequens hominum turba, qui ad festum venerant, audientes Iesum aduentare Hierosolymam.

lymam. *Matth. 21, 8. Marc. 11, 7. Luc. 19, 35.*

13. Sumtis palmarum ramis, ei obuiam exierunt, atque ita clamabant: Hosanna, bene sit venienti in nomine Domini, regi Israelitarum, *Ps. 118, 25. 26.*

14. Nactus autem Iesus asellum, in eo sederat, quemadmodum scriptum est:

15. Ne metue puella Sion: ecce tuus rex venit in asinae pullo sedens. *Zach. 9, 9.*

16. Atque haec quidem primum non intellexerunt eius discipuli: sed postquam illustratus est Iesus, tum demum recordati sunt ea, et de eo fuisse scripta, et se ei praestitisse.

17. Testificabatur autem hominum multitudo, qui cum eo adfuerant, quum Lazarum euocauit ex monimento, et a mortuis excitauit.

18. Atque hanc ob causam occurrit ei vulgus, quod id eum edidisse prodigium audiuissent.

19. Itaque pharisaei sic inter sese dicebant: videtis nihil proficere vos, quum eum sequatur orbis.

20. Erant autem quidam Graeci, ex iis qui ascenderant, vt in festo adorarent.

21. Ii Philippum adierunt, eum qui erat a Bethsaida Galilaeae, eumque sic rogarunt: Domine, vellemus Iesum videre.

22. Id Philippus Andreae indicatum it, et porro Andreas et Philippus Iesu dicunt.

23. Et Iesus sic eis respondit: venit hora, qua illustretur homine natus.

24. Profecto, profecto, inquam vobis, nisi frumenti granum ad terram lapsum moriatur, ipsum solum manet: sin moriatur, multum fructum fert.

25. Qui animam suam amabit, eam perdet: et qui animam suam in hoc mundo oderit, is eam in sempiternam vitam conseruabit.

Matth. 10, 39. et 16, 25. Marc. 8, 35. Luc. 9, 24. et 17, 33.

26. Si quis mihi ministrat, me sequatur: atque vbi ero ego, ibidem meus etiam minister erit. Quod si quis mihi ministrabit, eum Pater honorabit. *Inf. 14, 3. et 17, 24. 1 Thess. 4, 17.*

27. Nunc mihi turbatus est animus: ecquid dicam? Pater defende me ab hac hora, sed ideo veni in hanc horam.

28. Pater illustra tuum nomen. Tum haec vox de coelo

lo venit: et illuſtraui, et rurſus illuſtrabo.

29. Hoc audito, vulgus hominum qui aderant, dicebat exſtitiſſe tonitru. Alii angelum cum eo locutum aiebant.

30. At Ieſus ita locutus eſt: non propter me vox haec exſtitit, ſed propter vos.

31. Nunc fit de hoc mundo iudicium: nunc huius mundi princeps exigetur foras. *Inf. 16, 11.*

32. Et ego ſi a terra euectus fuero, omnes ad me traham. *Sup. 3, 14.*

33. Id autem dicebat ſignificans quo leto moriturus eſſet.

34. Ei vulgus reſpondit: nos audimus ex diſciplina, Chriſtum ſemper eſſe permanſurum: qui fit vt tu dicas, euehendum eſſe homine natum? Quis eſt iſte homine natus? *2 Sam. 7, 13. Pſ. 89, 30. 37. et 110, 4. Eſ. 9, 6. 7. Ezech. 37, 25. Dan. 2, 44. et 7, 14. 27.*

35. Quibus Ieſus: adhuc paruo tempore vobis futura lux eſt. Ambulate dum lucem habetis, ne vos opprimant tenebrae: quoniam qui in tenebris ambulat, neſcit quo eat. *Sup. 1, 9.*

36. Dum lucem habetis, credite in lucem, vt lucis filii fiatis. Haec locutus Ieſus diſceſſit, et eis ſeſe ſubduxit.

37. Sed quamuis tot in eorum conſpectu oſtenta feciſſet, tamen in eum non credebant,

38. Vt illud ab Eſaia vate dictum fieret, quum ait: Domine, quis credidit orationi noſtrae? et Domini brachium cui pateſactum eſt? *Eſ. 53, 1. Rom. 10, 16.*

39. Ideo credere non poterant, quod item dixit Eſaias:

40. Eorum et oculos excoecauit et animos ſtupefecit, ne oculis videant, et animo intelligant; ad frugemque redeant, atque eos ego ſanem. *Eſ. 6, 9. Matth. 13, 14. Marc. 4, 12. Luc. 8, 10. Act. 28, 26. Rom. 11, 8.*

41. Haec dixit Eſaias tum, quum eius ſplendorem vidit, deque eo locutus eſt.

42. Tametſi multi ex principibus in eum crediderunt: ſed id propter phariſaeos non fatebantur, ne ſynagogae communitate priuarentur.

43. Plus enim amabant hominum, quam Dei gloriam. *Supr. 5, 44.*

44. Ieſus autem clamauit his verbis: qui in me credit, non in me credit, ſed in eum

qui me misit. *1 Pet. 1, 21.*

45. Et qui me videt, eum videt, qui me misit.

46. Ego lux in mundum veni, vt quisquis in me crediderit, non maneat in tenebris. *Supr. 1, 5. 9. et 3, 19. et 8, 12. et 9, 5.*

47. Quod si quis mea verba audierit, neque crediderit, ego eum non damno. Non enim vt mundum damnem veni, sed vt mundum conseruem. *Sup. 3, 17. Marc. 16, 16.*

48. Qui me repudiat, nec mea verba admittit, habet qui se damnet. Ipse sermo, quem ego habeo, eum damnabit in postremo die:

49. Quoniam ego non mea sponte loquor, sed qui me misit Pater, is mihi in mandato dedit, quid dicturus aut locuturus sim: *Inf. 14, 10.*

50. Et scio eius mandatum sempiternam esse vitam. Quae igitur eloquor ego, quemadmodum mihi dixit Pater, sic eloquor.

CAP. XIII.

A coena surgens Christus, humilitatem commendaturus apostolis, pedes eorum lauat. Proditorem Iudam certo signo denotat. Caritatem commendat. Et Petro lapsum abnegationis praedicit.

Ante festum autem paschae, sciens Iesus suam horam venisse, qua ex hoc mundo migraret ad Patrem, quum suos, qui erant in mundo, amauisset, eos ad extremum amauit. *Matth 26, 1. Marc. 14, 1. Luc. 22, 1.*

2. Et coena parata, quum iam diabolus Iudae Simonis filio Iscariotae mentem iniecisset, vt eum proderet:

3. Sciens Iesus patrem sibi omnia in manum dedisse, seque a Deo profectum, ad Deum discedere. *Matth. 28, 18. Supr. 3, 35. Infr. 17, 2.*

4. Surgit ex coena, depositisque vestibus, sumto linteo, se praecingit.

5. Deinde immissa in peluim aqua, discipulorum pedes lauare institit, et linteo, quo praecinctus erat abstergere:

6. Sed vbi ad Simonem Petrum venit, ille sic ei dixit: Domine, te ne mihi lauare pedes?

7. Cui Iesus, quid ego faciam, inquit respondens, tu nunc ignoras, sed postea cognosces.

8. Et Petrus, nunquam meos pedes lauabis, inquit ei. At Iesus contra, nisi te lauero, inquit, non eris meus particeps.

9. Tum

9. Tum Simon Petrus, Domine, inquit ei, non solum meos pedes, sed etiam manus atque caput.

10. Cui Iesus, qui lotus est, inquit, huic non opus est, nisi vt pedes lauet, quin totus purus est. Et vos puri estis, sed non omnes. *Inf. 15, 3.*

11. Nouerat enim suum proditorem: ideo dicebat, non omnes esse puros.

12. Postquam eorum pedes lauit, sumtis suis vestibus rursus accubuit, et eos sic allocutus est: intelligitis quid vobis fecerim?

13. Vos me magistrum et dominum appellatis, et recte dicitis: sum enim.

Matth. 23, 8. 10. 1 Cor. 8, 6.

14. Si igitur ego vobis et Dominus et magister pedes laui, vos quoque debetis alii aliorum lauare pedes.

15. Exemplum enim praebui vobis, vt quemadmodum ego vobis feci, vos quoque faciatis.

16. Certe, certe, inquam vobis, non est seruus domino suo maior, neque legatus eo maior, qui eum misit. *Inf. 15, 20. Matth. 10, 24. Luc. 6, 40.*

17. Si haec nostis, felices estis, si ea praestatis.

18. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim. Sed oportet vt fiat, quod scriptum habetur: qui mecum cibum capit, is me calce petit. *Ps. 40, (41,) 10.*

19. Iam nunc dico vobis antequam fiat: vt quum factum fuerit, credatis eum esse me.

20. Hoc vobis certo certoque dico, qui eum, quem ego misero, accipit, me accipit: et qui me accipit, eum accipit, qui me misit.

Matth. 10, 40. Luc. 10, 16.

21. Haec locutus Iesus, turbatus est animo, et ita aperte dixit: certo certoque scito te, futurum esse, vt vnus vestrum me prodat. *Matth. 26, 21. Marc. 14, 18. Luc. 22, 21.*

22. Tum discipuli inter sese intueri dubitantes de quo diceret.

23. Recumbebat autem vnus discipulorum Iesu in eius gremio, quem Iesus amabat.

24. Huic innuit Simon Petrus, vt sciscitaretur, quisnam is esset de quo diceret.

25. Atque ille in Iesu pectus incumbens: Domine, inquit ei, quis est?

26. Cui Iesus respondet: is est, cui ego intinctam bucceam porrigam: tum bucceam intingit, et Iudae Simonis filio Iscariotae dat.

27. Ac tum post eam bucceam, intrauit in eum satanas. Et Iesus ei dixit: quod facis, fac ocyus.

28. Id autem quorsum ei dixisset, nemo accumbentium intellexit.

29. Nonnulli enim arbitrabantur, quandoquidem crumenam habebat Iudas, Iesum mandare, vt emeret quae ei opus esset ad festum, aut pauperibus vt aliquid daret. *Sup.12,6.*

30. Igitur ille simul ac sumsit bucceam, exiuit, quum quidem nox esset.

31. Quo egresso sic fatur Iesus: nunc homine natus illustratur, et Deus illustratur in eo.

32. Si in eo Deus illustratur, eum quoque Deus in seipso illustrabit, et mox illustrabit.

33. Filioli, adhuc paulisper, vobiscum sum. Quaeretis me, ac quemadmodum Iudaeis dixi, quo ego abeo, eos venire non posse, etiam vobis non dico, *Sup.7,34 et 8,21.*

34. Praeceptum nouum do vobis, vt inter vos ametis, quomodo ego vos amaui, vt vos ametis inter vos.

Infr.15,12. Leu.19,8. Matth.22. 39. Gal.6,2. Iac.2,8. 1 Pet.1,22 1Io.3,11. et 4,16.21.

35. In eo cognoscent omnes, vos meos esse discipulos, si mutuo vos amore prosequamini.

36. Et Simon Petrus: Domine, quo abis? Cui Iesus respondit: quo ego abeo, tu non potes me nunc sequi, sed tandem sequeris me.

Inf.21,10.

37. At Petrus, Domine, inquit ei, cur te nunc sequi non possum? animam meam pro te ponam.

38. Cui respondit Iesus: animam tuam pro me pones? Hoc tibi magnopere confirmo ante cantaturum esse gallum, quam tu me ter abnegaueris. *Matth.26,34. Marc.14,30. Luc.22,34.*

CAP. XIV.

Consolatur discipulos suos. Diuinitatem suam et fructum mortis suae exponens. Consolatorem Spiritum promittens, eius officium describens, pacemque suam pollicetur.

Nolite animo turbari, inquit suis discipulis. Fidem habetis Deo, et mihi fidem habete.

2. In domo patris mei mansiones multae sunt, quod si secus esset, dixissem vobis. Eo paratum vobis locum.

3. Quod si ivero paratum vobis locum, reueniam, et vos

vos mecum assumam, vt vbi ero ego, vos etiam sitis.
Inf. 18, et 17, 24. Sup. 12, 26.

4. Et quidem quo ego proficiscar, vos scitis, et viam tenetis.

5. Domine, inquit ei Thomas, nescimus quo proficiscaris, tantum abest, vt viam tenere possimus.

6. Cui Iesus: ego sum via, veritas, et vita. Nemo ad Patrem venit, nisi per me.

7. Si me cognosceretis, meum quoque Patrem cognosceretis, etiam nunc eum cognoscitis, ac vidistis.

8. Et Philippus, Domine, inquit ei, ostende nobis Patrem, et satis erit nobis.

9. Cui Iesus: tantum iam tempus vobiscum sum, et tu me non nosti? Philippe, qui me vidit, Patrem vidit: qui fit vt dicas, ostende nobis Patrem? *Sup. 12, 45. Inf. v. 20. et 17, 21. 23.*

10. Non credis, et me in Patre, et Patrem in me esse? Quae ego verba vobis dico, mea sponte non dico: sed ipse Pater, qui in me manet, facit opera.

11. Credite mihi, et me in Patre, et Patrem in me esse: aut certe de ipsis factis mihi credite.

12. Hoc certo certoque sic habetote, qui mihi fidem habebit, eum esse eadem mecum, atque etiam his maiora facturum. Nam ad Patrem proficiscor:

13. Ac quicquid per meum nomen petieritis, id faciam vt illustretur Pater in filio.
Infr. 15, 16. et 16, 23. 24. Matth. 7, 7. Marc. 11, 24. Iac. 1, 5.

14. Si quid per meum nomen petieritis, ego faciam.

15. Si me ametis, mea praecepta seruate.

16. Ego vero meum Patrem exorabo, vt alium vobis confirmatorem det, qui vobiscum perpetuo maneat,

17. Scilicet veritatis Spiritum, quem mundus consequi non potest, quod eum neque videt, neque cognoscit; at vos eum cognoscitis: quoniam apud vos manet, et in vobis futurus est.

18. Non relinquam vos pupillos: inuisam vos.

19. Post paulo iam me non videbit mundus: at vos videbitis, quoniam et ego vivo, et vos viuetis.

20. In illa die vos intelligetis, et me in Patre meo, et vos in me, et me in vobis esse.

21. Qui mea praecepta tenet, conseruatque, ille est, qui me amat. Qui vero me amat, amabitur a Patre meo: eum-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0241-7 DFG

que ego amabo, et me ei patefaciam

22. Tum Iudas, non Iscariota, Domine, inquit ei, quid causae est, vt tu nobis te ipsum sis patefacturus, mundo non item?

23. Cui Iesus, si quis me amat, inquit, respondens, is sermoni meo parebit, eumque meus Pater amabit, et ad eum veniemus, et apud eum manebimus.

24. Qui me non amat, mea dicta non exsequitur. Sermo autem quem auditis, meus non est, sed Patris, qui misit me.

25. Haec vobis elocutus sum, apud vos manens.

26. Sed Confirmator, Spiritus Sanctus, quem mittit Pater meo nomine, is vos omnia docebit, et vobis in memoriam reuocabit quaecunque ego vobis dixi.

Luc. 24, 49. Infr. 15, 26 et 16, 7.

27. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quemadmodum dat mundus, ego do vobis. Nolite animo perturbari, atque formidare.

28. Audiuistis, vt dixerim vobis, abire me, reuisurum vos. Si me amaretis, gauderetis, quia dixissem, me ad Patrem proficisci, quod Pater maior me sit. *Supr. 10, 29.*

29. Et nunc dixi vobis, priusquam fiat, vt quum factum fuerit, credatis. *Sup. 13, 19.*

30. Iam non multa loquar vobiscum: venit enim huius orbis princeps, nec habet in me quicquam.

Sup. 12, 31. Inf. 16, 11.

31. Sed intelligendum orbi est, me amare Patrem: et vt mihi mandauit Pater, ita facere. Surgite, abeamus hinc.

Supr. 10, 18.

CAP. XV.

Vitis, et palmitum similitudine, ostendit, quomodo discipuli fructum ferre possint. Dilectionem mutuam commendat, ad patientiam in afflictionibus suo exemplo adhortatur.

Ego sum vera vitis, et Pater meus est agricola:

2. Qui omnem palmitem in me non ferentem fructum amputat, et omnem ferentem fructum expurgat, vt plus fructus ferat. *Matt. 15, 13.*

3. Iam vos puri estis, propter sermonem, quem ad vos habui. *Sup. 13, 10.*

4. Quapropter manete in me, et ego in vobis. Quemadmodum palmes fructum ferre per seipsum non potest, nisi maneat in vite: sic neque vos, nisi maneatis in me.

5. Ego

5. Ego sum vitis, vos palmites. Qui in me manet, et ego in eo, is multum fert fructum. Siquidem sine me vos nihil facere potestis.

6. Si quis in me non manet, is extra proiectus, aruit vt sarmenta, quae colliguntur, et in ignem deflagratura coniiciuntur.

Matth 3,10. et 7,19.

7. Si et vos in me manseritis, et mea verba in vobis manserint, quicquid postulare voletis, id vobis concedetur. *Sup.13,13.14.Infr.16,23. 1Io.3,32.*

8. In eo illustratur Pater meus, si vos multum fructum feratis, meique discipuli eritis.

9. Quemadmodum amauit me Pater, sic ego vos amaui. Manete in amore meo.

10. Si mea praecepta conseruaueritis, manebitis in amore meo: vt ego mei praecepta Patris conseruaui, et in eius amore maneo.

11. Haec vobis elocutus sum, vt et mea laetitia in vobis maneat, et vestra laetitia expleatur.

12. Hoc meum est praeceptum, vt ametis inter vos, quomodo ego vos amaui.

Sup.13,34. Eph 5,2. 1Thes 4,9. 1Io 3,11.16. et 4,21.

13. Maiore caritate nemo praeditus est, quam si quis animam suam amicorum suorum causa impendat.

14. Vos mei estis amici, si feceritis, quaecunque ego vobis praecipio.

15. Non iam vos dico seruos, siquidem seruus nescit quid agat suus dominus. Vos autem amicos propterea dixi, quod vobis omnia, quae audiui ex Patre meo declaraui.

16. Non vos me elegistis, sed ego vos elegi, et eo destinaui, vt abeatis, et fructum feratis, vesterque fructus duret, vt quicquid patrem per meum nomen popoposceritis, id vobis concedat.

Matth.28,19.

17. Haec vobis praecipio, vt ametis mutuo. *2Io. v.5.*

18. Si vos mundus odit, illud cognoscite, quod me prius quam vos odit.

19. Si mundani essetis, mundus amaret suum. Verum quia mundani non estis, sed ego vos ex mundo elegi, ideo vos odit mundus. *1Io.4,5.*

20. Memineritis eius dicti, quod ego vobis dixi: non est seruus maior Domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persquentur: si sermoni meo paruerunt, et vestro parebunt.

bunt. *Sup.3,16,Matth.10,24. Luc.6,40.*

21. Verum haec omnia vobis facient propter nomen meum: quoniam eum qui me misit, non norunt. *Matth.24,9.Inf.16,3.*

22. Nisi ego venissem, et eos allocutus essem, in peccato non essent. Nunc peccati sui excusationem nullam habent. *Supr.9,41.*

23. Qui me odit; etiam Patrem meum odit.

24. Si non opera apud eos fecissem, qualia nemo fecit alius, non forent in peccato. Nunc et viderunt et oderunt et me et patrem meum.

25. Sed confieri oportet illud, quod in eorum disciplina scriptum exstat: oderunt me immerito. *Ps.34,(35.)19. et 69,5.*

26. Quum autem venerit Confirmator, quem ego vobis a patre mittam, scilicet Spiritus veritatis, qui a patre proficiscitur, is de me testabitur. *Sup.14,26.Inf.16,7. Luc.24,49.*

27. Quin et vos testes estis, qui mecum fueritis ab initio. *Act.1,21. et 5,32.*

CAP. XVI.

Crucem praedicit discipulis. Consolatorem promittens, eius officium describit. Mulieri parienti afflictiones suorum comparat.

Haec vobis loquor, ne deficiatis.

2. Priuabunt vos synagogis: atque adeo tempus erit, quum omnes Deum a se coli putabunt, qui vos interfecerint.

3. Quae quidem vobis ideo facient, quod neque patrem neque me norunt. *Sup.15,21.*

4. Atque haec ideo vobis locutus sum, vt quum tempus venerit, memineritis eorum, quod ego vobis ea dixerim. Haec autem vobis ideo ab initio non dixi, quod vobiscum eram. *Matth.9,15. Marc.2,19.Luc.5,34.*

5. Nunc vero proficiscor ad eum qui me misit: nec quisquam me vestrum interrogat, quo proficiscar.

6. Sed quoniam haec vobis locutus sum, animos habetis moeroris plenos.

7. At ego vobis verum dico: e re vestra est, vt ego discedam: nisi enim discessero, confirmator ad vos non veniet. Sin abiero, eum ad vos mittam.

8. Atque ille vbi venerit, mundum arguet de peccato, et de iustitia, et de iudicio.

9. De peccato, quoniam mihi fidem non habent.

10. De

10. De iuſtitia, quoniam ad Patrem diſcedo, nec me videbitis amplius.

11. De iudicio, quoniam huius mundi princeps iudicatus eſt. *Sup. 12, 31.*

12. Adhuc multa vobis habeo dicenda, ſed quae nunc ferre nequeatis.

13. Verum quum venerit ille, videlicet veritatis Spiritus, praeibit vobis ad omnem veritatem. Non enim ſua ſponte loquetur, ſed quaecunque audiuerit, eloquetur, et futura vobis praenuntiabit.

Sup. 14, 26. *et* 15, 26.

14. Ille me illuſtrabit: ſiquidem de meo ſumet, quae vobis exponat.

15. Omnia quaecunque pater habebit, mea ſunt: propterea dixi, illum de meo ſumturum eſſe, quae vobis exponat. *Inf.* 17, 10.

16. Paulo poſt non videbitis me, rurſumque paulo poſt cernetis me, quoniam ego ad Patrem proficiſcor.

17. Tum eius diſcipulorum nonnulli ſic inter ſeſe dicere: quid ſibi vult, quod nobis dicit, paulo poſt non viſuros ſe, rurſumque paulo poſt adaſpecturos ſe? itemque ſe ad Patrem proficiſci?

18. Hoc quid eſt quod dicit, paulo poſt? Neſcimus quid loquatur.

19. At Ieſus intelligens eos velle interrogare, ſic eos affatus eſt: de eo inter vos contenditis, quod dixi, vos paulo poſt non viſuros me, rurſumque paulo poſt aſpecturos me.

20. Hoc pro certo et indubitato habetote: vos flebitis ac lamentabimini, at mundus laetabitur: vos vero dolebitis, ſed dolor iſte vertetur in laetitiam.

21. Mulier dum parit, in dolore eſt, quippe cuius hora venerit: ſed poſtquam puerum edidit, non iam meminit cruciatus prae laetitia, quod editus eſt in orbem homo.

22. Vos quoque nunc quidem in dolore eſtis: ſed reuiſam vos, veſterque laetabitur animus, veſtramque laetitiam nullus vobis eripiet.

23. Ac tum temporis nihil ex me ſciſcitabimini. Hoc vobis etiam etiamque confirmo: quaecunque a meo Patre per meum nomen poſtulaueritis, daturum eſſe vobis. *Sup.* 14, 13. *et* 15, 16. *Matth.* 7, 7. *et* 21, 22. *Marc.* 11, 24. *Luc.* 11, 9. *Iac.* 5, 15.

24. Hactenus nihil per me-

um nomen petiiſtis: petite et obtinebitis, vt plena ſit veſtra laetitia.

25. Haec vobis oratione figurata locutus ſum: tempus erit, quum non iam per figuras vos loquar, ſed aperte vobis de Patre meo diſſeram.

26. Quo quidem tempore per meum nomen poſtulabitis. Neque vero vobis promitto, me veſtri cauſa oraturum eſſe patrem.

27. Ipſe enim pater diligit vos, quoniam vos me diligitis et me creditis a Deo profectum. *Inf.* 17,8,25.

28. Profectus a patre veni in mundum, rurſum relinquo mundum, et ad patrem diſcedo.

29. Tum eius diſcipuli, nunc tu quidem aperte loqueris, inquiunt ei, nec vlla orationis figura vteris.

30. Nunc ſcimus te omnia ſcire, nec opus tibi eſſe, vt te quis interrogaret. Hinc te a Deo profectum credimus. *Inf.* 17, 8.

31. At Ieſus contra, nunc creditis, inquit:

32. Atqui aduentat hora, et iam aduenit, quum alius alio diſſipabimini, et me ſolum relinquetis: quanquam non ſum ſolus, adeſt enim mihi pater. *Matt.* 26,31. *Marc.* 14,27

33. Haec vobis ideo locutus ſum, vt in me acquieſcatis. In mundo afficiemini cruciatu: ſed bono eſte animo, ego vici mundum.

CAP. XVII.

Orat Chriſtus, vt mutua ſit illuſtratio gloriae ſuae et Patris. Orat pro apoſtolis, et toto credentium grege.

Haec effatus Ieſus, ſublatis ad coelum oculis, dixit: Pater, venit hora, illuſtra tuum filium, vt te tuus viciſſim filius illuſtret. *Sup.* 12,23.

2. Quemadmodum ei poteſtatem dediſti omnium mortalium vt quoscunque ei dediſti, iis vitam det aeternam. *Matth.* 28,18. *Sup.* 5,27.

3. Haec eſt autem vita aeterna, ſi te ſolum cognoſcant verum Deum, et quem miſiſti Ieſum Chriſtum.

4. Ego te in terris illuſtraui, opus abſolui, quod tu mihi faciendum mandaueras.

5. Tu nunc me, pater, apud te ipſum ea gloria illuſtra, qua apud te praeditus eram, antequam mundus eſſet.

6. Declaraui nomen tuum hominibus, quos mihi tu ex mundo dediſti. Tui erant, et eos tu mihi dediſti, et ipſi tuae orationi paruerunt.

7. Nunc intelligunt, quaecunque tu mihi dediſti, ea abs

abs te esse. *Supr.* 16,27.30. *Inf. v.* 25.

8. Nam quae tu mihi verba tradidisti, ea et ego eis tradidi, et ipsi acceperunt, et me abs te profectum vere cognouerunt, et a te missum esse crediderunt.

9. Ego pro eis oro: non pro mundo oro, sed pro iis quos tu mihi dedisti; nam tui sunt:

10. Et mea omnia tua, et tua mea sunt: et in eis illustratus sum. *Sup.* 16,15.

11. Nec iam sum in mundo, at hi in mundo sunt, et ego ad te venio. Pater sancte, conserua per tuum nomen eos, quos mihi dedisti, vt sint vnum, sicut et nos. *Sup.* 1,30. *Inf. v.* 21.

12. Dum cum eis in mundo eram, eos equidem tuo nomine conseruabam; quos tu mihi dedisti, custodiui: nec eorum quisquam periit, excepto homine perdito, vt quod scriptum est, fiat: *Ps.* 108, (109,) 8. *Inf. v.* 18,

13. Nunc vero ad te venio, et haec in mundo loquor, vt meam laetitiam in sese plenam habeant.

14. Ego eis tuum sermonem tradidi, et eos mundus odit, quod mundani non sunt: quemadmodum ego mundanus non sum.

15. Non oro vt eos ex mundo tollas, sed vt a malo tueare.

16. Mundani non sunt, quemadmodum ego mundanus non sum.

17. Sanctifica eos veritate tua, sermo tuus veritas est.

18. Vt tu me in mundum misisti, sic eos ego in mundum misi.

19. Et eorum causa ego meipsum sanctifico, vt ipsi quoque veritate sanctificati sint.

20. Neque vero pro his solum oro, sed etiam pro eis, qui per eorum sermonem in me credent:

21. Vt omnes vnum sint, quemadmodum tu pater in me, et ego in te, vt ipsi quoque sint in nobis vnum: vt mundus me abs te missum fuisse credat. *Sup.* 10,38. *et* 14,10. 1 *Io.* 1,3. *et* 3,24.

22. Ego quoque, quam tu mihi gloriam dedisti, eis dedi, vt sint vnum, quomodo nos vnum sumus:

23. Ego in eis, et tu in me, vt perfecti sint in vnum, vtque cognoscat mundus, me abs te esse missum, et eos a te amatos, quemadmodum me amasti.

24. Pater, quos tu mihi dedisti, volo vt vbi ero ego, ii quoque sint mecum: vt

meam videant gloriam, quam tu mihi dedisti, quod me ante mundum conditum amaueris *Sup* 12,26. *et* 14, 3. 1 *Thess*.4,17. *Sup. v.* 3.

25. Pater iuste, te quidem mundus non nouit: at ego te noui, et hi me a te missum esse norunt,

26. Eisque nomen tuum et declaraui et declarabo: vt amor, quo tu me amas, sit in eis, itemque ego in eis.

CAP. XIIX.

Christi a Iuda proditi virtute milites in terram prosternuntur. Christus ad Annam, hinc ad Caipham ducitur. Ministri bacillo caesus, quid responderit. Pilato traditus, regnum suum declarat.

His dictis, Iesus profectus est vna cum suis discipulis trans torrentem Cedronem, vbi hortus erat, in quem vna cum suis discipulis intrauit. *Mat*.26,36. *Marc*. 14,32. *Luc*.22,39. 2*Sam*.15,23.

2. Sciebat autem etiam Iudas, eius proditor, locum, quod eo Iesus saepenumero cum suis discipulis conuenerat.

3. Igitur Iudas accepta a ponificibus et pharisaeis cohorte, ac ministris, venit eo cum facibus ac funalibus et armis. *Matth*.26,47. *Marc*. 14,43. *Luc* 22,47 *Act*.1,16.

4. Tum Iesus sciens omnia, quae sibi euentura essent, egressus dixit eis: quem quaeritis?

5. Cui illi responderunt: Iesum Nazarenum. Et Iesus, ego is sum, inquit eis. Aderat autem cum eis etiam Iudas eius proditor.

6. Vt ergo dixit eis: ego is sum; illi retrorsum abierunt, et humi ceciderunt.

7. Et ille rursus eos sic interrogauit: quem quaeritis? Iesum Nazarenum, inquiunt.

8. Et Iesus respondit: dixi vobis eum esse me. Itaque si me quaeritis, sinite hos abire.

9. Scilicet vt illud eius dictum comprobaretur: quos tu mihi dedisti, eorum ego nullum perdidi. *Supr*. 17,12.

10. Tum Simon Petrus, stricto quem habebat gladio, seruum pontificis percussit, eique dexteram abscidit auriculam. Et seruo Malchus nomen erat.

11. At Iesus dixit Petro: conde tuum gladium in vaginam: egone, vt quod mihi poculum dedit pater, non bibam?

12. Igitur cohors, et tribunus,

nus, Iudaeorumque ministri, Iesum comprehenderunt, *Matt. 26,57. Marc. 14,53. Luc. 22,54.*

13. Vinctumque ad Annam primum adduxerunt. Erat enim Caiphae socer, qui erat eius anni pontifex. *Luc 3,2.*

14. Erat Caiphas is, qui Iudaeis consuluerat, expedire vnum hominem perire pro populo. *Supr. 11,50.*

15. Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, et alter discipulus: qui quidem discipulus, quod erat pontifici notus, ingressus est vna cum Iesu in pontificis atrium. *Mat. 26,58. Marc 14,54. Luc. 22,54.*

16. Et quum Petrus foris pro foribus astaret, prodiit ille alter discipulus, qui pontifici notus erat, et a ianitrice, vt Petrum intromitteret, obtinuit.

17. Atque illa ianitrix ancilla sic Petrum alloquitur: nonne tu quoque ex huius hominis discipulis es? Non sum, inquit ille.

18. Astabant autem serui et ministri pyrae, quam fecerant (erat enim frigus) et calefiebant, cumque eis astabat etiam Petrus ac calefiebat.

19. Igitur interrogatus a pontifice Iesus, de suis discipulis ac doctrina,

20. Sic respondit: ego palam mundo locutus sum: ego semper in synagoga docui atque templo, quo Iudaei omnes conueniunt, neque quicquam in occulto locutus sum.

21. Quid me interrogas? Interroga eos qui audiuerunt, quid eis locutus sim: illi enim sciunt quæ dixerim ego.

22. Haec locuto Iesu, vnus ministrorum, qui aderat, ei alapam impegit, et dixit: siccine respondes pontifici?

23. Cui Iesus, si male locutus sum, inquit, testificare de malo: sin bene, cur me caedis?

24. Miserat autem eum Annas vinctum ad Caipham pontificem. *Matth. 26,57. Marc. 14,53. Luc 22,54.*

25. Simon Petrus autem astabat, ac calefiebat: et quaerentibus, num ipse quoque ex eius discipulis esset, negauit, et, non sum, inquit. *Matth. 26,69. Marc. 14,66. Luc 22,55.*

26. Tum vnus ex seruis pontificis, eius cognatus, cuius Petrus abscíderat auriculam, dixit: nonne ego te vidi in horto cum eo?

27. At Petrus rursum negauit, et continuo gallus cecinit.

28. Igitur

28. Igitur Iesum a Caipha ducunt ad praetorium, quum quidem mane esset: nec ipsi in praetorium intrarunt, ne polluerentur, sed vescerentur pascha. *Matth.* 27, 1. *Marc.* 15, 1. *Luc.* 23, 1. *Act.* 10, 28. *et* 11, 3.

29. Itaque Pilatus ad eos egressus est, et ita locutus: quodnam crimen affertis contra hunc hominem?

30. Cui illi his verbis responderunt: nisi esset hic nocens, eum tibi non tradidissemus.

31. Et Pilatus, capite eum vos, inquit eis, et ex lege vestra iudicate. At iudaei: nobis non licet quenquam interficere.

32. Vt illud fieret, quod dixerat Iesus, significans qua morte moriturus esset. *Matth.* 20, 19. *Marc.* 10, 33. *Luc.* 18, 32.

33. Tum Pilatus rursus in praetorium ingressus, Iesum vocauit, eique dixit: esne tu rex Iudaeorum? *Matt.* 27, 11. *Marc.* 15, 2. *Luc.* 23, 3.

34. Cui Iesus respondit: tua ne istud sponte dicis, an alii tibi de me dixerunt?

35. Et Pilatus, quasi vero ego sim Iudaeus, inquit. Ipsi tui populares et pontifices te mihi tradiderunt. Quid fecisti?

36. Et Iesus: regnum meum huius mundi non est, si huius mundi esset regnum meum, pugnauissent mei ministri, ne Iudaeis addicerer. Verum meum regnum hinc non est.

37. Ergo tu rex es? inquit ei Pilatus. Cui Iesus, est vt tu dicis, inquit, me esse regem. Ego eo natus sum, et eo in mundum veni, vt veritatem tester. Quisquis a veritate est, vocem meam audit.

38. Et Pilatus: quid est veritas? Atque id locutus, rursus prodiit ad Iudaeos, eisque dixit: ego nullum in eo crimen comperio.

39. Est autem vobis is mos, vt vnum vobis in pascha condonem. Vultis ergo, vt vobis Iudaeorum regem condonem? *Matth.* 27, 15. *Marc.* 15, 6. *Luc.* 23, 17.

40. At illi rursus vniuersi sic exclamarunt: non istum, sed Barrabam. Erat autem Barrabas latro. *Act.* 3, 14.

CAP. XIX.

Pilatus Christum flagellatum, et spinis coronatum, liberare volens. Iudaeorum improbitate vincitur, crucifigendum tradit. Iesus matrem discipu-

lo

lo commendat, aceto gustato, moritur. Mortui latus lancea confoditur. Sepelitur.

Tunc ergo cepit Pilatus Iesum, ac verberauit:

Matth. 27, 26.
Marc. 15, 15.

2. Et milites implexam ex spinis coronam imposuerunt eius capiti, eumque purpurea toga induerunt,

3. Atque ita dicebant: salue Rex Iudaeorum, eique alapas impingebant.

4. Deinde rursus exit Pilatus, et illos sic alloquitur: en vobis eum foras adduco, vt sciatis me nullum in eo comperire crimen.

5. Ac egresso foras Iesu, spineam coronam purpuream-que togam ferente, dixit eis Pilatus: ecce homo.

6. At pontifices et ministri eo viso exclamare: crucifige, crucifige. Quibus Pilatus, capite eum vos, inquit, et crucifigite: nam ego crimen in eo non deprehendo.

7. At Iudaei contra, nos legem habemus, inquiunt ei, ex qua lege nostra debet mori, quoniam se Dei filium fecit.

8. Hac voce audita, Pilatus magis timuit,

9. Et rursus in praetorium ingressus, dixit Iesu: vnde es tu? at Iesus ei responsum non dedit.

10. Itaque Pilatus sic eum affatur: mihi non eloqueris? nescis me potestatem habere tui vel crucifigendi, vel absoluendi?

11. Respondit Iesus: non haberes vllam in me potestatem, nisi id tibi superne datum foret. Itaque qui me tibi tradidit, in maiore culpa est.

12. Ex eo studebat Pilatus eum absoluere. At Iudaei reclamare: si istum absoluis, non es Caesaris amicus: quicunque se regem facit, contrauenit Caesari.

13. Hac audita voce, Pilatus Iesum foras eduxit, et pro tribunali sedit, in loco qui Lapidipauium appellatur: Hebraice autem Gabbatha:

14. Quum quidem esset paschae praeparatio, hora fere sexta: atque ita Iudaeos alloquitur: ecce Rex vester.

15. At illi occlamare: tolle, tolle, crucifige eum. Regem ego vestrum crucifigam? inquit eis Pilatus. Cui pontifices responderunt: non habemus regem, nisi caesarem.

16. Tum demum eum illis crucifigendum tradidit. Et illi Iesum acceptum abduxerunt: *Matth.* 27, 33. *Marc.* 15, 22. *Luc.* 23, 23.

17. Isque

17. Isque suam ferens crucem, profectus est in locum Caluariae appellatum, qui dicitur Hebraice Golgatha,

18. Vbi eum crucifixerunt, et vna cum eo hinc atque hinc duos alios, Iesum autem medium.

19. Scripsit autem titulum Pilatus, quem cruci imposuit, in quo ita scriptum erat: IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM. *Inf.* 20, 31.

20. Hunc titulum quum multi Iudaeorum legissent: (nam prope vrbem erat is locus, vbi in crucem sublatus est Iesus, et scriptum erat Hebraice, Graece et Latine.)

21. Monuerunt Iudaeorum pontifices Pilatum, ne scriberet, Iudaeorum regem esse: sed qui se Iudaeorum Regem esse dixisset.

22. At Pilatus respondit: quod scripsi, scripsi.

23. Igitur milites, postquam Iesum cruci affixerunt, eius vestimenta ceperunt, et ex eis quatuor partes fecerunt, singulis militibus vnam, itemque tunicam. Erat autem tunica inconsuta, a summo tota contexta. *Matth.* 27, 35. *Marc.* 15, 24. *Luc.* 23, 34.

24. Itaque commonuerunt, inter sese non esse diuidendam, sed de ea sortiendum, cuius esset: vt fieret, quod in scripto illo habetur: partiti sunt inter sese mea vestimenta, et super veste mea sortem iecerunt: atque haec quidem fecere milites. *Ps.* 22, 19.

25. Astabant autem apud Iesu crucem, eius mater, et matris soror, Maria Cleophae coniux, et Maria Magdalena.

26. Iesus igitur conspicatus matrem, et astantem discipulum, quem amabat, dicit matri suae: mulier, ecce filius tuus.

27. Deinde dicit discipulo: ecce mater tua. Atque ex illa hora recepit eam discipulus ad se.

28. Postea sciens Iesus omnia iam perfecta esse vt perficeretur, quod scriptum erat, dicit: sitio. *Ps.* 68, (69) 22.

29. Iacebat autem ibi vas aceti plenum; itaque illi oppletam aceto spongiam, et hyssopo affixam, admouerunt eius ori. *Matth.* 27. 48.

30 Et Iesus aceto sumto dixit: peractum est: ac inclinato capite emisit spiritum.

31. Iudaei vero, quandoquidem erat praeparatio, ne manerent in cruce corpora sabbatho (erat enim celebris illa dies sabbathi) Pilatum rogarunt, vt eorum crura frangerentur, iique auferrentur.

32. Itaque

32. Itaque venerunt milites, et primi quidem crura fregerunt, itemque alterius cum eo crucifixi:

33. Sed vbi ad Iesum ventum est, vt eum viderunt iam mortuum, non fregerunt eius crura:

34. Sed vnus militum lancea latus eius pupugit: ac continuo exiit sanguis et aqua.

35. Atque hoc idem, qui vidit, testatur, estque verum eius testimonium: isque se vera dicere scit, vt vos quoque credatis.

36. Acciderunt enim haec, vt scriptum illud comprobaretur: nullum eius os frangetis. *Exod. 12, 46. Num. 9, 12.*

37. Itemque aliud scriptum ait: intuebuntur, quem compunxerint. *Zach. 12, 10.*

38. Postea rogauit Pilatum Iosephus ab Arimathaea (qui Iesu discipulus erat, sed occultus, metu Iudaeorum) vt Iesu corpus auferre sibi liceret. Id quod permisit Pilatus. *Matth. 27, 57. Marc. 15, 42. Luc. 23, 50. Sup. 12, 42.*

39. Accessit et Nicodemus (is qui prius Iesum noctu adierat) ferens myrrhae et aloes misturam ad libras centum. *Supr. 3, 2.*

40. Hi Iesu corpus ceperunt, et linteis cum aromatis obligarunt, vt Iudaeis sepeliendi mos est.

41. Erat autem in eo loco, vbi ille crucifixus fuit, hortus, et in horto monimentum nouum, in quo nemo adhuc positus fuerat.

42. Illic igitur propter Iudaeorum praeparationem, quoniam prope erat monimentum, posuere Iesum.

CAP. XX.

Maria nuntiat Christum resurrexisse. Petrus et Ioannes hoc visuri, excurrunt. Iesus Mariae apparet, et discipulis domi congregatis. Thomas ante incredulus, credit.

Primo autem post sabbathum die, Maria Magdalena mane venit, quum adhuc tenebrae forent, ad monimentum, et saxum aspicit amotum a monimento. *Matt. 28, 1. Marc. 16, 1. Luc. 24, 1.*

2. Itaque currit, et ad Simonem Petrum atque ad alterum discipulum, quem Iesus amabat, venit, eisque sic dicit: sublatus est ex monimento Dominus, neque scimus vbi sit positus.

3. Igitur egressus Petrus, et alter discipulus, venerunt ad monimentum. *Luc. 24, 12.*

4. Ac currentibus simul ambobus, alter discipulus Petro celerius praecucurrit, priorque

que venit ad monimentum.

5. Et introſpiciens vidit quidem iacentia lintea, non tamen introgreſſus eſt.

6. At Simon Petrus eum ſequens, venit et in monimentum ingreſſus, videt iacentia lintea,

7. Et ſudarium, quod ſuper eius capite fuerat, non cum linteis iacens, ſed ſeorſum in vno loco inuolutum.

8. Tum demum intravit etiam alter diſcipulus, qui prior venerat, in monimentum, viditque et credidit.

9. Nondum enim ſcripturam intelligebant, oportere eum ex mortuis reſurgere.

10. Itaque rurſus ad ſe diſceſſerunt diſcipuli.

11. Maria vero aſtabat apud monimentum, plorans extra. Atque inter plorandum introſpexit in monimentum, *Marc.16,5.*

12. Et aſpicit duos angelos albo veſtitos, ſedentes alterum ad caput, alterum ad pedes, vbi iacuerat Ieſu corpus,

13. Qui ſic eam allocuti ſunt: mulier, cur ploras? Quibus illa, quoniam, inquit, ſublatus eſt meus dominus, neque ſcio vbi ſit poſitus.

14. Atque haec locuta, conuertit ſe in tergum et aſpicit aſtantem Ieſum, neſciens eſſe Ieſum. *Matth.28,9. Marc.16,9.*

15. Et Ieſus, mulier quid ploras? inquit ei: quem quaeris? illa olitorem eſſe putans, dicit ei: Domine, ſi tu eum abſtuliſti, dic mihi vbi eum poſueris, vt ego eum auferam.

16. Et Ieſus dixit ei: Maria. Et illa conuerſa, Rabboni, inquit, hoc eſt magiſter.

17. Et Ieſus: ne me tange, nondum enim aſcendi ad Patrem meum: ſed adi fratres meos, eisque dicito, aſcenſurum me ad Patrem meum et Patrem veſtrum, et Deum meum et Deum veſtrum. *Pſ. 22, 23.*

18. Venit Maria Magdalena nuntiatum diſcipulis, ſeſe vidiſſe Dominum, eumque illa dixiſſe ſibi.

19. Igitur quum eſſet veſpera illo ipſo die, qui proximus erat a ſabbatho, clauſis prae Iudaeorum metu, eius loci portis, vbi erant diſcipuli congregati, venit Ieſus, in medioque ſtetit, et eis dixit: ſaluete. *Marc. 16, 14. Luc. 24,36. 1 Cor. 15,5.*

20. Ac eo dicto, oſtendit eis ſuas manus atque latus. Hic diſcipuli viſo Domino laetati ſunt.

21. Et Ieſus eos denuo ſic allocutus eſt, ſaluete. Quemadmodum

admodum misit me Pater, sic ego mitto vos.

22. Hoc dicto afflauit, et eis dixit: accipite Spiritum sanctum.

23. Si quorum peccata remiseritis, remissa erunt: si quorum tenueritis, tenta erunt. *Matth.16,19. et 18,18.*

24. Thomas autem vnus ex duodecim, nomine Didymus, non erat cum eis quando venit Iesus.

25. Huic igitur alii discipuli dixerunt, vidisse se Dominum. Sed ille sic eis dixit: nisi et in eius manibus clauorum impressionem videro, et meum digitum clauorum vestigio, et manum lateri eius admouero, non credam.

26. Deinde post dies octo, quum rursus essent intus eius discipuli, et Thomas cum eis, venit Iesus, portis clausis, in medioque stetit, et, saluete, inquit.

27. Deinde Thomae dicit: affer huc tuum digitum, et vide meas manus: tuamque manum affer, et meo lateri admoue: neue incredulus esto, sed credens.

28. Et Thomas ei respondens dixit: Dominus meus et Deus meus.

29. Cui Iesus, quia vidisti me, Thoma, inquit, credis: felices qui non viderint et tamen crediderint. *1 Pet. 1, 8.*

30. Et alia quidem multa miranda fecit Iesus in conspectu suorum discipulorum, quae non sunt in hoc libro scripta: *Inf. 21, 25.*

31. Haec autem scripta sunt, vt credatis Iesum esse Christum Dei filium: vtque credentes, vitam per eius nomen adipiscamini.

CAP. XXI.

Iesus piscantibus apostolis apparet, quem miraculo captorum piscium agnoscunt. Petro ouium curam committit, mortisque genus eidem praenuntiat.

Postea rursus monstrauit seipsum Iesus apud Tiberiadis lacum. Monstrauit autem hoc pacto:

2. Erant simul Simon Petrus et Thomas, qui Didymus appellatur: et Nathanael, is qui erat a Cana Galilaeae: et Zebedaei filii, aliique ex eius discipulis duo.

3. His Simon Petrus dicit, se ire piscatum. Cui illi dixerunt, se quoque cum eo ituros. Profecti, protinus nauem conscenderunt eaque nocte nihil ceperunt.

4. Vbi iam mane fuit, stetit Iesus in littore (neque tamen

men Iesum esse sciebant discipuli.)

5. Et eos sic alloquitur: iuuenes, nunquid edulii habetis? Nihil, respondent illi.

6. Iacite rete, inquit eis, ad dexteram nauis partem, et inuenietis. Itaque iecerunt, tantamque piscium multitudinem ceperunt, vt rete non possent extrahere.

7. Tum discipulus ille, quem Iesus amabat, dicit Petro: Dominus est. Et Simon Petrus, vt Dominum esse audiuit, indusium induit (erat enim nudus) seque iecit in lacum. *Supr. 13,23.*

8. Alii vero discipuli nauigio venerunt (non enim longius aberant a terra quam ad ducentos cubitos) trahentes rete piscium.

9. Vt igitur ad terram descenderunt, vident humi prunas, et piscem iis impositum, et panem.

10. Et Iesus, afferte, inquit eis, de piscibus, quos nunc cepistis.

11. Conscendit Simon Petrus, et rete traxit ad terram, magnis refertum piscibus, centum quinquaginta tribus: qui quamuis tot essent, non tamen ruptum est rete.

12. Adeste, (inquit eis Iesus) prandete. Nullus autem audebat discipulorum eum percontari quis esset, quod sciebant Dominum esse.

13. Igitur venit Iesus, panemque sumit, et eis dat, itidemque piscem.

14. Hic iam tertium apparuit Iesus suis discipulis, suscitatus ex mortuis.

15. Deinde postquam prandunt, dicit Iesus Simoni Petro: Simon Ioannide, amas me plus his? Cui ille: etiam Domine, tu scis vt te diligam. Et ille: pasce agnos meos.

16. Itemque iterum, Simon Ioannide, amas me? inquit ei. Cui ille: etiam, Domine, tu scis vt te diligam. Et ille, pasce oues meas, inquit.

17. Itemque tertio, Simon Ioannide, diligis me? inquit ei. Hic Petrus aegre ferens, illum ex se ter, an se diligeret, quaesiuisse, dixit ei: Domine, tu nosti omnia, tu scis vt te diligam. Et Iesus, pasce meas oues, inquit ei.

18. Illud certo certoque sic habeto, quum iuuenis esses, cingebas ipse te, et ibas quo volebas. Sed vbi senueris, extendes tuas manus et alius te cinget, ducetque quo noles. *2Pet. 1,14.*

19. Id autem dixit, significans

cans quo leto ille Dei gloriam illustraturus esset. Atque hoc locutus, dicit ei: sequere me.

20. Et Petrus conuersus aspicit sequentem discipulum, quem amabat Iesus, eum qui in coena eius pectori incumbens dixerat: Domine, quis est, qui te proditurus est?

Sup. 13, 23. et h. c. v. 7.

21. Hunc intuitus Petrus, dicit Iesu: Domine, hic vero quid?

22. Cui Iesus: si eum volo manere donec veniam, quid ad te? Tu sequere me.

23. Itaque dissipatus est hic sermo inter fratres, discipulum illum non esse morituru: tametsi non dixerat illi Iesus, non esse morituru; sed, si eum volo manere donec veniam, quid ad te?

24 Hic est is discipulus, qui haec testatur, et haec scripsit, cuius nos testimonium verum esse scimus.

25. Sunt autem et alia multa, quae fecit Iesus: quae si singula scribantur, ne ipsum quidem mundum scribendos hac de re libros capere posse arbitror. *Supr. 20, 30.*

* *

ACTA APOSTOLORVM.

CAP. I.

Continuat Lucas hanc historiam ad suum euangelium. Sublato in coelum Christo, apostoli, monentibus angelis, reuersi, precibus incumbunt. Petri instinctu, Iudae proditoris loco Matthias eligitur.

Primum quidem librum feci de omnibus, Theophile, quae Iesus et facere et docere institit,

2. Ad eum vsque diem, quo postquam apostolis, quos elegerat, mandata per Spiritum sanctum dedit, sursum latus est:

3. Quibus etiam seipsum viuentem post suum supplicium, multis indiciis exhibuit, eis quadraginta dies apparendo, et de Dei regno differendo

4. Ac eos frequentando, mandauit eis, ne Hierosolymis discederent, sed Patris promissum expectarent: quod

ex

ex me audiuistis, inquit, *Luc. 24, 49. Io. 14, 26. et 15, 26.*

5. Ioannem quidem aqua baptizasse, sed vos sancto Spiritu baptizandos esse, post dies hosce non multos. *Matth. 3, 11. Marc. 1, 8. Luc. 3, 16. Io. 1, 26. Inf. 2, 4. et 11, 16. et 19, 4.*

6. Atque illi quidem congregati sic eum interrogarunt: Domine, an hac tempestate Israelitis regnum instauraturus es?

7. Quibus ille, non est vestrum, inquit, tempestates aut tempora nouisse, quae Pater in sua potestate posuit.

8. Sed vim accipietis Spiritus sancti, qui vos inuadet, mihique testes eritis, et Hierosolymae, et in tota Iudaea et Samaria, denique ad vltimas terras. *Inf. 2, 1. 2.*

9. Haec fatus, spectantibus eis, sursum sublatus est, eumque nubes subduxit eorum oculis. *Marc. 16, 19. Luc. 24, 51.*

10. Ac dum eo abeunte illi in coelum contuentur, ecce duo viri eis in vestibus albis astiterunt,

11. Qui ita dixerunt: viri Galilaei, quid statis, in coelum intuentes? hic Iesus, qui istinc in coelum receptus est, sic veniet, quo pacto vidistis eum in coelum discedentem.

12. Tunc illi Hierosolymam redierunt a monte, qui Olueti appellatur, qui Hierosolyma sabbathi viam abest.

13. Ac postquam ingressi sunt, ascenderunt in coenaculum, vbi solebant manere, Petrus et Iacobus, et Ioannes et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomaeus et Matthaeus, Iacobus Alphaei filius, et Simon zelota, et Iudas Iacobi frater.

14. Hi omnes vacabant vna mente, precibus ac supplicationi, cum foeminis, et Maria Iesu matre, cumque Iesu fratribus.

15. Ac per eos dies surrexit Petrus in medio discipulorum, quum quidem esset ibidem capitum numerus ad centum viginti, et in hunc modum verba fecit:

16. Homines fratres, oportebat illud Scriptura mandatum fieri, quod Sanctus Spiritus ore Dauidis praedixit de Iuda, eo, qui se ducem praebuit iis, qui Iesum comprehenderunt:

Ps. 41, 10. Io. 13, 18. et 18, 3.

17. Qui Iudas in nostrum numerum ascitus hanc functionem sortitus erat.

18. Is quidem iniustitiae mercede agrum comparauit, et suspensus crepuit medius, effusaque

effusaque sunt eius omnia viscera. *Matth. 27,5.*

19. Id quod omnibus Hierosolymae incolis notum factum est, ita vt appellatus sit ager ille vernacula eorum lingua, Haceldama, hoc est, ager sanguinis.

20. Scriptum est enim in psalmorum libro: fiat eius habitatio deserta, neque sit qui in ea habitet, eiusque munus excipiat alius. *Ps.68,* (69.)26. *Ps.* 108, (109.) 8.

21. Quapropter oportet vnum eorum virorum (qui nobiscum toto eo tempore versati sunt, quo nobiscum consuetudinem habuit Dominus Iesus,

22. Vsque a Ioannis baptismo, ad eum diem quo nobis subductus est) eius resurrectionis testem vna nobiscum fieri.

23. Tum duos statuerunt, Iosephum nomine Barsabam, qui cognominatus est Iustus, et Matthiam.

24. Atque his verbis orarunt: tu Domine, qui omnium mentes perspicis, ostende, vtrum horum destinaueris

25. Subeundae huius muneris, et legationis sorti, ex qua Iudas excidit, vt iret in suum locum.

26. Deinde eorum sortes iecerunt: designauitque sors Matthiam, atque is ad vndecim apostolos cooptatus est.

CAP. II.

Apostoli Spiritu sancto repleti, diuersis linguis loquuntur. Ebrietatis notam Petrus tollit. Christum Messiamque esse docet. Auditoribus consternatis, poenitentiam suadet.

Vt autem peruentum est ad diem quinquagesimae, quum omnes simul essent eodem in loco,

2. Exstitit repente de coelo sonus, quasi vehementis flatus ruentis, totamque domum repleuit, vbi sedebant: *Sup. 1,5. Inf. 11,15. et 19,6.*

3. Eisque conspectae sunt diuiduae quaedam quasi ignis linguae, qui eorum vnicuique insedit:

4. Repletique sunt omnes sancto Spiritu, et diuersis loqui linguis coeperunt, prout eis spiritus fari dabat.

5. Erant autem Hierosolymae habitantes Iudaei, homines religiosi, ex omnibus quae vsquam sub coelo sunt gentibus.

6. Igitur eius rei dissipata fama, vulgo conuenire, et confusi esse, quod eos sua quisque vernacula lingua loquentes audiret.

7. Itaque attoniti omnes mirabantur, et inter sese dictitabant: nonne omnes illi, qui loquuntur, Galilaei sunt?

8. Ecquid est, quod nostrum quisque vernaculam sibi linguam natiuamque audiat?

9. Parthi, Medi, Elamitae, Mesopotamiae incolae, Iudaeaeque et Cappadociae, Ponti et Asiae,

10. Phrygiae et Pamphyliae, et Aegypti, et eius Libiae partis, quae est secundum Cyrenem, et peregrinantes Romani,

11. Tum Iudaei, tum asciti, Cretensesque et Arabes, audimus eos rerum diuinarum amplitudinem nostris linguis eloquentes.

12. Ita attoniti dubitabant omnes, et sic inter sese dictitabant: quid hoc sibi vult?

13. Alii deridentes dicebant, eos vini esse plenos.

14. At Petrus astans, vna cum vndecim, ad eos orationem habuit in haec verba: homines Iudaei et Hierosolymae incolae omnes, hoc cognoscite, et mea dicta attendite.

15. Non sunt hi temulenti, vt vos opinamini (est enim hora diei tertia.)

16. Sed hoc est quod a Ioele vate dictum est: *Ioel. 2, 28. Esa. 44, 3.*

17. Atque vltimis temporibus (inquit Deus) perfundam meo Spiritu omne genus hominum, vaticinabunturque vestri filii et filiae: vestri et iuuenes visiones videbunt, et senes somnia somniabunt:

18. Quin et meos seruos et ancillas illis temporibus meo spiritu perfundam, ita vt vaticinentur.

19. Daboque et supra in coelo prodigia, et infra in terra ostenta: sanguinem, ignemque et fumi exhalationem.

20. Sol in tenebras vertetur, et luna in sanguinem, antequam veniat Domini dies ingens ac insignis.

21. Ac quicunque Domini nomen inuocauerit, euadet. *Ioel. 2, 32. Rom. 10, 13.*

22. Israelitae, audite haec dicta: Iesum Nazarenum, virum vobis a Deo repraesentatum portentis, miraculis, prodigiis, quae per eum Deus in medio vestrum fecit, vt ipsi quoque scitis: *Inf. 10, 38.*

23. Hunc vos definito Dei consilio et prouidentia traditum, scelestis manibus comprehendistis, et ad palum

lum alligatum sustulistis:
24. Quem Deus leti doloribus solutis, reuocauit in vitam, quatenus fieri non poterat, vt a morte teneretur. *Inf.* v.32. *et* 3,15. *et* 4,10. *et* 10,40. *et* 13,30.34. *et* 17, 31. *Rom.* 4,24. *et* 8, 11. 1 *Cor.* 6, 14. *et* 15, 15. 2 *Cor.* 4, 14. *Gal.* 1, 1. *Ephes.* 1, 20. *Coloss.* 2, 12. 1 *Thess.* 1, 10. *Hebr.* 13,20.
25. Dauid enim dicit de eo: propositum mihi Dominum semper habeo, qui mihi dexter adest, ita vt non labefiam. *Ps.* 16, 8.
26. Itaque non tantum animo laetor, et lingua exulto, verum etiam ipsum corpus meum confidenter degit:
27. Quoniam tu animam meam non relinques in orco, neque committes, vt pius tuus corruptionem patiatur.
28. Ostendes mihi vitae vias: me in tuo conspectu voluptate complebis.
29. Homines fratres, si licet apud vos libere de summo patre Dauide loqui, is et obiit et sepultus est, eiusque monimentum apud nos ad hanc diem exstat.
1 *Reg.* 2, 10. *Inf.* 13, 16.
30. Sed quum vates esset, et sciret Deum sibi iureiurando promisisse, sese ex eius lumborum foetu, quod ad carnem pertinet, suscitaturum esse Christum, et in eius solio collocaturum,
2 *Sam.* 7, 12. 1 *Chron.* 22, 10. *Ps.* 132, 11. *Infr.* 13, 34.
31. Praescius Christi resurrectionis, dixit, eius nec animam in orco relinquendam, nec corpus corruptionem esse passurum.
Ps. 16, 10. *Inf.* 13, 35.
32. Hunc Iesum suscitauit Deus, cuius nos omnes sumus testes.
33. Is Dei dextera euectus, sanctique Spiritus promissum a patre consecutus effudit hoc, quod vos nunc cernitis, et auditis.
34. Non enim Dauid ascendit in coelos, sed ille ipse sic loquitur: ait Dominus Domino meo, sede ad meam dexteram, *Ps.* 110, 1.
35. Donec tuos hostes effecero scabellum pedum tuorum.
36. Quare hoc certo cognoscat omnis Israelis posteritas, Dominum et Christum factum a Deo esse hunc ipsum Iesum, quem vos in crucem egistis.
37. His auditis, illi animo compuncti, Petrum et caeteros apostolos sic alloquuntur: quid agemus fratres?

38. Et Petrus, redite ad frugem, inquit eis, et baptizetur vnusquisque vestrum in Iesu Christi nomine ad peccatorum veniam, et donum sancti Spiritus assequemini.

39. Ad vos enim pertinet promissio, et ad vestros natos, et ad omnes remotiores, quoscunque aduocauerit Dominus Deus noster.

40. His ille aliisque pluribus verbis eos commonuit, et vt ex eo peruerso hominum genere euaderent, cohortatus est.

41. Atque illi eius sermone auide admisso, baptizati sunt, et accesserunt eo die hominum capita ad tria millia.

42. Vacabantque apostolorum doctrinae, communioni, panique frangendo, et supplicationibus.

43. Atque omnes homines metu perculsi sunt, multaque portentose et prodigiose per apostolos fiebant.

44. Omnes autem credentes degebant vna, habebantque omnia communia.

Inf. 4,32.

45. Et suas copias et facultates vendebant, omnibusque prout cuique opus erat, dispertiebant.

46. Ac quotidie simul assidui in templo, panemque mansionatim frangentes, cibum capiebant cum laetitia animique simplicitate laudantes Deum. *Infr. 20,7.*

47. Et apud cunctum populum valentes gratia. Dominus vero seruandos quotidie addebat Ecclesiae.

CAP. III.

Petrus cum Ioanne in templum ascendens, claudum sanat. Populo ad miraculum concurrenti salutis mysterium per Christum exponit, ingratitudinem eorum accusans, et poenitentiam ab illis postulans.

Ascendebat autem Petrus et Ioannes aliquando simul in fanum, ad horam supplicationis, videlicet nonam.

2. Et quidam vir, qui ab aluo matris claudus erat, portabatur, qui quotidie ad fani portam, quae speciosa dicitur, ponebatur, vt ab iis stipem peteret, qui in fanum intrarent.

3. Is Petrum et Ioannem in fanum intraturos conspicatus, rogabat vt sibi benigne facerent.

4. At Petrus comitante Ioanne, illum intuitus dicit: aspice nos.

5. Quumque ille in eos intentus

tentus sese aliquid ab eis accepturum speraret

6. Petrus sic est locutus: nec argentum mihi, nec aurum est: sed quod habeo, hoc tibi do: in nomine Iesu Christi Nazareni surge et ambula.

7. Eumque dextera manu prehensum alleuauit. Atque ille continuo confirmatis eius cruribus atque talis exsiliens consistit,

8. Et ambulat, cumque eis in fanum intrat, incedens et saliens, Deumque laudans.

9. Eum vt vidit cunctus populus ingredientem, Deumque laudantem,

10. Et eum esse agnouit, qui ad speciosam templi portam ob stipem sedere solitus esset, impleti sunt admiratione et stupore de eo, quod illi acciderat.

11. Itaque retinente Petrum et Ioannem sanato claudo, concurrit ad eos cunctus populus in porticum, quae Solomonia vocatur, attoniti.

12. Quo viso, Petrus sic ad populum verba fecit: Israelitae, quid hoc admiramini, aut quid in nos intuemini quasi priuatis viribus aut pietate effecerimus, vt hic incederet?

13. Deus Abrahami, et Isaaci, et Iacobi, Deus maiorum nostrûm illustrauit filium suum Iesum, quem vos prodidistis, et coram Pilato inficiati estis, quum ille iudicasset absoluendum. *Infr. 5,30*

14. At vos sancto et innocente repudiato, homicidam vobis condonari petiistis,

Matth. 27,20. Marc. 15,11. Luc 23,18 Ioh. 18,40.

15. Vitae vero auctorem occidistis: quem Deus excitauit ex mortuis, cuius nos testes sumus:

16. Cuiusque nominis fiducia, cuius, inquam, nomine hic quem videtis et nostis, corroboratus est, et illius confidentia hanc in vestro omnium conspectu incolumitatem consecutus.

17. Et nunc fratres scio, vos per imprudentiam fecisse, vt etiam vestros magistratus:

18. Sed Deus, quae suorum tot vatum ore praenuntiauerat passurum esse Christum, ea hoc modo perfecit.

Luc. 24,44.

19. Quamobrem ad sanitatem revertimini, et vos corrigite, vt deleantur vestra peccata:

20. Dum recreationis tempora veniant a Domino, quum praenuntiatum vobis Iesum Christum mittet.

21. Quem oportet coelo ca-

pi vſque ad tempora inſtaurationis omnium, quae tempora Deus tot ſuorum ſanctorum ore vatum iam olim fatus eſt.

22. Moſes enim maioribus ita dixit: vatem vobis ſuſcitabit Dominus Deus veſter ex veſtra conſanguinitate, mei ſimilem: ei obedietis ad omnia, quae vobis dixerit. *Deut. 18,15. Inf. 7,37.*

23. Ac quisquis hominum vati illi non obediuerit, is ex populi numero tolletur.

24. Itemque tot vates, qui a Samuele deinceps fuerunt, qui haec tempora praedixerunt ac denuntiarunt.

25. Vos eſtis ex vatibus orti, et in eo foedere comprehenſi, quod fecit Deus cum maioribus noſtris, dum dixit Abrahamo, per eius ſemen fortunandas eſſe omnes terrarum nationes, *Gen. 12,3. et 18,18. et 22,18. et 26,4. Rom. 15,8. Gal. 3,8.*

26. Vobis primum Deus ſuſcitatum puerum ſuum miſit, qui vos fortunet, ſi a ſuis quiſque vitiis deſciſcatis. *Inf. 13,46.*

CAP. IV.

Petrus et Ioannes capti concilio ſiſtuntur. Chriſti cauſam agunt intrepide. Diſcipuli preces ad DEUM fundunt. Multi poſſeſſiones ſuas vendunt, inter quos et Barnabas numeratur.

Eis ad populum verba facientibus, praeſto fuerunt pontifices, et templi antiſtites, ac ſadducaei,

2. Ægre ferentes, quod illi populum docerent, et per Ieſum ex mortuis reſurrectionem nuntiarent.

3. Itaque eis manus iniecerunt, et eos in cuſtodiam ad poſterum diem dederunt, quod erat iam veſpera.

4. Multi autem eorum, qui illam orationem audiuerant, crediderunt: quorum fuit virorum numerus ad quinque millia.

5. Poſtridie conuenerunt eorum magiſtratus, et ſcribae Hieroſolymam.

6. Et Annas pontifex, et Caiphas, et Ioannes, et Alexander, ac quotquot erant ex genere pontificio:

7. Atque illis in medio collocatis, ſciſcitati ſunt, quanam poteſtate, aut quo nomine illud feciſſent.

8. Tum Petrus ſancto Spiritu repletus, ad illos ſic verba fecit: magiſtratus populi, et Iſraelitarum ſenatores,

9. Si nos de collocato in hominem infirmum beneficio

cio interrogamur, quanam re is ſanatus ſit:

10. Hoc vobis et cuncto Iſraelitarum populo notum eſto, hunc per nomen Ieſu Chriſti Nazareni, quem vos crucifixiſtis, quem Deus excitauit ex mortuis, per hoc, inquam, hunc aſtare in veſtro conſpectu ſanum.

Sup.2,24.

11. Is eſt lapis ille a vobis aedificantibus reiectus, qui adhibitus eſt ad caput anguli: *Pſ.117,(118.) 22 Eſ.28,16. Matth.21,42 Marc.12,10. Luc. 20,17. Rom 9,33 1 Petr.2,7.*

12. Nec eſt in vllo alio ſalus, nec vllum aliud nomen eſt ſub coelo apud homines datum, per quod ſeruandi ſimus. *Matth.1,21.*

13. Hic illi Petri Ioannisque confidentiam ſpectantes, et homines illiteratos ac imperitos eſſe, animaduertentes, mirabantur, et eos Ieſu comites fuiſſe recognoſcebant.

14. Hominem autem cernentes cum eis aſtantem eum, qui curatus fuerat, nihil, quod contradicerent, habebant.

15. Igitur illis ex concilio digredi iuſſis, huiusmodi verbis inter ſeſe contulerunt:

16. Quid faciemus his hominibus? Nam conſpicuum ab eis prodigium eſſe factum, omnibus Hieroſolymae incolis manifeſtius eſt, quam vt inficiari poſſimus.

17. Verum ne hoc latius dimanet in vulgus, minemur eis, ne amplius hoc nomine cuiquam mortalium verbum faciant.

18. Itaque illis evocatis edixerunt, ne omnino vocem mitterent, neue docerent nomine Ieſu.

19. At Petrus et Ioannes ſic eis reſponderunt: vtrum apud Deum aequum ſit, vobis obtemperare potius quam Deo, diiudicate. *Inf.5,29.*

20. Nos enim quae et vidimus et audiuimus, ea non eloqui non poſſumus.

21. Illi vero interminati, dimiſerunt eos, nullam eorum puniendi rationem inuenientes, propter populum, quod omnes eam ob rem Deo gratias agebant.

22. Erat enim annos natus magis quadraginta is homo, cui illud ſanationis prodigium contigerat.

23. Illi dimiſſi, ad ſuos ſe contulerunt: et quae ſibi pontifices et ſenatores dixiſſent, retulerunt.

24. Quibus auditis illi vocem vniuerſi ad Deum ſuſtu-

lerunt, et ita dixerunt: Domine, tu Deus es, qui coelum et terram et mare, quaeque in eis insunt, omnia fecisti.

25. Qui tui Dauidis ore sic dixisti: quid tumultuantur gentes? Populi vana conantur? *Psal.2,1.*

26. Conspirant orbis reges, coeuntque optimates, contra Dominum, contraque eius vnctum.

27. Coierunt enim profecto aduersus sanctum tuum puerum Iesum, quem vnxisti, Herodes et Pontius Pilatus, cum gentibus et populis Israeliticis,

28. Facturi quaecunque tu tua manu consilioque facienda destinasti.

29. Quamobrem Domine, aspice minas eorum tuisque da cum omni libertate tuum sermonem eloqui,

30. Manum tuam extendendo ad sanationes, prodigia, et ostenta facienta, per nomen tui sancti filii Iesu.

31. Illis comprecatis, contremuit locus, in quo erant congregati: repletique sunt omnes sancto Spiritu, diuinumque sermonem libere eloquebantur.

32. Erat autem multitudinis eorum qui crediderunt vna mens, vnusque animus: neque quisquam suarum facultatum quicquam suum esse dicebat, sed erant eis omnia communia. *Sup.2,44.*

33. Magnaque vi dabant apostoli testimonium resurrectionis Domini Iesu, et erant omnes magna praediti gratia.

34. Nec enim quisquam in eis erat egenus. Nam quotquot praedia aut domos habebant, vendebant, et venditorum pretia afferebant.

35. Et ad pedes ponebant apostolorum. Distribuebantur autem, prout cuique opus erat.

36. At Ioses is, qui Barnabas ab apostolis, hoc est filius consolationis, cognominatus est, Levita, natu Cyprius,

37. Quem habebat fundum vendidit, pecuniamque attulit, et ad apostolorum posuit pedes.

CAP. V.

Ananias ob fraudem interuersi pretii, exanimis corruit, et Sapphira eius vxor. Per multa apostolorum miracula fides propagatur. Carceri inclusos apostolos angelus liberat, et coram concilio sacerdotum sistuntur. Gamalielis consilio seruantur,

seruantur, caesique DEUM celebrant.

Quidam vir autem, Ananias nomine, cum Sapphira coniuge sua, possessionem vendidit:

2. Et detracta pretii parte, vxore conscia, partem aliquam attulit, et ad pedes apostolorum deposuit.

3. At Petrus, Anania, inquit, cur tuum animum implevit satanas, vt sancto Spiritui mentireris, et de praedii pretio detraheres?

4. Nonne tibi manebat, et venditum in tua potestate erat? Te ne istam rem in animum induxisse tuum? Non tu hominibus, sed Deo mentitus es.

5. His verbis auditis, Ananias corruit, et exanimatus est, quae quicunque audiuerunt, magno sunt timore perculsi.

6. Tum iuuenes surrexerunt, et illum constrinxerunt, ac elatum sepeliuerunt.

7. Deinde interiecto trium ferme horarum spatio, eius vxor ignara rei, ingressa est,

8. Et eam Petrus sic allocutus est: dic mihi, an tanti praedium addixeritis? Etiam (inquit illa) tanti.

9. Cui Petrus, vos ne, inquit, ad Domini Spiritum tentandum conspirasse? Scito, eorum, qui virum tuum sepelierunt, pedes esse pro foribus, qui te efferant.

10. Atque illa protinus ad illius pedes corruit exanimis. Et adolescentes ingressi, mortuamque nacti, extulerunt, et apud eius virum sepelierunt.

11. Itaque metus ingens totam ecclesiam, et omnes haec audientes peruasit.

12. Apostolorum autem opera multa vulgo monstrose prodigioseque fiebant (erant autem vna omnes in Solomonis porticu,

13. Nec eis sese caeterorum quisquam audebat adiungere, sed eos magnificiebat populus:

14. Accedebat autem magis magisque qui Domino crederent, ingens tum virorum, tum feminarum multitudo,)

15. Adeo vt per vicos exportarent aegrotos, inque lectis et grabatis deponerent, vt venientis Petri vel vmbra aliquem eorum inumbraret.

16. Conueniebant etiam vulgo ex finitimis vrbibus Hierosolymam, adducentes aegrotos, et ab immundis

ſpiritibus vexatos, qui curabantur omnes.

17. Itaque ſurrexit pontifex, et omnes eius gregales (quae ſadducaeorum ſecta eſt.)

18. Et inuidiae pleni manus apoſtolis iniecerunt, eosque in cuſtodiam publicam dederunt.

19. Sed Domini angelus noctu carceris portas aperuit, et eductis eis dixit:

20. Ite, et in templo manentes, eloquimini populo haec omnia verba vitalia.

21. Hoc audito, illi ſub diluculum ingreſſi in templum, docent. Pontifex autem et eius gregales adfuerunt: et concilio omnique Iſraelitarum ſenatu conuocato, miſerunt in carcerem qui eos adducerent.

22. At miniſtri, poſtquam eo venerunt, nec eos in cuſtodia inuenerunt, reuerſi ſunt,

23. Et ſe carcerem quidem diligentiſſime clauſum comperiiſſe renuntiarunt, et cuſtodes foris ante portas aſtantes: ſed quum aperuiſſent, intus inueniſſe neminem.

24. His verbis auditis, ſummus ſacerdos, et fani antiſtes, ac pontifices, de eis ambigebant, quidnam id eſſet.

25. Interea aduenit quidam, qui eis nuntiauit, viros illos, quos in cuſtodiam dediſſent, eſſe in fano, et ibi plebem docere.

26. Tum eo profectus antiſtes cum miniſtris eos adduxit, non vi: metuebant enim, ne ipſi a plebe lapidarentur.

27. Ita adductos ſtatuerunt in concilio, eosque pontifex huiusmodi ratione interrogauit:

28. Nonne vos vetuimus iſto nomine docere? Atqui repleuiſtis Hieroſolymam doctrina veſtra, et vultis in nos illius hominis ſanguinem deriuare. *Sup. 4, 18.*

29. Tum Petrus et apoſtoli ſic reſponderunt: parendum Deo magis eſt quam hominibus. *Sup 4, 19.*

30. Deus maiorum noſtrorum Ieſum ſuſcitauit, quem vos in patibulo ſuſpenſum interfeciſtis.

Supr. 2, 24. et 3, 15.

31. Hunc Deus ductorem ſeruatoremque ſua dextra extulit, ad conciliandum Iſraelitis vitae correctionem, peccatorumque veniam. *Luc. 24, 47. Heb. 2, 10.*

32. Et nos ſumus ei teſtes harum rerum, ſanctusque Spiritus, quem Deus ei obedientibus

dientibus impertiuit. *Io.15, 26.27.*

33. His illi auditis vrebantur, et de eis interficiendis deliberabant.

34. Sed surrexit quidam in concilio pharisaeus, nomine Gamaliel, legisperitus, qui apud omnem populum erat in honore. Is iussit apostolos paulisper foras educi.

35. Deinde sic ad illos orationem habuit: viri Israelitae, dispicite de viris his, quid eis sitis facturi.

36. Nam superioribus diebus exstitit Theudas, qui sese dicebat esse aliquem, cum quo homines ad numerum quadringentorum sese coniunxerunt. Et is occisus est, et quotquot ei parebant, deleti, et ad nihilum redacti.

37. Post hunc exstitit Iudas Galilaeus tempore professionis, multumque ad sese hominum traduxit. Sed et is periit, et omnes, qui ei obtemperabant, profligati sunt.

38. Nunc quoque vobis suadeo, vt vobis ab his hominibus temperetis, eosque missos faciatis. Si enim ab hominibus est hoc consilium atque opus, abolebitur:

39. Sin a Deo est, id abolere non potestis, ne forte cum Deo pugnare comperiamini. Huic illi obtemperarunt:

40. Et accersitos apostolos verberarunt, eisque, ne Iesu nomine loquerentur, interdixerunt, atque ita eos dimiserunt.

41. Illi vero ex concilio laeti discedunt, quod digni habiti essent, qui propter eius nomen afficerentur ignominia. *Matth. 5, 10.11.12. Rom.5,3. Phil.1,29. Iac.1,2. 1 Pet. 4, 13.*

42. Ac quotidie et in fano, et intra parietes docere, et Iesum Christum nuntiare, non intermittunt.

CAP. VI.

Apostoli ministrandi officium delegant, septem delectis viris, inter quos Stephanus fide plenus captus, violatae legis Mosis accusatur.

Per eos dies crescente discipulorum numero, exstitit Graecanicorum aduersus Hebraeos fremitus, quod eorum viduae in quotidiano ministerio praetermitterentur.

2. Itaque duodecim conuocata discipulorum multitudine sic verba fecerunt: non placet, nos, omisso Dei sermone, ministrare mensis.

3. Quocirca fratres, dispicite homines ex vobis bene

audientes septem, sancto Spiritu sapientiaque plenos, quibus hoc negotium mandabimus:

4. Nos vero in precibus et ministerio sermonis erimus assidui.

5. Placuit hic sermo vniuersae multitudini: elegeruntque Stephanum, virum fidei Spiritusque sancti plenum, et Philippum, et Prochorum, et Nicanorem, et Timonem, et Parmenam, et Nicolaum aduentitium Antiochenum,

Inf. 8, 4. 26. et 21, 8.

6. Quos in apostolorum conspectu statuerunt, qui comprecati, manus eis imposuerunt.

7. Ita augebatur diuinus sermo, crescebatque discipulorum numerus Hierosolymae vehementer, ingensque sacerdotum multitudo fidei obediebat.

8. Stephanus vero fidei potentiaeque plenus, miracula prodigiaque magna vulgo faciebat.

9. Quumque exstitissent quidam ex ea synagoga, quae Libertinorum appellatur, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, Cilicumque et Asianorum, qui cum Stephano contenderent,

10. Non poterant sapientiae et Spiritui, quo loquebatur, resistere.

11. Itaque allegarunt homines, qui se eum impie de Mose, deque Deo loquentem audiuisse dicerent:

12. Commoueruntque populum et senatores, atque scribas, et eum inuaserunt, correptumque in concilium duxerunt,

13. Ac falsos testes immiserunt, qui ita dicerent: hic homo non desinit impia contra sacrum hunc locum, contraque legem loqui.

14. Audiuimus enim eum dicere, Iesum illum Nazarenum deleturum esse hunc locum, et traditos nobis a Mose ritus mutaturum.

15. Tum omnes, qui in concilio sedebant, contuentes in eum, viderunt eius faciem, qualis est angeli facies.

CAP. VII.

Stephanus caussam dicens ostendit electos a Deo fuisse patres, priusquam natus esset Moses, et staret templum. Externos vero omnes ritus ad coeleste exemplar formatos fuisse. Stridentes dentibus Iudaei lapidibus eum obruunt.

Et pontifex ita dixit: siccine se res habet?

2. Tum ille huiusmodi orationem habuit: fratres, et patres

patres audite. Deus gloriosus apparuit patri nostro Abrahamo: quum esset in Mesopotamia, antequam Charrae habitasset,

3. Eique iussit vt ex sua patria ac cognatione migraret, in terramque veniret, quam ipse ei ostensurus esset.

Gen.12,1.

4. Tum ille ex Chaldaeorum terra profectus, Charrae habitauit, et illinc eum, mortuo eius patre Deus in hanc terram transtulit, quam vos nunc incolitis:

5. In qua nullam ei possessionem tradidit, ne vestigium quidem pedis: et tamen promisit, eam sese ei possidendam daturum, eiusque post eum soboli, quum liberos non haberet.

6. Locutus est autem Deus ad hunc modum: fore eius posteros in aliena terra peregrinos et seruitute pressum atque afflictum iri annos quadringentos, *Gen.15,13. et 16*

7. Sed illam gentem, cui seruient, puniam ego, inquit Deus: exibuntque postea, et me hoc ipso in loco adorabunt.

8. Iniit autem cum eo foedus circumcisionis. Is genuit Isaacum, eumque octauo die circumcidit. Isaacus Iacobum, Iacobus duodecim summos patres.

Gen.17,9. et 21,2. et 25,24. et 29,32. et 30,5. et 35,23.

9. Summi patres inuidia adducti, Iosephum in Aegyptum ducendum vendiderunt, *Gen.37,28.*

10. Atque ei Deus adfuit, eumque ex omnibus angustiis eripuit, et ei tantam apud Pharaonem Aegypti regem gratiam ac sapientiam conciliauit, vt ille ei Aegypti totiusque domus suae administrationem mandaret.

Gen.41,37.

11. Deinde tanta per vniuersam Aegyptum et Chananaeam orta fame ac angustia, vt alimenta non inuenirent maiores nostri,

12. Iacobus audiens esse in Aegypto frumenta, maiores nostros eo primum misit:

Gen.42,1.

13. Estque Iosephus altero itinere fratribus suis agnitus, eiusque genus Pharaoni declaratum. *Gen.45,3.*

14. Tum Iosephus patrem suum Iacobum, et totam cognationem, ad capita septuaginta quinque, curauit accersendam. *Gen.46,27.*

Deut.10,22.

15. Ita descendit Iacobus in Aegyptum, vbi quum obiisset

set ipse et maiores nostri *Gen.46,5. et 49,32.*

16. Sichemam translati sunt, et in sepulcreto siti, quod Abrahamus argenti pretio a filiis Emoris Sichemis filii emerat. *Gen.47,30. et 50,13. Gen.23,16 et 33,19, Ios.24,32.*

17. Interea instante promissi tempore, de quo Deus Abrahamo iurauerat, crescebat populus in Aegypto multiplici numero: *Exod.1,7.8.*

18. Donec exstitit rex alius, qui Iosephum non nouerat:

19. Is genus frustrando nostrum, maiores nostros eo vsque afflixit, vt eorum infantes exponendos curaret, ne propagarentur.

20. Quo quidem tempore natus Moses Deo fuit acceptus: *Exod.2,2. Heb.11,23.*

21. Quem domi paternae tres menses enutritum, deinde expositum, Pharaonis filia sustulit, et pro filio educauit. *Exod.2,7.*

22. Institutus est autem Moses in omni Aegyptiorum doctrina, fuitque factis dictisque potens.

23. Vt autem quadragesimum agebat aetatis annum, venit ei in mentem consanguineos suos Israelitas visere:

24. Quumque vidisset quendam iniuria affici, eum defendit, et eius iniuriam caeso Aegyptio vltus est. *Exod. 2,11.*

25. Arbitrabatur autem, consanguineos suos intelligere, Deum per ipsum salutem dare: id quod illi non intellexerunt.

26. Postero die certantibus superuenit, et pacem inter eos conciliare conatus est huiusmodi verbis: viri, fratres estis vos, cur alter alterum laeditis? *Exod. 2,13.*

27. Sed qui alteri faciebat iniuriam, eum repulit, ita dicens: quis te nobis principem et iudicem constituit?

28. Num me vis interficere, quomodo heri Aegyptium interfecisti?

29. De eo dicto Moses aufugit, et in Madianitide peregrinatus est, vbi duos filios genuit.

30. Ac peractis annis quadraginta, apparuit ei in solitudine montis Sinae angelus Domini in ignea flamma rubi. *Exod.3,2.*

31. Quod visum videns, admiratus est Moses. Ac eo ad visendum accedente, exstitit haec ad eum Domini vox:

32. Ego sum maiorum tuorum Deus, Abrahami Deus, et Isaaci Deus, et Iacobi Deus.

us. Hic tremefactus Moſes, non audebat intueri: et Dominus dixit ei:

33. Detrahe tibi calceos de pedibus: nam locus, in quo tu ſtas, ſacra terra eſt.

34. Vidi mei populi miſeriam, qui eſt in Aegypto, eorumque gemitum audiui: itaque ad eos liberandos deſcendi. Proinde nunc ades, vt te mittam in Aegyptum.

35. Hunc Moſem, quem illi repudiauerant, quaerentes, quis eum principem et iudicem conſtituiſſet, hunc ipſum Deus principem, et liberatorem miſit, ductu angeli, qui ei in rubo apparuerat.

36. Hic eos eduxit, miraque et portentoſa fecit tum in Aegypto et mari rubro, tum in ſolitudine, annos quadraginta. *Exod.* 7, 8, 9, 10, 11, 14, *et* 16, 1.

37. Hic eſt ille Moſes, qui dixit Iſraelitis: vatem vobis ſuſcitabit Dominus Deus veſter ex conſanguinitate veſtra, mei ſimilem, eum audietis,

Sup. 3, 22. *Deut.* 18, 15. 18.

38. Hic ille eſt, qui in multitudine fuit in ſolitudine cum angelo, qui cum eo locutus eſt in monte Sina, cumque maioribus noſtris: qui vitalem ſermonem nobis tradendum accepit.

Exod. 19, 3. 20.

39. Cui dicto audire noluere maiores noſtri, ſed eo repulſo, animis ſeſe in Aegyptum conuerterunt,

40. Et ab Aharone petiuerunt, vt ſibi faceret Deos, qui ſe antecederent: nam Moſi illi, a quo eſſent ex Aegypto educti, ſeſe neſcire, quid accidiſſet. *Exod* 32, 1.

41. Itaque vitulum eo tempore fecerunt, et ſacrificium ſimulacro peregerunt: ac ſuarum manuum operibus delectati ſunt.

42. Ideoque auerſus Deus, eos ad cultum copiarum coeleſtium prolabi ſiuit, quemadmodum in vatum libro ſcriptum eſt: nunquid mihi victimas, et ſacrificia obtuliſtis, per annos quadraginta in ſolitudine Domus Iſraelis?

Ier. 19, 13. *Amos* 5, 25.

43. An non adhibuiſtis Molochi tabernaculum, Remphanisque Dei veſtri ſidus, quae vos ſimulacra feciſtis ad adorandum? Itaque vos ego transferam vltra Babylonem.

44. Oraculi tabernaculum habuere maiores noſtri in ſolitudine, ſicuti ſtatuerat

is,

is, qui Mosi iussit, vt id faceret ad exemplum, quod vidisset: *Exod.*25,40.*Hebr.*8,5.

45. Quod acceptum maiores nostri vna cum Iosua introduxerunt tum, quum fines occuparunt earum gentium, quas Deus eorum causa exterminauit: donec ad Dauidis tempora ventum est. *Ios.* 3,14. 2 *Sam.*6,17.

46. Qui vsus Deo secundo, voluit domicilium inuenire Deo Iacobaeorum.

1*Sam.*16,12.13. 2*Sam.*7,1. *etc.* *Ps.*132, 3.5. 1 *Par.*17, 12.

47. Solomo autem ei aedem aedificauit. 1 *Reg.* 6, 1. *et* 8, 27. *Inf.* 17, 24.

48. Sed non in templis manufactis habitat Supremus, quemadmodum dicit vates:

49. Coelum mihi sedes est, et terra pedum meorum subsellium: quam mihi vos domum aedificabitis? inquit Dominus: aut quis locus meae requietis erit? *Es.*66,1.

50. Quasi vero non mea manus fecerit ista omnia.

51. Duri ceruice, et animo, et auribus incircumcisi: vos semper Spiritui sancto contrauenitis, itidem vt maiores vestri. *Ier.* 6, 10. *et* 9, 25.26. *Ezech.* 44,5.9.

52. Quem vatum non insectati sunt vestri maiores? an non eos necarunt, qui Iusti aduentum praenuntiarunt? cuius vos modo proditores fuistis, et interfectores:

53. Qui, quam angelorum administratione legem accepistis, non seruastis. *Exod.* 19, 3. *seqq.* *Gal.* 3, 19. *Hebr.* 2, 2.

54. Haec audientes illi, animis vrebantur, et dentibus frendebant in eum.

55. Ipse autem sancto Spiritu plenus in coelum intuitus, et Dei splendorem, Iesumque Deo ad dexteram astantem conspicatus,

56. Dixit: en video coelos apertos, et homine natum Deo astantem ad dexteram.

57. At illi sublato ingenti clamore, aures suas obturare, et vniuersi facto in eum impetu,

58. Eiectum ex vrbe lapidare. Et testes, depositis ad pedes adolescentis, nomine Sauli, vestimentis, *Inf.*22,20.

59. Stephanum lapidare, inuocantem et dicentem: Domine Iesu, accipe spiritum meum *Matth.* 5, 44. *Luc.* 6, 28.

60. Deinde positis genibus, ingenti voce exclamauit: Domine, noli in eos hoc vindicare peccatum; hoc locutus, obdormiuit. *Luc.*23, 34.

CAP.

CAP. VIII.

Dum Stephanum lugent pii, Saulus ecclesiam vastat. Philippus Samariae Christum praedicat. Simonis magi auaritia notatur. Philippus, eunuchum aethiopem baptizat.

Saulus autem in eius necem consentiebat. Ortaque est eo die tanta aduersus Hierosolymitanam ecclesiam persecutio, vt omnes in Iudaeae Samariaeque fines (exceptis apostolis) dilapsi sint.

Inf. 22, 20.

2. Stephano autem parentarunt homines religiosi, et eum magno plangore prosecuti sunt.

3. Saulus vero deuastabat ecclesiam, et in domos intrans, ac tum viros tum feminas trahens, dabat in custodiam. *Inf 22, 4. et 26, 10. 11.*

4. Et illi quidem dispersi vltro citroque doctrinam publicabant.

5. Philippus vero in vrbem quandam Samariae degressus Christum Samaritanis praedicabat:

6. Vulgoque vniuersi dicta Philippi attendebant, quum quae prodigia faceret, audirent ac viderent.

7. Ex multis enim spiritus impuri, quos habebant, exibant cum ingenti vocis clamore: multique membris capti, et claudi curati sunt,

8. Magna cum illius vrbis laetitia.

9. Erat prius in ea vrbe homo quidam nomine Simon, qui magicam exercebat, et Samariae gentem reddebat attonitam, se quendam magnum esse dicens:

10. A quo infimi summique pendebant, dicentes, eum esse Dei magnam potentiam:

11. Et ideo pendebant, quod eos aliquandiu praestigiis obstupefecerat.

12. Quum autem Philippo de diuino regno, et Iesu Christi nomine docenti credidissent, ac tum viri tum feminae baptizarentur,

13. Ipse quoque Simon credidit, ac baptizatus est, et deinceps assiduus erat cum Philippo et quae prodigia ac ostenta fierent spectans, obstupebat.

14. Audientes autem qui Hierosolymis erant apostoli, admissam esse a Samaria diuinam doctrinam, miserunt ad eos Petrum et Ioannem,

15. Qui eo digressi, pro eis orarunt, vt sanctum Spiritum obtinerent.

16. Nullum enim adhuc eorum

rum inuaſerat: tantum in Chriſti Ieſu nomen erant baptizati.

17. Itaque illi eis manus impoſuerunt, atque ii ſanctum Spiritum adepti ſunt.

18. Id animaduertens Simon, manuum apoſtolorum impoſitione Spiritum ſanctum dari, obtulit eis pecuniam,

19. Dicens: date mihi quoque poteſtatem iſtam, vt cuicunque manus impoſuero, Spiritum ſanctum obtineat.

20. At Petrus, pereas (inquit) vna cum tuo argento, qui diuinum munus pecunis comparandum exiſtimes.

21. Non es huius doctrinae particeps, neque conſors: nam tua mens in Dei conſpectu recta non eſt.

22. Quamobrem deſciſce ab iſta tua prauitate, Deumque comprecare, ſi forte tibi iſta mala mens ignoſcatur.

23. Nam ingenio contumaci te amaro felle praeditum et iniuſtitia conſtrictum eſſe video.

24. Et Simon, orate vos, inquit, pro me Dominum, vt mihi nihil eueniat eorum, quae dixiſtis.

25. Igitur illi Domini doctrinam teſtificati, ac eloquuti, Hieroſolymam redierunt, multosque Samaritanorum vicos euangelio inſtruxerunt.

26. Philippum autem alloquens Dei angelus, mandauit vt ſurgeret, et meridie per viam proficiſceretur, qua Hieroſolyma Gazam deſcenditur, quae via erat infrequens.

27. Itaque ille ſurrexit, ac profectus eſt. Tum homo quidam aethiops eunuchus, Candacae aethiopum reginae praefectus, omni eius gazae praepoſitus, qui Hieroſolymam venerat adorandi Dei gratia.

28. Reuertebatur et in ſuo curru ſedens Eſaiam vatem legebat.

29. Praecepit autem Philippo Spiritus, vt accederet, ſeque ad eum currum adiungeret.

30. Itaque Philippus accurrit, et eum legere vatem Eſaiam audiuit, ac dixit: intelligisne, quae legis?

31. Et ille, qui vero poſſim, inquit, niſi quis mihi praeeat? Philippumque rogauit, vt aſcenderet, ac ſecum ſederet.

32. Erat autem haec ſcripti, quod legebat, complexio: vt ouis ad caedem actus eſt, vtque agnus ante ſuum tonſorem

ſorem obmuteſcens, ſic ille ne mutiuit quidem. *Eſ.53,7.*

33. In eius humilitate iudicium eius ſublatum eſt, atque eius genus quis eloquatur? quum ſublata ſit ex terra vita eius.

34. Et eunuchus Philippum alloquens: quaeſo te, inquit, de quonam dicit hoc vates! de ſeipſo ne, an de quopiam alio?

35. Tum Philippus fari inſtitit, et ab eo ſcripto exorſus, eum de Ieſu docuit.

36. Quumque iter faciendo ad quandam veniſſent aquam, eunuchus dixit: ecce aqua; quid me lavari prohibet?

37. Et Philippus, ſi toto animo credis, inquit, licet. Credo (inquit ille) Dei Filium eſſe Ieſum Chriſtum:

38. Iuſſitque ſiſti currum, et ambo in aquam Philippus et eunuchus deſcenderunt, eumque baptizauit Philippus.

39. Deinde vbi ex aqua egreſſi ſunt, rapuit Philippum Spiritus Domini, nec eum vidit amplius eunuchus, ſed ſuum iter laetus perrexit.

40. Philippus vero Azoti repertus eſt, et vrbes omnes obiens euangelio inſtituebat, donec venit ad Caeſaream.

CAP. IX.

Saulus Damaſcum petens a Domino proſternitur. Ananias mittitur, vt eum baptizet. Iudaeorum inſidias, per murum demiſſus, euadit. Petrus Aeneae paralytico medetur. Tabitham defunctam vitae reſtituit.

At Saulus minas adhuc, caedemque ſpirans in Domini diſcipulos, aggreſſus eſt pontificem, *Inf.26.10, Gal.1.13. 1 Tim.1,13.*

2. Et petiit ab eo epiſtolas Damaſcum ferendas, ad ſynagogas: vt ſi quos eius inſtituti inueniret ſiue viros, ſiue feminas vinctos perduceret Hieroſolymam.

3. Sed inter eundum, eum Damaſco propinquantem circumfulſit de coelo lux, *Infr 22,6. et 26,12. 1 Cor.15,8. 2 Cor.12,2.*

4. Ad terramque collapſus vocem audiuit ſibi dicentem: Saule, Saule, quid me perſequeris?

5. Et ille: quis es? Domine. Ego ſum Ieſus (inquit Dominus) quem tu perſequeris. Durum eſt tibi contra ſtimulos calcitrare.

6. Hic ille tremens ac ſtupefactus, Domine, quid me vis fa-

facere? inquit. Cui Dominus: surge et in vrbem ingredere, et tibi dicetur, quid tibi faciendum sit.

7. Homines autem eius comites itineris, astabant attoniti, vocem audientes illi quidem, sed neminem videntes. *Inf.* 22,9. *et* 26,23.

8. Saulus vero a terra surrexit, et apertis oculis neminem videbat. Eum illi manibus ducentes, Damascum introduxerunt:

9. Ac per tres dies non vidit, neque comedit aut bibit.

10. Erat Damasci discipulus quidam nomine Ananias, quem Dominns per visum sic allocutus est: Anania. Et ille, quid est? inquit, Domine.

11. Cui Dominus, surge, inquit, et in vicum proficiscere, qui rectus appellatur, et quaere in aedibus Iudae Saulum nomine Tarsensem. Is enim supplicat,

12. Et per visum vidit virum nomine Ananiam ingressum, et sibi manus imponentem, vt cernat.

13. At Ananias, Domine, inquit, audiui ex multis de eo viro, quantum malorum tuis sanctis Hierosolymae fecerit;

14. Quin etiam hic potestatem habet a pontificibus, vinciendi omnes tuum nomen inuocantes.

15. Cui Dominus: vade, inquit: nam is mihi selectum est instrumentum, ad profitendum meum nomen, tum apud caeteras gentes atque reges, tum apud Israelitas.

16. Nam ei ostendam ego, quanta sint ei patienda propter meum nomen.

17. Tum Ananias abiit, et domum ingressus, ac impositis illi manibus, dixit: Saule frater, Dominus me misit, is qui tibi in via venienti apparuit, vt videas, sanctoque Spiritu repleare.

18. Ac protinus delapsis ex eius oculis quibusdam quasi squamis, dispexit, surrexitque, et baptizatus est:

19. Ac cibo capto conualuit. Fuit autem Saulus cum Damascenis discipulis dies aliquot,

20. Ac statim in synagogis Christum praedicabat, eum esse Dei Filium:

21. Stupentibus quotquot audiebant, et ita dictitantibus: nonne hic est, qui Hierosolymae depopulabatur inuocantes hoc nomen? Atque huc eo venit, vt constrictos

ctos perduceret ad pontifices?

22. At Saulus magis inualescebat, eum Christum esse confirmans.

23. Deinde compluribus transactis diebus, decreuerunt eum occidere Iudaei,

24. Quorum insidiis Saulo cognitis, quum illi portas dies ac noctes eius necandi gratia obseruarent,

2Cor.11,32.

25. Discipuli eum noctu ceperunt, et laxata per murum sporta demiserunt.

26. Saulus, vt Hierosolymam peruenit, conabatur sese ad discipulos aggregare. Sed eum reformidabant omnes, discipulum esse non credentes.

27. Verum Barnabas eum prehendit, et ad apostolos duxit, eisque, vt in via Dominum vidisset, exposuit, vtque eum Dominus allocutus fuisset, et vt Saulus Damasci in Iesu nomine libere locutus esset.

28. Ita Saulus cum eis Hierosolymae obuersari,

29. Et in Domini Iesu nomine libere loqui, ac cum Graecanicis colloqui atque contendere. At illi eum interimere conabantur.

30. Quo cognito, fratres eum ad Caesaream deduxerunt, Tarsumque dimiserunt.

31. Igitur Ecclesiae per totam Iudaeam et Galilaeam et Samariam quiete agebant, et instruebantur, et in religione, ac sancti Spiritus confirmatione proficientes augebantur.

32. Accidit autem, vt Petrus omnia peragrans, descenderet etiam ad sanctos, qui Lyddam incolebant,

33. Ibi quendam nactus hominem Aeneam nomine, octo iam annos iacentem in grabato membris captum,

34. Sic ei dixit: Aenea, sanet te Iesus Christus: surge, et ipse tibi substerne. Atque ille confestim surrexit:

35. Eumque viderunt omnes Lyddae et Assaronis incolae, iique se ad Dominum conuerterunt.

36. Ioppae autem quaedam erat discipula, nomine Tabitha, quod si interpretere, sonat damam. Ea recte et benigne factorum plena erat, quibus tenuium egestatem subleuabat.

37. Accidit autem per eos dies, vt aegrotaret ac moreretur. Eam ablutam in coenaculo posuerunt.

38. Et quod Ioppae vicina

Lydda

Lydda erat, discipuli Petrum Ioppae esse audientes, miserunt ad eum oratum, vt ad se venire non grauaretur.

39. Itaque Petrus cum nuntiis profectus iuit. Eum illi postquam aduenit in coenaculum subduxerunt, eique viduae omnes astiterunt, plorantes et tunicas ac vestimenta ostentantes, quae facere solebat, quum apud eas esset Dama.

40. Tum Petrus, omnibus foras eiectis, positis genibus supplicauit, deinde conuersus ad corpus ait: Tabitha, surge. Atque illa oculos aperuit, visoque Petro resedit.

41. Et ille eam porrecta manu alleuauit: et vocatis sanctis ac viduis viuentem exhibuit.

42. Hoc per totam Ioppen innotuit, multique in Dominum crediderunt.

43. Mansit autem dies aliquam multos Ioppae, apud quendam Simonem coriarium.

CAP. X.

Cornelius centurio angeli iussu Petrum accersit. Qui et ipse visione oblata, ne gentes aspernetur, instituitur. Cornelio et familiae euangelium annuntiat, hi autem Spiritu sancto accepto, baptizantur.

Erat autem quidam Caesareae, nomine Cornelius, centurio, ex ea cohorte, quae dicitur Italica,

2. Vir religiosus, Deique tum ipse, tum tota eius familia, metuens, et multa vulgo benigne faciens, ac Deum continenter orans.

3. Is per visum manifeste vidit, hora diei ferme nona, diuinum angelum ad se ingressum et ita dicentem: Corneli.

4. Et ille eum intuitus, et metu correptus: quid est, Domine? inquit. Cui ille: tuae preces ac benigna facta ad Deum ascenderunt, eique in memoria insederunt.

5. Itaque mitte Ioppen homines, et accerse Simonem, nomine Petrum.

6. (Is diuersatur apud quendam Simonem coriarium, cui domus est apud mare) qui tibi dicet, quid te facere oporteat.

7. Deinde vbi collocutus cum Cornelio angelus discessit, ille euocatis suorum famulorum duobus, et milite quodam religioso, eorum qui apud eum erant assidui,

8. Narrauit eis omnia, eosque Ioppen dimisit.

9. Po-

9. Postero die, illis iter facientibus, et vrbi propinquantibus, ascendit Petrus in tectum supplicandi causa, hora circiter sexta.

10. Esuriebat autem, et cibum capere volebat, atque illis parantibus, extra se raptus,

11. Videt apertum coelum, et descendens ad se vtensile quoddam, quasi magnum linteum, quatuor capitibus ligatum ad terram demitti,

12. In quo inerant omne genus, quadrupedes terrestres, feraeque, et serpentes, et aëreae volucres,

13. Exstititque vox ad eum: age, Petre, macta, et vescere.

14. At Petrus: minime, Domine: nihil enim vnquam impurum aut immundum comedi.

15. At vox iterum ad eum: quae Deus purgauit, tu ne pollue.

16. Atque idem ter factum est, rursumque subductum est in coelum illud vtensile.

17. Quumque secum ipse dubitaret Petrus, quidnam sibi vellet illud visum, quod viderat: ecce homines illi a Cornelio missi Simonis domum sciscitati, aderant pro vestibulo,

18. Et clamantes percontabantur, num Simon nomine Petrus ibi diuersaretur.

19. Ac Petro de viso illo cogitanti, dixit Spiritus: en homines te quaerunt.

20. Tu vero age, descende, ac cum eis citra omnem cunctationem proficiscere: nam ego eos misi. *Inf.* 15, 7.

21. Ita Petrus ad homines a Cornelio ad se missos degressus, dixit: is ego sum, quem vos quaeritis: quae causa est, ob quam adestis?

22. Et illi, Cornelius, inquiunt, centurio, vir iustus, et Dei metuens, et ab vniuersa Iudaeorum natione bene audiens, oraculo monitus est a sancto angelo, vt te domum suam accerseret, et loquentem audiret.

23. Igitur ille eos intro vocatos, accepit hospitio. Deinde postridie Petrus cum eis profectus est comitantibus quibusdam Ioppensibus fratribus.

24. Postero die Caesaream ingressi sunt. Cornelius vero eos praestolabatur, conuocatis suis cognatis, ac necessariis amicis.

25. Atque vt ingressus est Petrus, ei occurrit Cornelius, et ad pedes lapsus, veneratus est.

26. At Petrus eum alleuauit:

vit: surge (inquit) ego quoque homo sum.

27. Ac cum eo colloquens ingressus est, multosque congregatos nactus, sic ad eos verba fecit:

28. Vos scitis, vt nefas sit homini Iudaeo haerere aut congredi alienigenae: sed mihi Deus ostendit, neminem profanum impurumue dicendum hominem: *Io.4,9.*

29. Itaque accersitus nihil dubitaui venire. Quaero igitur, quam ob causam vos me accersiueritis.

30. Tum Cornelius, nudius quartus, inquit, ad hanc horam ieiunus eram, et hora nona domi meae supplicabam: quum ecce vir quidam stetit in meo conspectu, veste splendida,

31. Et ait: Corneli, exaudita est tua supplicatio, tuaque benigne facta Deo in memoria habentur.

32. Mitte ergo Ioppen accersitum Simonem, cui cognomen est Petrus: (is diuersatur in aedibus Simonis coriarii, apud mare) qui vbi aduenerit, tecum loquetur.

33. Ego continuo ad te misi: et tu recte fecisti, qui veneris. Nunc nos omnes in Dei conspectu adsumus, ad audienda omnia tibi a Deo mandata.

34. Tum Petrus in hunc modum orationem habuit: reipsa comperio, non habere personarum rationem Deum: *Deut.10,17.2Par.19,7. Iob 34,19 Sap.6,8.Eccl 35,16. Rom.2,11. Gal.2,6. Eph.6,9. Col 3,25. 1Petr. 1,17.*

35. Quin apud omnes nationes, qui eum metuit et iustitiam exercet, is ei acceptus est.

36. Quem sermonem misit Israelitis, pacem per Iesum Christum nuntians, is est omnium Dominus.

37. Vos scitis, quae res acciderit per totam Iudaeam, ducto a Galilaea initio, post praedicatum a Ioanne baptismum: *Luc.4,14.*

38. Iesum dico a Nazaretha, vt eum Deus sacro Spiritu ac potestate vnxerit: qui vltro citroque commeans benefaciebat, et omnes a diabolo oppressos sanabat, quippe cui Deus adesset. *Luc. 4,28.*

39. Et nos testes sumus omnium, quae cum in reliquo Iudaeorum agro, tum Hierosolymae fecit:

40. Quem illi in patibulo suspensum interfecerunt. Hunc Deus tertio die suscitauit,

tauit, et vt manifestus fieret effecit, *Supr. 2, 24.*

41. Non omni vulgo, sed nobis designatis diuinitus testibus, qui quidem cum eo comedimus, et bibimus, postquam a mortuis surrexit.

Infr. 13, 31.

42. Isque nobis mandauit, vt vulgo praedicemus, ac testificemur, eum viuorum esse, mortuorumque iudicem a Deo destinatum.

Infr. 17, 31. Rom. 14, 10. 2 Cor. 5, 10.

43. Huic vates omnes testimonium dant, eum esse, per cuius nomen peccatorum veniam consequantur, quicunque in eum credant.

Infr. 15, 9. Ier. 31, 34. Mich. 7, 8.

44. Adhuc haec verba loquente Petro, inuasit sanctus Spiritus omnes eam orationem audientes:

Supr. 1, 3. Inf. 19, 6.

45. Suntque attoniti ii, qui erant a circumcisione, fidentes, quicunque cum Petro venerant, quod etiam extranei sancti Spiritus munere perfusi essent.

46. Audiebant enim eos linguis loquentes, Deumque celebrantes.

47. Tum Petrus, nunquis aquam, inquit, prohibere potest, quo minus baptizentur hi, qui, vt et nos, sanctum Spiritum adepti sunt?

48. Eosque in Domini nomine iussit baptizari. Tunc illi eum exorarunt, vt ibi dies aliquot maneret.

CAP. XI.

Petrus eo nomine accusatus, sese defendit. Barnabas Antiochiam mittitur, vbi discipuli Christiani nominati sunt. Ibidem Agabus famem futuram praenuntiat.

Audiuerunt autem apostoli et fratres, qui erant in Iudaea, etiam exteros diuinam accepisse doctrinam.

2. Ac postquam ascendit Petrus Hierosolymam, contendebant cum eo, qui erant a circumcisione,

3. Quod ad homines praeputio praeditos ingressus, ac cum eis epulatus esset.

4. At Petrus sic eis negotium ordine exponere orsus est:

5. Ego in oppido Ioppa supplicans, visus sum mihi videre (extra me raptus) descendens vtensile quoddam, quasi linteum magnum, quod quatuor capitibus de coelo demissum ad me vsque venit. *Sup. 10, 9.*

6. Id dum attentus contemplor, vidi quadrupedes terrestres,

restres, et feras, et serpentes, et aereas volucres,

7. Audiuique vocem dicentem mihi: age Petre, macta et vescere.

8. Et ego, nequaquam, Domine, inquam: nihil enim vnquam immundum, aut impurum per os meum intrauit.

9. At illa vox iterum mihi de coelo dixit: quae Deus purgauit, tu ne pollue.

10. Idque ter factum est, atque ita rursus omnia in coelum detracta sunt.

11. Et ecce extemplo praesto fuerunt apud eam, in qua eram, domum, tres homines ad me Caesarea missi:

12. Cum quibus, vt sine omni dubitatione abirem, iussit mihi Spiritus. Iuerunt autem vna mecum sex fratres hi:

13. Ac nobis hominis domum ingressis, narrauit ille, vt angelum domi suae vidisset astantem, et sibi praecipientem, vt mitteret Ioppen homines, qui Simonem accerserent cognomine Petrum,

14. Qui ei dicturus esset ea, per quae et ipse, et eius omnis familia seruaretur.

15. Postquam autem ego loqui coepi, inuasit eos sanctus Spiritus, vt et nos principio. *Sup.2,4.*

16. Tum ego recordatus sum illud Domini dictum, quod dixerat, Ioannem quidem baptizasse aqua, sed nos Spiritu sancto baptizatum iri. *Sup.1,5. Infr.19,4. Matth.3. 11. Marc.1,8. Luc.3,16. Io.1,26.*

17. Quod si eodem illos munere donauerat Deus, quo etiam nos, dum Domino Iesu Christo fidem adiunximus: ego quis eram, vt Deum prohibere possem?

18. His illi auditis acquieuerunt, Deoque gratias egerunt, qui etiam externis aditum ad vitam per morum correctionem dedisset.

19. Caeterum qui propter afflictionem ob Stephanum ortam dispersi fuerant, peruenerunt vsque in Phoenicem et Cyprum, et Antiochiam, nemini doctrinam exponentes, nisi solis Iudaeis. *Supr.8,1.*

20. Erant autem quidam ex eis homines Cyprii, et Cyrenenses, qui Antiochiam ingressi, loquebantur cum Graecis, Dominum Iesum nuntiantes:

21. Quibus Dominus ita secundus erat, vt frequens hominum numerus crederet, seque

ſeque ad Dominum conuerteret.

22. Quod poſtquam de eis auditione accepit Eccleſia Hieroſolymitana, Barnabam miſit, qui Antiochiam ſe conferret.

23. Is poſtquam eo peruenit, viſa Dei gratia laetatus, omnes vt cum animi deſtinatione Domino haererent, cohortatus eſt:

24. Vtpote vir bonus, ſanctique Spiritus et fidei plenus. Itaque Domino acceſſit aliquanta multitudo.

25. Profectus eſt autem Tarſum Barnabas, Sauli requirendi gratia:

26. Quem nactus duxit Antiochiam, ac totum annum cum Eccleſia verſati ſunt, et aliquantam hominum multitudinem docuerunt, ac primum Antiochiae diſcipuli nuncupati ſunt Chriſtiani.

27. Ea tempeſtate deſcenderunt Hieroſolymis vates Antiochiam.

28. Quorum vnus exſtitit Agabus nomine, qui diuinitus afflatus grauem fore toto orbe famem ſignificauit, quae quidem accidit ſub Claudio Caeſare.

29. Diſcipuli autem, prout eorum cuique ſuppetebat, decreuerunt opitulandi gratia mittere habitantibus in Iudaea fratribus:

Rom. 12, 25. 1 Cor. 16, 1. 2 Cor. 8, 9. Gal. 2, 10.

30. Id quod fecerunt: et ad ſeniores Barnabae et Sauli opera miſerunt. *Inf. 12, 25.*

CAP. XII.

Herodes Iacobum gladio occidit. Petrum incarceratum angelus liberat. Rex Tyriis infenſus placatur, et quum diuinos honores ſibi vindicat, a vermibus eroſus, vitam finit.

Per id tempus admouit Herodes rex manus vexandis ab eccleſia nonnullis,

2. Et Iacobum Ioannis fratrem ferro ſuſtulit.

3. Quod Iudaeis gratum eſſe videns, comprehendit inſuper etiam Petrum (quum quidem eſſent azymorum dies.)

4. Captumque dedit in cuſtodiam, et quater quaternis militibus cuſtodiendum tradidit, volens eum poſt paſcha producere populo.

5. Ita Petrus in carcere ſeruabatur, fiebatque pro eo continua ab eccleſia ſupplicatio ad Deum.

6. Quum autem eum producturus eſſet Herodes, et ea nocte dormiret Petrus inter duos milites, duabus colligatus catenis, et cuſtodes

ante portam custodiam agerent:

7. Ecce adest Domini angelus, splendente per domum luce, qui pulsato Petri latere, eum expergefecit, dicens: surge celeriter. Ac delapsis ex eius manu catenis,

8. Praecinge te, inquit, et tuis sandaliis calcea. Quod postquam ille fecit, indue, inquit, tuum pallium, et me sequere.

9. Itaque ille egressus, eum sequitur: neque rem veram ab angelo agi intelligebat, sed sibi spectrum cernere videbatur.

10. Praetergressi primam ac secundam custodiam, veniunt ad portam ferream, qua in vrbem itur: qua eis sua sponte aperta, simulac egressi vicum vnum processerunt, discessit ab eo angelus.

11. Et Petrus, vt ad se rediit, ita dixit: nunc vere scio, Dominum misso angelo suo, me ex Herodis manu, et tanta Iudaici populi expectatione eripuisse.

12. Ac sciens venit ad aedes Mariae Ioannis matris, eius cui Marcus cognomen erat, vbi complures coiuerant, ac supplicabant.

13. Vbi Petrus vestibuli fores pulsauit, prodiit ad subauscultandum ancilla nomine Rhode:

14. Quae agnita Petri voce, prae laetitia vestibulum non aperuit, sed intro cucurrit, et Petrum ante vestibulum adesse nuntiauit.

15. At illi eam insanire dicere. Atque illa sic se rem habere contendente, dicebant eius esse angelum.

16. Sed Petro pulsare pergente aperuerunt, et eo viso attoniti sunt.

17. Ille indicto manu silentio, narrauit eis, quo pacto se Dominus ex carcere eduxisset, iussitque vt ea Iacobo et caeteris fratribus renuntiarent: deinde egressus concessit alio.

18. Orta die erat non mediocris inter milites turba, quid de Petro factum esset.

19. Herodes vero, quum eum conquisitum non inuenisset, habita de custodibus quaestione, eos ad supplicium agi imperauit: et ex Iudaea degressus, Caesareae versatus est.

20. Erat autem Herodes Tyriis et Sidoniis infensus: et illi simul venerant ad eum, et Blasto regis cubiculario inducto, pacem petebant,

bant, quod eorum ager ex regio alebatur.

1 Reg. 5, 9, 11. Ezech. 27, 17.

21. Certo autem die Herodes regali veste indutus, in solio sedens, ad illos orationem habebat.

22. Et populus diuinam esse, non humanam vocem acclamabat:

23. Ille vero confestim a Domini angelo ictus (quod Deo gloriam non tribuisset) et a vermibus erosus, expirauit.

24. Diuina autem doctrina crescebat, ac amplificabatur.

Es. 55, 11. Act. 6, 7. et 19, 20. Col. 1, 6.

25. Et Barnabas atque Paulus munere perfuncti, Hierosolymam redierunt: assumto etiam Ioanne, eo qui Marcus est cognominatus.

Sup. 11, 29.

CAP. XIII.

Paulum et Barnabam sibi segregari iubet Spiritus, Paphi Elymas magus excaecatur: hinc Antiochiam Pisidiae profecti euangelium praedicant. Iudaeis acriter contradicentibus.

Erant Antiochiae, in ea quae erat ecclesia, vates et doctores, Barnabas et Simon cognomine Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manahen cum Herode tetrarcha nutritus, et Saulus.

Infr. 14, 26. Matth. 9, 38.

2. Eis autem Domino operantibus et ieiunantibus, iussit sanctus Spiritus, vt sibi Barnabam ac Saulum segregarent ad id opus, cui destinasset eos. *Act. 9, 15. et 22, 21. Rom. 1, 1. et 10, 15. Gal. 1, 15. et 2, 8. Eph. 3, 8. 1 Tim. 2, 7. 2 Tim. 1, 11.*

3. Tum illi, quum ieiunassent, ac supplicassent, manus eis imposuerunt, eosque dimiserunt: *Act. 6, 6. et 8, 5. et 14, 26.*

4. Atque ii a sancto spiritu emissi ad Seleuciam descenderunt, et inde in Cyprum nauigarunt.

5. Ac vbi Salaminem peruenerunt, diuinam doctrinam in Iudaeorum synagogis explicarunt. Habebant autem Ioannem ministrum.

Act. 12, 25.

6. Progressi autem per insulam ad Paphum vsque, nacti sunt magum quendam falsum vatem Iudaeum, nomine Bariesum, *Act. 8, 9.*

7. Qui erat cum proconsule Sergio Paulo, viro prudente. Is proconsul, aduocato Barnaba atque Saulo, diuinam doctrinam audire conabatur:

8. Sed obstabat eis Elymas magus (sic enim licet eius nomen interpretari) proconsulem a fide studens auertere. *Exod.7,11.2 Tim.3,8.*

9. At Saulus, qui idem Paulus est, sancto repletus Spiritu, illum intuitus dixit:

10 O omni fraude ac scelere referte, diaboli fili, totius iustitiae hostis, non desines rectas Domini vias peruertere? *Matth. 13,38. Io. 8,44. 1 Io.3,8.*

11. Scito nunc te Domini manu peti, caecumque aliquandiu fore, ita vt solem non videas. Atque illum protinus tanta inuasit caligo tenebrarum, vt circumiens quaereret, qui se manu duceret.

12. Ea re visa proconsul credidit, stupefactus doctrina domini.

13. Paulus autem, eiusque comites, Papho soluerunt, et Pergam Pamphyliae venerunt: et Ioannes ab eis digressus, Hierosolymam reuertit. *Inf. 15,38.*

14. Ipsi a Perga progressi venerunt Antiochiam Pisidiae, et in synagogam sabbathi die ingressi, consederunt.

15. Deinde post legis et vatum lectionem, synagogae magistri eis ita significatum miserunt: Fratres, si quid dicendum habetis, quo populum cohortemini, dicite.

16. Tum Paulus surrexit, et manu significauit, atque hac oratione vsus est: Israelitae, et qui Deum reueremini, audite. *Act. 12,17. et 19,33. et 21,40.*

17. Huius populi Deus maiores nostros elegit, et peregrinantem in Aegypto populum euexit, ex eaque eduxit sublimi brachio, *Exod.1,1.et 6,6.et 12,31.et 13,14.*

18. Et per annos circiter quadraginta eorum mores tulit in solitudine: *Exod. 16, 2.35. Num.14.34. Ps. 9,10.*

19. Ac sublatis in Cananaea terra septem gentibus, earum terram dedit eis possidendam. *Ios. 14,1.2. Iud. 2,16. et 3,9.*

20. Postea annis circiter quadringentis quinquaginta, dedit praesides, vsque ad Samuelem vatem. *Iud.3,9.*

21. Inde petentibus regem, dedit Deus Saulem Cis filium, hominem ex tribu Beniaminia, annos quadraginta. *1 Sam 8,5. et 9,5. et 10,1. Os. 13,11.*

22. Quo sublato, Dauidem eis regem suscitauit, de quo loquens ita testatus est: nactus

sum

ſum Dauidem Iſaei filium, virum ex animi mei ſententia, qui omnia, quae ego volam, faciat. *1 Sam. 13, 14. et 15, 28. et 16, 14. Pſ. 89, 21. Act. 7, 45.*

23. Huius ex ſemine Deus, ex promiſſo, duxit Iſraelitis ſeruatorem Ieſum. *2 Sam. 7, 12. Eſ. 11, 1.*

24. Ante cuius ingreſſum Ioannes praedicauit baptiſma poenitentiae toti Iſraelitico populo. *Mal. 3, 1. Matth. 3, 1. Marc. 1, 2. Luc. 3, 3. Io. 3, 23.*

25. Qui Ioannes quum curſum conficeret, dixit: quem me eſſe ſuſpicamini? non ego ſum ille, ſed poſt me venit, cuius ego pedum calceamentum ſoluere dignus non ſum. *Matth. 3, 11. Marc. 1, 7. Luc. 3, 16. Io. 1, 20. 26. 27.*

26. Fratres, ex Abrahami genere oriundi, quique ex vobis Deum reuerentur, vobis haec ſalutaris miſſa doctrina eſt. *Matth. 10, 6. Act. 3, 26. et 13, 46.*

27. Nam Hieroſolymae incolae, eorumque magiſtratus eum ignorantes, vatum voces (quae vnoquoque ſabbatho leguntur) eo damnato comprobarunt: *Io. 16, 3. Act. 3, 17. et 15, 21. 1 Cor. 2, 8. 1 Tim. 1, 13.*

28. Et nullo capitali crimine comperto, a Pilato, vt ille necaretur, petierunt. *Matth. 27, 20. 21. 22. Marc. 15, 11. 12. 13. Luc. 23, 18. 21. 22. 23. Io. 19, 6.*

29. Ac poſtquam omnia de eo ſcripta perfecerunt; eum ex patibulo detractum poſuerunt in monimento. *Matth. 27, 59. Marc. 15, 46. Luc. 23, 53. Io. 19, 38.*

30. Deus vero eum a mortuis excitauit: *Sup. 2, 24.*

31. Qui compluribus diebus eis ſe oſtendit, qui vna cum eo ex Galilaea Hieroſolymam aſcenderant, qui quidem ſunt eius teſtes ad populum: *Matth. 28, 2. 16. Marc. 16, 6, 14. Luc. 24, 36. Io. 20, 19. et 21, 1. Act. 1, 3. 1 Cor. 15, 5. 6.*

32. Et nos vobis nuntiamus, quod maioribus promiſerat Deus, *Gen. 3, 15. et 22, 8. et 26, 4. et 49, 10. Deut. 18, 15. 2 Sam. 7, 12. Pſ. 132, 11. Eſ. 4, 2. et 7, 14. et 9, 5. et 40, 10. Ier. 23, 5. et 33, 14. Ezech. 34, 23. et 37, 24. Dan. 9, 24. 25.*

33. Id nobis eorum poſteris praeſtitiſſe ſuſcitato Ieſu, vt etiam in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt: tu meus es Filius; ego te hodie genui. *Pſ. 2, 7. Heb. 1, 5 et 5, 5.*

34. Quod autem eum ex

mortuis excitarit, non iam rediturum ad interitum, sic dixit: dabo vobis fidelem Dauidis benignitatem.

Es. 53, 3.

35. Itaque alibi quoque: dicit: non es passurus, vt pius tuus corruptionem patiatur. *Ps. 16, 10. Sup 2, 24. etc.*

36. Nam Dauid quidem, postquam aetati suae inseruiuit, Dei consilio obdormiuit, et ad suos maiores additus, corruptionemque passus est.

1 Reg 2, 10. Sup. 2, 29.

37. Sed quem Deus excitauit, is corruptionem passus non est.

38. Quamobrem hoc vobis notum esto, viri fratres, vobis per hunc peccatorum veniam nuntiari: *Luc. 24, 47. 1 Io. 2, 12. Rom. 2, 24. 28. et 8, 3. Gal. 2, 16. Hebr. 7, 19. et 9, 15.*

39. Ac ab omnibus, a quibus per Mosis legem solui nequiuistis, per hunc, quicunque credat, solui. *Rom. 10, 4.*

40. Quamobrem, prospicite, ne vobis illud vsu veniat, quod est in vatibus dictum:

Es. 28, 14. Hab. 1, 5.

41. Videte, o contemtores, et prae admiratione obtorpescite: nam eiusmodi rem ego facturus sum vestris temporibus, quam non sitis credituri, si quis vobis exponat.

42. Deinde eos ex Iudaeorum synagoga exeuntes orabant extranei, vt proximo sabbatho apud se iis de rebus loquerentur.

43. Ac dimissa synagoga secuti sunt multi Iudaeorum, aduentitiorumque religiosorum Paulum atque Barnabam: qui eos alloquentes persuadebant, vt in Dei gratia permanerent. *Matt. 13, 15. Act. 11, 23. et 14, 22.*

44. Ac sequenti sabbatho fere tota ciuitas ad audiendam diuinam doctrinam conuenit.

45. Verum Iudaei tantam hominum multitudinem videntes, aemulationis pleni, contradicebant iis, quae a Paulo dicebantur, reclamantes ac conuiciantes.

46. Quibus contra Paulus et Barnabas sic libere dixerunt: vobis primum necesse erat proponi diuinam doctrinam; sed quia eam reiicitis, neque vos, sempiterna vita dignos iudicatis, scitote nos ad gentes conuerti. *Matth. 10, 6. Act. 1, 8. et 5, 25. 26. et 18, 6. et 28, 28. Exod. 32, 10. Deut. 32, 21. Es. 55, 5. Matt. 8, 12. et 21, 43. Rom. 10, 19.*

47. Sic enim praecepit nobis

bis Dominus : te gentibus externis lumen destinaui, vt sis ad vltimas vsque terras saluti. *Es.49,6.et42,6 Luc.2,32.*

48. Haec audientes exteri laetabantur, Dominique celebrabant doctrinam, et crediderunt, quotquot erant sempiternae vitae destinati.

49. Sed dum Domini doctrina per totam illam regionem diuulgatur,

50. Iudaei, impulsis religiosis ac honestis feminis, primisque ciuitatis tantam in Paulum et Barnabam insectationem excitarunt, vt eos ex suis finibus eiicerent.

2 Tim. 3,11.

51. Illi excusso in eos pedum suorum puluere venerunt Iconium. *Matth.10,14. Marc. 6,11. Luc.9,5, Act.14,6.11.et18,6*

52. Discipuli vero laetitia, sanctoque Spiritu complebantur.

CAP. XIV.

Paulus et Barnabas Iconio eiiciuntur. Paulus Lystrae claudum sanat, et sibi sacrificaturos, prohibet. Ibidem Iudaeis auctoribus lapidatur, hinc multis ecclesiis peragratis Antiochiam reuertuntur.

Iconii autem vna in Iudaeorum synagogam ingressi sunt, et ita loquuti, vt crederet Iudaeorum Graecorumque magna multitudo.

2. At Iudaei, quibus persuasum non erat, extraneorum animos in fratres concitarunt, atque vitiarunt,

3. Itaque postquam illic aliquandiu demorati sunt, libere de Domino loquentes, qui ei doctrinae, cuius ipse pro sua beneficentia auctor erat, testimonium dabat, efficiendo vt per eos prodigia fierent et miracula,

Marc.16,20. Act.19,11. Heb.2,4.

4. Scissa est vrbis multitudo, ita vt partim a Iudaeis, partim ab apostolis starent.

5. Quumque tum ab extraneis, tum a Iudaeis, nec non eorum magistratibus, fieret ad eos violandos, ac lapidandos impetus, *2 Tim. 3,11.*

6. Illi, eo intellecto, confugerunt in vrbes Lycaoniae, Lystram atque Derbam, et in finitimam regionem. *Matth.10,23 Act.8,1.*

7. Et illic euangelium docent:

8. Et homo quidam Lystris pedibus impotens sedebat, claudus ab vtero matris, qui nunquam ingressus erat.

Act.3,2.

9. Hic dum loquentem Paulum audit, Paulus eum intuitus, et animaduertens fidem habere se seruatum iri,

10. Dixit clara voce: surge in pedes rectus, atque ille exilire, ac ingredi. *Es.35,6.*

11. Hoc Pauli facto viso, vulgus sublata voce, Lycaonice dicebant, Deos humana specie descendisse: *Act.28,6.*

12. Et Barnabam Iouem appellabant, Paulum autem Mercurium: quod is orationi praeesset.

13. Iouis autem sacerdos, ante eorum vrbem collocati, productis in vestibulo tauris, ac coronis, volebat vna cum hominum vulgo sacrificare.

14. Quo audito, apostoli Barnabas et Paulus, laceratis suis vestibus, insilierunt in turbam, *Matth.26,65.*

15. Huiusmodi verbis clamantes: viri, cur ita facitis? nos quoque sumus homines, iisdem quibus vos affectionibus obnoxii, qui vobis denuntiamus, vt a vanis istis ad Deum vos immortalem conuertatis, qui et coelum fecit, et terram et mare, et quaecunque sunt in eis:

Gen.1,1. Ps.33,6. et 124,8. et 146,6. Apoc.14,7.

16. Qui superioribus seculis gentes omnes suo more viuere permisit.

Ps.81,13. Inf 17,30.

17. Tametsi non se reliquit non testatum, benefaciendo, de coelo nobis pluuias, frugiferaque dando tempora, explendo cibis, ac laetitia nostros animos.

18. Haec dicentes aegre vulgus compescuerunt, quo minus eis sacrificaret.

19. Superuenerunt interea ab Antiochia et Iconio Iudaei, qui vulgo persuaserunt, vt Paulum lapidarent, ac extra vrbem traherent mortuum esse rati.

1 Cor.11,25. 2 Tim 3,11.

20. Ille circumfusus discipulis surrexit, et in vrbem ingressus est. Postridie Derbam cum Barnaba profectus est:

21. Eaque ciuitate euangelio instituta, et compluribus factis discipulis, Lystram et Iconium, et Antiochiam repetierunt,

22. Confirmantes discipulorum animos, et vt in fide permanerent cohortantes: per multas enim miserias oportere nos in diuinum regnum intrare. *Supr.11,23. et 13,43. Matth.10,38. et 16,24. Luc.22,28.29. et 24,26. 2 Tim.3,12. Rom.8,17.*

23. Ac postquam cum suffragiis eis seniores in singulas ecclesias crearunt, factis supplicationibus, cum ieiuniis,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0292-5 DFG

niis, eos Domino, cui crediderant, commendarunt.

Act. 1, 26. et 11, 30. Tit. 1, 5.

24. Et peragrata Pisidia in Pamphyliam venerunt.

25. Ac Pergae doctrinam locuti, Attaliam descenderunt.

Sup. 13, 13.

26. Inde Antiochiam nauigarunt, vnde fuerant diuinae gratiae commendati, ad opus quod absoluerunt.

27. Eo postquam venerunt, coacta concione, renuntiarunt, quae secum fecisset Deus, vtque gentibus externis aperuisset portam fidei, *Act. 15, 4. 1 Cor. 16, 9. 2 Cor. 2, 12. Apoc. 3, 8.*

28. Commorati sunt autem illic non parum diu, vna cum discipulis.

CAP. XV.

Antiochenis quidam iugum legis obtrudere conantur. Consultant de hac re apostoli, et quid facto opus est, per literas indicant. Inter Paulum et Barnabam acris contentio oboritur.

Quidam autem ex Iudaea degressi, docebant fratres, nisi Mosaico ritu circumciderentur, non posse salvos fieri. *Gen. 17, 10. Lev. 12, 3. Gal. 5, 1. 2. Phil. 3, 2. Col. 2, 8. 11. 16.*

2. Itaque cum Paulo et Barnabae ortum esset aduersus illos non mediocre certamen atque contentio, statuerunt Paulo et Barnabae et aliis quibusdam ex suis ascendendum esse Hierosolymam ad apostolos et seniores, ob eam quaestionem.

Gal. 2, 1. Act. 11, 30.

3. Igitur illi ab ecclesia deducti, Phoenicem et Samariam obibant, extraneorum conuersionem exponentes, omnesque fratres ingenti afficiebant laetitia.

4. Vbi Hierosolymam peruentum est, accepti sunt ab ecclesia et apostolis ac senioribus, et quae secum Deus fecisset, retulerunt.

Act. 14, 3. 26.

5. Exstiterunt autem quidam, ex eorum, qui crediderant, pharisaeorum secta, qui eos circumcidendos dicerent, indicendumque, vt Mosis legem seruarent.

6. Huius rei dispiciendae gratia apostoli et seniores conuenerunt.

7. Et magna contentione exorta, surrexit Petrus, et ad eos huiusmodi orationem habuit: viri fratres, vos scitis, vt Deus iampridem me ex vobis elegerit, cuius ex ore extranei doctrinam euangelicam audirent, ac

crederent. *Supr. 10, 20. et 11, 1. 2.*

8. Ac animorum cognitor Deus, eis testimonium dedit, impertitus eis Spiritum sanctum, vt et nobis:

1 Par. 28, 9. et 29, 17. Ps. 7, 10. Ier. 11, 20. et 17, 10. et 20, 12. Supr. 10, 43. 1 Cor. 1, 2.

9. Nec vllum inter nos et eos discrimen fecit, quum eorum animos fide purgasset. *1 Pet. 1, 22.*

10. Quocirca quid Deum tentatis, discipulorum ceruicibus iugum imponendo, quod neque maiores nostri, neque nos ferre potuimus? *Matth. 23, 4. Gal. 5, 1.*

11. Sed nos per Domini nostri Iesu Christi gratiam seruari credimus, quemadmodum et illi. *Eph. 2, 4. 8. Tit 3, 4.*

12. Siluit vniuersa multitudo, et Barnabam Paulumque audiebant, narrantes, quae Deus ostenta ac miracula apud exteras nationes per eos designasset.

13. Deinde postquam illi conticuerunt, Iacobus in hunc modum verba fecit: viri fratres, audite me. *Supr. 12, 17.*

14. Narrauit Simeon, quo pacto primum Deus curauerit asciscendum ex gentibus externis populum suo nomine; *2 Pet. 1, 1.*

15. Atque huic consonant dicta vatum, quemadmodum scriptum est: *Amos 9, 11. 12.*

16. Postea reuertar, collapsum Dauidi tabernaculum reficiam, eiusque diruta instaurabo, et id erigam:

17. Vt hominum reliqui, et omnes a me denominatae gentes, Dominum exquirant, inquit horum omnium auctor.

18. Nota sunt ab omni aeternitate Deo omnia eius opera.

19. Quare ego iudico, non esse molestia afficiendos eos: qui ex gentibus externis ad Deum se conuertunt:

20. Sed eis scribendum, vt a simulacrorum foeditatibus abstineant, et a stupro, et suffocatis, et sanguine.

Inf. v. 29, Gen. 9, 4. Leu. 3, 17. et 17, 14. Deut. 12, 23. 1 Cor. 8, 1. 9. 10. et 10, 14. 20. 21. 1 Thess. 4, 3.

21. Moses enim iam inde a priscis seculis per vrbes, qui se praedicent, habet, dum per synagogas omnibus sabbathis recitatur. *Neh. 8, 1. Act. 13, 27.*

22. Tunc visum est apostolis et senioribus vna cum tota ecclesia, delectos ex se viros

ros Antiochiam cum Paulo et Barnaba mittere, Iudam cognomine Barsabam, et Silam, viros fratrum primarios,

23. Qui has literas ferrent: Apostoli et seniores, et fratres, de gentibus Antiochiae et in Syria ac Cilicia fratribus, iis qui externarum sunt gentium, salutem.

24. Quandoquidem audiuimus, vt quidam a nobis profecti, vos sermonibus turbauerint, labefactantes vestros animos, dicendo circumcidendos esse, legique parendum, quum id nos eis non mandauerimus: *Gal. 2, 4. Supr. v. 1. 1 Io. 2, 19.*

25. Visum est nobis eodem congressis, electos viros ad vos mittere, vna cum carissimis nostris Barnaba, et Paulo,

26. Qui homines suam vitam exposuerunt pro Domini nostri Iesu Christi nomine. *Act. 13, 50. et 14, 19.*

27. Misimus ergo Iudam et Silam, qui et ipsi verbis eadem referant.

28. Visum est enim sancto Spiritui, et nobis, nihil amplius vobis oneris imponere, quam haec necessario,

29. Abstinendum a deastrorum victimis, et sanguine, et suffocato, et stupro: a quibus si vos continebitis, recte facietis. Valete. *Supr. v. 20. Inf. 16, 4. et 21, 25.*

30. Illi igitur dimissi, venerunt Antiochiam: et coacta multitudine, tradiderunt epistolam.

31. Qua lecta, illi cohortatione gavisi sunt:

32. Et Iudas et Silas, qui et ipsi vates erant, multis verbis fratres cohortati sunt, atque confirmarunt.

33. Deinde illic aliquandiu commorati, a fratribus amice ad apostolos dimissi sunt.

34. Silae autem ibi remanere visum est.

35. Paulus et Barnabas Antiochiae morati sunt, docentes, et Domini doctrinam cum aliis multis explicantes.

36. Post aliquot dies monuit Paulus Barnabam, vt fratres suos per omnes vrbes, in quibus Domini doctrinam explanassent, reuiseret, quomodo se haberent.

37. Barnabas vero volebat Ioannem assumere, nomine Marcum. *Supr. 12, 12. 25. et 13, 5. Col. 4, 10. 2 Tim. 4, 11. Philem. v. 24.*

38. At Paulus censebat, eum qui ab eis in Pamphylia defecisset, nec vna ad negotium

profectus esset, non esse assumendum. *Supr. 13, 13.*

39. Hinc natum iurgium est, ita vt a se inter se diremti sint: et Barnabas assumto Marco, nauigarit in Cyprum:

40. Paulus electo Sila profectus est, diuinae gratiae commendatus a fratribus:

41. Syriamque et Ciliciam obiuit, confirmans ecclesias.

CAP. XVI.

Paulus circumciso Timotheo Philippis agens, Lydiam in fide instituit. Pythonis spiritum expellit, propterea virgis caesi in carcerem coniiciuntur. Terrae motu, carceris januae aperiuntur, et eiusdem custos Christi fidem recipit.

Peruenit autem Derbam, et Lystram, et erat ibi discipulus quidam, nomine Timotheus, feminae cuiusdam Iudaeae fidentis filius, patre Graeco. *Act. 14, 6. et 17, 14. et 19, 22. et 20, 4. Rom. 16, 21. 1 Cor. 4, 17. Phil. 2, 19. 1 Thess. 3, 2. 1 Tim. 1, 2. 2 Tim. 1, 5.*

2. Hunc Timotheum testimonio commendatum Lystrensium Iconiensiumque fratrum *Act. 6, 3.*

3. Voluit Paulus secum proficisci, eumque cepit, et circumcidit, propter eos, qui erant in iis locis, Iudaeos. Sciebant enim omnes eius patrem esse Graecum. *1 Cor. 9, 20. Gal. 2, 3.*

4. Obeundis autem vrbibus, tradebant eis seruanda placita, quae ab apostolis et senioribus, qui erant Hierosolymae, decreta fuerant. *Supr 15, 20. 29.*

5. Ita fiebat, vt ecclesiae fide confirmarentur, et numero crescerent quotidie:

6. Peragrata autem Phrygia et Galatica regione, prohibiti a sancto Spiritu verba facere in Asia,

7. In Mysiam profecti, conabantur per Bithyniam iter facere: sed non siuit eos spiritus.

8. Itaque Mysiam praetergressi, deuenerunt in Troadem: *Act. 20, 6. 2 Cor. 2, 12. 2 Tim. 4, 13.*

9. Et huiusmodi visum noctu Paulo occurrit. Vir quidam aderat Macedo, qui eum his verbis hortabatur: proficiscere in Macedoniam ad succurrendum nobis.

10. Id visum simulac ille vidit, in Macedoniam contendere cupiuimus, affirmantes a Domino nos aduocari, ad illos in euangelio instituendos.

11. Ergo soluimus a Troade, et recto cursu venimus in

in Samothraciam. Postridie Neapolim.

12. Inde Philippos, quae vrbs est primae partis Macedoniae colonia. Eramus autem in ea vrbe dies aliquot agentes,

13. Et die sabbatho exiimus extra vrbem ad fluuium, vbi solebat fieri supplicatio: et ibi sedentes, alloquebamur feminas, quae conuenerant.

14. Ac femina quaedam, Lydia nomine, purpurae venditrix, ciuitatis Tyatirarum, Dei cultrix, audiuit: cuius animum Deus aperuit, vt Pauli orationem attenderet.

15. Ea postquam cum sua familia baptizata est, rogauit, vt si se Domino fidelem esse iudicaremus, in suas aedes diuerteremur: coegitque nos.

Gen. 19, 3. *et* 33, 11. *Iud.* 19, 21. *Luc.* 24, 29. *Hebr.* 13, 2.

16. Accidit autem, vt nobis ad preces euntibus, ancilla quaedam Pythonis praedita spiritu occurreret, quae suis dominis magnum quaestum conciliabat diuinando.

1 *Sam.* 28, 17. *Act.* 19, 24.

17. Ea Paulum et nos subsecuta, sic clamabat: hi homines summi Dei cultores sunt, qui nobis viam salutis nuntiant.

18. Hoc illa per dies complures faciente, Paulus id aegre ferens, se conuertit, et spiritui dixit: Edico tibi per Iesu Christi nomen, vt ex ista migres, atque ille vestigio migrauit. *Marc.* 16, 17.

19. Tum eius domini, videntes sui spem quaestus periisse, Paulum et Silam comprehenderunt, et in forum traxerunt ad magistratus:

2 *Cor.* 6, 5.

20. Ac eis ad praetores perductis, ita dixerunt: homines hi vrbem nostram obturbant, quum sint Iudaei;

1 *Reg.* 18, 17. *Act.* 17, 6.

21. Moresque doceant, quos nobis admittere aut tenere nefas, qui simus Romani.

22. Hic quum aduersus illos vulgus instaret, praetores dilaceratis eorum vestimentis, iusserunt eos verberari, 2 *Cor.* 11, 25. 1 *Thess.* 2, 2. *Phil.* 1, 13.

23. Multisque caesos ictibus coniecerunt in carcerem, et custodi carceris, vt eos diligenter seruaret, mandarunt.

24. Is accepto eo mandato, eos in penitissimum carcerem coniecit, et eorum pedes in nuncellam compegit.

25. Me-

25. Media nocte Paulus et Silas supplicantes collaudabant Deum, audientibus eos vinctis.

26. Tantusque repente motus exstitit, vt carceris fundamenta concuterentur, et apertis subito portis omnibus, omnium vincula relaxarentur. *Act.* 5, 19. *et* 12, 7.

27. Tum expergefactus custos carceris, et apertas conspicatus portas omnes custodiae, stricto ense seipsum interficere volebat, vinctos effugisse putans.

28. Sed Paulus magna voce clamauit: noli in te grauius consulere: omnes enim hic sumus.

29. Tum ille, petito lumine intro insiliit, et tremebundus Paulum et Silam accidit.

30. Eisque foras productis dixit: Domini, quid mihi faciendum est, vt saluus sim? *Luc.* 3, 10. *Act.* 2, 37. *et* 9, 6. *Io.* 3, 16. 36. *et* 6, 47. 1 *Io.* 5, 10.

31. Et illi dixerunt: fidem habe Domino Iesu, et saluus eris tu tuaque familia.

32. Eique Domini doctrinam elocuti sunt, et omnibus qui erant in eius aedibus.

33. Atque ille eos eodem noctis vestigio cepit, et a plagis abluit: estque ipse continuo cum suis omnibus baptizatus.

34. Et eis domum suam ductis, mensam apposuit, ac laetatus est, postquam cum omni familia crediderat Deo: *Luc.* 5, 29. *et* 19, 6.

35. Vbi diluxit, praetores miserunt lictores, qui iuberent, vt homines illos dimitteret.

36. Eam rem custos carceris Paulo renuntiauit: significarunt praetores, inquit, vt dimittamini. Quamobrem exite, et salui discedite.

37. At Paulus, caesos nos (inquit eis) publice, indemnatos, homines Romanos, dederunt in custodiam, et nunc clam emittunt? Non ita, quin veniant ipsi, et educant.

38. Haec verba lictores praetoribus retulerunt, et illi timuerunt, dum Romanos esse audiunt,

39. Iueruntque eos oratum: et eductos, vt ex vrbe exirent, rogarunt. *Matth* 8, 34.

40. Illi ex custodia egressi, ad Lydiam diuerterunt, et visis fratribus eos consolati sunt, ac discesserunt.

CAP. XVII.

Paulus Thessalonicae Christum annuntians, a Iasone exceptus.

ptus. Berrhoeam emittitur: inde Athenas profectus, in Areopago Deum illic ignotum annuntiat, nonnullis ad Christum conuersis.

Peragrata autem Amphipoli et Apollonia, Thessalonicam venerunt, vbi erat Iudaeorum synagoga.

2. Et Paulus more suo ad eos ingressus est, et per tria sabbatha disserebat eis ex scriptis,

3. Aperiens ac exponens, vt Christum supplicio affici, ac ex mortuis resurgere oportuerit: vtque is esset Christus Iesus, quem ipse eis nuntiaret. *Ps.22,7. Es.53, Matt.16,21. Luc 24,26. 46. Io.1, 42.*

4. Itaque persuasum est eorum nonnullis, iique se ad Paulum et Silam aggregarunt, nec non religiosorum Graecorum ingens multitudo et feminarum primariarum non paucae.

Act. 28, 24. et 17, 17.

5. At Iudaei, quibus persuasum non erat, per aemulationem assumtis circumforaneis quibusdam hominibus nequam, vrbem excitato tumultu perturbare: et Iasonis domum aggressi, eos in publicum producere conari:

6. Eisque non inuentis, Iasonem et quosdam fratres ad rectores ciuitatis trahere, clamantes, illos orbis perturbatores etiam hic adesse,

Act. 16, 20.

7. Et ab Iasone acceptos esse: et quidem eos omnes contra caesaris decreta facere, regem dicentes alium Iesum.

Luc. 23, 2. Io. 19, 12.

8. Ita plebem et ciuitatis rectores iis dicendis turbarunt:

9. Atque illi accepta Iasonis et reliquorum satisfactione, eos absoluerunt.

10. Fratres vero noctu statim Paulum et Silam Berrhoeam dimiserunt. Quo postquam illi peruenerunt, in Iudaeorum se synagogam receperunt. *Act. 9, 25.*

11. Erant autem hi Thessalonicensibus generosiores, quippe qui summa cum auiditate doctrinam admiserint, quotidie literas examinantes, an ea sic se haberent.

Es.34,16. Luc.16, 29. Io.5,39.

12. Itaque eorum multi crediderunt, nec non Graecarum mulierum honestarum, et virorum non pauci.

13. Vt autem cognouerunt Thessalonicenses Iudaei, etiam Berrhoeae explicatam esse a Paulo diuinam doctrinam, venerunt etiam illuc, plebem concitaturi.

1 Thess. 2, 4.

14. Tum

14. Tum fratres Paulum confestim emiserunt, vt ad mare se conferret: et ibi Silas et Timotheus remanserunt.

15. Qui vero Paulum deducebant, eum Athenas vsque duxerunt: et accepto ad Silam et Timotheum mandato, vt quamprimum ad illum venirent, digressi sunt.

Act. 18, 5.

16. Eos dum Athenis Paulus opperitur, ipse secum animo extimulabatur, deastris deditam vrbem videns.

17. Disputabat igitur in synagoga cum Iudaeis et religiosis, itemque in foro quotidie, vt quisque occurrerat.

Supr. v. 4.

18. Contulerunt autem cum eo epicureorum, stoicorumque philosophorum quidam. Nonnulli, quid vellet is nugator dicere, quaerebant. Alii peregrinorum nuntiatorem diuorum videri dicebant, quod Iesum et resurrectionem eis nuntiabat:

19. Eumque prehensum, et in vicum Martium ductum, sic alloquuntur: possumus ne scire, quae sit noua ista, quam tu loqueris, doctrina?

20. Nam peregrina quaedam nostris auribus affers. Itaque velimus cognoscere, quid ista sibi velint.

21. Erant autem Athenienses omnes, tum illic peregrinantes hospites, ad nihil aliud idonei, quam vt noui aliquid vel dicerent, vel audirent.

22. Paulus vero stans in medio vico Martio, sic verba fecit: viri Athenienses, video vos omnino paulo superstitiosiores.

23. Quum enim praeteriens vestra spectarem numina, iuueni etiam aram, in qua inscriptum erat: Ignoto Deo. Quem igitur vos ignorantes veneramini, eum ego vobis nuntio.

24. Deus, qui mundum et quae in eo sunt, omnia fecit, quum sit coeli terraeque Dominus, non in manufactis templis habitat, *Gen. 1, 1. 2 Par. 6, 30. Ps. 33, 6. et 124, 8. et 146, 6. Es. 66, 1. Act. 7, 48. et 14, 15. Apoc. 14, 7.*

25. Nec hominum manibus colitur quasi vllius egenus: quum ipse omnibus vitam, flatum, omnia denique conferat: *Gen. 2, 7. Ps 49, (50) 8*

26. Quumque creauerit ex vnius sanguine vniuersum genus hominum, vt in omni terrae solo habitarent, praefinitis eorum statis temporibus, et inhabitandi terminis. *Deut, 32, 8.*

27. Vt

27. Vt Dominum quaererent, si forte eum contrectarent ac inuenirent: quanquam non procul ab vnoquoque nostrum remotum,

28. Quum in eo viuamus, et moueamur, et simus, vt quidam etiam vestratium poetarum dixerunt: nam genus illius sumus.

29. Quod si genus sumus Dei, non debemus existimare, auro aut argento, aut lapidi arte et industria humana caelato, diuinitatem esse similem. *Es.* 40, 18. 25.

30. Igitur praetermissis ignorantiae temporibus, Deus nunc omnibus vbique hominibus denuntiat, vt ad frugem redeant.

Sup. 14, 16. *Luc.* 24,47.

31. Statuit enim diem, in quo orbem ex aequo iudicaturus est per virum, per quem decreuit: quem dum ex mortuis in vitam reuocauit, fidem exhibuit omnibus. *Sup.* 2, 24. *et* 10,42.

32. Hic illi, audita mortuorum resurrectione, partim deridere: partim dicere, se rursus ex eo ea de re audituros.

33. Ita Paulus ex eorum medio discessit.

34. Haeserunt autem ei homines nonnulli, ac crediderunt, in quibus fuit Dionysius Areopagita, et mulier nomine Damaris et praeter eos alii.

CAP. XIIX.

Paulum Corinthi gentes docentem, solatur Dominus, coram Gallione accusatur, sed frustra. Hinc in Syriam, deinde Ephesum profectus, Galatiae, et Phrygiae ecclesias, confirmat, Apollos ab Aquila exquisitius institutus Christum magno cum fructu praedicat.

Postea digressus Athenis Paulus, Corinthum venit:

2. Et quendam nactus Iudaeum, nomine Aquilam, genere Ponticum, qui recens venerat ab Italia vna cum vxore sua Priscilla, quod imperauerat Claudius, vt Iudaei omnes Roma emigrarent, *Rom.* 16, 3. 1. 1 *Cor.* 16, 29. 2 *Tim.* 4, 19.

3. Conuenit eos: et quia eiusdem artis erat, mansit apud eos, et operabatur: erant enim arte tentoriorum opifices. *Act.* 20, 34. 1 *Cor.* 4, 12. 2 *Cor.* 11, 9. *et* 12, 13. 1 *Thess.* 2, 9. 2 *Thess.* 3, 8

4. Disputabat autem in synagoga omnibus sabbathis, et Iudaeis, ac Graecis persuadebat.

5. Vt autem descenderunt ex Macedonia Silas et Timotheus,

motheus, Paulus diuino instinctu afflatus, Christum Iesum Iudaeis testificabatur.
Act. 17, 14. 15.

6. Quumque illi resisterent, ac maledicerent, ille excussis vestimentis, sic eis dixit: vos vestram perniciem capite luetis, purus ego deinceps ad exteros me conferam.
Lev. 20, 9. 12. 2 *Sam.* 1, 16. *Ezech.* 3, 18. 19. *Matth.* 10, 14. *et* 27, 25. *Supr.* 13, 45. 51.

7. Ita illinc profectus venit in aedes cuiusdam nomine Iusti, hominis religiosi, cuius aedes erant contiguae synagogae.

8. Crispus autem synagogae minister, Domino credidit, vna cum tota sua familia: nec non Corinthiorum multi, postquam audiuerant, credebant, et baptizabantur. 1 *Cor.* 1, 14.

9. Dixit autem Dominus per nocturnum visum Paulo: ne metue, sed loquere: neue taceto. *Act.* 23, 11.

10 Nam ego tibi adsum, neque te quisquam inuadet laedendi gratia, est enim mihi multus in vrbe ista populus. *Io.* 10, 16.

11. Egit autem illic annum vnum, et sex menses, diuinam disciplinam eos docens.

12. Tum Iudaei, Gallione Achaiae proconsule, Paulum vniuersi adorti, ad tribunal produxerunt,

13. Et eum hominibus persuadere, vt Deum contra legem colant, dixerunt.

14. Hic quum Paulus verba facturus esset, dixit Gallio Iudaeis: si quidem iniuria aliqua aut facinus atrox esset, Iudaei, merito vos ferrem: *Act.* 25, 11.

15. Sed si de sermone et nominibus, et lege vestra quaestio est, ipsi videritis: nam istorum iudex ego esse nolo.

16. Ita eos abegit a tribunali.

17. Graeci vero omnes comprehensum synagogae magistrum Sosthenem, caedebant ante tribunal, ea nihil curante Gallione. 1 *Cor.* 1, 1.

18. Paulus autem transactis illic adhuc diebus aliquam multis, vale dicto fratribus, nauigauit in Syriam, et cum eo Priscilla et Aquila, quum caput totondisset in Cenchreis: id enim vouerat.
Num. 6, 18. *Inf.* 21, 24.

19. Peruenit autem Ephesum, et eis ibi relictis in synagogam ingressus disputauit cum Iudaeis.

20. Ac eis vt apud se diutius maneret rogantibus, non concessit:

21. Sed

21. Sed valedixit cum huiusmodi verbis: mihi omnino Hierosolymae agendum est proximum festum: sed ad vos revertar, volente Deo. Ita soluit ab Epheso. *1 Cor. 4, 19. Iac. 4, 15. Hebr. 6, 3.*

22. Et facto ad Caesaream excensu, ac salutata Ecclesia, conscendit, ac degressus est Antiochiam.

23. Et ibi commoratus aliquandiu, profectus est, omnem deinceps perlustrans Galaticum agrum, et Phrygiam, confirmans omnes discipulos.

24. Iudaeus autem quidam, Apollos nomine, natu Alexandrinus, vir eloquens, peruenit Ephesum literis pollens. *1 Cor. 1, 12.*

25. Is erat Domini institutione initiatus, et animo feruens loquebatur, ac diligenter de Domino docebat, solum Ioannis baptismum intelligens. *Act. 19, 3.*

26. Hic quum in synagoga libere loqui coepisset, eo audito, Aquila et Priscilla eum asciuerunt, eique exactius domini institutum exposuerunt.

27. Ac volente eo in Achaiam proficisci, fratres ad discipulos scripserunt, hortantes ut eum acciperent. Quo vbi peruenit, multum iis, qui crediderant, contulit, qua praeditus erat gratia. *1 Cor. 3, 6.*

28. Vehementer enim Iudaeos conuincebat, publice demonstrans per literas, Christum esse Iesum.

CAP. XIX.

Discipuli quidam Ephesi Ioannis doctrina imbuti, ignorantes Spiritus sancti visibiles illas gratias: quibus Deus regnum filii sui ornauerat, baptizantur in nomine Iesu. Exorcistae Iudaei a diabolo caeduntur. Libri exuruntur magici. Demetrius magnam in Paulo seditionem concitat.

Interea dum Apollos Corinthi est, Paulus peragratis superioribus tractibus venit Ephesum. *Sup. 18, 24. 1 Cor. 1, 12.*

2 Et quosdam nactus discipulos, sic allocutus est: an sanctum Spiritum adepti estis, quum credidistis? Cui illi: nos vero ne quidem, an Spiritus sanctus sit, audiuimus. *Io. 7, 39. Act. 10, 44. etc.*

3. Qua igitur ratione baptizati estis? Ioannis baptismo, inquiunt.

4. Et Paulus: Ioannes quidem corrigendae vitae baptismo lauit, vulgo monens, vt venienti post se fidem haberent

berent, hoc est, Christo Iesu. *Matth. 3, 11. Marc. 1, 4. 8. Luc. 3, 16. Io. 1, 26. Sup. 1, 5. et 11. 16.*

5. Hoc audito, illi in domini Iesu nomen baptizati sunt.

6. Quumque manus eis Paulus imposuisset, inuasit eos sanctus Spiritus, linguisque loquebantur, ac vaticinabantur. *Act. 2, 4. et 6, 6. et 8, 17. et 10, 46. et 11. 15.*

7. Erant autem in summa viri circiter duodecim:

8. Ille ingressus in synagogam, libere per tres menses loquebatur, disputans, et regni diuini res persuadens.

9. Sed quoniam nonnulli occallebant, nec solum sibi non patiebantur persuaderi: verum etiam ei institutioni apud multitudinem maledicebant: ille digressus ab eis, discipulos separauit, et quotidie in cuiusdam tyranni ludo disputabat. *1 Tim. 1, 15.*

10. Id autem factum est per annos duos, ita vt omnes Asiae incolae Domini Iesu doctrinam audiuerint, tum Iudaei, tum Graeci.

11. Ac prodigia non vulgaria faciebat Deus, opera Pauli. *Matth 16, 20. Act. 14, 3.*

12. Adeo ut in aegrotantes afferrentur ex eius corpore sudaria, aut semicinctia, atque illi morbis liberarentur, et ex eis immundi spiritus exirent. *Act. 5, 15.*

13. Tentarunt autem quidam ex ambulatoribus Iudaeis obtestatoribus, nominare in praeditos malis spiritibus nomen Domini Iesu, dicentes: obtestamur vos per Iesum, quem Paulus praedicat.

14. Erant autem quidam Sceuae Iudaei pontificis filii septem, qui id faciebant.

15. Sed malus spiritus ita respondit: Iesum ego cognosco, et Paulum novi, sed vos quinam estis?

16. Tum insiliit in eos homo, in quo malus erat spiritus, eosque ita subegit, ac vicit: vt nudi ac vulnerati ex aedibus illis effugerent.

17. Quod vbi tum Iudaeis, tum Graecis omnibus Ephesi incolis innotuit, omnes metu perculsi sunt, dominique Iesu nomen magni fiebat.

18. Ac eorum qui crediderant, multi sua facta confessum ac declaratum veniebant. *Matth. 3, 6.*

19. Itemque eorum, qui illicita tractauerant, satis multi congestos libros in omnium praesentia cremabant: quorum pretio com-

computato, comperta sunt nummorum quinquaginta millia.

20. Adeo penitus crescens inualescebat doctrina Domini. *Es.* 55, 11. *Act.* 6. 7. *et* 12, 24.

21. His peractis, statuit cum animo suo Paulus, perlustrata Macedonia, et Achaia, Hierosolymam proficisci, dicens, postquam illuc peruenisset Romam quoque sibi esse visendam. *Rom.* 15, 2. *Gal* 2, 2.

22. Missis autem in Macedoniam duobus eorum, qui ei ministrabant, Timotheo et Erasto, ipse aliquandiu remansit in Asia.

Rom 16, 23. 2 *Tim.* 4, 20.

23. Exstitit eo tempore tumultus non exiguus, ob eam institutionem, 2 *Cor.* 1, 8.

24. Quidam enim nomine Demetrius, faber argentarius, qui argentea Dianae delubra faciebat, collectis artificibus (quibus non mediocrem quaestum praestabat.) *Act.* 16, 16.

25. Et aliis eiuscemodi rerum opificibus, eiusmodi oratione vsus est: viri, scitis ex hoc opificio nostras esse facultates.

26. Et videtis ac auditis, vt Paulus iste non solum Ephesi, sed totius fere Asiae bonam partem verbis auerterit, negans esse Deos, qui manibus fiant. *Ps.* 115, 4. *Ier.* 10, 3.

27. Neque vero solum, ne haec nobis pars confutetur, periculum est, verum etiam ne magnae deae Dianae fanum pro nihilo habeatur: vel potius ne eius, quam tota Asia et orbis colit, magnitudo tollatur.

28. Hoc illi audito, furoris pleni sic clamare: magna est Diana Ephesiorum.

29. Ita vrbe repleta confusione, vniuersi in theatrum impetum fecerunt, correpto Caio et Aristarcho Macedonibus, Pauli peregrinationis comitibus. *Act.* 20, 4. *et* 27, 2. *Col.* 4, 10.

30. Paulum autem volentem ad populum intrare, non siuerunt discipuli.

31. Quidam etiam gubernatorum Asiae, qui ei erant amici, miserunt qui eum monerent, ne se daret in theatrum.

32. Igitur aliis aliud clamantibus (erat enim confusa concio, et plerique qua de causa conuenissent, nesciebant)

33. Protractus est ex turba Alexander, producentibus eum Iudaeis. *Act.* 12, 17. *et* 13, 16. *et* 22, 40.

34. Sed

34. Sed quum Alexander manu significasset, et vellet ad populum causam dicere, vbi Iudaeum esse cognitum est, exstitit omnium vox vna per duas fere horas clamantium: magna est Diana Ephesiorum.

35. Tum scriba, sedata turba, sic verba fecit: viri Ephesii, quis vero est homo, qui nesciat Ephesiorum vrbem cultricem esse magnae deae Dianae, et a Ioue delapsi simulacri?

36. His quum contradici non possit, decet vos sedatos esse, et nihil temere facere.

37. Adduxistis enim homines istos neque sacrilegos, neque in vestram deam maledicos.

38. Quod si Demetrius et eius socii, artifices, causam habent aduersus aliquem, forum agitur, et adsunt proconsules: accusent inter se.

39. Si aliud quid quaeritis, id legitima concione absoluetur:

40. Nam periculum est, ne seditionis accusemur ob hodiernum diem, quum nulla sit causa, qua concursus huius rationem reddere possimus. His ille dicendis concionem dimisit.

CAP. XX.

Paulus iter in Macedoniam instituit. Troade in mediam noctem sermonem protendens. Eutychum per fenestram delapsum resuscitat. Miletum vocatis Ephesinis presbyteris quid se et illos maneat exponit.

Post compositum tumultum Paulus aduocatis ac salutatis discipulis in Macedoniam ire contendit. *1 Tim. 1, 3.*

2. Deinde peragratis illis partibus, eos multis verbis cohortatus, venit in Graeciam.

3. Vbi postquam tres menses egit, et ei factae sunt a Iudaeis insidiae in Syriam navigaturo, sententia fuit per Macedoniam reuerti.

4. Comitatus est eum vsque in Asiam Sopater Berrhoeensis, Thessalonicensium Aristarchus, et Secundus, et Cajus Derbaeus, et Timotheus: Asiani vero Tychicus et Trophimus. *Act. 16, 1. et 19, 29. et 21, 29. et 27, 2. Col. 4, 7. 10. 1 Cor. 1, 14. Eph. 6, 21. 2 Tim. 4, 12. 20. Tit. 3, 12.*

5. Hi praegressi manserunt nos in Troade.

6. Nos nauigauimus post Azymorum dies a Philippis, et ad eos in Troadem quinque diebus peruenimus, vbi septem dies commorati sumus.

7. Prima autem post sabbathum die, congregatis ad fran-

frangendum panem discipulis, Paulus differebat, profecturus postridie. *Supr. 2, 42.46. 1 Cor 10,16. et 11,20.*

8 Quumque sermonem ad mediam noctem produxisset, et essent crebra in coenaculo, quo conuenerant, funalia,

9. Quidam iuuenis, Eutychus nomine, in fenestra sedens, oppressus alto somno, diutius differente Paulo, somno deturbatus decidit de tertia contignatione, et sublatus est mortuus.

10. At Paulus degressus incubuit ei, eumque complexus, inquit: nolite tumultuari: nam vita praeditus est. *1 Reg. 17, 21. 2 Reg. 4,34.*

11. Deinde ascendit, et fracto, gustatoque pane, ac multum usque ad diluculum colloquutus, ita demum profectus est

12. Atque illi puerum viuentem, non mediocriter recreati, abduxerunt.

13. Nos ad nauem progressi, Assum nauigauimus: illinc Paulum recepturi. Sic enim mandauerat, ipse pedibus iter facturus.

14. Postquam nobis ad Assum congressus est, nos eo recepto Mitylenem venimus.

15. Inde nauigantes, postridie venimus contra Chium. Sequenti die in Samum appulimus, et Trogyllii morati, postero die venimus in Miletum.

16. Statuerat enim Paulus Ephesum praeternauigare, ne sibi mora facienda esset in Asia: properabat enim, si fieri posset, ad quinquagesimae diem Hierosolymam venire. *Act. 21, 12.*

17. Ex Mileto autem curauit accersendos Epheso seniores Ecclesiae,

18. Et eos, vbi ad se venerunt, sic allocutus: vos scitis, ex quo primum die in Asiam ingressus sum, quomodo apud vos perpetuo versatus sim, *Sup. 19, 10.*

19. Domino seruiens cum omni modestia, multisque cum lacrymis ac periculis, quae mihi per Iudaeorum insidias contigerunt:

20. Vt nihil, quod vtile esset, detrectauerim, quo minus vos instituerem ac docerem, tum publice, tum intra parietes:

21. Et Iudaeos et Graecos commonefaciens, ut correctis moribus ad Deum se conuerterent, et Domino Iesu nostro fidem haberent: *Marc. 1,15. Luc. 24. 47.*

22. Et nunc ego diuino constrictus afflatu Hierosolymam

mam proficiscor, quid illic mihi sit euenturum ignorans:

23. Nisi quod Spiritus sanctus oppidatim monet, vincula me et calamitates manere. *Act.* 2, 4. 11.

24. Sed nihil pensi habeo, neque tanti vitam meam facio, dum cursum meum cum laetitia et assignatum mihi a Domino Iesu munus absoluam: hoc est, diuinae gratiae euangelium testificer. *Act.* 21, 13. *Gal.* 1, 1. *Tit.* 1, 3,

25. Et nunc hoc quidem scio, nemo me vestrum, quos inter diuinum regnum praedicans versatus sum, praesentem posthac videbit.

26. Itaque contestor vos hodierno die, me ab omnium pernicie insontem esse.

27. Nihil enim parsi, omne vobis Dei declarare consilium. *Luc.* 7, 30. *Eph.* 1, 11.

28. Quamobrem cauete et vobis, et toti ouili, cui vos sanctus Spiritus praeposuit custodes, vt Dei pascatis ecclesiam, quam ipse suo sanguine comparauit.

1 *Pet.* 5, 2. 1 *Tim.* 3, 1. *Phil.* 1, 1. *Ephes.* 1, 7. *Col.* 1, 14. 1 *Petr.* 1, 19.

29. Nam ego hoc compertum habeo, fore, vt vos post discessum meum truces inuadant lupi, qui gregi non parcant: 2 *Pet.* 2, 1. *Matt.* 7, 15.

30. Vtque ex vobis ipsis exsistant homines, qui peruerse loquantur, quo discipulos ad se sequendos abducant. *Ps.* 41, 10. *Matt.* 26, 21. *Act.* 1, 17. 1 *Io.* 2, 19.

31. Quare vigilate, recordantes me per triennium noctes et dies vnumquemq; cum lacrymis admonere non intermisisse *Act.* 19, 10.

32. In praesentia commendo vos, fratres, Deo et sermonis eius gratiae, qui vos exaedificare, et inter sanctificatos omnes haereditate donare potest. *Act.* 9, 31, *Eph.* 1, 18.

33. Nullius argentum, aut aurum, aut vestem concupiui: 1 *Sam.* 12, 3. 1 *Cor.* 9, 12. 2 *Cor.* 11, 9. *et* 12, 13.

34. Quin ipsi vos scitis, et meis, et meorum vsibus has ministrasse manus. *Sup.* 18, 3. 2 *Cor.* 4, 12. 1 *Thess.* 2, 9. 2 *Thess.* 3, 8.

35. Omnia vobis ostendi, quod ita laborantes oporteat infirmis subuenire: et Domini Iesu verba meminisse, qui dare quam accipere dixit esse beatius. 1 *Cor.* 9, 15.

36. Haec locutus positis genibus, cum illis omnibus supplicauit. *Act.* 21, 5.

37. Ma-

37. Magnus autem fletus exortus est omnium, inque Pauli collum illapsi, eum deosculabantur,

38. Eo maxime dolentes, quod se posthac praesentem visuros negauisset. Deduxerunt autem eum ad nauem.

CAP. XXI.

Paulus Hierosolymam tendens, Caesareae Philippum euangelistam conuenit, cuius etiam vincula praedicat Agabus. Hierosolymam quum aduenisset, templum ingressus comprehenditur a Iudaeis. Per Lysiam tribunum iisdem eripitur.

Nos posteaquam ab eis auulsi soluimus, recto cursu venimus in Coum. Sequenti die in Rhodum, et inde Patara:

2. Nauemque nacti, quae in Phoenicem traiiceret, conscendimus ac soluimus.

3. Et detecta Cypro, eaque ad laeuam relicta nauigauimus in Syriam, et Tyrum appulsi sumus (ibi enim nauis expositura erat onus.)

4. Ac discipulos nacti, illic septem mansimus dies: qui quidem diuinitus afflati, Paulum monebant, ne Hierosolymam ascenderet.

Act. 20, 23. et 21, 12.

5. Postquam dies illos transegimus, profecti sumus, deducentibus nos omnibus vna cum feminis ac liberis, donec vrbem egressi, positis genibus in littore supplicauimus.

6. Ac postquam inter nos consalutauimus, nos nauem conscendimus: illi domum reuersi sunt.

7. Nos expedita a Tyro nauigatione, Ptolemaidem peruenimus: et salutatis fratribus, apud eos mansimus vnum diem.

8. Postridie Paulus cum suis profectus, venit Caesaream, et ingressi domum Philippi euangelistae, qui erat ex septem, mansimus apud eum. *Sup. 6, 5. et 8, 26. 40. Eph. 4, 11.*

9. Huic erant filiae virgines quatuor, quae vaticinabantur. *Ioel. 2, 28. Act. 2, 1.*

10. Commorantibus autem nobis complures dies, descendit quidam ex Iudaea vates, nomine Agabus: *Sup. 11, 28.*

11. Qui nos aggressus, captoque Pauli cingulo, et colligatis suis manibus ac pedibus, dixit: haec dicit Spiritus sanctus: virum, cuius est hoc cingulum, sic colligabunt Hierosolymis Iudaei,

daei, et in extraneorum manus tradent.

12. His auditis, nos et incolae hortabamur, ne Hierosolymam ascenderet.

13. Sed Paulus ita respondit: quorsum ploratis, et animum meum angitis: ego vero non solum colligari, sed etiam mori Hierosolymae paratus sum pro nomine Domini Iesu. *Act.* 20, 24.

14. Nos igitur, illo non obtemperante, destitimus, et, fiat Domini voluntas, diximus. *Luc.* 22, 42.

15. Post eos dies adornata profectione, Hierosolymam ascendere contendimus,

16. Comitibus discipulorum quibusdam a Caesarea, qui ducebant, apud quem diuersaremur, Mnasonem quendam Cyprium, veterem discipulum.

17. Postquam Hierosolymam peruenimus, libenter nos excepere fratres.

18. Postridie ingressus est Paulus vna nobiscum ad Iacobum, adfueruntque seniores omnes, *Act.* 15, 13. *Gal.* 5, 19

19. Quibus ille salutatis, narrauit singulatim, quae fecisset Deus apud exteras nationes suo ministerio.

20. Quibus auditis illi, actis Domino gratiis, Paulum sic alloquuntur: vides frater, quam multa Iudaeorum millia sint, qui crediderunt, et omnes legis studiosi sunt. *Rom.* 10, 2. *Gal.* 1, 14.

21. De te autem auditione acceperunt, te, a Mose deficiendum esse, docere omnes apud externas nationes Iudaeos, negantem eis esse circumcidendos liberos, nec moribus viuendum.

22. Quid ergo est? Omnino oportet vt conueniat multitudo: audient enim venisse te.

23. Hoc igitur facito, quod nos tibi dicemus. Sunt nobis homines quatuor voto obstricti, *Num.* 6, 2. *et* 13, 18. *Sup.* 18, 18.

24. Hos assume, et cum eis lustrare, et apud eos sumtum facito, vt caput tondeant, intelligantque omnes eorum, quae de te audierunt, nihil esse, sed te quoque sic te gerere, vt legi pareas.

25. Quod ad extraneos, qui crediderunt, attinet, nos scripto ad eos decreuimus, nihil tale seruandum eis esse, nisi vt deastris immolata, et sanguinem, et suffocata, et stuprum vitent. *Supr.* 15, 20. 29.

26. Tum Paulus, assumtis illis hominibus, sequenti die

die cum eis lustratus intrauit in fanum: et completos lustrationis dies nuntiauit, donec oblatum est pro eorum vnoquoque fertum.

Num 6, 13. *Infr.* 24, 18.

27. Sed iam propemodum absolutis septem diebus, Asiatici Iudaei eum in fano conspicati, vulgus omne confundere, et iniectis ei manibus clamare:

28. Viri Israelitae, succurrite. Hic est homo ille, qui contra populum et legem, et hunc locum, omnes vbique docet. Quin etiam Graecos in fanum introduxit, et hunc locum profanauit.

29. Viderant enim Trophimum Ephesium in vrbe cum eo, quem in fanum a Paulo introductum esse arbitrabantur.

Act. 20, 4. 2 *Tim.* 2, 20.

30. Ita commota vrbe tota, et facto populi concursu, capitur Paulus, et extra fanum trahitur ac statim claduntur fores. *Infr.* 26, 21.

31. Conantibus autem eum interficere, ascendit ad cohortis tribunum fama, totam Hierosolymam esse confusam:

32. Qui confestim ascitis militibus ac centurionibus, in eos decurrit. Illi viso Tribuno ac militibus, Paulum pulsare desierunt.

33. Tribunus accessit, eumque comprehendit, ac duabus constringi catenis imperauit, et quisnam esset, quidue commisisset, sciscitatus est. *Supr.* v. 11.

34. Sed quum aliis aliud in turba clamantibus, certum scire propter tumultum nequiret, iussit eum in castra duci.

35. Vt ventum est ad gradus, accidit vt a militibus gestaretur Paulus: tanta erat turbae violentia.

36. Sequebatur enim populi multitudo, clamans: tolle eum. *Luc.* 23, 23. *Io.* 19, 15. *Act.* 22, 12.

37. Et Paulus iam in castra introducendus, sic Tribunum alloquitur: licet ne mihi tecum loqui? Et ille, scis ne Graece? inquit.

38. Tu ne es Aegyptius ille, qui superioribus diebus concitata seditione eduxit in solitudinem illa sicariorum quatuor millia?

39. At Paulus: ego homo sum Iudaeus Tarsensis, ciuis non obscurae Ciliciae ciuitatis. Sed oro te, permitte mihi ad populum loqui.

Act. 9, 11. 30. *et* 22, 3.

40. Quumque ille permisisset,

ſiſſet, Paulus ſtans in gradibus populo manu ſignificauit: factoque alto ſilentio, Hebraico ſermone orationem habuit his verbis:

Act. 12, 17. *et* 13, 17. *et* 19, 33.

CAP. XXII.

Paulum rationem fidei ſuae reddentem, aliquandiu Iudaei audiunt. Illis vero clamantibus, virgis examinari iuſſus Romanum ciuem ſe eſſe declarat.

Homines fratres et patres, audite meam hanc ad vos defenſionem.

2. Hic illi eum Hebraea lingua verba facientem audientes, maius ſilentium praeſtiterunt.

3. Et ille, ego, inquit, homo Iudaeus ſum, Tarſi in Cilicia natus, in hac vrbe educatus ad pedes Gamalielis, patria lege accurate inſtitutus, Dei cupidus, quemadmodum vos omnes eſtis hodie: *Act.* 9, 11. *et* 21, 39. 2 *Cor.* 11, 22. *Act.* 5, 34. *Gal.* 1, 14. *Rom.* 10, 2.

4. Qui hanc inſtitutionem ſum capitaliter inſectatus, viros ſimul et mulieres conſtringendo, et in carcerem condendo,

Act 8, 3. *et* 9, 1. *et* 26, 9. 1 *Cor.* 15, 9. *Gal.* 1, 13. 1 *Tim.* 1, 13.

5. Teſtis eſt mihi pontifex, et ſenatus vniuerſus, a quibus etiam epiſtolas ad fratres acceperam, et Damaſcum ibam, vt eos quoque, qui illic eſſent, vinctos Hieroſolymam adducerem ad ſupplicium. *Sup.* 9, 2. *et* 26, 12.

6. Sed accidit, vt euntem me, et Damaſco propinquantem, circa meridiem multa repente lux de coelo circumfulſerit: *Act.* 9, 3. *et* 26, 12. 1 *Cor.* 15, 8. 2 *Cor.* 12, 2.

7. Et collapſus ad terram, vocem audiuerim dicentem mihi: Saule, Saule, quid me perſequeris? *Inf.* 26, 14. 15.

8. Ego reſpondi: quis es, Domine? Atque ille, ego ſum Ieſus Nazarenus, inquit, quem tu perſequeris?

9. Qui autem mecum aderant, lucem aſpexerunt illi quidem, et territi ſunt: ſed vocem non audiuerunt alloquentis me.

Sup. 9, 7. *Dan.* 10, 7.

10. Tum ego: quid agam, Domine? Et Dominus, ſurge, inquit, et proficiſcere Damaſcum: illic tibi dicentur omnia, quae tibi facienda eſſe ſtatutum eſt.

11. Ego quum prae lucis illius ſplendore non viderem: manu ductus a meis comitibus, veni Damaſcum.

12. Ananias autem quidam, vir

vir ſecundum legem pius, omnibus incolis Iudaeis probatus venit ad me, *Act.* 9, 17.

13. Et aſtans mihi, Saule, frater, inquit, aſpice. Et ego eodem temporis veſtigio eum aſpexi.

14. Atque ille, Deus maiorum noſtrorum, inquit, te ad voluntatem ſuam cognoſcendam deſtinauit, et ad iuſtum videndum, vocemque ex eius ore audiendam:

Act. 26, 16. *et* 3, 14. *et* 7, 52.

15. Quoniam ei teſtis futurus es apud omnes homines eorum, quae et videris et audieris.

16. Quocirca quid cunctaris? Agedum, baptizare, et tua peccata elue, inuocato nomine Domini. *Matth.* 3. 11.

Marc. 1, 4. *Luc.* 3, 3.

17. Reuerſo autem mihi Hieroſolymam, et in fano ſupplicanti, accidit vt extra meipſum raptus, *Act.* 9, 26.

18. Viderem eum mihi dicentem: propera, et Hieroſolyma celeriter exi: non enim admittent tuum de me teſtimonium,

19. Et ego, Domine, inquam, ſciunt ipſi, vt ego ſolitus ſim in cuſtodiam dare, et per ſynagogas verberare eos, qui tibi fidem haberent:

Act. 22, 4.

20. Vtque quum tui teſtis Stephani ſanguis effunderetur, ego adeſſem, et in eius necem conſentirem, veſtimenta cuſtodiens eorum, qui eum interficiebant.

Supr. 7. 58. *et* 8, 1.

21. At ille, vade, inquit: nam ego te ad longinquas gentes legabo. *Act.* 9, 15. *et* 13, 2. *Gal.* 1, 15. *et* 2, 8. *Eph.* 3, 8. 1 Tim. 2, 7. 2 Tim. 1, 11.

22. Ad haec vsque verba eum illi audiuerunt, et hic clamorem ſuſtulerunt: tolle iſtum ex terris, inquiunt: non enim conuenit eum viuere. *Act.* 21, 36.

23. Ita vociferantibus illis, et veſtimenta iactantibus, ac puluerem in aerem iacientibus,

24. Iuſſit eum tribunus in caſtra duci, et de eo loris quaeſtionem haberi imperauit, vt cognoſceret, quam ob cauſam illi ſic ei occlamarent.

25. Sed dum ille loris eum conſtringit, Paulus eum qui aderat centurionem ſic alloquitur: an hominem Romanum, eumque indemnatum, licet vobis verberare?

Act. 16, 37.

26. Hoc auditum centurio tribuno nuntiatum iuit: vide, inquit, quid ſis acturus:

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0313-7 DFG

nam hic homo Romanus est.

27. Tum eum aggressus tribunus: dic mihi, inquit, es ne Romanus? Etiam, inquit ille.

28. Et tribunus: ego magno pretio istius ciuitatis ius redemi. Cui Paulus: at ego natus sum.

29. Hic statim eum omiserunt, qui erant de eo quaestionem habituri: tribunus quoque territus est, quum Romanum esse intelligeret, et eum colligasset.

30. Postero die volens certo scire, qua de re a Iudaeis accusaretur, soluit eum vinculis: et pontificibus vna cum toto eorum concilio venire iussis, Paulum deduxit, et apud eos statuit.

CAP. XXIII.

Paulum causam dicentem Ananias percuti iubet. Dissensio inter ipsos accusatores oritur. Consolatur Deus Paulum. De Iudaeorum insidiis tribunus certior factus Paulum Felici praesidi mittendum curat.

Et Paulus in concilium intuens, viri fratres, inquit, ego me ad hunc diem sic erga Deum gessi, vt optime mihi conscius sim. *Act.* 24, 16. 2 *Tim.* 1, 3.

2. At pontifex Ananias eis, qui ei astabant, imperauit, vt eius os percuterent. 1 *Reg.* 22, 24. *Ier.* 20, 2. *Io.* 18, 22.

3. Tum Paulus, percussurus est te Deus, inquit ei, paries incrustate. Ergo tu sedes, vt de me ex lege iudices, et contra legem pulsari me iubes? *Leu.* 19, 35. *Deut.* 17, 4. 9. *et* 25, 12.

4. Hic assistentes dixerunt: pontifici diuino conuiciaris?

5. Et Paulus, nesciebam, fratres, inquit, esse pontificem: scriptum est enim: principi populi tui ne maledicito. *Exod.* 22, 28.

6. Intelligens autem Paulus vnam partem esse sadducaeorum, alteram pharisaeorum, vociferatus est in concilio: viri fratres: ego pharisaeus sum, pharisaei filius: speratae resurrectionis mortuorum sum reus. *Infr.* 24, 15. 21. *et* 26, 5. 6. *Phil.* 3, 5.

7. Hoc eo locuto, orta est pharisaeorum et sadducaeorum contentio, diuisaque multitudo est:

8. Sadducaei enim resurrectionem, aut angelum, aut spiritum esse negant: at pharisaei vtrumque confitentur. *Matth.* 22, 23. *Marc.* 12, 18. *Luc.* 20, 27.

9. Hic exorto ingenti clamore,

more, surrexerunt scribae, qui erant pharisaicarum partium, et pugnantes dixerunt: nullum in hoc homine malum inuenimus. Quod si eum spiritus est aut angelus allocutus, ne pugnemus cum Deo. *Act.* 5,39. *et* 22,7.17.18. *et* 25,25. *et* 26,31.

10. Ita magna exorta contentione, veritus tribunus, ne Paulus ab illis discerperetur, iussit exercitum descendere, eumque e medio illorum abreptum in castra ducere.

11. Proxima nocte astans ei Dominus dixit: bono animo es Paule: vt enim de me Hierosolymae testificatus es, sic tibi Romae quoque testificandum est. *Act.* 18,9.

12. Deinde orta die conspirarunt Iudaei quidam, et sese deuouerunt, si vel cibum vel potionem caperent, quin Paulum interfecissent.

Inf. v. 20.30. *Matth.* 26, 74.

13. Erant autem plus quadraginta, qui hanc coniurationem fecerant,

14. Qui pontifices et senatores huiusmodi oratione conuenerunt: diris nos ipsos egimus, si quid gustaremus, quin Paulum occiderimus.

15. Quamobrem vos tribuno et concilio significate, vt cras eum ad vos deducant, vt de eo cognituros exactius. Nos vero antequam sistatur, parati sumus eum perimere.

16. Has insidias sororis Pauli filius audiuit, et venit in castra, ac eo ingressus rem Paulo retulit.

17. Et Paulus aduocato vno centurione, sic ei dixit: hunc adolescentem ad tribunum deducito; habet enim, quod ei referat.

18. Ille igitur eo assumto, et ad tribunum ducto, sic tribunus dixit: Paulus is, qui est in vinculis, euocatum me rogauit, vt hunc adolescentem ad te adducerem habentem aliquid, tibi quod dicat.

19. Et tribunus eo manu prehenso, ac in secretum ducto, percontatus est, quid esset, quod sibi nuntiandum haberet.

20. Cui ille sic retulit: constituerunt Iudaei rogare te, vt cras in concilium deducas Paulum, quasi aliquid diligentius de eo interrogaturi,

Supr. v. 12.

21. Tu vero eis obsequi noli: nam insidiantur ei ex eis homines supra quadraginta: qui sese deuouerunt, si vel comederent vel biberent,

rent, quin eum interemiſſent. Et nunc parati, tuum mandatum expectant.

22. Igitur tribunus adoleſcentem dimiſit, cum mandato, ne cui ea ſe tribuno declaraſſe diceret.

23. Deinde euocatos duos quosdam centuriones alloquitur: parate milites ducentos, qui Caeſaream proficiſcantur: item equites ſeptuaginta, et haſtatos ducentos, ad noctis horam tertiam:

24. Adhibitis etiam iumentis, vt eo impoſitum Paulum ad Felicem praetorem perducant.

25. Scripſit autem epiſtolam, cuius exemplum eſt hoc:

26. Claudius Lyſias praeſtantiſſimo praetori Felici ſalutem.

27. Hunc virum quum Iudaei comprehendiſſent, et interfecturi eſſent, ego cum exercitu ſuperueni, et eum eripui, ac Romanum eſſe didici: *Act. 21, 33.*

28. Volens autem ſcire, quam ob cauſam illi eum accuſarent, deduxi eum in eorum concilium,

29. Et de quaeſtionibus legis eorum accuſari comperi, nec vllius criminis inſimulari, quod morte ſit aut vinculis dignum.

30. Quum autem eſſet indicatum mihi, fore vt Iudaeorum appeteretur inſidiis, ad te continuo miſi, et ſimul accuſatoribus, vt contra eum apud te dicerent, praecepi. Vale.

31. Igitur milites, vt eis mandatum fuerat, aſſumtum Paulum noctu duxerunt Antipatridem.

32. Poſtridie ſiuerunt equites cum eo proficiſci, ipſi in caſtra reuerſi ſunt.

33. Equites Caeſaream ingreſſi, epiſtola praetori tradita, Paulum quoque ei ſtiterunt.

34. Praetor ea lecta, ſciſcitatus ex qua eſſet prouincia? vbi ex Cilicia, audiuit,

35. Ita dixit: audiam te, vbi quoque accuſatores venerint, eumque in Herodis praetorio iuſſit aſſeruari.

CAP. XXIV.

Tertullo accuſante Paulus pro ſe cauſam dicit. Praeſidi, et eius vxori Chriſtum annuntiat. Speratam pecuniam, quum fruſtra Felix expectaſſet, prouincia decedens, vinctum Paulum relinquit.

Poſt quinque dies deſcendit pontifex Ananias cum ſenatoribus, et oratore Tertullo

tullo quodam, qui apud praetorem contra Paulum comparuerunt. *Act.* 23, 2.

2. Quo vocato, Tertullus sic accusare orsus est:

3. Quod multa pace per te fruimur, quodque tua prouidentia haec natio recte administratur, id et semper et vbique approbamus, praestantissime Felix, et maximas agimus gratias.

4. Sed ne te diutius obtundam, quaeso vt nos, pro tua aequitate, paucis audias.

5. Nos hominem hunc nacti pestilentem, et seditiones omnibus toto orbe Iudaeis mouentem, ac sectae Nazaraeorum principem,

6. Eo vsque vt etiam fanum profanare conatus sit, comprehendimus, et ex lege nostra iudicare voluimus: *Act.* 21, 28.

7. Sed interuenit Lysias tribunus, qui eum magna vi ex manibus nostris abduxit,

8. Iussitque, vt eius accusatores apud te adessent: ex quo poteris, si quaeres, certior fieri de omnibus his, quibus nos eum accusamus.

9. Ad haec assenserunt etiam Iudaei, haec sic se habere dicentes.

10. Tum Paulus, quum ei praetor annuisset, vt diceret, respondit in hanc sententiam: quod te multos iam annos huic genti ius dicere scio, equidem eo confidentius pro me dico,

11. Quod tu intelligere possis, me non plures duodecim compleuisse dies, ex quo Hierosolymam ad Deum adorandum ascendi.

12. Neque vero me in fano deprehenderunt cum aliquo colloquentem, aut vulgi seditionem facientem: nec in synagogis, nec per oppida: *Act.* 25, 8. *et* 28, 17.

13. Nec me eorum possunt conuincere, de quibus accusant.

14. Illud autem apud te confiteor, me, vt fert institutio, quam sectam dicunt, sic Deum colere patrium, et omnia credere, quae in lege et vatibus scripta sunt,

15. Ac in Deo spem habere (id quod isti ipsi quoque expectant) resurrectionem fore mortuorum, tum iustorum, tum iniustorum. *Dan.* 12, 2. *Io.* 5, 28. 29.

16. Atque equidem in eo me exerceo, vt intemerata conscientia, et apud Deum semper et apud homines sim praeditus. *Act.* 23, 1.

17. Veneram autem post annos complures, vt popu-

larium meorum egestatem muneribus alleuarem, et ferta obmouerem: *Sup.* 11, 29. *Gal.* 2, 10. *Rom.* 15, 25.

18. Quum me in fano lustratum offenderunt, nulla cum turba aut tumultu.

Sup. 21, 26. 27.

19. Ii sunt quidam ex Asia Iudaei,

20. Quos apud te praesto esse, accusareque decebat, si quid haberent contra me.

21. Aut etiam isti ipsi dicant, si quod deprehenderunt in me crimen, dum asto in concilio:

Supr. 23, 6. *et* 28, 20.

22. Nisi forte criminosa est haec vna vox, qua sic inter eos astans vociferatus sum: de mortuorum resurrectione ego a vobis hodie reus agor.

23. His auditis Felix amplius pronuntiauit, eam institutionem satis perspectam habens: quum descenderit Lysias tribunus, inquit, cognoscam de vestra causa:

24. Praecepitque centurioni, vt asseruaretur Paulus, et remissius haberetur, neque quisquam suorum ei ministrare, aut adire prohiberetur. *Act.* 27, 3. *et* 28, 16.

25. Post aliquot dies aduenit Felix cum Drusilla vxore sua, quae erat Iudaea, et accersitum Paulum audiuit de fide in Christum.

26. Ac eo de iustitia, et continentia, et futuro iudicio disserente, territus Felix, dixit: in praesentia abi: ego tempus nactus euocabo te.

27. Accedebat eo, quod pecuniam sibi a Paulo datum iri sperabat, vt eum solueret. Ideoque eum saepius accersens, cum eo confabulabatur.

28. Peracto autem biennio, accepit successorem Felix Portium Festum. Itaque volens gratum facere Iudaeis, Paulum vinctum reliquit.

Act. 25, 14.

CAP. XXV.

Festus succedens, iubet Paulum adduci. Paulus Caesarem appellat. Festus Agrippae regi negotium Pauli exponit, eundemque illi sistit, vt causam cognoscat.

Festus prouinciam ingressus, post triduum Caesarea Hierosolymam ascendit:

2. Seque apud eum stiterunt pontifex, et Iudaeorum primi, contra Paulum.

3. Contra quem a Festo beneficii loco postulabant, vt eum Hierosolymam accerseret: in animo habentes, eum

eum in via per insidias occidere.

4. Festus respondit, Paulum Caesareae asseruari, se vero breui profecturum.

5. Quapropter qui vestrum possunt, inquit, simul descendant: et si quid in hoc homine criminis est, accusent.

6. Deinde postquam apud eos supra decem dies egit, Caesaream descendit: et postridie pro tribunali sedens, Paulum iussit adduci.

7. Qui postquam aduenit, circumsteterunt, qui Hierosolymis descenderant Iudaei, multa et atrocia Paulo crimina impingentes, quae demonstrare non poterant:

8. Illo se nec in Iudaeorum legem, nec in fanum, nec in Caesarem quicquam peccasse defendente.

Act. 24, 12. *et* 28, 17.

9. Festus autem volens Iudaeis gratificari, dixit Paulo: vis Hierosolymam ascendere, et ibi de his causam apud me dicere?

10. At Paulus, ad Caesaris tribunal, inquit, asto, vbi me causam dicere decet, Iudaeis nullam feci iniuriam, vt tute pulchre scis.

11. Nam si sum nocens, et aliquid morte dignum commisi, quo minus moriar, non recuso. Sin nihil eorum est, de quibus hi me accusant, nemo me eis condonare potest Caesarem appello.

Act. 18, 14.

12. Tum Festus cum concilio collocutus, respondit: caesarem appellasti, ad caesarem ibis.

13. Deinde praeteritis aliquot diebus, Agrippa Rex, et Berenice, Caesaream venerunt, salutaturi Festum.

14. Qui dum ibi complures morantur dies, Festus regi negotium Pauli exposuit. Est vir quidam, inquit, a Felice relictus in vinculis,

Act. 24, 27.

15. De quo me, postquam Hierosolymam veni, compellarunt pontifices senatoresque Iudaeorum, eum poscentes ad supplicium.

16. Quibus ego respondi, non esse Romanis morem, hominem vllum ad necem condonare, priusquam reus praesentes habuerit accusatores, et locum sui contra criminationem defendendi obtinuerit. *Deut.* 17, 4.

17. Quum igitur illi huc conuenissent, ego nulla interposita mora, postridie pro tribunali sedi, et hominem adduci imperaui.

18. Cui

18. Cui quum praesto essent accusatores, nullum crimen inferebant, cuiusmodi opinatus eram:

19. Sed quaestiones quasdam de superstitione sua contra eum habebant, et de quodam Iesu mortuo, quem Paulus viuere dicebat.

20. Ego de huiusmodi quaestione dubitans, quaesiui, an Hierosolymam proficisci vellet, et illic de his causam dicere.

21. Sed Paulus, vt ad Augusti cognitionem seruaretur, appellauit. Et ego iussi, vt asseruaretur, donec eum mittam ad Caesarem.

22. Tum Agrippa ita Festo dixit: vellem ego quoque hominem audire. Et ille, cras, inquit, audies eum.

23. Igitur postridie Agrippa et Berenice multo cum apparatu veniunt, et in auditorium intrant vna cum tribunis, et excellentibus in ciuitate viris. Et Festus, adducto iussu eius Paulo, sic locutus est:

24. Agrippa rex, et omnes viri, qui apud nos adestis, videtis hunc, de quo me omnis Iudaeorum multitudo, et Hierosolymis, et hic interpellauit, vociferans, eum viuere amplius non debere.

25. Ego, quum eum nihil capitale admisisse comperissem, et ipse ad Augustum prouocasset, statui mittere.

Act. 23, 9. et 26, 31.

26. Tametsi quid certum de eo scribam ad dominum, non habeo. Ea de causa produxi eum ad vos, et maxime ad te, rex Agrippa, vt re disquisita, habeam quod scribam.

27. Absurdum enim mihi videtur, mittere vinctum, nec quae ei crimina imponantur, significare.

CAP. XXVI.

Paulus coram Agrippa, vitam actam a iuuentute, vocationemque suam, tanta auctoritate exponit, vt etiam regis animum nonnihil flecteret, sed re infecta discedunt proceres.

Hic Paulum sic alloquitur Agrippa: liberum est tibi pro te ipso dicere. Tum Paulus porrecta manu seipsum defendit:

2. Quod omnia, de quibus a Iudaeis postulor, hodie sum apud te, rex Agrippa, defensurus,

3. Qui sis omnium Iudaicarum consuetudinum, ac controuersiarum vel in primis peritus, equidem beatum me duco. Quamobrem oro te, vt me aequo animo audias.

4. Ac

4. Ac meam quidem ab ineunte aetate vitam, quae ab initio Hierosolymis inter meos populares acta est, norunt omnes Iudaei,

5. Iam diu scientes (modo velint fateri) me ex exactissima religionis nostrae secta vixisse pharisaeum.

Act. 23, 6. *Phil.* 3, 5.

6. Et nunc sto reus speratae repraesentationis eorum, quae maioribus nostris a Deo promissa sunt.

Gen. 3, 15. *et* 22, 18. *et* 26, 4. *et* 49, 10. *Deut.* 18, 15. 2 *Sam.* 7, 12. *Ps.* 132, 11. *Es.* 4, 2. *et* 7, 14. *et* 9, 5. *et* 40, 10. *Ier.* 23, 5. *et* 33, 14. *Ezech.* 34, 23. *et* 37, 24. *Dan.* 9, 24. *Mich.* 7, 20. *Act.* 24, 15. 21.

7. Quo quidem se peruenturas duodecim tribus nostrae, Deum noctes diesque assidue colendo, sperant. De hac spe accusor, rex Agrippa, a Iudaeis.

8. Ita ne incredibile apud vos iudicatur, mortuos a Deo excitari?

9. Equidem statueram multa mihi contra Iesu Nazareni nomen esse facienda.

Act. 8, 3. *et* 9, 1. *et* 22, 4. 1 *Cor.* 15, 9. *Gal.* 1, 3. 1 *Tim.* 1, 13.

10. Itaque feci Hierosolymis, multosque sanctorum ego in custodias inclusi, accepta a pontificibus potestate, et interficiendos mea sententia damnaui. *Sup.* 8, 3.

11. Quin eos per omnes synagogas tormentis saepe cogebam impie loqui: iamque immodice in eos furens, persequebar etiam ad exteras vrbes.

12. Ac aliquando proficiscens Damascum, cum potestate mihi a pontificibus permissa,

Sup. 9, 2. *et* 22, 6.

13. Die medio, rex, in itinere vidi de coelo solis splendore maius lumen, quod me meosque comites circumfulsit. *Sup.* 9, 3.

14. Ac nobis omnibus ad terram collapsis, vocem audiui affantem me, et Hebraeo sermone dicentem, Saule, Saule, quid me persequeris? Durum tibi fuerit contra stimulos calcitrare.

15. Tum ego, quis es, inquam, Domine? Et ille: ego sum Iesus, quem tu persequeris:

16. Verum surge, et consiste in pedes. Nam eo tibi apparui, vt te et ministrum, et testem constituam eorum, quaeque videris, quaeque tibi demonstrabo.

17. Vindicando te a popu-

lo

lo et gentibus, ad quas nunc te mitto,

18. Ad eorum oculos aperiendos: vt ex tenebris in lucem, et ex ſatanae poteſtate ad Deum ſe conuertant, et ita peccatorum veniam, et eandem cum eis ſortem conſequantur, qui fide mihi habenda ſancti facti fuerint.

Eſ. 35, 5. *et* 42, 7. *et* 60, 1. *Ephes.* 1, 18. *Col.* 1, 13. 1. *Pet.* 2, 25.

19. Nec ego, rex Agrippa, coeleſti viſioni non fui dicto audiens:

20. Quin primum eis qui Damaſci erant, et Hieroſolymis, perque omnem Iudaeae agrum nec non ipſis extraneis denuntiarem, vt vitam corrigerent, et ad Deum ſe conuerterent, ac vitae correctione digna facerent. *Sup.*9,20.28. *et* 13,14. *et* 22, 17. 21. *Matth.*3,8.

21. His de cauſis Iudaei me in fano comprehenſum conabantur interficere:

Supr. 21, 30.

22. Sed diuino praeſidio ad hunc vsque diem ſteti, infimos iuxta ac ſummos commonefaciens: neque quicquam extra ea dicens, quae tum caeteri vates, tum Moſes, futura ante denuntiarunt:

23. Videlicet ſupplicio afficiendum Chriſtum, primumque ex mortuis in vitam revocatum, lucem populo et gentibus nuntiaturum. *Sup.v.* 18. 1*Cor.*15,20. *Col.*1,18. *Apoc.*1,5. *Luc.*2,32.

24. Haec eo defendente, Feſtus magna voce dixit: inſanis, Paule: nimiae te literae ad inſaniam redigunt.

25. At ille, non inſanio, inquit, praeſtantiſſime Feſte, ſed vera et ſana verba profero.

26. Scit haec rex, ad quem eo confidentius loquor, quod eum nihil horum latêre perſuaſum habeo. Nec enim hoc in angulo geſtum eſt.

Io. 18, 20.

27. Credis, rex Agrippa, vatibus? Credis, ſcio.

28. Et Agrippa Paulo: propemodum mihi perſuades, vt Chriſtianus fiam.

29. Et Paulus, Deum precor, inquit, vt et propemodum et plane non ſolum tu, ſed etiam omnes, qui me audiunt, hodie tales fiant, qualis ego ſum, exceptis his vinculis. 1 *Cor.* 7, 7.

30. Haec eo locuto ſurrexit rex, et praetor, et Bereniсe, et eorum aſſeſſores:

31. Et digreſſi loquebantur inter ſeſe, eum hominem nihil

hil morte aut vinculis dignum facere.

Act. 23, 9. *et* 25, 25.

32. Agrippa vero Festo dixit, eum hominem absolui posse, nisi Caesarem appellasset.

CAP. XXVII.

Paulo periculosam nauigationem praemonenti non creditur, diu ventis vndique iactati naufragium faciunt: omnes tamen salui in terram euadunt.

Vt autem nos in Italiam nauigare decretum est, traditus est Paulus, et alii quidam vincti, centurioni, nomine Iulio, cohortis Augustae: *Act.* 25, 12.

2. Et conscensa naue Adramitina secundum Asiae loca nauigaturi soluimus, comitante nos Aristarcho Macedone Thessalonicensi.

2 *Cor.* 11, 25. *Act.* 19, 29. *et* 20, 4. *Col.* 4, 9.

3. Postridie ad Sidonem appulsi sumus: et Iulius Paulo humane vsus, permisit ei amicos adire, qui eius curam gererent. *Act.* 24, 23. *et* 28, 16.

4. Inde postquam soluimus, subter Cyprum nauigauimus, quod erant venti contrarii.

5. Ac nauigato Cilico Pamphylioque pelago, Lyciae Myram appulimus.

6. Et ibi nactus centurio nauem Alexandrinam, quae in Italiam nauigaret, eo nos imposuit.

7. Postquam autem compluribus diebus tarde nauigantes, aegre in eum locum, qui est secundum Cnidum, venissemus, obstante nobis vento, subter Cretam secundum Salmonam nauigauimus:

8. Eamque aegre praeterlati, venimus in quendam locum, nomine Pulchros portus, prope quem vrbs erat Lasaea.

9. Iam vero satis multo tempore transacto, quum esset iam periculosa nauigatio, quod tranquillitas praeterisset, monebat Paulus eos huiusmodi verbis:

10. Viri, video cum detrimento, grauique non solum oneris et nauigii, verum etiam nostrae vitae iactura fore nauigationem.

11. At centurio magis gubernatori et nauiculario, quam Pauli dictis obtemperabat.

12. Ac quod erat portus ad hyberna parum accommodatus, plerique consilium ceperunt, illinc quoque soluere,

uere, si forte possent in Phoenicen appulsi hybernare, qui portus est Cretae, spectans ad Africum et ad Corum.

13. Itaque aspirante Austro, arbitrati se propositum assecutos, Assum praeteruecti Cretam praeterferebantur.

14. Verum haud multo post in eam verticosus ventus impegit, qui euroaquilo vocatur.

15. Ita quum correptum nauigium contra ventum tendere non posset, cessimus: atque ita ferebamur.

16. Quumque subter paruam quandam insulam, nomine Claudam, cursum tenuissemus, vix scapham tenere potuimus:

17. Qua subducta, adiumentis vtebantur, succingentes nauem: ac ne in syrtim inciderent metuentes, demissa scapha sic ferebantur.

18. Sed quia vehementi tempestate iactabamur, altero die iactura facta est:

19. Tertio die nos nostris manibns armamenta nauis eiecimus.

20. Verum neque sole, neque stellis complures iam dies apparentibus, et tempestate non mediocri incumbente, caetero spes omnis salutis nostrae sublata erat.

21. Quum autem multa esset inedia, Paulus in eorum medio astans, sic locutus est: decebat quidem, ô viri, obtemperantes mihi, a Creta non soluere, et hoc detrimentum damnumque lucrari.

22. Nunc tamen moneo vos, vt bono sitis animo: nam nullius nostrum vitae iactura fiet, sed tantum nauigii.

23. Astitit enim mihi hac nocte Dei, cuius sum, quemque colo, angelus,

24. Et ita dixit: ne metue, Paule, ad caesarem te sisti oportet: ac scito, tibi Deum omnes tecum nauigantes condonasse.

25. Quamobrem bono este animo, viri, confido enim Deo, ita fore, quomodo mihi promissum est.

26. Oportet autem nos in aliquam insulam eiici.

Act. 28, 1.

27. Deinde vbi quarta decima nox venit, quum in Adria agitaremur, sub noctem mediam nautae, quod sibi ad aliquam terram accedere videbantur,

28. Demisso perpendiculo nautico, inuenerunt vlnas viginti. Deinde paululum progressi,

progressi, et iterum contati, inuenerunt vlnas quindecim.

29. Ac ne in aspera loca inciderent veriti, iactis de puppi quatuor anchoris, optabant oriri diem.

30. Sed quum nautae ex naui effugere conarentur, et scapham in mare demisissent, quasi qui ex prora anchoras extensuri essent,

31. Paulus centurioni et militibus dixit: nisi hi manserint in naui, vos euadere non potestis.

32. Tum milites scaphae funes absciderunt, eamque delabi siuerunt.

33. Interea, dum dies appetit, Paulus omnes, vt cibum caperent, cohortabatur: hic decimus quartus dies agitur, inquit, quum expectantes ieiuni permanetis, nihilque sumsistis.

34. Itaque vos, vt cibum capiatis, exhortor: hoc enim ad vestram salutem pertinet. Nam nullius vestrum vel pilus ex capite cadet.

Matt. 10,30. Luc. 12,7. et 21,18.

35. His dictis sumtum panem, actis in omnium conspectu Deo gratiis, fregit, ac comedere coepit. *1 Sam. 9,13. Io. 6,11. 1 Tim. 4,3.*

36. Tum omnes alacres redditi, ipsi quoque cibum ceperunt.

37. Eramus autem in naui capita in summa ducenta septuaginta sex. *Act. 2,41. et 7,14. Rom. 13,1. 1 Pet. 3,20.*

38. Deinde cibo satiati, navem exonerarunt, iacto in mare frumento.

39. Orta die, terram non agnoscebant: sed sinum quendam animaduertebant, qui littus habebat, in quod cogitabant, si fieri posset, navem appellere.

40. Itaque detractas anchoras permiserunt in mare, simulque laxatis gubernaculorum scalmis, et sublato ad flatum velo, tendebant ad littus.

41. Sed in locum bimarem delati, nauem illiserunt, ita vt affixa prora maneret immobilis, puppis vndarum vi solueretur. *2 Cor. 11,25.*

42. Militum autem consilium fuit, vt vinctos occiderent, ne quis enatando effugeret.

43. Sed centurio Paulum seruare volens, eos illo consilio prohibuit, iussitque, vt, qui nare possent, primi se iacerent, et ad terram euaderent:

44. Caeteri partim in tabulis, partim in quauis re ex naui.

naui. Atque ita factum est, vt omnes in terram euaderent incolumes.

CAP. XXVIII.

Barbarorum humanitas erga naufragos. Paulus viperam manu tollit illæsus. Publium et alios sanat. Melita solventes Romam perveniunt. Paulus Iudaeis causam suam exponit. Iesum docet bienno.

Elapsi autem, tum demum intellexerunt, insulam Melitam vocari. *Act. 27, 26.*

2. Barbari vero non vulgari humanitate erga nos vsi sunt: nam accenso igne, nos omnes iuuerunt propter instantem pluuiam, et propter frigus. *Rom. 1, 14. 1 Cor. 14, 11. Col. 3, 12.*

3. Quum Paulus autem multum sarmentorum collegisset, ac igni imposuisset, vipera propter calorem egressa, eius manum inuasit.

4. Et Barbari, vt pendentem de eius manu bestiam viderunt, dicebant inter se: omnino homicida est hic homo, quem ex mari seruatum, fas viuere non sinit.

5. At ille excussa in ignem bestia, nihil mali passus est, *Marc. 16, 18. Luc. 10, 19.*

6. Illis futurum expectantibus vt arderet, aut subito mortuus concideret: sed postquam diutius expectantes, nihil incommodi ei vident accidere, mutati dicebant esse Deum. *Act. 14, 11.*

7. Erant autem iis in locis praedia primo insulae, nomine Publio, qui nos acceptos triduum benigne tractauit hospitio.

8. Accidit autem, vt Publii pater, febribus et torminibus laborans, decumberet: ad quem ingressus Paulus, ac comprecatus, impositis illi manibus, eum sanauit. *Iac. 5, 14. 15.*

9. Quo facto, caeteri quoque, qui morbis in insula tenebantur, accedebant, ac curabantur:

10. Qui nos etiam multis honoribus prosecuti sunt, et soluentibus necessaria subministrarunt.

11. Post tres menses soluimus in naui Alexandrina, quae in ea insula hyemauerat, insignita Castoribus:

12. Et Syracusas appulsi, illic mansimus triduum.

13. Inde circuitu peruenimus Regium: et post vnum diem, orto austro, altero die venimus Puteolos:

14. Vbi fratres nacti, exorati sumus, vt apud eos maneremus septem dies, et ita Romam venimus.

15. Vnde

15. Vnde fratres, quum de nobis audiuiſſent, nobis obuiam prodierunt vsque ad Appium forum et tres tabernas. Quibus viſis, Paulus actis Deo gratiis, ſumſit fiduciam.

16. Poſtquam Romam venimus, centurio vinctos praefecto caſtrorum tradidit. Paulo autem permiſſum eſt, vt ſolus cum cuſtode milite maneret. *Act. 24, 23. et 27, 3.*

17. Poſt triduum conuocauit Paulus Iudaeorum primos, eosque poſtquam conuenerunt, ſic allocutus eſt: viri fratres, ego quamuis nihil contra populum patriosue mores feciſſem, vinctus Hieroſolymis traditus ſum in manus Romanorum, *Act. 21, 33. et 24, 12. 13. 14. et 25, 8*

18. Qui me examinatum volebant abſoluere, quod nullum in me foret capitale crimen: *Act. 22, 24. et 24, 10. et 25, 8. et 26, 31.*

19. Sed contradicentibus Iudaeis, coactus ſum appellare caeſarem, non vt qui aliquid haberem, quod populares meos accuſarem. *Act. 25, 11.*

20. Hanc igitur ob cauſam vos aduocaui, vt viderem et alloquerer. Nam cauſa ſpei Iſraelitarum hac catena circumdatus ſum. *Act. 23, 6. et 24, 21. et 26, 6. 7. 29 Eph. 6, 20. 2 Tim. 1, 16.*

21. Et illi, nos quidem, inquiunt, neque literas de te accepimus ex Iudaea, neque fratrum quisquam aduenit, qui aliquid ſiniſtrum de te nuntiauerit, aut dixerit.

22. Caeterum, vellemus ex te audire, quae ſentias. Nam de iſta quidem ſecta notum eſt nobis, ei vbique contradici. *Act. 24, 5. 14.*

23. Ac dicto ei die, venerunt ad eum in hoſpitium complures: quibus ille diſſerebat, diuinum regnum teſtificans, et eis de Ieſu ex Moſis lege et vatibus a mane ad veſperam perſuadere conans. *Act. 26, 6.*

24. Et aliis quidem oratione perſuadebatur, alii non credebant. *Act. 17, 4.*

25. Quumque inter ſeſe diſcordes eſſent, diſcedebant, Paulo vnum verbum locuto, videlicet: recte allocutus eſt Spiritus ſanctus per Eſaiam vatem maiores noſtros.

26. Dum ait: adi populum iſtum, et dicito: audietis quidem, ſed non intelligetis: et aſpicietis, ſed non perſpicietis. *Eſ. 6, 9. Ezech. 12, 2. Matt. 13, 14. Marc. 4. 12. Luc. 8, 10. Io. 12, 40. Rom. 11, 8.*

27. Tor-

27. Torpet enim animus illius populi, et auribus obtuse audiunt, et occlusos habent oculos, ne oculis videant, et auribus audiant, et animo intelligant ac mutentur, atque ita eos sanem.

28. Quapropter hoc vobis notum esto, missam extraneis esse diuinam salutem, qui etiam audient. *Act.* 13, 14. 46. *et* 18, 6. *Luc.* 24, 47.

29. His ab eo dictis, abierunt Iudaei, multam habentes inter sese contentionem:

30. Mansit autem Paulus totum biennium in conducto priuatim, atque omnes admittebat, qui eum adibant.

31. Diuinum regnum publicans et de Domino Iesu Christo summa cum libertate, sine impedimento docens.

* *

PAVLI EPISTOLA AD ROMANOS.

CAP. I.

Ab Apostolatus sui approbatione exorsus, euangelii commendationem subnectit, per quod Deus virtutem suam exserit seruandis fide hominibus, impiae gratitudinis reis: in quos ira Dei merito effusa colligitur, quod laxatis habenis in omne scelus passim ferantur.

Paulus Iesu Christi servus, vocatus apostolus, ad euangelium Dei segregatus, *Act.* 9, 15. *et* 13, 2. 9. *Gal.* 1, 15.

2. Quod ante promiserat per suos vates in sacris literis. *Tit.* 1, 2. *Gen.* 3, 15. *et* 22, 18. *et* 26, 4. *et* 49, 10. *Deut.* 18, 15. 2 *Sam* 7, 12. *Ps.* 132, 11. *Esa.* 4, 2. *et* 7, 14. *et* 9, 5. *et* 40, 10. *Ier.* 23, 5. *et* 33, 14. *Ezech.* 34, 23. *et* 37, 24. *Dan.* 9, 24. *Mich.* 7, 20.

3. De Filio suo orto ex Dauidis semine, quod ad carnem attinet: 2 *Sam.* 7, 12. *Ps.* 132, 11. *Matth.* 1, 1. *etc.* *Luc.* 1, 32. *et* 3, 23. 31. *Act.* 2, 30. *et* 13, 23. 2 *Tim.* 2, 8.

4. Definito Dei filio cum potentia secundum Spiritum sanctificum, dum ex mortuis resurgit Iesus Christus Dominus noster. *Io.* 10, 30. *etc.* *Act.* 13, 32. 33. *Hebr.* 1, 5. *et* 5, 5. 6.

5. Per quem gratiam sumus et apostolatum adepti, vt

vt obediatur fidei ob eius nomen apud omnes gentes, *Rom.* 12, 3. *et* 15, 15. 1 *Cor.* 15. 10. *Eph.* 3, 8. *Rom.* 16, 26.

6. In quibus vos quoque estis vocati Iesu Christi:

7. Omnibus qui Romae estis, Deo caris, vocatis sanctis, gratiam et pacem a Deo patre nostro, et Domino Iesu Christo. 1 *Cor.* 1, 2. *Eph.* 1, 2. 1 *Thess.* 4, 7.

8. Primum ago Deo meo gratias per Iesum Christum de vobis omnibus, quod vestra fides toto orbe vulgatur. *Eph.* 5, 20. *Heb.* 13, 15. 1 *Pet.* 2, 5. 1 *Thess.* 1, 8.

9. Testis enim mihi Deus (quem ex animo in eius Filii euangelio colo) me sine intermissione mentionem vestri facere semper in meis supplicationibus, *Rom.* 9, 1. *et* 15, 23. 29. 2 *Cor.* 1, 23. *et* 11, 31. *Gal.* 1, 20. *Phil.* 1, 8. 1 *Thess.* 2, 5. 17. *et* 3, 10. 2 *Tim.* 1, 3.

10. Precantem vt (quod Dei voluntate fiat) tandem aliquando commoditatem adipiscar itineris ad vos visendos. *Inf.* 15, 23. 32. 1 *Thess.* 3, 10.

11. Cupio enim videre vos, vt diuinum aliquod beneficium vobis communicem vestri confirmandi gratia: *Inf.* 15, 29.

12. Hoc est, vt vna apud vos recreemur per vtrorumque fidem, vestram et meam. *Inf.* 15, 32.

13. Nolo enim vos ignorare, fratres, me saepe statuisse adire vos (sed hactenus prohibitus sum) vt profectum aliquem apud vos quoque faciam, quemadmodum apud caeteras nationes. *Inf.* 15, 23. 1 *Thess.* 2, 18.

14. Graecis iuxta ac barbaris, doctis ac imperitis debeo. 1 *Cor.* 9, 16. 2 *Cor.* 11, 28.

15. Ita quod in me est, paratus sum, vos quoque, qui Romae estis, euangelio instituere.

16. Nec enim me pudet euangelii Christi: quippe quod sit diuina potentia, salutaris omni fidenti, cum Graeco, tum Iudaeo. *Ps.* 40, 20. 2 *Tim.* 1, 8. 1 *Cor.* 1, 18. *et* 15, 2.

17. Nam per id diuina iustitia exseritur, perpetuanda fide, quemadmodum scriptum est: iustus autem fide viuet. *Hab.* 2, 4. *Io.* 3, 36. *Inf.* 3, 21. *Gal.* 3, 11. *Phil.* 3, 9. *Heb.* 10, 38.

18. Exseritur enim ira Dei de coelo in omnem impietatem et iniustitiam hominum, veritatem iniuste supprimentium.

19. Nam quod Dei cognosci

ſci poteſt, id apud eos manifeſtum eſt, vtpote quum Deus eis patefecerit.

Act. 4,14. *etc. et* 7,24. *etc.*

20. Etenim quae eius ſunt inaſpectabilia, cuiusmodi eſt eius ſempiterna potentia atque diuinitas, ea ex mundi opificio, dum conſiderantur per opera, perſpiciuntur: vt ſint inexcuſabiles.

Pſ. 19,2. *etc. et* 148,3. *etc.*

21. Quoniam cognito Deo, non ei dignam Deo gloriam, gratiamque tribuerunt: ſed vanis cogitationibus uſi ſunt, caligauitque eorum inſipiens animus:

Deut. 28,28.29. *Epheſ.* 4,17.

22. Sapientes ſe profeſſi, ſtultos praeſtiterunt.

23. Et immortalis Dei gloriam ad imagines ſimiles hominis mortalis, et volucrum, et quadrupedum, et ſerpentium transtulerunt.

Deut. 4,15. *etc.* 2 *Reg.* 17,29. *Pſ.* 106,20. *Sap.* 12,23. *etc.* *Ier.* 2,11. *Eſ.* 40,17.18. *Act.* 17,29.

24. Quare Deus eos permiſit animi ſui cupiditatibus, in tantam impuritatem, vt ipſi ſua corpora in ſeſe deturpent: *Pſ.* 81,13. *Act.* 14,16. 2 *Theſſ.* 2,11.

25, Quod Dei veritatem in falſitatem transtulerint, et res creatas ſupra creatorem venerati coluerint, qui eſt laudandus in ſempiternum: Etiam.

26 Hanc ob rem permiſit eos Deus in turpes libidines, vt eorum feminae mutauerint vſum naturalem in non naturalem. *Lev.* 18, 22. 23. *Eph.* 5, 11. 12.

27. Similiterque mares omiſſo feminae vſu naturali exardeſcant mutua libidine, mares cum maribus obſcena perpetrantes, atque ita dignam errore ſuo mercedem in ſe accipientes.

28. Ac quemadmodum Dei cognitione non probe vſi ſunt, ita permiſit eos Deus in improbam mentem, ita vt nefaria faciant.

29. Pleni omnis iniuſtitiae, ſtupri, peruerſitatis, auaritiae, malitiae; referti inuidia, caede, iurgio, fraudulentia, nequitia:

30. Suſurrones, maledici, Dei oſores, contumelioſi, ſuperbi, arrogantes, malorum inuentores, contumaces erga parentes.

31. Inſipientes, inſociabiles, inhumani, perfidioſi, immiſericordes:

32. Qui quum id eſſe diuinum ius cognoſcant, vt qui talia faciant, morte digni ſint,

sint, non solum ea faciunt, sed etiam facientibus assentiuntur. *Hos.7,3.*

CAP. II.

Omnes ad tribunal Dei sistit, gentibus excusationem ab ignorantia praecidit. Vrget Iudaeos a lege scripta, in qua gloriabantur, aequatq; eos inter se.

Itaque inexcusabilis es, o homo, quicunque damnas: nam eo ipso, quod alterum damnas, teipsum condemnas, quum facias eadem tu qui damnas. *2 Sam. 12,5. Matth. 7,1. 1 Cor. 4,5.*

2. Scimus autem, seuerum Dei iudicium in eos futurum, qui talia faciunt.

3. An vero hoc putas, homo tu (qui eos damnas, qui talia faciunt, et facis eadem) te Dei iudicium euasurum?

4. An diuitem eius benignitatem et facilitatem, ac lentitudinem contemnis? ignorans, te Dei benignitate ad sanitatem inuitari. *Es.30, 18. 2 Pet.3,9.15.*

5. Tu vero, quae tua est duritas, et deploratus animus, congeris ipse tibi supplicium in supplicii diem, et repraesentationis iusti Dei iudicii. *Deut 32,34. Rom.9,22. Iac.5,3.*

6. Qui suis cuique factis digna soluet: *Iob.34,11. Ps.62, 12. Ier.17,10. et 32,19. Matth. 16,27. Rom. 14,12. 1 Cor.3,8. 2 Cor.5,10. Apoc. 22,12.*

7. Hoc est, iis, qui in recte factis perseuerantes, gloriam, honoremque, et immortalitatem quaerunt, vitam sempiternam:

8. Contentiosis autem, et in veritatem contumacibus, iniustitiae vero obedientibus, imminet saeuitia et poena, *Iob.24,13. Ose.4,4. 2 Thess.1,8.*

9. Calamitas et angustia, omni hominis animae praue agentis cum Graeci, tum Iudaei:

10. Gloria vero et honos et pax omni recte facienti cum Graeco, tum Iudaeo.

11. Nullum est enim apud Deum personarum discrimen: *Deut.10,17. 2 Par. 19,2. Iob.34,19. Act.10,34. Gal.2,6. Eph.6,9. Col.3,25. 1 Pet. 1,17.*

12. Nam quicunque sine lege peccauerint: sine lege etiam peribunt: item quicunque cum lege peccauerint, per legem damnabuntur.

13. Non enim legis auditores erunt apud Deum insontes, sed legis executores erunt insontes. *Matth. 7,21. Iac.1,22.25. 1 Io.3,7.*

14. Quum enim exterarum nationum homines, legem non habentes, natura legi-

tima faciant, ii legem non habentes, ipsi sibi lex sunt:

15. Qui quidem ostendant legis opus in suis animis inscriptum: id quod testabitur eorum conscientia: et vtrorumque cogitationes eos vel accusabunt, vel defendent,

16. Quo die iudicabit Deus arcana hominum ex euangelio meo, per Iesum Christum. *Matth.25,31. Act.17,31. 1 Cor. 4,5.*

17. En tu Iudaeus nominaris, et in lege acquiescis, ac de Deo gloriaris,

Rom. 9, 4. Io. 8, 33. 41.

18. Et eius voluntatem cognoscis, et praestabilia approbas, instructus lege:

Phil. 1, 10.

19. Tibique persuades, te caecorum esse ducem, lumen eorum, qui sunt in tenebris,

20. Imprudentium praeceptorem, imperitorum magistrum, qui veram legis cognitionem prae te feras.

21. Ergo qui alterum doces, teipsum non doces? qui praedicas, non esse furandum, furaris;

Ps.50,6. etc. Matth.23,toto.

22. Qui adulterandum negas, adulteras? qui deastros detestaris, sacrilegium committis?

23. Qui in lege gloriaris, contra legem committendo Deum dedecoras? *Rom.9,4.*

24. Per vos enim male audit Dei nomen apud exteras nationes, quemadmodum scriptum est. *2 Sam.12, 14. Es.52,5. Ezech.36. 20.23.*

25. Nam ita demum prodest circumcisio, si legi pareas. Sin contra legem committas, tua circumcisio in praeputium abiit.

26. Quod si praeputium legis instituta conseruat, nimirum eius praeputium pro circumcisione habebitur:

27. Damnabitque, qui natura praeputiatus legem exsequitur, te, qui literas et circumcisionem habens contra legem facis.

28. Non enim is Iudaeus est, qui manifesto est: nec ea circumcisio est, quae manifesto in carne est:

Io. 6, 39. Rom. 9, 7.

29. Sed is Iudaeus est, qui occulte est: et ea circumcisio est, quae animi est, spiritu, non literis: cuius Iudaeus non ab hominibus est, sed a Deo.

Deut.10,16. et 30, 6. Ier.4, 4. Col.2, 11. Phil.3, 2. 3. 1 Petr. 3, 4. 1 Cor. 4, 5. 1 Thess. 2, 4.

CAP.

CAP. III.

Concedit Iudaeis aliquam ex foedere praerogatiuam, sed quae penitus in Dei misericordia sita sit. Iudaeos ac gentes aeque esse peccatores, auctoritate scripturae confirmat: vsumque legis monstrans, fide nos iustificari colligit.

Quaenam est ergo Iudaei praestantia, quae circumcisionis vtilitas?

2. Multa omnino. Primum, quod eis credita sunt oracula diuina. *Deut.4,7.8. Ps.147, 8.9. Sup.2,18. Inf. 9,4.*

3. Quid enim si diffiderunt nonnulli? Num eorum diffidentia Dei fidem abolebit? *Num.23,19. Rom 9,6. 2 Tim.2,13. Heb. 4,2.*

4. Absit. Quin sit Deus verax, et omnis homo mendax, quemadmodum literis proditum est: vt sis aequus in tuis dictis, et causam obtineas. *Ps.51,6. et 62,10. et 116, 11. Io.3,33.*

5. Sed si iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid dicemus? Num Deus iniustus est, qui supplicium irroget? Humano more loquor.

6. Absit. Alioquin quomodo ius redderet Deus mundo? *Gen.18,25. Iob.8,3. et 34,17.*

7. Verum si Dei veritas mea falsitate amplificatur ad eius gloriam, cur ego tandem vt nocens damnor?

8. Quin potius faciamus mala, vt eueniant bona: sic enim male de nobis dicitur, et sic aiunt quidam dicere nos, qui merito damnandi sunt.

9. Quid ergo? Antecellimus? Nequaquam. Conuicimus enim, et Iudaeos et Graecos omnes peccato subesse, *Gal.3,22.*

10. Quemadmodum est in literis: non est iustus, ne vnus quidem: *Ps.14,3. et 53,4.*

11. Non est, qui sapiat, non est, qui Deo studeat.

12. Omnes pariter deflectunt, nequamque sunt: non est, qui recte faciat, non est, ne vnus quidem.

13. Sepulcrum patens eorum guttur est, linguis suis ad dolum vtuntur: aspidum virus habent in labiis. *Ps.5,10. et 140,3.*

14. Eorum os execratione amarulentiaque plenum est. *Ps.9,(10.)7.*

15. Pedes ad fundendum sanguinem veloces. *Es.59,7. Prou.1,16.*

16. Exitium et calamitas est in eorum viis,

17. Et viam pacis nesciunt.

18. Non habent sibi propositum Dei metum. *Ps.35,(36)1.*

19. Scimus autem, quaecun-

que lex dicit, iis loqui, qui sunt in lege, vt omne os obmutescat, obnoxiusque fiat totus orbis Deo, *Ezech.16,63.*

20. Quod per legis opera mortalium nemo iustus fiet apud Deum. Nam ex lege oritur agnitio peccati.

Inf. 7,7. Gal, 2,16.

21. Nunc absque lege diuina iustitia patefacta est, a lege et vatibus testata: *Io.5,46. Act. 15,11. et 26,22. Rom.1,17.*

22. Diuina, inquam, iustitia, quam fide Iesu Christo habenda consequantur, et obtineant omnes fidentes. Non est enim discrimen vllum: nam omnes peccauerunt, diuinaque gloria carent:

Rom.10,12. Gal.3,28. Col.3,11. Rom.11,32. Gal.3,22.

23. Iustificandi gratis eius beneficio, per liberationem quae fit in Christo Iesu:

Matth. 20,28. Eph.1,7. et 2,8. 1Tim.2,6. Tit 3,5,7. 1Pet.1,18.

24. Quem proposuit DEUS placamentum, per fidem in eius sanguine collocandam ad demonstrationem iustitiae Dei, qui pro sua facilitate praeteritis peccatis veniam det, *Act. 13,38.39. et 17,30. 2Cor.5,19. Col.1,20. 1Io.2.2. et 4,10.*

25. Vt hoc tempore suam iustitiam demonstret, vt sit ipse et iustus, et qui Iesu fidem habentes iustificet.

26. Vbi est ergo gloriatio? Exclusa est. Qua lege? Operum? Non, sed fidei lege.

27. Censemus ergo fide iustificari hominem absque legis operibus. *Act.19,38. Gal. 2,16.*

28. An Iudaeorum solum Deus est? An non etiam extraneorum? Est etiam extraneorum.

29. Quandoquidem vnus Deus est, qui et circumcisionem fide, et praeputium per fidem iustificet.

30. Ergo legem abrogamus per fidem? Absit: imo legem stabilimus.

CAP. IV.

Quod ante dixit de fide exemplo Abrahae, scripturae testimonio comprobat: et decies imputationis vocem inculcat hoc capite.

Quid ergo dicemus Abrahamum, nostrum (quod ad humanam naturam attinet) parentem, consecutum esse? *Es.51,2.*

2. Si enim Abrahamus operibus iustificatus est, habet, quod glorietur: sed non apud Deum.

3. Verum quid dicunt literae? credidit autem Abrahamus Deo, id quod ei iusti-

tiae

tiae ductum est. *Gen. 15, 6. Gal. 3, 6. Iac. 2, 23.*

4. In operante quidem merces, non gratiae, sed debiti locum habet: *Inf. 11, 6.*

5. At non operanti, sed in eum credenti, qui sontem iustificat, eius fides iustitiae ducitur.

6. Quemadmodum Dauid quoque hominis beatitatem in eo statuit, si ei Deus iustitiam tribuat sine operibus: *Ps 32, 1. 2.*

7. Beati quorum remissa delicta, quorum obducta sunt peccata.

8. Beatus homo, cui non imputat Deus peccatum.

9. Haec igitur beatitudo in circumcisionem ne cadit, an potius in praeputium? Dicimus enim, fidem in Abrahamo habitam esse pro iustitia.

10. Quommodo igitur habitam? Quum in circumcisione esset, an quum in praeputio? Non in circumcisione, sed in praeputio:

11. Ac circumcisionis notam accepit, quae sigillum esset iustitiae fidei, quae fides fuit in praeputio, vt pater esset omnium fidentium, siue praeputiatorum (vt eis quoque iustitia duceretur) siue circumcisorum. *Gen. 17. 11. Gal. 3, 7.*

12. Pater esset, inquam, non iis solum, qui essent a circumcisione, verum etiam gradientibus per fidei vestigia, quam parens noster Abrahamus habuit in praeputio.

13. Non enim per legem promissum est Abrahamo, aut eius posteritati, orbis haeredem fore, sed per fidei iustitiam. *Gen. 15, 6. et 17, 2. etc. Gal. 3, 18.*

14. Nam si, qui a lege sunt, haeredes sunt, vana fides est, et irrita promissio.

15. Lex enim poenam parit. Siquidem vbi lex non est, ne delictum quidem. *Rom. 3, 20. et 5, 13. 20. et 7, 8. 10. Io. 15, 22. 1 Cor. 15, 56. 2 Cor. 3, 7. 9.*

16. Ergo per fidem id fit, vt sit gratuitum: quo rata sit promissio omni posteritati, non solum quae a lege, verum etiam quae ab Abrahami fide sit: qui nostrum omnium pater est.

17. (Vt habetur scriptum: te multarum gentium patrem effecturus sum) videlicet apud eum, cui credidit, Deum, qui mortuis vitam dat: et quae non sunt, perinde ac si essent, vocat. *Gen. 17, 5.*

18. Qui Abrahamus contra ſpem ſpe credidit, fore ſe multarum patrem gentium, vt erat promiſſum: ſic erit tua poſteritas. *Gen. 15, 4. 5. Heb. 11, 12.*

19. Itaque fide non infirmus, non conſiderauit ſuum corpus iam emortuum (qui propemodum centenarius eſſet) aut enectam Sarae vuluam: *Gen. 17, 17. et 18, 11. Heb. 11, 11. 12.*

20. Verum de Dei promiſſo non dubitauit diffidentia, ſed fide valuit: Deoque gloriam tribuit: *Heb. 11, 8.*

21. Exploratum habens, eum, quae promiſiſſet, etiam praeſtare poſſe. *Pſ. 115, 3. Eſ. 57, 19. Luc 1, 37.*

22. Itaque id ei iuſtitiae ductum eſt.

23. Non eſt autem ſcriptum propter eum ſolum, ei ductum eſſe, *Inf. 15, 4. 1 Cor. 10, 6. 11.*

24 Sed etiam propter nos, quibus futurum eſt, vt ducatur, credentibus in eum, qui Ieſum Dominum noſtrum ſuſcitauit ex mortuis: *Act. 2, 24.*

25. Qui Ieſus propter noſtra delicta traditus, propter noſtram iuſtitiam reuixit. *1 Io. 1, 7. et 2, 2. Rom. 8, 32. 1 Cor. 15, 17.*

CAP. V.

Amplificationibus illuſtrat iuſtitiam Chriſti, quae fide apprehenditur, quia datus eſt pro infirmis, et peccatoribus. Inde comparationem facit Chriſti cum Adam: mortis cum vita: legis cum gratia.

Igitur fide iuſtificati, pacem habemus cum Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, *Eph. 2, 13.*

2. Per quem fide aditum habuimus ad hoc beneficium, in quo ſtamus, et diuinae gloriae ſpe gloriamur. *Io. 10, 9. et 14, 6. 1 Cor. 15, 1. Eph. 2, 18. et 3, 12. Heb. 3, 6. et 18, 19.*

3. Neque id ſolum, ſed etiam gloriamur in calamitatibus: illud ſcientes, quod calamitas patientiam parit, *Phil. 1, 29. Iac. 1, 3.*

4. Patientia probationem, probatio ſpem:

5. Spes autem non pudefacit, quod Dei amore perfuſi ſunt animi noſtri, per Spiritum ſanctum nobis datum.

6. Nam Chriſtus, quum nos adhuc eſſemus per tempus infirmi, pro ſontibus mortuus eſt, *Eph. 2, 1. Col. 2, 13. Heb. 9, 15. 1 Pet. 3, 18.*

7. Quum vix quisquam etiam pro inſonte moriatur: nam pro viro bono fortaſſis aliquis mori ſuſtineat.

8. At

8. At Deus suum erga nos amorem in eo commendat, quod quum adhuc nocentes essemus, Christus pro nobis mortuus est. *Io. 15, 13. Heb. 9, 15. 1 Pet. 3, 18.*

9. Ergo multo magis nunc eius sanguine iustificati, defendemur per eum a supplicio.

10. Si enim, hostes quum essemus, reconciliati sumus Deo per Filii mortem, multo magis reconciliati seruabimur per eius vitam.

2 Cor. 5, 18. Col. 1, 21. 22.

11. Quin etiam (quod plus est) in Deo gloriamur per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem sumus assecuti.

12. Propterea quemadmodum per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, et per peccatum mors: atque ita ad omnes homines peruasit mors, quatenus omnes peccarunt. *Gen 2, 17. et 3, 6. Rom 6, 23. 1 Cor. 15, 21.*

13. Nam vsque ad legem peccatum erat in mundo: atqui peccatum non ducitur, nisi est lex: *Rom. 4, 15*

14. Et tamen ab Adamo ad Mosem vsque etiam in eos, qui non peccauerant, regnauit mors propter similitudinem delicti Adami, qui futuri exemplum est.

1 Cor. 15, 21. 22. 45.

15. Sed non eadem beneficii, quae delicti, ratio est. Si enim vnius delicto multi mortui sunt, multo magis Dei beneficium atque donum vnius hominis, Iesu Christi beneficio in multos exuberauit.

16. Neque est eadem condonationis ratio, quae est eius quod accidit per vnum, qui peccauit. Nam vnus in causa fuit, vt iudicium, et porro damnatio consequeretur: at beneficium peperit multorum delictorum absolutionem.

17. Si enim vnius delicto mors per vnum regnauit multo magis, qui tam excellens iustitiae beneficium atque donum fuerint adepti, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.

18. Ergo quemadmodum vnius delicto factum est, vt omnes homines damnarentur: sic etiam vnius iustitia fit, vt omnes homines absoluantur atque viuant.

19. Vt enim vnius hominis contumacia sontes effecti sunt multi: sic etiam vnius obedientia iusti efficientur multi.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0337-0 DFG

20. Lex autem superuenit, quo plus esset delicti: quo plus autem fuit peccati, eo magis excelluit gratia:

Luc.7,47. Rom.4,14.et 7,8. Gal. 3,19. 23.

21. Vt quemadmodum morte regnauit peccatum, sic gratia quoque per iustitiam regnet ad sempiternam vitam per Iesum Christum.

CAP. VI.

Descendit ad sanctificationem, sine qua neminem induere Christi justitiam docet, argumento a baptismo sumto. Inde exhortationes ad vitae puritatem deducit, breuemque mentionem interserit legis abrogatae.

Quid ergo dicemus? manebimus in peccato, quo plus sit gratiae?

2. Nequaquam. Qui peccato mortui sumus, quomodo adhuc viueremus in eodem? *Gal. 6,14.*

3. An ignoratis, quicunque sumus Christi Iesu nomine baptizati, ad eius mortem esse baptizatos? *Gal.3, 27.*

4. Sumus ergo vna cum eo per baptismum ad mortem sepulti: vt quemadmodum Christus ex mortuis in paterna gloria resurrexit, sic et nos in vitae nouitate gradiamur. *1Cor. 6, 14. Eph. 4,22.sqq. Col.2, 12. et 3, 10. Heb 12,2. 1Pet.2,1. et 4,1.2.*

5. Si enim eius mortis similitudine insititii facti sumus, etiam resurrectionis erimus: *Rom.8,11. Phil.3,10.11*

6. Illud scientes, veterem nostrum hominem simul esse crucifixum, vt peccati corpus aboleatur, ne nos amplius peccato seruiamus. *Gal. 2,20. et 5, 24.*

7. Nam qui mortuus est, is peccato absolutus est, *1Pet. 4, 1.*

8. Quod si vna cum Christo mortui sumus, etam cum eo victuros credimus. *2 Tim. 2, 11.*

9. Scientes Christum ex mortuis excitatum, non iam moriturum esse, non iam morti esse obnoxium. *Apoc. 1, 18.*

10. Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autem viuit, Deo viuit. *Luc.20, 38. Heb.9, 27.28. 1Pet.2,24.*

11. Sic vos quoque existimate, vos ipsos mortuos quidem esse peccato, sed viuos Deo, per Christum Iesum Dominum nostrum. *Gal.2,19*

12. Ne regnet ergo peccatum in mortali vestro corpore, ita vt peccato in corporis cupiditatibus pareatis:

13. Neue

13. Neue membra vestra iniustitiae arma peccato praebete: sed Deo vos, vt ex mortuis viuos, et vestra membra iustitiae arma praebete. *Luc.* 1, 74. *Rom.* 12, 1. *Gal.* 2, 20. *Heb.* 9, 14.

14. Non enim dominabitur vobis peccatum: quippe quum non sub lege sitis, sed sub gratia,

15. Quid tum? peccabimus, quoniam non sub lege sumus, sed sub gratia? Absit. 1 *Cor.* 9, 21. *Gal.* 2, 18, 19.

16. An nescitis, cui vos ipsos seruos praebetis obediendo, eius seruos esse, cui obediatis? vel peccati ad mortem, vel obedientiae ad iustitiam? *Io.* 8, 34. 2 *Pet.* 2, 19.

17. Sed est Deo gratia, quod quum serui essetis peccati, paruistis ex animo ei doctrinae rationi, quae vobis tradita est;

18. Ac peccato liberati, mancipati estis iustitiae. *Io.* 8, 32. 1 *Pet.* 2, 16.

19. Humano more dico propter vestrae humanae naturae imbecillitatem. Vt enim vestra membra impuritati ac sceleri serua praebuistis ad scelus, ita nunc quoque membra vestra serua praebete iustitiae ad sanctimoniam.

20. Nam quum serui essetis peccati, eratis a iustitia liberi: *Io.* 8, 34.

21. Quem vero tum fructum percipiebatis eorum, quorum nunc vos pudet? illorum enim finis, mors est.

22. At nunc peccato liberati, Deoque emancipati, fructum vestrum percipitis ad sanctitatem, ad extremum vitam adepturi sempiternam.

23. Etenim peccati stipendia, mors est; at Dei beneficium, sempiterna vita, per Iesum Christum Dominum nostrum. *Gen.* 2, 17. *Rom.* 5, 12. 1 *Cor.* 15, 22. *Iac.* 1, 15.

CAP. VII.

Explicat quid sit non esse amplius sub lege, sumto ex coniugii lege exemplo. Idque in legis contumeliam ne vrgeat, nostra culpa factum esse docet, vt in mortis materiam cederet, quae in vitam data erat. Exin transit ad describendam spiritus et carnis luctam.

An ignoratis, fratres (nam legis scientes alloquor) legem homini tamdiu imperare, quamdiu ea viuit?

2. Etenim marita mulier viuenti viro lege obstricta est. Sed si vir mortuus fuerit: ea a viri lege soluta est. 1 *Cor.* 7, 2. 10. 39.

3. Itaque viuente viro appellabitur adultera, si fiat alterius viri: verum si vir moriatur, libera est a lege, ita vt adultera non sit, si fiat alterius viri. *Matth.* 5, 32.

4. Ad eundum modum, mei fratres, vos, quoque peremti estis legi, per Christi corpus, ita vt in ius alterius transieritis, eius qui ex mortuis excitatus est, vt fructum feramus Deo.

Infr. 8, 2. *Gal.* 2, 19. 20.

5. Quum enim essemus in carne, peccatorum perturbationes a lege orientes, in membris agebant nostris, ita vt morti foetificaremus:

Supr. 6, 21. *Gal.* 3, 19.

6. At nunc lege soluti sumus, ei mortui qua tenebamur, ita vt seruiamus in nouo spiritu, non in vetere litera. *Supr.* 2, 29. *et* 6, 2. 2 *Cor.* 3, 6. 7.

7. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? minime. Sed peccatum non nossem, nisi per legem. Nam cupiditatem nescirem, nisi diceret lex: ne concupiscito.

Exod. 20, 7. *Deut.* 5, 21. *Sup* 3, 20.

8. Peccatum autem occasionem nactum per praeceptum, effecit in me omnem cupiditatem. Siquidem absque lege peccatum est mortuum. *Io.* 15, 22. *Sup.* 4, 15. *et* 5, 20. *Gal* 3, 19.

9. Ego vero aliquando sine lege viuebam: sed aduentu praecepti, peccatum reuixit,

10. Ego mortuus sum: atque ita praeceptum vitae causa comparatum, compertum est mihi mortiferum.

Leu. 18, 5. *Ezech.* 20, 11. 13.

11. Peccatum enim occasionem nactum per praeceptum, decepit me, et per praeceptum interfecit.

12. Itaque lex quidem sancta est, et praeceptum sanctum, et iustum et bonum.

1 *Timoth.* 1, 8.

13. Ergo quod bonum est, id mihi mors fuit? nequaquam; sed peccatum, quod, vt appareret peccatum, per bonum mihi mortem peperit, vt esset quam peccantissimum peccatum per praeceptum.

14. Scimus enim legem esse spiritualem: ego vero carnalis sum, peccato emancipatus. 1 *Reg.* 21, 20. 23. *Es* 50, 1. 1 *Macc.* 1, 16.

15. Quod enim ago, non agnosco. Non enim quod volo, id ago: sed quod odi, id facio. *Gal.* 5, 17.

16. Quod si quod nolo, id facio, legem bonam esse consentio.

17. Nunc

17. Nunc non iam ego id ago, sed habitans in me vitiositas.

18. Scio enim non habitare in me, hoc est, in mea carne, bonum. Nam velle inest mihi; sed quomodo bonum faciam, non invenio.

Gen. 6, 5. et 8, 21.

19. Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum, id ago.

20. Quod si quod nolo, ego id facio: non iam ego id ago, sed habitans in me vitiositas.

21. Itaque reperio per legem, mihi bonum facere volenti, inesse malum.

22. Delector enim Dei lege, quod ad interiorem hominem attinet: *Ps. 1, 2. 2 Cor. 4, 16. Eph. 3, 16.*

23. Sed aliam video legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, quae me captiuum reddat legi vitiositatis, quae lex est in membris meis.

Gal. 5, 17.

24. Miser ego homo, quis me ab huius mortis corpore liberet?

25. Ago Deo gratias per Iesum Christum Dominum nostrum. Ergo ego idem et mente seruio legi Dei, et carne legi peccati.

CAP. IIX.

Concludit nihil damnationis esse iis, qui sunt Christo inserti per eius spiritum, vtcunque onerati sint adhuc peccatis. Illo enim spiritu viuunt, cuius testimonium dubitationem omnem arcet, et miserias praesentes subleuat.

Igitur nulli iam damnationi sunt obnoxii, qui in Christo Iesu, non carnis, sed spiritus arbitrio parent.

2. Nam lex spiritus vitalis in Iesu Christo, liberauit me a lege peccati atque mortis.

Io. 8. 36. Rom. 6, 18. 22. Gal. 5, 1.

3. Quod enim a lege fieri non poterat, quoniam ipsa in eo propter carnem infirma erat, id Deus praestitit suo ipsius Filio misso, carne sontis simili, et peccatum peccato damnauit in carne.

2 Cor. 15, 21. Eph. 2, 14. 15. Gal. 3, 13.

4. Vt legis iustificatio in nobis perageretur, qui non carni obtemperamus, sed Spiritui.

5. Nam qui ad carnis arbitrium viuunt, secundum carnem affecti sunt: qui ad spiritus, secundum spiritum, *1 Cor. 2, 14.*

6. Carnis autem affectio est mors: at Spiritus studium vita est, atque pax:

Supr. 6, 21. Gal. 6, 8.

7. Siquidem carnis affectio, inimicitiae sunt aduersus Deum, quippe quae legi Dei non pareat, nec enim potest.

8. Qui sunt autem in carne, Deo placere nequeunt. *1 Cor. 2, 14.*

9. At vos non estis in carne, sed in Spiritu, si modo Dei Spiritus habitat in vobis. Quod si quis Christi Spiritum non habet, is Christi non est. *1Cor 3,16. Gal.4,6. Phil.1,19. 1Petr.1,11.*

10. Si vero Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est per peccatum, sed Spiritus viuus est per iustitiam.

11. Quod si Spiritus eius, qui Iesum ex mortuis excitauit, habitat in vobis, is qui Christum ex mortuis excitauit, etiam vestra mortalia corpora reuocabit in vitam, per inhabitantem in vobis spiritum suum. *Act. 2, 24. Supr.6,4.5. 1Cor.6,14. 2Cor. 4,14. Eph.2,5.*

12. Quapropter fratres, debemus non carni, vt ad carnis libidinem viuamus. *Supr. 6, 7. 18.*

13. Nam si carnis arbitrio vixeritis, morituri estis. Sin spiritu corporis actiones peremeritis, viuetis. *Eph. 4, 22. et 5, 3. Col.3,5. 6.*

14. Nam quicunque Dei Spiritu aguntur, ii Dei filii sunt. Gal. 5, 18.

15. Non enim seruitutis spiritum accepistis rursus ad metum: sed spiritum accepistis adoptionis, per quem clamamus, Abba pater. *1Cor.2,12. 2Tim.1,7. Gal. 3, 26. et 4, 5. 6. Marc. 14, 36.*

16. Is spiritus animis nostris testatur, nos esse Dei liberos. *2Cor.1,22. et 5,5. Eph. 1, 13. et 4, 30.*

17. Quod si liberos, etiam haeredes, haeredes inquam Dei, Christi autem cohaeredes: si modo simul patiamur, vt simul etiam gloriosi fiamus. *Act. 14, 22. 2 Tim. 2, 11. 12.*

18. Censeo autem, ea quae hoc tempore patienda sunt, nequaquam esse paria gloriae, qua sumus afficiendi. *Matth.5,12. 2Cor.4,17. Phil. 3,10. 21. 1 Pet. 1, 6. et 4, 13. 1 Io. 3, 1. 2.*

19. Ea est enim rerum naturae expectatio, vt filiorum Dei patefactionem praestoletur.

20. Nam vanitati natura rerum subiecta est, non sua sponte, sed per eum, qui eam spei submisit, fore vt ipsa quoque rerum natura ab interitus seruitute asseratur, in

in gloriosam liberorum Dei libertatem :

21. Scimus enim, omnem rerum naturam hactenus congemiscere ac condolere. *Io. 16,21.*

22. Quin etiam nos quoque, qui spiritus primitias habemus, intra nos ipsos gemimus adoptionem expectantes, liberationem nostri corporis. *Luc. 21, 28. 1Io. 3,2. 2Cor. 5,2. 24.*

23. Nam spe seruati sumus. Spes autem eorum, quae cernuntur, spes non est. Quod enim cernit quis, cur speret? *2Cor. 5,7.*

24. Quod si quod non cernimus, id speramus, per patientiam expectamus. *2Cor. 4, 18. Heb. 11, 1.*

25. Adde, quod spiritus quoque nostris succurrit infirmitatibus. Nam quid oremus, vt fieri debet, nescimus: sed ipse spiritus pro nobis supplicat gemitibus ineffabilibus. *Zach. 12,10. Matth. 20, 22. Iac. 4, 3.*

26. Animorum autem indagator nouit, quae sit spiritus affectio, qui quidem sic, vt Deus postulat, pro sanctis oret. *1Par. 28, 9. Ps. 7,10. Ier. 11, 20. et 17,10.*

27. Scimus autem, Dei amantibus omnia ad bonum conferre, qui diuino decreto sunt vocati.

28. Quos enim praeuidit, etiam destinauit imaginis Filii sui consimiles, vt sit in iis multis fratribus primogenitus.

29. Item quos destinauit, hos etiam vocat: et quos vocat, hos etiam iustificat, et quos iustificat, hos etiam gloriosos efficit. *Io. 3, 21. Eph. 1, 5. 11. Phil. 3, 21. Col. 1, 18.*

30. Quid ergo dicemus ad haec? Si Deus a nobis est, quis contra nos est? *Num. 14, 8. Ps. 56, 12. et 118, 6.*

31. Qui suo ipsius filio non pepercerit, sed eum pro nobis omnibus tradiderit, potestne non vna cum eo nobis omnia largiri? *Gen. 22, 12. Es. 53, 5. Io. 3, 16. Sup. 4, 25. et 5, 6. 9.*

32. Quis Dei electos accuset? Deus est, qui absoluit, *Es. 50, 8. 9.*

33. Quis est, qui damnet? Christus est, qui mortuus est, vel potius qui resurrexit, qui etiam est ad Dei dexteram, et pro nobis supplicat, *Ps. 110, 1. Marc. 16, 9. Heb. 1, 3. et 2, 1. et 12, 2.*

34. Quis nos diuellat ab amore Dei? Calamitas? An angustia? An vexatio? An fames? An nuditas? An periculum? An gladii?

35. Quemadmodum scriptum est: tua causa necamur quotidie, pro lanioniis ouibus ducimur: *Ps.* 43, (44.) 23. 1 *Cor.* 4, 9. 2 *Cor.* 4, 11. *et* 11, 31.

36. Et tamen in his omnibus exuperamus per eum, qui nos adamauit. 1 *Io.* 4, 4. *et* 5, 4. 5

37. Nam (quomodo mihi persuasum est) neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, *Eph.* 1, 21. *Col.* 2, 15.

38. Neque sublimia, neque demissa, nec vlla alia rerum natura possit nos ab amore Dei diuellere, qui amor est in Christo Iesu Domino nostro.

CAP. IX.

Iudaeis occurrit, ac duplex filiorum Abrahae genus dicit, cunctaque in hoc negotio peragi ex Dei voluntate, instar figuli. Tum vocationem gentium tum Iudaeorum reprobationem prophetarum testimoniis testatam ostendit.

Verum dico in Christo, non mentior, testis est mihi mea conscientia in Spiritu sancto, *Supr.* 1, 9. *Gal.* 1, 20. *Phil.* 1, 8.

2. Magno me animi dolore, et irremisso cruciatu affici. *Infr.* 10, 1.

3. Optarem enim me ipsum a Christo alienatum esse pro meis fratribus: meis, quod ad humanam naturam attinet, cognatis, *Exod.* 32, 52.

4. Qui sunt Israelitae, quorum est adoptio, et gloria, et foedera, et legislatio, et cultus, et promissiones: *Exod.* 4, 22. *Deut.* 7, 6. *Ps.* 147, 19. *Ier.* 31, 9.

5. Quorum sunt patres, et ex quibus est Christus, quod ad humanitatem attinet, qui est super omnia Deus collaudandus in sempiternum. *Matth.* 1, 1. *Heb.* 18, 9.

6. Neque ideo dico, quod Dei dictum exciderit. Non enim omnes ab Israele orti, sunt Israelitae: *Num.* 23, 29. *Io.* 8, 39. 2 *Tim.* 2, 13.

7. Neque quia sunt Abrahami progenies, ideo omnes sunt filii. Sed ab Isaaco tibi denominabitur progenies. *Gen.* 21, 12. *Hebr.* 11, 15.

8. Hoc est, non humanitatis filii ii sunt Dei filii, sed promissionis filii, progenies habentur. *Gal.* 4, 28.

9. Promissionis enim hoc est dictum: cum reuisam te hoc tempore, habebit Sara filium. *Gen.* 18, 10.

10. Neque vero illi solum, sed etiam Rebeccae ex vno Isaaco parente nostro vterum

rum ferenti, *Gen.* 25, 11.
11. Foetibus nondum natis, nec vllo bono maloue functis, vt Dei per electionem decretum ratum esset,
12. Non ex operibus, sed ex vocante, Rebeccae, inquam, dictum est: maior seruiet minori. *Gen* 25, 23.
13. Quemadmodum scriptum est: Iacobum amaui, Esaum vero odio habui. *Mal.* 1, 2.
14. Quid ergo dicemus? Estne in Deo iniustitia? Nihil minus. *Deut.* 32, 4. *2 Par.* 19, 7.
15. Mosi enim dicit: gratiam facio, et misericordiam tribuo cuicunque mihi collibitum est. *Exod.* 33, 19.
16. Ergo non est volentis, neque currentis, sed gratiam facientis Dei.
17. Sic enim in literis Pharaoni dicitur: te ad hoc ipsum excitaui, vt in te meam ostendam potentiam, vtque meum nomen toto orbe praedicetur. *Exod.* 9, 16.
18. Ergo quem vult, miseratur, et quem vult, indurat.
19. Dices mihi: quid iam quaeritur? nam eius voluntati quis resistat?
20. Eho homo, tu quis es, qui cum eo disceptes? scilicet dicet ficta res fictori: cur me sic fecisti? *Es.* 45, 9. *et* 64, 8. *Ier.* 18, 6. *Sap.* 15, 7.
21. Quasi vero non liceat figulo, ex eadem luti massa aliud facere vas ad honesta, aliud ad inhonesta. *2 Tim.* 2, 20.
22. Quid Deus? si volens suam iram exercere, potentiamque declarare, tulit multa cum patientia irae vasa ad exitium composita,
23. Simul vt suam opulentam gloriam declararet in vasa misericordiae, quae praeparauit ad gloriam:
24. Hoc est in nos, quos etiam non solum ex Iudaeis, sed ex caeteris nationibus vocauit.
25. Quemadmodum et in Osea dicit: vocabo non populum meum, populum meum: et non amatam, amatam: *Os.* 2, 23. 24. *1 Petr.* 2, 10.
26. Ac quo loco negati fuerint, meus esse populus, illic Dei viuentis filii vocabuntur. *Os.* 1, 10.
27. Esaias vero sic de Israelitis vociferatur: etiamsi fuerint Israelitae marina numerosiores arena, euadent tantum reliquiae. *Es.* 10, 22. *Supr.* 11, 5.
28. Nam rem seuere atque semel, idque cum iustitia, rem,

rem, inquam, ſeueram faciet Dominus in terra.

29. Ac quemadmodum iam dixerat Eſaias: niſi nobis Dominus armipotens ſemen reliquiſſet, idem nobis, quod Sodomae ac Gomorrae, accidiſſet. *Gen. 19, 24. Eſ. 1, 9. Ier. 50, 40. Lam 3, 22. Ezech. 16, 46.*

30. Quid ergo dicemus? caeteras nationes iuſtitiam non perſequentes, iuſtitiam conſecutas eſſe: iuſtitiam, inquam, quae a fide manat.

31. Iſraelitas autem iuſtitiae legem perſequentes, ad iuſtitiae legem non peruenisſe.

32. Cur? quoniam non per fidem, ſed per legis opera. Impegerunt enim in lapidem impactorium.

33. Quemadmodum ſcriptum eſt: poſiturus ſum in Sione lapidem impactorium, et petram illiſoriam, cui quicunque confidet, non fruſtra erit. *Eſ. 8, 14. et 28, 16. 1 Petr. 2, 7. Pſ. 118, 22. et 2, 12. Luc. 2, 34.*

CAP. X.

Pertractat effecta electionis, quod alii reſpuant, alii amplectantur Chriſtum finem legis. Gentium vocationem a Moſe, Iudaeorum vero induratione ab Eſaia praedictam reconſet.

Fratres, equidem animi mei propenſio, et ad Deum ſupplicatio, ad ſalutem ſpectat Iſraelitarum.

2. Nam de eis hoc teſtor, eos Dei ſtudium habere, ſed inſcite facere. *Gal. 1, 14.*

3. Ignorantes enim diuinam iuſtitiam: ſuam autem iuſtitiam ſtatuere conantes, diuinae iuſtitiae non ſubiiciuntur. *Rom. 9, 30.*

4. Finis enim legis Chriſtus eſt, ad omnium fidentium iuſtitiam. *Matth. 5, 17. 2 Cor. 3, 13. Gal. 3, 24.*

5. Nam de ea quidem iuſtitia, quae in lege ſita eſt, ſcribit Moſes, hominem, qui iuſſa praeſtiterit, victurum eſſe per ea. *Leu. 18, 5. Ezech. 20, 11. Gal. 3, 12.*

6. At quae a fide proficiſcitur iuſtitia, ſic dicit: ne dixeris cum animo tuo: quis aſcendet in coelum? Hoc eſt Chriſtum deuocare. *Deut 30, 11, 12.*

7. Aut quis in tartara deſcendet? Hoc eſt Chriſtum ex mortuis educere.

8. Sed quid aiunt literae? Oratio tibi prope adeſt, tibi in ore eſt et animo. Haec eſt, quam de fide publice habemus orationem: *Deut. 30, 14.*

9. Quod ſi et ore Dominum Ieſum confeſſus fueris, et a Deo

Deo ex mortuis excitatum animo credideris, seruabare. *Matth. 10, 32.*

10. Nam et animo creditur ad iustitiam, et ore fit confessio ad salutem.

11. Sic enim dicunt literae: quisquis ei confidet, non frustra futurum.

Es. 28, 19. Supr. 9, 32.

12. Nullum quidem Iudaei, Graecique discrimen est, quum idem sit omnium Dominus, diues omnibus, qui eum inuocant. *Act. 10, 34. 35. et 15, 9. 1 Tim. 2, 5.*

13. Quisquis enim Domini nomen inuocauerit, seruabitur. *Ioel. 2, 32. Act. 2, 21.*

14. Sed possunt ne inuocare eum, in quem non credunt? Aut credere ei, de quo non audierunt? aut audire sine praecone?

15. Aut praedicare, nisi qui erunt legati? quemadmodum exstat in literis; o quam elegantes sunt pedes nuntiantium pacem, nuntiantium bona. *Es. 52, 7. Nah. 1, 15.*

16. Sed non omnes obtemperant euangelio. Esaias enim dicit: Domine, quis credidit orationi nostrae?

Es. 53, 1. Io. 12, 38.

17. Ergo fides est ex auditione: auditio autem ex diuina oratione.

18. Sed an non audiuerunt? inquam. Quidni: quum in omnes terras peruenerit eorum sonus, eorumque verba ad vltimum orbem. *Ps. 19, 5.*

19. Sed annon nouerunt Israelitae? inquam. Primus Moses dicit: ego vos per non gentem prouocabo: vos per imperitam gentem irritabo. *Deut. 32, 21.*

20. Esaias vero dicere audet: repertus sum non quaerentibus me: perspicuus factus sum non curantibus me. *Es. 65, 1.*

21. Ad Israelitas vero sic dicit: pando meas manus totum diem ad contumacem contradicentemque populum. *Es. 65, 2.*

CAP. XI.

Ne Iudaeorum reiectio ad oculi aspectum limitetur, deceptum olim Eliam fuisse ait. Et quum radicem sanctam habeant, plures quoque ex iis fore sanctos. Gentes vero admonet humilitatis, et exclamat profunda Dei esse iudicia.

Num ergo reiecit Deus populum suum? Inquam, absit. Etenim ego Israelita sum, ex Abrahami semine, tribus Beniamiticae. *Ier. 31, 37. 2 Cor. 11, 22. Phil. 3, 5.*

2. Non reiecit Deus populum suum, quem praenouit.

An

An nescitis de Elia, quid dicant literae, vt Deum contra Israelitas appellet?

3. Domine, tuos, inquit, vates interfecerunt, et aras euerterunt, me solo relicto, quem postulant ad necem. *1 Reg. 19,10.*

4. Verum quid ei dicit Oraculum: mihi reliqua feci septem hominum millia, qui Baali genua non submiserunt. *1 Reg. 19,18.*

5. Similiter hoc tempore supersunt per gratuitam electionem reliquiae. *Sup 9,27.*

6. Quod si gratuito, ergo non per opera: alioqui gratia non iam esset gratia. Sin per opera, non iam est gratia: alioquin opus non iam esset opus. *Deut. 9,4. Sup. 4,4.5.*

7. Quid ergo? Quod conquirunt Israelitae, id non sunt assecuti: at electi assecuti sunt, reliqui excaecati sunt. *Sup. 9,31.*

8. Sicuti literis proditum est: dedit eis Deus torpentem animum, oculos, ita vt non videant, et aures, ita vt non audiant; id quod ad hunc diem durat. *Es. 29.10. et 6,9. Matth. 13,14.*

9. Item Dauid dicit: sit eis ipsorum mensa laqueus, et decipula, et offendiculum, atque supplicium. *Ps. 69,23.*

10 Caligent eorum oculi, ita vt non videant: eorumque dorsum iugiter incurua.

11. Quaero igitur, an impegerint, vt caderent? nequaquam. Sed eorum casu caeteris gentibus parta salus est, vt ipsi prouocentur *Act. 13,46*

12. Quod si eorum lapsus sunt orbis diuitiae: si eorum inopia reliquarum gentium opes sunt, quanto magis eorum plena copia.

13. Vobis enim dico extraneis, quatenus equidem sum extraneorum apostolus, ministerium meum illustro, *Act. 9,15. et 13,2. et 22,21. Gal. 1,16*

14. Si qua meos possim pellicere consanguineos, et eorum seruare nonnullos.

15. Nam si eorum reiectio mundi est reconciliatio: quid erit cooptatio, nisi vita ex mortuis?

16. Quod si primitiae sacrae sunt, ergo et massa: et si sacra radix est, ergo et rami.

17. Quod si ramorum quidam auulsi sunt, et tu oleaster in eos insitus es, et particeps factus radicis ac pinguedinis oleae. *Ier. 11,16.*

18. Noli contra ramos gloriari. Quod si gloriaris, non tu radicem fers, sed radix te.

19. Dices: auulsi sunt rami, vt ego insererer.

19. Recte:

20. Recte: diffidentia auulsi sunt: tu fide stas, ne insolesce, sed time. *Prou. 28,14. Es. 66, 2. Phil. 2,12.*

21. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, quid si ne tibi quidem parcat?

22. Vide ergo Dei benignitatem et seueritatem: in lapsos seueritatem; in te benignitatem, si modo in benignitate permanseris. Alioquin et tu resecaberis. *Io.15, 2. 1Cor. 15, 2. Heb. 3, 6.14.*

23. Et illi, nisi in diffidentia permanserint, inserentur. Potest enim Deus eos rursum inserere. *1Cor. 3,16.*

24. Nam si tu ex naturali amputatus oleastro, insitus es contra naturam in bonam oliuam: quanto magis illi secundum naturam in propriam inserentur oleam?

25. Nolo enim vos ignorare, fratres, arcanum hoc, ne ipsi vobis placeatis: caecitatem ex parte Israelitis contigisse, donec caeterarum gentium plenus intret numerus. *Luc. 21,24.*

26. Atque ita omnes Israelitae seruentur, quemadmodum memoriae proditum est: veniet ex Sione liberator, qui a sceleribus Iacobaeos vindicet. *Es. 59, 20.*

27. Atque haec est pactio, quam ego cum eis facio, videlicet me eorum peccata sublaturum. *Ps. 27,9. et 14,7. Ier. 31,31.*

28. Quod ad euangelium attinet, sunt propter vos inimici: quod vero ad electionem, sunt cari propter maiores.

29. Sunt enim irreuocabilia Dei munera, et vocatus.

30. Vt enim vos, qui aliquando non paruistis Deo, horum contumacia misericordiam estis consecuti:

31. Sic hi nunc, tributa vobis misericordia, non parent, vt ipsis quoque tribuatur misericordia.

32. Conclusit enim Deus omnes in contumaciam, ut omnium misereatur. *Supr. 8, 9. Gal. 3,22.*

33. O altam sapientiae cognitionisque Dei opulentiam: quam penitus recondita eius iudicia? Quam obstrusae sunt rationes? *Iob. 11,7. Ps. 36, 7.*

34. Quis enim Domini mentem nouit? Aut quis ei fuit a consilio? *Ps. 92,6. Es. 40,13. Ier. 23, 18. Sap. 9, 13.*

35. Aut quis illi ante contulit, vt ei gratia referatur? *Iob. 41, 2.*

36. Nam ab eo, et per eum, et propter eum omnia: ei gloria

ria in ſempiternum. Amen.
Prou. 16,4. 1 *Cor.* 8,6. *Col.* 1,16.

CAP. XII.

Paranetica tractat. Ad cultum DEO gratum: ad dilectionem non ſimulatam etiam inimicorum adhortatur.

Quare cohortor vos fratres, per Dei miſericordiam, vt praeſtetis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſacram, acceptam Deo, qui veſter ſit cultus rationalis.
2 *Petr.* 2, 5.

2. Neue ſimiles vos huic ſeculo praeſtate, ſed veſtrae mentis renouatione transfiguramini, vt quod velit Deus, quod bonum, acceptum, perfectumque ſit, id approbetis. *Eph.* 1, 18. *et* 4, 23. *et* 5, 10. 17. 1 *Theſſ.* 4, 3. *Col.* 1, 21. 22.

3. Edico enim per beneficium, quod mihi collatum eſt, veſtrum cuiuis, ne ſibi plus arroget, quam arrogare debeat: ſed tantum arroget, vt ſobrie arroget, pro fidei modo, quem cuique Deus impertiuit. *Deut.* 29,29. *Prou.* 25,27. *Eccl.* 7,16. *Sup.* 1,5.

4. Vt enim vno in corpore multa membra habemus, quae membra non omnia idem opus habeant:
1 *Cor.* 12, 12. *etc.*

5. Sic multi ſumus vnum corpus in Chriſto, inuicem alii aliorum membra,
Eph. 1, 23. *Col.* 1, 24.

6. Sed qui dotes pro collato in nos beneficio varias habeamus: vt diuinationem pro fidei portione: 1 *Cor.* 12, 4. 10. 2 *Cor.* 10, 13. 1 *Petr.* 4, 10.

7. Vt miniſterium ad miniſtrandum: ſiue quis doceat, ad docendum: *Eph.* 4, 11.

8. Siue cohortetur, ad cohortandum: ſiue ſit diſtributor, vt ſincere: ſiue praeſit, vt ſedulo: ſiue largiatur, vt hilare faciat. *Deut.* 15, 7.

9. Caritas ſimulationis expers: vitii oſores, virtutis tenaces, *Pſ.* 36, 5. *et* 139, 21. *Am.* 5, 15.

10. Ad fraternum mutuumque amorem procliues, honore praeuenientes alius alium. *Phil.* 2, 3. *Eph.* 4, 3.

11. Studio impigri, feruentes animo, tempori ſeruientes, *Apoc.* 3, 15.

12. Spe gaudentes, in aduerſis patientes, in precibus aſſidui, *Luc.* 10, 20. *et* 18, 1. *Infr.* 15, 13.

13. Sanctorum egeſtatibus opitulantes, hoſpitalitatem exercentes. 1 *Cor.* 16, 1.

14. Bene precamini vos inſectantibus, bene precamini, et ne imprecamini.
Matth. 5, 44.

15. Gau-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0350-2 DFG

15. Gaudete cum gaudentibus, et cum plorantibus plorate,

16. Eodem modo inuicem animati: non vos animo efferentes, sed humilibus accommodantes. Ne vobis placete: *Prou. 3, 7.*

17. Nemini malum pro malo reddite. Date operam, vt vos apud omnes homines honeste geratis. *Prou. 20, 22. Matth. 5, 39. 1 Petr. 3, 9.*

18. Si fieri potest (quantum in vobis est) pacem cum omnibus exercete, *Heb 12, 14.*

19. Non vos ipsos vlcisentes, o mihi carissimi, sed supplicio locum dantes. Exstat enim scriptum: mea est vltio, ego remunerabor, inquit Dominus. *Leu. 19, 18. Eccl. 28, 1. Matth. 5, 39.*

20. Si itaque esurit inimicus tuus, da ei comedere: si sitit, da bibere. Id enim faciens, candentes carbones in eius caput congeres. *Prou. 25, 21. Matth. 5, 44.*

21. Noli maleficio vinci, sed beneficio vince maleficium.

CAP. XIII.

Vult vt subdamur magistratibus, proximum diligamus, viuamus iuste, et Christum induamus.

Omnes mortales superioribus potestatibus pareant. Nulla est enim potestas nisi a Deo: ac quae sunt potestates, eae a Deo sunt institutae. *Prou. 8, 15. 16. Dan. 4, 32. Sap. 6, 4. Io. 19, 11.*

2. Itaque qui potestati repugnat, Dei institutioni resistit: quique restiterint, poenas dabunt.

3. Non enim recte factis metuendi sunt magistratus, sed praue factis. Vis potestatem non timere? benefacito, et ab ea laudem consequeris. *1 Petr. 2, 14.*

4. Nam Dei minister est, tibi quod sit bono. Verum si malefeceris, formida. Nec enim sine causa gladium gestat: quippe quum sit Dei minister, ad irrogandas poenas iis, qui male faciunt.

5. Quapropter parere necesse est, non solum supplicii metu, sed etiam quia officii est.

6. Si quidem hanc ob causam tributa penditis, sunt enim publici Dei ministri, in hoc ipso assidui.

7. Quocirca soluite, quod cuique debetis: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui metum, metum: cui honorem, honorem. *Mat. 22, 11. Marc. 12, 17.*

8. Ni-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0351-8 DFG

8. Nihil cuiquam debete, nisi vt ametis vos inter vos. Nam qui alios amat, is lege perfunctus est. *Gal.* 5, 14. 1 *Tim.* 1, 5.

9. Etenim, ne adulterato, ne occidito, ne furator, ne falsum testator, ne concupiscito, et si quod aliud praeceptum est, id in hoc dicto summatim comprehenditur: alterum vt teipsum amato. *Exod.* 20, 14. *Deut.* 5, 18. *Leu.* 19, 18.

10. Caritas alteri non male facit. Itaque legis perfunctio caritas est: *Mat.* 22, 40. *Marc.* 12, 31. *Gal.* 5, 14. *Iac.* 2, 8.

11. Praesertim quum sciamus, venisse tempus et horam, qua iam sit nobis a somno expergiscendum. Nunc enim propius nos est salus quam tum, quum credidimus. 1 *Cor.* 5, 34. *Eph.* 5, 14. 1 *Thess.* 5, 6.

12. Discessit nox, dies adest. Quare deponamus opera tenebrarum, et induamus arma lucis. *Eph.* 5, 11. 1 *Thess.* 5, 5. *Col.* 3, 8.

13. Honeste nos, vt in die geramus: non commessationibus, et ebrietatibus, non concubitibus, et libidinibus, non iurgiis, aemulatione. *Luc.* 21, 34. 1 *Cor.* 6, 10. *Eph.* 5, 5. *Gal.* 5, 21.

14. Sed induite Dominum Iesum Christum, neue carnis curam gerite, cupiditatibus indulgendo. *Prou.* 23, 20. *Gal.* 3, 27. *et* 5, 16.

CAP. XIV.

Commendat eos, qui fide sunt infirma, ne vitio nostro scandalizentur. Et illis e diuerso imperat, vt non temere firmiores iudicent, vt intra aedificationis, et caritatis terminos Christiana consistat libertas.

Si quis autem imbecilla fide est, huic nulla cum animi dubitatione opitulamini. *Infr.* 15, 1. 7. 1 *Cor.* 8, 9. 11. *et* 9, 22.

2. Alius omnibus vesci fas esse credit: alius infirmus vescitur oleribus.

3. Qui vescitur, non vescentem ne contemnito: item qui non vescitur, vescentem ne damnato: quum ei Deus subuenerit. *Col.* 2, 16.

4. Tu quis es, qui alienum famulum damnes? suo Domino stat, aut cadit. Consistet autem: potest enim Deus eum stabilire. *Iac.* 4, 12.

5. Alius diem, diemque discernit: alius dies omnes eodem loco habet: suam quisque sententiam exploratam habeat. *Gal.* 4, 10. *Col.* 2, 16.

6. Qui dierum rationem habet,

habet, Domino habet: item qui dierum rationem non habet, Domino non habet. Qui vescitur, Domino vescitur, agit enim Deo gratias: item qui non vescitur, Domino non vescitur, et agit Deo gratias. 1 *Cor.* 10, 31.

7. Nullus enim vestrum sibi ipsi viuit, nullus item sibi ipsi moritur.

2 *Cor.* 5, 15. *Gal.* 2, 10.

8. Siue enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur. Siue igitur viuimus siue morimur, Domini sumus:

9. Nam ideo Christus et mortuus est et resurrexit, ac reuixit, vt et mortuis dominetur et viuis.

Act. 10, 42. 2 *Cor.* 5, 25.

10. Tu vero cur tuum fratrem damnas? aut cur tuum fratrem despicis? quum simus omnes ad Christi tribunal adfuturi? *Matth.* 25, 31.

2 *Cor.* 5, 10.

11. Scriptum est enim: sic viuam (inquit Dominus) vt mihi se flectet omne genu, omnisque lingua Deum celebrabit.

Es. 45, 23. *Phil.* 2, 10.

12. Itaque nostrum quisque causam pro se dicet apud Deum. *Matt.* 12, 36. 1 *Cor.* 3, 8.

13. Quamobrem ne iam damnemus alius alium: sed hoc potius statuite, non esse fratri offensioni, aut incommodo. *Matth.* 18, 7. 8. 9.

1 *Cor.* 10, 32. 2 *Cor.* 6, 3.

14. Scio, et per Dominum Iesum persuasum habeo, nihil per se profanum esse, nisi quod putanti aliquid profanum esse ei profanum est.

Matth. 15, 11. *Act.* 10, 15.

2 *Cor.* 8, 4. 7. 10.

15. Verum si propter esum frater tuus offenditur, tu non iam caritatis officio fungeris. Noli eum tuo esu perdere, pro quo mortuus Christus est. 1 *Cor.* 8, 11.

16. Ne committite igitur, vt male audiat vestrum bonum.

17. Non est enim Dei regnum cibus et potio: sed iustitia et pax et gaudium in Spiritu sancto. 1 *Cor.* 8, 8.

18. In his enim qui Christo seruit, is et Deo acceptus, et hominibus probatus est.

18. Quamobrem persequamur ea, quae ad pacem mutuamque vtilitatem pertinent: *Matth* 15, 11.

Act 10, 25.

20. Noli esus causa Dei opus abolere. Omnia quidem pura sunt: sed in eo malum est, si quis cum alterius offensione vescitur. *Tit.* 1, 5.

21. Decet

21. Deeet neque carnes comedere, neque vinum bibere, neque quicquam, quo tuus frater vel impingat, vel laedatur, vel infirmetur. 1 *Cor.* 8, 13.

22. Tu fidem habes: apud te habe, in Dei conspectu. Felix qui se ipsum non damnat, in eo quod probat.

23. Qui vero dubitat, si comedit, damnandus est, quoniam non facit id cum fiducia: et quicquid cum fiducia non fit, peccatum est.

CAP. XV.

Paulus in hoc capite monet vt fortiores in fide robur suum conferant ad confirmandos fratres infirmos, idque Domini Iesu Christi saluatoris nostri exemplo, qui seipsum omnibus communicauit, non solum Iudaeis, sed etiam gentibus. Denique rationem reddit, cur hanc ad Romanos epistolam scripserit. Obsecrat fratres per Iesum Christum, vt se laborantem precationibus adiuuent, vt liberetur ab incredulis Iudaeis.

Debemus autem nos, qui fortes sumus, imbecillorum infirmitates tolerare, neque nobis ipsis indulgere. 1 *Cor.* 9, 22. *Gal.* 6, 1.

2. Quisquis nostrum alteri indulgeat, boni causa, ad eius vtilitatem. 1 *Cor.* 9, 19. *Phil.* 2, 4. 5.

3. Etenim Christus non ipse sibi indulsit: sed quemadmodum memoriae proditum est: tuorum conuiciatorum conuiciis impetor. *Ps.* 69, 10.

4. Quaecunque enim ante scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, et scripturarum consolationem spem habeamus. *Rom.* 4, 23. 24. 1 *Cor.* 10, 11.

5. Faxit autem Deus et patientiae et consolationis auctor, vt idem inter vos sentiatis, sicuti Christo Iesu dignum est, *Supr.* 12, 16. 2 *Cor.* 1, 10.

6. Vt vno animo, vnoque ore concelebretis Deum, et Patrem Domini nostri Iesu Christi.

7. Quocirca opitulamini mutuo, vt et Christus nobis ad Dei gloriam opitulatus est. *Supr.* 14, 1. 3.

8. Dico autem, Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis propter Dei veritatem, ad ea confirmanda, quae maioribus fuerant promissa. *Matth.* 15, 24. *Act.* 3, 25. 26.

9. Vtque caeterae gentes Deum ob eius misericordi-

am

am celebrarent, quemadmodum scriptum exstat: quare te celebrabo apud gentes, tuumque nomen cantabo.
Ps. 18, 50. 2 *Sam.* 22, 50.

10. Item: laetamini gentes, inquit, cum eius populo.
Deut. 32, 43. *Ps.* 67, 5.

11. Item: laudate Dominum gentes omnes, eumque collaudate omnes populi.
Ps. 117, 1.

12. Item Esaias: erit Isaea radix, existetque, qui gentibus imperet, in quo gentes spem habebunt. *Es.* 11, 10.
Apoc. 5, 5. *et* 22, 16.

13. Caeterum Deus spei omni vos laetitia atque pace compleat fidentes, vt spe abundetis vi Spiritus sancti.

14. Equidem hoc de vobis persuasum habeo, mei fratres, vos omnis esse bonitatis plenos, omni refertos cognitione, qui alius alium commonefacere possitis.
2 *Pet.* 1, 12. 1 *Io.* 2, 21.

15. Sed ideo vobis aliquanto audacius scripsi, fratres, vt vos in memoriam reuocarem pro eo, quod in me diuinitus collatum est beneficio, *Supr.* 1, 5. *et* 12, 3.

16. Vt sim Iesu Christi publicus minister ad extraneos, sacrum Dei administrans euangelium, vt extraneorum libatio accepta sit per sanctum consecrata Spiritum.
Act. 9, 15. *Supr.* 11, 13.
Gal. 2, 7. 8.

17. Itaque habeo, quod in Christo Iesu glorier, apud Deum quidem.

18. Nam ne quidem eloqui ausim, quam nihil non (ad efficiendum, vt gentes obedirent) effecerit per me Christus, tum verbis tum re.
Supr. 1, 5. *et* 16, 26.

19. Tanta prodigiorum ac miraculorum, tanta diuini spiritus vi, vt a Hierosolyma per circuitum, vsque ad Illyricum, omnia Christi euangelio repleuerim:

20. Idque ita, vt euangelium docere contenderem, non vbi nominatus esset Christus, ne alieno fundamento superstruerem.
2 *Cor.* 10, 15. 16.

21. Sed quemadmodum scriptum exstat: quibus de eo non erat nuntiatum, aspicient: et qui non audiuerant, intelligent. *Es.* 52, 15.

22. Itaque saepenumero impeditus sum, quo minus ad vos venirem. *Supr.* 1, 23.
1 *Thess.* 2, 18.

23. At nunc quum iam in his tractibus locum non habeam, et vestri visendi cupiditate iam a multis annis te-

near, *Supr.* 1,10. 1 *Theſſ.* 3,10. 2 *Tim.* 1,4.

24. Si quando in Hiſpaniam proficiſcar, adibo vos. Spero enim in itinere viſurum vos, et a vobis illo deductum iri, ſi prius meam veſtri auiditatem aliquantum expleuero.

25. Nunc quidem proficiſcor Hieroſolymam, miniſtraturus ſanctis. *Act.* 19, 21. *et* 24, 17.

26. Viſum eſt enim Macedonibus, et Achaeis collectam quandam conficere ad ſanctorum pauperes, qui ſunt Hieroſolymis. 1 *Cor.* 16, 1. 2 *Cor.* 8, 1. *etc.* *Gal.* 2, 9. 10.

27. Viſum eſt, inquam, et ſane eis debent. Nam ſi extranei illorum ſpiritualia participarunt, debent viciſſim carnalibus rebus ſubuenire illis. *Supr.* 11, 17. 1 *Cor.* 9, 11. *Gal.* 6, 6.

28. Hoc igitur vbi perfecero, eisque fructum hunc conſignauero, iſthac me conferam in Hiſpaniam,

29. Scio autem, quum veniam ad vos venturum cum plena Chriſtiani euangelii vbertate. *Supr.* 1, 11.

30. Exhortor autem vos fratres, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, perque Spiritus caritatem, vt me faciendis ad Deum pro me ſupplicationibus adiuuetis. 2 *Cor.* 1, 21. *Phil.* 2, 1. *Col.* 4, 11.

31. Vt eos euadam, qui ſunt in Iudaea contumaces: vtque id, cuius adminiſtrandi gratia Hieroſolymam peto, gratum ſit ſanctis. 2 *Theſ.* 3, 2.

32. Quo vos cum laetitia, Dei voluntate, viſam, vobiſcumque recreer. *Act.* 18, 21. *Sup* 1, 10. *et* 15, 23.

33. Deus pacis vobis omnibus adſit. Amen. *Infr.* 16, 20. 1 *Cor.* 14, 33. 2 *Cor.* 13, 11. *Phil.* 4, 9. 1 *Theſſ.* 5, 23. 2 *Theſſ.* 3, 16. *Heb.* 13, 20.

CAP. XVI.

Commendat Phoebam, ſalutat officioſe complures, admonetque vt eos caueant, qui diſſidiorum auctores ſunt.

Commendo autem vobis Phoebam ſororem noſtram, Cenchreenſis eccleſiae miniſtram,

2. Vt eam per Dominum accipiatis, ſicuti ſanctis dignum eſt, eique adſitis, quacunque in re ei vobis erit opus. Nam ea cum multis aliis tum mihi adfuit. 3 *Io. v.* 6.

3. Salutate Priſcam et Aquilam, meos in Chriſto Ieſu adiutores, *Act.* 18, 2. 26. 2 *Tim.* 4, 19.

4. (Qui

4. (Qui pro mea vita ſuas obiecere ceruices: quibus non ego ſolus gratias ago, verum etiam omnes extraneorum eccleſiae.)

5. Et eorum domeſticam eccleſiam: ſalutate Epaenetum mihi cariſſimum, qui eſt Achaiae primitiae in Chriſtianitate.

6. Salutate Mariam, quae multum cauſa noſtra laborauit.

7. Salutate Andronicum et Iuniam, meos cognatos, et aliquando mecum vna captos, qui ſunt in apoſtolis inſignes, qui etiam ante me Chriſto acceſſerunt.

8. Salutate Ampliam mihi in Domino cariſſimum.

9. Salutate Vrbanum noſtrum in Chriſto adiutorem: et Stachym mihi cariſſimum.

10. Salutate Apellem in Chriſto probatum. Salutate eos, qui ſunt ex Ariſtoboli familia.

11. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos, qui ſunt ex Narciſſi familia, qui ſunt in Domino.

12. Salutate Tryphaenam et Tryphoſam, quae in Domino laborant. Salutate Perſidem cariſſimam, quae multum in Domino laborauit.

13. Salutate Rufum, hominem in Domino lectum, eiusque et meam matrem.

14. Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Herbam, Patrobam, Hermem, et eorum ſocios fratres.

15. Salutate Philologum, et Iuliam, Nereum et eius ſororem, et Olympam, et eorum ſocios omnes ſanctos.

16. Salutate vos inter vos oſculo ſancto. Salutant vos Chriſti eccleſiae. *1 Cor. 16, 20. 2 Cor. 13, 12. 1 Theſſ. 5, 26.*

17. Cohortor autem vos fratres, vt ab eis, qui ſeditiones et offenſiones contra eam, quam accepiſtis doctrinam excitant, caueatis, eosque declinetis. *Matth. 18, 8. 17. 1 Cor. 5, 9. 11. Col. 2, 8.*

18. Nam eiusmodi homines non Domino Ieſu Chriſto, ſed ſuo ventri ſeruiunt, et blanda ſpecioſaque oratione fallunt animos non malitioſorum. *Ezech. 13, 18. Phil. 3, 18. 19. 2 Petr. 2, 3.*

19. Nam veſtra obedientia apud omnes increbuit, id quod veſtra cauſa gaudeo: ſed volo vos, vt ad malum ſimplices, ſic ad bonum eſſe ſapientes. *Matth. 10, 16. Rom. 1, 8.*

20. Deus autem pacis ſatanam breui ſub veſtris pedi-

bus conteret. Adſit vobis Domini noſtri Ieſu Chriſti fauor. *Gen.* 3, 15.

21. Salutant vos Timotheus meus adiutor, et Lucius, et Iaſon, et Soſipater mei cognati.

Act. 13, 1. *et* 16, 1. *et* 20, 4.

22. Saluto vos ego Tertius, qui hanc epiſtolam in Domino ſcripſi. *Act*, 19, 22.

1 *Cor.* 1, 15. 2 *Tim.* 4, 20.

23. Salutat vos Caius meus hoſpes, et totius eccleſiae. Salutat vos Eraſtus procurator ciuitatis, et Quartus frater.

24. Fauor Domini noſtri Ieſu Chriſti adſit vobis omnibus. Amen.

25. Ei autem, qui poteſt confirmare vos ſecundum meum euangelium, et Ieſu Chriſti praedicationem, ſecundum patefactionem myſterii aeternis temporibus taciti; *Supr.* 1, 5. *et* 15, 18. *Eph.* 1, 9. *et* 3, 9. 20. *Col.* 1, 26. 2 *Tim.* 1, 10.

26. Nunc autem declarati, et per vaticinas literas ex Dei immortalis inſtituto, ad obediendum fidei ad gentes omnes explicati: 1 *Io.* 1, 1.

27. Soli ſapienti Deo per Ieſum Chriſtum gloria in perpetuum. Amen. *Hebr.* 13, 15. 1 *Tim.* 1, 17. *Iud. v.* 25.

Scripta eſt Corinthi, miſſa per Phoebam Cenchreenſis eccleſiae miniſtram.

* *

PAVLI APOSTOLI
EPISTOLA PRIMA
AD CORINTHIOS.

CAP. I.

Poſt gratulationem quae vim habet exhortandi, taxat diſſidia Corinthiorum, eosque a faſtu ad humilitatem reuocat. Nam euertens omnem mundi ſapientiam, ſolam crucis praedicationem erigit.

Paulus vocatus apoſtolus Ieſu Chriſti Dei voluntate, et Soſthenes frater. *Act.* 18, 17.

2. Diuinae eccleſiae quae Corinthi eſt, ſanctificatis per Chriſtum Ieſum, vocatis ſanctis: nec non omnibus, qui

qui Domini nostri Iesu Christi nomen inuocant, quocunque in loco siue suo siue nostro: *Io.17,10. Act.9,14.21. et 15,9. et 22, 16.*

3. Gratiam et pacem a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo. *Rom. 1, 7. 2 Cor.1,2. Eph.1,2. 1 Pet.1,2.*

4. Ago Deo meo semper de vobis gratias, ob Dei beneficium in vos collatum, per Iesum Christum. *Rom. 1, 8.*

5. Quod per eum adeo rebus omnibus ditati estis, omni et oratione et scientia, *Infr.12,8. 2 Cor.8,7. Col.1,9.*

6. (Quemadmodum de Christo testimonium in vobis confirmatum est.)

7. Vt nulla dote careatis, patefactionem expectantes Domini nostri Iesu Christi, *Tit. 2, 13. Phil. 3, 20.*

8. Qui vos confirmabit ad extremum inculpatos, ad diem Domini nostri Iesu Christi. *1 Thess.3,13. et 5,23.*

9. Fidelis Deus est, per quem ad eius filii Iesu Christi Domini nostri communionem vocati estis. *1 Thess. 5,24.*

10. Exhortor autem vos, fratres, per Domini nostri Iesu Christi nomen, vt idem omnes loquamini: neue sint in vobis dissidia, sed sitis in eadem mente, eademque sententia compositi: *Rom. 12, 16. Phil. 2, 2.*

11. Declaratum est enim mihi de vobis, mei fratres, a Chloae domesticis, inter vos esse lites;

12. Quod dico, hoc est, quod vestrum alius dicit, ego sum Pauli: alius, ego Apollo, ego Cephae, ego Christi. *Act. 18, 24.*

13. Diuisus ne Christus est? num Paulus pro vobis crucifixus est? aut in Pauli nomen estis baptizati?

14. Ago Deo gratias, quod vestrum neminem baptizaui, nisi Crispum et Caium: *Act. 18, 8.*

15. Ne quis dicat, me in meum baptizasse nomen.

16. Baptizaui praeterea Stephanae familiam. Caeterum nescio, an vllum baptizauerim. *Infr. 16, 15. 17.*

17. Non enim legauit me Christus ad baptizandum, sed ad docendum euangelium, nulla cum orationis eruditione, ne Christi crux inanis fiat. *2 Pet. 1, 6. Inf. 2, 1. 4. 13.*

18. Est enim crucis oratio perituris stultitia, seruandis autem nobis diuina potestas. *Rom. 1, 16.*

19. Scriptum est enim:

perdam ſapientum ſapientiam, et prudentum prudentiam abolebo. *Eſ.29,14. Iob.5,12*

20. Vbi ſapiens? vbi literatus? vbi huius ſeculi conquiſitor? nonne infatuauit Deus ſapientiam huius mundi? *Eſ.33,18. Iob.12,17. et 20,24.*

21. Poſtquam enim ex diuina ſapientia non ita ſapuit mundus, vt Deum cognoſceret, viſum eſt Deo, per praedicationis ſtultitiam ſeruare fidentes;

Matth.11,25. Rom.1,21.28.

22. Quandoquidem et Iudaei portentum poſtulant et Graeci ſapientiam quaerunt. *Matth.12,38. Io.4,48.*

23. Nos vero Chriſtum praedicamus crucifixum, Iudaeis offenſionem, Graecis ſtultitiam: *Matth.11,6. Io.6,60.66.*

24. Sed ipſis vocatis, tum Iudaeis, tum Graecis Chriſtum Dei potentiam, Deique ſapientiam. *Rom 1,16. Col.2,3.*

25. Nam quod Dei ſtultum eſt, id ſapientius eſt quam homines: et quod Dei imbecillum eſt, id fortius eſt quam homines.

26. Videtis enim, quomodo ſitis vocati fratres: non multi quidem ſapientes, quod ad carnem attinet, non multi potentes, non multi nobiles: *Io.7,48. Iac.2,5.*

27. Sed mundi ſtultiſſima Deus elegit, vt ſapientes confutaret: et mundi infirmiſſima elegit Deus, vt fortia confutaret:

28. Et mundi ignobiliſſima contemtiſſimaque elegit Deus, et quae nihil ſunt, vt quae aliquid ſunt, aboleret,

29. Ne quis mortalium glorietur apud Deum.

Rom.3,27. Eph.2,9.

30. Ab eo autem vos eſtis per Chriſtum Ieſum, qui nobis eſt ſapientia a Deo, iuſtitia, et ſanctitas, et liberatio:

Io.17,9. Col 2,3.

31. Vt quemadmodum ſcriptum eſt, qui gloriatur, in Domino glorietur.

Eſ.65,16. Ier.9,23.24.

CAP. II.

Praedicationem ſuam in exemplum adducit, humanitus quidem abiectam, ſpirituali tamen virtute inſignem. Tandem concludit carnis iudicio non poſſe aeſtimari.

Itaque ego quum veni ad vos, fratres, ita veni, vt nulla cum orationis, aut ſapientiae excellentia diuinum vobis oraculum exponerem. *1 Cor.1,17. 2 Pet 1,16.*

2. Statueram enim nihil ſcire apud vos, niſi Ieſum Chri-

Christum, et eum crucifixum. *Gal. 6, 14.*

3. Itaque multa cum infirmitate et metu, ac tremore versatus sum apud vos: *Act. 18, 1.3.*

4. Et eiusmodi oratione ac praedicatione vsus, quae non persuasoriis humanae sapientiae verbis, sed spirituali potentique demonstratione constaret: *2 Cor. 1, 17. et 2, 13. 2 Pet. 1, 16.*

5. Ne vestra fides in hominum sapientia, sed in Dei potentia sita foret. *2 Cor. 4, 7.*

6. Sapientiam autem loquimur apud perfectos, sapientiam, inquam, non huius seculi, neque principum huius seculi, qui abolentur: *Iob. 28, 21. Inf. 15, 24. Iac. 3, 15.*

7. Sed Dei sapientiam arcane loquimur, abditam, quam destinauit Deus ante secula, ad nostram gloriam, *Rom 16, 25. Ephes. 3, 9.*

8. Quam nemo principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam gloriae Dominum crucifixissent. *Matt. 11, 25. Io. 7, 48. et 16, 3.*

9. Sed (quemadmodum scriptum est) quae nec oculus hominis vidit, nec auris audiuit, nec animus cogitauit, quae praeparauit Deus suis amatoribus. *Es. 64, 4.*

10. Nobis autem Deus suo spiritu patefecit. Spiritus enim omnia rimatur, etiam Dei abditissima. *Matth. 13, 11. et 16, 17.*

11. Nam quis hominum scit hominis negotia, nisi hominis spiritus, qui in eo est? Sic Dei negotia nullus scit, nisi Dei spiritus. *Prou. 20, 27. et 27, 19. Ier. 17, 9.*

12. Nos vero non mundi spiritum accepimus, sed profectum a Deo spiritum, vt intelligamus, quae nobis largitus Deus est. *Rom. 8, 15.*

13. Quae etiam eloquimur, non eruditis humanae sapientiae, sed eruditis sancti Spiritus sermonibus, spiritualibus spiritualia componentes. *Sup. 1, 17. 1 Pet. 1, 16.*

14. Animalis autem homo non capit, quae sunt diuini Spiritus, quippe quae sint ei stultitia: itaque non potest ea cognoscere, vt quae sint spiritualiter examinanda. *Rom. 8, 7.*

15. At spiritualis explorat omnia, nec ipse a quoquam exploratur. *Prou. 27, 19. et 28, 5. 1 Thess. 5, 21. 1 Io. 4, 1.*

16. Quis enim Domini mentem nouit, vt eum instiget? At nos Christi mentem

habemus. *Iob.* 15, 8. *Esa.* 40, 13. *Ier.* 23, 8.

CAP. III.

Ratione reddita doctrinae suae humilis, docet quo loco habendi sint ministri, quod munus, quae vera aedificandi ratio, monet Corinthios, ne patiantur animos suos profanari, superba carnis sapientia.

Ego vero, fratres, non potui vos, vt spirituales alloqui, sed vt carnales, vt in re Christiana infantes.

2. Lac vobis bibendum dedi, non cibum. Nondum enim poteratis, sed ne nunc quidem adhuc potestis, quippe qui sitis adhuc carnales. *Heb* 5, 12. 13. 1 *Pet.* 2, 2.

3. Etenim quum sit inter vos aemulatio, et lis, et dissidia, nonne carnales estis, humanoque more vos geritis? *Supr.* 1, 11. *Gal.* 3, 19.

4. Quum enim dicat aliquis, ego sum Pauli: alius, ego Apollo: nonne carnales estis; *Supr.* 1, 12.

5. Quis vero est Paulus? aut quis Apollos? nisi ministri, per quos vos credidistis, prout cuique dedit Dominus. *Act.* 14, 24. *Supr.* 1, 12.

6. Ego seui, Apollo irrigauit: sed Deus auxit.

7. Itaque neque sator quicquam est, neque irrigator, sed qui auget Deus.

8. Sator autem et irrigator idem sunt: sed vterque suam mercedem accipiet pro suo labore. *Ps.* 62, 13. *Ier.* 17, 10.

9. Nos enim Dei sumus adiutores: vos Dei agricultura, Dei aedificium estis. 2 *Cor.* 6, 1. *Ephes.* 2, 20.

10. Ego pro Dei beneficio in me collato, vt sapiens architectus fundamentum ieci: alius superstruit. Sed videat quisque, quomodo superstruat. *Rom.* 1, 5. *Apoc.* 21, 14

11. Nam fundamentum aliud iacere nemo potest, praeter id quod iactum est, qui est Iesus Christus. *Es.* 28, 16. *Matth.* 16, 18.

12. Quod si quis huic fundamento superstruit aurum, argentum, gemmas, ligna, foenum, stipulam,

13. Cuiusque opus perspicuum fiet: dies enim declarabit: nam igne patefiet: ac quale cuiusque sit opus, ignis explorabit. *Es* 8, 20. *et* 48, 10. *Ier.* 23, 29.

14. Si cuius opus, quod superstruxerit, manebit, is praemium accipiet.

15. Si cuius opus comburetur, is iacturam faciet: quanquam euadet ipse quidem, sed sic vt per ignem.

16. An

16. An nescitis, vos Dei esse templum, Deique Spiritum in vobis habitare. *Inf.6, 19. 2 Cor. 6, 16. Eph.2, 21.22.*

17. Si quis Dei templum corrumpit, corrumpet hunc Deus: templum enim Dei sacrum est, qui estis vos.

18. Nemo seipsum fallat. Si quis sapiens sibi videtur apud vos, in hoc seculo stultus fiat, vt fiat sapiens.

19. Nam huius mundi sapienia apud Deum stultitia est. Sic enim scriptum exstat: qui sapientes sua ipsorum calliditate capit: *Iob. 5, 13.*

20. Itemque intelligit Dominus sapientum cogitationes esse vanas. *Ps. 94, 11.*

21. Itaque nemo glorietur in hominibus: omnia enim vestra sunt,

22. Et Paulus, et Apollos, et Cephas, et mundus, et vita, et mors, et praesentia, et futura, omnia vestra sunt: vos autem Christi, et Christus Dei. *1 Cor. 11, 3.*

CAP. IV.

Definitione veri apostoli adducta, humilitatis speciem honori sibi magis esse debere, quam probro docet. Signa profert vnde re ipsa appareat, nec gloriae, nec ventri ipsum studuisse. Ad finem Timotheum commendat.

Sic de nobis existiment homines, vt de Christi ministris, et diuinorum arcanorum dispensatoribus. *Matth. 14, 45. 2 Cor. 4, 5. et 6, 4.*

2. Caeterum quod in dispensatoribus requiritur, vt fidelis quis comperiatur: *Luc. 17, 4c.*

3. Ego vero minimi facio, de me vel a vobis, vel omni humana die iudicari: quin neque ipse de me sententiam fero.

4. Quamuis enim nihil mihi consciam, non tamen idcirco sum absoluendus. Verum qui de me iudicium facturus sit, Dominus est. *Exod. 34, 7. Ps. 130, 3. et 143, 2.*

5. Quamobrem ne quid ante tempus iudicate, donec veniat Dominus, qui et tenebrarum occulta proferat in lucem, et animorum consilia patefaciat: ac tum demum laudem quisque consequatur a Deo. *Dan. 7, 10. Matth. 7, 1.*

6. Haec ego, fratres, in me et in Apollo derinaui, propter vos, vt in nobis discatis, nemini supra quam scriptum est arrogare, ne alius de alio contra alterum tumeatis. *Prou 3, 7. Rom. 12, 3.*

7. Quis enim de te iudicatu-

rus est? Quid vero habes, quod non aliunde habeas? quod si aliunde habes, quid te iactas, perinde ac si non aliunde haberes?

Io. 3, 27. *Rom.* 12,6.

8. Iam vos saturi, iam diuites estis, sine nobis regnatis: atque vtinam regnaretis, vt nos quoque vna vobiscum regnaremus.

9. Nos enim postremos apostolos Deus, puto, pro necandis habet: qui mundo, et angelis, et hominibus spectaculum sumus.

Ps. 44, 23. *Rom.* 8, 36.

10. Nos propter Christum stulti sumus, vos in re Christiana prudentes: nos imbecilli, vos fortes: vos gloriosi, nos infames. Ad hoc tempus et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et pugnis caedimur, et agitamur,

Supr. 2, 3.

11. Et laboramus, nostris ipsi manibus operantes.

Act. 23, 2, 2 *Cor.* 4,8.

12. Conuiciis appetiti fausta precamur: infestati patimur: *Matth.* 5, 44.

Luc. 6, 28. *et* 23, 34.

13. Quum maledicitur nobis, solamur: hactenus pro mundi recrementis ac publicis quisquiliis ducimur.

Lament. 3, 45.

14. Non equidem vt vos pudore afficiam, haec scribo: sed vt carissimos mihi natos commonefacio. 1 *Thess.* 2, 11.

15. Nam etiam si mille paedagogos habeatis in Christo, at non multos patres. Etenim in Christo Iesu per euangelium ego vos genui.

Act. 18, 11. *Gal.* 4, 19. *Philem. v.* 10.

16. Itaque vos cohortor, vt mei sitis imitatores.

Inf. 11, 1. *Phil.* 3, 17.

17. Hanc ob causam misi vobis Timotheum, qui meus est carus fidusque natus in Domino, qui vobis narret instituta mea, quod ad Christi rem attinet, quomodo vbique in omni ecclesia doceam. 1 *Tim.* 1, 2. 2 *Tim.* 1, 2

18. Enim vero perinde quasi ad vos ego venturus non sim, inflati sunt quidam:

19. Sed veniam ad vos breui, si volet Dominus, et cognoscam non orationem istorum inflatorum, sed vires. *Act.* 18, 21. *Iac.* 4, 15.

20. Non enim in oratione situm est diuinum regnum, sed in viribus. 1 *Thess.* 1, 5.

21. Vtrum vultis, cum virga veniam ad vos, an cum caritate, animoque mansueto?

2 *Cor.* 10, 2.

CAP. V.

CAP. V.

Quod incestuosum priuigni cum nouerca coniugium taciti ferrent satis causae esse admonet, cur pudore deiiciantur potius, quam superbiant. Eiusmodi scelera excommunicatione vindicanda esse, ne contagio latius serpant.

Omnino auditur apud vos esse stuprum, et quidem tale stuprum, quale ne apud extraneos quidem nominatur, vt vxorem quidam patris habeat: *Leu. 18,8. Deut. 27,20.*

2. Et vos inflati estis, et non potius lugetis, vt de medio vestrum tollatur, qui facinus istud commisit.

3. Ego vero vt corpore absens, animo praesens, iam decreui, tanquam praesens, istius facti perpetratorem, *Col. 2,5.*

4. In nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis et animo meo cum Domini nostri Iesu Christi potentia, *Matth. 6,19. et 18,8.*

5. Istum, inquam, dedere satanae ad perniciem corporis, vt animus seruetur ad diem Domini Iesu. *1 Tim. 1,20.*

6. Non est honesta vestra gloriatio. An nescitis, exiguo fermento massam totam fermentari? *Gal. 5,9. Iac. 1,29.*

7. Expurgate ergo vetus fermentum, vt sitis noua massa, sicut estis infermentati. Etenim pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus: *Es. 53, 7. Io. 1,29.*

8. Proinde festum agamus, non vetere fermento, neque improbitatis malitiaeque fermento, sed sinceritatis, veritatisque panibus infermentatis. *Exod. 12,3. 15.*

9. Quod scripsi vobis per epistolam, ne cum impudicis commercium haberetis,

10. Id non scripsi de omnibus huius mundi impudicis, aut auaris, aut rapacibus, aut deastricolis: alioqui vobis esset ex orbe migrandum.

11. Sed quod cum eis non esse contrahendum scripsi, id eo pertinet, vt si quis, qui frater nominetur, impudicus est, aut auarus, aut deastricola, aut conuiciator, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi homine ne quidem cibum capiatis. *Matt. 18, 17. Rom. 16,17. 2 Thess. 3,6.14.*

12. Nam de alienis quidem quid me iudicare attinet? Quum vobis sit de vestris iudicandum: *Matth. 4,11. Col. 4,4.*

13. De alienis quidem iudicat Deus. Igitur auferte malos de medio vestrum.

CAP. VI.

Inuehitur in forenses contentiones, quibus se mutuo vexabant sub infidelibus, cum magno euangelii dedecore. Deinde scortandi licentiam graui comminatione exagitat.

Audet aliquis vestrum, negotium habens cum altero, iudicio experiri apud iniustos, ac non potius apud sanctos?

2. An nescitis, sanctos de mundo iudicium esse facturos? Quod si a vobis de mundo iudicandum est, an tantillis indigni iudiciis estis?

Matth. 19, 28. Luc. 22, 30.

3. An vos praeterit, nos etiam de angelis sententiam esse laturos, nedum de huius vitae negotiis?

4. Ergone si de huius vitae negotiis controuersias habetis, eas ad eorum iudicium refertis, qui in ecclesia despicatui sunt?

5. Hoc dico, vt vos pudeat. Adeone in vobis ne vnus quidem ita peritus est, vt possit inter suos fratres diiudicare?

6. Sed frater cum fratre litigat, idque sub infidentibus.

7. Iam quidem omnino vitium in vobis est, quod inter vos controuersias habetis. Cur non potius iniuriam patiamini? Cur non fraudamini? *Prou. 20, 22. Matt. 5, 39. Luc. 6, 29 Rom. 12, 17. 19.*

8. Imo vos iniuriam facitis ac fraudatis et quidem fratres.

9. An vos latet, iniustos non esse diuinum regnum adepturos?

10. Ne errate: nec impudici, nec deastricolae, nec adulteri, nec molles, nec cinaedi, nec fures, nec auari, nec ebriosi, nec conuiciatores, nec rapaces, diuinum regnum consequentur.

1 Thess. 4, 6. Gal. 5, 19. Eph. 5, 5. 1 Timoth. 1, 9.

11. Et tales quidem nonnulli eratis: sed abluti estis, sed sancti, sed iusti facti per nomen Domini Iesu, perque Dei nostri Spiritum. *Eph. 2, 1. 2, 3. et 5, 8. Col. 3, 7.*

12. Quiduis mihi licet, tametsi non quiduis conducit: quiduis mihi licet, tametsi ego nulli rei mancipabor.

Infr. 10, 23.

13. Et dapes ventri, et dapibus venter: et hunc et illum abolebit Deus. At corpus non stupro, sed Domino, et Dominus corpori. *Matth. 15, 17. Rom. 14, 17.*

14. Deus vero et Dominum suscitauit, et vos per eius potesta-

potestaten suscitabit. *Act. 2, 24. Rom. 6, 5. 8. 2 Cor. 4, 24.*

15. An nescitis corpora vestra Christi esse membra? Ergo Christi membra tollam, et scorti membra faciam? Absit. *Eph. 4, 12. 15, 16.*

16. An nescitis, eum, qui scorto copulatur, vnum esse corpus? Fiet enim, inquit ille ex duobus vna caro.

Gen. 2, 24. Matth. 19, 5.

17. Qui vero cum Domino copulatur, vnus spiritus est. *Io. 17, 21. seqq Eph. 4, 4. et 5, 30.*

18. Fugite stuprum. Omne aliud peccatum, quodcunque committit homo, extra corpus est: sed qui scortatur, is intra corpus suum peccat.

19. An ignoratis vestrum corpus templum esse sancti Spiritus, qui in vobis est, quem a Deo habetis? neque vos esse vestros.

Sup. 3, 16. et 6, 16. Eph. 2, 21.

20. Quippe pretio emtos? Honorate sane Deum vestris et corporibus, et animis, quae Dei sunt. *Infr. 7, 23.*

CAP. VII.

Differens hic de coniugio, quod est remedium vitandae scortationis, indissolubile, iubet vnumquemque sorte sua contentum viuere. Quis virginitatis finis esse debeat ostendit, et qui coniugium suscipere debeant.

De quibus autem mihi scripsistis, bonum esset homini, mulierem non tangere:

2. Sed propter stupra, suam quisque vxorem, et suum quaeque virum habeat.

3. Vxori vir debitam beneuolentiam soluat: itidemque vxor viro. *1 Petr. 3, 7.*

4. Vxor sui corporis domina non est, sed vir: itemque vir sui corporis dominus non est, sed vxor.

5. Nolite alter alterum defraudare, nisi forte ex mutuo consensu, ad tempus, vt ieiunio et precibus vacetis: et deinde congrediamini, ne vos tentet satanas propter vestram intemperantiam.

6. Hoc autem dico, quod ita permittam, non quod praecipiam.

7. Vellem enim omnes homines sic esse, vt ego sum. Sed sua quisque dote praeditus est a Deo, alius aliter.

Matth. 19, 12. Act. 26, 29. Inf. 12, 11.

8. Caelibibus autem et viduis dico, bonum esse, si sic maneant, vt ego.

9. Tamen si se non continent, contrahant matrimonium. Satius est enim matri-

monium contrahere, quam ardere. 1 *Tim.* 5,14.

10. Coniugibus autem praecipio, non ego, sed Dominus, ne vxor a viro dirimatur. *Mal.* 2,14. *Matth.* 5,32. *et* 19,6.9.

11. Quod si diremta fuerit, maneat caelebs, aut viro reconcilietur. Item, ne vir vxorem repudiet.

12. Caeteris ego dico, non Dominus: si quis frater vxorem habet infidentem, quae tamen cum eo libenter habitet, eam ne repudiato.

13. Item mulier quae virum habet infidentem, qui tamen cum ea libenter habitet, eum ne repudiato.

14. Sanctus enim fit vir infidens per vxorem: itemque sancta fit vxor infidens per virum. Alioquin vestri liberi impuri essent, quum nunc sint sancti.

15. Sin infidens diuortium facit, faciat, non est in huiusmodi re seruus frater aut soror: quin nos ad pacem vocauit Deus.

16. Qui scis autem mulier, an tu virum seruatura sis? Aut qui scis vir, an tu vxorem seruaturus sis? 1 *Pet.* 3,1.

17. Caeterum vt cuique largitus Deus est, vt quemque Dominus vocauit, ita se gerat: atque ita in omnibus ecclesiis faciendum praecipio.

18. Circumcisus vocatus est aliquis, ne praeputietur: praeputiatus vocatus est, ne circumcidatur.

19. Circumcisio nihil est, et praeputium nihil est, sed praeceptorum Dei conseruatio. *Gal.* 5,6. *et* 6,15.

20. In quo quisque statu vocatus est, in eo maneto. *Eph.* 4,1. *Phil.* 1,27. *Col.* 1,10.

21. Seruus vocatus es, ne curato: quanquam si liber fieri potes, eo potius vtere.

22. Nam qui quum seruus esset, vocatus est in Domino, is Domini libertus est. Itidem, qui liber vocatus est, is Christi seruus est. *Io.* 8,36. *Rom.* 6,18.22. *Inf.* 9,21.

23. Pretio emti estis: nolite hominum serui fieri. *Sup.* 6,20. 1 *Petr.* 1,18.19. *Hebr.* 9,12.

24. In qua quisque conditione vocatus est, fratres, in ea maneto apud Deum.

25. De virginibus autem Domini praeceptum non habeo: sed consilium do, vt qui is sim, cui Domini clementia fidentem esse datum sit.

26. Arbitror igitur, id bonum esse propter instantes res aduersas, quod homini bonum est sic esse.

27. De-

27. Deuinctus es vxore, ne quaere solutionem: solutus es vxore, ne quaere vxorem.

28. Quod si duxisti, non peccasti: et si nupsit virgo, non peccauit, sed iis humanae calamitates ferendae sunt, et ego vobis parco.

29. Caeterum hoc aio, fratres: tempus angustum est: restat, vt qui et vxores habent, perinde sint ac si non habeant: *Rom.* 13, 11. 1 *Pet.* 4, 7. 2 *Pet.* 3, 8. 9.

30. Et qui plorant, ac si non plorent: et qui gaudent, ac si non gaudeant: et qui emunt ac si non teneant:

31. Et qui vtuntur hoc mundo, ita vt non abutantur. Abit enim species huius mundi, *Ps.* 39, 7. *Es.* 40, 6. *Iac.* 1, 10. *et* 4, 14. 1 *Pet.* 1, 24.

32. Et ego vos securos esse vellem. Caelebs Domini res curat, vt Domino placeat. 1 *Tim.* 5, 5.

33. Maritus mundana curat, vxori vt placeat, atque ita diuisus est.

34. Item mulier caelebs, aut virgo Domini res curat, vt et corpore sancta sit, et spiritu: at nupta curat mundana, viro vt placeat.

35. Hoc autem ad vestram ipsorum vtilitatem dico, non vti laqueum vobis iniiciam, sed vt honeste ac indiuisa cum Domino coniunctione viuatur.

36. Quod si quis in virgine sua indecorum esse putat, vt ea vieta sit, atque ita faciendum est, quod volet, faciat, non peccat, nubat.

37. Sed qui animo constans est, neque cogitur, sed liber, et sui iuris est, atque hoc animo suo statuit, suam seruandam esse virginem, recte facit.

38 Itaque et qui nuptum elocat, recte facit: et qui non elocat, rectius facit.

39. Mulier lege obstricta est, quamdiu viuit eius vir: sin obdormiuerit vir eius, liberum est ei, cui velit nubere, dummodo in Domino. *Rom.* 7, 1. 2.

40. Quanquam felicior est, si sic manserit mea quidem sententia: videor autem ego quoque mihi Dei habere Spiritum. 1 *Thess.* 4, 8.

CAP. VIII.

Ab hoc loco vsque ad finem decimi capitis dehortatur, vt ab impuris gentilium epulis abstineant. Abusum Christianae libertatis coercet, et scientiam caritate frenandam docet.

De iis autem, quae sunt sacrificata deastris, scimus omnes

omnes nos eius rei cognitionem habere. Cognitio inflat, caritas aliis prodest.

Act. 15, 20. 29. *Rom.* 14,3. 10. 14. 22.

2. Quod si quis scire sibi aliquid videtur, nihil dum nouit, vt quidem nosci debet. *Gal.*6,3. 1 *Tim* 6,4.

3. At si quis Deum amat, is Deo notus est.

4. Ergo de esu immolatorum deastris, scimus nullum esse in mundo deastrum: nullumque alium esse Deum excepto vno. *Deut.*4,39. *et* 6,4. *Marc.*12,29. *Rom.*14,14.

5. Quamuis enim sint, qui dicantur Dii, tum in coelo, tum in terra (vt sunt multi, et qui Dei, et qui Domini dicantur)

6. At nobis quidem vnus est Deus, Pater ille, a quo omnia, et in quem nos: item, vnus est Dominus Iesus Christus, per quem omnia, et per quem nos. *Mal.* 2, 10. *Io.* 13, 13. *Act.* 17, 28.

7. Sed non est in omnibus huius rei cognitio. Quin nonnulli hodie opinantes esse deastros, tamen quasi deastris immolata comedunt: itaque eorum conscientia, quae infirma est, labefactatur. *Rom.* 14, 23. *Inf.* 10, 28.

7. Atqui cibus non commendat nos Deo: nam neque si vescimur, praestantiores sumus: neque si non vescimur sumus deteriores. *Rom.*14,17.

9. Sed videte, ne vestra ista potestas detrimento sit imbecillibus. *Rom.* 14, 13. 26. *Gal.* 5, 13.

10. Si quis enim viderit, te, cui nota res est, in deastrorum mensa accumbentem, nonne cum sua illa opinionis infirmitate impelletur, ad vescendum deastrorum victimis:

11. Atque ita per tuam cognitionem peribit frater imbecillis, propter quem oppetiit Christus. *Rom.* 14, 15. 20.

12. Sic autem peccantes in fratres, et eorum infirmam conscientiam percellentes, in Christum peccatis. *Rom.* 14, 18.

13. Quamobrem si esus officit meo fratri, nunquam carnem comedero, ne fratrem meum laedam. *Rom.* 24, 21. 2 *Cor.* 11, 29.

CAP. IX.

Ostendit qualiter libertate a Domino sibi permissa, vltro abstinuerit, ne quem in rebus mediis offenderet, vitamque nostram stadii instar esse dicit.

An

An ſcilicet non ſum apoſtolus? ſcilicet non ſum liber? ſcilicet Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum non vidi? ſcilicet opus meum non eſtis vos in Domino? *Act.* 9, 3. 17. *et* 22, 14. 17. 18.

2. Si aliis non ſum apoſtolus, at certe vobis ſum, ſiquidem vos mei muneris ſigillum eſtis in Domino.

3. Atque haec eſt mea apud eos, qui me explorant, defenſio,

4. Scilicet non liceat nobis comedere ac bibere? 1 *Theſſ* 2, 7.

5. Scilicet non liceat nobis ſororem vxorem circumducere, vt et caeteris apoſtolis, et Domini fratribus et Cephae? *Matth* 8, 14. *et* 12, 46. *Marc.* 6, 3.

6. Soli ne mihi et Barnabae, ne non operemur, interdictum eſt? 2 *Theſſ.* 3, 9.

7. Quis vnquam ſuis ſtipendiis militat? quis vineam pangit, nec eius fructu veſcitur? aut quis ouile paſcit, quin ouilis lacte veſcatur? *Io.* 21, 15. *Sup.* 3, 6. 7. 8.

8. Num haec ego humano more loquor? an non lex quoque dicit eadem?

9. Nam in Moſis lege ſcriptum eſt: boui trituranti os ne obſtruito. Bouesne curae Deo ſunt? *Deut.* 25, 4. 1 *Tim.* 5, 18.

10. An propter nos omnino dicit? propter nos enim literis proditum eſt, ſpe debere arantem arare, et triturantem ſpe participare, quod ſperat. 2 *Tim.* 2, 6.

11. Si nos vobis diuina ſeminauimus, magnum vero eſt, ſi nos humana veſtra metemus? *Rom.* 15, 27.

12. Si alii veſtras facultates participant, cur non magis nos? verum non ſumus hac vſi poteſtate, ſed quiduis perferimus, ne quid Chriſti remoremur euangelium. *Act.* 20, 33. 2 *Cor.* 11, 9. 12.

13. An neſcitis, eos, qui ſacra procurant, ſacris veſci? qui arae operam dant, arae participes eſſe? *Num* 18, 8. *Deut.* 18, 1.

14 Similiter item euangelium publicantibus mandauit Dominus, vt euangelio viuerent. *Leu.* 19, 13. *Deut.* 24, 14. *et* 25, 4.

15. Et tamen ego nihil horum vſurpam. Neque vero haec eo ſcripſi, vt in me ſic fiat. Nam mihi mori ſatius eſt, quam vt meam gloriationem quisquam aboleat. *Act.* 8, 3. *et* 20, 34.

16. Etenim ſi euangelium doceo,

doceo, non est quod glorier, quippe cum necessitate cogar, ac poenas daturus sim nisi doceam. *Rom. 1, 14.*

17. Quod si volens hoc facio: mercedem assequar: sin inuitus, haec mihi procuratio credita est. *Sup. 4, 1.*

18. In quo igitur mihi posita merces est? si ita doceam, vt nullus in Christi euangelium sumtus fiat, non abutendo mea in euangelio potestate.

19. Quum enim ab omnibus liber essem, omnibus me mancipaui, quo plures lucrarer. *Matth. 18, 15. Rom. 11, 14.*

20. Fuique Iudaeis, vt Iudaeus, quo Iudaeos lucrifacerem: legi subditis, vt legi subditus, quo legi subditos lucrifacerem: *Act. 16, 3. et 18, 18. et 21, 23. etc.*

21. Exlegibus vt exlex (non quod Deo exlex essem, eram enim in lege Christo) quo exleges lucrifacerem. *Sup. 7, 22. Gal. 2, 3.*

22. Fui infirmis perinde ac infirmus, quo infirmos lucrifacerem: denique quibusuis quiduis fui, vt omnino aliquos seruarem. *Rom. 11, 14. et 15, 1. Inf. 10, 33.*

23. Atque hoc euangelii causa facio, vt eius fiam particeps.

24. An nescitis, vt qui currunt in curriculo, omnes quidem currant, sed vnus certaminis pretium obtineat? sic currite, vt assequamini. *Gal. 2, 2. et 5, 7. Phil. 2, 16. et 3, 14.*

25. Enimuero omnes, qui certant, omnia perferunt, illi quidem, vt interituram assequantur coronam: at nos, immortalem. *Eph. 6, 12. 1 Tim. 6, 12. 1 Pet. 1, 4. et 5, 4.*

26. Equidem sic curro, vt non incerto: sic luctor, vt qui non aerem verberem: *2 Tim. 2, 5. et 4, 8.*

27. Quin contundo subigoque corpus meum, ne forte quum alios docuerim, ipse sim reiectaneus. *Rom. 6, 18. 19. et 8, 13.*

CAP. X.

Si Deus Iudaeis non pepercit, neque iis parcet, quibus sors est aequalis in tesseris externis suae gratiae. Itaque absurdum esse participes fieri mensae daemoniorum eos, qui coenae Domini communicant, et qui in rebus mediis rationem proximi non habent.

Nolo autem vos ignorare, fratres, maiores nostros omnes sub nube fuisse, et omnes

omnes mare traiecisse. *Exod.* 13,21. *et* 14,22. *Num.* 9,18.

2. Et omnes nomine Mosis nube marique baptizatos.

3. Et omnes eodem spirituali cibo vsos fuisse.

Exod. 16, 14. *Ps.* 105, 41.

4. Et omnes eandem potionem spiritualem bibisse. Bibebant enim ex spirituali sequente petra, quae petra Christus erat. *Exod.* 17, 6. *Num.* 20, 10. *et* 21, 16.

5. Et tamen eorum plerique Deo accepti non fuerunt: sunt enim in solitudine prostrati. *Num.* 14, 23.37. *et* 26, 64. 65.

6. Haec autem nobis exempla praebent, ne simus malorum cupidi, vt illi concupiuerunt: *Num.* 11, 4. 33. *Ps.* 78, 20. *et* 106, 14.

7. Neue deastrorum cultores sitis, vt illorum nonnulli, sicuti memoriae proditum est: sedit populus ad capiendum cibum, ac potionem, deinde surrexerunt ad ludendum. *Exod.* 32, 6.

8. Neue scortemur: quemadmodum eorum nonnulli scortati sunt, ideoque ceciderunt vno die viginti tria millia.

Num. 25, 1. 9. *Ps.* 106, 28.

9. Neue Christum tentemus, quemadmodum eorum nonnulli tentarunt, itaque a serpentibus perierunt.

Exod. 17, 2. 7. *Num.* 21, 6.

10. Neue murmurate, quemadmodum eorum nonnulli murmurarunt: itaque ab exterminatore perierunt.

Exod. 16, 2. *et* 17, 2.

11. Haec autem omnia illis vt exempla contigerunt: scriptaque sunt nostri, qui in extrema seculorum incidimus, admonendi gratia.

Rom. 15, 4. *Phil.* 4, 5.

12. Proinde qui sibi stare videtur, videat ne cadat.

Rom. 11, 20.

13. Nulla vos, nisi humana, inuasit tentatio. Sed ita fidelis Deus est, vt vos non sit tentari permissurus, supra quam possitis: sed cum tentatione eiusmodi euentum facturus, vt ferendo vincere possitis. *Ps.* 125, 3. *Ier.* 29. 11. *Sup.* 1, 8.

14. Quamobrem, o mihi carissimi, fugite deastrorum cultum. 2 *Cor.* 6, 17. 1 *Io.* 5, 21.

15. Vt prudentes alloquor: iudicate vos, quod dico ego.

16. Poculum laudatorium, in quo laudes dicimus, nonne communitas sanguinis Christi est? quem panem frangimus, nonne communitas Christi corporis est?

Matth. 26, 26.

17. Quan-

17. Quandoquidem vnus panis, vnum corpus multi ſumus: omnes enim ſumus eiusdem panis participes.
Rom. 12, 5. *Inf.* 12, 27.

18. Conſiderate Iſraelitas, quod ad humanitatem attinet: nimirum qui ſacrificiis veſcuntur, ſunt arae participes. *Leu.* 3, 3. et 7, 15.

19. Quid ergo eſt, quod dico? ſacrificata deaſtris eſſe aliquid? aut deaſtros eſſe aliquid? *Sup.* 8, 4.

20. Imo quae ſacrificant extranei, ea daemoniis ſacrificare dico, non Deo. Daemonum autem participes eſſe vos nolo.
Leu. 17, 7. *Deut.* 32, 17.

21. Non poteſtis et Domini et daemoniorum poculum bibere, non poteſtis et Domini et daemoniorum menſam participare.
Deut. 32, 18. 2 *Cor.* 6, 15.

22. Irritandusne nobis Dominus eſt? num ſumus eo potentiores? *Deut.* 32, 21.

23. Quiduis mihi licet, ſed non quiduis conducit. Quiduis mihi licet, ſed non quiduis prodeſt. *Sup.* 6, 12.

24. Nemo ſuo, ſed alterius quisque commodo ſtudeat.
Rom. 15, 1. *Inf.* 13, 5.

25. Quicquid in macello venale eſt, veſcimini, nihil ſciſcitantes propter conſcientiam.

26. Nam Domini et terra eſt, et omnia terreſtria.
Exod. 19, 5. *Pſ.* 24, 1. *et* 50, 12.

27. Quod ſi quis infidentium vos inuitat, et vultis ire, quicquid vobis apponetur, veſcimini, nihil ſciſcitantes propter conſcientiam. *Luc.* 10, 7. *Sup.* 8, 7.

28. Si quis vero nobis dixerit: hoc deaſtris immolatum eſt, ne veſcimini propter eum, qui indicauit, propterque conſcientiam. Nam Domini et terra eſt, et omnia terreſtria. *Sup.* 8, 10. 11. *et* 10, 26.

29. Conſcientiam autem dico, non ſuam cuiusque, ſed alterius. Cur enim mea libertas damnaretur ab alia conſcientia? *Rom.* 14, 16.

30. Quod ſi ego grate participo, cur in eo vituperer, de quo gratias ago?
1 *Tim.* 4, 4.

31. Ergo ſiue comeditis, ſiue bibitis, ſeu quid aliud facitis, omnia ad Dei gloriam facite. *Col.* 3, 17.

32. Praebete vos et Iudaeis, et Graecis, et eccleſiae diuinae innoxios: *Rom.* 14, 13.

33. Quemadmodum ego quoque omnia omnibus indulgeo, non meae, ſed multorum

torum ſtudens vtilitati, vt ſeruentur. Imitatores mei eſtote, quemadmodum ego quoque ſum Chriſti. *Rom.* 15,2. *Supr.*9,19.22. *Supr.*4, 16. *Eph.* 5, 1. *Phil.* 3, 17.

CAP. XI.

Notat Corinthios quod in ſacris coetibus, viri orent velatis capitibus, mulieres vero retectis. In ſumma, quod in peius conuenirent, et profana ſymposia permiſcerent epulo ſacro coenae Domini, quam ad primam inſtitutionem exigit.

Laudo equidem vos, fratres, quod omnia mea meminiſtis: et inſtituta, quemadmodum vobis tradidi, ſic tenetis.

2. Volo autem ſcire vos, omnis viri caput eſſe Chriſtum, feminae caput eſſe virum, Chriſti caput eſſe Deum. *Io.* 14, 28. *Supr.* 3, 23. *et infr.* 15, 27. 28. *Eph.* 5, 23.

3. Omnis vir operto capite ſupplicans, aut vaticinans, caput ſuum turpificat.

4. Rurſus omnis mulier detecto capite ſupplicans, aut vaticinans, caput ſuum turpificat: nam prorſus perinde eſt, ac ſi tonſa foret.

5. Quod ſi non velatur mulier, certe tondeatur. Quod ſi tonderi, radi ve mulieri turpe eſt, obnubatur. *Num.* 5, 18.

6. Nam vir quidem caput obnubere non debet, quum ſit imago gloriaque Dei. At mulier viri gloria eſt. *Gen.* 1, 26.27. *et* 5, 1. *et* 9, 6.

7. Non enim eſt vir ex muliere, ſed ex viro mulier: *Gen.* 2, 18.21.

8. Quum non propter mulierem creatus ſit vir, ſed propter virum mulier.

9. Propterea debet mulier habere in capite poteſtatis indicium propter angelos.

10. Caeterum neque vir ſine femina, neque femina ſine viro in Domino.

11. Vt enim ex viro femina, ſic vir per feminam: omnia autem ex Deo.

12. Ipſi apud vos iudicate, an decorum ſit, feminam Deo ſupplicare detectam?

13. An ne ipſa quidem natura vos docet, viro comam alere dedecori eſſe?

14. Feminae autem comam alere decorum eſſe? Quandoquidem coma pro amictu data eſt.

15. Quod ſi cui contentioſum eſſe libet, nos talem conſuetudinem non habemus, neque Dei eccleſiae. 1 *Tim.* 6, 4.

16. Hoc autem admonens, non

non laudo, quod non vtiliter, sed damnose conuenitis.

17. Primum enim conuenientibus vobis in concionem, audio dissidia in vobis esse, et non nihil credo:

Sup. 1, 10. 11. 12.

18. Oportet enim in vobis factiones esse, vt probi fiant inter vos manifesti. *Mat.18,7.*

19. Igitur quum eodem coitis, istud non est Dominicam epulari coenam,

20. Quum suam quisque coenam antecapiat comedendo, et hic esuriat, ille sit ebrius.

21. Numnam domos non habetis ad edendum ac bibendum? An diuinam concionem contemnitis? Et egenos pudore afficitis? Quid vobis dicam? Laudem vos? in hoc non laudo. *Iac. 2, 6.*

22. Nam (quemadmodum ego et a Domino accepi, et vobis tradidi) Dominus Iesus qua nocte prodebatur, sumtum panem, *Mat.26,26. Marc. 14, 22. Luc. 22, 17. Inf. 15,3.*

23. Actis gratiis, fregit, ac dixit: sumite, comedite: hoc meum corpus est, pro vobis frangendum: hoc facitote ad mei memoriam.

24. Similiter et poculum, postquam coenauit, dicens: hoc poculum est nouum foedus, per meum sanguinem. Hoc facitote, quoties bibetis, ad mei memoriam.

25. Quoties enim hoc pane vescemini, et hoc poculum bibetis, mortem Domini indicabitis, donec veniat.

Io. 14, 3. *Act.* 1, 11.

26. Itaque quisquis indigne panem hunc comederit, aut Domini poculum biberit, poenas dabit, ob Domini corpus atque sanguinem.

Num.9, 13. *Io.* 6, 51. 63. 64. *et* 13, 27.

27. Proinde exploret homo seipsum, atque ita de pane comedat, et de poculo bibat.

Gal. 6, 4. 2 *Cor.* 13, 5.

28. Nam qui indigne comedit et bibit, damnationem ipse sibi comedit et bibit, qui de Domini corpore non recte iudicet.

29. Propterea apud vos multi sunt aegri et infirmi, et frequentes obdormiuerunt,

30. Si enim de nobis ipsi recte iudicaremus, non puniremur: *Ps.*32, 5. *Prou.*18, 17.

31. Dum punimur autem, a Domino castigamur, ne cum mundo damnemur.

Ebr. 12, 5. 10.

32. Quocirca fratres mei, dum ad comedendum conuenitis, alius alium expectate.

33. Quo

33. Quod si quis esurit, domi cibum capiat, ne ad poenam conueniatis.

34. Reliqua quum venero, componam.

CAP. XII.

Vt a contentione et superbia Corinthios auocet, dicit spiritualia dona ideo varia conferri, vt mutuo collata, coalescamus ea symmetria in vnum Christi corpus, quemadmodum membra in bonum corporis humani coalescunt.

Quod ad spiritualia, fratres, attinet, nolo vos ignorare.

2. Scitis, quum extranei, essetis, vt ad mutos deastros duceremini ac abduceremini. *Sup.* 6, 11. *Eph.* 2, 11. 12.

3. Itaque declaro vobis, neminem esse, qui diuino afflatu loquens Iesum verbis execretur: itemque neminem esse, qui Dominum possit Iesum dicere, nisi per sanctum Spiritum. *Marc.* 9, 39. *Io.* 13, 13. *Supr.* 8, 6.

4. Sed discrimina sunt donorum, quum sit idem Spiritus: *Rom.* 12, 6, *Eph.* 4, 4.

5. Et discrimina sunt ministeriorum, quum sit idem Dominus: *Eph.* 4, 11.

6. Et discrimina sunt effectionum, quum sit idem Deus, qui omnia efficit in omnibus. *Eph.* 1, 13.

7. Datur autem cuique declaratio spiritus, prout commodum est.

8. Huic enim per Spiritum datur oratio sapientiae: illi oratio scientiae ab eodem Spiritu;

9. Alii fides per eundem Spiritum: alii dona sanationum per eundem Spiritum:

10. Alii prodigiorum effectiones: alii vaticinatio: alii spirituum diiudicationes: alii genera linguarum: alii interpretatio linguarum. *Act.* 2, 4. *et* 10, 46.

11. Atque haec omnia efficit vnus idemque Spiritus, dispertiens priuatim cuique vt vult. *Io.* 3, 8. *Rom.* 12, 3. 6. *Sup.* 7, 7.

12. Quemadmodum enim corpus vnum est, et membra habet multa, omniaque membra corporis vnius multa quum sint, vnum corpus est, sic etiam Christus. *Rom.* 12, 4. 5.

13. Etenim vno Spiritu nos omnes vnum in corpus baptizati sumus, et Iudaei, et Graeci, et serui et liberi, omnesque vnum Spiritum hausimus. *Io.* 6, 63. *Rom.* 6, 5. *Eph.* 2, 14. 15. 16.

14. Etenim corpus non est vnum

vnum membrum, ſed multa.

15. Si ſe pes, quia manus non ſit, corporis eſſe neget, an idcirco non ſit corporis?

16. Item ſi auris, quia non ſit oculus, ſe corporis eſſe neget, an ideo non ſit corporis?

17. Si totum corpus oculus eſt, vbi auditus? ſi totum auditus, vbi olfactus?

18. Nunc Deus vnumquodque membrum in corpore ſic collocauit, vt voluit.

19. Quod ſi eſſent omnia vnum membrum vbi corpus?

20. Nunc multa membra, ſed vnum corpus eſt.

21. Neque vero poteſt oculus dicere manui, non egeo te: aut rurſum caput pedibus, non egeo vobis.

22. Contraque, quanto quodque membrorum corporis debilius videtur eſſe, tanto eſt magis neceſſarium.

23. Et quo quaeque in corpore inhoneſtiora iudicamus, eo maiore honore ea ſtipamus: et noſtri inhoneſtiſſima quaeque maximam honeſtatem obtinent.

24. Cum ea honeſtiſſima quaeque noſtri nihil egeant. Enim vero Deus ita corpus temperauit, egentiſſimo cuique maximum tribuens honorem,

25. Ne eſſet in corpore diſſidium, ſed eandem membra alia aliorum curam gererent:

26. Ac ſiue doleret vnum membrum, vna condoleſcerent cuncta membra: ſiue in honore eſſet vnum membrum, omnia membra congratularentur.

27. Vos vero aliquatenus Chriſti corpus eſtis atque membra: *Rom.* 12, 5. *Eph.* 1, 23. *et* 4, 11. *et* 5, 23. 30.

28. Et alios ſtatuit Deus in eccleſia, primum apoſtolos, deinde vates, tertio magiſtros, deinde portenta, deinde ſanationum dotes, adminicula, gubernationes, genera linguarum. *Rom.* 12, 8. *Eph.* 2, 20. *et* 4, 11. 1 *Tim.* 5, 17.

29. Nunquid omnes ſunt apoſtoli? nunquid omnes vates? nunquid omnes magiſtri? nunquid portentifici?

30. Nunquid omnes habent ſanationum dotes? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur?

31. Affectate ſane praeſtantiſſimas quasque dotes: ſed tamen excellentiorem viam iam vobis oſtendam. 1 *Cor.* 14, 1.

CAP.

CAP. XIII.

Monet nulla tam eximia esse dona, quae non vitientur coram Deo, si absit caritas, ideoque in eius laudes digreditur.

Si et hominum loquar et angelorum linguis, neque caritate sim praeditus, sum aes resonans, aut cymbalum tinniens.

2. Et si tantum diuinationis habeam, vt omnia arcana, scientiamque omnem teneam: et si adeo omni sim fide praeditus, vt vel montes transmoueam, et tamen caritate non sim praeditus, nihil sum. *Matth. 7, 22. et 17, 20. Marc. 11, 23.*

3. Et si omnes meas facultates in libertatem erogem, et si vel meum corpus comburendum tradam, et tamen caritate non sim praeditus, nihil proficio.

4. Caritas patiens est, benigna est: caritas non aemulatur, non est temeraria, non tumet, *Prou. 10, 12. 1 Pet. 4, 8.*

5. Non se gerit turpiter, non sibi ipsi studet, non est irritabilis, non male cogitat: *1 Cor. 10, 24. Phil. 2, 4.*

6. Non gaudet iniustitia, sed veritate laetatur: *Ps. 10, 3. et 15, 4 et 49 19.*

7. Omnia tolerat, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet *Prou. 10, 12.*

8. Caritas nunquam intercidit. Et vaticinationes abolebuntur, et linguae cessabunt, et scientia delebitur.

9. Nam aliquatenus scimus, et aliquatenus vaticinamur.

16. Sed quum venerit perfectio, tum quod aliquatenus fit, delebitur.

11. Dum puer eram, vt puer loquebar, vt puer sentiebam, vt puer cogitabam: sed vir factus, puerilia deleui.

12. Nunc enim per speculum cernimus per ambages: at tunc praesentes coram. Nunc aliquatenus cognosco: at tunc recognoscam, quemadmodum recognitus sum. *2 Cor. 3, 18. et 5, 7. Phil. 3, 12 1 Io. 3, 2.*

13. Nunc quidem manet fides, spes, caritas: sed harum trium maxima est caritas.

CAP. XIV.

Commendat donum prophetiae, et comparatione a musicis instrumentis sumpta verum interpretandi scripturas vsum docet, abusum tollit, ac vetat, ne mulieres publice doceant.

Persequimini caritatem, et affectate sane spiritualia, sed inprimis vt vaticinemini. *Sup. 12, 31.*

2. Nam qui peregrina lingua loquitur, non homines alloquitur, sed Deum: quippe quum nemo audiat, sed animo loquatur arcana.

Act. 2, 4, et 10, 46.

3. Qui vero vaticinatur, homines alloquitur vtiliter, et cohortando et consolando.

4. Qui peregrina lingua loquitur, ipse sibi prodest: qui vero vaticinatur, is concioni prodest.

5. Vellem equidem vos omnes peregrinis loqui linguis: sed magis vt vaticinemini. Maior est enim, qui vaticinatur, quam qui alienis loquitur linguis: nisi si interpretetur, vt concio capiat vtilitatem.

6. Alioquin, fratres, si ego vos alienis linguis allocutum veniam, quid vobis prodero, nisi insit in oratione mea patefactio aut cognitio, aut vaticinatio, aut doctrina?

7. Etiam inanimata vocem emittentia, vt tibia, vt cithara, nisi discrimen sonis faciant, quomodo intelligetur, quid tibia aut cithara significetur?

8. Si enim incertam vocem tuba edat: quis ad praelium accingetur?

9. Similiter vos lingua nisi significantia verba faciatis, quomodo intelligetur, quid dicatur? Eritis enim ii, qui in auram loquamini.

10. Tot sunt (verbi gratia) genera vocum in mundo, nec vllum eorum mutum est.

11. Si igitur vim vocis non intelligam, ero loquenti barbarus, et loquens erit apud me barbarus.

12. Ita vos postquam affectatores estis donorum Spiritus, date operam, vt in eis ita excellatis, vt id vtilitati sit concioni.

13. Quare qui aliena lingua loquitur, oret, vt possit interpretari.

14. Si enim peregrina lingua orem, animo quidem oro, sed quod ad sententiam attinet, sum infructuosus.

15. Quid ergo est? Ita animo orabo, vt significanter orem: ita animo cantabo, vt significanter cantem.

Eph. 5, 10. Col. 3, 16.

16. Etenim si animo laudes dicas, is qui illiterati nomen tenet, quo pacto dicet, amen, ad tuam gratiarum actionem, quum quid dicas ignoret?

17. Nam tu quidem recte gratias agis: sed alter non iuuatur.

18. Ago Deo meo gratias, quod

quod magis quam vestrum quisquam, linguas teneo peregrinas.

19 Sed in concione malo quinque verba sic eloqui, vt intelligatur oratio mea, quo alios erudiam, quam ignoto sermone mille verba.

20. Fratres, ne este mentibus infantes: sed vitiis este pueri, mentibus autem adulti. *Ps.131,2. Matth.11,25. et 18,3. et 19,14.*

21. In disciplina sic memoriae proditum est: alienis linguis atque labris istum populum alloquar, et tamen ne sic quidem mihi obtemperabunt, inquit Dominus. *Deut. 28, 49. Es.28, 11,12.*

22. Itaque linguae portento sunt non fidentibus, sed infidentibus: vaticinatio vero non infidentibus, sed fidentibus.

23. Igitur si conuenerit eodem vniuersa concio, et omnes peregrinis loquantur linguis, si eo illiterati aut infidentes intrent, nonne vos insanire dicent?

24. Sed si omnes vaticinentur, et intret aliquis infidens, aut illiteratus, arguitur ab omnibus, exploratur ab omnibus.

25. Atque ita eius animi arcana fiunt perspicua: ita fit, ut pronus accidat, adoretque Deum, confitens Deum reuera in nobis esse. *Zachar. 8, 23.*

26. Quid ergo est, fratres? Quando coitis, carmen habet aliquis vestrum, doctrinam habet, linguam habet, patefactionem habet, interpretationem habet, omnia ad vtilitatem fiant. *Sup. 12, 8. 9. 10.*

27. Si quis peregrina loquitur lingua, fiat id per duos, aut ad summum tres, idque alternis, et vnus interpretetur.

28. Quod si abest interpres, taceat in concione, ac sibi loquatur et Deo.

29. Vates item duo tresue loquantur, et alii diiudicent.

30. Quod si quid alii sedenti patefactum fuerit, primus sileto.

31. Potestis enim omnes singulatim vaticinari, vt omnes discant et omnes confirmentur.

32. Et vatum Spiritus sese vatibus submittunt.

33. Non enim est turbamenti Deus, sed pacis: vt fit in omnibus sanctorum concionibus. *Sup. 11, 16.*

34. Vxores vestrae in concionibus tacento, non enim

conceditur eis loqui, sed parere, quemadmodum disciplina dicit. *Gen. 3,16. Sup. 11, 3. Eph. 5, 22.*

35. Quod si quid discere volunt, domi suos viros interroganto. Turpe est enim feminis in concione loqui

36. A vobisne diuinus sermo prodiit? aut ad vos solos peruenit?

37. Si quis sibi vates aut spiritualis videtur esse, recognoscat, quae vobis scribo, esse Domini praecepta. *2 Cor. 10,7. 1 Io. 4, 6.*

38. Quod si quis ignorat, ignorato.

39. Proinde, fratres, et vaticinari studete, neque peregrinis loqui linguis prohibete.

40. Omnia decenter fiant et ordine.

CAP. XV.

Cum essent apud Corinthios, qui corporum resurrectionem in dubium vocarent, postquam eius necessitatem validis argumentis comprobauit, rationem etiam et modum subiungit.

Declaro autem vobis fratres euangelium, quod vos docui, et quod accepistis, et in quo statis. *Gal. 1, 11. 12.*

2. Et per quod seruabimini, qua ratione vos docuerim, si tenetis, nisi si frustra credidistis. *Rom 1, 16. Sup. 1, 21.*

3. In primis enim vobis tradidi id, quod acceperam, Christum mortuum esse propter peccata nostra, vt est in literis. *Ps. 22, 16. 17. Es. 53, 5. Dan. 9, 24. Hos. 6, 2.*

4. Et sepultum esse, et tertio die resurrexisse, vt in literis habetur: *Ps. 16, 10. Es. 53. 9. Ion. 2, 1. Matth. 12, 40.*

5. Et apparuisse Cephae, deinde duodecim: *Marc. 16, 14. Luc 24, 34. Io. 20, 19.*

6. Deinde apparuisse plusquam quingentis fratribus semel, quorum plerique sunt adhuc superstites, nonnulli obdormierunt.

7. Deinde apparuit Iacobo, deinde apostolis omnibus. *Luc. 24, 50.*

8. Postremo omnium, quasi abortui apparuit etiam mihi. *Act. 9, 3. 17. et 23, 11.*

9. Ego enim sum apostolorum minimus, indignus qui vocer apostolus, qui diuinam ecclesiam insectatus sim. *Act. 8, 3 et 9, 1. et 22, 4 et 26, 9*

10. Sed Dei beneficio sum quod sum: et eius in me beneficium adeo inane non fuit, vt plus quam eorum quisquam laborauerim: vel potius non ego, sed Dei fauor, qui

qui mihi aderat. *Rom. 15, 18. 19. 2 Cor. 11, 23. et 12, 11.*

11. Igitur et ego et illi ita praedicamus: et ita vos credidistis.

12. Quod si Christus ex mortuis surrexisse praedicatur, qui fit, vt quidam apud vos mortuorum resurrectionem fore negent?

13. Quod si mortuorum resurrectio non est, ne Christus quidem resurrexit.

14. Si autem Christus non resurrexit, ergo vana est nostra praedicatio, vana est vestra fides,

15. Ac falsi de Deo testes deprehendimur, qui contra Deum testificati sumus, eum suscitasse Christum, quem non suscitauit, siquidem mortui non resurgent. *Act. 2, 24. 32.*

16. Si enim mortui non resurgent, ne Christus quidem resurrexit.

17. Et si Christus non resurrexit, vana est vestra fides: adhuc estis in peccatis vestris.

18. Ergo qui in Christo obdormiuerunt, perierunt.

19. Si huius duntaxat vitae gratia in Christo spem habemus, sumus omnium hominum miserrimi.

20. At nunc Christus ex mortuis surrexit: fuit eorum, qui obdormiuere, primitiae. *Act. 26, 23. Col. 1, 18.*

21. Quum sit enim per hominem mors, etiam per hominem est mortuorum resurrectio.

22. Vt enim per Adamum omnes moriuntur, sic per Christum omnes reuiuiscent, *Gen. 2, 17. et 3, 6. Rom. 5, 12. 18. et 6, 23.*

23. Sed suo quisque in ordine: primitiae Christus, deinde Christiani in eius aduentu: *1 Thess. 4, 15. 16. 17. Sup. v. 20.*

24. Deinde finis erit, quum regnum tradiderit Deo et Patri, quum quidem omnem principatum, omnem potentiam, ac potestatem aboleverit.

25. Oportet enim eum regnare, donec ille omnes hostes sub eius pedes subiecerit:

26. Vltimus hostis delebitur mors.

27. Omnia enim ille sub eius pedes subiecerit. Quod autem omnia subiicienda dicit, id sic accipiendum est, vt excipiatur is, qui ei subiecerit omnia.

28. Quum autem ei subiecta fuerint omnia, tunc ipse quoque Filius subiicietur ei,

qui ipsi subiecerit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus.

29. Alioquin quid facient, qui pro mortuis baptizantur, si omnino mortui non resurgent? quorsum pro mortuis baptizantur?

30. Quorsum et nos omnibus horis periclitamur?

31. Quotidie morior, gloriationem nostram iuro, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro.

32 Si humano more Ephesi cum bestiis pugnaui, quae mihi inde vtilitas, si mortui non resurgunt? Comedamus et bibamus: cras enim morituri sumus.

33. Nolite falli. Mores bonos colloquia corrumpunt mala.

34. Estote sobrii, vt aequum est, e t ne peccate. Ignorant enim nonnulli Deum: quod ideo dico, vt vos pudeat.

35. Sed dicet quis: quomodo resurgent mortui, aut quali corpore venient?

Ezech. 37, 3.

36. O demens: tu quod seris, id non viuiscit, quin mortuum sit:

37. Et quod seris, non gignendum corpus seris, sed nudum granum, verbi gratia, frumenti aut cuiuspiam alterius rei.

38. Deus vero corpus ei dat, vt libuit suum cuique seminum corpus.

39. Non omnis caro eadem caro est, sed alia est hominum caro, alia pecudum, alia piscium, alia volucrum.

40. Item corpora sunt coelestia alia, alia terrestria. Sed alius est coelestium splendor, alius terrestrium.

41. Alius solis, alius lunae splendor est, alius item stellarum. Nam stella alia aliam splendore antecellit.

42. Talis est etiam mortuorum resurrectio. Seritur cum mortalitate, resurgetur cum immortalitate.

43. Seritur cum probro, resurgetur cum gloria. Seritur cum infirmitate, resurgetur cum potentia.

44. Seritur corpus animale, resurget corpus spirituale. Est corpus aliud animale, aliud spirituale.

45. Quumque ita scriptum sit, factum esse primum hominem Adamum animantem viuum, vltimus Adamus spiritus est viuificus:

46. Sed non primum est spirituale, sed animale, deinde spirituale.

47. Primus homo ex terra terrenus: secundus homo de coelo coelestis. *Io. 3, 13. 31.*

48. Qua-

48. Qualis terrenus, tales etiam terreni: et qualis coelestis, tales etiam coelestes.

49. Ac quemadmodum tulimus imaginem terreni, feremus etiam coelestis imaginem.

50. Hoc autem ideo dico, fratres, quod caro et sanguis diuinum regnum consequi nequeunt, neque mortalitas immortalitatem consequetur. *Matth. 16, 17*

51. Equidem arcanum quiddam vobis dico: omnes quidem non obdormiemus, sed omnes mutabimur,

52. Vno temporis puncto, oculique momento, ad vltimum clangorem. Clangetur enim, et mortui resurgent incorruptibiles, et nos mutabimur.

53. Oportet enim hoc corruptibile incorruptibili natura et hoc mortale immortalitate indui.

54. Quum autem hoc corruptibile incorruptam naturam, et hoc mortale immortalitatem induerit, tunc accidet id, quod illo scripto dicitur: absorpta est mors victoriose.

55. Vbi est tuus, o mors, stimulus? Vbi tua, o orce, victoria?

56. Est autem mortis stimulus peccatum, et peccati potentia lex.

57. Sed Deo gratia, qui nobis victoriam dat per Dominum nostrum Iesum Christum.

58. Proinde, fratres mei carissimi, praestate vos constantes, immobiles, semper excellentes in Domini negotio, scientes vestrum in re dominica laborem non esse vanum.

CAP. XVI.

Hortatur, vt fratrum Hierosolymitanorum inopiae succurrant. Deinde Timotheum commendat, et amica exhortatione: deinde salutationibus epistolam claudit.

Quod ad collectam attinet in sanctos conferendam, quemadmodum Galatiae ecclesiis praecepi, sic vos quoque facite.

2. Primo quoque post sabbathum die vnusquisque vestrum apud se reponat, congerens quod commode poterit, ne tum demum quum venero, fiant collectae.

3. Vt autem advenero, quos per epistolas probaveritis, eos mittam, qui ferant beneficium vestrum Hierosolymam.

4. Quod si me etiam profi-

cisci fuerit operae pretium, mecum proficiscentur.

5. Veniam autem ad vos, postquam Macedoniam obiero: nam Macedoniam obiturus sum.

6. Apud vos autem forsitan commorabor, aut etiam hyemabo, vt vos me deducatis, quocunque proficiscar.

2Cor. 1, 15.

7. Nolo enim vos duntaxat obiter videre, quin me spero aliquandiu mansurum apud vos, si Dominus permiserit.

8. Morabor autem Ephesi vsque ad quinquagesimam.

9. Nam mihi ianua magna patet, et efficax, et multi sunt aduersarii.

10. Quod si venerit Timotheus, videte, vt sine metu sit apud vos: nam Domini opus agit: vt et ego.

11. Quamobrem nemo eum contemnat, sed eum bona cum pace dimittite, vt ad me veniat. Expecto enim eum cum fratribus.

12, Quod ad Apollo fratrem attinet, multum eum hortatus sum, vt ad vos cum fratribus veniret, sed prorsus non erat voluntas nunc eundi: verum veniet, quum erit ei commodum.

13. Vigilate, state in fide: este viri et constantes,

14. Omnia vestra cum caritate fiant.

15. Cohortor autem vos, fratres: scitis Stephanae et Fortunati familiam esse Achaiae primitias, et sese ad ministerium addixisse sanctis: *Rom. 16, 5.*

16. Vt vos quoque talibus, et omni adiuuanti laborantique pareatis. *Phil. 2, 29.*

1 Thess. 5, 12.

17. Gaudeo equidem aduentu Stephanae, et Fortunati, et Achaici, quod hi defectum vestri suppleuerunt.

18. Quippe qui et meum et vestrum animum recreauerint. Tales ergo recognoscite. *1 Thess. 5, 12.*

19. Salutant vos Asianae ecclesiae. Salutant vos multum per Dominum Aquila et Priscilla, vna cum suae domus ecclesia.

Rom. 16, 5.

20. Salutant vos fratres omnes. Salutate inter vos osculo sancto: *Rom. 16. 16.*

2Cor. 13, 12, 1 Thess. 5, 26.

1 Pet. 5, 14.

21. Salutatio mea Pauli manu. *Col. 4, 18. 2 Thess 3, 17.*

22. Si quis Dominum Iesum Christum non amat, esto detestabilis Maranatha.

23. Gratia

23. Gratia Domini Iesu Christi vobis adsit.

24. Meus amor in Christo Iesu vobis omnibus adsit, Amen.

Ad Corinthios prima scripta est Philippis, missa per Stephanum et Fortunatum, et Achaicum, et Timotheum.

* *

PAVLI APOSTOLI
EPISTOLA SECVNDA
AD CORINTHIOS.

CAP. I.

A laude afflictionum auspicatur. Exponens quid in Asia pertulerit, et quam dexter affulserit Deus. Addit nulla leuitate id factum esse, quod non venerit, vti fuerat pollicitus.

Paulus Iesu Christi Apostolus, per Dei voluntatem, et Timotheus frater, ecclesiae Dei, quae Corinthi est, nec non sanctis omnibus in tota Achaia degentibus,

2. Gratiam et pacem a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo. *Rom 1, 7. 1 Cor. 1, 3. Eph. 1, 2*

3. Collaudandus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, misericordiae pater, et omnis consolationis Deus, *Eph. 1, 3. 1 Pet. 1, 3.*

4. Qui nos consolatur in omni calamitate nostra, quo possimus eos, qui sunt in quacunque calamitate, consolari ea consolatione, qua confirmamur ipsi a Deo. *Infr. 7, 6.*

5. Quanto enim maioribus propter Christum malis afcimur, tanto per Christum maior est nostra consolatio. *Ps. 34, 20. et 94, 19. Act. 9, 4. Infr. 4, 10.*

6. Nam siue affliginmur, id fit pro vestra consolatione atque salute, quae agitur in tolerandis iisdem malis, quae nos quoque patimur, siue confirmamur, id fit pro vestra consolatione, et salute: *Inf. 4, 15. 17.*

7. Ac firmam de vobis spem habemus, scientes quemadmodum aduersorum participes estis, sic fore etiam consolationis. *2 Thess. 2, 13. Heb. 6, 9. 10.*

8. Nolumus enim vos ignorare, fratres, quanta afflictione, et quam omnino viribus nostris maiore pressi fuerimus in Asia, vsque adeo vt etiam de vita dubitaremus. *Act 19,23.etc. 1Cor 15,32.*

9. Verum ideo de nobis latam mortis sententiam sensimus, ne ipsi nobis confideremus, sed Deo mortuorum suscitatori, *Ier. 17,5.7.*

10. Qui nos a tanta morte et defenderit, et defendat, quem speramus etiam deinceps defensurum esse, *1 Cor. 15,31.*

11. Vobis quoque nos supplicatione adiuuantibus, vt a multis personis agantur ingentes Deo gratiae, ob collatum in nos beneficium vestra causa. *Rom. 15,30. Phil. 1,19. Philem. v. 22. Inf. 4,15.*

12. Nam haec nostra gloriatio est nostrae conscientiae testimonium: quod cum diuina simplicitate ac sinceritate, non cum humana sapientia, sed cum diuina gratia, versati sumus, quum in reliquo orbe, tum potissimum apud vos. *1Cor. 2,4.13.*

13. Non enim alia vobis scribimus, quam quae legitis, aut etiam recognoscitis: et, vt spero, ad extremum recognoscetis.

14. Quemadmodum nos aliquatenus recognouistis, quod nos sumus vestra gloriatio, sicut et vos nostra, ad diem Domini Iesu.

Inf. 5,12. Phil. 2,16. et 4,1.

15. Atque hac fiducia volebam prius ad vos venire, vt alterum beneficium acciperetis:

Rom. 1,11. 1 Cor. 16,5.

16. Et isthac in Macedoniam transire, rursumque ex Macedonia ad vos venire, et a vobis in Iudaeam deduci.

17. Hoc igitur deliberans, nunquid leuitate vsus sum? aut quae delibero, humano more delibero, vt sit apud me etiam, etiam: et non, non?

18. Fidelis est Deus, quod nostra ad vos oratio non fuit etiam et non.

Matth. 5,37. Iac. 5,12.

19. Nam Dei filius Iesus Christus, qui apud vos per nos praedicatus est, per me et Syluanum, et Timotheum, non fuit etiam et non, sed in eo fuit etiam.

20. Omnes enim Dei promissiones tales sunt, vt in eo sit etiam, et in eo sit ita, quae res Deo sit gloriae per nos.

21. Ac qui nos vobiscum confirmat in Christum, et qui

qui nos vnxit, Deus est:
Inf. 5,5. 1 Io. 2,20. 27.
22. Is qui nos consignauit, et Spiritus arrabonem nostris animis indidit.
Rom. 8,16. Inf. 5,5. Eph. 1,13. et 4,30. Apoc 2,17.
23. Ego vero animi mei testem appello Deum, me parcendi vobis causa, nondum Corinthum venisse. *Rom. 1,9. et 9.1. Inf. 11,31. Gal. 1,20.*
24. Non quod vobis fiduciam derogemus, sed consulimus vestro gaudio: nam fiducia statis.

CAP. II.

Excusans se quod non venerit, clam illos taxat, et communem Sympathiam ostendit, vt nequeat nisi ipsis hilaribus gaudere. Moecho quem Satanae tradi praeceperat, resipiscenti veniam dari obsecrat, et profectionis suae in Macedoniam meminit.

Sed hoc ego apud me decreui, non vos rursum visere cum dolore.
2. Nam si ego vos contristo, ecquis est, qui me oblectet, nisi is qui a me contristetur?
3. Atque id ipsum vobis ideo scripsi, ne si venissem, dolore afficerer ab eis, per quos gaudere debeo: persuasum habens de vobis omnibus, meum gaudium omnium esse vestrum. *Inf. 8, 22. et 12,21. Gal. 5,10.*
4. Nam multa cum animi angustia atque angore vobis scripsi, multis cum lachrymis, non quo doleretis: sed amorem vt cognosceretis, quo vos singulariter prosequimur.
5. Quod si quis contristauit, non me contristauit, nisi aliquatenus, ne vos omnes onerem. *1 Cor. 5, 1.*
6. Satis est illi ea castigatio plurium, *1 Cor 5,5.*
7. Vt contra potius condonetis, ac consolemini, ne forte immodico moerore conficiatur.
8. Quamobrem hortor vos, vt caritatem in eum exeratis,
9. Nam ideo scripsi, vt vestri periculum facerem, an sitis ad omnia morigeri.
10. Cui autem vos condonatis, ego quoque condono. Etenim ego si quid ei condonaui, cui condonaui, id feci propter vos in persona Christi.
11. Ne circumueniamur a satana; non enim eius conatus ignoramus.
12. Quum autem in Troadem ob Christi euangelium venissem, et esset mihi in

Domini negotio aperta ianua, *Act. 16, 8. 1 Cor. 16, 9.*

13. Nullam animi requietem habui, quod Titum fratrem meum non inuenissem. Itaque illis vale dicto, profectus sum in Macedoniam. *Inf. 7, 5.*

14. Deo vero gratia, qui semper facit, vt in Christi negotio triumphemus, eiusque cognitionis odorem per nos diuulgat omnibus in locis. *Col. 1, 27.*

15. Siquidem Christi suauis odor sumus Deo, in iis qui seruantur, et in iis qui pereunt: *1 Cor. 1, 18.*

16. Quorum his sumus mortalis odor ad mortem, illis vitalis odor ad vitam. Ad quae quisnam sit idoneus? *Luc. 2, 34. Infr. 3, 5. 6.*

17. Nec enim sumus vt multi, qui diuinam doctrinam cauponantur: sed vt ex sinceritate, sed vt ex Deo, in Dei conspectu, in Christi negotio loquimur. *Infr. 4, 2.*

CAP. III.

Dicit se satis habiturum commendationis, quamdiu permanserint in fide, se ministrum non literae, sed spiritus. Discrimen legis et euangelii exponit, quod illius claritas magis perstringat oculos quam illuminet, huius vero lux conspicuam Dei faciem exhibeat.

Ingredimur rursum nos ipsos commendare? an vero nihil egemus (vt quidam) commendatitiis vel ad vos, vel a vobis epistolis? *Infr. 5, 12.*

2. Epistola nostra vos estis, inscripta nostris animis, cognoscenda legendaque cunctis hominibus. *1 Cor. 9, 2. 3.*

3. Estque perspicuum vos esse Christi epistolam a nobis administratam, non atramento, sed viuentis Dei Spiritu descriptam, non in lapideis, sed in carneis animi tabulis. *Exod. 24, 12. et 34, 1.*

4. In ea autem apud Deum persuasione sumus per Christum:

5. Non quia per nos ipsos simus idonei, qui aliquid vt per nos ipsos vel cogitemus: sed quod idonei sumus, id a Deo est, *Sup. 2, 16. Phil. 2, 13.*

6. Qui nos idoneos reddidit noui foederis ministros, non literae, sed spiritus, nam litera perimit, at spiritus viuificat. *Ier. 31, 31. Rom. 2, 27. 29. et 7, 6.*

7. Quod si mortis ministerium in literis impressum in lapidi-

lapidibus, tamen tanti fuit ſplendoris, vt non poſſent Iſraelitae in Moſis vultum intueri, propter eius vultus ſplendorem periturum:

*Exod.*24,12.*et* 34,1. 29.*etc.* *Deut.* 10,1.

8. Nonne magis ſpiritus miniſterium erit cum ſplendore coniunctum?

9. Si enim damnationis miniſterium ſplendidum eſt, multo magis excellit ſplendore miniſterium iuſtitiae.

Rom. 1,17.*et* 3,21.

10. Etenim ne ſplendidum quidem fuit id, quod ſplendidum fuit, ſi cum ſuperante ſplendore conferatur.

11. Si enim quod perit, tamen cum ſplendore coniunctum eſt: multo magis quod manet, eſt cum ſplendore.

12. Habentes igitur huiusmodi ſpem, magna perſpicuitate vtimur: *Eph.*6,19.

13. Non vt Moſes vultui ſuo velamen obtendebat, ne Iſraelitae in rei periturae finem intuerentur, ſed mentes haberent caecas.

*Exod.*34,33.*etc.* *Rom.*10,4.

14. Nam ad hunc vsque diem idem velamen in veteris lectione foederis manet, neque detegitur id in Chriſto aboleri. *Eſ.*6, 10. *Ezech.*12,2. *Matth.*13,11.

15. Quin ad hodiernum vsque diem, dum legitur Moſes, velamine tecti ſunt eorum animi.

16. Quandocunque autem reuertitur ad Dominum, detrahitur velamen.

*Matth.*13,11. *Rom.*11,23.26. 1 *Cor.*2,10.

17. Dominus autem Spiritus eſt: vbi vero Domini Spiritus eſt, ibi eſt libertas.

*Io.*4,24.

18. Nos vero omnes detecta facie ſplendorem Domini ſpeculantes, in eandem transformamur imaginem, ſplendore perpetuando, tanquam a Domini Spiritu.

1 *Cor.*13,12. *Inf.*5,7.

CAP. IV.

Recenſet ſe adeo laboraſſe in praedicando euangelio, vt a ſatana excaecati ſint, qui illius ſplendorem non cernant, prolatum in teſtaceis vaſculis, tot aerumnis obnoxiis, itaque ſuo exemplo ad fortitudinem eos hortatur, ex contemtu praeſentis vitae.

Propterea habentes hanc adminiſtrationem (quae diuina eſt in nos clementia) non defetiſcimur: *1Cor.*7,25.

2. Quin turpi occultatione repudiata, non nos callide gerimus, neque diuinam doctrinam fallaciter, tracta-

mus, ſed veritatis declaratione nos ipſos apud omnem hominum conſcientiam in Dei conſpectu commendamus. *Rom.1,16. Sup. 2,17. et 5,11. et 6,4.*

3. Quod ſi tectum eſt noſtrum euangelium, tectum eſt pereuntibus: *1 Cor.1,18. 1 Theſſ. 2,10.*

4. Quorum videlicet infidentium mentes caecauit huius ſeculi Deus, ne colluſtret eos claritas glorioſi Chriſti euangelii, qui eſt imago Dei inaſpectabilis. *Eſ. 6,10. Matth. 11,27.*

5. Non enim nos ipſos praedicamus, ſed Chriſtum Ieſum Dominum: nos autem veſtros ſeruos per Ieſum. *2 Cor. 1,24.*

6. Nam Deus, qui lucem ex tenebris lucere iuſſit, is eſt, qui noſtris illuxit animis ad claritatem cognitionis gloriae Dei in Ieſu Chriſti perſona. *Gen. 1,3. 2 Pet. 1,29.*

7. Habemus autem theſaurum hunc in teſtaceis vaſis: vt tam excellens potentia ſit Dei, non ex nobis, *1 Cor. 2,5.*

8. Qui in omnibus premimur quidem, ſed non opprimimur: aeſtuamus, ſed non exaeſtuamus:

9. Vexamur, ſed non deſerimur: deiicimur, ſed non perimus. *Pſ. 37,24.*

10. Semper Domini Ieſu occiſionem in corpore circumferentes, vt etiam Ieſu vita in noſtro corpore repraeſentetur. *Rom. 8,17. Gal. 6,17. Phil. 3,10.*

11. Semper enim nos viuentes morti dedimur propter Ieſum: vt et vita Ieſu repraeſentetur in noſtra mortali carne. *Pſ. 44,23. Matth. 5,11. Rom. 8,36.*

12. Itaque in nobis mors, in vobis vita viget. *Inf. 13,9.*

13. Ac eodem fiduciae ſpiritu praediti, vt fert ſcriptum illud: credidi, ideoque locutus ſum: nos quoque credimus, ideoque loquimur, *Pſ. 115, (116.) 10.*

14. Scientes futurum eſſe, vt qui Dominum Ieſum ſuſcitauit, idem nos quoque per Ieſum ſuſcitet, ac vobiſcum ſiſtat. *Rom. 8,11. 1 Cor. 6,14.*

15. Omnia enim propter vos fiunt, vt tam largum beneficium per multorum gratiarum actionem redundet ad Dei gloriam. *Sup. 1,6. 11. Col. 1,24. 2 Tim. 2,10.*

16. Hanc ob cauſam non defetiſcimur, quin etiam ſi exterior noſter homo corrumpatur,

patur, at interior quidem renouatur in dies. *Rom.7,22. Eph.3,16. 1 Pet.3,4.*

17. Breuis enim leuisque nostra calamitas, incredibile dictu, quam sempiternam, quamque grauem nobis gloriam pariat, *Ps.30,6. Matth.5,12. Rom.8,18.*

18. Non spectantibus ea quae cernuntur, sed quae non cernuntur. Nam quae cernuntur, temporaria sunt: quae vero non cernuntur, sempiterna. *Rom.8,24.*

CAP. V.

Perstat in eodem argumento, de certa spe salutis, per fidem. Non vt se iactet, quum Deum et ipsius ecclesiam prae oculis habeat, et nihili aestimet omnia, praeter vitae nouitatem in Christo.

Scimus enim, si terrestris nostrae domus tabernaculum dissolutum fuerit, aedificium habituros esse nos a Deo, domum nullis manibus factam sempiternam in coelis: *Sup.4,7. 2 Pet.1,13.14.*

2. Etenim in hoc gemimus, domicilium nostrum coeleste superinduere cupientes,

3. Si modo induti, non nudi reperiemur. *Matth.22,11. Gal.3,27.*

4. Nam qui sumus in tabernaculo, gemimus onerati, quandoquidem nollemus exui, sed superindui, vt mortalitas conficiatur a vita.

5. Qui vero nos ad hoc ipsum fecit, Deus est, is qui nobis Spiritus arrabonem dedit. *Rom.8,16.*

6. Itaque semper confidimus: et quum sciamus, nos in corpore peregrinantes, a Domino peregrinos abesse, *1 Chron.29,15. Ps.39,13. et 119,19.*

7. (Nam in rei fiducia, non ipsa re versamur.)

8. Confidimus: et mallemus a corpore abesse, et apud Dominum adesse. *Phil.1,23.*

9. Proinde operam damus, vt siue adsumus, siue absumus, ei simus accepti.

10. Nam nobis omnibus comparendum est ante Christi tribunal, vt ferat quisque praemium eius quod in corpore fecerit, vel boni vel mali. *Matth.23,31. Ps.62,13.*

11. Scientes igitur Dominum esse metuendum, vtut hominibus persuadeamus, Deo quidem perspicui sumus: quanquam spero, nos etiam in vestris animis esse perspicuos. *Iob.31,23.*

12. Non enim rursum nos ipsos vobis commendamus, sed occasionem vobis damus de nobis gloriandi, vt muni-

ti

ti ſitis aduerſus eos, qui ſpecie, non animo gloriantur.

13. Nam ſiue inſanimus, Deo inſanimus: ſiue ſani ſumus, vobis ſumus.

14. Amor enim Chriſti tenet nos ita iudicantes: ſi vnus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes eſſe mortuos:

15. Ideoque pro omnibus eſſe mortuum, vt viui non iam ſibi ipſis viuant, ſed ei qui pro eis et mortuus eſt et reuixit. *Rom.5, 15. et 6, 11. 12. et 14, 7.*

16. Itaque nos deinceps neminem nouimus ſecundum carnem. Quod ſi Chriſtum ſecundum carnem cognouimus, at nunc iam non nouimus.

17. Proinde ſi quis chriſtianus, is noua res eſt. Vetera praeterierunt, ecce noua facta ſunt omnia. *Eſ. 43, 18. Rom. 8, 10.*

18. Omnia autem a Deo, qui nos ſibi reconciliauit per Ieſum Chriſtum, nobisque reconciliationis adminiſtrationem dedit. *Rom. 5, 10. Col. 1, 20.*

19. Quippe quum Deus eſſet in Chriſto, mundum ſibi reconcilians, eis non imputans ipſorum peccata, nobisque reconciliationis orationem mandauerit.

20. Itaque quum pro Chriſto legatione fungamur, vt Deo per nos adhortante, quaeſumus pro Chriſto, reconciliamini Deo,

21. Qui peccati ignarum pro nobis ſontem effecerit, vt in eo nos fieremus iuſti Dei. *Eſ. 53, 6. 9. 12. Rom. 5, 19. et 8, 3.*

CAP. VI.

Vt vitam Chriſto dignam viuant, hortatur, ne afflictionibus deiiciantur, nec gloria inſoleſcant: pollutiones fugiant, quum ſint viua viuentis Dei templa.

Nos vero ad hanc rem adiutores, hortamur vos, vt detis operam, ne Dei beneficium incaſſum acceperitis. *Heb. 12, 15.*

2. Dicit enim: te accepto tempore exaudiui, tibi die ſalutis ſubueni. Adeſt nunc tempus acceptum, adeſt nunc dies ſalutis. *Eſ. 49, 8.*

3. Nos nullam vsquam offenſionem afferimus, ne taxetur miniſterium:

4. Sed omnibus in rebus nos ipſos vt Dei miniſtri commendamus, in multa patientia, in calamitatibus, in rebus aduerſis, in anguſtiis, *1 Cor. 4, 1. Sup. 4, 2. et Inf. 12, 23.*

5. In

5. In plagis, in custodiis, in agitationibus, in laboribus,
Infr 11, 23.
6. In vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in scientia, in clementia, in benignitate, in Spiritu sancto, in caritate genuina,
7. In veritatis oratione, in Dei potentia, armis iustitiae dextris et sinistris,
Ephes. 6, 11. 13.
8. Per gloriam et dedecus, per maledicta et benedicta:
9. Quasi fallaces, et tamen veraces: quasi ignoti, et tamen noti: quasi morientes, quum tamen viuamus: quasi qui castigemur, neque tamen necemur:
Ps. 118, 18. Es. 26, 19.
10. Quasi dolentes, et tamen semper gaudentes: quasi pauperes, quum multos locupletemus: quasi nihil habentes, et tamen omnia tenentes.
11. Os nostrum ad vos apertum est, Corinthii: animus noster largus est.
12. Si vos estis angusti, non erga nos estis angusti, sed erga hominem cui estis intimi.
Inf. 7, 2. 3.
13. Ego vero vt a filiis vicem reposco, largi estote vos quoque:
14. Ne este infidentium socii iugales. Quod est enim iustitiae cum improbitate consortium? quae luci communitas cum tenebris?
Deut. 7, 2. 1 Sam. 5, 1. 2. 1 Reg. 18, 21.
15. Quae Christo cum Beliale concordia? aut quod fidenti cum infidente commercium?
16. Quae Dei templo cum deastris conuenientia? Vos enim viuentis DEI templum estis, quemadmodum dixit Deus: habitabo ac versabor apud eos, eroque eorum Deus, et ipsi mihi populus erunt. *Leu. 26, 12. Ezech. 37. 26.*
17. Quapropter exite ex medio eorum, ac separamini, inquit Dominus: neue impurum tangite: et ego vos accipiam, *Es. 52, 11. Apoc. 18, 4.*
18. Vobisque pater ero, et vos mihi eritis filii ac filiae, inquit Dominus omnipotens. *Ier. 31, 1. 9, 23.*

CAP. VII.

Ne nimium teneros animos vrgendo prosternat, probabile reddit, quod omnia dixerit ex ingenti erga illos dilectione, itaque sibi non displicere quod moerore eos affecerit, et adduxerit ad poenitentiam non poenitendam.

Haec igitur habentes promissa, carissimi, purgemus

mus nos ipſos ab omni et corporis et animi labe, ſanctimonia perfungentes cum Dei metu. *1 Tim. 4, 8. 1 Io. 3, 3.*

2. Admittite nos: nemini iniuriam fecimus, neminem corrupimus, neminem circumſcripſimus. *Act. 20, 32. Infr. 12, 17.*

3. Non equidem veſtri damnandi cauſa dico, quippe qui ante dixerim, vos in noſtris animis eſſe ad ſimul vel moriendum, vel viuendum.

4. Multa mihi apud vos loquendi libertas eſt: multa mihi de vobis gloriatio: plenus ſum conſolationis: circumfluo laetitia in omni calamitate noſtra.

5. Etenim quum veniſſemus in Macedoniam, nec vllam quietem haberet noſtra perſona, ſed in omnibus premeremur, extrinſecus praeliis, intrinſecus timoribus: *Deut. 32, 25. Act. 16, 19. 23.*

6. Tamen humilium conſolator Deus nos aduentu Titi conſolatus eſt. *Sup. 1, 4.*

7. Neque ſolum eius aduentu, ſed etiam ſolatio, quo de vobis affectus eſt, exponens nobis veſtrum noſtri deſiderium, complorationem atque ſtudium, ita vt magis laetatus ſim:

8. Adeo vt etamſi vos per epiſtolam dolore affecerim, non me poeniteat, etiamſi poenituiſſet. Video enim, ſi epiſtola illa, breuem quidem, ſed tamen dolorem vobis fecit, *Supr. 2, 4.*

9. Non vos doluiſſe ſolum, (ſed id quod gaudeo) ad vitae correctionem doluiſſe. Doluiſtis enim ſecundum Deum, ita vt nullo per nos incommodo ſitis affecti.

10. Diuinus enim dolor, vitae correctionem ad nunquam poenitendam ſalutem efficit. Ad mundanus dolor mortem parit. *2. Sam. 12, 13. Matth. 26, 75 Luc. 18, 13 1 Pet. 2, 19.*

11. Ecce enim vel hoc ipſum, quod ſecundum Deum doluiſtis, quantum vobis peperit diligentiam? Imo defenſionem? Imo indignationem? Imo metum? Imo deſiderium? Imo ſtudium? Imo vindictam? Quibus omnibus veſtram in eo facinore innocentiam probaſtis.

12. Itaque ſi vobis ſcripſi, id non eius, qui fecit, nec eius qui paſſus eſt iniuriam, cauſa factum eſt: ſed vt veſtrum noſtri ſtudium apud vos pateſieret, in Dei conſpectu.

13. Propterea orto a vobis ſolatio confirmati ſumus: ſed

ſed longe maximam cepimus ex Titi laetitia voluptatem, quod eius animus a vobis omnibus recreatus ſit.

14. Nam ſi quid apud eum de vobis gloriatus eram, non me puduit: quin vt omnia vere vobis elocuti ſumus, ſic noſtra de vobis apud Titum gloriatio vera fuit.

15. Atque ipſe vos ſingulari caritate proſequitur, recolens veſtram omnium obedientiam, vt ſe cum metu ac tremore acceperitis.

16. Gaudeo poſſe me omnibus in rebus vobis confidere. *Phil. 2, 12. 2 Theſſ. 3, 4.*

CAP. VIII.

Macedonum, atque adeo ipſius Chriſti exemplo, vt liberales ſint in ſanctos, hortatur: Titum, et alium fratrem hac de cauſa ad ipſos profectos dicit.

Certiores autem vos facimus fratres, de Dei beneficio in eccleſiis Macedoniae collato, *Rom. 15, 25. Gal. 2, 10.*

2. Quod in tanta, qua explorati ſunt calamitate, eorum ſingularis alacritas, penitiſimaque paupertas tantum effecit, vt appareret eorum opulenta ſimplicitas:

3. Qui pro viribus (hoc teſtor) atque etiam ſupra vires vltro,

4. Nos multis cum precibus orauerint, vt beneficium et commune in ſanctos officium reciperemus. *Act. 11, 29.*

5. Neque id quemadmodum ſperaueramus: quin ſeipſos addixerunt, primum Domino, deinde nobis Dei voluntate,

6. Vt nos Titum hortati ſimus, quo ille, quemadmodum iam coepit, ſic abſoluat hoc etiam erga vos beneficium:

7. Vtque quemadmodum in rebus omnibus excellitis, fide et oratione, et ſcientia, et omni ſtudio, et iſto erga nos amore, ſic in hoc quoque beneficio excellatis. *1 Cor. 1, 5.*

8. Non per praeceptum dico: ſed vt per aliorum ſtudium veſtrae quoque caritatis germanitatem explorem.

9. Cognoſcitis enim Domini noſtri Ieſu Chriſti beneficium, qui propter vos pauper fuerit, quum diues eſſet, vt vos eius paupertate ditaremini. *Luc. 9, 58.*

10. Atque in hoc conſilium do: hoc enim e re veſtra eſt, qui iam ab anno ſuperiore non ſolum facere, ſed etiam velle coeperitis. *1 Cor. 7, 7. 25. Prou. 19, 17.*

11. Nunc igitur etiam rei confectionem abſoluite: vt quomodo

quomodo voluntatis est alacritas, ita sit etiam ex facultate perfectio

12. Nam si iam adest alacritas, prout habet quis, ita acceptus est, non prout non habet. *Prou. 3, 28. Marc. 12, 43.*

13. Non enim aliis laxitatem, vobis angustiam esse oportet:

14. Sed ex aequalitate, ad praesens tempus, abundantia vestra illorum egestati subueniri: vt illorum abundantia vestram vicissim egestatem suppleat, quo fiat aequalitas.

15. Quemadmodum scriptum extat: neque qui plus collegerat, plus habebat, neque qui minus collegerat, minus habebat.

Exod. 16, 18.

16. Est autem Deo gratia, qui idem vestri studium iniecerit in animum Titi:

17. Qui adhortationem ita admiserit, vt diligentior sua sponte profectus sit ad vos.

18. Misimus autem vna cum eo fratrem, qui praeterquam quod in re euangelica per omnes laudatur ecclesias,

19. Etiam ecclesiarum suffragio creatus est nostri socius itineris, in hoc beneficio a nobis administrando, ad Domini gloriam, alacritatemque vestram:

20. Hoc cauentes, ne quis nos in hac a nobis administranda liberalitate carpat;

21. Prospicientes, vt non solum in Domini, verum etiam in hominum conspectu honeste se res habeat.

Rom 12, 27. Phil. 4, 8. 1 Pet. 2, 12.

22. Misimus autem vna cum eis fratrem nostrum, quem saepe multis in rebus diligentem experti sumus, tum nunc longe diligentiorem: tanta est de vobis confidentia.

23. Quod siue Titus spectetur, socius meus est, et ad vos collega: siue fratres nostri, apostoli sunt ecclesiarum, gloria Christi.

24. Quapropter et amoris vestri, et nostrae de vobis gloriationis specimen datote erga eos, et in ecclesiarum conspectu.

CAP. IX.

Cur de eorum voluntate bene sentiens, illis tamen adhortandis sedulo incumbat, rationem adducit, et sementi eleemosynas comparat, quam Deus rependit magno foenore.

Nam de officio erga sanctos, ad vos scribere mihi superuacaneum est.

Act. 11, 29. Rom. 15, 26.

2. Noui

2. Noui enim alacritatem vestram, de qua vestro nomine glorior apud Macedones, Achaiam ab anno superiore paratam esse: quae vestri aemulatio plerosque excitauit.

3. Ideo autem fratres misi, ne nostra de vobis gloriatio vana sit in hac parte: vt (quemadmodum dicebam) sitis parati:

4. Ne si mecum venerint Macedones, et vos offenderint imparatos, pudeat nos (ne dicamus vos) in hoc gloriationis argumento.

5. Itaque necessarium putaui, fratres hortari, vt ad vos praeirent, et iam diuulgatam vestram liberalitatem ita praepararent, vt parata foret: sic tamen vt liberalitas, non vt profusio.

6. Caeterum et qui parce seret, parce etiam metet: et qui large seret, large etiam metet: *Prou. 11, 24. et 22, 9. Gal. 6, 8.*

7. Prout quisque animo destinauit, non aegre aut inuitus: hilarem enim datorem amat Deus. *Exod. 25, 2. et 35, 5. Eccl 35, 11 Rom 12, 8.*

8. Potest autem Deus adeo vos omni beneficio cumulare, vt omnibus in rebus omnino quod satis sit habentes, abundetis ad omnia recte facta:

9. Quemadmodum scriptum extat: quum dispergat et pauperibus largiatur, eius liberalitas manet aeterna. *Ps. 112, 9.*

10. Qui vero serenti et semen et panem ad victum suppeditat, is vobis semen suppeditet, multiplicetque, ac vestrae liberalitatis prouentus sic augeat, *Es. 55, 10*

11. Vt omnibus summa cum simplicitate circumfluatis, quae efficiat per nos, vt agantur gratiae deo. *Sup 1, 11. et 4, 15.*

12. Si quidem huius muneris officium huiusmodi est, vt non solum sanctorum egestates suppleat, verum insuper hoc tam probando officio in causa sit, vt multi Deo gratias agant,

13. Deum collaudantes tum ob vestram, qui in Christi euangelium concordes sitis, obedientiam, et simplicem in eos inque omnes largitatem:

14. Tum ob eorum vota de vobis, qui propter singularem Dei in vos fauorem, vestri sint cupidi.

15. Gratia Deo, de eius dono ineffabili.

CAP.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0399-3 DFG

CAP. X.

Qua fiducia, quibus, armis, qua vindicta sit instructus aduersus improborum calumnias ostendit, seque praesentem non minus virtutis habere in operibus quam absens grauitatis in verbis.

Ille ego Paulus vos exhortor per Christi lenitatem ac mansuetudinem, qui praesens quidem apud vos humilis, absens vero sum in vos confidens.

2. Rogo autem, vt detis operam, ne mihi praesenti sit audendum confidentia, qua audere cogito in quosdam, qui nos perinde habent, ac si secundum carnem gradiamur.

3. Nam, in carne gradientes, non secundum carnem militamus.

4. Arma enim militiae nostrae non carnalia sunt, sed divinipotentia, ad munitionum demolitionem:

Ier. 1, 10. Eph. 6, 13.

5. Quibus armis cogitationes deturbamus, et omnem sublimitatem elatam contra Dei cognitionem, omnemque mentem ad obediendum Christo cogimus:

6. Et omnem vlcisci contumaciam sumus parati, quum completa fuerit vestra obedientia.

7. Rerum speciem spectatis? si quis sibi persuasit se esse Christi: hoc rursum per sese cogitet, vt ipse Christi est, sic nos quoque esse Christi. *1 Cor. 14. 37. 1 Io. 4, 6.*

8. Etsi enim paulo amplius de potestate nostra glorier, quam nobis Dominus ad vos instruendos, non destruendos dedit, non me pudebit.

1 Cor. 12, 6. et 13, 10.

9 Ne videar vos per epistolas terrere conari,

10. Quod epistolae quidem (inquit) graues fortesque sunt, at corporis praesentia imbecilla, oratioque abiecta est.

11. Hoc cogitet ille, quales oratione per epistolas sumus absentes, tales re etiam praesentes esse.

12. Nec enim audemus comparare aut conferre nos cum quibusdam, qui sese commendant illi quidem, sed ipsos se in seipsis metiri, seque sibi comparare non intelligunt.

Sup. 3, 1. et 5, 12.

13. Nos vero non immodice gloriabimur, sed ex modo regulae, quem Deus nobis eum tribuit, vt etiam ad vos vsque pertingamus.

mus. *1 Cor. 12, 11. Inf. 11, 18. et 12, 5. 6. Eph. 4, 7,*

14. Non enim quasi ad vos non pertingamus, nos nimis extendimus: nam ad vos etiam peruenimus euangelio Christi, non supra modum gloriantes in alienis laboribus:

15. Spem habentes fore, vt crescente in vobis vestra fide, vsque adeo amplificemur ex nostra norma, *Rom. 15, 20.*

16. Vt vltra vestros fines doceamus euangelium: non aliena norma, de eis quae sunt in promtu gloriando.

17. Qui vero gloriatur, in Domino glorietur. *Es 65, 16. Ier. 9, 23. 24. 1 Cor. 1, 31.*

18. Non enim qui seipsum commendat, probandus est; sed quem Dominus commendat. *Prou. 27, 2. Rom. 2, 29.*

CAP. XI.

Ingenti se erga Corinthios amore cogi testatur, vt laudes depraedicet. Gratuitam illis suam operam impendisse, ne qua in re superiores essent pseudapostoli: quos longo antecellere recenset in iis, quae verae sunt laudis.

Vtinam paululum aliquid meae stultitiae ferretis, et vero ferte me. *2 Cor. 5, 13. et 11, 16. et 12, 6.*

2. Vobis enim obtrecto diuina obtrectatione, quippe quos vni viro desponderim, virginem castam Christo tradendam. *Leu. 21, 13.*

3. Sed vereor ne forte, vt serpens Euam sua astutia decepit, sic vestrae mentes a simplicitate, quae esse debet in Christianis corruptae deflectant. *Gen 3, 4. Io. 8, 44.*

4. Quod si venerit, qui alium Iesum praedicaret, quam quem nos praedicauimus, aut si alium spiritum acciperetis, quam quem accepistis, aut aliud euangelium, quam quod admisistis, recte illum ferretis. *Gal. 1, 8.*

5. Ego vero me existimo nihilo inferiorem fuisse vel summis apostolis, *1 Cor. 15, 10. Gal. 2, 6.*

6. Quod si oratione imperitus sum, at non scientia: quin in omnibus omnino apud vos rebus patuimus. *1 Cor. 1, 17. et 2, 1. 13. Eph. 3, 4.*

7. An peccatum admisi meipsum demittens, vt vos extolleremini, quod vos gratis diuinum euangelium docui. *1 Cor. 9, 6. 12.*

8. Alias ecclesias diripui, accipiendo ad vobis inseruiendum stipendio. *Act. 20, 33. 2 Cor. 12, 13.*

9. Et praesens apud vos, et egens, neminem exuxi. Nam ege-

egestati meae subuenere fratres, qui ex Macedonia venerant: itaque omnibus in rebus, ne vobis oneri essem, et caui, et cauebo. *Infr. 12,23.*

10. Hoc per Christum vere confirmo, non me commissurum esse, vt hac gloriatione excludar in Achaiae tractibus. *Rom. 9,1. 1Cor. 9,15.*

11. Quamobrem? An quia non amo vos? Scit Deus.

12. Ac quod facio, facturusque sum, id facio, vt occasionem iis adimam qui occasionem captant, quo sibi, in quo glorientur, suppetat, quemadmodum et nobis.

13. Sunt enim istiusmodi falsi apostoli, fallaces operarii, qui in Christi apostolos transformantur.

14. Nec mirum, cum ipse satanas transformetur in lucis angelum.

15. Itaque non magnum est, si eius quoque ministri sic transfigurantur, vt iustitiae ministri esse videantur: quos quidem dignus eorum factis exitus manet. *Phil. 3,9.*

16. Iterum dicam: nemo me dementem esse putet: sin aliquis putat, vel vt dementem admittite me, vt ego quoque paululum me iactem.

2Cor. 12, 6.

17. Quod dico, non vt Domino dignum est dico, sed vt per dementiam in hac gloriationis materia.

18. Quandoquidem multi humano more se iactant, ego quoque me iactabo *Sup. 10, 13. et inf. 12, 5. 6. Phil. 3, 2.4.*

19. Quoniam vos libenter dementes fertis ipsi prudentes.

20. Fertis enim, si quis vobis seruiliter abutitur, si quis vos exest, si quis dona accipit, si quis sese effert, si quis vos in os caedit.

21. Indecore dicam: quasi vero nos nequeamus. Quin si quid est in quo quisquam audeat (insipienter dicam) ausim et ego.

Supr 10, 10. Phil. 3, 3.4.5.7.

22. Hebraei sunt, et ego: Israelitae sunt, et ego: Abrahami progenies sunt, et ego.

Act. 22, 3. Rom. 11, 2.

23. Christi ministri sunt (desipiens dicam) ego magis: in laboribus amplius: in plagis plus: in custodiis amplius: in mortibus saepenumero. *Act. 9, 16. et 21, 11. 1 Cor. 15, 10 31.*

24. A Iudaeis quinquies vndequadragenis plagis affectus sum: *Deut. 25, 3.*

25. Ter verberatus, semel lapidatus, ter naufragium feci: noctem et diem in profundo

fundo egi: *Act. 14, 19. et 16, 22. et 27, 41.*

26. Saepe versatus in itineribus, in periculis fluminum, periculis latronum, periculis a meis ciuibus, periculis ab extraneis, periculis in vrbe, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus:

27. In labore et fatigatione, in vigiliis saepenumero, in fame, et siti, in ieiuniis frequenter, in frigore et nuditate:

28. Praeter caetera, quae me quotidiana distinent, videlicet omnium ecclesiarum cura. *Act. 20, 18. etc.*

29. Quis aeger est, quin ego sim aeger? quis offenditur, quin ego vrar? *1 Cor. 8, 13. et 9, 22.*

30. Si gloriandum est, de imbecillitate mea gloriabor. *Inf. 12, 5.*

31. Scit Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui est collaudandus in sempiternum, me non mentiri. *Rom. 1, 9. et 9, 1. Gal. 1, 20. Phil. 1, 8.*

32. Damasci praefectus regis Aretae, Damascenorum vrbem custodiebat, capere me volens. *Act. 9, 24.*

33. Itaque per fenestram in calatho demissus sum per murum, atque ita eius manus effugi.

CAP. XII.

Inuitus recenset reuelationes diuinitus sibi factas, ob quas quum vere gloriari possit, non velit infirmitatum suarum conscius; sed hanc sibi necessitatem ineptiendi ipsos iniicere, dum se addicunt ambitiosis hominibus, per quos a Christo alienantur.

Gloriari sane mihi non expedit: veniam enim ad visiones et Domini patefactiones.

2. Noui hominem Christianum ante annos quatuordecim (an in corpore, an extra corpus, nescio, scit Deus) hunc, inquam, raptum ad tertium vsque coelum. *Act. 9, 3. et 22, 17. 1 Cor. 15, 8.*

3. Et scio, eum hominem (an in corpore, an extra corpus, nescio, scit Deus.)

4. Raptum esse in paradisum, et audiuisse arcana verba, quae homini eloqui nefas.

5. De huiusmodi homine gloriabor: de me vero non gloriabor, nisi in meis infirmitatibus. *Sup. 11, 30.*

6. Quod si vellem gloriari, non essem quidem amens, vtpote qui verum dicerem. Sed parco, ne quis de me existimet,

istimet, supra quam esse me videt, aut ex me audit aliquid.

Sup. 10, 8. *et* 11, 16.

7. Ac ne ob patefactionum praestantiam me nimis efferam, appositus est mihi stimulus carni, angelus satanae, qui me tundat, ne nimis efferar. *Iob.* 2, 16.

8. De eo ter Dominum orauí, vt is a me facesseret:

9. Sed ille mihi sic dixit: satis est tibi meus fauor. Nam mea fortitudo in imbecillitate perficitur. Itaque multo libentissime gloriabor in meis debilitatibus, vt habitet in me fortitudo Christi.

10. Proinde mihi placeo in debilitatibus, in contumeliis, in rebus aduersis, in vexationibus, in angustiis pro Christo. Dum enim debilis sum, tum fortis sum.

11. Amens fui, qui gloriatus sum: vos me coegistis: quum deberem ego a vobis commendari. Nihilo enim inferior fui vel summis apostolis, tametsi nihil sum.

Sup. 4, 9. *et infr.* 15, 8. 9. 10.

Sup. 11, 1. 5.

12. Specimina quidem apostoli edita sunt apud vos, in summa patientia, in prodigiis et miraculis, ac portentis. 1 *Cor.* 9, 2. *Supr.* 4, 2. *et* 6, 4. *et* 11, 6.

13. Quid enim est in quo superati sitis a caeteris ecclesiis, nisi quod ego vos non exsuxi? Condonate mihi hanc iniuriam. 1 *Cor.* 9, 12. *Sup.* 11, 9.

14. Iam tertium paratus sum visere vos, neque tamen vos exsugam. Non enim vestra, sed vos expeto. Nec enim debent liberi parentibus congerere, sed parentes liberis. *Act.* 20, 33. *Inf.* 12, 1.

15. Ego vero libentissime et insumam, et insumar pro vestris animis, quamuis vos maiorem in modum amans, minus redamer.

Sup. 1, 6. *et* 6, 12. 13. *Col.* 1, 24.

16. Sed esto, ego vos non grauaui; sed vafer, credo, dolo vos cepi.

17. Num quis est eorum, quos ad vos misi, per quem vos circumuenerim?

Sup. 7, 2.

18. Hortatus sum Titum, et vna legaui fratrem: nunquid vos circumuenit Titus? Nonne eodem animo, nonne iisdem vestigiis ingressi sumus?

Sup. 8, 6. 16. 18, 22.

19. An rursum putatis, vobis excusare nos? In Dei conspectu per Christum loquimur, et omnia, o carissimi, pro

pro vestra vtilitate facimus.
Sup. 5, 12.

20. Vereor enim, ne forte, quum venero, et ego vos non quales vellem inueniam, et ipse vobis qualem non velletis, inueniar: ne forte sint lites, aemulationes, irae, iurgia, male dicta, susurri, rumores, inconstantiae: 1 *Cor.* 4, 21.
Supr. 10, 2. *et infr.* 13, 2. 10.

21. Ne rursus ad vos vbi venero, affligat me Deus meus, multosque deplorem, qui ante peccauerint, nec ab ea, cui operam dederint, turpitudine, stupro et libidine destiterint.

CAP. XIII.

Tertio aduenienS, seueriorem vindictam illis denuntiat, qui reipsa experti sunt virtutem Christi in suo apostolatu. Optat tandem, vt resipiscant, et fausta illis precatur.

Iam tertio venturus sum ad vos: ex duorum triumue testium ore decernetur de omni re.
Num. 35, 30. *Deut.* 17, 16. *et* 19, 15. *Matth.* 18, 16. *Io.* 8, 17. *Sup.* 12, 14. *Heb.* 10, 28.

2. Et praedixi, et praedico, ac sicuti dum iterum aderam, nunc absens scribo, iis qui ante peccauerint, caeterisque omnibus, me, si rursum venero, non esse parsurum. *Supr.* 12, 21,

3. Quandoquidem experimentum petitis loquentis in me Christi: qui erga vos debilis non est, sed pollet in vobis. *Matth.* 10, 20.

4. Nam si per debilitatem crucifixus est, at viuit per Dei potentiam. Etenim nos quoque debiles in eo sumus: sed viuemus cum eo per Dei in vos potentiam.
Phil. 2, 7. 8. 1 *Pet.* 3, 18.

5. Vos ipsos pertentate, an sitis fide praediti: vos ipsos explorate? annon vos ipsos eos agnoscitis, in quibus sit Iesus Christus, nisi forte reiectanei estis. *Sup.* 11, 28.

6. Spero equidem futurum, vt nos non esse reiectaneos intelligatis.

7. Faxit Deus, vt nihil mali faciatis; non vt nos accepti esse videamur, sed vt vobis recte facientibus nos reiectanei esse videamur.
Sup. 6, 9.

8. Nec enim quicquam possumus contra veritatem, sed pro veritate.

9. Gaudemus enim, quum et nos debiles, et vos fortes estis. Hoc equidem optamus, vos esse bene comparatos.
Sup. 11, 30. *et* 12, 5. 9. 10.

10. Propterea haec absens

ſcribo, ne praeſenti mihi ſeuere ſit vtendum poteſtate, quam mihi Dominus ad iuuandum, non ad officiendum dedit. *1Cor. 4, 21. Supr. 2, 3. et 10, 2. 8. et 12, 20. 21.*

11. Caeterum, fratres, gaudete, comparate vos, confirmamini, idem ſentite, pacem agite, et Deus amoris atque pacis vobis aderit.

Rom. 12, 16. 18. et 15, 5. 1Cor. 1, 10. Phil. 2, 2. et 3, 15. 16.

12. Salutate inter vos oſculo ſancto. Salutant vos ſancti omnes.

Rom. 16, 16. 1Cor. 16, 20. 1Theſſ. 5, 26.

13 Domini Ieſu Chriſti fauor et Dei amor, et ſancti Spiritus communio vobis adſit omnibus, Amen.

Ad Corinthios ſecunda ſcripta eſt Philippis Macedoniae, miſſa per Titum et Lucam.

* *

PAVLI APOSTOLI EPISTOLA AD GALATAS.

CAP. I.

Poſt inſcriptionem ſubiungit obiurgationem, Galatas accuſans defectionis, a ſuo euangelio, quod a Deo accepit, antequam cum vllo apoſtolorum contuliſſet.

Paulus apoſtolus, non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum et Deum patrem, qui eum excitauit ex mortuis,

Inf. v. 11. 12. Tit. 1, 3. Act. 2, 24. 32. et 3, 15. et 4, 10. et 13, 30. 34. et 17, 31. Rom. 4, 24. et 8, 11. 1Cor. 6, 14. et 15, 15

2. Et mei comites omnes fratres, eccleſiis Galatiae,

3. Gratiam et pacem a Deo patre, et Domino noſtro Ieſu Chriſto, *Rom. 1, 7. 1Cor. 1, 3. Eph. 1, 2. 1 Pet. 1, 2.*

4. Qui ſeipſum pro noſtris peccatis dedit, vt nos eriperet ex inſtante ſeculo malo: de voluntate Dei patrisque noſtri, *Matth. 20, 28. Inf. 2, 20.*

5. Cui gloria in omnem perennitatem, Amen.

6. Miror vos tam cito ab eo, qui vos in Chriſti beneficio vocauit, traduci ad aliud euangelium:

7. Quan-

7. Quanquam nullum est aliud, nisi quod sunt quidam, qui vos turbant, et Christi euangelium peruertere volunt. *Act* 15, 1. 2 *Cor*. 11, 4. *Inf*. 5, 15.

8. Verum etiam si nos, aut coelestis angelus vos diuersum doceat ab eo, quod vos docuimus, esto detestabilis. 1 *Cor*. 16. 22. 2 *Cor*. 11, 14.

9. Vt iam diximus, nunc iterum dicam: si quis vos diuersum docet ab eo, quod accepistis, esto detestabilis. *Deut* 4, 2. *et* 12, 32. *Prou*. 30 6. *Apoc*. 22, 18.

10. Nam vtrum tandem homines persuadeo, an Deum? num hominibus placere conor? nam si iam hominibus placerem, Christi seruus non essem. 1 *Thess*. 2, 4, *Iac*. 4, 4.

11. Hoc autem vobis declaro, fratres, traditum a me euangelium non esse humanum. 1 *Cor*. 15, 1. 3.

12. Nec enim ego id ab homine accepi, aut didici, sed patefaciente Iesu Christo. *Act*. 9, 1. *Eph*. 3, 3.

13. Audiuistis enim, quomode aliquando versatus sim in Iudaismo: quam immodice diuinam infestarem ac depopularer ecclesiam, *Act*. 8, 3. *et* 9, 1. *et* 22, 4. *et* 26, 9.

14. Et meae nationis aequales meos in Iudaismi profectu longe superarem, mearum patriarum institutionum facile studiosissimus.

15. Sed simul ac Deo (qui me a matris vtero destinauit, et pro suo fauore vocauit.) *Act*. 9, 15. *et* 13, 3. *Rom*. 1, 1.

16. Suum filium in me patefacere visum est, vt eum per gentes publicarem, non equidem cum carne et sanguine contuli. *Matth*. 16, 17. 1 *Cor*. 4, 5. *Inf*. 2, 8.

17. Neque Hierosolymam ascendi ad apostolos priores me: sed Arabiam petii, et rursus Damascum reverti.

18. Deinde post annos tres Hierosolymam ascendi, visendi Petri gratia, apud quem etiam mansi dies quindecim. *Act*. 9, 26.

19. Apostolorum quidem alium nullum vidi nisi Iacobum, Domini fratrem. *Marc* 6, 3.

20. Ac quae vobis scribo, testor Deum, me non mentiri. *Rom* 1, 9. *et* 9, 1. 2 *Cor*. 1, 23. *et* 11, 31. 1 *Thes*. 2, 5. 1 *Tim*. 5, 21.

21. Postea veni in Syriae Ciliciaeque tractus.

22. Eram autem ignotus facie Christianis Iudaeae ecclesiis.

23. Tantum audiuerant, eum, a quo aliquando infestabantur,

bantur, nunc fidem, quam aliquando populatus esset, docere,

24. Deoque in me gratias agebant.

CAP. II.

Nihil a suo euangelio diuersum sensisse apostolos, in circumcisi Titi exemplo ostendit, et quod asseruerit illud aduersus Petri simulationem. Inde transitum facit ad causae tractationem gratuito nos iustificari per Christum.

Deinde post annos quatuordecim rursus ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumto etiam Tito.

Act. 15, 2.

2. Ascendi autem diuino instinctu, et ad illos euangelium retuli, quod apud extraneas gentes publicarem, praesertim ad illustres, ne forte in cassum vel currerem vel cucurrissem. *Act. 19, 21.*

3. Quin neque Titus meus comes, quum Graecus esset, circumcidi coactus est.

Act. 16, 3. 1 Cor. 9, 21.

4. Idque propter emissarios falsos fratres, qui sese insinuauerant ad speculandum, quam haberemus in Christo Iesu libertatem, quo nos seruituti subiicerent:

Act. 15, 24.

5. Quibus ne ad horam quidem parendo cessimus, vt euangelii veritas apud vos permaneret.

6. Quod ad eos attinet, qui videntur esse aliquid, quales tandem essent, mea nihil refert: personae hominis rationem Deus non habet. Mihi quidem illustres nihil contulerunt. *Deut. 10, 17. 2 Par. 19, 7. Iob. 34, 19. Sap. 6, 8. Eccl. 35, 16. Act. 10, 34. Rom. 2, 11. Eph 6, 9.*

7. Contraque, videntes mihi creditum esse praeputii euangelium, quemadmodum Petro circumcisionis:

Act. 13, 46. Rom. 11, 13. 1 Tim. 2, 7. 2 Tim. 1, 11.

8. (Nam qui in Petro id egit, vt circumcisorum esset apostolus, idem in me quoque id egit, vt essem alienigenarum) *Act. 9, 15. et 13, 2. et 22, 21.*

9. Cognoscentes, inquam, collatum in me beneficium, Iacobus et Cephas, et Ioannes, qui columnae esse videbantur, dexteras mihi et Barnabae dederunt societatis, vt nos alienigenas, ipsi circumcisos instituerent,

10. Dummodo pauperum memores essemus: id quod equidem facere studui.

Act. 11, 30. et 24, 17. Rom. 15, 25. 1 Cor. 16, 1.

11. Quum

11. Quum venisset autem Petrus Antiochiam, ego ei in os restiti, quoniam reprehendendus erat.

12. Quum enim, antequam venissent a Iacobo quidam, cum alienigenis epularetur, postquam illi aduenerunt, inhibuit, seque subduxit, circumcisos veritus.

13. Itaque vna cum eo simularunt etiam reliqui Iudaei, adeo vt Barnabas quoque ad eorum simulationem adduceretur.

14. Ego vero, qui viderem eos non recte se ad euangelii veritatem gerere, dixi Petro coram omnibus: si tu Iudaeus alienigenarum more viuis, non Iudaeorum, cur alienigenas iudaizare cogis? *Act. 10, 28.*

15. Nos natura Iudaei, non ex alienigenis sontes, *Act 15, 10. 11. Eph. 2, 12.*

16. Scientes hominem non legis operibus iustum fieri, sed fiducia in Iesu Christo collocanda, nos quoque, inquam, fidem adhibuimus Christo Iesu, vt iusti fieremus Christi fiducia, non legis operibus: quoniam legis operibus mortalium nemo iustus fiet. *Ps. 143, 2. Act. 13, 38. Rom. 1, 17. et 8, 3. Inf. 3, 11. Heb. 7, 18. 19.*

17. Quod si studentes per Christum iusti fieri, reperimur tamen ipsi quoque sontes, ergo Christus peccati minister est? absit. *Rom. 3, 19. 20. et 5, 1. 1 Io. 3, 8. 9.*

18. Atqui si quae aboleui, eadem redintegro, sontem me praebeo.

19. Ego enim per legem legi mortuus sum, vt Deo viuerem: *Rom. 6, 11. 14. et 7, 4. 6. et 8, 2. et 14, 7. etc.*

20. Crucifixus sum cum Christo: viuo autem, non iam ego, sed viuit in me Christus. Quod vero nunc in carne viuo, fiducia viuo filii Dei, qui me adeo amauit, vt seipsum pro me dederet. *Rom. 6, 6. Sup. 1, 4. et Inf. 5, 24. et 6, 14.*

21. Non repudio Dei beneficium. Nam si in lege posita est iustitia, ergo Christus frustra mortuus est. *Heb. 7, 11.*

CAP. III.

Exprobrat, quod se abduci passi sint ab expressa illis ad viuum in Christo iustificationis gratia, Abrahae exemplum adducit, effectum, et causas latae legis exponens.

O dementes Galatae, quis vos fascinauit, vt veritati non obtemperetis? quibus ob oculos Iesus Christus

antea depictus fuit, apud vos crucifixus. *Inf.* 5, 7.

2. Hoc tantum volo a vobis discere, per legis opera Spiritum acceperitis, an per orationem fidei? *Act.* 2, 38. *et* 8, 15. *et* 15, 8.

3. Adeone dementes estis, vt a Spiritu exorsi, nunc in carnem desinatis?

4. Tanta passi estis frustra? si tamen frustra. 2 *Io. v.* 8.

5. Vtrumne qui vobis Spiritum suggessit, et apud vos portentosa fecit, per legis opera fecit, an per orationem fidei?

6. Quemadmodum Abrahamus Deo credidit, id quod ei iustitiae ductum est. *Gen.* 5, 6. *Rom.* 4, 3. *Iac.* 2, 23.

7. Ergo cognoscite, qui sunt a fide, eos Abrahami filios esse. *Rom* 4, 11. 12 16.

8. Praeuidentes autem literae, Deum per fidem iustificaturum esse gentes, ante denuntiauerunt Abrahamo, in eo beandas esse gentes omnes. *Gen.* 12, 3. *et* 18, 18. *et* 22, 18. *et* 26, 4. *Eccl.* 44, 20. *Act.* 3, 25.

9. Itaque qui a fide sunt, ii vna cum fidente Abrahamo beantur.

10. Quicunque enim sunt a legis operibus, execrationi subiecti sunt. Scriptum est enim: execrabilem esse, quicunque non steterit omnibus in legis libro scriptis, eaque praestiterit. *Deut.* 27, 26.

11. Neminem autem lege fieri iustum apud Deum: hinc perspicuum est, quod iustus per fidem viuet. *Habac.* 2, 4. *Rom.* 1, 17. *et* 3, 20. *Heb.* 10, 38.

12. Atqui lex non est ex fide: sed qui homo illa fecerit, per ea viuet. *Leu* 18, 5.

13. Christus nos a legis execratione asseruit, factus pro nobis execratio. Scriptum est enim, execrabilem esse, quisquis ex patibulo pendeat, *Deut.* 21, 23 Rom. 8, 3.

14. Vt ad gentes felicitas Abrahamica perueniat per Christum Iesum, vt Spiritus promissum adipiscamur per fidem.

15. Fratres, humana loquar: quamuis hominis sancitum pactum nemo repudiat, aut immutat. *Heb.* 9, 17.

16. Abrahamo autem promissa sunt illa, et eius semini. Non dicit: et seminibus, quasi de multis, sed vt de vno: et semini tuo, qui Christus est. *Gen.* 12, 7. *et* 15, 5. *et* 17, 7. *et* 22, 18.

17. Hoc autem dico: foedus a Deo sanctum, spectans in

in Christum, lex quae post annos quadringentos triginta fuit, non antiquat, ita vt promissionem rescindat.

*Gen.*15,13.16. *Exod.*12,40.41.

18. Atqui si a lege pendet haereditas, non iam pendet a promisso, et tamen Abrahamo per promissum donauit Deus. *Rom.*4,13.14. *et* 8, 17.

19. Quorsum ergo lex? Delictorum causa adiecta est, donec veniret semen, cui promissum erat: instituta per angelos, lata per sequestrem:

*Exod.*19,3.20. *Deut.*5,5.

20. Sequester autem vnius non est: atqui Deus vnus est.

21. Ergone lex contraria est Dei promissis? Nequaquam. Si enim data lex esset, quae vitam conferre posset, plane in lege sita foret iustitia.

22. Sed concluserunt literae omnia sub peccatum, vt promissum per Christi Iesu fiduciam daretur fidentibus. *Rom.*3,9. *et* 11,32.

23. Antequam autem venisset fiducia, sub lege custodiebamur, conclusi ad fiduciam quae patefacienda erat.

24. Itaque lex paedagogus noster fuit ad Christum, vt fiducia iusti fieremus. *Matt.* 5, 17. *Act.*13,38. *Rom.* 10, 4.

25. Postquam autem venit fiducia, non iam sub paedagogo sumus.

26. Omnes enim Dei filii estis, fide Christo Iesu habenda. *Es.* 56, 5. *Io.* 1, 12. *Rom.* 8, 15.

27. Nam quicunque baptizati estis, Christum induistis. *Rom.* 6, 3. *et* 13, 14.

28. Non est neque Iudaeus, neque Graecus: non est neque seruus, neque liber: non est vel mas, vel femina. Nam vos omnes idem estis in Christo Iesu. *Io.* 17, 21. *Rom.* 10, 12. 1*Cor.*12,12.

29. Quod si vos Christi estis, ergo Abrahami semen estis, et ex promisso haeredes. *Gen.* 12, 12. *Rom.* 9, 7. *Heb.* 11, 19.

CAP. IV.

A tutela legis emancipatos, Christi aduentu, qui eius est finis, absurdum est ad egenas superstitiones relabi. Revocat ergo eos ad puritatem doctrinae euangelii, et pulchra allegoria suam disputationem exornat.

Sic autem dico: quamdiu haeres puer est, nihil differt a seruo, et tamen est omnium dominus:

2. Sed sub tutoribus et di-

ſpenſatoribus eſt, vsque ad praefinitum a patre tempus.

3. Similiter et nos, quum pueri eſſemus, ſub mundanis rudimentis eramus emancipati: *Col.* 2. 20.

4. Sed poſtquam plenum tempus aduenit, miſit Deus Filium ſuum ex muliere natum qui ſub lege fuit,

Gen. 49, 10. *Dan.* 9, 24. *Matth.* 5, 18. *Eph.* 1, 10.

5. Vt legi ſubditos redimeret, quo adoptionem adipiſceremur. *Io.* 1, 11. *Supr.* 3, 26.

6. Et quoniam filii eſtis, miſit Deus filii ſui Spiritum in veſtros animos, qui clamet: abba Pater. *Rom.* 8, 15.

7. Itaque non iam ſeruus es, ſed filius: quod ſi filius, etiam haeres Dei per Chriſtum.

Rom. 8, 16. 17.

8. Sed tum quidem ignorantes Deum, ſeruiuiſtis eis, qui natura dii non ſunt. 1 *Cor.* 8, 4. *et* 12, 2. *Eph.* 2, 11. 12.

9. At nunc Deum cognoſcentes, vel potius a Deo cogniti, qui fit, vt vos rurſus ad infirma egenaque rudimenta conuertatis, quibus rurſum de integro ſeruire vultis:

1 *Cor.* 8, 3. *et* 13, 12. *Coloſſ.* 2, 20. *Phil.* 3, 14.

10. Dies obſeruatis, et menſes, et tempora, et annos.

Rom. 14, 5. *Col.* 2, 16.

11. Metuo equidem vobis, ne fruſtra in vobis laborauerim.

12. Eſte mei ſimiles, quoniam et ego ſum veſtri. Fratres, oro vos: nullam mihi feciſtis iniuriam. 2 *Cor.* 2, 5.

13. Scitis autem, quanta cum carnis infirmitate vos antea inſtituerim: 1 *Cor.* 2, 3.

14. Et tamen mei tentationem, quam in carne pertuli, tantum abfuit vt repudiaretis aut reſpueretis, vt me ceu Dei angelum, ceu Chriſtum ipſum Ieſum acceperitis.

Mal. 2, 7. *Matth.* 10, 40. *Io.* 13, 20

15. Quae ergo eſt beatitudo veſtra? Teſtor enim, vos, ſi fieri potuiſſet, veſtros oculos effoſſuros, et mihi daturos fuiſſe.

16. Ergone veſter inimicus factus ſum, vera vobis dicendo?

17. Ambiunt vos, non recte: nam excludere vos volunt, vt ſe ambiatis. *Rom.* 10, 2. 2 *Cor.* 11, 2.

18. Decet autem ambire in re bona ſemper, non ſolum me apud vos praeſente.

19. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Chriſtus. 1 *Cor.* 4, 15. *Philem. v.* 10. *Iac.* 1, 18.

20. Vellem equidem nunc apud

apud vos adesse, vocemque meam mutare, quoniam in vobis dubito.

21. Dicite mihi, qui sub lege esse vultis, legem non auditis?

22. Scriptum est enim, Abrahamum duos habuisse filios, vnum ex ancilla, alterum ex libera.

Gen. 16, 15. *et* 21, 1. 2.

23. Quorum, ancillae filius humano more natus est, liberae autem filius ex promisso.

Io. 8, 39. *Rom.* 9, 7. 8.

24. Quae res aliud significant. Nam ea sunt duo foedera: vnum a monte Sina, in seruiturem gignens, videlicet Agar:.

25. Nam Agar, Sina mons est in Arabia, qui cum ea, quae nunc est, Hierosolyma congruit, quippe quae vna cum suis seruiat.

26. At superior Hierosolyma libera est, quae mater est omnium nostrum. *Es.* 2, 2. *Hebr.* 12, 12. *Apoc.* 3, 12. *et* 21, 2. 10. *etc.*

27. Scriptum est enim: laetare sterilis, quae non paris: erumpere in clamorem, quae non eniteris. Nam plures futuri sunt desertae nati, quam virum habentis. *Es.* 54, 1.

28. Nos vero, fratres, quemadmodum Isaacus, promissionis nati sumus. *Rom.* 9, 7. 8.

29. Sed vt tunc qui humanitus erat genitus, genitum diuinitus infestabat: ita fit etiam nunc. *Gen.* 21, 9.

30. Verum quid aiunt literae? Eiice ancillam, eiusque filium: non enim haeres erit ancillae filius cum liberae filio *Gen* 21, 10. 12. *Io.* 8, 35.

31. Ergo, fratres, non ancillae nati sumus, sed liberae.

CAP. V.

Quia ex libera ortos esse dixit, admonet, quantum sit pretium tantae libertatis, qualiter ea sit vtendum, vt spiritui obediant, resistant carni.

Quamobrem in libertate, in quam Christus nos asseruit, state, et nolite rursum iugo seruitutis teneri.

Es. 9, 3. *Io.* 8, 32. *Act.* 15, 10. *Rom.* 6, 18. 1 *Pet.* 2, 16.

2. En ego Paulus vobis dico, si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.

Act. 15, 1.

3. Hoc enim confirmo omni homini, qui circumciditur, eum debere toti parere legi.

4. Nihil rei vobis cum Christo est: qui in lege positam habetis iustitiam, ex beneficio excidistis.

5. Nos enim spiritu per fidem a spe iustitiae pendemus. 2 *Tim.* 4, 8.

6. Nam in Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet, neque praeputium, sed fides per caritatem agens. *Matth.* 12, 50. *Io.* 15, 14. 1 *Cor.* 7, 19 *Infr.* 6, 15. *Col.* 3, 11.

7. Currebatis bene, quis vos impediuit, quo minus veritati obtemperaretis? *Supr.* 3, 1.

8. Ista persuasio non ab eo est, qui vos vocauit.

9. Paulum fermenti totam massam fermentat. 1 *Cor.* 5, 6.

10. Equidem hoc mihi de vobis per Dominum persuasi, vos omnino non aliter animatos fore. Verum qui vos turbat, dabit poenas, quisquis est. *Supr.* 1, 7.

11. Ego quidem, fratres, si adhuc circumcisionem praedico, qui fit, vt tamen infester? Si ita esset, non esset ea, quae est crucis offensio.

12. O vtinam exscindantur, qui vos inquietant. *Deut.* 13, 6. *et* 17, 7.

13. Vos enim ad libertatem vocati estis, fratres, modo ne libertate ad libidinem abutamini, sed per caritatem alius alii seruiatis. 1 *Cor.* 8, 9. *Inf.* 6, 2. 1 *Pet.* 2, 16. 2 *Pet* 2, 19. *Iud. v.* 4.

14. Nam tota lex in vno dicto comprehenditur, videlicet: alterum vt teipsum diligito. *Leu.* 19, 18. *Matth.* 7, 12. *et* 22, 39. *Iac.* 2, 8.

15. Quod si alii alios mordetis ac exeditis, videte ne alii ab aliis consumamini.

16. Dico autem obtemperate spiritui, neque carnis cupiditatem exequimini. *Rom.* 6, 12. *et* 13, 14.

17. Caro enim contra quam Spiritus, et Spiritus contra quam caro concupiscit. Atque haec ita sunt inter sese contraria, vt non quae velitis, ea faciatis. *Rom.* 7, 15. *etc.*

18. Quod si Spiritu agimini, non estis sub lege. *Rom.* 6, 14. *et* 8, 2.

19. Sunt autem manifesta carnis opera, videlicet adulterium, stuprum, impuritas, salacitas, 1 *Cor.* 2, 3. et 6, 9. *Eph.* 5, 3. 5.

20. Deastrorum cultus, veneficium, inimicitiae, lis, aemulationes, iracundiae, contentiones, seditiones, sectae.

21. Inuidiae, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia, quae qui faciunt, (hoc vobis praedico, quemadmodum iam praedixi) ii diuinum regnum non obtinebunt. *Eph.* 5, 5. *Col.* 3, 6.

22. At Spiritus fructus est caritas, gaudium, pax, clementia, benignitas, bonitas, fides,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0414-8 DFG

fides, lenitas, continentia: contra talia non est lex.

Eph. 5, 8. *Col.* 3, 12. 1 *Tim.* 1, 9.

23. Qui sunt autem Christi, ii carnem vna cum libidinibus et cupiditatibus crucifixerunt. *Rom.* 6, 6. *et* 13, 14. *Supr.* 2, 20.

24. Si Spiritu viuimus, etiam Spiritu gradiamur. *Rom.* 8, 5.

25. Ne simus gloriosi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. *Phil.* 2, 3.

CAP. VI.

Agit iam in specie de caritate erga delinquentes et lapsos, erga ministros verbi, erga domesticos fidei, non quemadmodum falsi legis zelatores, qui in carne mutilata gloriantur, non autem in cruce Christi.

Fratres, si quis aliquo delicto anticipatus fuerit, vos eum, qui spirituales estis, reficite, cum animi comitate, aspicientes vos ipsos, ne vos quoque tentemini. *Rom.* 14, 1. *et* 15, 1.

2. Alii aliorum onera ferte, atque ita Christi lege perfungimini. *Matth.* 11, 29. *Io.* 3, 14. 34. *et* 15, 2.

3. Nam si quis sibi videtur aliquid, quum nihil sit, ipse se animo fallit. 1 *Cor.* 8, 2.

4. Exploret autem suum quisque opus, ita demum in seipso tantum quod glorietur habebit, non in altero. 1 *Cor.* 11, 28. 2 Cor. 13, 5.

5. Nam suum quisque feret onus. *Ps.* 62, 13. *Ier.* 17, 10. *et* 32, 19. *Matth.* 16, 27.

6. Communicet autem, qui doctrina eruditur, cum eo, a quo eruditur, omnia bona. 1 *Cor.* 9, 7. 11. 14.

7. Ne errate, Deus non eluditur: nam quod quisque seuerit, idem metet. *Luc.* 16, 25. *Rom.* 2, 6. 1 *Cor.* 7, 10.

8. Siquidem qui in suam carnem seuerit, ex carne metet interitum. Qui vero in Spiritu seuerit, ex Spiritu vitam metet sempiternam. 2 *Cor.* 9, 6.

9. Nolimus autem recte faciendo defetisci: nam nostro tempore metemus, non defatigandi. 2 *Thess.* 3, 13.

10. Ergo vt tempus habemus, benefaciamus, cum omnibus, tum maxime fidei domesticis. *Eph.* 2, 10. 1 *Tim.* 5, 8.

11. Videte, quantis vobis literis scripserim mea manu.

12. Quicunque se in carne pulchra specie venditant, ii vos circumcidi cogunt, tantum vt Christi cruce non infestentur. *Phil.* 3, 18.

13. Nam ne ipsi quidem, qui circum-

circumcidunt, legi parent: sed ideo vos circumcidi volunt, vt in vestra carne glorientur.

14. At mihi gloriari ne sit, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem et mundus mihi crucifixus est, et ego mundo.

Rom.6,6. Sup.2,20.

15. Etenim in Christo Iesu neque circumcisio quicquam valet, neque praeputium, sed noua natura. *Matth.* 12,50. *Io.*15,14. 1 *Cor.*7,19.

16. Et quicunque ad hanc normam se gerunt, iis pax et misericordia tribuetur, vna cum diuinis Israelitis.

*Ps.*125,5. *Rom.*2,29. *et* 4,12.

17. Deinceps nemo mihi negotia facessat: ego enim Domini nostri Iesu Christi notas in corpore meo gesto.

2 *Cor.* 4, 10.

18. Domini nostri Iesu Christi fauor adsit animis vestris, fratres. Amen.

Ad Galatas scripta est Romae.

* *

PAVLI APOSTOLI EPISTOLA AD EPHESIOS.

CAP. I.

Post salutationem, de gratuita Dei electione, ex adoptione disserit, a qua salus hominum tanquam ex vero et natiuo fonte manat. Et quia tam sublime arcanum capi non potest, precatur vt ad plenam Christi cognitionem Ephesios Deus adducat.

Paulus apostolus IESV Christi, de Dei voluntate, sanctis omnibus, qui sunt Ephesi, et fidentibus per Iesum Christum,

*Rom.*1,7. 1 *Cor.*1,1.2. 2 *Cor.*1,1.

2. Gratiam et pacem a Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo. *Gal.*1,3. 2 *Pet.*1,2.

3. Concelebrandus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui nos fortunauit omni vbertate diuina in rebus Christi coelestibus.

2 *Cor.* 1, 3. 1 *Pet.* 1, 3.

4. Quemadmodum nos in eo elegerat ante orbem conditum, vt essemus in suo conspectu sancti et inculpati, caritate praediti.

Luc. 1, 75. 2 *Tim.* 1, 9. *Rom.*8, 29,30. *Inf.* 5, 27.

5. Desti-

5. Destinauerat enim nos adoptioni per Iesum Christum, in eundem, pro suae voluntatis arbitrio,

Rom. 8,15.29.30. *Gal.* 4,5.

6. Ad laudem suae gloriosae beneficentiae, qua nos acceptos reddidit per suum carissimum,

Matth. 3,17. *et* 17,5.

7. In quo liberationem habemus per eius sanguinem, videlicet delictorum veniam, pro eius tam diuite beneficentia, *Act.* 20, 28.

Rom. 2, 4. *et* 9, 23.

8. Qua erga nos tam large vsus est, summa cum sapientia atque prudentia.

9. Declarando nobis arcanum suae voluntatis. Atque id fecit, quoniam sic ei visum est, vt ipse secum statuerat, dispensanda esse tempora, quum peracta forent,

Rom. 16,25. *Inf.* 3,9. *Col.* 1,26.

2 *Tim.* 1, 9. *Tit.* 1, 2.

10. Omniaque in Christo summatim comprehendenda, tum coelestia, tum terrestria. *Gen.* 49,10. *Dan.* 9,24.

11. In Christo, inquam, in quo nos in sortem asciti sumus, destinati decreto efficientis omnia suae voluntatis arbitratu, *Act.* 26, 18.

Rom. 8, 17. *Col.* 1, 12.

12. Vt ei laudi simus, ac gloriae, nos qui spem in Christo collocauimus.

13. In quo eodem vos quoque spem collocastis, audita veritatis oratione, hoc est, vestrae salutis euangelio, cui fidem habendo, consignati estis sancto Spiritu promissionis, *Rom* 8, 15.16.

2 *Cor* 1,22. *et* 5, 5.

14. Qui pignus est haereditatis nostrae, ad asserendam partam possessionem, quae res ei gloriosam laudem pariat. *Exod.* 19, 5.

Deut. 7,6. *et* 14,2. *et* 26,18.

15. Propterea ego vestram fiduciam in Domino Iesu collocatam, et amorem erga omnes sanctos audiens,

Phil 1,3. *Col.* 1,3. 1 *Thess.* 2,2.

16. Non intermitto gratias de vobis agere, vestri mentionem faciens in meis precibus, *Rom.* 1, 9.

Phil. 1, 3. 4. 1 *Thess.* 1, 2.

17. Vt Domini nostri Iesu Christi Deus, gloriae Pater, vos sapientiae et patefactionis auctore Spiritu donet, quo eum cognoscatis,

18. Illustratis vestrae mentis oculis, vt sciatis, quid sperandum sit vocatis ab eo, et quam locuples gloriosaque sit eius haereditas destinata sanctis:

19. Et quam excellens sit eius

eius in nos fidentes potentiae magnitudo,

Col. 1, 12. *et* 2, 19. *Inf.* 3, 7.

20. Quam pro sui egregii roboris virtute exseruit in Christo, eum ex mortuis suscitando.

21. Atque is Christus illi dexter assedit, coelestibus in locis, supra omnem principatum, et potestatem, et potentiam, et dominatum, supraque omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc seculo, verum etiam in futuro. *Ps.* 110, 1. *Act.* 2, 24. *Phil.* 2, 9. *Col.* 2, 10.

22. Et ille eius pedibus omnia subiecit, eumque dedit caput supra omnia ecclesiae. *Ps.* 8, 7. 8. *Matth.* 28, 18. 1 *Cor.* 15, 27. *Heb.* 2, 8. *Rom.* 12, 5. 1 *Cor.* 12, 6. 27.

23. (Quae eius corpus est) complementum omnia complentis in omnibus.

CAP. II.

Vt gratiae magnitudinem ex comparatione amplificet, reducit illis in memoriam, quod exitio prorsus addicti, gratia sint seruati, et propinqui facti, reconciliatione per Christum facta, et per euangelium publicata.

Vos quidem mortui fuistis delictis et peccatis,

Col. 2, 13.

2. In quibus aliquando versati estis: vt est huius mundi vita, ad principis aereae potestatis arbitrium, videlicet spiritus, qui nunc in contumacibus viget hominibus.

Io. 12, 31. *et* 14, 30. *et* 16, 11.

3. In iisdem peccatis nos quoque omnes versati sumus aliquando, in nostrae carnis cupiditatibus facientes, quae vellet caro atque cogitationes: fuimusque natura digni supplicio, sicut et caeteri. *Col.* 3, 7. *Tit.* 3, 3.

4. Verum Deus misericordia diues, tanta nos caritate complexus est, *Rom.* 10, 12.

5. Vt quum delictis essemus mortui, reuocauerit nos in vitam vna cum Christo, (estis beneficio seruati)

Rom. 5, 6. 8. 10. *et* 6, 4. 5. 8. *et* 8, 11.

6. Simulque suscitauerit, et in Christo Iesu in coelestibus collocauerit.

7. Vt ostendat in futuris seculis suam tam diuitem beneficentiam, qua pro sua benignitate vsus est in nos in Christo Iesu.

8. Nam beneficio seruati estis per fiduciam, idque non ex vobis. Dei donum est: *Matth.* 16, 17. *Rom.* 3, 24. *et* 4, 16.

9. Non

9. Non ex factis, ne quis se iactet. *Rom.*3, 20. 27. *et* 4,2. *et* 9, 11. *et* 11,16.

10. Eius enim sumus opus, conditi in Christo Iesu ad recte facta, quae praeparauit Deus, vt in eis versaremur. *Ps.*100, 3. *Es.* 29,23.

11. Quamobrem mementote, vos aliquando carne alienigenas (qui praeputium vocamini, ab ea, quae circumcisio dicitur, in corpore manu facta)

1 *Cor.* 12, 2. *Inf.*5, 8.

12. Vos, inquam, in illo tempore fuisse sine Christo, ab Israelitica republica alienos, foederibus promissionis carentes, spem non habentes, et Dei expertes in mundo. *Rom.* 9, 4.

13. At nunc in Christo Iesu, vos qui aliquando aberatis, factum est, vt adsitis per Christi sanguinem.

14. Is est enim pax nostra, qui ex ambobus vnum fecit, septique interstitium abrupit, *Es.*9,5.6. *Mich.* 5,5.

15. Et inimicitias, legem præceptorum in placitis positam, in sua carne aboleuit, vt in sese ex duobus conderet vnum nouum hominem, faciendo pacem, 2 *Cor.*5,17. *Gal.* 6, 15. *Col.* 3,14.

16. Et ambos vno in corpore reconciliaret Deo per crucem, peremtis in ea inimicitiis.

Rom. 6, 6. *et* 8, 3.

17. Venit autem pacem nuntiatum, et vobis, qui aberatis, et iis, qui aderant.

Ps. 148, 14.

18. Si quidem per eum aditum habemus vtrique, per vnum Spiritum, ad Patrem.

Rom 5, 2. *Inf.* 3, 12.

19. Ergo non iam peregrini estis et inquilini, sed sanctorum ciues, Deique domestici. *Gal.* 6, 10. *Phil.* 3, 20.

20. Super apostolorum vatumque fundamentum exstructi anguli capite ipso Iesu Christo, *Ps.* 118, 22.

21. Per quod totum aedificium compactum crescit in sacrum templum in Domino: 1 *Cor.* 3, 17. *et* 6, 19.

22. In quo vos quoque vna aedificamini, ad Dei domicilium diuino afflatu.

1 *Pet.* 2, 5.

CAP. III.

Ideo se dicit a Iudaeis multa passum, quod mysterium de gentilibus seruandis Dei iussu predicauerit. Deinde rogat Ephesios, ne ob afflictiones, quas patitur, deficiant. Ac propterea orat Dominum, vt percipiant, quanta sit Christi dilectio.

Huius

Huius gratia ego Paulus, Iesu Christi vinctus, propter vos alienigenas, legatione fungor:

Act. 21, 33. *Inf.* 4, 1.

2. Si modo audiuistis Dei beneficii dispensationem, quod mihi ad vos collatum est. *Rom.* 1, 5.

3. Quandoquidnm ille mihi diuinitus mysterium declarauit, quemadmodum ante breuiter scripsi.

Act. 22, 17. 21. *et* 26, 16. 17.

4. Vnde potestis legentes animaduertere meam in Christi mysterio intelligentiam,

5. Quod nullis aliis seculis declaratum est hominum generi, vt nunc patefactum est sanctis eius apostolis ac vatibus diuina inspiratione:

Act. 10, 28.

6. Videlicet alienigenas esse cohaeredes, et eiusdem corporis et participes diuini promissi in Christo per euangelium.

Gal. 3, 14, 29. *Sup.* 2, 15. 16.

7. Cuius ego factus sum minister dono diuini beneficii, quod beneficium mihi diuinae potentiae vi collatum est. *Rom.* 1, 3. *Col.* 2, 12.

8. Mihi omnium sanctorum minimo id beneficium collatum est, vt apud exteras gentes infinitam Christi opulentiam publicem,

Act. 9, 15. *et* 13, 2. *et* 22, 1. *et* 26, 17.

9. Et omnibus perspicuum faciam, quae sit mysterii communio, quod ab omni aeternitate apud Deum, qui omnia per Iesum Christum condidit, fuit celatum,

Io. 1, 3. *Rom.* 16, 25. *Sup.* 1, 9, *Col.* 1, 16. 26. 2 *Pet.* 1, 21.

10. Vt nunc declaretur principatibus et potestatibus, in coelestibus per ecclesiam, tam varia Dei sapientia. 1 *Pet.* 1, 12.

11. Quemadmodum et ab omni aeuo decreuerat, et in Christo Iesu Domino nostro praestitit,

12. In quo habemus audaciam atque aditum, confisione, quae est in fide ei habenda. *Io.* 10, 9. *et* 14, 6. *Rom.* 5, 2.

13. Quamobrem peto, ne animos despondeatis ob eas, quas ego pro vobis fero, calamitates, quae vestra gloria est. *Sup. v.* 1. *Phil.* 1, 14. 1 *Thess.* 3, 3.

14. Huius gratia flecto mea genua ad Patrem Domini nostri Iesu Christi.

15. Ex quo omnis et in coelis et in terra denominatur cognatio,

16. Vt pro sua gloriosa opulentia

pulentia det vobis fortiter corroborari per suum Spiritum in interiorem hominem, 2 *Cor.* 4, 16. *Inf.* 6, 10.

17. Quo habitet Christus per fidem in vestris animis, *Col.* 2, 7.

18. Et sitis in caritate radicati atque fundati, vt comprehendere atque cognoscere valeatis vna cum sanctis omnibus, quam late longeque, quam alte ac sublime pateat,

19. Et quam omnem cognitionem excedat amor Christi, vt diuina perfectione sitis perfecti.

20. Ei vero, qui ea vi, quae viget in nobis, potest omnia longe longeque copiosius facere, quam nos poscere aut cogitare, *Rom.* 16, 26.

21. Ei, inquam, gloria in ecclesia per Christum Iesum, in omnem omnium seculorum perpetuitatem. Amen.

CAP. IV.

Tria vltima capita praeceptiones de moribus continent, hortatur ad mutuam coniunctionem, propterea varia dona a Deo conferri, vt aedificetur ecclesia. Revocat ergo eos ab infidelium vanitate, a mendacio et spurcitie sermonis.

Exhortor ergo vos ego propter Dominum vinctus, vt ita vos geratis, vt dignum est ista conditione, ad quam vocati estis. *Gen.* 7, 1. 1 *Cor.* 7, 20. *Supr.* 3, 1.

2. Cum omni modestia ac mansuetudine, cum patientia ferentes alius alium cum caritate, 1 *Thess.* 5, 14.

3. Spiritus vnitatem pacis vinculo tueri studentes:

4. Vnum corpus, vnusque spiritus, quemadmodum in vnam conditionis vestrae spem estis vocati. *Rom.* 12, 5. 10. 1 *Cor.* 12, 4. 11.

5. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, 1 *Cor.* 8, 4. 6. *et* 12, 5.

6. Vnus Deus, et Pater omnium, qui est super omnia, et per omnia, et in omnibus. *Mal.* 2, 10. 1 *Cor.* 12, 6.

7. Caeterum vnicuique nostrum collatum est beneficium, proportione doni Christi. *Rom.* 12, 3. 6. 1 *Cor.* 12, 11.

8. Itaque ascendens in sublime, inquit ille, captiuos abduxit, et dona dedit hominibus. *Psal.* 68, 19.

9. Quid est autem ascendit, nisi quod prius in imas terrae partes descenderat? *Io.* 3, 13 *et* 6, 62.

10. Qui descenderat, idem est qui supra coelos omnes ascendit, vt omnia compleret. *Act.* 2, 33.

11. Atque

11. Atque is partim apostolos, partim vates, partim euangelistas, partim pastores, et magistros dedit,

Act. 21, 8. *Rom.* 12, 7.

12. Ad condendos sanctos, ad operis ministerium, ad Christi corporis exstructionem, *Rom.* 12, 5. 1 *Cor.* 12, 27.

13. Donec perueniamus omnes ad vnitatem fidei, cognitionisque Dei Filii, in virum adultum, ad modum plenae aetatis Christianae:

14. Ne simus amplius pueri, qui omni doctrinae vento fluctuemus, ac circumferamur hominum versutia, qua nos malitiose ad fallendum aggrediantur:

Es. 28, 9. *Matth.* 11, 7.

15. Sed verum tenentes cum caritate, omnino in eum adolescamus, qui caput est, videlicet Christus,

Col. 1, 18.

16. Ex quo totum corpus omnibus (per quas efficitur administratio) commissuris compactum, atque connexum, actione (quae pro cuiusque partis modo fit) facit corporis incrementum, ad semel exstruendum in caritate. *Rom.* 12, 5. *Supr.* 2, 21.

17. Hoc igitur per Dominum dico, moneoque, ne deinceps vos geratis, quomodo caeteri alienigenae se gerunt, in suae mentis vanitate, *Rom.* 1, 9. 18. 21. 1 *Pet.* 4, 3.

18. Animo caligantes, a diuina vita alieni, propter eam, qua praediti sunt, ignorantiam, propter eorum animi torporem,

Eph. 2, 12. 1 *Thess.* 4, 5.

19. Qui obducto callo seipsos addixerunt libidini, ad omnem obscenitatem auide perpetrandam.

Rom. 1, 24. 26.

20. At vos non ita Christum didicistis.

21. Siquidem eum audiuistis, et ab eo (vt est in Iesu veritas) docti estis,

22. Veterem hominem (qui superiores vestri fuere mores) deponere, qui fallacibus perit cupiditatibus,

Rom. 6, 6. *Col.* 3, 8. *Supr.* 2, 2. 3. *Heb.* 12, 1.

23. Et mentis vestrae spiritu renouari: *Rom.* 6, 4 *et* 12, 2. 2 *Cor.* 5, 17.

24. Ac nouum hominem induere, conditum diuinitus cum iustitia veraque pietate.

25. Quamobrem deposita falsitate, loquimini vera alius cum alio: quandoquidem alii aliorum membra sumus. *Zach.* 8, 16.

26. Ita irascimini, vt ne peccetis:

cetis: neue ſol occidat iratis vobis. *Pſ.* 4, 5.

27. Neue locum date diabolo. *Iac.* 4, 7. 1 *Petr.* 5, 9.

28. Qui furabatur, ne furetur amplius, ſed potius manuum labore bona comparet, vt habeat quod egentibus impertiat *Act.* 20, 34. 1 *Theſſ.* 4, 11.

29. Nulla vitioſa oratio ex ore veſtro prodeat: ſed ſi quae bona eſt ad inſtructionem, qua ſit opus vt auditoribus beneficium conferat, *Matth* 12, 36. *Inf.* 5, 3. 4.

30. Neue ſanctum Dei Spiritum contriſtate, quo conſignati eſtis ad liberationis diem.

Eſ. 7, 13. *et* 36, 10. *Luc.* 21, 28.

31. Omnis acerbitas, et odium, et ira, et clamoſitas, et maledicentia, denique omne vitium, tollatur ex vobis: *Col.* 3, 19.

32. Ac eſte alii in alios benigni, miſericordes, condonantes inter vos, quemadmodum Deus vobis in Chriſto condonauit. *Matth.* 6, 14. *Marc.* 11, 25. Phil. 2, 1.

CAP. V.

Et ne in vitiis, quae reprehendit, oſcitanter ſuas admonitiones excipiant, ſeuera denuntiatione eos terret, ſtimulos etiam adhibet, et a generali morum paraeneſi ad ſpecialem vxorum et maritorum deſcendit.

Quapropter eſte imitatores Dei, vt cari filii: *Matth.* 5, 45. 48. *Luc.* 6, 36.

2. Et cum caritate vitam agite, quemadmodum Chriſtus adamauit nos, et ſeipſum pro nobis dedit, fertum hoſtiamque Deo ad ſuauem odorem. *Io.* 13, 34. *et* 15, 12. *Gal.* 2, 20. 1 *Theſſ.* 4, 9. 1 *Io.* 3, 23.

3. Stuprum vero, aut vlla obſcenitas, aut auaritia, ne quidem nominetur apud vos, vt ſanctos decet: *Sup.* 4, 29. *Marc.* 7, 21. *Col.* 3, 5.

4. Aut turpitudo, aut ſtulta oratio, aut facetia, quae dedecent: ſed potius gratiarum actio. *Sup.* 4, 29.

5. Hoc enim ſcitote, nullum ſcortatorem, aut impurum, aut auarum (qui eſt deaſtricola) habiturum eſſe haereditatem in Chriſti Deique regno. 1 *Cor.* 6, 10. *Gal.* 5, 19

6 Nemo vos decipiat vanis verbis: nam propter has res invadit ira Dei contumaces homines. *Ier* 29, 8. *Matt.* 14, 4. *Marc.* 13, 5. 2 *Theſſ* 2, 3.

7. Quare nolite eorum eſſe ſocii.

8. Quum enim eſſetis aliquando tenebricoſi, nunc lucidi eſtis in Domino: vt lucis

lucis homines vos gerite,
Luc. 16, 8. *Io.* 12, 36.
9. (Est autem lucis fructus in omni bonitate, ac iustitia et veritate,) *Gal.* 5, 22.
10. Approbantes quae sunt accepta Deo: *Rom.* 12, 2.
11. Tantumque absit vt infructuosa tenebrarum opera participetis, vt ea potius arguatis.
Matt. 18, 17. *Rom.* 6, 21. *et* 13, 12.
12. Nam quae ab illis occulte fiant, vel dicere turpe est.
13. Omnia autem quae arguuntur, luce patefiunt. Quicquid enim patefit, lucidum est. *Io.* 3, 20. 21. *Heb.* 4, 13.
14. Propterea expergiscere, qui dormis (inquit) exsurge ex mortuis, et tibi Christus affulgebit.
Es. 26, 19. *et* 60. 1 *Io.* 5, 25.
15. Videte igitur, vt solerter gradiamini, non vt insipientes, sed vt sapientes.
Col. 4, 5.
16. Ementes tempus, quoniam tempora mala sunt.
17. Quocirca ne este socordes, sed intelligite, quae sit Domini voluntas.
Rom. 12, 2. 1 *Thess.* 4, 3.
18. Neue inebriamini vino, in quo inest luxuria: sed spiritu pleni este,
Es. 5, 22. *Luc.* 21, 34.
19. Colloquentes inter vos carminibus, Deique laudationibus, et diuinis cantionibus Dominum ex animo canentes et cantantes,
Col. 3, 16.
20. Deo et Patri semper pro omnibus gratias agentes in nomine Domini nostri Iesu Christi: 1 *Thess.* 5, 18 *Heb.* 13, 15.
21. Alius alii obediens cum Dei metu. 1 *Petr.* 5, 5.
22. Vos vxores, vestris parete viris, vt Domino.
Gen. 3, 16. *Tit.* 2, 5. Col. 3, 18. 1 *Pet.* 3, 1.
23. Nam vir caput vxoris est, vt Christus ecclesiae caput: idemque corporis seruator est. *Rom.* 12, 5. 1 *Cor.* 11, 3. *Supr.* 1, 22. 23. *et* 4, 12. 15.
24. Ac quemadmodum ecclesia Christo paret, sic vxores suis viris parere debent in omnibus.
25. Vos viri, amate vestras vxores, vt Christus amauit ecclesiam: seque pro ea dedit, *Gal.* 1, 4. *Sup.* 5, 2. *Col.* 3, 19.
26. Quo eam sanctam redderet aquae latione purgatam, diuinis verbis: *Io.* 3, 5. *et* 15, 3. *et* 17, 17. *Tit.* 3, 5.
27. Vt eam sibi praestaret gloriosam ecclesiam nulla macula aut ruga, aut vlla tali re praeditam, sed quae sancta inculpataque foret.
Cant. 4, 7. *Sup.* 1, 4.
28. Sic

28. Sic debent amare viri suas vxores, vt sua ipsorum corpora.. Qui suam vxorem amat, seipsum amat.

29. Nam nemo vnquam suum corpus odit, sed id alit, fouetq;, vt Christus ecclesiam:

30. Cuius Christi corporis membra sumus nos, ex eius carne et ossibus *Rom.* 12, 5. *2Cor.* 6, 15 *et* 12, 27.

31. Propterea homo relicto patre atque matre adhaerebit vxori suae, fietque ex duobus vnum corpus.

Gen. 2,24. *Matth.* 19,5. *Marc.* 10, 7. 1 *Cor.* 6, 16.

32. Mysterium hoc magnum est. Ego de Christo et ecclesia dico.

33. Quanquam vestrum quoque singularim suam quisque vxorem sic amato, vt seipsum. Vxor autem virum reuereatur.

CAP. VI.

Subiicit praecepta de liberorum, seruorum, dominorum officiis. Deinde proponit, quam acris pugna fidelibus sit proposita, quibus armis in ea vtendum. Postremo Tychicum commendat.

Vos liberi, obedite vestris parentibus in Domino: id enim aequum est. *Col* 3,20.

2. Honora tuum patrem atque matrem, quod primum est cum promissione praeceptum, *Exod.* 20, 12. *Deut.* 5, 16. *Sir.* 3,2. *seqq Matth.* 15,4. *Marc.* 7, 10.

3. Vt tibi bene sit, et viuas in terra diu.

4. Vos patres, ne vestros irritate natos, sed eos in Domini disciplina ac monitis educate. *Deut.* 6, 7. 20.

5. Vos serui, obedite vestris, quod ad corpus attinet, dominis, timide ac trepide, cum animi simplicitate, tanquam ipsi Domino: *Col.* 3, 12. 1 *Tim.* 6, 1. *Tit.* 2, 9. 1 *Petr.* 2, 18.

6. Non ad oculum seruiendo, vt hominibus placere conantes, sed vt Christi serui, Dei voluntatem obeuntes ex animo,

7. Cum beneuolentia seruientes Domino, non hominibus:

8. Scientes fore, vt quod quisque boni fecerit, eius a Domino praemium reportet, siue seruus, siue liber.

Rom. 2, 6. 2 *Cor.* 5, 10.

9. Item vos domini, vices eis reddite remissis minis, scientes eorum et vestrum Dominum in coelis esse, qui nihil personis tribuat.

Deut 10,17. 2 *Par* 19,7. *Iob.* 34, 19. *Sap.* 6, 8. *Sir* 35, 16. *Act.* 10, 34. *Rom.* 2, 11. *Gal.* 2, 6. *Col.* 3, 25. 1 *Pet.* 1, 17.

10. Cae-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0425-9 DFG

10. Caeterum, mei fratres, conualeſcite in Domino, eiusque virtutis robore.

11. Induite diuinam armaturam, vt poſſitis aggreſſiones ſuſtinere diaboli.

Rom. 13, 12. 2 Cor. 6, 7.

12. Nec enim nobis lucta eſt aduerſus ſanguinem et carnem, ſed aduerſus principatus, aduerſus poteſtates, aduerſus mundi potentes tenebrarum huius ſeculi, aduerſus ſpiritus malitiae, qui ſunt in rebus coeleſtibus.

Sup. 2, 2. Col. 1, 13.

13. Quamobrem ſumite diuinam armaturam, vt aduerſo tempore reſiſtere, et confectis omnibus ſtare poſſitis. *2 Cor. 10, 4.*

14. State igitur accincti latera veritate, et iuſtitiae loricam induti.

2 Cor. 6, 7. 1 Theſſ. 5, 8.

15. Pedibus calceatis alacritate euangelii pacis,

16. Aſſumto imprimis clypeo fiduciae, quo omnia mali ignea tela extinguere poteritis:

17. Idem ſalutis galeam ſumite et gladium Spiritus, hoc eſt diuina dicta,

Eſ. 59, 17. 1 Theſſ. 5, 8.

18. Omnibus precibus ac ſupplicationibus, animo precantes omni tempore, atque in ipſum inuigilantes ſumma cum perſeuerantia et ſupplicatione cum pro omnibus ſanctis.

Marc. 13, 33. Luc. 18, 1.

19. Tum pro me, vt mihi detur ratio ad libere verba faciendum, declarando euangelii myſterio, *Act. 4, 29.*

Col. 4, 3. 2 Theſſ. 3, 1.

20. Pro quo legationem obeo in catena, vt id tam ingenue eloquar, quam debeo.

Act. 28, 20. 2 Cor. 5, 20.

21. Vt autem vos quoque de me ſciatis, quid agam, omnia vobis exponet Tychicus frater cariſſimus, fidusque miniſter in Domini negotio, *Act. 20, 4.*

Col. 4, 7. 2 Tim. 4, 12.

22. Quem ideo ad vos miſi, vt quo ſtatu res noſtrae ſint, cognoſcatis, vtque veſtros confirmet animos,

2 Tim. 4, 12.

23. Pacem fratribus, et caritatem cum fiducia opto a Deo Patre et Domino Ieſu Chriſto.

24. Adſit Dei fauor immortalis omnibus, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum amantibus. Amen.

Ad Epheſios miſſa eſt Roma per Tychicum.

PAVLI

PAVLI APOSTOLI
EPISTOLA
AD PHILIPPENSES.

CAP. I.

De pio animi sui erga Philippenses affectu testatus, de se et de suis vinculis tractat, et eos suo exemplo incitat hortaturque ad vnitatem et patientiam.

Paulus et Timotheus serui Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, nec non episcopis ac ministris,
1 Cor. 1, 2.

2. Fauorem et pacem a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo.
Rom. 1, 7. 1 Pet. 1, 1.

3. Ago Deo meo gratias, quoties vestri venit in mentem, *Rom. 1, 9. 10. Eph. 1, 15. 1 Thess. 1, 2. 2 Thess. 1. 3.*

4. Semper in omnibus meis supplicationibus pro vobis omnibus cum laetitia supplicationem faciens,

5. Quod euangelium hactenus a prima die participaueritis:

6. Hoc fore confidens, vt qui in vobis rem bonam inchoauit, idem absoluat vsque ad diem Iesu Christi.
Io. 6, 29.

7. Quemadmodum aequum est, me hoc de vobis omnibus sentire, quod vos in animo habeam, et in vinculis meis, et in causae dictione, et euangelii confirmatione: vos omnes, inquam, collati in me beneficii vna participes. *Eph. 3, 1. et 4, 1. 2 Tim. 1, 8.*

8. Nam vos omnes (testis mihi Deus est) digna Iesu Christo affectione desidero:
Gal. 1, 20 1 Thess. 2, 5.

9. Atque hoc precor, vt caritate etiam magis magisque eccellatis, in cognitione omnique perspicientia,

10. Vt praestabilia approbetis, vt sinceri sitis, et innoxii ad Christi diem, *Rom. 2, 18.*

11. Pleni iustitiae fructibus, qui per Iesum Christum ad gloriam laudemque Dei pertinent. *Io 15, 4. 5. 8.*

12. Scire autem vos volo, fratres, meos casus magis in euangelii profectum cessisse,

13. Vt mea vincula in christianitate facta sint perspicua

per totum praetorium caeterisque cunctis:

14. Adeo vt plerique eorum, qui in Domino fratres sunt, freti meis vinculis, magis audeant impauidi verba facere. *Eph. 3, 13.*

15. Et nonnulli quidem inuide dissentientes: nonnulli etiam quod ita sentiant, Christum praedicant.

16. Et illi quidem, qui id cum dissidentia faciunt, Christum non caste publicant, putantes se afflictionem meis addituros vinculis:

17. Ii vero faciunt amore, scientes eum esse me, per quem defendatur euangelium.

18. Sed quid? certe quoquo modo, siue in speciem, seu vere, Christus publicatur, id quod et gaudeo et gaudebo.

19. Scio enim, hoc mihi saluti futurum per vestras preces, et Spiritus Iesu Christi suppeditationem. *2 Cor. 1, 11.*

20. Quemadmodum intentus expecto, futurumque spero, vt nulla in re confuter: sed summa cum loquendi libertate, vt semper, sic nunc quoque Christus euehatur in meo corpore, seu per vitam, seu per mortem. *Rom. 5, 5.*

21. Nam mihi et viuere Christus est, et mori lucrum.

22. Quod si mihi in eo situs est profectus operis, si viuam in corpore, vtrum eligam nescio.

23. Distrahor enim a duobus, et migrare quidem cupio, ac cum Christo esse: nam id multo melius esset. *2 Cor. 5, 8.*

24. Verum in corpore manere magis necessarium est propter vos.

25. Qua quidem re fretus, scio me mansurum, et apud vos omnes remansurum esse ad vestrum profectum, fideique laetitiam, *Inf. 2, 24.*

26. Quo per me fiat, vt vos magis in Christo Iesu vos iactare possitis, propter meum ad vos iteratum aduentum. *2 Cor. 1, 14. et 5, 12.*

27. Tantum dignam Christi euangelio vitam agite, vt siue vos adibo ac videbo, siue abero, audiam eos esse vos, qui stetis in vno spiritu, vno animo cum euangelica fide dimicantes, nec vlla in re ab aduersariis percellamini, *Gen. 17, 1. Rom. 8, 17. Eph. 4, 1. 1 Thess. 4, 1. 2 Thess. 1, 5 Phil. 1, 27 Col. 1, 10.*

28. Quod et illis exitii, et vobis salutis sit argumentum,

29. Idque

29. Idque a Deo, quod vobis datum sit, non solum Christo fidem habere, verum etiam pro Christo aduersa pati,

Act. 5, 41. Rom. 5, 3.

30. Idem certamen habentibus, quale in me et vidistis, et nunc auditis.

CAP. II.

Obtestatur eos, vt nihil prius habeant humilitate, idque exemplo Christi, Timotheum se illis breui missurum promittit, et moram Epaphroditi excusat.

Quamobrem, si quae est in Christo confirmatio, si quod caritatis solatium, si qua Spiritus communio, si qua commiseratio, ac misericordia,

2. Explete meum gaudium: hoc est, eiusdem este sententiae, eadem caritate praediti, vnanimes, idem sentientes, *Rom. 12, 10. 16. et 15, 5.*

3. Nihil per diffidentiam aut ostentationem, sed cum modestia alius alium sibi praecellere existimantes:

Rom. 12, 10. 1 Pet. 5, 5.

4. Non sua quisque curantes, verum etiam aliena.

1 Cor. 10, 24. et 13, 5.

5. Nam sic animati esse debetis, vt Christus Iesus,

Matth. 11, 29. Io. 13, 15.

6. Qui quum in Dei forma foret, non rapinae habuit suam cum Deo aequalitatem. *Io. 1, 1. 2. et 17, 5. 2 Cor. 4, 4.*

7. Sed seipsum eo vsque ad nihilum redegit, vt sumta seruili forma, factus sit hominum similis, et figura repertus vt homo, *Ps. 22, 7. Ezech. 34, 23. 24. Dan. 9, 26.*

8. Sese adeo deiecit, vt obediens fuerit vsque ad mortem, et quidem mortem crucis. *Matth. 26, 39, 42. Io. 10, 18 Hebr. 2, 9.*

9. Quapropter Deus eum summopere extulit, et nomine donauit omnium nominum summo,

Ps. 110, 7. Es. 53, 12.

10. Vt ad Iesu nomen omne se genu flectat, coelestium et terrestrium et subterraneorum: *Es. 45, 23. Rom. 14, 11.*

11. Omnisque lingua confiteatur Dominum esse Iesum Christum ad Dei patris gloriam. *Io. 13, 13. Act. 2, 36. Rom. 14, 9. 11. 1 Cor 8, 6. et 12, 3.*

12. Quamobrem mihi carissimi, quemadmodum semper obtemperastis, non solum vt in praesentia mea, sed nunc multo magis in absentia mea, cum metu ac tremore vestram salutem agite.

13. Deus enim is est, qui pro sua beneuolentia in vo-

bis efficit, vt et velitis, et efficiatis. *2Cor.3,5. Hebr.13,21.*

14. Omnia facite sine fremitibus, prauisque cogitationibus. *Rom.12,17. 1Pet,4,9.*

15. Vt irreprehensi integrique sitis, inculpati Dei filii, in medio praui peruersique generis hominum: quos inter micate tanquam in mundo luminaria, vitalem doctrinam sustinentes, *Prov 4,18. Matth.5,14.*

16. Quod mihi sit gloriationi in die Christi, quod non nequicquam cucurrerim, neque nequicquam laborauerim. *2Cor.1,14. Gal.2,2.*

17. Enimvero licet fidei vestrae sacrificio ac operatione immoler, gaudeo, et vobis omnibus gratulor: *2 Cor 7,4.*

18. Vos vicissim gaudete mihique gratulamini.

19. Spero autem fore per Dominum Iesum, vt Timotheum breui mittam vobis, vt ego quoque recreer, cognito vestrarum rerum statu. *Act 16,1.*

20. Neminem enim habeo ei parem animo, qui vestra germane curet.

21. Omnes enim suae rei student, non Iesu Christi. *1 Cor. 10,24. et 13,5.*

22. Eius autem exploratam probitatem hinc cognoscite, quod ceu patri filius mecum vna inseruiuit euangelio.

23. Hunc igitur, vt spero, mittam; simulac meis rebus prospexero.

24. Confido autem fore per Dominum, vt ego ipse breui veniam. *Sup.1,25. Philem v 22.*

25. Necessarium autem putaui, Epaphroditum fratrem et collegam commilitonemque meum, vestrum autem apostolum, et mei muneris vicarium ad vos mittere, *Inf.4,18. Phil v.22.*

26. Quandoquidem desiderabat vos omnes, de eo anxius, quod se aegrotasse audiuissetis.

27. Aegrotauit enim ita, vt morti proximus esset. Verum Deus eius misertus est: nec eius solum, sed etiam mei, ne dolorem super dolorem haberem.

28. Itaque eo auidius eum misi, vt et vos eo viso, rursus gaudeatis, et ego minus doleam.

29. Quare eum excipite per Dominum cum omni laetitia, et tales in honore habete: *Gal. 6,6. 1Thess 5,12.*

30. Nam propter Christi negotium eo venit, vt a morte parum abesset, nulla habita

bita ſuae vitae ratione, dum veſtri erga me officii defectum ſuppleret.

1 Cor. 16, 17

CAP. III.

Refellit inanes Pſeudapoſtolorum iactantias, et illis vnum Chriſtum opponit, vim et naturam fidei deſcribit, vt poſthabitis omnibus, adſpirent ad communicationem crucis Chriſti, cuius inimicos notat.

Caeterum mei fratres, gaudete in Domino. Eadem vobis ſcribere, neque me piget, et vobis tutum eſt.

Inf. 4, 4. 1 Theſſ. 5, 16.

2. Videte canes, videte malos operarios, videte conciſos. *Eſ. 56, 10. 2 Cor. 11, 13.*

3. Nos enim ſumus circumciſi, qui Spiritu Deum colimus, et in Chriſto Ieſu gloriamur, non carne freti.

Deut. 10, 16. et 30, 6. Ier. 4, 4.

4. Quanquam ego carne fretus eſſe poſſem. Si quis alius ſibi videtur in carne fiduciam habere poſſe, ego magis.

Gen. 49, 27. Rom. 11, 1.

5. Circumciſus octauo die, genere Iſraelita, tribus Beniaminiae, Hebraeus ex Hebraeis, inſtituto phariſaeus, *Gen. 17, 12. 2 Cor. 11, 22.*

6. Studio inſectator eccleſiae, iuſtitia in lege ſita inculpatus. *Act. 8, 3. et 9, 1. et 22, 4.*

7. Sed quae mihi lucra erant, ea propter Chriſtum damno habui. *Matth. 13, 44.*

8. Quinimo omnia damnum eſſe puto propter cognitionis Chriſti Ieſu domini mei praeſtantiam, propter quem omnium iacturam feci, eaque pro ſtercoribus habeo, vt Chriſtum lucrer,

Eſ. 53, 11. Ier. 9, 23.

9. Et mihi in eo ſuppetat, nec habeam iuſtitiam meam, quae a lege pendeat, ſed in fide Chriſto habenda poſitam, pendentem a Deo, iuſtitiam in fide ſitam, *Rom. 1, 17. et 3, 21. 22. et 9, 30. et 10, 3.*

10. Eum eiusque et reſurrectionis vim et ſuppliciorum communitatem cognoſcendo, dum ad eius mortem conformor:

Rom. 6, 3. 4. 5. et 8, 17.

11. Si qua ad mortuorum reſurrectionem perueniam,

12. Non quia iam conſecutus ſum, aut iam perfectus, ſed perſequor, vt comprehendam, quatenus a Ieſu Chriſto ſum comprehenſus.

1 Tim. 6, 12.

13. Fratres, ego me nondum aſſecutum eſſe arbitror:

Luc. 9, 62.

14. Veruntamen quae ſunt

a tergo obliuiſcens, et ad interiora me intendens, ad ſcopum contendo, ad palmam, ad quam ſuperne vocatus ſum diuinitus per Chriſtum Ieſum. *Pſ 45, 11.*

15. Quotquot ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus. Quod ſi quid aliter ſentitis, id vobis patefaciet Deus

Rom. 14, 3. 4. 1 Cor. 2, 6.

16. Interim quantum adepti ſumus, idem ſentiamus: eandem ad regulam viuamus.

Rom. 12, 16. et 15, 5. 7.

17. Eſte mei imitatores, fratres, et eos conſiderate, qui ita ſe gerunt, vt nos exemplum habetis.

1 Cor. 4, 16. et 11, 1.

18. Nam multi ita ſe gerunt (quos et ſaepe vobis dixi, et nunc plorans dico) vt Chriſtianae crucis hoſtes:

Rom. 16, 17.

19. Quorum exitus eſt exitium: qui et ventrem pro Deo habent, et gloriam ſibi in ſua turpitudine collocant: qui terreſtria ſapiunt.

Hoſ. 4, 7.

20. Nam noſtra quidem obuerſatio in coelis eſt, vnde etiam Seruatorem manemus dominum Ieſum Chriſtum.

1 Cor. 1, 7. Eph, 2, 6.

21. Qui humile noſtrum corpus ſic transfigurabit, vt eandem cum eius glorioſo corpore formam habeat, pro ea vi, qua ipſe ſibi ſubiicere poteſt omnia.

1 Cor. 15, 26. 27. 43. 48 51.

CAP. IV.

A particularibus monitis ad generalia deſcendit. Eorum libertate ita quidem ſe fuiſſe exhilaratum dicit, vt patienter defectum laturus fuerit.

Quamobrem, fratres mei cari ac deſiderati, laetitia coronaque mea ſic ſtate in Domino, o cariſſimi.

2 Cor. 2, 14.

2. Euodiam exhortor, et Syntychen exhortor, idem vt ſentiant in Domino.

3. Quin te quoque, vere ſocie, rogo, eis opitulare, quae mecum certauerint in euangelio, vna cum Clemente, reliquisque meis collegis, quorum nomina ſunt in libro vitae. *Exod. 32, 32 Pſ. 69. 29 Apoc. 3, 5. et 10, 8. et 21, 27.*

4. Gaudete in Domino ſemper, et iterum dicam, gaudete. *1 Theſſ 5, 16. Sup. 3, 1.*

5. Aequitas veſtra cunctis nota ſit hominibus. Dominus prope adeſt.

1 Cor. 10, 11 Heb. 10, 25.

6. Nihil eſte ſoliciti, ſed omni in re efficite precibus et ſupplicationibus cum gratiarum actione, vt veſtra poſtula-

postulata Deo declarentur:
Ps. 55, 23. Matth. 6, 25.

7. Et diuina pax omnem mentem exsuperans, vestros animos ac cogitationes in Christo Iesu custodiet.
Io. 14, 27. Rom. 5, 1.

8. Caeterum fratres, quae vera sint, quae grauia, iusta, quae casta, quae amabilia, quae fausta, si qua virtus, et si qua laus est, ea cogitate,
Rom. 12, 17. et 13, 13.

9. Quae et didicistis, et accepistis, et audiuistis, et vidistis in me. Haec agite, et Deus pacis vobis aderit.
Rom. 15, 33. 2 Cor. 13, 11.

10. Gauisus sum autem per Dominum magnopere, quod tandem aliquando reuiruit vestra de me cura, tametsi curam habebatis, sed opportunitate carebatis. *2 Cor. 11, 9.*

11. Neque propter inopiam dico: nam ego didici iis contentus esse, quae adsint.
1 Tim. 6, 6. 8.

12. Scio de primi: scio et excellere: in omnibus vbique rebus edoctus sum, et saturari, et esurire, et abundare, et carere.
1 Cor. 4, 11. 2 Cor. 11, 27.

13. Omnia possum per eum, qui me corroborat Christum.

14. Sed tamen recte fecistis, quod calamitati meae opitulati estis. *Sup. 1, 7.*

15. Scitis vos quidem, Philippenses, initio euangelii, quum ex Macedonia profectus essem, nullam ecclesiam mihi quicquam contulisse ad rationem expensorum, nisi vos solos,

16. Qui mihi Thessalonicam semel atque iterum, quae opus essent, misistis:

17. Non quia dona quaeram: quaero enim profectum, qui in vestram rationem redundet.
Rom. 15, 28. Tit. 3, 14.

18. Habeo autem omnia, et abundo: cumulatus sum, acceptis ab Epaphrodito iis quae misistis, qui suauis odor est, sacrificium Deo gratum atque acceptum.
2 Cor. 9, 12. Heb. 13, 16.

19. Deus vero meus, pro sua opulentia, quicquid vobis opus erit, gloriose cumulabit per Christum Iesum.

20. Deo autem Patrique nostro gloria in perpetua secula. Amen.

21. Salutate sanctos omnes in Christo Iesu. Salutant vos, qui mecum sunt fratres.

22. Salutant vos omnes sancti, praesertim Caesaris domestici.

23. Domini nostri Iesu Christi fauor adsit vobis omnibus. Amen.

Missa Roma per Epaphroditum.

* *

PAVLI APOSTOLI EPISTOLA AD COLOSSENSES.

CAP. I.

Post inscriptionem, illos laudat vt attentos faciat ad se audiendum, testimonium doctrinae, quam ab Epaphra audierant, reddit. Diuinam erga eos gratiam suis elogiis praedicat, et omnes nostrae salutis partes in solo Christo omnino sitas esse exponit.

Paulus apostolus Iesu Christi, voluntate Dei et Timotheus frater,

2. Iis qui Colossis degunt sanctis fidentibus fratribus in Christo, fauorem et pacem a Deo patre nostro, et Domino Iesu Christo.

Rom. 1, 7. Gal 1, 3. Eph. 1, 2.

3. Agimus Deo Patrique Domini nostri Iesu Christi gratias, semper pro vobis orantes. *Eph. 1, 15. Phil. 1, 3.*

4. Audita vestra in Christo Iesu fide, et amore in omnes sanctos. *Eph. 1, 3. Philem. v. 5.*

5. Propter ea quae vobis in coelis reposita sperantur, quae ante audiuistis in vera euangelii oratione, *1 Pet. 1, 4.*

6. Quod ad vos peruenit, quemadmodum etiam in toto orbe proficit, sicut in vobis, ex quo Dei beneficium vere audiuistis ac cognouistis: *Marc. 4, 8, Io. 15, 16.*

7. Quemadmodum ex Epaphra didicistis, conseruo nostro carissimo, qui fidus est pro vobis minister Christi, *Infr. 4, 12.*

8. Qui idem nobis vestram in Spiritu caritatem exposuit.

9. Itaque nos ex quo die id audiuimus, non desinimus pro vobis orare, ac poscere, vt eius voluntatis cognitione repleamini, cum omni sapientia prudentiaque diuina, *Rom. 12, 2.*

10. Quo sic vos geratis, vt Domino dignum est, vt ei omnino placeatis, in omnibus

bus recte factis fructum ferentes, et in Dei cognitione crescentes, *Gen.* 17, 1. *Eph.* 4, 1. *Phil.* 1, 27. 1 *Thess.* 2, 12.

11. Summa vi conualescentes per eius gloriosum robur, vt summa sitis patientia et clementia cum laetitia praediti.

12. Agimusque Patri gratias, qui nos idoneos reddidit ad participandam sanctorum sortem in luce: *Act.* 26, 18.

13. Qui nos ex tenebrarum potestate vindicatos, transtulit in regnum sui carissimi Filii, *Matth.* 3, 17. *et* 17, 5 2 *Pet.* 1, 17.

14. In quo filio liberationem habemus per eius sanguinem, peccatorum veniam, *Act.* 20, 28. *Eph.* 1, 7.

15. Qui imago est inaspectabilis Dei, totius rerum naturae primogenitus, *Io.* 14, 9.

16. Vtpote per quem condita sunt omnia, tum quae in coelis, tum quae in terra sunt, tum aspectabilia, tum inaspectabilia, et solia, et dominatus, et principatus, et potestates. Omnia et per eum, et propter eum condita sunt, *Io.* 1, 3.

17. Et is est ante omnia, et per eum constant omnia,

18. Et is corporis ecclesiae caput est. Is est principium, primogenitus ex mortuis, vt sit is in omnibus princeps: *Act.* 26, 23. 1 *Cor.* 15, 20. 21. 23. *Apoc.* 1, 5.

19. Quoniam per eum visum est Patri omnem rerum vniuersitatem inhabitare, *Io.* 1, 16. *et* 3, 34. 35. *Inf.* 2, 9.

20. Et per eum omnia sibi reconciliare pacificando per eius crucis sanguinem, hoc est, per eum, tum terrestria, tum coelestia. *Es.* 9, 5. 6. *Io.* 6, 33.

21. Et vos aliquando mentibus alienos atque hostes in praue factis, *Eph.* 2, 1. 2. 12.

22. Nunc reconciliauit eius humano corpore per mortem, quo vos in suo conspectu sanctos, et inculpatos et criminis expertes redderet: *Luc.* 1, 75. *Eph.* 1, 4. *et* 2, 15. *et* 5, 26. 27.

23. Si modo permanetis fide fundati atque fixi, neque de euangelii spe dimouemini, quod audiuistis, quod in omni rerum natura subiecta coelo praedicatum est, cuius ego Paulus factus sum minister, *Io.* 15, 6.

24. Nunc laetor in eis, quae pro vobis patior: et quae desunt Christi calamitates, meo corpore suppleo pro eius corpore, quae ecclesia est, *Rom.* 12, 5. 1 *Cor.* 12. 27.

25. Cuius ego factus sum minister, diuina dispensatione, quae mihi ad vos commissa est, vt diuinam doctrinam impleam. *Eph. 3, 2.*

26. Quod mysterium ab omni seculorum aeuo celatum, nunc patefactum est eius sanctis, *Matth 13, 11. Rom. 16, 25. Eph. 3, 9. 2 Tim. 1, 10. Tit. 1, 2. 1 Pet. 1, 20.*

27. Quibus voluit Deus declarare, quae sit huius gloriosi mysterii opulentia apud exteras gentes: qui Christus est in vobis gloriae spes, *Rom 9, 23. 2 Cor. 2, 14.*

28. Quem nos nuntiamus, omnem hominem admonentes, omnem hominem cum omni sapientia docentes, vt omnem hominem reddamus in Christo Iesu perfectum:

2 Cor. 11, 2. Eph 5, 27.

29. In quod elaboro, eius vi certando, quae fortiter in me viget.

CAP. II.

Vanitatis damnat quicquid est extra Christum. Nominatim de circumcisione, ciborum abstinentia, angelorum cultu loquitur, unde constituit a decretis per Christum liberatos esse.

Volo enim scire vos, quantum pro vobis et Laodicensibus, et quicunque me corpore praesentem non viderunt, certamen habeam, *Phil. 1, 30. 1 Thess. 2, 2.*

2. Tum vt confirmentur eorum animi, caritate connexorum, tum vt tam diuite, tam plena abundent peritia, vt Dei Patrisque et Christi mysterium percipiant, *Es. 53, 11. Ier. 9, 23. Io. 17, 3.*

3. In quo sunt omnes sapientiae ac scientiae opes reconditae. *1 Cor. 1, 24.*

4. Hoc ideo dico, ne quis vobis probabilibus verbis imponat. *Eph. 5, 6. Inf. 18.*

5. Quamvis enim corpore absim, at animo quidem apud vos sum, gaudens spectansque vestrum ordinem, et habendae Christo fidei firmitatem. *1 Cor. 5, 1. et 14, 40.*

6. Quamobrem quemadmodum Christum Iesum Dominum accepistis, sic in eo vos gerite, *1 Thess. 4, 1. Iud. v. 3.*

7. Vt in eo radicati aedificemini, et in fide (vt edocti estis) confirmemini, in ea cum gratiarum actione excellentes.

Cor. 1, 5. Eph. 2, 21. 22.

8. Videte, ne quis sit, qui vos philosophia fallaciaque vana praedetur, ex hominum institutione, mundique rudi-

rudimentis, non ex Christo,
Matth. 15, 2. *Rom.* 16, 17.
9. In quo tota diuinitatis plenitudo corporaliter habitat. *Sup.* 1, 19. *Io.* 1, 14.
10. Et vos in eo perfecti estis, qui caput est omnis principatus et potestatis:
Io. 1, 16. *Rom.* 8, 38.
11. In quo etiam circumcisi estis circumcisione non manufacta, exuto humanorum peccatorum corpore in Christi circumcisione.
Deut. 10, 16. *et* 30, 6.
12. Vna cum eo sepulti in baptismo: in quo etiam simul resurrexistis per collatam in Dei vi fiduciam, qui eum ex mortuis suscitauit.
Rom. 6, 3. 4.
13. Qui idem vos delictis, et vestri corporis praeputio mortuos, in vitam vna cum eo reuocauit, omniaque nobis delicta condonauit,
Eph. 2, 1. 11.
14. Obliterato placitorum chirographo, quod nobis obuersabatur, contrariumque erat. Id ille de medio sustulit, affixum cruci,
Eph. 2, 5. 15.
15. Per quam in spoliatos principatus ac potestates palam exemplum edidit, eosque triumphauit.
Gen. 3, 15. *Ps.* 68, 10.
16. Quare nemo vos damnet ob cibum, aut potionem, aut festorum discrimen, aut nouilunia, aut sabbatha,
Leu. 11, 2. *et* 23, 2. *etc.*
17. Quae sunt futurorum vmbrae, quarum corpus Christus est. *Heb* 8, 5. *et* 10, 1.
18. Nemo vos supplantet, in modestia angelorumque cultu sibi placens, in iis quae non didicit sese iactans, sua humana mente temere tumens: *Ier.* 29, 8.
Ezech. 13, 3. *Matth.* 24, 4.
19. Neque caput tenens, a quo totum corpus, dum commissuris copulisque compactum regitur, diuino crescit incremento.
Eph. 4, 15. 16.
20. Quod si vna cum Christo, quod ad mundi rudimenta attinet, mortui estis, cur tanquam in mundo viuentes vtimini placitis?
Rom. 6, 3. 5.
21. Ne tetigeris, neue gustaueris; neue attrectaueris,
22. Quorum omnium is vsus est, vt vsu pereant, et ad corporis expletionem pertineant, non vt in aliquo sint honore:
23. Ista vero placita sunt ex hominum praeceptis atque doctrinis; quae quidem sunt eiusmodi, vt rationem

habeant ſapientiae, ob religionis ſpeciem atque modeſtiam, et corporis vexationem ſeueram. *Eſ.29,13. Matth.15,9. Sup.2,18.*

CAP. III.

Terrenis exercitiis quae pſeudapoſtoli vrgebent, coeleſtia opponit, et a mortificatione carnis orditur, vnde deducit particulares exhortationes, et particularia officia, quae pendent ex ſingulorum vocatione.

Si igitur cum Chriſto ſurrexiſtis, ſuperis ſtudete, vbi Chriſtus eſt, Deo dexter aſſidens. *Pſ.110,1. Rom.6,5.*

2. Supera ſentite, non terreſtria.

3. Interiiſtis enim, veſtraque vita cum Chriſto latet apud Deum.

Rom.6,2.etc. et 8,24.

4. Quum Chriſtus vita veſtra pateſiet, tum vos quoque vna cum eo pateſietis glorioſi. *1 Cor.15,43.*

5. Quamobrem necate veſtra membra terreſtria, impudicitiam, obſcenitatem, libidinem, cupiditatem malam, et auaritiam, quae deaſtrorum cultus eſt,

Rom.6,13. et 7,5.23. et 8,13.

6. Propter quae inuadit ira Dei contumaces homines:

1 Cor.6,10.

7. In quibus vos quoque verſati eſtis aliquando, quum in eis viueritis.

Rom.6,19.20. et 7,52.

8. At nunc vos iidem omnia deponite, iram, odium, malitiam, maledicentiam, et orationis turpitudinem ex ore veſtro.

Rom.6,4. Eph.4,22. Col.3,8. Heb.12,1. 1 Pet.2,1.

9. Nolite alii in alios mentiri, exuti veterem hominem cum ſuis actionibus,

Eph.4,22.25.29. et 5,4.

10. Indutique nouum, qui cognitione renouatur ad imaginem conditoris ſui:

Gen.1,26. et 5,1. et 9,6. Rom.6,4

11. Vbi non eſt Graecus, aut Iudaeus, circumciſio aut praeputium, barbarus, Scytha, ſeruus, liber, ſed es omnia, et in omnibus Chriſtus. *Rom.10,12.*

12. Induite igitur, vt Dei electi ſancti, amatique, affectum miſericordiae, benignitatem, modeſtiam, manſuetudinem, patientiam:

Eph.4,32. et 6,11.

13. Alius alium ferentes, et inuicem condonantes, ſi quis habet, quod de aliquo expoſtulet, quemadmodum Chriſtus vobis condonauit: ſic vos quoque facite.

Matth.6,14. Marc.11,25.

14. Sed

14. Sed super haec omnia caritatem, quae perfectionis vinculum est: *Io.3,34. et 15,12. Eph.4,3. et 5,2.*

15. Vigeatque diuina pax in vestris animis, ad quam estis in vno corpore vocati: et este grati,

Eph.4,4. Phil.4,7.

16. Christi sermo large in vobis habitet summa cum sapientia. Docete et commonefacite alius alium, carminibus, Deique laudationibus, et diuinis cantionibus Dominum animis grate canentes: *1Cor.14,26. Eph.5,19.*

17. Ac quidquid vel verbis vel re facitis, id in Domini Iesu nomine facitote, Deo Patrique per eum gratias agentes. *Rom.1,8. 1Cor.10,31.*

18. Vxores, parete vestris viris, vt dominicis dignum est. *Gen 3,16. 1Cor.14,34. Eph.5,22. Tit.2,5.*

19. Viri, amate vxores vestras, neue in eas saeuite.

Eph 5,25. 1Pet.3,7.

20. Nati, obedite parentibus in omnibus: hoc enim Domino gratum est. *Eph.6,1.*

21. Patres, ne vestros irritate natos, ne despondeant animos. *Eph.6,4.*

22. Serui, obedite in omni re vestris, quod ad corpus attinet, dominis, non ad oculum seruiendo, vt hominum captantes gratiam: sed cum animi simplicitate, metuentes Deum.

Eph. 6,5. Tit.2,9 1Pet 2,18.

23. Ac quicquid facitis, id ex animo agitote, tanquam Domino non hominibus seruientes:

24. Scientes fore, vt a Domino haereditatem praemio accipiatis, quippe quum Domino Christo seruiatis.

25. Qui vero iniuriam facit, is quam fecerit iniuriam luet, nec habebitur vlla ratio personarum.

Deut.10,17. Iob.34,19. 2Par. 19,7. Sap. 6,8. Eccl.35,16. Act.10,34. Rom.2,11. Gal.2,6.

26. Domini, ex iusto aequoque cum seruis agite, scientes vos quoque dominum habere in coelis. *Eph.6,9.*

CAP. IV.

Ad generales exhortationes redit, et precandi studium ac sermonis suauitatem praecipit: postremo commendationes et salutationes subiungit.

Supplicationi incumbite, cum gratiarum actione vigilantes. *Luc.18,1. Rom.12,12. 1Thess 5,17. Ephes. 6,18. Infr. 2.*

2. Orantes simul pro nobis quoque, vt Deus nobis portam sermonis aperiat, quo

Christi mysterium eloquamur, propter quod vinctus sum, *Matth. 13, 11.*
1Cor. 4, 1. et 16, 9.

3. Vt ita patefaciam, vt loqui debeo.

4. Sapienter vos erga alienos gerite, tempus redimentes. *Eph. 5, 15. 16.*

5. Esto semper oratio vestra gratia praedita, sale condita, vt sciatis, quomodo cuique respondere debeatis.
Marc. 9, 50.

6. De me omnia vobis exponet Tychicus, carus frater fidelisque minister, et conseruus in Domino:
Act. 20, 4. Eph. 6, 21 2 Tim. 4, 12.

7. Quem ideo ad vos misi, vt vestrarum rerum statum cognoscat, vestrosque confirmet animos,

8. Cum Onesimo fido caroque fratre, qui vestras est: hi vos de omnibus, quae hic gerantur, certiores facient.
Phil. v. 10.

9. Salutat vos Aristarchus meae captiuitatis socius: et Marcus Barnabae consobrinus, de quo mandata accepistis, si venerit ad vos, vt eum excipiatis:
2 Tim. 4, 11. Philem. v. 24.

10. Item Iosua nomine Iustus, qui sunt ex circumcisis, et ii quidem soli ad diuinum regnum adiutores, qui mihi solatio fuerunt.

11. Salutat vos Epaphras vestras Christi seruus, assiduis pro vobis precibus certans, vt perfecti absolutique stetis in omni voluntate Dei.
Rom. 15, 30. Sup. 1, 7.

12. Nam eum testor, magno vestri Laodicensium, ac Hierapolitanorum studio teneri.

13. Salutat vos Lucas medicus mihi carissimus, et Demas. *2 Tim. 4, 10. 11.*

14. Salutate Laodicenses fratres, et Nympham, et eius domus ecclesiam.
Rom. 16. 5. 1 Cor. 16, 19.

15. Quumque lecta fuerit apud vos epistola, facite, vt etiam in Laodicensium ecclesia legatur itemque vt Laodicensem epistolam vos quoque legatis:
1 Thess. 5, 27.

16. Et Archippo dicite, vt quod munus a Domino accepit, id curet implendum.
Philem v. 2.

17. Salutatio mea manu Pauli. Mementote meorum vinculorum. Adsit vobis Dei fauor. Amen.
1Cor. 16, 21. 2 Thess. 3, 17.

Scripta est Romae: missa per Tychicum et Onesimum.

PAVLI

PAVLI APOSTOLI
EPISTOLA I.
AD THESSALONICENSES.

CAP. I.

Gratiarum actionem ideo proponit, vt Dei beneficium esse admoneat, quicquid praedicat in ipsis laude dignum: et quod reliquis exemplum facti sint.

Paulus et Siluanus, et Timotheus, Thessalonicensium ecclesiae, quae Dei Patris est, et Domini Iesu Christi, fauorem et pacem a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo.

Rom. 1,7. 2 Cor. 1,19. Eph. 1,2.

2. Agimus immortales gratias Deo de vobis omnibus, vestri mentionem facientes in nostris precibus, *Rom. 1,8. 9. Eph. 1,16. 2 Thess. 1,3.*

3. Continenter coram Deo Patreque nostro recolentes opus fidei vestrae caritatisque laborem, et spei in Domino nostro Iesu Christo sitae coram Deo et Patre nostro tolerantiam: *Io. 6,29.*

4. Scientes, fratres carissimi, vos esse diuinitus electos. *2 Thess. 2, 13.*

5. Quandoquidem euangelium nostrum non fuit apud vos in verbis duntaxat positum, sed cum potentia, sanctoque Spiritu, et certissimis argumentis coniunctum. Scitis enim et quales nos isthic vestra causa fuerimus, *1 Cor. 2, 4. et 4, 20.*

6. Et vt vos nostri Dominique fueritis imitatores, admissa doctrina cum multa calamitate, cum sancti afflatus laetitia, *Act. 5,21. 1 Cor. 4,16. et 11,1.*

7. Adeo, vt exemplo fueritis omnibus in Macedonia et Achaia fidentibus.

8. Non solum enim a vobis Dominica doctrina Macedoniam Achaiamque personuit, verum etiam in omnia loca permanauit vestra erga Deum fides, adeo vt nos quicquam loqui non sit opus. *Rom 1,8.*

9. Ipsi enim de vobis praedicant, qualem ad vos aditum habuerimus, vtque vos a deastris ad Deum conuerteretis, vt viuenti veroque Deo seruiretis, *1 Cor. 12,2.*

10. Et eius Filium ex coelis expe-

expectaretis, quem ex mortuis excitauit, Iesum, qui nos a futuro supplicio defendit.

Matth. 3, 7. Act. 1, 11 et 2, 24.

CAP. II.

Declarat quanta fide ipsis euangelium praedicarit, neque lucrum aut gloriam quaesierit, idque eorum testimonio probat: et quod ipsi infracto animo persecutiones a suis tulerint. Addit se magno illos visendi desiderio teneri.

Scitis enim ipsi fratres, nostrum ad vos aduentum non inanem fuisse: *Sup. 1, 5. 9. Act. 16, 22. et 17, 2. Phil. 1, 30.*

2. Quin quamuis ante Philippis (vt scitis) mala contumeliasque passi essemus, tamen per Deum nostrum ausi sumus diuinum euangelium vobis libere multo cum certamine eloqui.

3. Non est enim nostra cohortatio erroris, aut obscenitatis, aut fraudis:

4. Sed quemadmodum nobis diuinitus probatis creditum est euangelium, sic loquimur non vt hominibus placentes, sed Deo, qui nostros explorat animos.

Gal. 1, 10. 1 Tim. 1, 11. 12.

5. Nec enim vnquam assentatoria oratione vsi sumus, vt vos scitis, nec per auaritiam quicquam fecimus: testis Deus: *Act. 20, 33.*

6. Nec ab hominibus gloriam expetiuimus, nec a vobis, nec ab aliis. Et licet oneri esse possemus, vt Christi apostoli:

7. Tamen adeo mites inter vos fuimus, vt quemadmodum nutrix suos fouet alumnos,

8. Sic nos prae vestri cupiditate libenter vobis non modo diuinum euangelium, verum etiam nostras ipsorum animas impertituri fuerimus: tam cari nobis eratis.

9. Recordamini enim, fratres, nostrum laborem ac defatigationem: quippe qui noctes et dies operando (ne quem vestrum grauaremus) apud vos diuinum euangelium publicauerimus.

Act. 18 3. et 20, 34. 2 Thess. 3, 8.

10. Vos testes estis, et Deus, quam pie, quam iuste et inculpate nos erga vos fidentes gesserimus:

11. Quemadmodum scitis, vt vnumquemque vestrum, sicuti pater liberos, sic cohortaremur,

12. Ac consolaremur, moneremusque, vt ita vos geretis, vti Deo dignum esset, qui vos ad suum regnum ac gloriam vocaret.

Gen. 17, 1. 1 Cor. 7, 20. Eph. 4, 1.

13. Ita-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0442-3 DFG

13. Itaque nos Deo continenter gratias agimus, quod vos, accepto Dei sermone, quem a nobis audiuistis, admisistis, non hominum sermonem, sed (vt vere est) Dei sermonem, qui in vobis fidentibus viget.

Matth. 10, 40. Gal 4, 14.

14. Vos enim imitatores fuistis, fratres, diuinarum ecclesiarum, quae sunt in Iudaea, quod ad Christum Iesum attinet: siquidem eadem vos quoque passi estis, a vestris tribulibus, quae nos a Iudaeis, *Act. 17, 5. 13. Heb. 10, 34.*

15. Qui etiam Dominum Iesum suosque vates interfecerunt, et nos exegerunt: neque Deo placent, et omnibus hominibus sunt contrarii,

Act. 7, 52

16. Vetantes ne alienigenas quo seruentur, alloquamur, vt eorum peccata semper expleantur: adeo extrema Dei ira infestantur. *Matth. 23, 32.*

17. Nos vero, fratres, vobis aliquandiu praesentia non animo orbati, magna vehementique vestri coram videndi cupiditate flagrauimus. *Rom. 1, 11.*

18. Itaque ad vos venire voluimus, ego quidem Paulus semel atque iterum, sed impediuit nos satanas.

19. Etenim quaenam nostra spes aut, aut laetitia, aut gloriationis corona? nonne vos coram Domino nostro Iesu Christo, in eius aduentu?

20. Vos enim nostra estis gloria atque laetitia.

CAP. III.

Desiderii erga illos sui fidem facit, quod Timotheum ad eos miserit, quod prosperi eorum status nuntio ita sit affectus, vt gratias non possit satis agere, itaque in precationem erumpit.

Itaque quum iam durare non possemus, visum est nobis Athenis relinqui solis,

2. Timotheumque mittere fratrem nostrum, et Dei ministrum, ac nostrum in Christi euangelio collegam, ad vos confirmandos, et de vestra fiducia commonefaciendos, *Act. 16, 1.*

3, Ne quis ob has calamitates percellatur. Scitis enim ipsi, nos huic esse rei destinatos. *Act. 14, 22. Eph. 3, 13.*

4. Nam dum apud vos eramus, vobis praedicabamus, fore vt affligeremur: quemadmodum et accidit, et vos scitis.

5. Propterea ego me iam non tenui, quin vestram fidem cognitum mitterem, ne forte vos tentasset tentator, atque

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0443-9 DFG

que ita labor noſter periiſſet. *Phil. 2, 16.*

6. Verum quum modo Timotheus iſtinc ad nos veniſſet, nobisque veſtram fidem et caritatem nuntiaſſet, vosque noſtri bonam ſemper tenere memoriam, cupientes videre nos, vt nos quoque vos:

7. Propterea de vobis recreati ſumus, fratres, in omni calamitate noſtra ac rebus aduerſis per veſtram fidem,

8. Adeo vt nos nunc viuamus, ſi vos ſtatis in Domino.

9. Ecquam enim Deo de vobis referre gratiarum actionem valeamus ob tantam laetitiam, quam propter vos percipimus coram Deo noſtro?

10. Noctes ac dies ſummopere orantes videre vos coram, et quae veſtrae fidei deſunt ſupplere?

Rom. 1, 10, 11. et 15, 23.

11. Ipſe Deus Pater noſter, et Dominus noſter Ieſus Chriſtus, noſtrum ad vos iter ſecundet:

12. Vos vero Dominus et mutua inter vos et erga omnes caritate abunde cumulet, quali nos erga vos ſumus. *Infr. 5, 15.*

13. Vt animi veſtri inculpata ſanctitate confirmentur in Dei Patrisque noſtri conſpectu in aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti cum eius ſanctis omnibus.

1 Cor. 1, 8. Phil. 1, 10.

CAP. IV.

Hortatur ad vitae ſanctitatem et caritatem mutuam. More infidelium eos vetat lugere mortuos, et hiſtoriam reſurrectionis noſtrae graphice depingit.

Quod ſupereſt igitur, fratres, oramus ac hortamur vos per Dominum Ieſum, vt quemadmodum a nobis didiciſtis, quomodo vos gerere Deoque placere debeatis, in eo praecellatis.

Phil. 1, 27.

2. Scitis enim, quae mandata vobis per Dominum Ieſum tradiderimus.

3. Hoc enim et Dei voluntatis, et veſtrae ſanctitatis eſt, vt ab impudicitia vos abſtineatis, *Rom. 12, 1. 2. Eph. 5, 17. 27.*

4. Sciatque quisque veſtrum ſuum vas cum ſanctimonia ac honeſtate poſſidere,

5. Non (vt alienigenae Deum ignorantes) cum cupiditatis libidine:

Eph. 4, 17. 18.

6. Ne quis ſuum fratrem in nego-

negotiis circumueniat, aut circumscribat. Siquidem horum omnium vltor est Dominus, vt etiam antea vobis diximus, testatique sumus. *1 Cor. 6, 8.*

7. Non enim vocauit nos Deus ad obscenitatem, sed ad sanctimoniam.

Leu. 11, 44. et 19, 2.

8. Itaque qui repudiat, non hominem repudiat, sed Deum, qui vos suo sancto Spiritu donat. *Luc. 10, 16.*

9. Quod ad fraternum amorem attinet, nihil opus est, vt vobis scribatur, quum vos ipsi mutuo amare diuinitus didiceritis:

Leu. 19, 18. Matth 22, 39 Eph. 5, 2.

10. Quippe quum id erga omnes fratres, qui sunt in tota Macedonia, faciatis. Hortamur autem vos, fratres, vt in dies praecellatis,

11. Ac quiescere, et vestras res agere, vestrisque manibus operari contendatis, quomodo nos vobis praecepimus, *Eph. 4, 28.*

12. Vt honeste vos ad alienos geratis, nec vlla re indigeatis.

13. Nolo autem ignorare vos, fratres, de iis, qui obdormierunt, ne cruciemini, vt caeteri qui spem non habent. *Leu. 19, 28. Deut. 14, 1.*

14. Si enim credimus, Iesum mortuum esse, et resurrexisse, ita Deus eos etiam, qui per Christum obdormiuerunt, ducet cum eo.

1 Cor. 15. 13. 18.

15. Hoc enim vobis Domini verbis dicimus fore, vt nos viui, qui ad Domini aduentum supererimus non anteuertamus eos, qui obdormiuerint.

1 Cor. 15, 22. 51.

16. Nam ipse Dominus cum praeconio, cum summi angeli voce, cumque diuina tuba descendet de coelo, et mortui in Christo resurgent primum: *Matth. 24, 31.*

17. Deinde nos viuentes, qui erimus superstites, vna cum eis rapiemur in nubibus obuiam Domino in aerem, atque ita semper cum Domino erimus.

Act. 1, 9. Apoc. 11, 12.

18. Quamobrem consolamini alius alium his sermonibus.

CAP. V.

Curiosam temporum aduentus Christi inquisitionem damnans, admonet, vt assiduo ad eum excipiendum sint parati. Hinc descendit ad varias admonitiones.

De temporibus vero, tempestatibusque, fratres, non

non est opus, vt vobis scribatur, *Matth. 24, 3. 36.*

2. Quum ipsi praeclare sciatis, Domini diem venturam esse vt furem noctu.

Matth. 24, 42 seqq.

3. Quum enim dicent homines, pacem esse et securitatem, tum repente, vt dolor vterum ferenti, sic eis instabit interitus, quem non effugient. *Luc. 21, 34. 35. 2 Petr. 3, 10. Apoc 3, 3 et 16, 15.*

4. Vos fratres, non estis in tenebris, vt vos dies illa tanquam fur opprimat:

Eph. 5, 8.

5. Omnes enim lucis dieique homines estis. Non sumus noctis aut tenebrarum.

Luc. 16, 8. Rom. 13, 12.

6. Ne dormiamus ergo, vt caeteri, sed vigilemus, sobriique simus. *Matth. 25, 13.*

7. Nam qui dormiunt, noctu dormiunt: et qui inebriantur, noctu ebrii sunt.

Rom. 13, 13.

8. At nos quum diei simus, sobrii simus, induti fidei, caritatisque loricam, galeamque spei salutis.

Es 59, 17. Eph. 6, 17.

9. Siquidem non destinauit nos Deus supplicio, sed saluti partae per Dominum nostrum Iesum Christum,

Rom. 9, 22.

10. Pro nobis mortuum, vt siue vigilamus, siue dormimus, vna cum eo viuamus.

Rom. 14, 8. 9. 2 Cor. 5, 15.

11. Quamobrem cohortamini inter vos, et alius alium instruite, vt et facitis.

12. Rogamus autem vos, fratres, vt eos, qui in vobis laborant, vobisque praesunt in Domini negotio, et vos castigant, agnoscatis,

Gal. 6, 6. Phil. 2, 29.

13. Et maximi faciatis, carosque habeatis propter eorum opus. Praebete vos eis pacatos.

14. Hortamur item vos, fratres castigate in compositos, solamini parum magnanimos, infirmis opitulamini, clementes este in omnes.

Rom 14, 1. Gal. 6, 1. 2.

15. Videte, ne quis cui malum pro malo rependat, sed semper beneficia et inter vos et in omnes exercete.

Leu. 19, 18. Matth. 5, 39.

16. Semper gaudete.

Luc. 10, 20.

17. Continenter orate,

Eccl. 18, 22. Luc 18, 1.

18. In omnibus Deo gratias agite. Nam ea est Dei de vobis, qui sitis Christi Iesu, voluntas. *Eph. 5, 20.*

19. Spiritum ne extinguite,

1 Cor. 14, 30 2 Tim. 1, 6.

20. Va-

20. Vaticinationes ne contemnite:

21. Omnia probate, bonum tenete. *1 Cor. 2, 11. 15.*

22. Ab omni maleficii genere abstinete: *Phil. 4, 8.*

23. Ipse Deus pacis vos sanctos reddat et absolutos, integrique vestri spiritus, et animae, et corpora criminis expertia in aduentum Domini nostri Iesu Christi conseruentur. *1 Cor. 1, 8. Phil 4, 9.*

24. Ita fidelis est is, qui vos, vocauit, vt id facturus sit. *1 Cor. 1, 9. et 10. 13.*

25. Fratres, orate pro nobis.

26. Salutate fratres omnes osculo sancto. *Rom. 16, 16. 1 Cor. 16, 20.*

27. Obtestor vos per Dominum, vt haec legatur epistola omnibus sanctis fratribus. *Col. 4, 16.*

28. Adsit vobis Domini nostri Iesu Christi fauor. Amen.

Ad Thessalonicenses prima, scripta est Athenis.

* *

PAVLI APOSTOLI
EPISTOLA II.
AD THESSALONICENSES.

CAP. I.

Laudat incrementa fidei, caritatis, et tolerantiae Thessalonicensium. Et Dei vltionem aduersus piorum oppressores describens, fideles docet recumbere in expectationem extremi iudicii.

Paulus et Siluanus, et Timotheus, Thessalonicensium ecclesiae, quae Dei Patris nostri est, et Domini Iesu Christi, *1 Thess 1, 1*

2. Gratiam et pacem a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo. *1 Cor. 1, 3.*

3. Deo gratias agere debemus immortales de vobis, fratres, vt dignum est, quod adeo crescit vestra fides, adeoque exuberat vestrum omnium mutua caritas, *Eph. 1, 15. Phil. 1, 3.*

4. Vt nos ipsi de vobis gloriemur in diuinis ecclesiis, de patientia atque fide, qua praediti estis in omnibus, quas sustinetis, vexationibus, ac calamitatibus: *2 Cor. 7, 14. et 9, 2. 1 Thess. 2, 19.*

5. Quod

5. Quod indicio est fore, vt iusto Dei iudicio diuinum regnum consequamini, pro quo patimini. *Phil.* 1,28.

6. Siquidem aequum est, vt a Deo reddatur, vt affligentibus vos afflictio- *Zach.*2,8.

7. Sic vobis qui affligimini, requies vna nobiscum, tum quum existet de coelo Dominus Iesus cum potestatis suae angelis, 1 *Thess.* 4, 16.

8. In igne flammante supplicium irrogaturus nescientibus Deum, et Domini nostri Iesu Christi euangelio non obedientibus,

*Rom.*2,8. 2 *Pet.* 3, 7.

9. Qui aeterno exitio poenas dabunt Domino, eiusque gloriosae potentiae,

Es. 1, 19.

10. Quum venerit, vt in illa die in sanctis suis illustretur, inque cunctis fidentibus admirandus esse videatur, quod nostro ad vos testimonio creditum fuerit.

Act. 1, 11. 1 *Thess.* 1, 10.

11. Eam ob rem nos semper pro vobis oramus, vt vos Deus, eo in quem vocati estis, statu dignos reddat, perficiatque vt bonitatem ac fidei opus, et libentissime et fortiter persequamini atque absoluatis,

12. Quo Domini nostri Iesu Christi nomen in vobis celebretur, et vos in eo, pro Dei nostri, et Domini Iesu Christi beneficentia.

CAP. II.

Negat venturum Christi diem, donec in apostasiam prolapsus fuerit mundus, et reuelatus fuerit antichristus, cuius interitum describit infertque inde exhortationem et constantiam.

Rogamus autem vos, fratres, quod attinet ad aduentum Domini nostri Iesu Christi, et nostri ad eum aggregationem,

2. Ne eito de sententia dimoueamini, neue turbemini, nec spiritu, nec oratione, nec epistola, cuius nos auctores esse videamur, quasi instet Christi dies.

Ier. 29, 8 *Matth.*24, 4.

3. Nemo vos vllo modo decipiat: nam non prius id futurum est, quam venerit defectio, et patefactus fuerit homo flagitiosus, homo ille perditus,

Matt. 24, 23. *Eph.* 5, 6.

4. Qui aduersabitur, et se supra quicquid dicitur Deus aut numen, extollet: adeo vt in Dei templo tanquam Deus sedeat, sese Deum esse ostendens. *Dan.* 11, 36.

5. An non meministis, me, quum

quum adhuc apud vos essem, haec vobis dicere?

6. Et nunc scitis, quid obstet, quo minus exsistat ille suo tempore:

7. Sceleris enim mysterium iam agitur, superest tantum, qui nunc tenet, vt e medio tollatur: *Act. 20, 29*

8. Tum demum exsistet ille scelerosus, quem Dominus oris sui spiritu conficiet, aduentusque sui claritate delebit: *Iob. 4, 9. Es. 11, 4.*

9. Cuius scelerosi aduentus satanae opera, erit cum omni falsorum, prodigiorum, portentorum, miraculorumque genere, *Deut. 13, 1. Matt. 24, 24.*

10. Cumque omni scelerum fraude coniunctus, apud perituros quidem: quoniam veritatis amorem, quo salui fuerint, non admiserint. *2 Cor. 2, 15. et 4, 3.*

11. Propterea mittet eis Deus vim erroris tantam, vt credant mendacio, *Rom. 1, 24.*

12. Quo damnentur, quicunque veritati non crediderint, sed sceleribus delectati fuerint.

13. Nos vero debemus Deo gratias agere immortales de vobis, fratres Domino dilecti, quod vos principio Deus elegerit ad salutem per spiritus sanctimoniam, verique fidem, *1 Thess. 1, 4.*

14. Ad quas vos vocauit per euangelium nostrum, quaerendae Domino nostro Iesu Christo gloriae causa.

15. Quamobrem, fratres, perstate, et instituta tenete, quae ex nostra vel oratione, vel epistola didicistis. *Infr. 3, 6.*

16. Ipse vero Dominus noster Iesus Christus, et Deus Paterque noster, qui nos pro suo fauore adamauit, aeternoque solatio, et bona spe donauit.

17. Vestros stabiliat animos, et vos in omni bono et sermone et opere confirmet. *1 Thess. 3, 13.*

CAP. III.

Monet, vt piis precibus euangelii praedicationem promoueant, et se subducant ab iis, qui otio et curiositate turbant ordinem publicum, quos etiam a communi fidelium coetu excludit.

Quod superest, orate, fratres, pro nobis, vt Domini doctrina currat ac illustretur, sicut apud vos, *Matt. 9, 38. Eph. 6, 10. Col. 4, 3.*

2. Vtque defendamur ab importunis et malis hominibus: nec enim omnium est fides. *Io. 6, 44. Rom. 15, 31.*

3. Sed

3. Sed Dominus, vt est fidelis, vos confirmabit, et a malo tuebitur. *Io.* 17, 15.

4. Atque equidem vobis per Dominum confidimus, vos quae vobis praecepimus, ea et facere et facturos esse.

2Cor. 7, 16.

5. Dominus vero vestros dirigat animos ad diuinam caritatem Christianamque patientiam.

6. Denuntiamus autem vobis, fratres, per Domini nostri Iesu Christi nomen, vt vitetis omnem fratrem intemperanter se, non ex institutione, quam a nobis accepit, gerentem.

Rom. 16, 17. *1Cor.* 5, 11. 15.

7. Nam vos ipsi scitis, quomodo simus imitandi: quippe qui nos adeo non intemperanter gesserimus apud vos, *1Cor.* 4, 16. *et* 11, 1.

8. Vt ne victum quidem gratis a quoquam acceperimus, sed operoso labore noctes et dies functi fuerimus, ne cui vestrum graues essemus.

Act. 18, 3. *et* 20, 34.

9. Non quia nobis id non liceret, sed vt nos vobis imitandos exemplum proponeremus.

Matth. 10, 10. *Phil* 3, 17.

10. Etenim dum istic eramus, hoc vobis edicebamus, si quis operari nollet, eum ne comedere quidem debere. *Gen* 3, 19.

11. Audimus enim quosdam apud vos immodeste viuere, et nihil agere, sed superuacanea agere.

12. Iis nos edicimus, eosque per Dominum nostrum Iesum Christum hortamur, vt quiete operantes sibi victum quaerant.

Eph. 4, 28. *1Thes.* 4, 11.

13. Vos vero, fratres, nolite recte agendo fatigari.

Gal. 6, 9.

14. Quod si quis dictis nostris non obtemperat, eum per epistolam significate, et ab eius commercio abstinete, vt eum pudeat:

Matth. 18, 17. *1Cor.* 5, 9. 11.

15. Neue eum pro inimico habete, sed vt fratrem castigate.

16. Ipse pacis Dominus, pace vos et semper et omnino donet. Dominus vobis adsit omnibus. *Rom.* 15, 33. *et* 16. 20. *1Thess.* 5, 23.

17. Salutatio mea manu Pauli, quod signum est in omnibus epistolis. Sic scribo:

1Cor. 16, 21. *Col* 4, 18.

18. Adsit vobis omnibus Domini nostri Iesu Christi fauor. Amen.

Scripta Athenis.

PAVLI

PAVLI APOSTOLI
EPISTOLA I.
AD TIMOTHEVM.

CAP. I

Absolutum veri pastoris exemplar proponens, cum praecipua eius functio sit in docendo, monet vt reiectis vanis quaestionibus ea tradat, quae caritatem et fidem spirent. Ac ne contemtui sit sua auctoritas, qualis factus sit, per Dei gratiam honorifice praedicat.

Paulus apostolus IESV Christi ex mandato Dei seruatoris nostri, et Domini Iesu Christi, spei nostrae,

Act. 9, 15. *Col.* 1, 27. *Gal.* 1, 1.

2. Timotheo germano in fide filio, fauorem, misericordiam, pacem a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo, Domino nostro.

Act. 16, 1. 1 *Cor.* 4, 17.

3. Quemadmodum ego te in Macedoniam proficiscens cohortatus sum, maneto Ephesi, vt quibusdam denuncies, ne aliam sequantur doctrinam, *Act.* 20, 1. 2. *Gal* 1, 6. 7

4. Neue fabulas attendant, et antiquitates infinitas, quae potius quaestiones pariunt, quam diuinam in fide instructionem.

Inf. 4, 7. *et* 6. 4. 20.

5. Atqui praeceptionum finis est caritas, ex animo puro, bonaque conscientia et fide non ficta proficiscens:

Rom. 13, 8. *etc. Gal* 5, 14.

6. A quibus aberrantes quidam, in eam orationis vanitatem deflexerunt,

Inf. 6, 4. 20.

7. Vt velint legis esse doctores, quum nesciant, quid dicant, neque de quibus affirment.

8. Scimus sane bonam esse legem, si quis ea legitime vtatur: *Rom.* 7, 11. 12.

9. Hoc intelligens, iustis non esse latam legem, sed sceleratis et contumacibus, impiis et improbis, irreligiosis et profanis, patricidis et matricidis,

Gal. 3, 19. *et* 5, 23.

10. Homicidis, impudicis, cinaedis, plagiariis, mendacibus, periuris, et si quid aliud sane doctrinae contrarium est,

11. Quae ſita eſt in glorioſo beati Dei euangelio, quod mihi commiſſum eſt.

1 Theſſ. 2, 4.

12. Et gratiam habeo ei, qui mihi vires dedit, Chriſto Ieſu Domino noſtro, qui mihi tantum fidei habuerit, vt me huic miniſterio praeficeret,

13. Qui prius eſſem in Deum maledicus, et infeſtus et contumelioſus. Sed mei miſertur eſt, quoniam ignamus feci expers fidei: *Io. 9, 39. 41.*

1 Cor. 15, 9. Gal. 1, 15.

14. Verum domini noſtri beneficium fuit excellentiſſimum, cum fide et caritate in Chriſto Ieſu poſita.

15 Certa res eſt, et omni approbatione digna, Chriſtum Ieſum in mundum veniſſe ſeruatum ſontes, quorum vel primus ego ſum.

Matth. 9, 13. Marc. 2, 17.

16. Sed ideo mihi tributa miſericordia eſt, vt in me inprimis exſereret Ieſus Chriſtus ſummam clementiam, ad eorum exemplum, qui ei fidem eſſent habituri ad vitam aeternam.

17. Regi autem ſeculorum immortali, inaſpectabili, ſoli ſapienti Deo, honos et gloria in perpetua ſecula: Amen. *Rom. 16, 27. Inf. 6, 16.*

18. Hoc tibi praeceptum commendo, fili Timothee, ſecundum praegreſſa de te oracula, vt quemadmodum ea poſtulant, praeclara fungare militia,

Inf. 6, 12. 2 Tim. 4, 7.

19. Fidem habens, bonamque conſcientiam: qua repulſa, quidam fidei naufragium fecerunt, *Inf. 3, 9.*

20. Quorum eſt Hymenaeus et Alexander, quos ego ſatanae dedidi, vt dediſcant impie loqui. *1 Cor. 5, 5.*

CAP. II.

In precibus publicis vult omnes commendari Deo, idque duplici ratione. Inde omnes cuiuscunque loci ſint, ad orationem inuitat et quo veſtitu, quaque modeſtia mulieres in ſacro coetu, ſe gerere debeant, diſſerit.

Exhortor igitur primum omnium, vt fiant ſupplicationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones, pro cunctis hominibus,

2. Pro regibus et omnibus poteſtate pollentibus, vt tranquillam quietamque vitam agamus, cum omni pietate ac grauitate. *Ier. 29, 7.*

3. Hoc enim honeſtum eſt, noſtroque ſeruatori Deo acceptum,

4. Qui omnes homines ſeruari

uari vult, et ad veri cognitionem venire. *Ezech* 18,23.

5. Vnus enim Deus est, vnus item sequester Dei et hominum, homo Christus Iesus, *Io*.17,3. *Rom* 3,30.

6. Qui seipsum liberationis pretium pro cunctis dedit, quam ad rem suis temporibus testandam, ego praeco sum, et apostolus constitutus. *Matth*.20,28. 1*Cor*.1,6.

7. Verum dico per Christum, non mentior, magister alienigenarum fidelis atque verax.

Act.9,15. *et* 13,2. *et* 22,21.

8. Volo igitur, vt supplicent homines quouis in loco, attollentes pias manus, citra iram prauamque cogitationem. *Ps*.134,2. *Es*.1,15.

9. Item, vt se mulieres modesto habitu cum verecundia et frugalitate comant, non cincinnis, aut auro, aut margaritis, aut sumtuoso vestitu: *Tit*. 2,3. 1 *Pet* 3,1.

10. Sed vt feminas decet, pietatem recte factis profitentes.

11. Mulier quiete discat summa cum obedientia.

Gen.3,16. 1 *Cor*.14,34.

12. Mulieri quidem docere non permitto, nec auctoritatem sibi vindicare in virum; sed quietam esse.

13. Nam prior Adamus formatus est, deinde Eua.

Gen. 1,27. *et* 2,18.22.

14. Et Adamus non deceptus est, at mulier decepta delictum admisit.

Gen. 3,6. 2*Cor*. 11,3.

15. Seruabitur tamen per liberorum procreationem, si manserit in fide, et caritate, et sanctimonia, cum frugalitate.

CAP. III.

Episcopos et diaconos Christianos depingit, cum eorum vxoribus, liberis et familia. Et ecclesiam domum Dei nominat.

Certa res est: si quis episcopi munus expetit, rem bonam cupit.

Act. 20,28. *Phil*. 1,1.

2. Debet autem episcopus irreprehensibilis esse, vnius vxoris vir, sobrius, frugi, modestus, hospitalis, aptus ad docendum: *Tit*. 1,6.

3. Non vinolentus, non percussor, non sordidus, sed aequanimis, a iurgiis, et auaritia alienus, 2 *Tim*. 2,24.

4. Suam domum bene administrans, liberos habens dicto audientes, summa cum grauitate.

5. Quod si quis suam ipsius domum administrare nescit,

quo pacto Dei ecclesiam procurabit?

6, Ne sit nouitius: ne inflatus in diaboli criminationem incurrat.

7. Debet etiam honesto alienorum testimonio commendatus esse, ne in probrum diabolique laqueum incidat. *1 Cor. 5, 12.*

8. Itidem ministri sint graues, non bilingues, non vino nimis dediti, non sordidi, *Act. 6, 3.*

9. In fidei arcano sibi bene conscii. *Sup. 1, 19.*

10. Atque hi prius probentur, deinde ministrent inculpati.

11. Vxores item graues, non calumniatrices, sobriae, fideles in omnibus.

12. Ministri sint singularum vxorum viri, liberos, domosque suas bene regentes.

13. Nam qui recte ministrant, ii praeclarum sibi gradum faciunt, magnamque in fide in Christo Iesu collocanda libertatem. *Matth. 25, 21.*

14. Haec tibi scribo, sperans me ad te venturum esse breui,

15. Vt, si tardem, scias quomodo sit in Dei domo versandum, quae est Dei viuentis ecclesia, veritatis columen atque firmamentum. *2 Tim. 2, 20.*

16. Et profecto magnum est pietatis arcanum: Deus apparuit in corpore, per Spiritum commendatus est, conspectus angelis, praedicatus gentibus, creditus in mundo, receptus in gloriam. *Marc. 16, 16. etc. Io. 1, 14.*

CAP. IV.

Falsas doctrinas tam de coniugii et ciborum discrimine, quam profanas damnat, commendat autem pietatis studium, et assiduam scripturae lectionem.

Spiritus autem diserte dicit fore, vt vltimis temporibus deficiant quidam a fide, spiritibus addicti fallacibus, daemoniorumquae doctrinis. *Matt. 24, 23. 2 Thess 2, 3. 2 Tim. 3, 1 2 Pet 3, 3. Iud. v. 18.*

2. Per simulationem hominum falsiloquorum, iniustam habentium conscientiam,

3. Vetantium matrimonia contrahere, abstinere cibis, quos Deus creauit, vt eis cum gratiarum actione vescantur fidentes, qui verum intelligunt: *Gen. 9, 3 Rom. 14, 6.*

4. Videlicet omnia a Deo condita esse bona, nihilque reiiciendum, quod cum gratiarum

tiarum actione ſumatur,
Gen. 31, 1. Act. 10, 15.

5. Quippe quod diuinis verbis et ſupplicatione luſtretur.

6. Haec tu fratribus proponens, bonus eris Iesu Christi miniſter, educatus in fidei verbis bonaeque doctrinae, quam aſſecutus es.
2 Tim. 1, 5. et 3, 14. 15.

7. Profanas autem et aniles fabulas euita, ac teipſum ad pietatem exerceto.
Sup 1, 4. Inf. 6, 20.

8. Quum ſit enim corporis exercitatio ad pauca vtilis, pietas ad omnia vtilis eſt, promiſſiones habens et praeſentis et futurae vitae.
Col. 2, 23. Infr. 6, 6.

9. Certa res eſt, et ſumma approbatione digna:
Sup. 1, 15.

10. Nam ideo et laboramus et probra patimur, quod ſpem habemus in viuente Deo, qui quum omnium, tum maxime fidentium hominum ſeruator eſt.

11. Haec praecipito ac doceto

12. Effice, vt nemo tuam iuuentutem deſpiciat: quin fidentibus exemplo eſto verbis, moribus, caritate, ſpiritu, fide, caſtitate, donec veniam. *Tit. 2, 7. 15. 1 Pet. 5, 3.*

13. Da operam lectioni, cohortationi, doctrinae.

14. Noli dotem negligere, qua praeditus es, quae tibi per oraculum collata eſt, quum quidem tibi manus impoſuiſſet ſenatus.
Act. 6, 6. et 8, 17. et 13, 3. et 19, 6.

15. Haec meditare, in his eſto, vt in omnibus proficere videare.

16. Curam gere et tui ipſius et doctrinae, in iisque perſeuera: hoc enim faciens, et teipſum ſeruabis, et auditores tuos.

CAP. V.

Poſtquam modum monendi ſingulos praeſcripſit, de viduis agit, quae tunc in eccleſiae miniſterium cooptabantur, inde ad presbyteros tranſit, et quaedam corporis valetudini ſeruientia admiſcet.

Seniorem ne obiurgato, ſed vt patrem exhortare: iuniores vt fratres: *Leu. 19, 32.*

2. Seniores feminas, vt matres: iuniores vt ſorores, ſumma cum caſtitate.

3. Viduas honora, quae vere viduae ſunt.

4. Quod ſi qua vidua liberos habet, aut nepotes, doceat in primis ſuam familiam pietatem colere, parentibusque vicem reddere. Hoc enim

nim honeſtum eſt, et Domino acceptum.

Gen. 45, 16. etc. Matth. 15, 4.

5. Vera quidem vidua, et deſerta, habet in Deo ſpem, vacatque ſupplicationibus et precibus noctes et dies:

Luc. 2, 36. et 18, 1.

6. At deliciis indulgens vidua, viuens mortua eſt.

7. Atque haec denuntiato, vt ſint criminis expertes.

8. Quod ſi qua ſuorum, praeſertim domeſticorum curam non habet, ea fidem obnegauit, eſtque infidente deterior. *Gal. 6, 10. 2 Tim. 3, 5.*

9. Vidua cooptetur non minor annis ſexaginta, quae vnius viri fuerit vxor.

10. A recte factis bene audiens, ſi liberos educauit, ſi hoſpitalitatem exercuit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi ſubuenit afflictis, ſi omnia recte facta perſecuta eſt.

Gen. 16, 4. et 19, 2. Luc. 7, 38. 44.

11. Iuniores autem viduas repudiato. Nam poſtquam Chriſtum repudiantes laſciuire coeperunt, nubere volunt:

12. Eo damnandae, quod primam fidem fregerunt.

13. Adde quod otioſae diſcunt peruagari domos: nec ſolum otioſae, verum etiam nugaces, et curioſae, loquentes quae non debeant.

Tit. 2, 3.

14. Itaque volo iuniores nubere, liberis operam dare, regere familiam, nullam dare aduerſario occaſionem criminandi. *1 Cor. 7, 9.*

15. Iam enim nonnullae ad ſatanam deſciuerunt.

16. Si quis, aut ſi quae fidens viduas habet, ſubueniat eis: neue grauetur eccleſia, vt veris viduis ſufficiat.

Sup. v. 3.

17. Seniores, qui recte gubernant, gemino praemio afficiantur, praeſertim qui in ſermone doctrinaque elaborant. *Rom. 12, 8. et 15, 27.*

18. Aiunt enim literae: boui trituranti os ne obturato: et dignus eſt operarius mercede ſua. *Leu. 19, 13.*

Deut. 25, 4. Matth. 10, 10.

19. Contra ſeniorem ne admiſeris accuſationem, niſi duo tresve teſtes ſint.

Deut. 19, 15.

20. Peccantes coram omnibus argue, quo caeteri metu afficiantur.

1. Obteſtor in Dei, Dominique Ieſu Chriſti, et lectorum angelorum conſpectu, vt haec ſine vllo diſcrimine exequare, nihil per fauorem faciens.

Gal. 1, 20. Phil. 1, 8.

22. Manus

22. Manus nemini protinus imponito, neue aliena peccata participato. Teipsum castum seruato.

Supr. 4, 14. 2 Tim. 1, 6.

23. Ne amplius aquam bibe, sed exiguo vino utere, propter tuum stomachum, et crebras infirmitates.

Ps. 104, 15.

24. Nonnullorum hominum peccata perspicua sunt, et iudicium anteueniunt: in nonnullis vero subsequuntur. *Gal. 5, 19.*

25. Itidem recte facta perspicua sunt, et quae aliter se habent, latere nequeunt.

CAP. VI.

Docet, quid seruos deceat. Quam exitiosa pestis sit auaritia. Et postquam obiter de diuitibus meminit, iterum prohibet Timotheo, ne se inanibus doctrinis impediat.

Quicunque sunt sub iugo serui, heros suos omni honore dignos existiment, ne Dei nomen et doctrina male audiat.

Eph. 6, 5. Col. 3, 22. Tit. 2, 5. 8. 9.

2. Qui vero fidentes habent heros, ne ideo contemnant, quia fratres sunt; sed potius seruiant, quia fidentes, Deoque cari sunt, idem beneficium adepti. Haec doce et exhortare.

3. Si quis diuersam sequitur doctrinam, neque sanis Domini nostri Iesu Christi dictis, pietatisque doctrinae accedit, *Gal. 1, 6 7. Supr. 1, 3. 4.*

4. Is inflatus nihil intelligit, sed morbo circa quaestiones et verborum certamina laborat: ex quibus oritur inuidia, iurgium, maledicta, prauae suspiciones,

1 Cor. 8, 2. Sup. 1, 4.

5. Ineptae disputationes hominum mente corruptorum, et veri expertium, pietatem pro quaestu habentium. A talibus abstineto.

Rom. 16, 17. 1 Cor. 11, 16. 2 Tim. 3, 5. 8.

6. Est vero quaestus magnus pietas, et sua sorte contentum esse. *Prou. 15, 16. Sup. 4, 8.*

7. Quum enim nihil in mundum attulerimus, profecto nihil auferre possumus.

Iob. 1, 21. et 27, 19. Ps. 49, 18.

8. Itaque alimenta et tegumenta habentes iis contentissimus. *Ps. 55, 23.*

9. Qui vero ditescere volunt, incidunt in tentationem, et in laqueum, inque multas et insanas ac perniciosas cupiditates, quae homines in perniciem interitumque demergunt.

Prou. 11, 28. et 20, 21. et 8, 20.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0457-7 DFG

10. Radix enim omnium malorum eſt auaritia: cuius auidi quidam, a fide aberrarunt, et ſeſe in multos dolores induxerunt. *Exod.23,8.*

11. At tu, diuine vir, haec fuge, iuſtitiamque perſequere, pietatem, fidem, caritatem, patientiam, manſuetudinem. *2 Tim. 2, 22.*

12. Certa praeclarum fidei certamen: vitam prehende ſempiternam, ad quam vocatus es, et praeclara profeſſione coram multis teſtibus profeſſus es.

1Cor.9,25.26. Phil.3,12.14.

13. Edico tibi in Dei conſpectu, vitam dantis omnibus, itemque Chriſti Ieſu, qui coram Pontio Pilato praeclara illa confeſſione verum teſtatus eſt:

Deut.32,39 1Sam.2,6. Sup.5,1. Matth.27,11. Io.18,33.37.

14. Vt praeceptionem ſerues intemeratus ac irreprehenſibilis vsque ad aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti,

15. Quem aduentum ſuis temporibus exhibebit beatus ille, ſolusque potens, regnantium Rex, et dominantium Dominus: *Sup.1,11.17. et 5,11. Apoc.17,14. et 19,16.*

16. Solus habens immortalitatem, lumen habitans inacceſſum, quem hominum nullus neque vidit neque videre poteſt, cui honor et imperium aeternum: Amen.

Exod. 33, 20. Deut. 4, 12. Io. 1, 18. 1Io. 4, 12.

17. Iis, qui in hac vita diuites ſunt, denuntia, ne ſuperbiant, neue ſpem habeant in incertis diuitiis: ſed in viuente Deo, qui nobis omnia large ſuppeditat ad fruitionem: *Io. 31, 24. Pſ. 62,11. Marc.4,19. Luc.12,15.*

18. Vt benefaciant, vt recte factis diuites, vt liberales ſint atque largi,

Luc. 12, 21. Iac. 2, 5.

19. Praeclarum ſibi fundamentum in futurum congerentes, vt vitam aſſequantur vere ſempiternam.

Matth.6,20. Luc.12,13.

20. O Timothee, depoſitum ſerua, abhorrens a profanarum vocum vanitate, et diſſidiis eius, quae falſo nominatur ſcientia.

Sup. 1, 4. et 4, 7.

21. Quam profitentes quidam a fide aberrarunt. Adſit tibi fauor. Amen.

2 Tim. 2, 18.

Scripta eſt Laodicea, quae Pacatianae Phrygiae caput eſt.

PAVLI

PAVLI APOSTOLI
EPISTOLA II.
AD TIMOTHEVM.

CAP. I.

Laudata fide Timothei, vt in munere sibi commisso fideliter pergat, eum hortatur. Et ne propter sua vincula aut aliorum defectiones labascat, de suo apostolatu gloriatur, et depositi custodiam illi commendat. Laudat etiam Onesimum.

Paulus apostolus Iesu Christi, Dei voluntate, secundum vitae in Christo Iesu positae promissionem,

2. Timotheo caro filio gratiam, misericordiam, pacem a Deo Patre, et Christo Iesu Domino nostro.

Gal. 1, 3. 1 *Tim.* 1, 2.

3. Gratiam habeo Deo, quem ritu maiorum pura conscientia colo, quod assiduam teneo memoriam tui in meis supplicationibus.

Act. 22, 3. *et* 23, 1. *et* 24, 14, *Rom.* 1, 8. 9.

4. Noctes et dies cupiens videre te, memor tuarum lacrymarum, vt laetitia complear,

5. Memoria repetens tuam non fictam fidem, quae prius habitauit in auia tua Loide, et matre Eunica, et (quomodo mihi persuasi) etiam in te. *Act.* 16, 1.

6. Quam ob causam summoneo te, vt suscites diuinam dotem, qua per mearum manuum impositionem praeditus es. *Act.* 6, 6. *et* 8, 17. *et* 13, 2. *et* 19, 6.

7. Non enim dedit nobis Deus timiditatis spiritum, sed fortitudinis, et caritatis, ac frugalitatis. *Rom.* 8, 5.

8. Quamobrem ne te pudeat testificationis Domini nostri, neque mei eius vincti: sed simul euangelii aduersa, Dei virtute, perpetere, *Act.* 21, 33. *Rom.* 1, 16.

9. Qui nos seruauit, ad sanctumque statum vocauit, non ob facta nostra, sed ob suum decretum et beneficium, quod nobis in Christo Iesu ante omnem temporum aeternitatem donatum,

Rom. 8, 29. *et* 9, 11. *Eph.* 1, 4. *et* 2, 8. *et* 3, 11.

10. Nunc repraesentatum est aduentu seruatoris nostri Iesu Christi: qui et mortem aboleuit, et vitam ac immortalitatem collustrauit per euangelium,

Es. 25,8. *Rom.* 16,25. 1 Cor. 15,54.55. *Eph.* 1,9. *et* 3,9.

11. Ad quod ego externarum gentium praeco, et apostolus, et magister constitutus sum.

Act. 19,15. *et* 13,2. *et* 22,21. *Eph.* 3,8. *Gal.* 1,15. *et* 2,8.

12. Ob quam causam haec patior: sed me non pudet. Scio enim, cui crediderim: et persuasum habeo, eum posse meum depositum custodire ad illam diem.

Eph. 3,1.

13. Exemplum sanorum dictorum, quae ex me audiuisti, retineto cum fide et caritate in Christo Iesu posita.

Infr. 3, 14.

14. Praeclarum istud depositum seruato, per Spiritum sanctum in nobis habitantem.

1 *Tim.* 6,20.

15. Auersati sunt me (hoc tu nosti) omnes Asiani, quorum est Phygelus, et Hermogenes.

Act. 19,10. *Infr.* 4,10.16.

16. Tribuat Dominus misericordiam Onesiphori familiae: nam is me saepe recreauit, *Act.* 28, 20.

17. Adeoque eum meae catenae non puduit, vt postquam Romam peruenit, me diligenter quaesiuerit, ac inuenerit.

18. Faxit Dominus, vt misericordiam consequatur a Domino in illa die. Quantum item Ephesi praestiterit, tu satis nosti.

CAP. II.

Vt perseuerantiam in militia Christiana commendet, similitudines sumit a militibus et ab agricolis. Vincula sua sanctis usui esse declarat. Inde monet Timotheum, vt sermonem veritatis recte dispertiat, et reproborum exempla fugiens, modeste omnia agat.

Quare tu, mi fili, conualesce beneficio in Christo Iesu posito:

2. Et quae ex me multis testibus audiuisti, ea exponito fidis hominibus, qui sint ad alios etiam docendos idonei. 1 *Tim.* 3, 2. *etc.* *Tit.* 1, 5. *etc.*

3. Tu ergo aduersa patere, vt bonus Iesu Christi miles.

Supr. 1, 8. *et infr.* 4, 5.

4. Nemo militans sese vitae negotiis implicat, vt militiae duci placeat. 1 *Cor.* 9,25.

5. Iam si quis dimicat, non coro-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0460-3 DFG

coronatur, nisi legitime dimicauerit.

6. Laborandum agricolae est, prius quam fructum percipiat. 1 *Cor.* 9, 10.

7. Intellige, quae dico: det vero tibi Dominus industriam in omnibus.

8. Recordare Iesum Christum ex mortuis excitatum, Dauidis semine prognatum, vt fert euangelium meum.

2 *Sam.* 7, 12. *Ps.* 132, 11.

9. In quo aduersa fero vsque ad vincula, tanquam facinorosus: verum diuinus sermo vinctus non est.

Eph. 3, 1. 13. *et* 4, 1.

10. Propterea omnia tolero propter electos, vt ipsi quoque positam in Christo Iesu salutem cum gloria consequantur aeterna.

Col. 1, 24.

11. Certa res est: si simul mortui sumus, simul etiam viuemus.

Rom. 6, 5. *etc. et* 8, 17.

12. Si toleramus, etiam vna regnabimus. Si negamus, ille quoque negabit nos:

Matth. 10, 33. *Marc.* 8, 38.

13. Si diffidimus, ille fidelis manet, seipsum negare non potest.

Num. 13, 19. *Rom.* 3, 3. *et* 9, 6.

14. Haec commemorato, obtestans in Domini conspectu, non esse verbis pugnandum, quae res non modo nihil prosit, verum etiam auditores euertat. 1 *Tim.* 6, 4.

15. Da operam, vt teipsum Deo probes, operarium non erubescendum, recte secantem veritatis orationem.

16. Profanas autem verborum futilitates euitato: nam ad multam serpent impietatem, 1 *Tim.* 1, 4. *et* 4, 7. *et* 6, 20.

17. Eorumque sermo gangrenae ritu corrodet: quorum est Hymenaeus et Philetus, 1 *Tim.* 1, 20.

18. Qui a veritate aberrarunt, dicentes resurrectionem iam fuisse, et nonnullorum fidem euertunt.

1 *Tim* 6, 21.

19. Atqui firmum Dei fundamentum stat, hoc habens sigillum: nouit Dominus, qui sint sui: itaque recedat ab iniustitia, quisquis nominat Christi nomen. *Io.* 10, 14.

20. In magna autem domo non sunt solum aurea argenteaque vasa, verum etiam lignea et testacea, et alia ad res honestas, alia ad inhonestas. *Rom.* 9, 21.

21. Proinde si quis seipsum ab his expurgauerit, vas erit ad honestatem sacratum, hero vtile, ad omne bonum opus paratum. *Inf.* 3, 17.

22. Iuueniles cupiditates fuge: iustitiam, fidem, caritatem, pacem vna cum iis, qui Dominum sincero animo inuocant, persequere.

1 *Cor.* 1, 2.

23. Stultas et indoctas quaestiones declina, quippe quae (vt scis) pugnas gignant:

1 *Tim.* 1, 4. *et* 4, 7. *et* 6, 4. *Tit* 3, 9.

24. Quum Domini seruus pugnare non debeat, sed erga omnes mitis esse, ad docendum accommodatus, iniuriae patiens,

1 *Tim.* 3, 2. *Tit.* 1, 9.

25. Cum mansuetudine erudiens dissentientes, si forte Deo eos ad frugem reuocante, verum agnoscant,

Act. 8, 22.

26. Ad seque redeant: et diaboli laqueum euadant, a quo capti eius arbitrio tenentur.

CAP. III.

Praedicit, quam infesta piis tempora immineant; sed fiducia victoriae animat eum ad certamen: exercitationem sanae doctrinae in primis commendans.

Illud autem scito, extremo aeuo difficilia fore tempora. 1 *Tim.* 4, 1. 2 *Petr.* 2, 1. *et* 3, 3. *Iudae v.* 18.

2. Erunt enim homines sui amantes, auari, arrogantes, superbi, maledici, in parentes contumaces, ingrati, irreligiosi,

3. Inhumani, foedifragi, calumniatores, intemperantes, immites, virtutis inimici,

4. Proditores, temerarii, inflati, caeci et voluptatis magis quam Dei amantes,

5. Pietatis speciem habentes, sed qui eius vim abnegauerint. Hos tu auersare.

Matt. 7, 15. *et* 18, 17. *Rom.* 16, 17.

6. Ex his autem sunt, qui in domos sese insinuant, captiuasque reddunt mulierculas, quae peccatis coopertae, et variis cupiditatibus actae,

Matth. 23, 14.

7. Semper discunt, et nunquam ad veri cognitionem peruenire possunt.

8. Ac quomodo Iannes et Iambres Mosi restiterunt, ita hi veritati resistunt? homines mente corrupti circa fidem improbati. *Exod.* 7, 11.

1 *Tim.* 6, 5. *Tit.* 1, 16.

9. Verum non procedent longius: nam eorum dementia erit omnibus perspicua, vt illorum fuit.

10. Tu vero assectatus es meam doctrinam, mores, propositum, fidem, clementiam, caritatem, patientiam.

1 *Tim* 4, 6.

11. Ve-

11. Vexationes, res aduersas: qualia mihi contigerunt Antiochiae, Iconii Lystris: quales vexationes sustinui: ex quibus omnibus me vindicauit Dominus.

*Ps.*34,20. *Act.*13,50. *et* 14, 2. *et* 19, 22.

12. Et vero omnes, qui volent in Christo Iesu pie viuere, infestabuntur. *Matth.* 16,24.

13. Quum interea mali homines et impostores pergent in deterius, et fallent et fallentur.

14. Tu vero in eis perseuera quae dedicisti, et per quae fidens factus es, quum et scias a quo didiceris. *Supr.* 2,2.

15. Et a puero sacras literas noueris, quae te possunt erudire ad salutem per fidem Iesu Christo habendam.

16. Omne scriptum diuinitus inspiratum est, et vtile ad doctrinam, ad reprehensionem, ad correctionem, ad iustitiae disciplinam,

Rom 15, 4. 2 *Petr.* 1, 19,20.

17. Vt compositus sit diuinus homo, ad omne recte factum commparatus.

CAP. IV.

Obtestatur eum, vt maxime euangelium praedicet in tam deplorato tempore. Sibi in propinquo esse mortem, sed ita vt quasi victor ad gloriosum triumphum properet. Tandem accersendi Timothei necessitatem ex praesenti suo statu ostendit.

Itaque obtestor ego in Dei conspectu et Domini Iesu Christi, qui aduentu regnoque suo et viuos et mortuos iudicaturus est. *Rom.* 1,9. *et* 9,1.

2. Publica doctrinam, insta opportune, importune: argue, increpa, cohortare summa cum clementia, ac doctrina.

3. Erit enim tempus, quum sanam doctrinam non ferent homines, sed ad suas libidines sibi magistros cumulabunt,

4. Auribusque prurientibus et a vero auersis, ad fabulas se conuertent.

1 *Tim.* 1, 4. *et* 4, 7.

5. Tu vero in omnibus esto sobrius: mala patere: euangelistae officio fungere: tuo munere perfungere.

Act. 21, 8. *Eph.* 4, 12.

6. Nam ego iam iam immolandus sum, discessusque mei tempus instat.

Phil 1, 23. *et* 2, 17.

7. Praeclarum certamen certaui: cursum absolui: fidem seruaui:

1 *Cor.* 9,24.25. *Phil.* 3,14.

8. Quod superest reseruatur mihi iustitiae corona,

quam mihi Dominus reddet in illa die iustus iudex: neque solum mihi, sed etiam omnibus qui eius aduentum amauerint.

1 *Cor.* 9, 25.

9. Da operam, vt ad me breui venias.

10. Demas enim me, vitae praesentis amore, dereliquit, et Thessalonicam profectus est: Crescens in Galatiam: Titus in Dalmatiam:

Col. 4, 9. 14.

11. Lucas solus est mecum. Marcum assumtum tecum adducito: est enim mihi vtilis ad ministerium.

Act. 15, 37.

12. Tychicum legaui Ephesum.

Act. 20, 4. *Eph.* 6, 21.

13. Penulam, quam in Troade apud Carpum reliqui, quum venies afferto, et libros, maxime membranas.

14. Alexander faber ferrarius multis me malis affecit: reddat ei Dominus digna eius factis praemia.

1 *Tim.* 1, 20.

15. Eum tu quoque caueto: nam magnopere restitit nostris verbis.

16. In prima mea causae dictione nemo mihi adfuit, sed omnes me deseruerunt: id quod ne eis imputetur precor:

17. At Dominus mihi adfuit, meque corroborauit, vt per me peragatur praeconium, audiantque gentes omnes, atque ita liberatus sum ex leonis ore,

18. Meque liberabit ab omni mala re, et ad coeleste suum regnum conseruabit Dominus, cui gloria in perpetua secula. Amen.

19. Saluta Priscam, et Aquilam, et Onesiphori familiam.

Act. 18, 2. *Rom.* 16, 3.

20. Erastus mansit Corinthi: Trophimum reliqui Mileti aegrotantem.

Act. 19, 22. *et* 20, 4. *et* 21, 29.

21. Cura, vt ante hyemem venias. Salutat te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia: denique fratres omnes.

22. Dominus Iesus Christus adsit animo tuo. Adsit vobis fauor. Amen.

Scripta est Romae ad Timotheum secunda, quum se Paulus iterum stitisset Caesari Neroni.

PAVLI

PAVLI APOSTOLI
EPISTOLA
AD TITVM.

CAP. I.

Docet, quales oporteat ministros eligere, simul ostendit, quomodo vaniloquis os obturare oportet. Hac occasione perstringit Cretensium mores, ac Iudaeos, qui in rebus externis sanctitatem locabant.

Paulus Dei seruus et Iesu Christi apostolus, quod attinet ad fidem electorum Dei, et veritatis cognitionem, 1 *Tim.* 3, 16. *et* 6, 3.

2. Quae in religione cum spe vitae sempiternae coniuncta sita est, quam Deus, qui nunquam mentitur, ante aeterna tempora promiserat, *Num.* 23, 19. *Rom.* 1, 2. *et* 16, 25.

3. Et suis temporibus exhibuit, videlicet suum sermonem praeconio promulgandum, quod praeconium mihi seruatoris nostri Dei mandato commissum est.

Act. 20, 24. 2 *Cor.* 2, 12. *etc.*

4. Tito germano, quod ad communem fidem attinet, filio, gratiam, misericordiam, pacem a Deo Patre, et Domino Iesu Christo seruatore nostro. *Eph.* 1, 2. *Col.* 1, 2. 1 *Tim.* 1, 2.

5. Ego te id circo in Creta reliqui, vt reliqua componas, et oppidatim seniores constituas, vt ego tibi praecepi:

6. Si quis est inculpatus, vnius vxoris vir, liberos habens fidentes, non luxu infames aut contumaces. 1 *Tim* 3, 2.

7. Decet enim Episcopum inculpatum esse, vt Dei dispensatorem, non audacem, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non auarum: *Leu.* 10, 9. *Matth.* 24, 45. 1 *Cor.* 4, 1.

8. Sed hospitalem, virtutis amantem, frugi, iustum, pium, temperantem: 1 *Tim.* 3, 2.

9. Fidi sermonis, qui in docendo adhibetur, defensorem, quo possit et sana doctrina cohortari, et contradicentes refellere. 1 *Tim.* 1, 10. *et* 6, 3.

10. Sunt enim multi refractarii, et vaniloqui, atque vafri, praesertim circumcisi, quos

si, quos refutare oportet.
Act. 15, 1. 1 *Tim.* 1, 6.

11. Qui totas domos euertunt, docentes illicita, turpis lucri causa.
Matth. 23, 23. 1 *Tim.* 6, 5.

12. Dixit eorum quidam proprius ipsorum vates: Cres semper mendax, mala bestia, venter iners est.

13. Hoc testimonium verum est: quamobrem argue eos seuere, vt sint in fide sani,

14. Non addicti Iudaicis fabulis, hominumque praeceptis, veritatem auersantium.
Es. 29, 13. *Matth.* 15, 9.

15. Puris quidem pura sunt omnia, sed pollutis et infidelibus, nihil purum: quin polluta est eorum et mens et conscientia. *Matth.* 15, 11.
Luc. 11, 39. 41. *Rom.* 14, 20.

16. Deum se scire profitentur, et eundem factis negant, nefarii, et contumaces, et ad omnem rem bonam inepti. 2 *Tim.* 3, 5.

CAP. II.

Personarum et aetatum praescribens officia, iubet, vt de moribus doceat ecclesiam, et a fine redemtionis argumentatur, quem dicit esse studium pie et recte viuendi.

Tu vero loquere, quae sanam deceant doctrinam.

2. Senes vt sint sobrii, graues, frugi: fide, caritate, et patientia sani.

3. Anus item habitu augustae, non calumniatrices, non nimis emancipatae vino, bene institutae,
1 *Tim.* 2, 9. *et* 5, 13. 1 *Pet.* 3, 3.

4. Vt iuuenes feminas doceant suorum virorum et liberorum amantes esse,

5. Frugi, castas, domi manentes, bonas, suis viris obedientes, ne diuina doctrina male audiat. *Gen.* 3, 16.
1 *Cor.* 14, 34. *Eph.* 5, 22.

6. Iuniores item exhortare vt sint frugi:

7. In cunctis teipsum recte factorum exemplum praestans, in doctrina integritatem, grauitatem, 1 *Tim.* 4, 12.

8. Orationem sanam, et quae damnari nequeat, vt aduersarii moueantur, nihil habentes de vobis dicere vitiosum. 1 *Tim.* 5, 14.

9. Serui suis heris pareant, in omnibus obsequiosi, non responsatores, non furaces,
Eph. 6. 5. *Col.* 3, 22. *Tit.* 2, 9.
1 *Pet.* 2, 18.

10. Sed summam fidem bene praestantes, quo Seruatoris nostri Dei doctrinam cohonestent in omnibus.

11. Exstitit enim diuina beneficentia cunctis hominibus salutaris, 1 *Tim.* 2, 4.

12. Quae

12. Quae nos erudiat, vt impietati, mundanisque cupiditatibus valedicto, frugaliter, et iuste, pieque viuamus in hoc seculo,

Eph. 1, 4. *Col.* 1, 22.

13. Expectantes speratam beatitudinem, aduentumque gloriosum magni Dei et seruatoris nostri Iesu Christi, 1 *Cor.* 1, 7.

14. Qui seipsum pro nobis dedit, quo nos ab omni scelere vindicaret, et sibi peculiarem populum purgaret, recte factorum cupidum.

Exod. 19, 5. *Eph.* 2, 10. *et* 5, 2.

15. Haec loquere, et exhortare, et argue summa cum auctoritate, ita vt nemo te contemnat.

1 *Cor* 16, 11. 1 *Tim.* 4, 12.

CAP. III.

Generaliter nunc vult omnes moneri, vt placide colant ordinem politicum et memores sint vitae pristinae, vt iustificationem omnem ex gratia esse existiment. Quod si quis contentiosus his reclamet, illum iubet omitti.

Eos commonefacito, vt magistratibus et potestatibus pareant et imperata faciant: ad omne recte factum parati sint:

Rom. 13, 1. *etc.* 1 *Pet.* 2, 13.

2. Nemini maledicant: ne sint contentiosi, sed aequanimes, summam erga omnes comitatem exserentes,

Phil. 4, 5.

3. Fuimus enim aliquando nos quoque dementes, contumaces, errantes, variis seruientes cupiditatibus et voluptatibus, in prauitate inuidiaque degentes, odiosi, alii aliis infensi,

1 *Cor.* 6, 11. *Eph.* 2, 1. *etc. et* 5, 8.

4. Sed postquam benignitas et humanitas exstitit seruatoris nostri Dei, *Sup.* 2, 11.

5. Non ob iustitiae opera, quae fecerimus nos, sed pro sua misericordia seruauit nos, lauacro renascentiae, renouationisque Spiritus sancti, *Io.* 3, 3. 5.

Act. 15, 11. *Rom.* 3, 20. 28. *et* 4, 2. 6. *et* 9, 11. *et* 11, 6.

6. Quo nos large perfudit per Iesum Christum seruatorem nostrum,

Ezech. 36, 25. *Ioel.* 2, 28. *Act.* 2, 33. *Rom.* 5, 5.

7. Vt eius beneficio iusti facti fiamus haeredes vitae, quae speratur, aeternae.

Rom. 8, 23. 24.

8. Certa res est: haec te asseuerare volo, quo curent recte factis fungi, qui Deo confidunt. Haec sunt praeclara, et hominibus vtilia.

9. Stultis autem quaestionibus,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0467-2 DFG

nibus, et antiquitatibus, et litibus pugnisque legalibus supersedeto: sunt enim inutiles atque futiles,

1 Tim. 1, 4. *et* 4, 7. *et* 6, 20. 2 *Tim* 2, 23.

10. Haereticum hominem post vnam atque alteram admonitionem declinato,

Matth. 18, 17. *Rom.* 16, 17.

11. Sciens eum peruersum esse, et ita peccare, vt ipse a seipso damnetur.

12. Quum ad te Artemam aut Tychicum misero, cura, vt ad me venias Nicopolim: illic enim hyemare statui.

Act. 20, 4. *Eph.* 6, 21. *Col.* 4, 6.

13. Zenam legisperitum, et Apollo sedulo deducito, ne quid eis desit.

Act. 18, 24. 1 *Cor.* 1, 12.

14. Discant et nostri recte facta obire, ad vsus necessarios, ne sint infructuosi.

15. Salutant te mei comites omnes. Saluta eos, qui nos amant in fide. Adsit vobis omnibus fauor. Amen.

Scripta Nicopoli Macedoniae.

* *

PAVLI APOSTOLI
EPISTOLA
AD PHILEMONEM.

Paulus argumentum humile hic tractans, suo tamen more sublimis ad Deum euehitur. Fugitiuum seruum et furem Philemoni remittens, pro illo deprecatur veniam et grauiter de aequitate Christiana deprecatur.

Paulus Iesu Christi vinctus et Timotheus frater, Philemoni caro amico, adiutorique nostro,

Eph. 3, 1. *et* 4, 1. 2 *Tim.* 1, 8.

2. Et Appiae carissimae et Archippo commilitoni nostro et ecclesiae domus tuae,

Rom. 16, 5. 1 *Cor.* 16, 19.

3. Gratiam et pacem a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo.

4. Ago Deo meo gratias, semper tui mentionem faciens in meis supplicationibus, 1 *Thess.* 1, 2. 2 *Thess.* 1, 3.

5. Audiens qua caritate et fide praeditus sis tum in Dominum Iesum, tum erga sanctos omnes, *Eph.* 1, 15. *Col.* 1, 4.

6. Quo

6. Quo ista liberalitate tuae in Christo Iesu collocatae fidei fiat, vt intelligatur, quantum sit in vobis boni,

7. Magna quidem laetitia et consolatione afficimur ex caritate tua, quod sanctorum animi, per te, frater, recreati sint.

8. Proinde quum magnam in Christo auctoritatem habeam imperandi tibi officium, 1 *Thess.* 2, 6.

9. Propter caritatem potius rogo, talis ego, hoc est Paulus senex: et nunc etiam Iesu Christi vinctus.

10. Te, inquam, rogo de meo filio, quem in meis vinculis genui, Onesimo, 1 *Cor.* 4, 15. *Gal.* 4, 19. *Col.* 4, 9.

11. Eo qui tibi aliquando fuit inutilis, nunc et tibi et mihi vtilis, quem dimisi.

12. Tu vero eum, hoc est mihi intimum recipe:

13. Quem ego volebam apud me retinere, vt mihi tua vice ministraret in euangelii vinculis:

14. Sed iniussu tuo nihil volui facere, vt non coactum, sed voluntarium esset tuum beneficium. 2 *Cor.* 9, 7.

15. Fortassis enim ideo ad tempus abfuit, vt eum reciperes aeternum,

16. Non iam vt seruum, sed plus quam seruum, fratrem etiam mihi carissimum, nedum tibi et carnis, et Dominicae religionis nomine.

17. Quare si me socium habes, accipe vt me.

18. Quod si quid te laesit, aut tibi debet, tu mihi imputato.

19. Ego Paulus scripsi mea manu, ego dissoluam: vt interim illud tibi non dicam, quod tu mihi etiam teipsum debes.

20. Age frater, gratificare mihi per Dominum, recrea meum animum per Dominum.

21. Fretus obedientia tua scripsi tibi: sciens te plus etiam, quam peto, facturum. 2 *Cor.* 7, 16.

22. Praeterea para mihi hospitium. Spero enim fore, vt vobis per vestras preces condoner.

2 *Cor.* 1, 11. *Phil.* 1, 25. *et* 2, 24.

23. Salutant te Epaphras, meae in Christo Iesu captiuitatis comes: *Col.* 1, 7, *et* 4, 12.

24. Et Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, collegae mei. *Act.* 12, 12. 25. *etc.*

25 Domini nostri Iesu Christi fauor adsit animis vestris. Amen. *Col.* 4, 10. 14. 2 *Tim.* 4, 10. 11. 1 *Petr.* 5, 13.

Missa est Roma, per Onesimum seruum.

IACOBI

IACOBI APOSTOLI EPISTOLA.

CAP. I.

Disserit de patientia, de fide, de animi modestia ad diuites. Deinde ostendit tentationes ad malum, non ex Deo esse, quum omnis boni auctor sit. Qualiter recipiendus sit sermo vitae.

Iacobus Dei et Domini Iesu Christi seruus, duodecim tribubus vltro citroque dispersis, salutem.

Io. 7,35. Act 8,1. 4.

2. Summopere gaudendum existimate, fratres mei, quum in varias incidistis periclitationes,

Matth. 5, 11. 12. Act. 5, 41.

3. Intelligentes fidei vestrae exploratione patientiam gigni.

Rom. 5,3. 1 Petr. 1,7.

4. Patientia autem perfectam actionem habeat, vt perfecti integrique nulla re careatis.

5. Quod si quis vestrum sapientia caret, postulet a Deo, qui omnibus plane donat, nec exprobrat: et ei donabitur. *Prou. 2,3. Ier. 29, 12. Matth 7,7. et 21,21.*

6. Postulet autem cum fiducia, nihil dubitans. Qui enim dubitat, similis est fluctui maris, ventis acto et excito.

7. Neque vero se putet is homo quicquam a Domino impetraturum,

8. Homo duplicis animi, in omnibus suis actionibus inconstans.

9. Glorietur autem frater humilis in sublimitate sua,

10. Et diues in humilitate sua: nam vt herbae flos, sic peribit. *Iob. 14, 2. Ps. 90, 6. et 103, 15. Es. 40, 6. 7.*

11. Vt enim exortus cum ardore sol herbam arefacit, eiusque et flos dicidit, et decora species interit: ita diues cum suis copiis marcescet.

12. Felix homo qui tentationem sustinet: approbatus enim vitae coronam accipiet, quam promisit Dominus suis amatoribus.

Iob. 5,17 Prou. 3,11. Matt. 10,22. et 19, 28. 29. 2 Tim. 4, 8.

13. Nemo dum tentatur, dicat a Deo tentari se: Deus enim nec malis vnquam tentatur, nec tentat ipse quenquam.

14. Sed

14. Sed a ſua quisque cupiditate allectus ac ineſcatus, tentatur.

15. Deinde cupiditas conceptum parit peccatum: peccatum porro perpetratum gignit mortem.

16. Nolite errare, mei fratres cariſſimi:

17. Omne bonum donum, omneque perfectum munus ſuperne eſt, deſcendens a patre luminum, apud quem nulla eſt mutatio, aut vlla conuerſionis vmbra.

Prou. 2,6. Eſ. 14,27. et 46,10.

18. Is conſulto nos genuit veritatis oratione, vt eſſemus quaedam quaſi primitiae ſuorum operum.

Io. 1,13. et 3,3.

19. Proinde, mei fratres cariſſimi, eſto omnis homo ad audiendum celer, ad loquendum tardus, ad iram tardus.

Prou. 17,27. Eccl. 5,1. 2.

20. Nam hominis ira diuinae iuſtitiae non paret.

Eccl. 7, 10.

21. Quamobrem, fratres, omnibus vitiorum ſordibus excrementisque depoſitis, comiter accipite ſacrum ſermonem, qui veſtras animas ſeruare poteſt.

Rom. 13, 12. Col. 3, 8.

22. Eſte autem ii, qui ſermoni pareatis, non eum duntaxat audiatis: alioquin vos ipſos decipitis.

Matth. 7, 21. Luc. 11, 28.

23. Nam ſi quis ſermonem audit, nec exequitur, is perinde eſt, ac ſi quis corporis ſui faciem contempletur in ſpeculo, *Luc. 6, 47.*

24. Deinde ſpeculatus abeat, ac protinus qualis ſit obliuiſcatur.

25. Qui vero in perfectam libertatis legem penitus introſpexerit, et in ea manſerit, is, qui non ſit obliuioſus auditor, ſed operis effector, ſuo facto beatus erit.

Matth. 5, 19. Io. 13, 17.

26. Si quis ſibi videtur eſſe religioſus apud vos, neque tamen linguam ſuam frenat, ſed animum ſuum fallit, huius vana eſt religio.

Pſ. 34, 14. Infr. 3, 6.

27. Religio pura et impolluta apud Deum et Patrem haec eſt: curam gerere pupillorum, et viduarum in eorum calamitate, et intaminatum ſe cuſtodire a mundo.

CAP. II.

Perſonarum acceptiones diſcrepare dicit a Chriſti fide, quam non ſatis eſt verbis profiteri, niſi et operibus miſericordiae et caritatis, praeſtemus eandem, Abrahae exemplo.

Fratres

Fratres mei, nolite ita fidem habere in glorioso Domino nostro Iesu Christo collocatam, vt personarum habeatis rationem.

Leu. 19, 15. *Deut.* 1, 17. *et* 16, 28. 2 *Par.* 19, 6. *Prou.* 24, 23. *Eccl.* 42, 2. *Io.* 7, 24.

2. Nam si quis aureos gestans annulos, in veste splendida in vestrum conuentum ingrediatur, eodemque etiam pauper in obsoleta veste:

3. Et vos in eum, qui vestem gestat splendidam, intueamini, eique dicatis: tu sede hic pulcre. Pauperi autem dicatis: tu isthic sta, aut hic sub meo subsellio sede:

4. Nonne discrimen apud vos fecistis, et male cogitantes iudices fuistis?

5. Audite, mei fratres carissimi: nonne Deus elegit huius mundi pauperes, fide diuites, haeredesque regni, quod suis promisit amatoribus? *Exod.* 20, 6. 1 *Sam.* 2, 30.

6. Et vos pauperem despicatui habetis? nonne diuites vobis imperant, et iidem vos in ius trahunt.

1 *Cor.* 11, 22.

7. Nonne iidem pulcro nomini maledicunt, a quo vos nuncupamini?

8. Si quidem legi paretis regiae, quae sic literis est prodita: alterum vt teipsum diligito; recte facitis.

Leu. 19, 18. *Matth.* 22, 35.

9. Sin personis indulgetis, peccatum committitis, et a lege, vt qui contra eam faciatis, arguimini.

Leu. 19, 15. *Deut.* 1, 17. *et* 16, 19.

10. Qui enim, quamuis alioquin totam legem obseruet, tamen in vno delinquit, is omnibus tenetur.

Deut. 27, 26.

11. Nam qui dixit: ne adulterato; idem dixit: ne occidito. Quod si non adulteras, sed occidis, contra legem committis

Exod. 20, 3. 14. *Deut.* 5, 17.

12. Sic loquimini, et sic agite, vt libertatis lege iudicandi, *Supr.* 1, 25.

13. Nam iudicium erit inclemens in eum, qui pietatem non exercuerit: at pietas iudicio insultat. *Matth.* 6, 15. *et* 18, 35. *et* 25, 41. 42.

14. Quae est vtilitas, mei fratres, si quis se fidem habere dicat, et opera non habeat? num potest eum seruare fides? *Matth.* 7, 26.

15. Si frater aut soror nudi sint, quotidianoque alimento destituti,

Luc. 3, 11. 1 *Io.* 3, 17.

16. Et eos vestrum aliquis bona

bona cum pace abire, calefierique, et ſatiari iubeat: nec eis detis, quae corpus requirit, quid prodeſt.

17. Ita fides eiusmodi per ſe eſt, vt ſi opera non habeat, mortua ſit.

18. Itaque dicet aliquis: tu fidem habes, ego opera habeo: oſtende mihi tuam fidem ſine tuis operibus, ego tibi ex meis operibus fidem meam oſtendam.

19. Tu Deum vnum eſſe credis; recte facis: et daemones credunt, atque horrent. *Marc.* 1, 24.

20. Vis autem intelligere, o homo vane, fidem ſine operibus mortuam eſſe?

21. Abrahamus parens ille noſter nonne operibus factus eſt iuſtus, Iſaaco filio ſuo in ara libando? *Gen.* 22, 9. 12.

22 Vides, vt fides eius opera adiuuaret, vtque operibus fides perfecta ſit. *Heb.* 11, 17.

23. Atque ita comprobatum eſt ſcriptum illud, quod ſic ſe habet: credidit Abrahamus Deo, idque ei iuſtitiae ductum eſt, et Dei amicus eſt appellatus. *Gen.* 15, 6. 2 *Chron.* 20, 7.

24. Videtis ergo, operibus iuſtum reddi hominem, non ſolum fide.

25. Itidem Rachaba meretrix, nonne operibus iuſtificata eſt, admiſſis nuntiis, et alia via emiſſis? *Ioſ.* 2, 1. *et* 6, 23. *Heb.* 11, 31.

26. Vt enim corpus absque ſpiritu mortuum eſt, ita fides ſine operibus mortua eſt.

CAP. III.

Vt doceat linguam Chriſtiano eſſe coercendam fidei et caritatis ſanctae repagulis, commoda et incommoda, quae ab ea proueniunt, oſtendit, et quid humana ſapientia a coeleſti diſtet.

Nolite multi eſſe magiſtri, fratres mei, ſcientes nos eſſe grauiores poenas daturos. *Matth.* 7, 1. *et* 23, 8.

2. Multa enim delinquimus omnes: ſi quis in verbis non delinquit, is perfectus homo eſt, qui poſſit etiam totum frenare corpus. *Eccl.* 7, 21. *Pſ.* 34, 14.

3. Frenos quidem equorum oribus adhibemus, vt nobis pareant, eorumque totum corpus agimus. *Pſ.* 32, 9.

4. Itemque tantae naues, tam vehementibus impulſae ventis, tantulo gubernaculo, quocunque vult gubernatoris impetus, aguntur.

5. Sic et lingua, quae paruum membrum eſt, magnas vires

vires habet. En quantulus ignis quantam materiam incendit?

Ps. 12,4. 5. *et* 73, 8.9.

6 Et lingua ignis est, scelerum mundus. Sic se habet in nostris membris lingua, totum corpus contaminans, et aeui cursum inflammans, et ipsa gehenna inflammanda.

Matth. 15, 11. 18. 19.

7. Omnis enim et ferarum natura, et volucrum, serpentumque, et aquatilium, humano ingenio domatur, domitaque est:

8. At linguam nemo potest hominum domare, effraenatum malum, mortifero refertam veneno.

9. Ea Deum et Patrem collaudamus, eadem homines exsecramur, ad Dei similitudinem factos: *Gen.* 1,27. *et* 9,6

10. Prodeunte ex eodem ore laudatione et exsecratione. Non decet, mei fratres, haec ita fieri.

11. Num fons ex eodem foramine dulci aqua manat et amara?

12. Potest ne mei fratres, aut ficus oleas, aut vitis ficus edere? Sic nullus fons et salsam et dulcem aquam emittere.

13. Qui in vobis sapiens est et intelligens, ostendat bonis moribus sua opera, cum sapientiae mansuetudine.

Eph 5, 8.

14. Quod si amaram inuidiam et simultatem habetis in animo, nolite contra verum iactare vos, atque mentiri.

Rom. 13,13.

15. Non ea est ista sapientia, quae superne proficiscatur: sed terrestris, humana, daemoniaca. *1 Cor.* 2, 6. 7.

16. Vbi enim inuidia est et simultas, ibi est inconstantia, omnisque vitiosa res.

1 Cor. 3, 3.

17. At superne oriens sapientia, primum casta est, deinde pacifica, aequa, obsequiosa, pietate bonisque referta fructibus, seuera, et minime simulatrix.

18. Fructus vero iustitiae in pace seritur, colentibus pacem.

CAP. IV.

Enumerat incommoda, quae ex carnis operibus proueniunt. Animi submissionem subiungit et repurgationem, a superba detractione, et ab obliuione propriae infirmitatis.

Vnde apud vos bella et pugnae? nonne hinc, ex vestris libidinibus, quae militant in vestris membris?

Rom. 7, 22. *1 Pet.* 2, 11.

2. Concupiscitis, nec obtinetis,

netis: inuidetis et aemulamini, nec assequi potestis: pugnatis et belligeratis: non obtinetis, quoniam non postulatis.

3. Postulatis et non adipiscimini; quia male postulatis, vt in vestras impendatis libidines.

Iob. 27, 9. *et* 35, 11.

4. O degeneres et viri et feminae: nescitis mundi amicitiam Dei esse inimicitias? Qui vult amicus esse mundi, inimicus efficitur Dei. *Io.* 15, 19. *et* 17, 14.

5. An putatis illud inaniter esse literis proditum? Scilicet ad inuidiam propensus est is, qui in vos habitat spiritus? *Gen.* 6, 5. *et* 8, 21.

6. At maius confert beneficium. Itaque Deus, inquit ille, et superbis aduersatur, et modestorum fautor est.

Iob. 22, 29. *Prou* 3, 34. 1 *Pet.* 5, 5.

7. Quamobrem parete Deo, resistite diabolo, et is vos fugiet: *Ephes.* 4, 27.

1 *Pet.* 5, 9.

8. Accedite Deum, et accedet vos. Purgate manus, o improbi, et animos lustrate:

Es. 1. 15. *Supr.* 1, 8.

9. Qui estis animo duplici afflictate vos, et lugete ac plorate. Risus vester in luctum conuertatur, et gaudium in moerorem. *Matth.* 5, 4.

10. Summittite vos Domino, et vos euehet.

1 *Pet.* 5, 6. *Iob.* 22, 29.

11. Fratres, nolite alius alii detrahere: qui fratri detrahit, fratremque suum damnat, legi detrahit, legemque damnat. Quod si legem damnas, non legis executor es, sed condemnator.

Matth. 7, 1.

12. Vnus est legislator (atque iudex) qui et seruare potest et perdere. Tu vero quis es, qui alterum damnas?

Rom. 14, 4.

13. Age iam, qui dicitis: hodie aut cras proficiscemur in illam vrbem, et illic vnum annum agemus, et mercabimur, et lucrabimur:

Prou. 27, 1.

14. Quum nesciatis, quid sit cras futurum. Qualis enim est vita vestra? Vapor est, qui paulisper exstat, deinde euanescit. *Es.* 40, 6.

Supr. 1, 10. 1 *Cor.* 7, 31.

15. Quum dicere debeatis: si volet Dominus, et si viuemus, hoc aut illud faciemus.

Act. 18, 21. 1 *Cor.* 4, 19.

16. Nunc in vestris insolentiis vos iactatis. Omnis eiusmodi iactantia praua est.

1 *Cor.* 5, 6.

17. Ergo qui recte facere nouit,

uit, neque facit, is in vitio est. *Luc. 12, 47.*

CAP. V.

Diuini iudicii seueritatem diuitibus denuntiat, enumerata eorum superbia, vt pauperes audientes diuitum infelicem exitum, aequo animo afflictiones, vt Iob, etiam quum infirmantur, ferant.

Iam vero, o diuites, plorate, eiulantes ob vestras miserias vobis euenturas.

Prou. 11, 28. Am. 6, 1.

2. Diuitiae vestrae putruerunt: vestimenta vestra a tineis erosa sunt: *Matt. 6, 19. seq.*

3. Aurum et argentum aeruginosum eorumque aerugo contra vos testimonium dicet, vestrasque carnes ignis in morem consumet, poenam vobis congessistis in vltimum tempus. *Rom. 2, 5.*

4. Merces ipsa mercenariorum, qui vestros messuerunt agros, a vobis retenta, quiritatur, messorumque querelae in Domini armipotentis aures penetrarunt.

Leu. 19, 13. Deut. 24, 14.

5. Luxuriastis ac lasciuistis in terris: genio indulsistis, tanquam ad lanienae diem.

Iob. 21, 13. Luc. 16, 19. 25.

6. Condemnastis, occidistis insontes, vobis non resistentes.

7. Quamobrem durate, fratres, vsque ad Domini aduentum. Ipse agricola expectat eximium terrae fructum, et quidem in eo durat, dum primorem serotinamque pluuiam accipiat.

Deut. 11, 14.

8. Durate vos quoque, roborate vestros animos: nam Domini aduentus instat.

9. Nolite alius aduersus alium gemere, fratres, ne damnemini. En iudex pro foribus adest. *Matth. 24, 33.*

10. Exemplum capite, fratres mei, tolerantiae ac patientiae, de vatibus, qui Domini nomine locuti sunt.

Matth. 5, 12.

11. Equidem beatos iudicamus eos, qui patiuntur. Iobi patientiam audiuistis, et quem ei finem Dominus (quippe misericors et clemens) dederit, vidistis.

Num. 14, 18.

12. In primis autem, mei fratres, ne iuratote neque coelum, neque terram, nec aliud vllum iusiurandum: sed esto eiusmodi sermo vester, vt etiam sit etiam, et non non, ne in simulationem cadatis. *Matt. 5, 34. 2 Cor. 1, 17. 18.*

13. Affligitur vestrum aliquis? supplicet. Laetus est quis? psallat. *Eph. 5, 19.*

14. Aegrotat

14. Aegrotat vestrum aliquis? aduocet ecclesiae seniores, qui eum in Domini nomine vngant oleo, pro eoque supplicent,

Marc. 6, 13. et 16, 18.

15. Et fidei supplicatio laborantem seruabit, eumque alleuabit Dominus, et si peccata commiserit ignoscentur ei.

16. Confitemini inuicem delicta, et supplicate alius pro alio, vt sanemini. Multum valet efficitque viri boni precatio.

17. Elias homo erat iisdem, quibus nos, obnoxius: et tamen quum precibus petiisset, ne plueret, non pluit in terram per annos tres et sex menses.

1 Reg. 17, 1. et 18, 42. 45. Luc. 4, 25.

18. Eodem rursum precato, et coelum dedit imbrem, et terra suum fructum germinauit.

19. Fratres, si quis vestrum a vero aberrauerit, et eum quispiam reuocauerit,

Mutth. 18, 15.

20. Intelligat, eum, qui sontem ab erroris sui via reuocauerit, animam ex morte vindicasse, multitudinemque texisse peccatorum.

Prou. 10, 12. 1 Pet. 4, 8.

* *

PETRI APOSTOLI EPISTOLA I.

CAP. I.

Magnifice extollit Dei gratiam in Christo, quae fide recipitur, et spe possidetur: de qua vaticinati sunt prophetae. Inde deducit exhortationem, vt renuntiantes mundo et priori vita, se Deo conforment.

Petrus Iesu Christi apostolus, sparsim peregrinantibus in Ponto, Galatia, Capadocia, Asia, et Bithynia. *Io. 7, 35. Act. 8, 1. 4. Iac. 1, 1.*

2. Dei Patris praescito electis, spirituque lustratis, vt obediant, et Iesu Christi sanguine conspergantur, fauorem et pacem plurimam dicit. *Rom. 1, 7 et 8, 29. 1 Cor. 1, 3.*

3. Gratias agimus Deo Patrique Domini nostri Iesu Christi, qui nos pro sua singulari misericordia, Christum

ſtum ex mortuis ſuſcitando regenuit in viuidam ſpem,
Io.3,3.5. Rom. 6, 23.

4. Ad immortalem, impollutam, et inuietam haereditatem vobis in coelis repoſitam, *Col. 1,5. 2 Tim. 1, 12.*

5. Qui diuina potentia per fidem cuſtodimini ad ſalutem vltimo tempore exhibendam.

6. Ac in eo ſane exultatis, paululum modo (ſi eſt opus) variis tentationibus vexati,
Heb. 10,37, Iac. 1, 2.

7. Vt explorata veſtra fides, auro (quod perit, et igne exploratur) longe pretioſior inueniatur, ad laudem et gloriam et honorem tum futurum, quum exſiſtet Ieſus Chriſtus. *Prou. 17.3 Eſ. 48, 10.*

8. Quem vos non viſum amatis: de quo iam, non eum videntes, ſed ei confidentes, incredibili et glorioſa laetitia geſtitis, *Io, 20, 19. Heb. 11, 27.*

9. Reportaturi fidei veſtrae finem, ſalutem animorum.

10. Quam ſalutem exquiſiuerunt ac perſcrutati ſunt vates, qui de conferendo in vos beneficio vaticinati ſunt, *Gen. 49, 10.*
Dan. 2, 44 et 9, 24.

11. Scrutantes quodnam aut quale tempus indicaret Chriſti ſpiritus, quo erant praediti, praeſignificans et Chriſti ſupplicia, et deinde ſecuturam gloriam.
Pſ. 22, 7. Eſ. 53, 3. etc.

12. Quibus demonſtratum eſt, non ipſos ſibi, ſed vobis ea adminiſtrare, quae nunc vobis nuntiata ſunt, per eos qui vos in euangelio inſtituerunt, per Spiritum ſanctum de coelo miſſum, quae cupiunt ipſi angeli proſpicere.
Dan. 12, 9. 13. Act. 2, 4.

13. Quamobrem ſuccinctis mentis veſtrae lateribus, ſobrii perfecte ſperate afferendum vobis aduentu Ieſu Chriſti beneficium,
Luc. 12, 35. et 21, 34.

14. Vt obedientes filii, non vos ſuperioribus ignorantiae veſtrae cupiditatibus accommodantes: *Act. 17, 30.*

15. Sed quemadmodum qui vos vocauit, ſanctus eſt, ita vos quoque ſanctos vos in omni vita praebentes.
Luc. 1, 74 75. 2 Cor. 7, 1.

16. Quandoquidem ſcriptum eſt: ſancti eſtote, nam ego ſum ſanctus.
Luc. 11, 44. et 19, 2. et 20, 7.

17. Quod ſi Patrem inuocatis eum, qui ſeuerriſſime ex cuiusque facto iudicat, veſtrae peregrinationis tempus religioſe tranſigite,
Deut. 10, 17. 2 Par. 19, 7.

18. Scientes

18. Scientes non vos caducis rebus, argento, aut auro, ex vanis istis patriis moribus esse liberatos,

19. Sed Christi pretioso sanguine, sicut integri vitioque carentis agni,

1 Cor. 6, 20. et 7, 23.

20. Praecogniti ante orbem conditum: exhibiti autem vltimis temporibus, propter vos,

Act. 2, 24. Rom. 3, 25. et 16, 25.

21. Qui per eum Deo confiditis, qui eum ex mortuis excitauit, et gloria donauit, vt sit vestra fides atque spes in Deo collocata.

Act. 2, 33. Phil. 2, 9.

22. Lustrate obediendo veritati vestros animos, per spiritum ad fraternum amorem non fictum: et pura mente inter vos impense amate, *Act. 15, 5. Rom. 12, 10.*

23. Renati non ex mortali, sed immortali semine, per sermonem viuentem Dei, et manentem in sempiternum.

Io. 1, 13. et 3, 3. 5. Iac. 1, 18.

24. Nam mortales quidem omnes sunt herbae similes, omnisque hominis gloria est velut herbae flos. Aret herba, caditque flos:

Eccl. 14, 18. Es. 40. 6.

25. At Domini dictum manet in sempiternum. Est autem hoc dictum illud, quod apud vos est nuntiatum.

CAP. II.

Fideles verbo Dei renatos, hortatur ad ducendam vitam, quae geniturae respondeat: ac ne titubet eorum fides, allegat, quid de Christo praedictum fuit. Hortatur deinde, vt obedientiam praestent magistratibus, et patienter aduersa ferant Christi exemplo.

Ergo deposito omni vitio, omnique fallacia, et simulationibus, et inuidiis et omnibus maledicentiis,

Matth. 18, 3. Rom. 6, 4.

2. Vt recens nati infantes, rationale et alienum a fraude lac appetite, vt eo grandescatis ad salutem:

3. Si modo sensistis Dominum esse benignum, *Ps. 34, 9.*

4. Ad quem (lapidem viuum, ab hominibus improbatum, Deo lectum et eximium) accedentes,

Ps. 118, 22, Eph. 2, 20.

5. Ipsi quoque vt viui lapides aedificamini, diuina domus, sacrum sacerdotium, ad facienda diuina sacrificia Deo per Iesum Christum accepta. *Es. 61, 6. et 66, 21. Hos 14, 2 Mal. 1, 11.*

6. Itaque sic in literis habetur: positurus sum in Sione lapidem angularem, lectum,

ctum, eximium, cui qui confidet, non frustrabitur,

Es. 28, 16. Rom. 9, 33.

7. Vobis quidem fidentibus eximius est: at diffidentibus, quem lapidem structores improbarunt, is ad anguli caput adhibitus est, et lapis in quem impingant, et petra in quam illidant,

Ps. 118, 22. Es. 8, 14.

8. Qui in sermonem offendunt, et diffidentes, ad quod erant destinati, *1 Cor. 1, 23.*

9. At vos genus lectum estis, regale sacerdotium, sancta gens, populus acquisitus, vt virtutes praedicetis eius, qui vos ex tenebris in suam lucem mirabilem vocauit:

Exod. 19, 5. 6. Eph. 1, 14. et 5, 8.

10. Qui aliquando non populus, nunc Dei populus estis: qui misericordiam non consecuti, nunc misericordiam estis consecuti.

Hos. 2, 23. Rom. 9, 25.

11 Carissimi, cohortor, vt inquilinos, et peregrinos: abstinete vos a corporeis cupiditatibus, quae contra animum militant, *1 Chron. 29, 15. Ps. 39, 15. et 119, 19*

12. Honeste vos gerentes apud exteros, vt pro eo quod vobis tanquam maleficis detrahunt, recte facta considerantes honorent Deum in die curationis. *Matth. 5, 16. Rom. 12, 17.*

13. Itaque omnibus parete personis humanis propter Dominum: et regi ut potestate pollenti: *Rom. 13, 1.*

14. Et praetoribus, vt ab eo tum ad maleficorum vltionem, tum ad beneficiorum laudationem missis.

15. Nam ea est Dei voluntas, vt recte facientes amentium hominum ignorantiam compescatis, *Tit. 2, 8.*

16. Vt liberi, non vt vitiorum praetextum habentes libertatem, sed vt Dei serui.

Io. 8, 32.

17. Omnes honorate: fraternitatem amate: veremini Deum: regem honorate.

Matth. 22, 31.

18. Serui, parete cum omni metu heris, non solum bonis et aequis, verum etiam iniquis. *Eph. 6, 5.*

19. Hoc enim gratiam emeretur, si quis, quoniam sibi sit Dei conscius, dolores fert, patiens iniuste.

Matth. 5, 10. 2 Cor. 7, 10.

20. Nam quae gloria est, si peccantes caedi vos sustinetis? At si recte facientes toleratis iniuriam, hoc vero gratiam meretur apud Deum. *1 Pet. 3, 14. et 4, 14. 15.*

21. Ad hoc enim vocati estis,

ſtis, ſiquidem Chriſtus quoque pro nobis iniuriam paſſus eſt, nobis praeſcriptum relinquens, vt eius veſtigia ſubſequamini.

Matth. 16, 24. Phil. 2, 5.

22. Qui peccatum nullum commiſit, nec exſtitit in eius ore dolus: *Eſ 53, 9. 1Io 3, 5.*

23. Qui conuiciantibus conuicia non regerebat, iniuriam patiens non minabatur, ſed rem iuſte iudicaturo committebat: *Mat. 27, 39.*

24. Qui peccata noſtra ipſe ſuo corpore ſuſtulit in patibulum, vt peccatis defuncti iuſtitiae viuamus, cuius vibice vos eſtis ſanati.

Eſ 53, 4. 5. Matth. 8, 17.

25. Eratis enim quaſi palantes oues: ſed nunc ad paſtorem vos et animorum veſtrorum curatorem conuertiſtis, *Luc. 15, 4.*

CAP. III.

Ne mulieres Chriſtianae viros ſuos licet ethnicos contemnant, piarum mulierum exemplum proponit: addit generales praeceptiones, vt aequis animis ſuſtineant perſecutiones: et intrepide reſpondeant de ſua fide. Idque auſpiciis Chriſti.

Similiter vxores, veſtris parete viris, vt quibus oratione non perſuadetur, ii per vxorum mores absque oratione lucrifiant.

Gen. 3, 16. Eph. 5, 22.

2. Veſtrorum morum caſtitatem cum religione coniunctam contemplati.

3. Eſto autem veſter ornatus non exterior ille in capillorum cincinnis, et auri circumpoſitu, aut palliorum amictu poſitus: *Eſ. 3, 18.*

4. Sed mentis occultus homo, cum mitis et quieti animi ſinceritate, quae res magni eſt in Dei conſpectu pretii. *Pſ. 45, 14.*

Rom. 2, 29. et 7, 22.

5. Sic enim olim ſanctae illae feminae, in Deo ſpem habentes, ſeſe comebant, obedientes ſuis viris,

6. Vt Sara obediuit Abrahamo, Dominum eum appellans: cuius factae eſtis filiae, dum bene facitis, et nullo pauore terremini.

Gen. 18, 12.

7. Viri itidem habitate ſcienter cum vxoribus, muliebri vaſi, vt infirmiori, tribuentes honorem, vt multiplicis beneficii, et vitae cohaeredes, ne veſtrae preces impediantur.

Eph. 2, 25. etc. Col. 3, 19.

8. In ſumma, eſte omnes vnanimes, eodem modo affecti fraterno amore, miſericordes,

cordes, affabiles, *Rom. 12, 16. et 15, 5.*

9. Non malum malo, aut conuicium conuicio rependentes: sed e contrario fausta precantes: scientes ad hoc vocatos esse vos, vt faustitatem obtineatis.

Leu. 19, 18. Rom. 12, 17.

10. Nam qui vitae cupidus est, et felicia videre vult tempora, coerceat linguam suam a malitia, et labra sua a loquendo fraudulenter.

Ps. 34, 13. Iac. 1. 26.

11. Declinet malum, et faciat bene: studeat paci, eamque persequatur.

Es. 1, 16. 3 Io. v. 11.

12. Habet enim Dominus oculos intentos in iustos, et aures ad eorum implorationem: faciem autem habet Dominus intentam in maleficos.

13. Ecquis vero est, qui vos laedat, si bonitatis imitatores sitis?

14. Quanquam etiam si propter iustitiam feratis iniuriam, felices estis. Quae vero metuunt illi, vos ne metuite, neue turbamini.

Es. 8, 12. 13. Ier. 1, 8.

15. Sed Dominum Deum animis sancte colite. Ac semper parati este, quicunque ex vobis spei, qua praediti estis, rationem petierit, ei comiter ac religiose respondere,

Iob. 1, 21. Ps. 119, 45. Act. 4, 8.

16. Vobis bene conscii, vt quum nunc de vobis, ceu maleficis, maledicant, contra fiat, vt pudeat eos, qui vestros bonos in Christianitate mores incessunt.

Tit. 2, 8.

17. Praestat enim recte facientes, si ita ferat Dei voluntas, aduersa pati, quam praue facientes:

18. Siquidem Christus quoque semel pro nobis passus est, iustus pro iniustis, quo nos ad Deum adduceret: carne necatus, spiritu in vitam reuocatus:

Rom. 1, 4. et 5, 6. Heb. 9, 15 28.

19. In quo etiam animis, qui erant in carcere, praedicatum iuit, *Eph. 2, 17.*

20. Quibus olim persuasum non fuerat, quum expectaret Dei clementia, temporibus Noae, quum exstrueretur arca: in qua paucae, hoc est octo animae in aqua conseruatae sunt.

Matth. 24, 38. Luc. 17, 26.

21. Consimili forma nunc quoque baptismus nos seruat, qui non est corporis sordium detractio, sed bonae conscientiae testificatio ad Deum,

Deum, per Iesu Christi resurrectionem, *Eph. 5, 26.*

22. Qui est ad Dei dexteram, profectus in coelum, angelis ei, et potestatibus potentatibusque subiectis.

Ps. 110, 1. Rom. 8, 38.

CAP. IV.

Longius profert Christi exemplum, nempe ad carnis mortificationem: caritatem inprimis commendans. Redit inde ad patientiae doctrinam. Necesse enim esse, vt initium correctionis ab ecclesia fiat.

Igitur Christo pro nobis corpore supplicium passo, vos quoque eadem mente armamini: siquidem qui corpore supplicium tulit, is peccare desiit,

Rom. 6, 8. Heb. 12, 1.

2. Ne desinceps ad hominum cupiditates, sed ad Dei voluntatem reliquum in corpore tempus viuat.

Rom. 14, 7. 2 Cor. 5, 15.

3. Satis est enim vobis praeterito vitae tempore extraneis morem gessisse, versantes in libidinibus, vinolentiis, comessationibus, potationibus, et nefariis deastrorum culturis. *Eph. 4, 17.*

4. Atque id sane mirantur illi, non concurrere vos ad eandem luxuriae profusionem, et maledicunt:

5. Reddituri rationem ei, qui et viuos est et mortuos iudicaturus. *Act. 10, 42.*

6. Nam ideo mortuis quoque nuntiatus est, vt et secundum homines carne iudicentur, et secundum Deum spiritu viuant.

Io 5, 25. Supr. 3, 19.

7. Omnium autem finis instat: quocirca este frugi, et ad supplicationes sobrii,

Matth. 26, 41.

8. Ac ante omnia mutuam caritatem intentam habete: nam caritas multa peccata tegit. *Prou. 10, 12. Iac. 5, 20.*

9. Este alii in alios hospitales, sine murmuribus.

Phil. 2, 14. Heb. 13, 2.

10. Prout quisque aliquo munere dotatus est, ita id alii in alios dispensate, vt boni variorum Dei beneficiorum dispensatores,

Prov. 3, 28. Matth. 25, 14.

11. Si quis loquitur, vt diuina oracula: si quis subministrat, vt ex facultate quam Deus suppeditet, quo in cunctis celebretur Deus per Iesum Christum, cuius est gloria et imperium in perpetua secula. Amen. *Ier. 23, 22.*

12. Carissimi, nolite istud incendium, quod vestri periclitandi gratia vobis accidit, quasi nouum aliquid vobis

bis vsu veniat, admirari:
Es. 48, 10. 1 Cor. 3, 13.

13. Sed quatenus Christi suppliciorum participes estis, gaudete, vt tum quoque, quum exsistet eius gloria, laetitia exultetis. *Phil. 3, 10.*

14. Si ob Christi nomen probris incessimini, felices estis, quod gloriosus diuinusque spiritus vos insidet. Per illos quidem vituperatur, sed per vos collaudatur.
Matth. 5, 10. Supr. 2, 20.

15. Absit enim, vt aliquis vestrum supplicio afficiatur vt homicida, aut fur aut facinorosus, aut vt alieni appetens: *Supr. 2, 20.*

16. At si vt Christianus, ne pudeat eum, quin Deum hac in parte condecoret.

17. Quandoquidem eiusmodi tempus est, vt poena a diuina domo incipiat. Quod si capitur a nobis initium, quis futurus est exitus eorum, qui diuino non parent euangelio?
Es. 10, 12 Ier. 25, 29. et 49, 12.

18. Et si iustus aegre seruatur, impius et improbus vbi comparebit?

19. Proinde qui Dei voluntate patiuntur aduersa, ii recte faciendo conditori, vt fideli, suas commendent animas. *Ps. 31, 6. Luc. 23, 46.*

CAP. V.

Seniores admonet, ne imperium vsurpent in ecclesiam; iuuenibus docilitatem et modestiam commendat: sobrietatem quoque et excubias aduersus hostem truculentum.

Igitur seniores vestrum cohortor, ipse quoque senior, et Christi suppliciorum testis, et idem repraesentandae gloriae socius,
Rom. 8, 17. 18.

2. Pascite istud ouile Christi: id non inuiti, sed sponte curantes: non auare, sed alacriter: *1 Tim. 3, 3.*

3. Neque vt gregibus imperantes, sed vt qui ouilis exempla sitis. *Phil. 3, 17.*

4. Ita fiet, vt quum aduenerit pastorum magister, nunquam flaccescentem gloriae coronam accipiatis.
Es. 40, 11. Ezech. 34, 23.

5. Similiter iuniores parete senioribus et omnes inuicem obsequendo, modestiam complectimini: nam Deus et superbis aduersatur, et modestorum fautor est.
Prou. 3, 34. Rom. 12, 10. 16.

6. Quamobrem submittite vos potenti Dei manui, vt vos tempore curationis euehat, *Iob. 22, 29. Prou. 29, 23.*

7. Omni vestri cura in eum reiecta: quippe cui curae sitis,

sitis. *Ps. 37, 5. et 55, 23. Matth. 6, 25. 26.*

8. Sobrii este, vigilate: nam aduersarius vester diabolus, vt leo rugiens circuit, quaerens quem deuoret,

Iob. 1, 7. Luc. 21, 16. et 22, 32.

9. Cui resistite fide firmi, scientes eadem vestris, qui in orbe deguut, fratribus vsu venire patienda.

Eph. 4, 27. et 6, 11. 13.

10. Deus vero omnis fauoris, qui nos ad aeternam suam gloriam per Christum Iesum vocauit, is vos paulum passos componat, confirmet, corroboret, fundet.

2 Cor. 4, 17.

11. Ei gloria et imperium in perpetua secula. Amen.

12. Per Siluanum vobis fidum, vt arbitror, fratrem, paucis scripsi: commonefaciens et testificans, istud esse verum Dei beneficium, in quo statis.

Heb. 13, 22.

13. Salutat vos ea, quae Babylone est, etiam electa, et Marcus filius meus.

Act. 12, 12. 25.

14. Salutate inter vos caritatis osculo. Pax vobis, quotquot estis in Christo Iesu, Amen.

Rom. 16, 16. 1 Cor. 16, 20. 1 Thess. 5, 26.

* *

PETRI APOSTOLI EPISTOLA II.

CAP. I.

Postquam Dei bonitatem, et fidei bona commemorauit, sanctitatem vitae illis commendat, et quo plus ponderis habeat monitio, se iam morti vicinum indicat. Insuper etiam oculatum testem se esse asserit.

Simon Petrus, Iesu Christi seruus et apostolus, iis qui parem nostrae fidem per Dei nostri, et seruatoris Iesu Christi iustitiam sortiti sunt,

2. Fauorem et pacem plurimam dicit, in Dei et Iesu Domini nostri cognitione:

Io. 17, 3. Rom. 1, 7.

3. Vt cuius diuina potentia omnia nobis ad vitam et pietatem largita sit, per eius cognitionem, qui nos sua gloria et virtute vocauit,

4. Propter quem ille nos

eximiis maximisque promissis donauit, vt per ea fiatis diuinae participes naturae, et mundanam cupiditatis corruptelam effugiatis.

Es. 55, 5.

5. Vos vero in hoc omni studio incumbite, acquirentes in fide vestra virtutem, in virtute scientiam,

6. In scientia temperantiam, in temperantia patientiam, in patientia pietatem,

7. In pietate fraternum amorem, in amore fraterno caritatem.

8. Haec enim si in vobis inerunt, et abundabunt, non otiosos vos aut inertes efficient ad Domini nostri Iesu Christi cognitionem.

Tit. 3, 4.

9. Cui vero non adsunt haec, caecus est, caecutiens, obliuione captus expiationis veterum suorum peccatorum. *Es.* 59, 10. *Soph.* 1, 17.

10. Proinde magis studete, fratres, recte factis ratum efficere vestri vocatum ac electionem. Haec enim facientes, nunquam delinquetis:

1 *Io.* 3, 19.

11. Ita enim vobis large suppetet aditus ad aeternum Domini nostri seruatorisque Iesu Christi regnum.

12. Itaque non negligam vos semper de his commonefacere, quanquam gnaros, et in praesenti veritate fixos.

13. Veruntamen aequum esse iudico, quamdiu sum in hoc domicilio, excitare vos admonitione: *Infr.* 3, 1.

14. Sciens breui fore, vt meum domicilium deponam, quemadmodum mihi Dominus noster Iesus Christus significauit.

Io. 21, 18. 19. 2 *Tim.* 4, 6.

15. Verum dabo operam, vt vos post meum discessum assiduam horum mentionem facere valeatis.

16. Non enim sciolas secuti fabulas potentiam vobis, et aduentum Domini nostri Iesu Christi declarauimus: sed ipsi eius maiestatem contemplati,

Matth. 17, 1. *Io.* 1, 14.

17. Quippe qui a Deo Patre honorem acceperit et gloriam, voce delata ad eum huiusmodi a magnifica gloria: hic est meus carissimus filius, in quo me oblecto.

Matth. 3, 17. *et* 17, 5.

18. Hanc nos vocem audiuimus de coelo delatam, quum vna cum eo essemus in sacro monte.

19. Adde, quod habemus firmiorem fatidicum sermonem,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0486-7 DFG

monem, in quem recte facitis, quod estis intenti, tanquam in lucentem in obscuro loco lucernam, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in vestris animis:

Ps. 119, 105. Io. 5, 35.

20. Dum tamen hoc primum intelligatis, nullum fatidicum scriptum priuatae explanationis esse.

Rom. 12, 6.

21. Non enim hominis voluntate editum est vnquam oraculum, sed sancti Spiritus instinctu locuti sunt homines diuini.

2 Tim. 3, 16. Sup. v. 11.

CAP. II.

Exponit, cur haec monuerit superius, nimirum propter falsos doctores, quorum nefandas artes ac interitum describit. Brutis animalibus, et fontibus sine aqua eos comparat, quod homines Deo consecratos, ad pristinam immunditiem retrahant.

Fuerunt autem et falsi vates in populo, vt etiam in vobis erunt falsi magistri, qui perniciosas sectas introducent, vindicemque suum herum abnegantes, celerem sibi perniciem conciliabunt.

Deut. 13, 1. Matth. 24, 11.

2. Eorumque perniciem multi subsequentur, per quos veri institutio male audiet,

3. Quique vos per auaritiam fictitiis verbis nundinabuntur: quorum supplicium iamdiu non otiatur, neque pernicies dormitat.

Deut. 32, 5. 1 Tim. 6, 5.

4. Nam si Deus angelis, qui peccauerant, non pepercit, quin eos in tartarearum tenebrarum catenas praecipitatos coniecit ad iudicium custodiendos:

Iob. 4, 18. Luc. 8, 31.

5. Et antiquo generi adeo non pepercit, vt octauo Noa iustitiae praecone conseruato, impiorum generi diluuium inuexerit:

Gen. 7, 21. 1 Pet. 3, 19. 20.

6. Et Sodomorum Gomorraeque vrbes in cinerem redactas, euersione puniuit, documentum statuens eorum, qui impii essent futuri:

Gen. 19, 24. Num. 26, 10.

7. Et iustum Lotum, qui a libidinosis nefariorum moribus vexabatur, tutatus est.

Gen. 19, 7. 8, 15.

8. Nam iustus ille inter eos habitans, iustum animum noctes et dies, scelestorum operum et aspectu cruciabat et auditu.

Ps. 119, 58. Ezech. 9, 4.

9. Scit Dominus et pios ex peri-

periculis eripere, et iniustos ad iudicii diem cruciandos custodire.

1 Cor. 10, 13.

10. Maxime qui corpori obsequentes, in obscenis cupiditatibus degunt, dominatumque contemnunt, audaces, insolentes, qui de dignitatibus maledicere non horrent: *Iud. v.* 4.7.8.10.16.

11. Quum angeli, viribus et potestate maiores, non ferant contra eos apud Dominum maledicam sententiam.

Iud. v. 9.

12. At isti similes animalibus rationis expertibus, naturaliter in praedam interitumque natis de eis, quae ignorant, maledicunt, in sua corruptela perituri.

Ierem. 12, 3.

13. Et iniustitiae praemium laturi: qui voluptatem in quotidianis ponant deliciis, labes et maculae, qui de vobis in suis erroribus conuiuantes iocantur, *Iud. v.* 12.

14. Oculos habentes degeneris perpetuique peccati plenos: inescantes infirmas animas, animum rapinis exercitatum habentes: homines intestabiles,

15. Qui relicta recta via errant, Balaami Bosoris filii viam secuti, qui sceleris praemium amauit, suique criminis conuictus est.

Num. 22, 7, 21. *Iud. v* 11.

16. Asina muta, humana voce locuta, inhibuit vatis amentiam.

17. Ii sunt fontes aridi, actae procella nubes, quibus tenebrarum caligo sempiterna reseruatur. *Iud. v.* 12.

18. Nam praetumida vanaque loquendo, inescant libidinosi corporis cupiditatibus eos, qui propemodum effugerant eos, qui in errore versantur. *Act.* 2, 40. *Iud. v.* 16

19. Libertatem eis pollicentes, ipsi serui interitus. Siquidem quo quis victus est, ei emancipatus est.

Io. 8, 34. *Rom.* 6, 16. *Gal.* 5, 13.

20. Si enim ex mundanis foeditatibus, Domini et Seruatoris Iesu Christi cognitione elapsi, iisdem rursus implicati vincuntur, fit eorum posterior conditio priore deterior. *Matth.* 12, 43. *etc Hebr.* 6, 4. *et* 10, 26.

21. Satius enim fuisset eis, iustitiae viam non cognouisse, quam ea cognita, a tradita sibi sancta disciplina retro recessisse:

Luc. 11, 47. *seq.*

22. Eisque accidit, quod est in illo vero prouerbio: canis ad suum vomitum regressus,

greſſus, et lota ſus ad coeni volutabrum. *Prov. 26, 11.*

CAP. III.

Oſtendit non fruſtra haec repeti, quia ſaepius excitandi ſint, ob periculum quod ab illuſoribus illis impendet. Itaque pios monet, ne ex carnis ſenſu diem Domini metiantur, ſed quaſi praeſentem ſibi ſtatuant. In qua doctrina Paulum facit ſibi ſocium et ſuffragatorem.

HAs iam alteras vobis, cariſſimi, ſcribo literas, in quibus veſtram ſinceram mentem admonitione excito, *Sup. 1, 13.*

2. Vt vetera dicta ſanctorum vatum, et noſtram, qui Domini Seruatorisque legati ſumus, diſciplinam recordemini:

3. Hoc in primis ſcientes, venturos eſſe poſtremis temporibus illuſores, ſuis cupiditatibus obſequentes: *1 Tim. 4, 1. 2 Tim. 3, 1. Iud. v. 18.*

4. Qui dicant: vbi eſt eius promiſſus aduentus? Nam ex quo maiores obdormiuerunt, omnia eodem in ſtatu manent ab orbe condito. *Eſ. 5, 19. Ier. 17, 15.*

5. Illud enim eos volentes praeterit, coelos olim terramque, et ex aqua et in aqua, Dei iuſſu, conſtitiſſe, *Gen. 1, 6. 9. Pſ 24, 2. et 33, 6. et 36, 6.*

6. Quibus rebus illius temporis mundus aqua inundatus perierit. *Gen. 7, 10. 21.*

7. Item qui nunc ſunt coeli et terra, eodem eius iuſſu condita reſeruantur igni, ad iudicii et impiorum hominum exitii diem. *Pſ. 102, 27. Eſ. 51. 6.*

8. Hoc autem vnum ne lateat vos, cariſſimi, vnum diem apud Dominum perinde eſſe ac mille annos, et mille annos, perinde ac vnum diem. *Pſ. 90, 4.*

9. Non tardat Dominus promiſſum, vt nonnulli tarditatem interpretantur: ſed lentus eſt erga nos, nolens quenquam perire, ſed omnes ad ſanitatem redire. *Eſ. 30, 18. Ezech. 18, 23. 33. et 33, 11.*

10. Veniet autem Domini dies vt fur nocte, in qua coeli perniciter interibunt, elementa ardentia diſſoluentur, et tellus, et quae ſunt in ea res, conflagrabunt. *Pſ. 102, 27. Eſ. 51, 6. Matth. 24, 35. 43. 44.*

11. Quod quum ſint haec omnia diſſipanda, quales decet eſſe vos in ſanctis moribus ac pietatibus expectantes,

tes, properantesque diei aduentum Dei?

Ps. 50, 3. 2 *Thess.* 1, 8.

12. Per quam et coeli incendio peribunt, et elementa ardentia consumentur.

Ps. 50, 3. 2 *Thess.* 1, 8.

13. Nouos autem coelos terramque nouam ex eius promisso expectamus, in quibus habitet iustitia.

Es. 65, 17. *et* 66, 22. *Apoc.* 21, 1.

14. Quapropter carissimi, his expectandis date operam, vt ei impolluti inculpatique cum pace reperiamini, 1 *Cor* 1, 8. *Phil.* 1, 10.

15. Et Domini nostri lentitudinem pro salute ducite: quemadmodum noster carissimus frater Paulus, pro ea qua donatus est sapientia, vobis scripsit,

Rom. 2, 4. *Sup. v.* 9.

16. Et in omnibus epistolis de hisce rebus in eis loquens: in quibus insunt obscura quaedam, quae indocti infirmique, vt et caetera scripta, in suam perniciem detorquent.

Rom. 8, 19. 1 *Cor.* 15, 24.

17. Vos igitur carissimi, id praecognoscentes, cauete, ne in nefariorum errorem abducti, excidatis ex vestra firmitate. *Marc.* 13, 3.

18. Et crescite in beneficio ac cognitione Domini nostri seruatorisque Iesu Christi, cui gloria et nunc et in diem sempiternum: Amen.

* *

IOANNIS APOSTOLI EPISTOLA I.

CAP. I.

Sermonem illum aeternum in quo est vita, et lux, annuntiare se testatur, et propitium fidelibus Deum fore, si gementes sub vitiorum onere, confugere discant ad ipsius misericordiam.

Quod fuit a principio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod et spectauimus, et nostris ipsis manibus tetigimus, *Luc.* 24, 39. *Io.* 1, 1. 14. *et* 20, 27. 2 *Petr* 1, 16.

2. (De sermone vitae loquor, quae vita patefacta est) id, inquam, et vidimus et testamur, et vobis vitam nuntiamus aeternam, quae apud Patrem erat, et nobis patefacta est. *Rom.* 16, 26.

3. Quod

3. Quod et vidimus et audiuimus, id vobis annuntiamus, vt et vos nobiscum communitatem habeatis. Est autem nobis communitas cum Patre cumque eius filio Iesu Christo.

Io. 17, 21. 1 Cor. 1, 9.

4. Atque haec vobis scribimus, vt plena afficiamini laetitia. *2 Io. v. 12.*

5. Est autem hoc nuntium, quod et ab illo audiuimus, et vobis nuntiamus, Deum esse lumen, nec vllas in eo tenebras esse. *Io. 1, 9. et 8, 12. et 9, 5. et 12, 35. 36.*

6. Si nobis cum Deo communionem esse dicimus, et tamen in tenebris degimus, mentimur, nec verum facimus.

7. Si in luce versamur, vt ipse in luce est, nobis est inter nos communitas: nosque Iesu Christi sanguis eius Filii expurgat ab omni peccato.

Heb. 9, 28. 1 Petr. 1, 19.

8. Si nos peccati expertes esse dicimus, fallimus nos ipsos, nec est in nobis veritas.

1 Reg. 8, 46. 2 Par. 6, 36. Prou. 20, 9.

9 Si confitemur peccata nostra, ille ita fidelis et iustus est, vt nobis peccatorum veniam det, nosque ab omni culpa expiet *Ps. 32, 5.*

10. Si nos peccasse negamus, mendacem facimus eum, nec est in nobis eius sermo.

CAP. II.

Proposito Christo mediatore, et aduocato, docet in vitae sanctimonia sitam esse Dei cognitionem, quam cuiusuis aetatis et conditionis hominibus communem facit, modo vni Christo adhaereant. Tandem vbi ad contemtum mundi hortatus est, suadet, antichristos fugiendos esse: inhaerendum autem agnitae veritati.

Filioli mei, haec vobis scribo, vt non peccetis: quod si quis peccauerit, Patronum habemus ad Patrem, Iesum Christum iustum:

Rom. 8, 34. 1 Tim. 2, 5.

2. Qui idem piaculum est nostrorum peccatorum: nec solum nostrorum, sed etiam totius mundi. *Io. 4, 42.*

3. Ac in eo nobis eum esse notum intelligimus, si eius praeceptis paremus.

4. Qui eum sibi notum esse dicit, et tamen eius praeceptis non paret, mendax est: nec est in eo veritas.

Sup. 1, 6. et inf. 4, 20.

5. Qui vero eius dictis paret, is vere Dei amore perfecto praeditus est. Hac re nos in eo esse cognoscimus.

Io. 13, 35, et 14, 21. 23.

6. Quod

6. Quod qui se in eo manere dicit, debet, vt ille se gessit, ita ipse se gerere. *Io. 15, 4. 5.*

7. Fratres, non nouam praeceptionem scribo vobis, sed veterem praeceptionem, quam a principio habuistis. Praeceptio vetus est sermo, quem audiuistis principio. *Infr. 3, 11.*

8. Rursus nouam praeceptionem vobis scribo, quae res et in se et in vobis vera est: videlicet tenebras praeterire, iamque verum lumen apparere. *Io. 1, 9. et 8, 12. et 13, 34. et 15, 12.*

9. Qui se in lumine esse dicit, et tamen fratrem suum odit, is adhuc in tenebris est. *1 Cor. 13, 2. 2 Pet. 1, 19*

10. Qui fratrem suum amat, is in luce manet, et is est, qui non impingat. *Io. 12, 35. 2 Petr. 1, 10.*

11. Qui vero fratrem suum odit, is in tenebris est, et in tenebris graditur, neque scit, quo eat, quippe quum eius oculos occaecauerint tenebrae. *Infr. 3, 14.*

12. Scribo vobis, filioli, quod vobis ignoscuntur peccata per eius nomen. *Luc. 24, 47. Act. 4, 12. et 13, 38.*

13. Scribo vobis, patres, quod eum, qui a principio est, nouistis. Scribo vobis iuuenes, quod malum vicistis..

14. Scribo vobis, nati, quia Patrem nostis. Scripsi vobis, patres, quia eum, qui a principio est, nostis. Scripsi vobis, adolescentes, quoniam fortes estis, in vobisque manet Dei sermo, et malum vicistis. *Ephes. 6, 10.*

15. Ne amate mundum, neque mundana. Si quis mundum amat, is non est Patris caritate praeditus. *Matth. 6, 24. Rom. 12, 2.*

16. Nam quicquid in mundo est, videlicet carnis et oculorum cupiditas, et vitae arrogantia, non a Patre, sed a mundo est.

17. Et mundus abit, et eius cupiditates. Sed qui Dei voluntati paret, is manet in sempiternum. *Ps. 90, 10.*

18. Nati, vltimum tempus est, et quemadmodum venturum audiuistis antichristum, nunc quoque multi sunt antichristi: vnde vltimum tempus esse intelligimus. *Matth. 24, 5. 24.*

19. A nobis profecti sunt, sed non erant ex nobis. Si enim ex nobis fuissent, nobiscum mansissent: sed declarandum fuit, non omnes ex nobis esse. *Ps. 41, 10.*

20. Et vos a Sancto vncti, nouistis

viſtis omnia. *Pſ.45,8. et 133,2.*

21. Non ideo vobis ſcripſi, quod verum neſciatis: ſed quod verum ſcitis, et quod nihil falſum ex vero eſt.

22. Quis eſt mendax, niſi qui negat Ieſum eſſe Chriſtum? Is antichriſtus eſt, qui et Patrem negat et Filium.

Infr. 4,3.

23. Quiſquis Filium negat, ne Patrem quidem habet.

Luc. 12,9. Io. 15,23.

24. Quod ergo vos ab initio audiuiſtis, id in vobis maneat. Si in vobis manſerit, quod initio audiuiſtis, et vos in Filio ac Patre manebitis.

25. Ac quod nobis promiſit, id vita aeterna eſt.

26. Haec vobis de veſtris deceptoribus ſcripſi.

27. Et tamen ii eſtis, in quibus vnctio, quam ab eo accepiſtis, maneat: neque vobis opus eſt, vt quiſquam vos doceat, quippe quum eadem vnctio vos de cunctis doceat, veraque ſit, et falſitatis expers: ac quemadmodum ille vos docuit, ſic maneatis in eo

Ier 31,33.34. Io. 14,26. et 16,13.

28. Et nunc, filioli, manete in eo, vt quum exſiſtet, confidentiam habeamus, nec eum in eius aduentu erubeſcamus, *Marc. 8,38.*

29. Si ſcitis eum eſſe iuſtum, cognoſcite, quicunque iuſta faciat, ex eo eſſe natum.

Infr. 3,7. 10.

CAP. III.

Inaeſtimabilem diuinae adoptionis honorem commendans, teſtandam eſſe bonis operibus vitae nouitatem docet, cuius certum ſymbolum eſt caritas. Deinde fiduciam, et Dei inuocationem ſubnectit.

Videte quanto nos proſecutus ſit amore Pater, vt Dei filii vocemur. Ideo nos mundus non cognoſcit, quod eum non cognoſcit.

Io. 1,12. et 16,3. et 17,25.

2. Cariſſimi, nos nunc Dei filii ſumus, tametſi nondum patet, quid ſimus futuri. Scimus autem, quum id patefactum fuerit, nos eius fore ſimiles: vtpote quem cernemus, vt eſt.

Eſ.56,5. Matth.15,12. Io.1,12.

3. Ac quiſquis hanc in eo ſpem habet, is ſeipſum expurgat, quemadmodum ille purus eſt.

4. Quiſquis peccatum committit, is crimen committit, et peccatum crimen eſt.

Infr. 5,17.

5. Et ſcitis, illum ideo aduenisſe, vt peccata noſtra auferret, nec vllum in eo eſſe peccatum: *Eſ.53,4.9.*

6. Quiſquis in eo manet, non

non peccat: quiſquis peccat eum non didicit, neque nouit. *Supr. 2,4. et inf. 4,8.*

7. Filioli, nemo vos decipiat. Qui iuſte facit, iuſtus eſt, quemadmodum ille iuſtus eſt. *Supr. 2,29. et inf. 3,10.*

8. Qui peccatum committit, ex diabolo eſt: ſiquidem a principio diabolus peccat. Ideo patefactus eſt Dei Filius, vt diaboli opera aboleret.

Gen. 3,15. Io. 8,44.

9. Quisquis ex Deo natus eſt, peccatum non committit, quod Dei ſemen in eo manet: ideoque peccare nequit, quod ex Deo natus eſt.

1 Pet. 1,23. Inf. 5,18.

10. In eo manifeſti ſunt Dei filii, et diaboli filii, quod quisquis iuſta non facit, is Dei non eſt: itemque qui fratrem ſuum non amat.

Inf. 4,8.

11. Nam haec eſt, quam principio audiuiſtis, denuntiatio, vt amemus inter nos:

Io. 13,34. et 15,12. Sup. 1,5. et 2,7. et infr. v. 23.

12. Non vt Cainus, qui quum a malo eſſet fratrem ſuum interemit. Cuius autem gratia eum interemit? quoniam eius opera erant mala, quum fratris eſſent iuſta. *Gen. 4,8. Hebr. 11,4.*

13. Nolite mirari, fratres mei, ſi vos odit mundus.

Io. 15,18.19. et 17,14.

14. Nos ſcimus, nos a morte ad vitam migraſſe, quoniam fratres amamus. Qui fratrem non amat, manet in morte: *Leu. 19,17. 2,9. ſqq.*

15. Quisquis fratrem ſuum odit, homicida eſt. Scitis autem, neminem eſſe homicidam, qui aeternam vitam habeat in ſe manentem.

Matth. 5,21. ſq. Gal 5,11.

16. Inde amorem cognoſcimus, quod et ille pro nobis animam ſuam poſuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. *Io. 3,16. et 15,13.*

17. Iam qui quum huius vitae facultates habeat, et fratrem ſuum egere videat, tamen non eius vicem miſeratur, qui fieri poteſt, vt ſit Dei caritate praeditus?

Deut. 15,7. Luc. 3,11. Iac. 2,15.

18. Filioli mei, non verbis aut lingua, ſed re ac veritate amemus. *Iac. 2,15.*

19. Ita fiet vt nos a veritate eſſe intelligamus, et id in eius conſpectu animis perſuaſum habeamus.

20. Quod ſi nos damnat animus noſter, maior eſt Deus quam noſter animus, et cuncta nouit.

21. Cariſſimi, ſi noſter animus

mus nos non damnat, confidentiam habemus ad Deum:

22. Ac quicquid postulamus, id ab eo impetramus, quoniam eius praeceptis obtemperamus, eique morem gerimus. *Ps.* 10, 17. *et* 34, 16. *et* 145, 18.

23. Atque haec est eius praeceptio, vt eius Filii Iesu Christi nomini credamus, et inter nos amemus, quemadmodum praeceptum dedit. *Leu.* 19, 18. *Matth.* 22, 39.

24. Ac qui eius praeceptis obedit, et ipse in illo, et ille in ipso manet. Atque hinc eum in nobis manere cognoscimus, videlicet ex Spiritu, quo nos donauit. *Io* 14, 23. *et* 15, 10.

CAP. IV.

Vbi quaedam inseruit de probandis spiritibus, quia alii ex mundo, alii ex Deo loquantur, ad caritatem redit, et Dei exemplo ad fraternum amorem hortatur.

Carissimi, ne cuiuis spiritui credite, sed spiritus explorate, an ex Deo sint: nam multi falsi vates in mundum prodierunt. *Ier.* 29, 8. *Matth.* 7, 15. 16. *et* 24, 4. 5. 24.

2. Hinc cognoscite Dei Spiritum: quisquis spiritus Iesum Christum in carne venisse confitetur, is a Deo est. 1 *Cor.* 12, 3. *Sup.* 2, 22. *et inf.* 5, 1.

3. Quisquis autem spiritus Iesum Christum in carne venisse non confitetur, is a Deo non est. Atque hoc illud est de antichristo, quod audiuistis, venturum esse, qui iam nunc in mundo est. *2 Thess.* 2, 7.

4, Vos a Deo estis, filioli, et eos vicistis: quoniam maior est qui in vobis, quam qui in mundo est.

5. Illi a mundo sunt, itaque a mundo loquuntur, eosque mundus audit. *Io* 3, 31. *et* 15, 19.

6. Nos a Deo sumus: Deum qui nouit, nos audit: qui a Deo non est, non audit nos. Inde quis veritatis, quis sit erroris spiritus, dignoscimus. *Io.* 8, 47. *et* 10, 27.

7. Carissimi, amemus nos inter nos: nam caritas a Deo est: ac quisquis amat, ex Deo natus est, Deumque nouit.

8. Qui non amat, non nouit Deum: nam Deus amor est. *Supr.* 2, 4. *et* 3, 6. *et infr.* v. 16.

9. In eo patuit Dei erga nos amor, quod Filium suum vnicum misit Deus in mundum, vt per eum viuamus. *Io.* 3, 16. *Rom.* 5, 8. *et* 8, 32.

10. In eo amor est, quod Deus, non quod nos eum amauerimus, sed quod ipse nos

nos amauerit, misit filium suum, pro peccatis nostris piaculum.

Io.15,16. Rom.3,24 25. et 5,8.10.

11. Carissimi, si sic nos amauit Deus, nos vicissim debemus amare nos mutuo.

Matth. 18,33. Io. 15, 12. 13.

12. Deum nemo vnquam vidit. Si alius alium amamus, manet in nobis Deus, sumusque eius perfecta caritate praediti. *Exod. 33,20. Deut. 4,12. Io. 1,18. 1 Tim. 6,16.*

13. Hinc et nos in eo, et in nobis eum manere intelligimus, quod nobis suum spiritum impertiuit.

Io. 14,20. et 17,21. Supr. 3,24.

14. Et nos vidimus et testamur a Patre legatum esse Filium, Seruatorem mundi.

Io. 1, 14. Supr. 1, 1.

15. Quisquis Iesum Dei esse Filium confessus fuerit, et in eo Deus, et is in Deo manet.

16. Et nos amorem, quo nos Deus prosequitur, nouimus, ac credimus. Deus amor est: et qui in amore manet, in Deo manet, et Deus in eo. *Io. 8, 12.*

17. In eo perfecta caritate praediti sumus, si de iudicii die confidimus, quod qualis ille est, tales nos simus in hoc mundo. *Iac. 2, 13.*

18. In caritate metus non est: quin perfecta caritas foras quatit metum, quoniam metus cruciatum habet: quique metuit, perfecta caritate non est.

19. Nos eum amamus, quoniam prior ipse nos amauit.

20. Si quis a se Deum amari dicit, et tamen fratrem suum odit, mendax est. Qui enim fratrem suum, quem videt, non amat, Deum quem non vidit, quo pacto potest amare? *Sup. 2, 4. et 3,17.*

21. Atque hoc ab eo praeceptum habemus, vt Deum, qui amat, suum quoque fratrem amet. *Leu. 19, 18. Matth. 2,39. Io. 13,34. et 15,12.*

CAP. V.

Ostendit fraternum amorem et fidem esse res coniunctas. Nullam autem haberi posse fidem Deo, nisi credendo in Christum. Hinc certa est inuocatio: vt pro fratribus etiam valeant preces nostrae.

Quisquis Iesum credit esse Christum, ex Deo natus est: et quisquis genitorem amat, etiam ex eo natum amat. *Io. 1, 12. 13.*

2. Hinc intelligimus, amari a nobis Dei filios, si Deum amamus, eiusque praeceptis obtemperamus.

3. Is enim Dei amor est, si eius

eius praeceptis obtemperamus, quae sane eius praecepta grauia non sunt.
Matth. 11, 29. 30.

4. Nam quicquid ex Deo natum est, vincit mundum: et haec victoria est, quae vicit mundum, fides vestra.
Io. 16, 33.

5. Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit Iesum esse Dei Filium?
1 *Cor.* 15, 57. *Sup.* 4, 4. 15.

6. Hic est, qui venit per aquam et sanguinem Iesus Christus: non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Et spiritus est, qui testatur, siquidem spiritus est veritas.
Io. 19, 34.

7. Quoniam tres sunt, qui testantur in coelo, Pater, sermo, et Spiritus sanctus, et hi tres vnum sunt. *Matth.* 28, 19.
Io. 1. 1. 1 *Cor.* 12, 4. 5. 6.

8. Item tres sunt, qui testantur in terra, spiritus et aqua, et sanguis, qui tres vnum sunt.

9. Si hominum testimonium admittimus, Dei testimonium maius est. Aque hoc est, quod Deus de Filio suo testimonium dixit,
Io 5, 37. *et* 8, 17. 18.

10. Qui Dei Filio fidem habet, is in se Dei testimonium habet. Qui Deo non credit, mendacem facit eum: quod testimonio fidem non habeat, quod dixit Deus de Filio suo.
Io. 3, 16, 33. *Rom.* 8, 16. *Gal.* 4, 6.

11. Est autem hoc testimonium, quod aeterna vita donauit nos Deus, quae vita in eius filio est. *Io.* 1, 4.

12. Qui Dei filium habet, vitam habet: qui Dei Filium non habet, vitam non habet. *Io.* 3, 36. *et* 5, 24.

13. Haec vobis, nomini Filii Dei fidem habentibus, ideo scripsi, vt vos aeternam habere vitam sciatis, vtque nomini Filii Dei fidem adiungatis. *Io.* 20, 31.

14. Atque ea est quam ad eum habemus, confidentia, quod si quid ex eius voluntate postulamus, audit nos.
Ier. 29, 12. *Matth.* 7, 8. *et* 21, 22.

15. Quod si nos ab eo audiri scimus, quicquid poscamus, scimus ea obtinuisse nos, quae ab eo poposcimus.

16. Si quis fratrem suum peccatum non letale committere viderit, si is Deum poscat, Deus illi vitam dabit, videlicet peccantibus non letaliter. Est letale peccatum, pro quo orandum esse non dico. *Num.* 15, 30.
1 *Sam.* 2, 25. *Matth.* 12, 31.

17. Omnis

17. Omnis iniustitia est peccatum. Est et pecatum non letale. *Supr. 3, 4.*

18. Scimus, quisquis ex Deo natus est, eum non peccare: nam ex Deo natus seipsum seruat, nec eum malus attingit. *Supr. 3, 9.*

19. Scimus nos a Deo esse, totumque mundum in malo iacere.

20. Scimus item Dei Filium venisse, et nos eo ingenio donasse, vt verum cognoscamus Deum: sumusque in vero, in eius filio Iesu Christo. Is verus est Deus, aeternaque vita. *Luc. 24, 45. Io. 17, 3.*

21. Filioli, cauete de astros. Amen. *1 Cor. 10, 14.*

* *

IOANNIS APOSTOLI EPISTOLA II.

Inscribitur haec epistola eximiae ac praestanti dignitate feminae, quae filios in Dei timore recte educatos habebat. Hanc orat, vt in caritate Christiana perseueret, ne in antichristos incidat, quin potius eos omnino vitet.

Senior electae dominae, eiusque liberis, quos ego vere amo: nec ego solus, sed etiam omnes, qui veritatem nouerunt,

2. Propter veritatem, quae et in nobis manet, et nobis aderit in sempiternum.

3. Adsit vobis fauor, misericordia, pax a Deo Patre, et a Domino Iesu Christo Patris filio, cum veritate ac caritate.

4. Laetatus sum magnopere, quod liberos tuos ex veritate viuere comperi, sicuti praeceptum accepimus a Patre.

5. Et nunc rogo te, Domina, non quod tibi nouum scribam praeceptum, sed quod habuimus ab initio, vt amemus nos mutuo. *Io. 13, 34. et 15, 12 Eph. 5, 2.*

6. Est autem in eo situs amor, vt ex eius praeceptione nos geramus. Haec est praeceptio, quemadmodum audiuistis ab initio, vt ex ea viuatis: *Io. 15, 10.*

7. Quoniam multi impostores in mundum introierunt, qui Iesum Christum in carne

ne venisse non confitentur. Hic ille impostor, et antichristus est.

Matth. 24, 5. 24.

8. Date operam, ne perdamus, quod elaborauimus, sed mercedem plenam accipiamus. *Gal. 3, 4.*

9. Quisquis delinquit, neque manet in doctrina Christi, Deum non habet. Qui manet in doctrina Christi, is et Patrem habet et Filium.

1 Io. 2, 23.

10. Si quis venit ad vos, qui hanc doctrinam non ferat, eum domum ne accipite, neque saluere iubete.

Rom. 16, 17. 1 Cor. 5, 11. et 16, 22.

11. Qui enim saluere iubet, participat eius praue facta.

12. Quum multa vobis haberem scribenda, nolui charta et atramento. Spero enim me venturum ad vos, et coram collocuturum, vt plenam percipiatis laetitiam.

Io. 17, 12. 1 Io. 1. 4.

13. Salutant te liberi tuae sororis electae. Amen.

* *

IOANNIS APOSTOLI EPISTOLA III.

Hospitalitatem Gaii laudat, et Diotrephis petulantiam accusans, Gaium monet, vt bene faciendo perseueret. Postremo Demetrium commendat.

Senior Gaio carissimo, quem ego vere amo.

2. Carissime, cupio te ante omnia feliciter agere ac valere, quemadmodum animo feliciter agis.

3. Laetatus sum enim vehementer, quum venissent fratres, et tuam veritatem testati essent, vti ex veritate viuas. *2 Io. v. 4.*

4. Maiorem laetitiam nullam ha[illegible]eo, quam vt audiam meos natos ex veritate viuere.

5. Carissime, feliciter agis, quicquid erga fratres et hospites facis,

6. Qui tuam caritatem in ecclesiae conspectu testati sunt: quos recte facies, si vt Deo dignum est, deduxeris.

7. Nam pro eius nomine profecti sunt: nihilque ab extraneis acceperunt.

8. Nos vero tales accipere debemus, vt veritatis simus adiutores.

9. Scripsi ecclesiae: sed qui vult eorum esse primarius, Diotrephes, non admittit nos.

10. Itaque si venero, commemorabo, qualia patret facinora, qui in nos verbis improbis garriat: nec his contentus, nec ipse fratres admittat, et volentes prohibeat, exque ecclesia eiiciat.

11. Carissime, ne imitare malum, sed bonum. Qui bene facit, a Deo est: qui vero male facit, Deum non nouit. *Ps 37,27. Es. 1,16. 1 Pet 3,11.*

12. Demetrius et omnium, et ipsius veritatis testimonio commendatus est; et nos idem testamur, et vos verum esse testimonium nostrum scitis.

13. Multa haberem scribenda tibi, sed nolo tibi charta, et atramento scribere. *2 Io. v. 12.*

14. Breui te, vt spero, videbo, et praesentes colloquemur. Vale.

15. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

* *

IVDAE APOSTOLI EPISTOLA.

Admonet pios, vt sibi caueant ab eo hominum genere, qui ex Christi gratia lasciuiendi praetextum captant, quos non impune laturos eius gratiae contemtum, tribus, exemplis demonstrat, et vaticinium Enoch profert: modum denique piis ostendit, quo omnes eorum machinas disiicere queant.

Iudas Iesu Christi seruus, Iacobi frater, sanctificatis in Deo Patre, et Iesu Christo reseruatis, vocatis. *Luc. 6,16. Io. 17,11.*

2. Misericordiam, et pacem et caritatem plurimam dicit.

3. Carissimi, quum vobis de communi nostra salute scribere summo studio contenderem, necesse habui vos scribendo cohortari, vt fide, quae semel sanctis est tradita, certetis. *Phil. 1,27. 1 Tim. 1,18. et 6,12.*

4. Irrepserunt enim homines quidam olim ad hoc ipsum supplicium designati, impii, Dei nostri beneficium transferentes in libidinem,

nem, et Deum, qui solus herus est, Dominumque nostrum Iesum Christum negantes. *Rom.* 9, 21. 22.

5. Illud autem vobis, quod semel didicistis, commemorare volo, quod Dominus, quum populum ex Aegypto seruasset, rursum eos, qui non considerant, perdidit: *Num.* 14, 29. *etc. et* 26, 64. *seqq.*

6. Angelosque, qui suam originem non retinuissent, sed suum domicilium reliquissent ad magni diei iudicium aeternis vinculis sub tenebris seruandos curauit. *Io.* 8, 44. 2 *Pet.* 2, 4.

7, Vt Sodoma et Gomorra, finitimaeque vrbes, quoniam consimili modo meretricatae impudici corporis libidinibus obsecutae sunt, iacent ad exemplum, poenas igne luentes sempiterno. *Gen.* 19, 24. *Deut.* 29, 23.

8. Similiter hi quoque somniantes, et corpora habent polluta, et dominatum repudiant, dignitatibusque maledicunt. 2 *Pet* 2, 10. 11.

9. Atqui Michael ille princeps angelus, quum disceptans cum diabolo, de Mosis corpore disputaret, non ausus est sententiam ferre maledicam, sed dixit: increpet te Dominus. *Dan.* 10, 13. *et* 12, 1.

10. Isti vero et quae ignorant, de iis maledicunt: et quae naturaliter brutorum animalium more intelligunt, in iis corrupti sunt. 2 *Pet.* 2, 12.

11. Vae eis, quoniam Cainiana via grassantur, et erroris Balaamici mercede profligati sunt, Coranaque coniuratione pereunt. *Gen.* 4, 8. *Num.* 16, 1. *et* 22, 7. 21. 2 *Pet.* 2, 15. 17.

12. Hi sunt in vestris caritatibus labes, irreligiose conuiuantes, seipsos pascentes: siccae nubes ventis circumactae, arbores autumnales infructuosae, bis mortuae, ac eradicatae, *Prou.* 25, 14. 2 *Pet.* 2, 13. 17.

13. Feri fluctus maris, spumantes suas foeditates, stellae errantes, quibus reseruatur caligo sempiterna tenebrarum. *Es.* 57, 10.

14. De his etiam vaticinatus est septimus ab Adamo Enochus, dicens: *Gen.* 5, 18.

15. Venturus est Dominus cum suis sanctis legionibus, vt in omnes iudicium exerceat, omnesque eorum impios conuincat omnium, quae patrauerint impie factorum, omniumque, quae contra eum atrociter dixerint sontes, impii. *Zach.* 14, 5. *Matth.* 12, 36. *et* 25, 31.

16. Hi ſunt oblocutores, queruli, cupiditatibus ſuis obſequentes, et ore loquentes praetumida, perſonas admirantes vtilitatis gratia.

Pſ. 15, 1. *ſeqq.* 2 *Pet.* 2, 18.

17. Vos vero cariſſimi, recordamini ea, quae a Domini noſtri Ieſu Chriſti apoſtolis praedicta ſunt.

18. Qui vobis dixerunt, futuros poſtremo tempore illuſores, ex ſuis impiis cupiditatibus viuentes.

Act. 20, 29. 1 *Tim.* 4, 1. 2 *Tim.* 3, 1. 2 *Pet.* 3, 3.

19. Hi ſunt, qui ſeipſos ſecernunt, animales, ſpiritum non habentes. *Prou.* 18, 1.

20. Vos vero, cariſſimi, in ſanctiſſima veſtra fide vos ipſos exaedificantes, ſacro afflatu DEO ſupplicantes,

21. Vos in Dei caritate conſeruate, expectantes Domini noſtri Ieſu Chriſti miſericordiam ad aeternam vitam,

22. Et alios miſeramini, delectum habentes:

23. Alios religioſe ſeruate, ex igne rapientes, exoſi etiam carne coinquinatam veſtem. *Apoc.* 3, 4.

24. Ei vero, qui vos expertes delicti ſeruare et in gloriae ſuae conſpectu inculpatos cum laetitia ſiſtere poteſt. *Rom.* 16, 25. *Eph.* 3, 20.

25. Soli ſapienti Deo Seruatori noſtro gloria et magnitudo, imperium, et potentia, nunc et in omnia ſecula. Amen. *Rom.* 16, 27. 1 *Tim.* 2, 17.

* *

EPISTOLA AD HEBRAEOS.

CAP. I.

Vt oſtendat doctrinam a Chriſto allatam primas tenere, quia ſit omnium prophetiarum clauſula, nominatim illum ſupra angelos effert et variis ſcripturae teſtimoniis longe omnibus praecellere probat.

Multifariam et multipliciter olim Deus maiores per vates allocutus, *Num.* 12, 6. 8.

2. Poſtremis hiſce temporibus allocutus eſt nos per Filium, quem omnium ſtatuit haeredem, per quem etiam mundum fecit.

Pſ. 2, 8. *Matth.* 21, 38.

3. Qui quum ſit eius gloriae ſplendor, et forma expreſſa ſubſtantiae, feratque cuncta ſuo potenti ſermone, facta per

per ſemetipſum expiatione peccatorum noſtrorum, conſedit ad dexteram maieſtatis in ſublimi; *Pſ.* 110, 1. *Sap.* 7, 26. *Io.* 1, 4 *et* 14, 9. 2 *Cor.* 4, 4. *Col.* 1, 15. 17.

4. Tanto angelis factus praeſtantior, quanto excellentius quam illi nomen obtinuit. *Eph.* 1, 21. *Phil.* 2, 9. 10.

5. Cui enim dixit vnquam angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rurſum: ego ei Pater, et ipſe mihi filius erit?

2 *Sam.* 7, 14. 1 *Par.* 22, 10. *et* 26, 6. *Pſ.* 2, 7.

6. Item quum in orbem inducit primogenitum, dicit: eumque adorent omnes diuini angeli.

Pſ. 97, 8. *Rom.* 8, 29. *Col.* 1, 18.

7. Et de angelis quidem ſic dicit: qui angelis vtitur ſpiritibus, et miniſtris ignea flamma. *Pſ.* 104, 4.

8. Sed de filio: ſolium tuum, o diue, in omnem permanet aeternitatem: ſceptrum aequitatis, ſceptrum regni tui eſt. *Pſ.* 45, 7.

9. Iuſtitiam amas, peroſus improbitatem: propterea Deus, tuus Deus, oleo te laetifico potius inunxit, quam tuos ſocios. *Act.* 10, 38.

10. Et: tu principio Domine terram fundaſti, et opera manuum tuarum ſunt coeli: *Pſ.* 102, 26.

11. Et illi quidem peribunt, te permanente, omnesque tanquam indumentum inueteraſcent.

Eſ. 51, 6. 2 *Pet.* 3, 7. 10.

12. Et te tanquam amictum eos inuoluente, obſoleſcent. At tu is es, qui annorum ſis infinitorum.

13. Item, cui vnquam angelorum dixit: ſede ad meam dexteram, donec ex tuis hoſtibus faciam pedum tuorum ſubſellium?

Pſ. 110, 1. *Matt.* 22, 44. *Marc.* 12, 36. 1 *Cor.* 15, 25.

14. Nonne ſunt omnes procuratores ſpiritus, qui ad miniſterium legantur, propter eos qui ſalutem adepturi ſunt? *Pſ.* 34, 9. *et* 91, 11.

CAP. II.

Inde infert, Chriſti doctrinae ſolidam audientiam deberi, et eum nobis fratris loco in carne noſtra proponit, vt libentius nos totos illi tradamus.

Propterea eo magis nobis attendenda ſunt audita, ne forte perfluamus.

2 Si enim habitus per angelos ſermo ratus fuit, et omne delictum ac contumacia dignas luit poenas:

Deut. 27, 26. *Act.* 7, 38. 53. *Gal.* 3, 19.

3. Quomodo effugiemus nos tanta salute neglecta? Quae sumto a Domino eius eloquendae initio, ab iis, qui audiuerant apud nos est confirmata,

Matth. 4, 17.

4. Attestante Deo ostentis et miraculis variisque prodigiis, et Spiritus sancti donationibus, suo arbitratu.

Marc. 16, 20.

5 Non enim angelis subiecit orbem futurum, de quo loquimur. *Sup.* 1, 2. 4. 8. *et Infr.* 6, 5. 2 *Pet.* 3, 13.

6. Sic autem testificatus est alicubi quidam: quid est homo, vt eius memineris? quid est homine natus, vt eum cures: *Ps.* 8, 5. *et* 144, 13.

7. Eum paululo angelis minorem fecisti: eum gloria et honore coronasti, et operibus praefecisti manuum tuarum.

8. Omnia eius pedibus subiecisti. Nam omnia ei subiiciendo, nihil reliquit non ei subiectum. Nunc nondum vidimus ei omnia subiecta. *Ps.* 8, 7. *Matth* 28, 18. 1 *Cor.* 15, 27.

9. Sed paulo angelis minorem factum videmus Iesum, propter necis supplicium gloria et honore coronatum, vt Dei beneficio pro cunctis pateretur mortem. *Phil.* 2, 8. 9.

10. Decebat enim, vt is, propter quem et per quem fiunt omnia, tot filiis in gloriam ducendis, eorum salutis auctorem suppliciis perficeret. *Luc.* 24, 26. 46.

11. Nam et qui sanctos reddit, et qui sancti redduntur, omnes sunt ab vno. Quam ob causam eum non pudet, eos vocare fratres,

Act 17, 26. *Inf.* 10, 10. 14.

12. Dum ait: praedicabo nomen tuum meis fratribus, in medio te coetu collaudans. *Ps.* 22, 23. 26.

13. Item: ego ei confidam. Item: en ego et pueri, quos mihi tradidit Deus.

1 *Sam.* 22, 3. *Ps.* 18, 3. *Es.* 8, 18. *Io.* 10, 29. *et* 17, 6. 9. 11. 12.

14. Iam quum pueri carnem et sanguinem habeant, ipse similiter iisdem praeditus fuit, vt per mortem aboleret eum, qui mortis habebat imperium, hoc est diabolum:

Es 25, 8. *Os.* 13, 14. 1 *Cor.* 15, 54.

15. Eosque liberaret, qui mortis metu per omnem vitam seruituti erant obnoxii.

Luc. 1, 74. *Rom.* 8, 15.

16. Non enim angelis, sed Abrahae posteris opitulatur:

17. Et proinde debuit per omnia

omnia fratribus esse similis, vt misericors fieret, fidusque Pontifex in rebus diuinis, quo populi peccata expiaret. *Phil.* 2, 7.

18. Quoniam enim passus est ipse periclitando, potest periclitantibus subuenire.

Inf. 4, 15. 16.

CAP. III.

Nunc ostendit, quanto inferior sit Moses Christo, nempe quantum distat seruus a domino, inde exhortationes minasque admiscet ex Dauidis testimonio, si quis vel contumaciter repugnet, vel ad obsequendum sit tardior.

Proinde fratres sancti, coelestis vocatus participes, considerate legatum et pontificem professionis nostrae Christum Iesum,

Rom. 15, 8. *Phil.* 3, 14.

2. Fidelem erga eum, a quo factus est, vt Moses in tota eius domo fidelis erat,

Num. 12, 7.

3. Hic enim tanto maiore quam Moses gloria affectus est, quanto maiorem habet quam domus honorem is, qui eam condidit.

Zach. 6, 12. *Matth.* 16, 18.

4. Omnis enim domus ab aliquo conditur, qui autem omnia condidit, Deus est.

2 *Cor.* 5, 17. *Eph.* 2, 10.

5. Et Moses quidem fidelis erat in vniuersa domo, vt famulus, ad ea testanda, quae erant dicenda:

Deut. 18, 15. 18. *Sup. v.* 2.

6. At Christus vt filius est eius domui praepositus, cuius domus sumus nos, si modo confidentiam et spei gloriationem ad extremum firmam retinemus.

7. Quamobrem, vt ait Spiritus sanctus: hodie si eius vocem audieritis,

Ps. 95, 7. *Infr. v.* 15. *et* 4, 7.

8. Nolite mentes obfirmare vestras, vt in iurgio, die tentationis in solitudine,

Exod. 17, 2. *Num.* 20, 1

9. Vbi me tentauere maiores vestri, quum me probauerunt et opera mea viderunt annos quadraginta.

10. Itaque pertaesus illius nationis, cogitans eos semper animis errare, meorumque institutorum ignaros esse,

11. Iratus iuraui, non esse in meam requietem ingressuros. *Num.* 14, 21.

12. Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrum praua diffidentiae mens, deficiendo a viuente Deo:

13. Quin vos inter vos quotidie cohortamini, quamdiu hodie dicitur, ne quis vestrum

ſtrum peccati fraude occalleſcat.

14. Etenim Chriſti conſortes facti ſumus, ſi modo hoc argumentum ab initio ad finem firmum tenemus,

Rom. 8, 17.

15. In quo dicitur: hodie ſi eius vocem audieritis, nolite mentes obſirmare veſtras, vt in iurgio. *Supr. v. 7.*

16. Nam pars eorum, qui audiuerunt, iurgati ſunt, non omnes ex Aegypto ductu Moſis egreſſi.

17. Quorum ergo pertaeſus eſt annos quadraginta? nonne eorum qui peccarunt, quorum membra ceciderunt in ſolitudine? *Num. 14,36. Pſ. 106,26. 1 Cor. 10,5. etc.*

18. Quibus autem iurauit, non eſſe in ſuam requietem ingreſſuros, niſi contumacibus? *Num. 14,30. Deut. 1,34.*

19. Quos videmus ingredi non potuiſſe propter diffidentiam.

CAP. IV.

Adhortationem comminationi admiſcet, ne quemadmodum patres requie ſibi oblata priuentur, ſed in eam ingredi ſtudeant. Inde initium facit retractandi de ſacerdotio Chriſti.

Quamobrem metuamus, ne, ſi forte deſinat ingrediendi in eius requietem promiſſio, aliquis noſtrum tardaſſe videatur.

2. Etenim nobis denuntiatum eſt, quemadmodum illis. Sed illis nihil auditus ſermo profuit, non coniunctus cum eorum fide, qui audiuerant.

3. Ingredimur enim in requietem, qui fidem habemus, quemadmodum dixit: Iratus iurauí, non eſſe in meam requietem ingreſſuros: quum tamen eae res ab orbe condito fuiſſent.

Pſ. 95, 11.

4. Nam quodam in loco de die ſeptimo ſic dictum eſt: requieuitque Deus die ſeptimo ab omnibus ſuis operibus, *Gen. 2, 2. Exod. 20, 11. et 31, 17. Deut. 5, 14.*

5. Atque hic rurſum: non eſſe in meam requietem ingreſſuros.

6. Ergo quum ſuperſit, vt aliqui in eam ingrediantur, et quibus ante denuntiatum eſt, non ingreſſi ſint propter contumaciam,

7. Rurſum quandam ſtatuit Dauid diem, hodie dicens, tanto poſt tempore, vt dictum eſt: hodie ſi eius vocem audieritis, nolite mentes obſirmare veſtras.

Pſ. 95, 7. Sup. 3, 7. 15.

8. Si

8. Si enim eos Iosua quietos reddidisset, nunquam ille postea de alio loqueretur die.

9. Superest ergo sabbatismus diuino populo.

10. Qui enim Dei requietem ingressus est, is a suis requieuit operibus, quemadmodum Deus a suis.

11. Quamobrem demus operam, vt in illam quietem ingrediamur, ne quis eodem contumaciae exemplo cadat.

12. Est enim diuinus sermo viuus et efficax, et quouis ancipiti gladio acutior, et penetrans vsque ad diuisionem animae et spiritus, compagumque et medullarum, et animi cogitationum, consiliorumque iudex.

Eccl. 12, 11. *Es.* 49, 2.

13. Adeoque nulla res ei obscura est, vt omnia nuda ac resupina sint eius oculis, de quo loquimur.

Ps. 33, 13. *seqq.* *et* 34, 16. *et* 90, 8. *et* 139. 11. *seqq.*

14. Habentes ergo summum pontificem, qui coelos penetrauit, Iesum Dei Filium, teneamus professionem.

Sup. 3, 1. *et Inf.* 6, 20. *et* 7, 26. *et* 8, 1. *et* 9, 11. 24. *et* 10, 23.

15. Non enim eum habemus pontificem, qui nostris infirmitatibus affici non possit: sed qui sit in omnibus similiter periclitatus citra peccatum.

Es. 53, 9. *Luc.* 22, 28.

16. Accedamus ergo confidenter ad gratiae solium, vt misericordiam adipiscamur, et gratiam inueniamus ad opportunum auxilium.

Rom. 3, 25. *Eph.* 2, 18. *et* 3, 12.

CAP. V.

Primo docet, quodnam sit summi pontificis officium. Secundo Christum a Deo nostrum Pontificem constitutum esse, et vere praestitisse, quae summi Pontificis erant

Omnis enim pontifex ex hominibus desumtus pro hominibus praeest rebus diuinis, vt munera victimasque libet pro peccatis:

Sup 2, 17. *et infr.* 8, 3.

2. Potestque facilis esse ignorantibus et hallucinantibus: vtpote quum ipse sit infirmitate circumdatus,

Sup. 2, 18. *et* 4, 15. *et inf* 7, 28.

3. Et propter hanc debeat, vt pro populo, sic etiam pro seipso libare piacula.

Leu. 9, 7. *et* 16, 3. *etc.*

4. Neque sibi quisquam eum honorem arrogat, nisi qui vocatur a Deo, quemadmodum Aharon.

Exod. 28, 1. 1 *Par.* 23, 13.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0507-5 DFG

5. Sic Christus quoque non ipse sibi eum honorem vindicauit, vt fieret pontifex: sed is qui eum allocutus est: tu meus es Filius, ego te hodie genui.

Ps. 2, 7. Io. 8, 54. Sup. 1, 5.

6. Sicut alibi quoque dicit: tu es sacerdos in perpetuum ad rationem Melchisedeci.

Ps. 110, 4. Inf. 7, 17.

7. Is Christus quum mortalis ageret, precibus ac supplicationibus ei, qui se a morte seruare poterat, libatis cum vehementi questu, ac lacrymis, et pro sua pietate exauditus,

Matt. 26, 38, etc. et 27, 46. 50.

8. Quamuis Filius, didicit tamen ex iis, quae passus est, obedientiam: *Phil. 2, 6.*

9. Et perfectus omnibus sibi obedientibus salutis aeterna causa fuit, *Sup. 2, 10.*

10. Appellatus a Deo pontifex ad rationem Melchisedeci.

11. De eo nobis multa dicenda sunt, eaque explicatu difficilia, quandoquidem vos auribus segnes estis.

12. Etenim quum per tempus magistri esse debeatis, rursum docendi estis, quae prima diuinorum oraculorum elementa sint: et ii estis, quibus lacte sit opus, non solido cibo. *1 Cor. 3, 1. 2. 3.*

13. Cuicunque enim cum lacte res est, is orationis iustitiae rudis est, quippe infans.

1 Cor. 3, 2. et 14, 20. Eph. 4, 14.

14. Adultorum autem est solidus cibus, qui propter habitum, sensus habent ad boni malique discretionem exercitatos.

CAP. VI.

Hebraeorum puerilem ignauiam perstringens, seuera denuntiatione eos terret, et mature proficiendi studium excitat, meliora de ipsis sperans, Abrahae exemplum citat, fidemque verbo Dei innixam, ancorae comparat.

Quapropter omisso rudimentorum Christi sermone, ad perfectionem tendamus, non denuo fundamentum iacientes correctionis mortuorum operum, fidei Deo habendae,

2. Doctrinae baptismatum, impositionisque manuum et resurrectionis morturoum, suppliciique sempiterni

3. Atque id faciemus, si permiserit Deus.

Act. 18, 21. 1 Cor. 4, 19.

4. Fieri enim non potest, vt qui semel collustrati coeleste donum gustarunt, et participes fuerunt sancti Spiritus.

tus, *Matth.* 12, 31. 45. 2 *Pet.* 2, 20. *Infr.* 10, 26.

5. Praeclaraque Dei dicta et aeui futuri virtutes gustarunt,

6. Et tamen relabuntur, ii iterum vitae correctione renouentur: qui sibi Dei Filium iterum crucifigant, et in eum exemplum edant.

7. Nam terra, quae imbrem saepius in se venientem combibit, et herbam parit illis accommodatam, propter quos colitur, ea Dei fauore felicitatur.

8. At quae spinas effert et tribulos, improba est et affinis execrationi, ad extremumque exurenda.

9. Quanquam de vobis, amici, meliora nobis, et saluti vicina persuasimus, licet ita loquamur.

10. Nec enim ita iniustus Deus est, vt oblitus sit opus vestrum, laboremue caritatis, quam ex eruistis in eius nomen, dum sanctis et ministrastis, et ministratis:

Prou. 14, 31. *Matt.* 10, 42. *et* 25, 40.

11. Verum optamus, vt vestrum quisque idem studium ad fidei plenitudinem praestet ad extremum,

12. Ne sitis ignaui, sed eorum imitatores, qui per fidem et patientiam obtinent promissa.

13. Nam Abrahamo promittens Deus, quum per nullum maiorem iurare posset, iurauit per seipsum,

Gen. 12, 3. *et* 17, 4. *et* 2, 16. *Ps.* 105. 9. *Luc* 1, 73.

14. Dicens: ni ego te fortunabo, et amplificabo.

15. Atque ita, quum ille patiens fuisset, promissum consecutus est.

16. Homines enim per maiorem iurant, eisque omnium controuersiarum finis est iusiurandum, ad rem confirmandam. *Exod.* 22, 11.

17. Itaque volens vehementius demonstrare Deus haeredibus promissi immutabilitatem sui consilii, iusiurandum interposuit,

18. Vt per duas immutabiles res (in quibus vt Deus mentiatur, fieri non potest) validam consolationem habeamus, qui ad tenendam spem propositam confugimus,

19. Quam velut ancoram habemus animi tutam atque firmam, et intra siparium intrantem,

20. Quo praecursor pro nobis intrauit Iesus, ad Melchisedeci rationem pontifex factus in sempiternum. *Sup.* 3, 1. *et* 4, 14. *et infr.* 8, 1. *et* 9, 11.

CAP. VII.

Hactenus ipsos stimulauit, vt attente expenderent, quae in Melchisedeco consideranda sunt. In quibus similis sit Christus. In summa cur cedere lex euangelio debeat.

Is enim Melchisedecus Solymae Rex, summi Dei sacerdos, qui Abrahamo a regum caede redeunti occurrit eumque faustis ominibus prosecutus est, *Gen. 14, 18.*

2. Cui etiam decumas omnium dedit Abrahamus: qui Melchisedecus primum iustitiae regem sonat: deinde Solymae rex, hoc est pacis rex,

3. Sine patre, sine matre, sine maioribus, nec aeui principium, nec vitae finem habens, ac Dei Filio consimilis, manet sacerdos in perpetuum.

4. Videtis autem, quantus sit hic, cui etiam decumas dederit Abrahamus ex manubiis, summus ille pater.

Gen. 14, 20. Num. 18, 21.

5. Et quidem qui a Leui genus ducentes sacerdotium ineunt, in mandatis habent, vt populum ex lege decimen: hoc est suos consanguineos, quamuis ex Abrahami lumbis egressos.

Deut. 18, 1. Ios. 14, 4.

6. Is vero, qui ad idem cum eis genus non refertur, Abrahamum decimauit, et habentem promissa prosecutus est faustitate.

Gen. 14, 20. Gal. 3, 16.

7. Iam vero sine vlla controuersia, minori a praestantiore impertitur faustitas.

8 Et hic quidem decumas morituri homines accipiunt: at illic is quem viuere traditur.

9. Atque, vt ita dicam, in Abrahamo etiam Leuis, qui decumas accipit, decimatus est.

10. Adhuc enim in patris lumbis erat, quum illi Melchisedecus occurrit.

Gen. 14, 20.

11. Quod si in Leuitico sacerdotio sita foret perfectio (nam sub eo sacerdotio lata lex est populo) quid iam opus esset ad rationem Melchisedeci alium exsistere sacerdotem dici, ac non ad Aaronis rationem?

Gal. 2, 21. Infr. v. 18, 19.

12. Transferendo enim sacerdotio, etiam legis translatio fiat necesse est.

13. Nam de quo haec dicuntur, is aliae tribus est, ex qua nullus astat arae.

14. Perspicuum est enim a Iuda exortum esse Dominum

num nostrum: ad quam tribum quod pertineret, nihil de sacerdotio locutus est Moses. *Es. 11, 1. Matth. 1, 2. etc.*

15. Atque id eo etiam magis manifestum est, si ad Melchisedeci similitudinem exsistit sacerdos alius.

16. Qui non ex humani praecepti lege factus sit, sed ex vi indissolubilis vitae.

17. Sic enim testatur: tu es sacerdos in aeternum ad rationem Melchisedeci.

Ps. 110, 4. Sup. 5, 6.

18. Fit enim praecepti superioris abrogatio, propter eius infirmitatem et inutilitatem. *Gal. 4, [illegible].*

19. Quandoquidem nihil perfecit lex, sed adiectio melioris spei, per quam ad Deum accedimus:

Io. 1, 17. Act 13, 39.

20. Melioris inquam, quatenus non abest iusiurandum. Nam illi sine iureiurando facti sunt sacerdotes:

21. Hic vero cum iureiurando, per eum qui de eo sic dicit: iurat Dominus, non mutaturus sententiam Tu sacerdos es in aeternum ad rationem Melchisedeci.

Ps. 110, 4.

22. Tanto praestantioris testamenti sponsor fuit Iesus. *Infr. 8, 6.*

23. Et illi quidem plures fuere sacerdotes, quod morte prohiberentur permanere.

24. At hic, quia durat in sempiternum, nunquam transiturum habet sacerdotium:

25. Et idcirco plane seruare potest eos, qui per ipsum Deum adeant, quippe qui semper viuat ad supplicandum pro eis.

Rom. 8, 34. 1 Tim. 2, 5.

26. Talis enim nobis conueniebat pontifex, pius, vitii expers, intemeratus, a sontibus alienus, coelisque sublimior factus, *1 Io 2, 1.*

27. Qui non habet quotidie necesse, sicut pontifices, prius pro suis peccatis victimas libare, deinde pro populi. Hoc enim semel fecit, dum seipsum libauit.

Leu. 9, 7. et 16, 6 11.

28. Lex enim homines constituit pontifices, imbecillitate praeditos: at iurisiurandi legem secuti sermo, filium in perpetuitatem perfectum. *Sup. 2, 10. et 5, 1. 2. 9.*

CAP. VIII.

Quo certius probet abrogatas esse legis caeremonias, ideo institutas esse commemorat, vt coelesti prototypo seruirent, Ieremiae locum adducit, vt veteris

veteris testamenti correctionem probet.

Huius autem orationis summa est, quod eiusmodi habemus pontificem, qui consedit ad dexteram solii maiestatis in coelis,

Eph 1, 20. Col. 3, 1.

2. Sanctuarii sacrificus, et veri tabernaculi, quod fixit Dominus, non homo.

3. Omnis enim pontifex ob munera victimasque libandas constituitur: ideoque necesse est, vt hic quoque aliquid habeat, quod libet.

Eph. 5, 2. Supr. 5, 1.

4. Nam si foret in terris, ne sacerdos quidem esset, quum sint sacerdotes, qui ex lege munera obmoueant,

5. Qui quidem coelestium exemplo et vmbra caeremoniis operantur, quemadmodum oraculo monitus est Moses, absoluturus tabernaculum. Vide, inquit, vt omnia facias ad exemplum tibi in monte demonstratum. *Exod. 25, 40. Act. 7, 44*

6. Nunc hic tanto praestantius sortitus est munus, quanto melioris est testamenti sequester, quod melioribus adhibitis promissis compositum est.

2 Cor. 3, 6. Supr. 7, 22.

7. Si enim primum illud vitio careret, non quaeretur secundi locus.

8. Atqui ille eos accusans sic loquitur: futurum est (inquit Dominus) vt faciam cum Israelis Iudaeque domo nouum testamentum,

Ier. 31, 31. seqq Rom. 11, 27. Infr. 10, 16.

9. Non quale testamentum feci cum eorum maioribus, tum quum eos manu prehensos ex Aegypto eduxi. Nam illi in meo testamento non manserunt, et ego eos neglexi, inquit Dominus.

10. Sed hoc est testamentum, quod cum Israelis domo faciam post illud tempus, inquit Dominus: Indam meas leges in eorum mentes, inque eorum animos eas inscribam, et ego eis Deus, et ipsi mihi populus erunt.

Ier. 31, 33. etc. Zach. 8, 8.

11. Neque iam inter sese et alii alios Dominum cognoscere docebunt: nam omnes ab eorum minimo ad maximum me cognoscent:

Io. 6, 45. 65. Infr. 10, 16.

12. Quoniam eorum vitiis veniam dabo, nec eorum peccata et scelera deinceps recordabor. *Rom. 11, 27.*

13. Dum nouum dixit, prius antiquauit. Quod autem antiqua-

antiquatur ac senescit, id est prope interitum.

CAP. IX.

Tabernaculi dispositionem et ritus legales ad veritatem in Christo exhibitam conferens, concludit non iam amplius alio sacerdote opus esse, quia ipse Christus sub nouo testamento has partes impleat.

Habebat autem prius testamentum instituta caeremoniarum, mundanumque sacrarium:

Exod.25,30. et 27,1. et 36,1.

2. Fuit enim conditum primum tabernaculum, in quo erat candelabrum, et mensa, et appositio panum, quae sacra dicitur.

3 Post secundum velum erat tabernaculum, quod sacrarium sanctius appellatur,

4. Aureum habens thuribulum, et arcam testamenti, vndique tectam auro: in qua erat vrna aurea, habens manna, et Aharonis virga, quae germinauerat, testamentique tabulae.

Num.17,10. 1Reg.8,9. 2Par. 5,10. Exod. 25,16. 2t.

5. Super eam erant splendidi Cherubi propitiatorium inumbrantes, de quibus non est nunc dicendum singulatim.

6. His autem ita compositis, in primum tabernaculum semper ingrediuntur sacerdotes, caeremonias obeuntes: *Num. 28, 3.*

7. At in secundum semel in anno solus pontifex, non absque sanguine, quem et pro seipso et pro populi imprudenter commissis libat:

Exod.30,10. Leu.16,2. etc.

8. Hoc declarante sancto Spiritu, nondum patefactam sacrarii viam, adhuc priore tabernaculo statum habente: quae eiusmodi res erat, vt praesens in tempus aliam rem indicaret, *Io. 14, 6.*

9. Quo tempore munera et hostiae libarentur, quae immolatorem, quod ad conscientiam attinet, perficere non possent, *Act. 13,39.*

10. Posita tantum in cibis et potionibus, diuersisque lotionibus et carnalibus institutis vsque ad correctionis tempus.

Leu. 11, 2. Num. 19, 7.

11. At Christus aduenit futurorum bonorum pontifex, qui per maius perfectiusque tabernaculum non manu factum, hoc est non huius structurae,

Supr.3,1. et 4,14. et 6,20. et 8,1.

12. Neque per hircorum et vitulorum sanguinem, sed per suum ipsius sanguinem, ingressus

ingressus est semel in sacrarium, aeternam liberationem adeptus.

Act. 20, 28. Eph 1, 7.

13. Si enim taurorum et hircorum sanguis, iuuencaeque cinis pollutos aspergens, lustrat ad corporis puritatem:

Leu. 16, 14. Num. 19, 4.

14. Quanto magis Christi sanguis, qui per aeternum Spiritum seipsum libauit innocentissimum Deo, purgauit nostram conscientiam a mortuis operibus, vt viuentem colamus Deum?

Luc. 1, 75. Rom 6, 13.

15. Atqui ideo noui testamenti sequester est, vt mortis interuentu ad expiationem commissorum in primum testamentum, vocati consequantur promissam haereditatem sempiternam.

Act. 13, 39. Rom 3, 25.

16. Nam vbi est testamentum, testatoris mortem consequi necesse est.

17. Testamentum enim post mortem ratum est: siquidem nondum valet, dum viuit testator. *Gal. 3, 15.*

18. Itaque ne primum quidem sine sanguine sancitum est.

19. Effatus enim omnia mandata ex lege Moses vniuerso populo, sumto vitulorum et hircorum sanguine, cum aqua et lana coccina ac hyssopo, ipsum librum ac vniuersum populum consperſit, *Exod. 24, 5. 6.*

20. Dicens: hic est sanguis testamenti, quod ad vos mandauit Deus.

Matth. 26, 28.

21. Tabernaculum quoque, et omnem caeremoniarum supellectilem, sanguine similiter omnia consperſit.

Exod. 29, 36. Leu. 18, 15. 19. et 16, 14.

22. Et fere sanguine omnia ex lege purgantur, nec absque sanguinis fusione datur venia. *Leu. 17, 11.*

23. Necesse est ergo, coelestium exempla hisce purgari: ipsa autem coelestia potioribus sacrificiis quam sunt haec.

24. Non enim in manufactum sacrarium ingressus est Iesus, quod veri sacrarii exemplar foret, in ipsum coelum, vt nunc Deo coram appareat pro nobis.

Rom. 8, 34. Supr. 7, 25.

25. Neque vt saepe seipsum libaret, quemadmodum pontifex ingreditur sacrarium quotannis adhibito sanguine alieno:

Exod. 30, 10. Leu. 16, 2. 34.

26. Alio-

26. Alioquin fuiſſet ei ſaepe patiendum ſupplicium ab orbe condito. Nunc ſemel ſub ſeculorum exitu, ad obliterandum ſuo ſacrificio peccatum, exſtitit.

1 Cor. 10, 11. Eph. 1, 10. Gal. 4, 4.

27. Ac quomodo hominibus ſemel moriendum eſt, deinde ſubeundum iudicium:

28. Ita Chriſtus ſemel ad multorum tollenda peccata libatus, iterum ſine peccato conſpicietur expectantibus ſe ad ſalutem.

Matth. 26, 28. Rom. 5, 6. 8. 15. et 6, 10. 1 Pet. 3, 18.

CAP. X.

Legis ſacrificia inde colligit infirma fuiſſe, quia quotannis repetebantur: Chriſti vero hoſtiam vnicam eſſe, et perpetuam, Dauidis teſtimonio probat. Hinc exhortationem ſubiiciens ſeuere iis minatur, qui Chriſti gratiam abiecerint. Poſtremo tolerantiam, quae ex fide naſcitur, commendat.

Vmbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipſam rerum repraeſentationem, anniuerſariis iisdem ſacrificiis, quae iugiter fiunt, nunquam poteſt accedentes perficere.

Col. 2, 17. Supr. 8, 5. et 9, 9.

2. Alioquin nonne fieri deſiiſſent, quod ſemel purgati immolatores, nullius iam ſibi peccati eſſent conſcii?

3. Atqui per ea fit quotannis peccatorum commemoratio.

4. Fieri enim non poteſt, vt taurorum, caprorumque ſanguis peccata tollat.

Leu. 16, 14. Num. 19, 4.

5. Itaque in mundum ingrediens dicit: ſacrificium et fertum tibi non placet, corpus autem perfeciſti mihi:

Eſ. 1, 11. Ier. 6, 20. Amos 5, 21. Pſ. 40, 7. et 51, 18.

6. Victimis et piaculis non delectaris.

7. Tunc dixi: en adſum: in capite libri ſcriptum eſt de me, vt exequar, Deus, voluntatem tuam.

8. Quum ſuperius dixiſſet ſacrificium et fertum, et victimas et piacula ei non placere, nec accepta eſſe quae ex lege fiunt, deinde dicit: en adſum, vt exequar, Deus, voluntatem tuam.

9. Tollit prius, vt alterum ſtatuat:

10. In qua voluntate ſemel luſtrati ſumus per corporis Ieſu Chriſti libationem.

Supr. 9, 12.

11. Quumque omnis ſacerdos pergat quotidie caeremoniis fungi, et eadem ſaepe ſacrificia facere, quae peccata

ta adimere nunquam possunt,

12. Ille vno pro peccatis functus in perpetuum sacrificio, consedit ad Dei dexteram. *Ps. 110, 1. Act. 2, 34.*

13. Deinceps expectans, donec eius hostes fiant eius pedum subsellium.

1 Cor. 15, 25. Sup. 1, 13.

14. Vno enim libamento perfecit in perpetuum lustrandos.

15. Id quod nobis testatur etiam Spiritus sanctus, qui ita praedixerit:

Ier. 13, 33. Rom 11, 27. Sup. 8, 8.

16. Hoc est testamentum, quod cum eis faciam post illud tempus, inquit Dominus: Indam meas leges in eorum mentes, inque eorum animos inscribam,

17. Nec eorum peccata et scelera deinceps recordabor.

18. Vbi autem est peccatorum venia, nulla superest pro peccato libatio.

19. Quamobrem fratres, quum ad sacrarium aditum habeamus liberum, per Iesu sanguinem,

Rom. 5, 2. Supr. 9, 8. 12.

20. Quam viam nobis lustrauit recentem atque viuam, per velum, hoc est per suum corpus,

21. Quumque pontificem habeamus Dei domui praefectum, *Supr. 4, 14, 16.*

22. Accedamus cum vero animo, plenaque fide, et animis a mala conscientia ablutis, et corporibus aqua pura lotis. *Ezech. 36, 25. Eph 3, 12.*

23. Teneamus spei professionem immobilem (fidelis enim est, qui promisit.)

1 Cor. 1, 9.

24. Et videamus, vt alii alios ad caritatem et recte facta provocemus:

25. Neue nostram consociationem deseramus, vt solent nonnulli: sed cohortemur, idque eo magis quod videtis, instare diem. *Rom. 13, 11.*

26. Nam si postquam veri cognitionem assecuti sumus, data opera peccamus, non iam superest vllum pro peccatis sacrificium,

Num. 15, 30. Matth. 12, 31.

27. Sed horrenda quaedam expectatio iudicii, ignisque saeuitia aduersarios confecturi. *Ezech, 36, 5.*

Sophon. 1, 18, et 3, 8.

28. Si quis contra Mosaicam legem commisit, is citra vllam misericordiam, ex duorum triumue testimonio moritur:

Num 35, 10. Deut. 17, 6. et 19, 15.

29. Quanto grauiore putatis

tis afficiendum poena, qui Dei Filium proculcauerit, testamentique sanguinem, per quem lustratus est, pro profano habuerit, et gratiae spiritum affecerit contumelia? *1 Cor. 11, 29.*

30. Scimus enim, quis dixerit: mea est vltio, ego rependam, inquit Dominus: item, Dominns vindicabit suum populum:

Deut. 32, 35. 36. Rom. 12, 19.

31. Horribile est in viuentis Dei manus incidere.

32. Recordamini vero superiora tempora, in quibus collustrati magnum aduersorum certamen sustinuistis, *Gal. 3, 4.*

33. Partim dum ipsi per contumelias et calamitates ostentui fuistis: partim dum socii fuistis eorum, cum quibus sic actum est.

Phil. 1, 7. et 4, 14.

34. Nam et meorum vinculorum vicem doluistis, et facultatum vestrarum direptionem cum laetitia tulistis, intelligentes habere vos penes vos ipsos meliores opes in coelis et durabiles.

Matth. 5, 12. et 6, 20. et 19, 21.

35. Quapropter nolite vestram proiicere confidentiam, quae magnum est habitura praemium. *Matth. 10, 32.*

36. Nam patientia vobis opus est, vt Dei voluntatem executi promissa reportetis.

Luc 21, 19.

37. Etenim perpaulo post qui venturus est, veniet, neque tardabit. *Hab. 2, 3. 4.*

38. Iustus autem fide viuet: quod si se subtraxerit, non est acceptus animo meo.

39. Nos vero non ii sumus, qui nos subtrahamus ad perniciem: sed qui fidamus ad vitam comparandam.

CAP. XI.

Tractat vsque ad finem capitis, non aliunde salutem adeptos esse patres, quicunque ab initio mundi Deo probati fuerunt, quam ex fide: vt sciant Iudaei, hac sola se colligari patribus in sanctam vnitatem.

Est autem fides speratorum substantia, rerum demonstratio quae non cernuntur,

Rom. 8, 24. 1 Cor. 2, 9.

2. Atque in ea explorati sunt antiqui.

3. Fide intelligimus mundum esse Dei iussu conditum, ita vt ex iis, quae non extabant, facta sint ea, quae cernuntur. *Gen. , 1. Ps. 33, 6.*

4. Fide praestantiorem rem diuinam fecit Abel, quam Cainus, Deo: per quam eum iustum esse testatum est, eius muneribus testimonium dante

dante Deo: et per eandem mortuus adhuc loquitur.

Gen 4, 4. 10. *Matth.* 3, 35.

5. Fide Enochus ita translatus est, vt mortem passus non sit: et a Deo translatus nusquam exstitit. Nam ante eius translationem, testatum est eum placuisse Deo: *Gen.* 5, 24. *Eccl.* 44, 16. *et* 49. 16.

6. Cui vt sine fide placeatur fieri non potest. Credendum est enim ei, qui ad Deum accedat, Deum esse, et sui studiosis praemia rependere.

7. Fide admonitus oraculo Noa de rebus, quae nondum cernebantur, veritus Deum, exstruxit arcam ad suae familiae salutem, per quam damnauit mundum, et positam in fide iustitiam obtinuit.

Gen. 6, 13. *Eccl.* 44, 17.

8. Fide vocatus Abrahamus obediuit, in locum proficiscendo, quem haereditate obtenturus erat: et profectus est nesciens, quo vaderet. *Gen.* 12, 1, 4 *Act.* 7, 2

9. Fide migrauit in promissam terram, vt alienam, et in tabernaculis habitauit cum Isaaco, et Iacobo, eiusdem cum eo promissi cohaeredibus.

10. Expectabat enim fundamenta habentem vrbem, cuius artifex opifexque Deus est. *Sup.* 3, 4. *et* 12, 22. *et* 1, 14.

11. Fide ipsa quoque Sara vires ad iactum seminis accepit, praeterque tempus aetatis peperit, quandoquidem fidum existimauit promissorem. *Gen.* 17, 19. *et* 21, 2.

12. Itaque ex vno eoque emortuo, tam multi nati sunt, quantus est coelestium stellarum numerus, aut arenae, marini littoris, quae est innumerabilis. *Gen.* 15, 5. *et* 22, 17.

13. Fide praediti, mortui sunt omnes hi, non adepti promissa, sed ea procul conspicati crediderunt et amplexi sunt, seque in terra hospites et peregrinos esse confessi.

Gen 23, 4. *et* 47, 9. 1 *Par.* 29, 15.

14. Qui enim dicunt talia, patriam se requirere declarant.

15. Quod si eam recordarentur, ex qua profecti sunt, haberent reuertendi tempus.

16. Nunc potiorem desiderant, hoc est coelestem. Itaque Deum non pudet eorum, quo minus eorum Deus appelletur: quippe quibus vrbem parauerit.

Exod. 3, 6. *Matth.* 22, 32.

17. Fide libauit Abrahamus Isaacum, quum tentaretur: vnige-

vnigenitum obtulit, is cui illa promissa fuerant.

Gen. 22,2 *Eccl.* 44,21.

18. Cui dictum fuerat, eius progeniem ab Isaaco denominatum iri:

Gen. 21,12. *Rom.* 9,7.

19. Cogitans Deum vel ex mortuis excitare posse: vnde eum videtur quodam modo recepisse.

20. Fide in futurum fausta precatus est Isaacus, Iacobo et Esauo. *Gen.* 27,17.39.

21. Fide Iacobus moriens, vtrique filio Iosephi bene precatus est, et in caput baculi sui sese venerabundus inclinauit.

Gen. 47,31. *et* 48,15.

22. Fide Iosephus decedens, Israelitarum exitum memorauit, deque suis ossibus mandata dedit. *Gen.* 50,24.

23. Fide Moses natus tres menses a parentibus occultatus est, qui puerum elegantem videntes regis edictum veriti non sint.

Exod. 1,16. *et* 2,2. 11.

24. Fide Moses postquam adoleuit, filiae Pharaonis filius dici recusauit.

Exod. 2,10. 11. *Ps.* 84,11.

25. Maluitque cum diuino populo mala pati, quam breuem habere peccati fruitionem:

26. Maiores diuitias esse ratus Christi probrum, quam Aegypti thesauros, vtpote qui praemium spectaret.

27. Fide reliquit Aegyptum, non veritus regis iram: tanquam enim inaspectabilem aspiceret, sic durauit.

Exod. 10,28. *et* 12,31. *et* 13,17.

28. Fide Pascha sanguinisque fusionem fecit, ne primogenitorum interfector illos tangeret.

Exod. 12,3. *et* 21,22.

29. Fide item ille mare rubrum tanquam terra sicca traiecerunt: quod experti Aegyptii exhausti sunt.

Exod. 14,21.

30. Fide Hierichuntis moenia collapsa sunt, per septem dies circumdata.

Ios. 6, 20.

31. Fide Rachaba meretrix non periit vna cum diffidentibus, quae exploratores amice accepisset.

Ios. 2,1. *et* 6,23.

32. Denique quid multis? Deficiet me tempus narrantem de Gedeone, Baraco, Samsone, Iephtha, Dauide, Samuele, et vatibus,

Iudic. 4,6. *et* 6,11. *et* 11,1. *et* 12,7. *et* 13,24.

33. Qui per fidem regna expugnarunt, iustitia functi sunt,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0519-5 DFG

ſunt, adepti ſunt promiſſa, obturarunt fauces leonum,

*Iud.*14, 6. 1 *Sam.*17,34.

34. Vim ignis extinxerunt, gladiorum mucrones effugerunt, conualuerunt ex morbis, fortes in bellis fuerunt, agmina verterunt hoſtium, *Iud* 7,21. *et* 15, 15.

35. Receperunt feminae reuocatos in vitam ſuos mortuos. Alii autem cruciati ſunt, neque ſe liberari ſiuerunt, quo meliorem aſſequerentur reſurrectionem.

1*Reg* 17,23. 2 *Reg.*4,36. 2*Macc.* 6, 19. *et* 7, 28.

36. Alii ludibria, et ſcuticas, itemque vincula et cuſtodias experti ſunt,

Ier. 20, 2.

37. Lapidati, ſecti, tentati ſunt, gladii caede interierunt, ouinas, caprinasque pelles geſtarunt, egentes, calamitoſi, aerumnoſi,

1*Reg.*2,13. 2 *Reg.*1,8.

38. Quibus dignus non erat mundus, per deſerta, et montes, antraque et terrae ſpecus errantes.

39. Atque hi omnes fide explorati, non obtinuerunt promiſſum, *Sup.* 11, 2.

40. Deo de nobis quiddam melius prouidente, ne illi ſine nobis perfecti redderentur.

CAP. XII.

Non modo ab eorum patrum, quos recitauit, exemplis hortatur ad patientiam et conſtantiam, ſed etiam ab exemplo Chriſti. Non recte aeſtimatum iri caſtigationes Dei ex praeſenti carnis noſtrae ſenſu.

Proinde nos quoque tanto circumſepti nimbo teſtium, depoſito omni faſtu tenacique peccato, patienter decurramus propoſitum nobis certamen,

*Rom.*6, 4. 1*Cor.*9,24.

2. Spectantes in fidei ducem perfectoremque Ieſum, qui pro laetitia ſibi propoſita, ſuſtinuit contemto pudore, crucem, et ad dexteram ſolii Dei conſedit.

*Luc.*24, 26. 46.

3. Conſiderate vero eum, qui tantos pertulit improborum aduerſum ſe inſultus, ne defatigati animos deſpondeatis.

4. Nondum vsque ad ſanguinem reſtitiſtis, aduerſus peccatum decertantes, 1*Cor.*10,13.

5. Et obliti eſtis cohortationis, quae vos ceu filios alloquitur: Fili mi, ne contemne Domini caſtigationem: neue deſponde, eo te corrigente.

Iob. 5, 17. *Prou.*3,11.21.

6. Quem enim amat Dominus,

nus, castigat: et verberat, quemcunque filium acceptum habet.

7. Si castigationem sustinetis, vt filius vobis vtitur Deus. Quis est enim filius, quem non castiget pater?

8. Quod si castigationis expertes estis, cuius participes fuerunt omnes, ergo spurii estis, non veri liberi.

9. Ergone quum corporum nostrorum patres haberemus castigatores, reuerebamur? non multo magis parebimus spirituum Patri, vt viuamus; *Num.* 16, 22. *et* 27, 16. *Eccl.* 12, 1. 7.

10. Nam illi ad tempus exiguum prout eis videbatur, castigabant: hic vero ad vtilitatem, quo eius sanctitatem participemus.

11. Omnis quidem castigatio in praesentia non voluntatis, sed doloris esse cernitur: verum tandem salutarem iustitiae fructum reddit iis, qui per eam sunt exercitati.

12. Quocirca remissas manus, dissolutaque genua porrigite, *Es.* 31, 3.

13. Et rectas pedibus istis orbitas imprimite, ne claudum quod est, contorqueatur, sed potius sanetur.

14. Pacem cum omnibus persequimini, et sanctimoniam, sine qua nemo Dominum videbit:

Matth. 5, 8. *Rom.* 12, 18.

15. Dispicientes, ne quis Dei fauore careat, ne qua radix acerbitatis sursum pullulans, noceat, per eamque multi contaminentur:

Deut. 29, 18. *Act.* 7, 13.

16. Ne quis sit impudicus aut profanus, vt Esauus, qui pro vno cibatu aetatis suae praerogatiuam addixit:

Gen. 5, 33. *Eph.* 5, 3.

17. Scitis enim quum postea faustitatem obtinere vellet, repudiatum fuisse, neque poenitentiae locum inuenisse, tametsi faustitatem cum lacrymis requisierit. *Gen.* 27, 34.

18. Non enim accessistis ad palpandum montem, ardentemque ignem, et caliginem, et tenebras, et procellam,

Exod. 19, 10. *et* 20, 19.

19. Tubaeque sonitum, et illam verborum vocem, quam qui audiuerant, orarunt ne sibi plura verba fierent. *Exod* 20, 19.

20. Non ferebant enim praeceptum illud: etiam bestia, si montem tetigerit, lapidetur, aut missilibus configatur. *Exod.* 19, 13.

21. Quum adeo horribile foret

ret illud ſpectaculum, vt ſe Moſes ipſe prae timore tremere dixerit.

22. Verum acceſſiſtis ad Sionem montem, et Dei viuentis vrbem, Hieroſolymam coeleſtem, et angelorum legiones, *Gal. 4, 26.*

23. Conuentum coetumque primogenitorum in coelis conſcriptorum, et iudicem Deum omnium, et ad ſpiritus iuſtorum perfectorum, *Luc. 10, 20.*

24. Et noui foederis ſequeſtrum Ieſum, et luſtralem ſanguinem, meliora loquentem quam ſanguis Abelis. *Gen. 4, 10.*

25. Videte ne loquentem repudietis. Nam ſi illi non effugerunt, qui oracula dantem in terris detrectarunt: multo magis nos non effugiemus, ſi coeleſtem auerſamur, *Supr. 2, 3. et 10, 28.*

26. Qui et tum ſua voce terram concuſſit, et nunc ita denuntiauit: adhuc ſemel ego commouebo non ſolum terram, verum etiam coelum, *Aggai 2, 7. Supr. v. 19.*

27. Hoc verbum, adhuc ſemel, concutiendorum mutationem declarat: quippe conditorum, quo maneant non concutienda. *Pſ 102, 27.*

28. Proinde regnum capeſſentes inconcuſſum, habeamus gratiam, per quam ita reuerenter et religioſe Deum colamus, vt ei ſimus accepti. *1 Pet. 2, 5.*

29. Eſt enim Deus noſter ignis edax. *Deut. 4, 23. et 9, 3.*

CAP. XIII.

Praeceptiones addit non tantum quae ad mores, ſed etiam quae ad doctrinam pertinent.

Duret fraternus amor. *Rom. 12, 10. Eph. 4, 3. 1 Pet. 1, 3 :. et 2, 17. et 3, 8. et 4, 8.*

2. Hoſpitalitatem obliuioni ne mandate: per hanc enim nonnulli inſcienter angelos hoſpitio acceperunt. *Gen. 18, 3. et 19, 1.*

3. Mementote vinctorum, perinde ac ſi eſſetis ipſi ſimul vincti: et calamitoſorum, vt qui ſitis ipſi quoque in corpore. *Matth. 25, 36. Rom. 12, 15.*

4. Honeſtum eſto matrimonium in omnibus intemeratusque lectus. Impudicos vero et adulteros puniet Deus.

5. Moribus eſte a pecuniae ſtudio alienis, contenti iis quae adſunt. Dixit enim ille: non deſeram te, neque derelinquam: *Exod. 28, 8. Deut. 16, 19. et 31, 6. 8. 1 Chr. 28, 20.*

6. Adeo

6. Adeo vt nobis confidenter dicere liceat: Dominus mihi defensor est, non metuam, ne quid mihi faciant homines. *Ps 56,5.12. et 118,6*

7. Mementote eorum, qui vobis praesunt qui vobis diuinam exposuere doctrinam, quorum intuentes euentum morum, imitamini fidem.

Inf. v.17.

8. Iesus Christus et heri, et hodie, et idem est in sempiternum:

9. Variis peregrinisque doctrinis nolite ferri. Praeclarum vero est gratiarum actione firmari animum, non cibis, quibus nihil adiuti sunt, qui eis vixerunt:

Ier. 29,8. Matth. 24,4. Io. 6,27. Rom. 14,17. et 16,17.

10. Habemus aram, ex qua cibum capiendi potestatem non habent, qui tabernaculo seruiunt.

11. Quorum enim piaculorum sanguis in sacrarium infertur a pontifice, eorum corpora cremantur extra castra. *Exod. 29,14. Leu. 4,12. Num. 19,3.*

12. Itaque Iesus, vt suo sanguine populum lustraret, extra portam supplicium pertulit. *Io. 19,18.*

13. Proinde exeamus ad eum extra castra, eius dedecus ferentes.

14. Non enim habemus hic durabilem vrbem, sed futuram requirimus.

Mich. 2,10. Phil 3,20.

15. Per eum igitur libemus assiduum laudationis sacrificium Deo, hoc est labiorum fructum, eius nomen celebrantium.

Leu. 7,12. Ps. 50,23. et 51,19.

16. Beneficentiam autem et liberalitatem obliuisci nolite: talibus enim sacrificiis propitiatur Deus. *2 Cor. 9,12.*

17. Parete vero gubernatoribus vestris, et obsequimini (nam ii pro animis vestris vigilant, vt rationem reddituri) vt id cum laetitia faciant, non gementes, nam id e re vestra non esset.

Ezech. 3,18. et 33,2.8. Phil. 2,29. 1 Thess. 5,12.

18. Orate pro nobis, qui nos bene nobis esse conscios confidimus, praeclare nos in omnibus gerere volentes.

19. Ad id autem faciendum eo vehementius exhortor, vt celerius vobis restituar.

20. Deus vero pacis, qui ex mortuis reuocauit magnum illum ouium pastorem, per aeterni testamenti sanguinem, Dominum nostrum Iesum, *Es. 40,11. Ezech. 34,23.*

21. Vos rite componat in omnibus recte factis ad exequendam suam voluntatem, vobis, vt ei visum fuerit, faciens per Iesum Christum, cui gloria in omnem perennitatem, Amen. *2 Cor. 3, 5.*

22. Quaeso vos, fratres, boni consulite hunc exhortatorium sermonem: nam paucis scripsi vobis.

23. Scitote fratrem Timotheum solutum esse, cum quo, si quam primum venerit, videbo vos.

24. Salutate omnes rectores vestros, omnesque sanctos. Salutant vos Italici.

25. Adsit vobis omnibus fauor: Amen.

Missa ex Italia per Timotheum.

* *

APOCALYPSIS
IOANNIS THEOLOGI,
HOC EST PATEFACTIO.

CAP. I.

Indicat doctrinae genus, quod hic tractatur, nempe illius qui est principium et finis. Deinde septem candelabrorum et stellarum mysterium explicat.

IESV Christi patefactio, quam dedit ei Deus, vt seruis suis ostenderet, quae breui futura sunt, et misso angelo suo, per eum significauit seruo suo Ioanni,

2. Qui Dei sermonem, et Iesu Christi testimonium, ac quaecunque vidit, testatus est. *1 Io. 1, 1.*

3. Felix qui legit, quique oraculi dicta audiunt, et quae in eo scripta sunt, exequuntur: nam tempus instat *Rom. 13, 11. Iac 5, 8.*

4. Ioannes septem Asianis ecclesiis fauorem et pacem, ab eo qui est, et qui fuit, et qui venturus est: et a septem spiritibus, qui sunt ante eius solium. *Exod. 3, 14.*

5. Et a Iesu Christo, teste illo fideli, primogenito ex mortuis, et regum terrae principe. *Ps. 89, 38. Es. 55, 4. 1 Cor. 15, 20. Col 1, 18.*

6. Ei qui nos amauit, suoque sanguine a peccatis abluit, et reges ac sacerdotes Deo et Patri suo fecit, ei gloria

ria et imperium in perpetua ſecula. Amen.

Rom. 12, 1. Hebr. 9, 14.

7. Venturus eſt cum nubibus, eumque cernet omnis oculus, et qui eum compunxerunt, deque eo plangent omnes terrarum nationes. Etiam profecto. *Eſ. 3, 13. 14.*

Dan. 7, 13. Zach. 12, 10.

8. Ego ſum et , principium et finis, inquit Dominus, qui eſt, qui fuit, et qui venturus eſt, omnipotens. *Eſ. 41, 4. et 44, 6. et 48, 12.*

Sup v. 4. et infr. 21, 6. et 22, 13.

9. Ego Ioannes, qui et frater ſum veſter, et ſocius in calamitate, inque regno et patientia Ieſu Chriſti, quum in inſula nomine Patmo, propter Dei ſermonem, propterque Ieſu Chriſti teſtimonium eſſem,

Rom. 8, 17. Phil 1, 7. et 4, 14.

10. Diuinitus afflatus die Dominico, audiui poſt me magnam quaſi tubae vocem,

Apoc. 4, 2.

11. Dicentis: ego ſum et ω, primus et vltimus. Tu quod cernis, ſcribe in libro, et mitte Aſianis eccleſiis Epheſum, et Smyrnam, et Pergamum, et Thyatira, et Sardes, et Philadelphiam, et Laodiceam. *Inf. 2, 8. et 22, 13.*

12. Tum ego me conuerti, vt viderem, quae vox eſſet allocuta me, conuerſusque vidi ſeptem aurea candelabra,

13. Et in medio ſeptem candelabrorum ſimilem homine nati, indutum veſte talari, et ad mammas cinctum aureo cingulo.

14. Eius autem caput et crines erant albi, vt alba lana aut nix: oculi vt ignis flamma, *Ezech. 1, 26. Dan. 7, 13.*

15. Pedes chalcolibano ſimiles, tanquam in fornace igniti. Vox eius qualis eſt aquarum multarum vox.

Infr. 14, 2.

16. Habebat in ſua manu dextera ſeptem ſtellas, exque eius ore gladius anceps acutus prodibat. Eius aſpectus erat, qualis micat cum ſua virtute ſol.

Eſ. 49, 2. Eph. 6, 17.

17. Eum conſpicatus ego, ad eius pedes pene mortuus cecidi. At ille dextera ſua manu mihi impoſita dixit: Ne metue. Ego ſum primus et vltimus, qui viuo:

Eſ. 41, 4. et 44, 6 et 48, 12.

18. Et fui mortuus, et iam ſum viuus in perpetua ſecula: ita eſt: et habeo orci claues atque mortis.

Iob. 12, 14 Pſ. 82, 21. Eſ. 22, 22.

19. Scribe, quae videris,

quaeque ſunt, et quae ſunt poſthac futura.

20. Arcanum ſeptem ſtellarum, quas in mea dextera vidiſti, et ſeptem aureorum candelabrorum eſt hoc: ſeptem ſtellae angeli ſunt ſeptem eccleſiarum. Septem autem candelabra, quae vidiſti, ſeptem eccleſiae ſunt. *Mal. 2, 7.*

CAP. II.

Iubetur Ioannes ſcribere, quae Dominus neceſſaria nouerat eccleſiis, Epheſiorum, Smyrnenſium, Pergamenorum, Thyatirenſium, vt quae ab apoſtolis acceperunt, teneant.

Epheſinae eccleſiae angelo ſic ſcribito: haec dicit, qui ſeptem ſtellas ſua dextera tenet, qui in medio ſeptem aureorum candelabrorum ambulat: *Sup. 1, 13. 16. 20.*

2. Noui tua facta, laborem, et patientiam, vtque malos ferre nequeas: et eos exploraueris, qui ſe profitentur apoſtolos, nec ſunt, quos tu falſos deprehendiſti, *1 Io. 4, 2. Inf. v. 9. 13. 19.*

3. Et toleraſti, patientiaque vteris, et propter meum nomen laboras indefeſſus.

4. Sed habeo de te, quod expoſtulem, quod caritatem tuam priſtinam omiſiſti:

5. Quamobrem memento, vnde excideris, et ad ſanitatem redi, ac priora opera facito. Alioquin adoriar te breui, tuumque candelabrum ex ſuo loco transmouebo, niſi ad ſanitatem redieris.

6. Quanquam id habes, quod Nicolaitarum facta odiſti, quae ego quoque odi. *Matth. 11, 15. et 13, 19. Inf. v. 15.*

7. Qui habet aurem, audiat, quid ſpiritus dicat eccleſiis: victori dabo veſci arbore vitali, quae in medio eſt diuini pomarii. *Gen. 2, 9.*

8. Item angelo eccleſiae Smyrnaeorum ſcribito: haec dicit primus, et vltimus, qui fuit mortuus, et reuixit: *Eſ. 41, 4. et 44, 6. Apoc. 1, 8. 11. 17. 18.*

9. Noui tua facta et calamitatem et pauperiem (quum tamen diues ſis) eorumque impium dictum, qui ſe Iudaeos eſſe dicunt, nec ſunt, ſed ſatanae caterua. *Supr. v. 2. Infr. v. 13, 19.*

10. Noli metuere, quae paſſurus es. Daturus eſt quidem diabolus veſtrum nonnullos in cuſtodiam, vt exploremini: feretisque decem dierum afflictionem. Eſto fidelis ad mortem vsque, et tibi dabo vitae coronam. *1 Cor. 9, 25. 2 Tim. 2, 5. et 4, 7. 8.*

11. Qui

11. Qui habet aurem, audiat, quid ſpiritus dicat eccleſiis: qui vicerit, non laedetur a ſecunda morte. *Matth. 13, 9. Supr. v. 7 Infr. 20, 14. et 21, 8.*

12. Item Pergamenſis eccleſiae angelo ſcribito: haec dicit, qui gladium habet ancipitem acutum:

Sup. 1, 16. et infr. v. 16.

13. Noui tua facta, et vbi habites, vbi ſatanae ſolium eſt: tenesque meum nomen, nec meam fidem negaſti: meisque temporibus Antipas, fidus ille teſtis meus, apud vos interfectus eſt, vbi ſatanas habitat.

14. Sed habeo contra te pauca, quod habes iſtic, qui Balaami doctrinam teneant, qui propter Balaacum docebat Iſraelitis detrimentum afferre, quo immolata deaſtris veſcerentur, ac ſcortarentur. *Num. 22, 23. et 24, 14. et 25, 1 et 31, 16.*

15. Item habes tu idem, qui Nicolaitarum doctrinam teneant, id quod ego odi.

16 Corrige te: alioquin aggrediar te breui, et cum iſtis oris mei gladio depugnabo. *Eſ. 11, 4 et 49, 2.*

17. Qui habet aurem, audiat, quid ſpiritus dicat eccleſiis: victori dabo occulto Manna veſci; eique dabo calculum album, et in calculo nouum nomen ſcriptum, quod nullus nouit, niſi qui accipit.

Matth. 13, 6. Infr. 3, 12.

18. Item angelo Thyatirenſis eccleſiae ſcribito: haec dicit Dei filius, qui oculos habet igneae flammae ſimiles, cuiusque pedes ſimiles ſunt chalcolibano: *Sup. 1, 14. 15*

19. Noui tua facta, et caritatem, et adminiſtrationem, et fidem, et patientiam, et poſtrema plura prioribus.

20. Sed habeo contra te pauca, quod mulierem Iezabelem, quae ſe vatem eſſe dicit, docere ſinis, ſeruosque meos decipi, et ſcortari, et deaſtris immolata veſci.

1 Reg. 16, 31. Act 15, 20.

21. Cui quum ego tempus dederim, quo ab impudicitia ſua recederet, non vult recedere.

22. Ego vero eam in lectum, et cum ea adulterantes in magnam calamitatem proſternam, niſi a ſuis operibus deſtiterint,

23. Eiusque liberos morte mulctabo, et efficiam, vt intelligant omnes eccleſiae, eum eſſe me, qui renes et corda ſcruter, et vos pro ſuis quemque factis remunerabor. *1 Sam. 16, 7. Pſ. 7, 10. Ier. 11, 20. et 17, 10. Matt. 16, 27.*

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0527-6 DFG

24. Vobis autem dico, reliquisque Thyatirensibus, quotquot hanc disciplinam non habent, et qui satanae calliditates non norunt, vt aiunt, non imponam vobis aliud onus.

25. Ac quod habetis, tenete, donec veniam. *Infr. 3, 11.*

26. Qui vero vicerit, operaque mea ad extremum retinuerit, huic ego dabo in gentes eam potestatem,

Ps. 2, 8. Matth. 19, 28.

27. Vt eos virga ferrea pascat, quomodo fictilia vasa conteruntur, vt et ego a Patre meo accepi:

Ps. 2, 8. 9. et 49, 15.

28. Eique stellam dabo matutinam.

29. Qui habet aurem, audiat, quid spiritus dicat ecclesiis. *Supr. v. 7. 11. 17.*

CAP. III.

Sequitur epistola quinta ad pastores ecclesiae Sardensium, Philadelphiensium et Laodicensium, ne tepidi sint, sed gloriae Dei promouendae operam dent.

Item angelo Sardensis ecclesiae scribito: haec dicit, qui septem Dei spiritus, et septem stellas habet: noui tua facta, qui cum viuentis nomen habeas, mortuus es.

Sup. 1, 4. 16. 20. et 2, 1. et 4, 5. et 5, 6

2. Praesta te vigilantem, et caetera moritura confirma. Non enim inueni tua opera erga Deum officiosa.

3. Reminiscere igitur, quomodo acceperis audiuerisque, et serua, ad frugemque redi. Quod nisi vigilaueris, adoriar te vt fur, neque scies, qua te adoriar hora.

Luc. 12, 39. 40. Inf. 16, 15. 1 Thess. 5, 2. 2 Petr. 3, 10.

4. Sed habes pauca nomina etiam Sardis, quae sua vestimenta non contaminarunt: ii mecum in albis vestibus ambulabunt, vtpote digni.

Infr. 4, 4. et 6, 11. et 7, 9. 13.

5. Qui vicerit, is albis induetur vestibus, nec eius nomen ex libro vitae delebo: et eius nomen coram meo Patre, coramque eius angelis confitebor. *Exod. 31, 32. Ps. 69, 29. Matth. 10, 32.*

6. Qui habet aurem, audiat, quid spiritus dicat ecclesiis.

7. Item angelo Philadelphiensis ecclesiae scribito: haec dicit sanctus, verus, qui Dauidis clauem habet, quo aperiente nullus claudit, claudente nullus aperit:

Inf. v. 14. Iob. 12, 14. Es. 22, 22.

8. Noui tua facta. Ego tibi apertam proposui portam, quam caudere nullus queat: quoniam exiguas vires habens,

bens, meis dictis paruisti, neque meum nomen negasti,

9. Ego cogam nonnullos ex satanae caterua, qui se Iudaeos esse dicunt, nec sunt, sed mentiuntur: eos inquam, eo adigam, vt te ante pedes tuos veneratum veniant, teque mihi carum esse intelligant, *Supr. 2, 9.*

10. Quoniam meum patientiae sermonem conservasti: eo quoque te aduersus tentationis horam conseruabo, euenturam toti orbi, quo tententur incolae terrarum.

11. Ego breui venturus sum, tene, quod habes, ne quis tibi coronam praeripiat. *Phil. 4,5. Sup 1.3. et 2,25. Inf. 22,7.12.*

12. Qui vicerit, eum ego columnam faciam in templo Dei mei, quae deinceps inde non exibit: eique Dei mei nomen inscribam, et nomen vrbis Dei mei, nouae Hierosolymae, de coelo a Deo meo descendentis: itemque meum nomen nouum. *1Reg. 7,21. Gal. 4, 26.*

13. Qui habet aurem, audiat, quid spiritus dicat ecclesiis.

14. Item angelo Laodicensis ecclesiae scribito: haec dicit Amen, testis fidus atque verus, opificii Dei caput: *Col. 1, 15. Sup. 1,5. 6. et 3, 7.*

15. Noui tua facta, quod neque frigidus sis, neque feruidus. Vtinam aut frigidus, esses, aut feruidus.

16. Ergo quia tepidus es, neque frigidus, neque feruidus, euomam te ex ore meo:

17. Quoniam te diuitem, ditatumque esse dicis, nec vlla re indigere: neque scis te esse aerumnosum, et miserum, et pauperem, et coecum, et nudum. *1Cor. 4,8.*

18. Suadeo tibi, vt a me aurum igne candens emas, quo ditescas; et vestimenta candida, quo induare, ne appareat tuae nuditatis obscenitas: et collyrio illine tuos oculos, vt cernas. *2Cor. 5,3. Infr. 7, 13. et 16, 15. et 19, 8.*

19. Ego quos amo, arguo et castigo. Quamobrem vehementior esto, teque corrige. *Iob. 5, 17. Prou. 3, 11. 12. Hebr. 12, 5. 6. Iac. 1, 12.*

20. Equidem pro foribus asto, atque pulso. Si quis audita voce mea ianuam aperuerit, ingrediar ad eum, et cum eo coenabo, et ipse mecum: *Cant. 5,2. Io. 14,21. etc.*

21. Qui vicerit, ei dabo mecum in meo sedere solio, vt ego quoque victor consedi cum meo Patre in eius solio. *Mat. 19,28. Luc. 22,30. 1Cor. 6,2.*

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0529-0 DFG

22 Qui habet aurem, audiat, quid spiritus dicat ecclesiis. *Supr. 2,7.11.17.et 3,6.13.*

CAP. IV.

Alia narratur visio, diuinae maiestatis gloriam continens, quae a quatuor animalibus, et viginti quatuor senioribus celebratur.

Postea animaduerti apertam in coelo portam, voxque illa prima (quam perinde ac si mecum tuba loqueretur, audiueram) dixit: ascende huc, et tibi ostendam sunt quae posthac futura, *Supr. 1, 1.10.*

2. Hic ego continuo diuinitus afflatus video positum in coelo solium, et in solio sedentem quendam, *Ezech 1,26.et 10,1. Supr.1,10.*

3. Qui sedens aspectu similis erat lapidi gemmae et sardio. Solium circumdabat iris aspectu smaragdum referens.

4. Idemque solium circumstabant viginti quatuor solia, in quibus soliis vidi sedentes viginti quatuor senatores, vestibus indutos candidis, qui in capitibus coronas habebant aureas.

5. Ex solio prodibant fulgura, et tonitrua, et fragores, et septem faces igneae, et ante solium ardentes, quae sunt septem Dei spiritus. *Supr 1,4 et 3,1. Inf. 5,6.*

6. Ante solium erat mare vitreum, crystalli simile: et in medio solii circumque solium, quatuor animalia, oculis et a fronte et a tergo referta: *Infr. 15, 2.*

7. Primum animal erat leoni simile: alterum animal erat vitulo simile: tertium animal faciem habebat hominis: quartum animal simile erat aquilae volanti.

8. Haec quatuor animalia habebant singula senas alas per circuitum, et intus erant oculis referta. Ea sine vlla intermissione dies et noctes dicunt: sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus armipotens, qui fuit, qui est, et qui venturus est. *Es. 6, 2.3. Sup.1,4.8.et infr.11,17 et 16,5.*

9. Quum autem tribuunt animalia gloriam et honorem et gratiarum actionem sedenti in solio viuenti in perennia secula:

10. Procumbunt viginti quatuor senatores ante sedentem in solio, et adorant viuentem in perennia secula, abiiciuntque suas coronas ante solium, dicentes:

11. Dignus es, Domine, qui gloriam et honorem, et potestatem accipias, quoniam tu

tu omnia condidisti: eaque tua voluntate et sunt, et condita sunt. *Infr. 5, 12.*

CAP. V.

Librum septem sigillis obsignatum, quem nemo aperire poterat. Agnus ille Dei, dignus qui aperiat, omnium coelestium decantatur voce.

Item vidi ad sedentis in solio dexteram librum intus et extra scriptum, septem sigillis obsignatum, *Ezech. 2, 9. 10.*

2. Vidique validum angelum magna voce pronuntiantem: quis dignus est, qui librum aperiat, et eius sigilla resignet?

3. Sed nullus nec in coelo, nec in terra, nec sub terra, librum aperire aut inspicere poterat *Phil 2, 10. Inf. v. 13*

4. Ego vero multum plorare, quod nullus inuentus esset dignus, qui librum aperiret, et legeret, aut inspiceret.

5. Tum senatorum quidam me alloquens: ne plora, inquit: en vicit leo, qui est ex tribu Iudae, Dauidica stirps, qui librum aperiat, eiusque septem sigilla reseret. *Gen. 49. 9. 10. Esa. 11, 1. 10. Rom. 15, 12.*

6. Tum ego aspiciens, animaduerti in medio solii, et quatuor animalium, inque medio senatorum, astantem Agnum, tanquam mactatum, habentem septem cornua, septemque oculos, qui sunt septem Dei spiritus in omnes dimissi terras. *Zach. 3, 9. et 4, 10 Io. 1, 29. 36. 1 Pet. 1, 19.*

7. Is venit, accepitque librum de dextera sedentis in solio.

8. Postquam is librum accepit, quatuor animalia, et viginti quatuor senatores procidere ante Agnum, habentes singuli citharas, aureasque phialas suffimentorum plenas, quae sunt sanctorum supplicationes, *Ps. 141, 2. Infr. 8, 3. 4. et 14, 2.*

9. Nouumque carmen canere, dicentes: dignus es, qui librum accipias, eiusque sigilla resoluas, quoniam mactatus es, nosque Deo sanguine tuo comparasti ex omni natione, lingua, populo, gente, *Act. 10, 28. 1 Cor. 6, 20. et 7, 23.*

10. Nosque fecisti Deo nostro reges et sacerdotes regnaturos in terris. *Exod. 19, 6. 1 Pet. 2, 5. 9.*

11. Deinde aspiciens audiui multorum angelorum vocem circum solium, et animalium ac senatorum, quorum numerus erat distribu-

tus in millies centena millia, *Dan.* 7, 10.

12. Qui magna voce dicebant: dignus est mactatus Agnus, qui potestatem accipiat, et diuitias, et sapientiam, et vim, et honorem, et gloriam, et laudem. *Supr.* 4, 11.

13. Tum omnem rerum naturam, quae et in coelo est, et in terra, et sub terra, et in mari, haec et quae in eis sunt, omnia audiui dicere: sedenti in solio et Agno laus, et honos, et gloria, et imperium in sempiterna secula. *Phil.* 2, 10.

14. At quatuor animalia dixerunt: amen. Et viginti quatuor senatores procubuerunt, et viuentem in sempiterna secula venerati sunt.

CAP. VI.

Aperit Agnus primum libri sigillum, secundum, tertium, quartum, quintum et sextum: quibus apertis, caedes, fames, pestis, sanctorum querelae, motus, et varia coeli prodigia oriuntur.

Deinde aspiciens, quum aperuisset Agnus vnum de septem sigillis, audiui vnum de quatuor animalibus dicens, quasi voce tonitrui: veni spectatum.

2. Ego aspiciens animaduerti equum album, cui qui insidebat, arcum habebat, eique data corona est: isque prodiit vincens, et vt vinceret. *Infr.* 10, 11.

3. Deinde vbi sigillum secundum aperuit, audiui secundum animal dicens: veni spectatum.

4. Tum prodiit alius equus rufus, quem insidenti commissum est, vt ex terris auferret pacem, ita vt alii alios necarent: eique datus est magnus gladius.

5. Postquam tertium aperuit sigillum, audiui tertium animal dicens: veni spectatum. Hic ego aspicio nigrum equum, cui qui insidebat, libram habebat in manu.

6. Audiuique vocem in medio quatuor animalium dicentem: choenix tritici denario, et tres choenices hordei denario, et oleum et vinum ne laeseris. *Infr.* 9, 4.

7. Vbi quartum aperuit sigillum, audiui vocem quarti animalis dicentem: veni spectatum.

8. Animaduertique pallidum equum, cui qui insidebat, nomen habet mors, quam simul comitatur orcus. His data potestas interficiendi

ſiciendi ad quartam partem terrae, gladio, fame, leto ferisque terreſtribus.

9. Deinde vbi quintum aperuit ſigillum, vidi ſub ara animas necatorum propter Dei ſermonem, propterque teſtimonium quod habebant, *Supr.* 1, 9. *et infr.* 8, 3. *et* 14, 18. *et* 19, 10. *et* 20, 4.

10. Qui ingenti voce ſic clamabant: quousque tandem, o Domine ſancte atque vere, non vlciſceris ac vindicas ſanguinem noſtrum de terrae incolis?

11. Sed eis ſingulis datae ſunt albae ſtolae, eisque dictum eſt, vt quieſcerent adhuc pauliſper, donec plenus eſſet numerus etiam conſeruorum eorum atque fratrum, qui interficiendi eſſent, vt et ipſi.

Supr. 3, 5. *et infr.* 7, 9. 14.

12. Deinde aſpiciente me, vbi ſextum ſigillum aperuit, exſtitit magnus terrae motus: factusque eſt ſol tam ater, quam eſt ſaccus cilicinus: et luna facta eſt ſanguinea, *Ioel.* 2, 10. 31. *et* 3, 15. *Matth.* 24, 29. *Act.* 20, 20.

13. Et coeli ſtellae cecideruntad terram, ſicut ficus abiicit ſuas groſſos, quum vehementi vento quatitur,

14. Et coelum receſſit, perinde ac ſi ſcheda conuoluatur: omnesque et montes et inſulae ex ſuis locis motae ſunt. *Pſ.* 102, 27. *Eſ.* 34, 4. *Hebr.* 1, 12.

15. Et terrarum reges et ſummates, et diuites, et tribuni, et potentes, et omnes tum ſerui, tum liberi, ſeipſos in ſpecus rupesque montium abdere, *Eſa.* 2, 19.

16. Et montibus rupibusque dicere: obruite nos, et abdite ex conſpectu ſedentis in ſolio, et ab ira Agni:

Eſ. 2, 19. *Oſ.* 10, 8. *Luc.* 23, 30.

17. Quoniam venit magna dies eius irae, quam quis poſſit ſubſiſtere?

CAP. VII.

Graſſantes in orbe angeli, inhibentes donec electi Domini ex omnibus tribubus ſignentur. Deinde eorum, qui Chriſti cauſa perſecutionem ſuſtinuerunt, felicitas, et gaudium deſcribitur.

Poſtea vidi quatuor angelos ſtantes ad quatuor terrae angulos, tenentes quatuor terrae ventos, ne ventus terram, aut mare, aut vllam arborem afflaret. *Infr.* 14, 1.

2. Item vidi alium angelum ab ortu ſolis aſcendentem, habentem viuentis Dei ſigillum, qui ad quatuor ange-

los (quibus vt terram et mare laederent, commissum erat) magna voce clamauit his verbis:

3. Ne laeditote terram, nec mare, nec arbores, donec Dei nostri seruos in eorum frontibus consignemus.

Ezech. 9, 4. Infr. 9, 4.

4. Audiui autem consignatorum numerum, qui consignati erant centum quadraginta quatuor millia, ex omnibus Israelitarum tribubus. *Inf. 14, 1.*

5. Ex tribu Iudae consignata erant duodecim millia. Ex Rubenis duodecim millia. Ex Gadi duodecim millia.

6. Ex Aseris duodecim millia. Ex Nephthalis duodecim millia. Ex Manassis duodecim millia.

7. Ex Simeonis duodecim millia. Ex Leuis duodecim millia. Ex Issacharis duodecim millia.

8. Ex Zabulonis duodecim millia. Ex Iosephi duodecim millia. Ex Beniaminis duodecim millia

9. Postea animaduerti tantam turbam, vt eam numerare nullus posset, ex omnibus gentibus, nationibus, populis, et linguis, qui ante solium et agnum stabant, stolis amicti candidis, palmas gestantes in manibus, *Supr. 3, 5. 18. et 6, 11. et infr. 14.*

10. Et magna voce clamantes in hunc modum: salus sedenti in solio Dei nostri et Agno. *Ps. 3, 9. Es. 43, 11. Ier. 3, 23. Hos. 13, 4.*

11 Omnes autem angeli, solium senatoresque et quatuor animalia circumstantes, procubuerunt ante solium proni, Deumque venerati sunt,

12. Dicentes: amen. Faustitas et gloria, et sapientia, et gratiarum actio, et honos, et potentia, et vires, Deo nostro in perpetua secula: amen.

13. Tum vnus de senatoribus sic me affatus est: hi stolis albis amicti quinam sunt, et unde venerunt?

14. Cui ego: Domine, tute scis. Et ille, hi sunt, inquit, qui ex magna calamitate veniunt, stolasque suas Agni sanguine perluerunt ac dealbarunt.

Es. 1, 18. Heb. 9, 14. 1 Io. 1, 7.

15. Propterea sunt ante Dei solium, eumque dies et noctes in eius templo colunt, apud eosque deget is, qui sedet in solio. *Es. 4, 5. 6.*

16. Non amplius esurient, nec amplius sitient, nec eos Sol aut vllus aestus feriet.

Ps. 121, 6. Es. 49, 10.

17. Quo-

17. Quoniam Agnus, qui est inter solium, pascet eos: et ad viuos aquae fontes ducet, abstergetque Deus ex eorum oculis omnem lacrymam.

Ps. 23, 1. Es. 25, 8. Io. 10, 11. Infr. 21, 4.

CAP. VIII.

Septimo sigillo aperto, offeruntur sanctorum preces per suffitus Procedunt septem angeli cum tubis, et quatuor primis clangentibus ignis decidit, mare turbatur, aquae amarescunt, et stellae obtenebrantur.

Vt autem septimum aperuit sigillum, exstitit in coelo silentium, fere dimidiam horam:

2. Vidique septem angelos, qui in Dei conspectu astiterant, quibus septem tubae datae sunt.

3. Alius item angelus venit, et ad aram constitit, thuribulum habens aureum, eique data sunt multa suffimenta, vt sanctorum omnium supplicationes ad auream aram ante solium positam obmoueret:

Sup. 5, 8. 6, 9. Infr. 9, 13. et 14, 18.

4. Ascenditque fumus suffimentorum supplicationum sanctorum, ex angeli manu in Dei conspectum. *Ps. 141, 2.*

5. Deinde sumsit angelus thuribulum, et altaris igne repleuit, ad terramque deiecit, et exstiterunt fragores, et tonitrua, et fulgura, et terrae motus.

6. Itemque septem angeli, qui septem tubas habebant, sese ad clangendum pararunt.

7. Quumque primus angelus clanxisset, exstitit grando et ignis permixta sanguini: quibus ad terram deiectis tertia pars arborum combusta est, et omnes virentes herbae conflagrarunt.

8. Deinde vbi secundus clanxit angelus, quidam quasi mons ingens igni flagrans in mare deiectus est, conuersaque est pars tertia maris in sanguinem.

9. Et mortua est tertia pars rerum, quae in mari animatae sunt, tertiaque nauium pars corrupta.

10. Vt tertius clanxit angelus, cecidit de coelo magna stella, facis in morem ardens, quae in tertiam fluuiorum partem, et in aquarum fontes delapsa est.

11. (Est autem stellae nomen absinthium) et conuersa est tertia pars in absinthium, multique hominum ab aquis interierunt, quod amarae factae essent.

12. Ad quarti angeli clangorem

gorem icta est solis tertia pars, et lunae tertia pars, et stellarum tertia pars, adeo vt offuscata eorum parte tertia, dies tertia parte sui non luceret, itidemque nox.

13. Tum aspiciens audiui quendam angelum volantem per medium coeli, magna voce dicentem: vae, vae, vae terrae habitatoribus, a reliquis tubarum sonis trium angelorum, qui iam clangent.

CAP. IX.

Quinto angelo clangente locustae vastatrices prodeunt. Sextus autem clangens equites producit, humanum genus deuastantes.

Tum vbi clanxit quartus angelus, vidi stellam de coelo delapsam ad terram, cui data clauis est putei tartari. *Luc.* 8, 31. *Inf.* 17, 8.

2. Qua postquam tartareum puteum aperuit, exhalauit ex puteo talis fumus, qualis est magnae fornacis, quo putei fumo sol est et aer obscuratus.

3. Ex eo fumo prodierunt in terram locustae, quibus talis est data vis, qualem habent terrestres scorpii:

4. Eisque praeceptum est, ne terrestres herbas laederent, neue vllam viriditatem, vllamue arborem, sed solos homines, qui Dei signum in frontibus suis non haberent:

Ezech. 9, 4. *Supr.* 6, 6. *et* 7, 3.

5. Est autem mandatum eis, ne eos interficerent, sed vt quinque menses cruciarentur: ita vt essent eorum cruciatus, qualis scorpii cruciatus est, quum hominem punxit.

6. Atque illa tempestate quaerent homines mortem, nec inuenient: cupientque mori, et eos fugiet mors.

Es. 2, 19. *Ier.* 8, 3. *Os.* 10, 8. *Luc.* 23, 30. *Supr.* 6, 16.

7. Erat autem locustarum ea species, vt similes essent equis ad praelium paratis: erantque in earum capitibus quaedam quasi coronae auri similes. Vultus erant vt vultus hominum. *Exod.* 10, 4. *Sap.* 16, 9. *Ioel.* 2, 4.

8. Capillos habebant muliebrium similes, dentes erant quales sunt leonum. *Ioel.* 1, 6.

9. Habebant et loricas, cuiusmodi sunt ferreae loricae: eratque earum alarum sonitus, qualis est curruum sonitus multorum equorum ad pugnam currentium.

10. Caudas habebant scorpiorum similes, et in caudis erant aculei. Earum potestas est,

est, laedere homines per quinque menses:

11. Habentque sibi praefectum regem angelum tartari, cui, nomen est Hebraice Abbadon, Graeco autem sermone Apollyon. *Sup.* 9, 1.

12. Vna miseria praeteriit, venturae sunt adhuc posthac duae miseriae. *Supr.* 8, 13.

13, Deinde vbi sextus clanxit angelus, audiui ex quatuor altaris aurei cornibus, ante Deum positi, vocem quandam,

14. Dicentem sexto angelo, qui tubam habebat: solue quatuor angelos ad magnum flumen Euphratem colligatos. *Supr.* 7, 1.

15. Itaque soluti sunt quatuor angeli, qui ad horam, et diem, et mensem, et annum parati erant ad hominum tertiam partem necandam.

16. Erat autem exercitus equitum numerus bis millies centena millia, eorumque numerum audiui. *Ps.* 78, 18, *Dan.* 7, 10.

17. Atque ita visus sum videre equos, et in eis equitantes, qui loricas habebant igneas, et hyacinthinas ac sulphureas. Equorum capita erant leoninorum capitum similia, exque eorum oribus manabat ignis, et fumus, et sulphur.

18. Ab his tribus cladibus interfecta est hominum pars tertia, videlicet igne, et fumo, et sulphure, quae prodibant ex eorum oribus.

19. Potestas enim eorum in ore eorum erat: siquidem eorum caudae erant anguium similes, capita habentes quibus nocerent.

20. Reliqui hominum, qui his calamitatibus occisi non sunt, non destiterunt a suis actionibus, ne daemonia venerarentur, et simulacra aurea, argentea, aerea, lapidea, lignea, quae nec videre possunt, nec audire, nec ingredi. *Leu.* 17, 7. *Deut.* 31, 17. *Ps.* 106, 37. *et* 115, 5. *et* 135, 5.

21. Nec sua homicidia, nec veneficia, nec stupra, nec furta omiserunt.

CAP. X.

Alius apparet angelus amictus nube, libellum apertum tenens. Inclamat et Ioanni oraculi iussu deuorandum tradit.

Deinde vidi alium angelum validum, de coelo descendentem, indutum nube, cuius capiti iris incumbebat. Facies erat soli similis; pedes vt igneae columnae. Habebat autem in manu libellum apertum, posuitque

ſuitque pedem ſuum dextrum in mari, ſiniſtrum in terra, *Matth. 17, 2. Supr. 1, 15.*

2. Et magna voce clamauit, quomodo rugit leo. Poſtquam clamauit, locuta ſunt ſeptem tonitrua ſuas voces:

3 Quibus ſeptem tonitruis ſuas voces locutis, quum ego ſcripturus eſſem, audiui vocem dicentem mihi: conſigna, quae locuta ſunt ſeptem tonitrua, et ea ne ſcripſeris. *Dan. 8, 26. et 12 4 9.*

4. Tum angelus, quem in mari et in terra ſtantem videram, ſublata in coelum ſua manu, *Dan. 12, 7.*

5. Iurauit per viuentem in perpetua ſecula, qui coelum et coeleſtia, terram et terreſtria, mare et marina condidit, futurum eſſe vt tempus deinceps non ſit,

6. Videlicet diebus vocis ſeptimi angeli, quum clanxerint, peractumque fuerit arcanum Dei, vt ſuis ſeruis vatibus nuntiauit. *Inf. 11, 15.*

7. Atque eadem vox, quam de coelo audiueram, rurſus mecum locuta eſt in hunc modum: i, ſume libellum apertum, qui eſt in manu angeli, in mari terraque ſtantis *Sup. v. 4*

8. Tum ego angelum aggreſſus: da mihi libellum, inquam. Et ille: accipe, inquit, eumque degluti, et tibi ventrem amaritudine torquebit, quanquam in ore tuo erit tam dulcis, quam eſt mel. *Ezech. 2, 9. et 3, 1. 2. 3.*

9. Hic ego ſumtum de angeli manu libellum deglutiui, qui mihi in ore quidem tam dulcis fuit, quam eſt mel. Sed vbi id comedi, amaruit mihi venter.

10. Et ille me alloquens: vaticinandum tibi rurſus eſt, inquit, ſuper populis et gentibus, et linguis, regibusque multis.

CAP. XI.

Templum metiri iubetur. Dominus teſtes duos excitat, quos a beſtia laniatos nemo terrae mandat. Deus autem in vitam reuocatos ad coelum euocat. Terrentur impii. Et ſeptimi angeli tuba, reſurrectionis et iudicii nuntia deſcribitur.

Tum datus eſt mihi calamus virgae ſimilis. Et angelus aſtans: ſurge, inquit, et Dei metire templum, aramque, et adorantes in eo. *Ezech. 40, ſeqq.*

2. Ac exterius atrium templi, foris exclude: neque id metire, quippe datum extraneis, qui ſanctam vrbem conculcabunt, menſes quadraginta

draginta duos. *Ezech. 4, 17. 19. 20. Infr. 12, 6.*

3. Mandaboque duobus meis testibus, vt vaticinentur dies mille ducentos sexaginta, centonibus amicti. *Infr 12. 6.*

4. Hi sunt oliuae duae, duoque candelabra in conspectu Dei terrae stantia. *Zach. 4, 2. 3. 11. 14.*

5. Quod si quis eos laedere vult, manat ex eorum ore ignis, qui eorum hostes conficit: et si quis eos laedere vult, sic interficiendus est.

6. Hi potestatem habent claudendi coeli, ne pluat imber tempore suae vaticinationis: habentque in aquas potestatem eas in sanguinem conuertendi, et terrae quamlibet cladem infligendi, quoties velint. *Exod. 7. et 8. et 9. et 10. et 12. 1 Reg. 17, 1.*

7. Quum autem suum testimonium peregerint, bestia ex tartaro ascendet, quae eos aggressa, bello vincet ac interficiet: *Dan. 7, 21. Infr. 13, 1. 7. 11. et 17, 8.*

8. Iacebuntque eorum corpora in vrbis magnae foro, quae vocatur spiritualiter Sodoma et Aegyptus, vbi etiam Dominus noster crucifixus est. *Inf. 17, 2. 5. et 18, 10.*

9. Et aspicient homines de populis, et nationibus, linguisque et gentibus eorum corpora tres dies et dimidium, nec sinent eorum corpora monumentis mandari.

10. Gaudebunt autem terrae incolae super eis, laetique dona mittent inter sese, quod hi duo vates cruciauerint incolas terrae.

11. Verum post dies tres, et dimidium, vitali spiritu a Deo in eos ingresso, constiterunt in pedes suos, magno timore correptis iis qui eos spectabant.

12. Audiuique vocem magnam de coelo dicentem eis: ascendite huc. Atque illi in coelum in nube ascenderunt, spectantibus eos hostibus eorum.

13. Ac eadem hora tantus exstitit terrae motus, vt collapsa sit vrbis pars decima, occisis in eo motu humanorum capitum septem millibus. Reliqui timore perculsi, tribuerunt coelesti Deo gloriam.

14. Miseria secunda praeteriit, ecce tertia miseria mox aderit. *Sup. 8, 13. et 9, 12. et 15, 1.*

15. Deinde septimus clanxit angelus, exstiteruntque magnae voces in coelo dicentes: facta sunt mundi regna Domini nostri, eiusque

Christi

Christi, qui regnabit in omnem perpetuitatem.

Supr. 10, 7.

16. Et viginti quatuor senatores, ante Deum suis in soliis sedentes, proni procubuerunt, Deumque venerati sunt, *Supr. 4, 4. 10. et 3, 8.*

17. Dicentes: agimus tibi gratias, Domine Deus omnipotens, qui es, qui fuisti, quique futurus es: quod magnam tuam potestatem adeptus regnum iniisti,

Sup. 1, 4. 8. et 4. 8 et 16, 5. et 19, 6.

18. Et gentes iratae sunt, et venit ira tua, tempusque quo mortui iudicentur, et merces detur tuis seruis vatibus et sanctis, tuumque nomen reuerentibus, tum paruis tum magnis, et corrumpantur corruptores terrae.

19. Tum aperto Dei templo in coelo, visa est arca foederis eius in eius templo, exstiteruntque fulgura, et sonitus et tonitrua, et terrae motus et magna grando.

Infr. 15, 5.

CAP. XII.

Mulieris parturientis signum apparet, cuius filio insidiatur draco, qui a Michaele deuictus, deiicitur. Et quo magis vincendus excluditur, eo acrius suas non desinit multiplicare versutias.

Visumque est ostentum ingens in coelo, mulier amicta sole, eius pedibus subiecta luna, capiti autem imposita duodecim stellarum corona.

2. Ea in aluo gestans vociferabatur, et parturiens pariendi doloribus cruciabatur.

3. Item conspectum est aliud ostentum in coelo: draco erat ingens, rufus, habens septem capita, et decem cornua, et in capitibus diademata septem,

4. Cuius cauda tertiam coelestium siderum partem detraxit, ad terramque deiecit. Is draco stetit ante mulierem, quae paritura erat, vt quum ea suum filium peperisset, ipse eum deuoraret.

5. Peperit autem filium marem, qui gentes omnes ferreo sceptro recturus est: qui eius filius raptus est ad Deum eiusque solium.

Ps. 2, 9. Supr. 2, 27. Infr. 19, 15.

6. Mulier autem fugit in solitudinem, vbi locum habet a Deo paratum, vt illic alatur dies mille ducentos sexaginta. *Supr. 11, 3.*

7. Factum est autem in coelo praelium, Michael et eius angeli aduersum draconem pugnabant: et draco eiusque

que angeli pugnarunt, *Dan.* 10, 13. 21. *et* 12, 1.

8. Et victi sunt, nec vllus exstitit iam eorum locus in coelo. *Dan.* 2, 35.

9. Itaque deiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui diabolus et satanas appellatur, qui totum orbem decipit. Deiectus est, inquam, ad terram, eiusque angeli deiecti sunt.

Gen. 3, 1. 4. *Luc.* 10, 18. *Io.* 12, 31. 1 *Cor.* 11, 3. *Infr.* 20, 2.

10. Deinde magnam vocem audiui dicentem: in coelo nunc facta est salus et potestas, et regnum Dei nostri, et potentia Christi eius: quoniam deiectus est fratrum nostrorum accusator, qui eos apud Deum nostrum dies ac noctes accusabat.

Iob. 1, 9. *et* 2, 5.

11. Eum illi Agni sanguine, suique testimonii sermone vicerunt: animamque suam vsque adeo non amarunt, vt mortem oppetierint.

Rom. 8, 33. 34. 37. *et* 16, 20.

12. Propterea laetamini coeli, et coelicolae. Vae terrae, et maris incolis: quandoquidem descendit diabolus ad vos, magno furore percitus, sciens habere se breue tempus. *Ps.* 96, 11. *Es.* 49, 13. *Supr.* 8, 13.

13. Vbi draco se ad terram deiectum vidit, mulierem persecutus est, quae marem pepererat.

14. Sed mulieri datae sunt alae duae ingentis aquilae, vt in solitudinem in locum suum auolaret, illic alenda tempus, et tempora, et dimidium temporis, ad vitandum serpentem.

Dan. 7, 25. *et* 12, 7.

15. Iecit autem serpens post mulierem ex ore suo aquam fluminis instar, quo eam flumine summergeret.

16. Verum terra mulieri succurrit, apertisque suis faucibus, flumen hausit, quod draco ore suo eiaculatus erat.

17. Tum iratus mulieri draco, iuit illatum bellum reliquis eius seminis, qui Dei praeceptis obedirent, et Iesu Christi testimonium haberent. 1 *Io.* 5, 10.

CAP. XIII.

Describitur bestia illa multiceps, quae maximam mundi partem in idololatriam seducit, quae ab alia bestia ascendente confirmatur.

Ego in maris arena stans, vidi ascendentem ex mari bestiam, habentem capita septem, et cornua decem, et in cornibus diademata decem,

cem, et ſuper capita nomen contumelioſum:

Dan. 7, 7. Inf. 17, 3 9. 12.

2. Erat autem beſtia, quam vidi pardali ſimilis, pedibus vrſinis, ore leonino ſimili. Ei draco ſuas vires ſuumque ſolium, et magnam dedit potentiam. *Supr 12, 9.*

3. Deinde vidi vnum eius capitum pene morte extinctum, ſed cuius letiferum vulnus ſanatum eſt. Itaque tantae fuit per totam terram admirationi beſtia. *Infr. 17, 8.*

4. Vt draconem venerarentur, qui potentiam dediſſet beſtiae, et beſtiam item venerarentur, dicentes: quis par eſt beſtiae? quis cum ea pugnare poſſit? *Infr. 18, 18.*

5. Ei autem datum eſt os magna et infanda loquens, et poteſtas agendi menſes quadraginta duos,

Dan. 7, 8 11. et 11, 36. Sup. 11, 2. 9.

6. Eaque os ſuum aperuit in contumeliam aduerſus Deum, in eius nomen, inque tabernaculum, et coelicolas, contumelioſe loquens.

7. Item ei datum eſt bellum cum ſanctis gerere, eosque vincere, eidemque poteſtas eſt data in omnes nationes, et linguas, atque gentes,

Dan 7, 21. Supr. 11, 7.

8. Ita vt eam adoraturi ſint omnes terrarum incolae, quorum nomina ab orbe condito ſcripta non ſunt in vitae libro Agni mactati.

Exod. 32. 33. Phil. 4, 3. Supr. 3, 5. et 17, 8 et 20, 12. et 21, 27.

9. Si quis aurem habet, audiat. *Supr. 2, 7,*

10. Si quis captiuos abigit, in captiuitatem abit. Si quis gladio occiderit, eum gladio oportet occidi. Hic eſt patientia, fidesque ſanctorum.

Gen 9, 6 Eſ 33, 1. Matth. 26, 52.

11. Item vidi aliam beſtiam ex terra aſcendentem, quae duo cornua habebat agni ſimilia, et loquebatur vt draco, *Supr. 11, 7.*

12. Ea omnem prioris beſtiae poteſtatem exercebat in eius conſpectu: efficiebatque, vt terra et eius incolae priorem beſtiam, cuius mortiferum vulnus erat ſanatum, venerarentur:

Supr. 3. et infr. 19, 20.

13. Magnaque oſtenta faciebat, adeo vt etiam ignem de coelo ad terram deuocaret in hominum conſpectu,

Matth 24, 24. 2 Theſſ. 2, 9.

14 Et terrae incolas oſtentis, quae ei in beſtiae conſpectu facere datum erat, fallebat, iubens terrae incolis, vt ſimulacrum facerent beſtiæ, quae gladio vulnerata reualuerat.

luerat. *Deut. 13, 1. Matt. 24, 24.*
Infr. 16, 14. et 19, 20.

15. Atque ei datum eſt, ſpiritu donare ſimulacrum beſtiae, adeo vt loqueretur ſimulacrum beſtiae, efficeretque, vt quicunque non venerarentur beſtiae ſimulacrum, occiderentur.
Infr. 19, 20.

16. Atque eo adigebat omnes, paruos iuxta ac magnos, diuites ac pauperes, liberos ac ſeruos, vt eorum manui dexterae aut frontibus notam inureret:
Infr. 19, 20.

17. Neue cui emere liceret, aut vendere, niſi qui notam aut nomen haberet beſtiae, aut eius nominis numerum.
Infr. 14, 21.

18. Hic eſt acumen. Qui habet ingenium, computet beſtiae numerum. Numerus enim hominis eſt, eſtque eius numerus ſexcenti ſexaginta ſex.
Infr. 15, 2. et 17, 9.

CAP. XIV.

Agno ſtante ſuper montem Sion, vna cum caſtis ſuis cultoribus, angelus vnus euangelium nuntiat. Alius Babylonis caſum praedicit. Tertius beſtiam vitari monet, vox è coelo beatos illos pronuntiat, qui Domini cauſa moriuntur. Mittitur poſtea falx Domini in meſſem, et in vindemiam.

Deinde animaduerti Agnum ſtantem in Sione monte, et cum eo centum quadraginta quatuor millia, patris eius nomen in ſuis frontibus ſcriptum habentia: *Supr. 7, 4.*

2. Audiuique de coelo ſonitum, qualis multarum aquarum, ingentisque tonitrui ſonitus eſt: itemque vocem audiui citharoedorum, citharis ſuis canentium, *Sup. 1, 15. et 5, 8. et 19, 6.*

3. Qui veluti nouum carmen canebant ante ſolium, et ante quatuor animalia ac ſenatores, quod carmen nullus diſcere poterat, niſi illa centum quadraginta quatuor millia redemti a terra.
Supr. 5, 9.

4. Hi ſunt, qui cum feminis non ſunt polluti: ſunt enim virgines. Hi ſunt, qui agnum, quocunque vadat, ſequuntur. Hi ex hominibus redemti ſunt, primitiae Deo et Agno, *1 Cor. 6, 20. 2 Cor. 1, 2. Iac. 1, 18.*

5. Quorum in ore nulla reperta fraus eſt; ſunt enim inculpati coram Dei ſolio.
Pſ. 32, 2. Soph. 3, 13.

6. Vidi item alium angelum medio coelo, volantem, euangelium

angelium aeternum habentem, quod terrae incolas, gentesque, et nationes, et linguas, et populos omnes doceret,

7. Dicentem magna voce: timete Deum, eique gloriam tribuite: nam venit hora eius iudicii: et adorate coeli, terrae, maris, et fontium aquarum conditorem.

Gen. 1, 1. *Ps.* 33, 6. *et* 124, 8. *et* 146, 6.

8. Item alius angelus secutus est, dicens: cecidit, cecidit Babylon vrbs illa magna, quoniam saevo impudicitiae suae vino gentes omnes potionauit.

Es 21, 9. *Ier.* 51, 8. *Inf.* 18, 2. 3. 10. 21. *et* 16, 9. *et* 17, 2. 5.

9. Item tertius angelus eos secutus est, magna voce dicens: siquis bestiam, et eius imaginem veneratur, notamque in frontem manumue suam admittit,

10. Is etiam saeuum Dei vinum mixtum merumque potabit in eius irae poculo, et igne ac sulphure torquebitur in sanctorum angelorum agnique conspectu:

Ps. 75, 9. *Es* 51, 17. *Ier.* 25, 15. *Inf.* 16, 19. *et* 19, 20. *et* 20, 10.

11. Eorumque tormenti fumus exhalabit in omnem perpetuitatem, nec vllam die nocteue requietem habebunt, qui bestiam et eius imaginem venerantur, aut si quis eius nominis notam accipit. *Es.* 34, 10. *Infr.* 19, 3.

12. Hic est sanctorum patientia: hic sunt, qui Dei praecepta Iesuque fidem tuentur. *Supr.* 12, 10.

13. Tum vocem audiui de coelo dicentem mihi: scribe: beati mortui, qui in Domino moriuntur. Ii deinceps (affirmat spiritus) a suis requiescent laboribus, et sua eos comitantur opera.

1 *Cor.* 15, 18. 1 *Thess.* 4, 14.

14. Praeterea animaduerti nubem candidam et nubi insidentem quendam homine nati similem, habentem in capite coronam auream, et in manu falcem acutam.

Ezech. 1, 26 *Dan.* 7, 13.

15. Tum alius angelus exiit ex fano, magna voce clamans ad eum qui nubi insidebat: Immitte falcem tuam, et mete. Nam tibi venit hora metendi, quandoquidem aruit terrae seges.

Ioel. 3, 13. *Matth.* 13, 39.

16. Itaque immisit, qui in nube sedebat, falcem suam in terram, messaque terra est.

17. Item alius prodiit ex fano, quod in coelo erat, angelus,

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0544-0 DFG

gelus, habens et ipse falcem acutam.

18. Et alius prodiit angelus ex ara, ignipotens, qui magna voce clamans, eum qui falcem habebat, sic allocutus est: Iniice tuam istam falcem acutam, et terrae vuas vindemia, quoniam eius maturuerunt racemi.

19. Ita angelus ille sua falce in terram iniecta, terrae vineam vindemiauit, et vuas in ingens saeuitiae Dei torcular coniecit: *Infr. 19, 15.*

20. Quo torculari extra vrbem calcato, manauit ex torculari sanguis vsque ad frenos equorum, per mille sexcenta stadia. *Es 63, 3. Lam. 1, 15.*

CAP. XV.

Apparent septem angeli habentes plagas septem vltimas. Victores bestiae Deum laudant. Angelis septem septem dantur diuini furoris phialae.

Vidi et aliud in coelo ostentum ingens, ac mirabile, angelos septem habentes septem clades, vltimas, in quas Dei saeuitia absumatur. *Supr. 11, 14.*

2. Itemque vidi quasi mare vitreum igne mixtum, et ex bestia eiusque simulacro, et nota, et nominis numero, victores, stantes super mare vitreum, diuinas habentes citharas: *Supr. 4, 6. et 5, 8. et 14, 2.*

3. Et Mosis Dei serui carmen, Agnique carmen ita cantantes: magna et mirabilia sunt opera tua, Domine Deus omnipotens: iusta veraque sunt instituta tua, sanctorum Rex. *Exod. 15, 1. Ps. 111, 2 et 39, 14 et 145, 17.*

4. Quis te non metuat, Domine, tuumque nomen celebret? nam tu solus sanctus: nam te gentes omnes coram adoratum venient, quod tua iura patefacta sint. *Es. 66, 23 Ier. 10, 7.*

5. Postea vidi fanum aperiri oracularis tabernaculi in coelo, *Num. 1, 50. Supr. 11, 19.*

6. Et ex fano prodire septem angelos, septem vltimas clades habentes, puro nitidoque vestitos lino, et pectora cingulis aureis cinctos. *Supr. 1, 13.*

7. His septem angelis dedit, vnum quatuor animalium septem phialas aureas, plenas saeuitia Dei viuentis in omnem seculorum seriem,

8. Estque fanum tanto fumo, prae Dei splendore atque potentia, completum, vt nullus posset in fanum intrare, donec septem angelorum septem clades peractae forent. *Exod. 40, 34. 1 Reg. 8, 10. Es. 6, 4.*

CAP. XVI.

CAP. XVI.

Effundunt angeli septem commissas sibi furoris diuini phialas, quibus effusis plagae in orbe terrarum exoriuntur, ad terrendos improbos, et magnae vrbis incolas.

Tum magnam ex fano vocem audiui, dicentem septem angelis: Ite effundite phialas Dei saeuitiae in terram.

2. Itaque primus abiit, et phialam suam in terram effudit, diroque et tetro vulnere affecti sunt homines, bestiae notam habentes, et eius simulacrum colentes. *Exod 9,9 seqq. Supr. 13,14. 16. 17.*

3. Deinde secundus angelus effudit suam phialam in mare: idque in cruorem, qualis mortuorum esse solet, mutatum est, omnesque animantes mortuae sunt in mari. *Exod. 7,17. 20.*

4. Item tertius angelus phialam suam in fluuios, et aquarum fontes effudit, iique mutati sunt in sanguinem.

5. Tum aquarum angelum audiui dicentem: iustus es Domine, qui es, quique fuisti, quique augustus es, qui haec ita facienda iudicaueris, *Supr. 1,4. 8. et 4,8. et 11,17.*

6. Vt qui sanctorum vatumque sanguinem effundebant, eis sanguinem potandum dederis, vt digni sunt. *Matth. 23,34.*

7. Deinde alium audiui ex ara dicentem: etiam, Domine Deus omnipotens: vera iustaque sunt tua iudicia. *Supr. 9,13. et 15,3.*

8. Item quartus angelus effudit phialam suam in solem, eique mandatum est, vt homines igne vreret.

9. Itaque magno ardore vsti sunt homines, Deique nomini contumeliam dixerunt, qui haberet in eas clades potestatem: nec ad frugem redierunt, vt ei gloriam tribuerent. *Inf. v. 11. 21.*

10. Deinde quintus angelus phialam suam effudit in bestiae solium: adeoque obscuratum est eius regnum, vt ipsi suas prae dolore linguas manderent,

11. Coelique Deo prae doloribus, vulneribusque suis conuiciarentur, nec a suis actionibus desisterent.

12. Deinde sextus angelus phialam suam effudit in magnum flumen Euphratem, et aruit eius aqua, vt pararetur via regum, qui essent a solis ortu.

13. Item vidi ex ore draconis, et ex ore bestiae, et ex ore falsi vatis, tres spiritus im-

immundos, ranarum ſimiles. *Sup.12,9. et 19,20 et 20,10.*

14. Sunt autem daemonum ſpiritus, qui ſpiritus efficiunt, vt edantur oſtenta ad terrarum et totius orbis reges, quo eos congregent in praelium illius magnae diei omnipotentis Dei. *Mat.24,42 ſeq. Luc. 12,39. 1 Theſſ. 5,2.*

15. Venturus ſum vt fur, felix, qui vigilat, ſuaque veſtimenta ſeruat, ne nudus incedat, eiusque obſcena cernantur. *Matt.24,44. Luc.12,39.*

16. Congregauit autem eos in locum, qui Hebraice vocatur Armageddon.

17. Deinde ſeptimus angelus phialam ſuam in aerem effudit, et prodiit magna vox ex coeli fano ex ſolio dicens: factum eſt. *Infr. 21,6.*

18. Exſtiteruntque ſonitus et tonitrua, ac fulgura: tantusque terrae motus factus eſt, vt poſt homines in terris natos tantus, tam ingens terrae motus nullus exſtiterit: *Supr 4,5. et 8,5.*

19. Diuiſaque eſt vrbs magna in tres partes, et gentium vrbes corruerunt: et Babylon magna Deo venit in mentem, vt ei poculum daret vini ſuae ſaeuae iracundiae: *Eſ.51,22.ſq. Ier.25,15.ſq. Supr. 14,8,10. et 18,5.*

20. Et omnes inſulae fugerunt, et montes nusquam exſtiterunt, *Supr. 6,14.*

21. Et ingens grando ad talenti magnitudinem de coelo delata eſt in homines, feceruntque homines conuicium Deo, ob grandinis cladem, tam grauis erat illa clades grandinis. *Supr. 11,19. et 16,9. 11.*

CAP. XVII.

Deſcribitur meretrix illa magna, cum qua reges terrae ſcortantur, ebria piorum ſanguine, et beſtia quae, portat illam, myſterium vtriusque et exitium, poſtremo agni victoria.

Venit autem vnus ſeptem angelorum, ſeptem phialas habentium, qui me ſic allocutus eſt: ades, oſtendam tibi ſupplicium meretricis magnae, ſedentis in multis aquis, *Ier.51,13. Nah.3,4.*

2. Cum qua ſcortati ſunt reges terrae, cuiusque impudicitiae vino inebriati ſunt incolae terrae. *Ier.51,7 Supr.14,8. et 18,3.*

3. Deinde me diuino afflatu abſtulit in ſolitudinem, vbi mulierem vidi inſidentem belluae coccinae, nefariis nominibus plenae, habenti ſeptem capita, et decem cornua. *Supr. 13,1. Infr. v. 7. 8.*

4. Erat ea mulier induta purpura et coccino, auroque deaurata, et gemmis ac margaritis, habens aureum poculum in sua manu, flagitiis et turpitudine eius stuprorum refertum: *Infr. 18,16.*

5. Et inscriptum suae fronti nomen, mysterium Babylon magna, meretricum, flagitiorumque terrae mater. *2 Thess. 2,7.*

6. Eam ego mulierem vidi sanguine sanctorum, testiumque Iesu ebriam: qua visa, quum vehementer admirarer, angelus sic mecum loquitur: *Infr. 18, 24.*

7. Quid miraris? ego tibi mulieris mysterium eloquar, et portantis eam belluae, habentis septem capita, et cornua decem.

8. Bellua quam vidisti, fuit, et non est: et ascensura est ex tartaro, et in perniciem abitura: mirabunturque terrae incolae, quorum nomina in vitae libro ab orbe condito scripta non sunt, videntes belluam fuisse, nec esse, tametsi est. *Exod. 32,32. Phil. 4,3.*

9. Hic est sententia, quae acumen habet. Septem capita, septem sunt montes, in quibus sedet mulier: septemque reges sunt, *Sup. 13,2.18.*

10. Quorum quinque ceciderunt, et vnus est: alius nondum venit, et quum venerit, paululum duraturus est.

11. Bestia autem, quae fuit, et non est, is est octauus, et ex septem est, inque perniciem abit.

12. Decem autem quae vidisti cornua, decem reges sunt, qui regnum nondum adepti sunt: sed potestatem vt reges, eadem hora adipiscentur cum bellua. *Dan. 7, 20. Supr. 13, 1.*

13 Ii eundem animum habebunt, suasque vires ac potestatem belluae tradent.

14. Ii cum Agno bellum gerent eosque vincet agnus, vtpote dominorum Dominus, et regum Rex: nec non vocati cum eo, electique ac fidentes. *1 Tim. 6,15. Inf 19,16.*

15. Quas autem aquas vidisti (inquit me alloquens) vbi sedet meretrix, populi sunt, et plebes, et gentes, et linguae. *Es. 8, 7.*

16. Item decem cornua, quae super bellua vidisti, ii meretricem oderint, eamque desertam ac nudam reddent, et eius carnes comedent, et eam igne comburent. *Inf. 18,8.*

17. Eis enim Deus eam mentem iniecit, vt eius sententiam

tiam exequantur, eodemque animo agant et regnum suum beluae tradant, donec Dei mandata peragantur.

18. Mulier autem, quam vidisti, est vrbs magna, regnum in reges terrae obtinens. *Supr. 16, 19.*

CAP. XIIX.

Horrendum Babylonis excidium proponitur, lugent negotiatores terrae, qui ex pompa et luxu ipsius ditati sunt. Exultant vero omnes electi ex tam iusta Dei vltione.

Postea vidi alium angelum descendentem magna potestate praeditum, cuius splendore collustrata terra est.

2. Is vehementer, magna voce clamans, dixit: cecidit, cecidit magna Babylon, factaque est daemonum domicilium, et omnium impurorum spirituum, omniumque obscenarum et inuisarum volucrum custodia:

Es. 13, 21. et 29, 9. et 34, 11. 14.

3. Quoniam retro stuprorum suorum vino gentes omnes potionauit, regesque terrarum cum ea scortati sunt, et terrarum mercatores eius deliciarum copia locupletati.

Supr. 14, 8. et 17, 2.

4. Item aliam vocem audiui de coelo dicentem: migrate ex ea, mi populus, ne sitis eius peccatorum participes, neue eius cladibus afficiamini: *Gen. 19, 12. Es. 48, 20. et 52, 11.*

5. Quoniam eius peccata ad coelum usque pertigerunt, eiusque scelera recordatur Deus. *Supr. 16, 19.*

6. Afficite eam, vt et ipsa vos affecit, eique duplicem pro eius factis gratiam referte: eodem poculo, quo miscuit, miscete ei duplum:

Ps. 137, 8. Ier. 50, 15.

7. Quantum ipsa se honorauit, et luxuriata est, tantum ei cruciatum luctumque date: quoniam ipsa sic cum animo suo cogitat: sedeo regina, neque vidua futura sum, neque luctu afficiar.

Es. 47, 8.

8. Propterea vno die venient eius clades, mors, luctus, fames, eaque igni cremabitur: quoniam potens est Dominus Deus, qui eam vlciscetur: *2 Thess. 2, 8. Sup. 17, 16.*

9. Eamque terrarum reges, qui cum ea scortati, luxuriatique fuerint, deplorabunt, ac lamentabuntur, quum eius incendii fumum videbunt. *Ezech. 26, 16.*

Supr. 17, 2. et 18, 3. 18.

10. Procul, metu eius cruciatus absistentes ac dicentes: eheu vrbs illa magna Babylon, vrbs illa potens, cuius supplicium vna venit hora.

Es.21,9. Ier.51,8. Supr.14,8.

11. Item eam terrarum mercatores deflebunt ac lugebunt, quod eorum mercem nemo iam emet, *Ezech.27,36.*

12. Mercem auri et argenti, et gemmarum, et margaritarum, et byssi, et purpurae, et serici, et coccini, et omnis generis lignum, thyinum, eburneaque, et ex pretiosissimis lignis confecta vasa, et aere, et ferro, et marmore.

13. Et cinamomum, et odores, et vnguentum, et thus, et vinum, et oleum, et similam, et triticum, et iumenta, et oues, et equorum, et rhedarum et corporum, et animas hominum. *Ezech. 27, 13.*

14. Discesserunt a te cupita animo tuo poma, omnia denique opima et praeclara a te discesserunt, nec ea amplius inuenies,

15. Horum mercatores ab ea locupletati procul, prae eius cruciatus metu, astabunt, plorantes ac lugentes,

16. Et ita dicentes: heu, heu, vrbs illa magna, induta byssino, et purpureo, et coccino, et auro deaurata, gemmisque et margaritis. Vna hora depopulatae sunt opes.

Supr. 17, 4.

17. Item omnes nauicularii, omnisque copia naualis, et nautae, et quicunque in mari negotiantur, procul astiterunt, *Es.32,14. Ezech.27,29.*

18. Et eius incendii fumum spectantes, ita vociferare institerunt. Et quae par fuit vrbi illi magnae? *Es.34,10.*

19. Tum sparso super capita sua puluere, flentes ac lugentes ita quiritari: heu, vrbs magna, in qua omnes habentes in mari nauigia, ditati sunt eius pretiis: ea vna hora depopulata est.

Ios. 7, 6. Iob. 2, 12.

20. Laetare super ea coelum, sanctique apostoli atque vates, quoniam Deus vestras iniurias in eam vltus est. *Es. 44, 23. et 49, 13. Ier. 51, 48. Infr. 19, 2.*

21. Deinde sustulit robustus quidam angelus saxum ingens, vt molam, et in mare deiecit, dicens: tali impetu iacietur Babylon vrbs illa magna, nec amplius exstabit, *Ier. 51, 64.*

22. Nec amplius in te citharoedorum, et musicorum, et tibicinum, et tubicinum vox audietur: nec amplius in

in te vllius artis artifex exstabit, nec amplius in te molae sonus audietur.

*Es.*24,8. *Ier.*7,34. *et* 16,9. *et* 25,10. *Ezech.* 26, 13.

23. Nec amplius in te lucernae lumen lucebit, nec amplius in te sponsi sponsaeue vox audietur. Tui mercatores erant hominum optimates: tuis veneficiis deceptae sunt gentes omnes, *Es* 23. 8. *Ier.*7, 34. *et* 16, 9. *et* 25, 10.

24. Et in eadem te vatum sanctorumque cruor inuentus est, et omnium in terris occisorum. *Supr.* 17, 6.

CAP. XIX.

Laudant coelestes Deum, quod vindicauit sanguinem suorum e manu meretricis, beati describuntur, qui ad coenam nuptiarum agni vocati sunt. Angelus adorari se prohibet. E coelo summus ille Rex regum apparet, bellum oritur, in quo apprehenditur bestia, et in stagnum ardens deiicitur.

Postea audiui magnam ingentis multitudinis vocem in coelo, dicentis: halleluia. Salus et gloria et honos, et potestas Domino Deo nostro,

*Sup.*7, 10. *et* 12, 10.

2. Cuius vera iustaque sint iudicia, qui magnam illam meretricem, quae terram impudicitia sua corrumpebat, damnauerit, et ab ea poenas sanguinis suorum repetiuerit. *Deut.*32, 43. *Sup.* 15, 3. *et* 16, 7. *et* 18, 20.

3. Iterumque dixerunt: halleluia. Eius autem fumus exhalat in omnia secula.

*Es.*34, 10. *Sup.*14, 11. *et* 18, 18.

4. Tum viginti quatuor senatores et quatuor animalia procubuerunt, Deumque in solio sedentem venerati sunt, dicentes: Amen, halleluia. *Supr.* 4, 4. 6.

5. Et vox ex solio prodiit, dicens: laudate Deum nostrum omnes eius serui, eumque metuentes, parui iuxta ac magni.

6. Item audiui quasi ingentis multitudinis vocem, quasique multarum aquarum, et vehementium tonitruorum sonitum, qui dicebant: halleluia. Regnum enim adeptus est Dominus Deus omnipotens.

Supr. 11, 15. 17. *et* 12, 10.

7. Gaudeamus et exultemus, eique gloriam tribuamus, quoniam Agni venerunt nuptiae, eiusque coniux sese parauit,

8. Eique mandatum est, vt byssino puro splendidoque induatur. Est autem byssi-

num, virtutes ſanctorum.

Pſ. 45, 14. ſeq Ezech 16, 10.

9. Scribe (inquit me alloquens) beati qui ad nuptiarum Agni coenam vocati ſunt. Haec ſunt (inquit mihi) vera dicta Dei.

Matth. 22, 2. Luc. 14, 16.

10. Hic ego ei ad pedes accidi, eius venerandi gratia. Sed ille, caue, inquit, ne facias: conſeruus tuus ſum, tuorumque fratrum, Ieſu teſtimonium habentium, Deum venerator: nam Ieſu teſtimonium oraculi ſpiritus eſt.

Act. 10, 26 et 14, 14. 1 Io. 5, 10.

11. Deinde vidi apertum coelum: et ecce albus equus, cui qui inſidebat, vocatur, fidelis et verus, iuſteque et iudicat et belligerat.

Supr. 3, 14 et 6, 2

12. Eius oculi ſunt igneae flammae ſimiles: in capite inſunt multa diademata: habet nomen ſcriptum, quod nullus nouit, niſi ipſe.

Supr. 1, 14 et 2, 18.

13. Indutus eſt pallio tincto ſanguine, et nomine vocatur ſermo Dei:

Eſ. 63, 1. 2 3. Io. 1, 1. 1 Io 1, 1.

14. Eumque ſequuntur in equis albis exercitus, candido mundoque byſſino induti. *Matt. 28, 3. Sup. 4, 4, et 7, 9.*

5. Ex eius ore prodit gladius acutus, quo gentes feriat, quos ipſe ferreo baculo reget: idemque calcabit torcular vini, ſaeuitiae iraeque Dei omnipotentis.

Pſ 2, 9. et 76, 13 Eſ. 11, 4 et 36, 3.

16. Habet autem in pallio, et femore ſuo ſcriptum nomen: regum rex, et Dominorum Dominus.

Sup. 17, 14 1 Tim. 6, 15.

17. Praeterea vidi alium angelum in ſole ſtantem, qui magna voce clamans, omnes medio coelo volantes aues ſic allocutus eſt: adeſte et coite ad magni Dei coenam,

Ier. 12, 9. Ezech 39, 17.

18. Vt regum, vt tribunorum, vt potentum, vt equorum equitumque, vt omnium tum liberorum, tum ſeruorum, tum paruorum, tum magnorum carnes comedatis.

19. Vidi et belluam terraeque reges, et eorum exercitus congregatos, ad bellum gerendum cum equi equite, ac eius exercitu.

20. Verum comprehenſa eſt bellua, et cum ea falſus vates, qui in eius conſpectu fecerat oſtenta, quibus deceperat eos, qui beſtiae notam acceperant, quique eius venerabantur imaginem. Duo illi

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0552-4 DFG

li viui coniecti sunt in stagnum ignis ardens sulphure.

Deut. 13, 1. *Dan.* 7, 11. *Matth.* 24, 24.

21. Reliqui gladio necati sunt sedentis in equo, qui gladius ex eius ore prodibat, eorumque carnibus satiatae sunt omnes alites.

CAP. XX.

Angelus satanam vinculis constringit ad mille annos, quibus solutus, Gog, et Magog, id est, occultos et apertos hostes, in sanctos concitat. Sed Domini vindicta coercet illorum insolentiam. Aperiuntur libri, ex quibus iudicantur mortui.

Deinde vidi angelum de coelo descendentem, clauem habentem tartari, et ingentem catenam in manu sua *Supr.* 1, 18.

2. Is cepit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus et satanas. eumque colligauit in mille annos:

2 *Pet.* 2, 4 *Supr* 12, 9.

3. Et in tartarum coniecit, conclusitque, et insuper obsignauit, ne deinceps gentes deciperet, donec peracti forent mille anni, post quos soluendus est ad exiguum tempus.

Supr. 16, 14. 16. *et* 20, 8.

4. Tum sellas vidi, in quibus consensum est, illisque iudicium datum est: itemque vidi animos decollatorum propter Dei sermonem: et qui neque bestiam, aut eius imaginem venerati sunt, neque notam in suam frontem aut manum acceperunt. Ii reuixerunt, et cum Christo mille annos regnarunt.

Dan. 7, 9. 22. 27. *Matth.* 19, 8. *Luc.* 22, 30.

5. Reliqui mortuorum non revixerunt, donec transacti forent mille anni. Haec est prima resurrectio.

6. Felices sanctique sunt, qui sunt primae resurrectionis compotes. In eos secunda mors potestatem non habet, quia erunt Dei et Christi sacerdotes, et cum eo regnabunt mille annos.

Esa. 61, 6. 1 *Pet* 2, 9. *Sup.* 1, 6. *et* 2, 11 *et* 5, 10.

7. Peractis iis mille annis, soluetur satanas ex suo carcere.

8. Et proficiscetur ad decipiendas gentes, quae quatuor angulis continebuntur, Gogum et Magogum, vt eos ad bellum conuocet, quorum tantus erit numerus, quantus est arenae maris.

Ezech. 38, 2. *et* 39, 1. *Supr.* 16, 14.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0553-0 DFG

9. Hi facta, quam late tellus patet, expeditione, sanctorum castra, et vrbem amatam circumsederunt. Sed eos delapsus a Deo ignis de coelo confecit:

10. Et diabolus, qui eos decipiebat, deiectus est in igneum sulphureumque stagnum, vbi erat bellua, falsusque vates: cruciabunturque dies ac noctes in omnem perennitatem. *Dan.* 7, 11. *Supr.* 19, 20. *et* 14, 10, 11.

11. Item vidi solium album, ingens, et quendam in eo sedentem, cuius ex conspectu terra coelumque fugit, nec vllo iam loco exstiterunt. 2 *Pet.* 3, 10.

12. Vidi item mortuos, paruos iuxta ac magnos, ante Deum astantes: apertique sunt libri, et alius liber apertus, qui est vitae liber, et iudicati sunt mortui ex librorum scriptis, pro suis factis: *Exod.* 32, 32. *Ps.* 62, 13. *et* 69, 29. *Ierem.* 17, 10. *et* 32, 19. *Dan.* 7, 10. *Matth.* 16, 17.

13. Reddiditque mare suos mortuos, et mors et orcus mortuos reddidere suos: de quibus, vt erant cuiusque facta, ita iudicatum est.

14. Mors autem et orcus coniecti sunt in stagnum igneum. Haec est secunda mors. 1 *Cor.* 15, 26. 54. 55. *Inf.* 21, 8.

15. Quod si quis in vitae libro scriptus inuentus non est, is in igneum stagnum coniectus est.

CAP. XXI.

Nouam Ierusalem descendentem e coelo sponsam vxorem agni, ac illius structuram describit pretiosis lapidibus ornatam, cuius templum est agnus.

Vidi autem nouum coelum nouamque terram, nam prius coelum, priorque terra perierat, nec usquam iam erat mare. *Es.* 65, 17. *et* 66, 22. 2 *Pet.* 3, 13.

2. Ego Ioannes vidi vrbem sanctam, Hierosolymam novam, a Deo de coelo descendentem, paratam vt sponsam viro suo ornatam. 2 *Cor.* 11, 2. *Gal.* 4, 26. *Hebr.* 11, 10. *et* 12, 22. *et* 13, 14.

3. Audiuique magnam vocem de coelo dicentem: ecce Dei apud homines tabernaculum, qui apud eos habitabit, et ipsi eius populus erunt: et ipse Deus erit apud eos Deus eorum: *Ezech* 43, 7.

4. Abstergetque Deus omnem lacrymam ex eorum oculis, nec amplius mors erit, neque luctus, neque quiritatus,

ritatus, neque labor erit amplius, quod priora abierint.
Sup. 7, 17. *Es.* 25, 8. *et* 35, 10. 1 *Cor.* 15, 26. 52.

5. Ego (inquit is, qui in solio sedebat) facturus sum omnia noua. Tum me alloquens: scribe, inquit, haec dicta vera fidaque esse:
Es. 43, 19. 2 *Cor.* 5, 17. *Supr.* 4, 2. *et* 19. 9. *et* 20, 11.

6. Tum mihi dixit: factum est. Ego sum α et ω, principium et finis: ego sitienti dabo de fonte aquae vitae gratis. *Es.* 12, 3. *et* 41, 4. *et* 44, 6. *et* 55, 1.

7. Victor possidebit omnia, eique ego Deus ero, et ipse mihi Filius erit.
Zach. 8, 8. *Hebr.* 8, 10.

8. Sed ignauos, et infideles, et execrabiles, et homicidas, et impudicos et veneficos, et diuicolas, et omnes mendaces, hos, inquam, sua sors manet in stagno, quod igni ardet, et sulphure, quae secunda mors est: 1 *Cor.* 6, 9. *Gal.* 5, 21. *Eph.* 5, 5. *Sup.* 20, 14.

9. Tum venit ad me vnus septem angelorum, qui septem phialas habebant, septem postremarum cladium plenas, qui me sic allocutus est: ades, monstrabo tibi sponsam agni vxorem.
Supr. 15, 1. 6. 7. *et* 19, 7.

10. Deinde me diuino afflatu in magnum arduumque montem sustulit, et mihi monstrauit vrbem magnam, sanctam Hierosolymam, de coelo a Deo descendentem,
Gal. 4, 26. *Hebr.* 12, 22. *Sup.* 1, 10. *et* 3, 12. *et* 21, 2.

11. Diuina gloria praeditam. Eius luminare simile erat lapidi pretiosissimo, velut iaspidi crystallum imitanti.

12. Habebatque murum ingentem et altum, et portas duodecim, superque portis angelos totidem, et inscripta nomina, videlicet duodecim Israeliticarum tribuum. *Ezech.* 48, 31.

13. Ab oriente tres erant portae: a borea tres: ab austro tres: ab occidente tres.

14. Vrbis murus habebat fundamenta duodecim, et in eis nomina duodecim apostolorum agni.
Matth. 16, 18. *Eph.* 2, 19. 20.

15. Qui autem mecum loquebatur, calamum habebat aureum, quo vrbem eiusque portas et murum metiretur:
Ezech. 40, 3. *Zach.* 2, 1.

16. Cuius vrbis is situs erat, vt esset quadrata, tanta longitudine, quanta latitudine. Hanc vrbem calamo dimensus

ſus eſt ad ſtadiorum duodecim millia, pari longitudine, et latitudine, ac altitudine. *Eph.* 3, 18.

17. Eius murum centum quadraginta quatuor cubitus dimenſus eſt hominis, hoc eſt angeli, menſura.

18. Eius muri ſtructura erat ex iaſpide: vrbs ipſa ex auro puro, puri vitri ſimilis.

19. Muri vrbis fundamenta omnibus ornata gemmis. Primum fundamentum erat iaſpis, alterum ſapphyrus, tertium calcedon, quartum ſmaragdus,

20. Quintum ſardonix, ſextum ſardius, ſeptimum chryſolithus, octauum berillus, nonum topazium, decimum chryſopraſus, vndecimum hyacinthus, duodecimum amethyſtus.

21. Duodecim portae duodecim erant vniones, ex ſingulis vnionibus ſingulae conſtantes. Vrbis area erat aurum purum, pellucida vt vitrum.

22. In ea fanum non vidi: nam Dominus Deus omnipotens eius fanum eſt, et Agnus.

Eſ. 60, 19.

23. Vrbs ſole non eget, neque luna, qui in ea luceant: nam Dei ſplendor eam colluſtrat, eiusque lucerna Agnus eſt.

Eſ. 60, 19. *Zach.* 14, 7.

24. Atque in eius vrbis lumine gentes ſeruatorum ingredientur, in eamque conferent terrarum reges ſuam gloriam ac honorem.

Eſ. 60, 3.5 *et* 66, 12.

25. Nec eius portae claudentur interdiu (nam nox quidem ibi nulla erit.)

Eſ. 60, 11. 20. *Zach.* 14, 7. *Supr.* 3, 8. *et infr.* 22, 5.

26. Et in eam conferetur gentium gloria et honos:

27. Nec in eam intrabit quicquam profanum, quodue ſcelus committat, aut mendacium, ſed duntaxat ſcripti in Agni libro vitae.

Exod. 32, 32. *Pſ.* 69, 29. *Eſa.* 35, 8. *Ioel.* 3, 17. *Phil.* 4, 3. *Sup.* 3, 5. *et* 13, 8. *et* 20, 12. *et* 22, 14. 15.

CAP. XXII.

Oſtenditur aquae vitae fluuius, et arbor vitae. Sequitur prophetiae huius concluſio, in qua Ioannes oſtendit veriſſima eſſe quae hic continentur. Et iam tertio repetit dictata haec omnia ab eo eſſe, qui eſt A et O.

Deinde mihi monſtrauit vitalis aquae purum fluuium, limpidum vt cryſtallum,

lum, ex Dei et Agni ſolio manantem:

Ezech 47, 1. *Zach.* 14, 8.

2. Et in medio eius areae et fluuii hinc atque hinc vitae arborem, fructus duodecim parientem, ſingulis menſibus ſuum fructum edentem. Arboris folia ad gentium curationem pertinent.

Gen. 2, 9. *Ezech.* 47, 12. *Sup.* 2, 7. *et* 21, 21.

3. In ea nec vlla deinceps erit deuotio: et Dei Agnique ſolium erit, eumque ſui ſerui colent,

Zach. 14, 11.

4. Et eius faciem videbunt, et eius nomen geſtabunt in ſuis frontibus.

Matth. 5, 8. *1 Cor.* 13, 12. *1Io.* 3, 2. *Sup.* 3, 12.

5. Nec erit ibi nox, nec lucerna, ſolisue lumine indigebunt, quippe quos colluſtrabit Dominus Deus, et regnabunt in omnia ſecula.

Pſ. 36. 10. *Eſ.* 60, 19. 20. *Zach.* 14, 6. 7. *Sup.* 21, 23.

6. Haec ſunt (inquit me alloquens) certa veraque dicta: et Dominus ſanctorum vatum Deus, angelum ſuum miſit ad monſtrandum ſuis ſeruis, quae breui futura ſunt.

Sup. 1, 1. *et* 19, 9. *et* 21, 5.

7. Ego breui venturus ſum, felix, qui verbis pareat oraculi huius libri.

Supr. 1, 3. *et* 3, 11.

8. Ego vero Ioannes, qui haec et aſpexi et audiui, quum audiuiſſem aſpexiſſemque, angelo, qui haec mihi monſtrabat, ad pedes accidi, vt eum venerarer.

Sup. 10, 26. *et* 14, 14. *et* 19, 20.

9. Sed ille, caue ne facias, inquit: tuus enim conſeruus ſum, tuorumque fratrum vatum, et eorum, qui iſtius libri dictis parent. Deum venerator.

10. Tum illud addidit: oraculi iſtius libri dicta ne obſignato: nam tempus in propinquo eſt.

Dan. 8, 26. *et* 12, 4.

11. Qui nocet, nocere pergat, et qui ſordet, ſordere pergat: et iuſtus, iuſtus eſſe pergat: et ſanctus, ſanctus eſſe pergat.

2 *Tim.* 3, 13.

12. Equidem breui venturus ſum, meam mecum mercedem ferens, vt pro ſuo quemque facto remunerer.

Eſ. 40, 10. *et* 62, 11. *Sup.* 20, 12.

13. Ego ſum α et ω, principium et finis, primus et vltimus.

Eſ. 41, 4. *et* 44, 6. *et* 48, 12.

14. Beati qui eius praecepta obeunt, vt poteſtatem habeant

ant in arborem vitae, et per portas intrent in vrbem.

1 *Io.* 3, 23.

15. Foris quidem erunt canes, et venefici, et impudici, et homicidae, et diuicolae, et quisquis falsa amat atque facit.

1 *Cor.*6,10. *Eph* 5,5. *Phil* 3,2.

16. Ego Iesus meum angelum misi, qui vobis haec super ecclesiis testaretur. Ego sum Dauidis stirps atque genus, stella clara et matutina.

*Num.*24,17. *Es.*11,16 *Rom.*15,12.

17. Et Spiritus et Sponsa dicunt, veni: et qui audit, dicat, veni: et qui sitit, veniat: et qui vult,, sumat aquam vitae gratis. *Es.* 55, 1. *Io.*7,37.

18. Testificor autem omnibus oraculi huius libri dicta audientibus, si quis ad haec addiderit, addet ei Deus clades in hoc libro scriptas.

19. Et si quis de verbis libri huius oraculi ademerit, adimet Deus sortem eius de libro vitae, deque sacra vrbe, et scriptis in hoc libro.

*Exod.*32,33. *Deut.*4, 2. *et* 12, 32. *Ps.* 69,29. *Prou.* 30, 6. *Sup* 3, 5. *et* 13. 8. *et* 17, 8. *et* 20, 12. *et* 21, 17.

20. Dicit, qui haec testatur: etiam, veniam breui: amen. etiam, veni Domine Iesu.

2. Domini nostri IesuChristi fauor adsit vobis omnibus, Amen.

Noui Testamenti Finis.

INDEX

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0558-8 DFG

INDEX
PERICOPARVM EPISTOLICARVM ET EVANGELICARVM.

EPISTOLAE.	*EVANGELIA.*
Dominica I. Aduentus.	
Rom. XIII. 11 - fin.	Matth. XXI. 1 - 10.
Dom. II. Aduentus.	
Rom. XV. 4 - 14.	Luc. XXI. 25 - 37.
Dom. III. Aduentus.	
1. Cor. IV. 4 - 6.	Matth. XI. 2 - 11.
Dom. IV. Aduentus.	
Phil. IV. 4 - 8.	Io. I. 19 - 29.
Fest. Nat. Christi.	
Tit. II. 11 - fin.	Luc. II. 1 - 15.
Fer. II. S. Stephani.	
Act. VI. 8 - VII. 54 - fin.	Matth. XXIII. 34 - fin.
Fer. III. S. Ioannis.	
Hebr. I. 1 - 13.	Io. I. 1 - 15. vel Io. XXI. 19 - 25.
Post Nat. Christi.	
Gal. IV. 1 - 8.	Luc. II. 33 - 41.
Fest. Circumcisionis.	
Gal. III. 23 - fin.	Luc. II. 21. 22.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0559-7

EPISTOLAE.	EVANGELIA.
Post Circumcisionem.	
1. Petr. III. 20 - fin.	Matth. III. 13 - fin.
Fest. Epiphaniorum.	
Es. LX. 2 - 7.	Matth. II. 1 - 3.
Post Epiphan. I.	
Rom. XII. 1 - 6.	Luc. II. 41 - fin.
Post Epiphan. II.	
Rom. XII. 6 - 16.	Io. II. 1 - 12.
Post Epiphan. III.	
Rom. XII. 16 - fin.	Matth. VIII. 1 - 14.
Post Epiphan. IV.	
Rom. XIII. 8 - 11.	Matth. VIII. 23 - 28.
Post Epiphan. V.	
Col. III. 12 - 18.	Matth. XIII. 24 - 31.
Dom. Septuagesimae.	
1. Cor. IX. 24 - X. 6.	Matth. XX. 1 - 17.
Dom. Sexagesimae.	
2. Cor. XI. 19 - XII. 10.	Luc. VIII. 4 - 16.
Esto mihi, s. Quinquagesimae.	
1. Cor XIII. 1 - fin.	Luc. XVIII. 31 - fin.
Dom. Inuocauit.	
2. Cor. VI. 1 - 11.	Matth. IV. 1 - 11.
Dom. Reminiscere.	
1. Thess. IV. 1 - 8.	Matth. XV. 21 - 29.
Dom. Oculi.	
Eph. V. 1 - 10.	Luc. XI. 14. - 29.

EPISTO-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0560-9 DFG

EPISTOLAE.	EVANGELIA.
Dom. Laetare.	
Gal. IV. 12-fin.	Io. VI. 1-16.
Dom. Iudica.	
Hebr. IX. 11-16.	Io. VIII. 46-fin.
Dom. Palmarum.	
Phil. II. 5-12.	Matth. XXI. 1-10.
Viridium.	
1. Cor. XI. 23-fin.	Io. XV. 1-16.
Fest. Paschae.	
1. Cor. V. 6-9.	Marc. XVI. 1-9.
Fer. II.	
Act. X. 34-44.	Luc. XXIV. 13-36.
Fer. III.	
Act. XIII. 26-33.	Luc. XXIIII. 6-48.
Dom. Quasimodogeniti.	
1. Io. V. 5-10.	Io. XX. 19-fin.
Dom. Misericord. Domini.	
1. Petr. II. 20-fin.	Io. X. 11-17.
Dom. Iubilate.	
1. Pet. II. 11-21.	Io. XVI. 16-23.
Dom. Cantate.	
Iac. I. 16-22.	Io. XVI. 5-16.
Dom. Voc. Iucund.	
Iac. I. 22-fin.	Io. XVI. 23-31.
Fest. Ascensionis.	
Act. I. 1-12.	Marc. XVI. 14-fin.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0561-4 DFG

EPISTOLAE.	EVANGELIA.
Dom. Exaudi.	
1. Pet. IV. 7-12.	Io. XV. 26-XVI. 5.
Fest. Pentecostes.	
Act. II. 1-14.	Io. XVI. 23-fin.
Fer. II.	
Act. X. 42-fin.	Io. III. 16-22.
Fer. III.	
Act. VIII. 14-18.	Io. X. 1-11.
Fest. Trinitatis.	
Rom. XI. 33-fin.	Io. III. 1-16.
Post Trinit. I.	
1. Io. IV. 16-fin.	Luc. XVI. 19-fin.
Post Trinit. II.	
1. Io. III. 13-19.	Luc. XIV. 16-25.
Post Trinit. III.	
1. Pet. V. 6-12.	Luc. XV. 1-11.
Post Trinit. IV.	
Rom. VIII. 18-24.	Luc. VI. 36-43.
Post Trinit. V.	
1. Pet. III. 8-15.	Luc. V. 1-12.
Post Trinit. VI.	
Rom. VI. 3-12.	Matth V. 20-27.
Post Trinit. VII.	
Rom. VI. 19-fin.	Marc. VIII. 1-10.
Post Trinit. VIII.	
Rom. VIII. 12-18.	Matth. VII. 15-24.

EPI-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0562-0 DFG

EPISTOLAE.	EVANGELIA.
Post Trinit. IX.	
1. Cor. X. 6-14.	Luc. XVI. 1-10.
Post Trinit. X.	
1. Cor. XII. 1-12.	Luc. XIX. 41-fin.
Post Trinit. XI.	
1. Cor. XV. 1-11.	Luc. XVIII. 9-15.
Post Trinit. XII.	
2. Cor. III. 4-12.	Marc. VII. 31-fin.
Post Trinit. XIII.	
Gal. III. 15-23.	Luc. X. 23-38.
Post Trinit. XIV.	
Gal. III. 16-fin.	Luc. XVII. 11-20.
Post Trinit. XV.	
Gal. VI. 1-11.	Matth. VI. 24-fin.
Post Trinit. XVI.	
Eph III. 13-fin.	Luc. VII. 11-18.
Post Trinit. XVII.	
Eph. IV. 1-7.	Luc. XIV. 1-12.
Post Trinit. XIIX.	
1. Cor. I. 4-10.	Matth. XXII. 34-fin.
Post Trinit. XIX.	
Eph. IV. 22-29.	Matth. IX. 1-9.
Post Trinit. XX.	
Eph. V. 15-21.	Matth. XXII. 1-15.
Post Trinit XXI.	
Eph. VI. 10-18.	Io. IV. 46-fin.

EPI-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0563-5 DFG

EPISTOLAE.	EVANGELIA.
Post Trinit. XXII.	
Phil. I. 3 - 12.	Matth. XVIII. 23 - fin.
Post Trinit. XXIII.	
Phil. III. 7 - fin.	Matth. XXII. 15 - 23.
Post Trinit. XXIV.	
Col. I. 9 - 15.	Matth. IX. 18 - 27.
Post Trinit. XXV.	
1. Theſſ. IV. 13 - fin.	Matth. XXIV. 15 - 29.
Post Trinit. XXVI.	
2. Theſſ. I. 3 - 11.	Matth. XXV. 31 - fin.
Post Trinit. XXVII.	
2. Pet. III. 3 - 8.	Matth. XXIV. 37 - fin.

* *

Die Andreae.	
Rom. X. 10 - 19.	Matth. IV. 18 - 23.
Die Thomae.	
Eph. I. 3 - 7.	Io. XX. 24 - fin.
Die Conuerſ. Pauli.	
Act. IX. 1 - 23.	Matth. XIX. 27 - fin.
Feſt. Purific. Mariae.	
Malach. III. 1 - 5.	Luc. II. 22 - 23.
Die Matthiae.	
Act. I. 15 - fin.	Matth. XI. 25 - fin.
Feſt. Annuntiat. Mariae.	
Eſ. VII. 10 - 16.	Luc. I. 26 - 39.

EPI-

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0564-1 DFG

EPISTOLAE.	EVANGELIA.
Die Philipp. Iac.	
Eph. II. 19 - fin.	Io. XIV. 1 - 15.
Fest. Ioann. Bapt.	
Es. XL. 1 - 6.	Luc. I. 57 - fin.
Die Petri Pauli.	
Act. XII. 1 - 12.	Matth. XVI. 13 - 21.
Fest. Visitat. Mariae.	
Rom. XII. 9 - 19.	Luc. I. 39 - 57.
Die Iacobi.	
Rom. VIII. 28 - fin.	Matth. XX. 20 - 24.
Die Laurentii.	
2. Cor. IX. 6 - 12.	Io. XII. 24 - 27.
Die Bartholomaei.	
2. Cor. IV. 7 - 11.	Luc. XXII. 24 - 31.
Die Matthaei.	
2. Cor. XII. 4 - 12.	Matth. IX. 9 - 14.
Fest. Michaelis.	
Apoc. XII. 7 - 13.	Matth. XVIII. 1 - 12.
Die Simonis Iudae.	
1. Pet. I. 3 - 10.	Io. XV. 17 - 22.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0565-6

Universitäts- und Landesbibliothek
Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0566-2

Universitäts- und Landesbibliothek
Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0567-7
DFG

Universitäts- und Landesbibliothek
Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0568-3
DFG

K 1130

V 078

Universitäts- und Landesbibliothek
Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0569-2
DFG

Universitäts- und Landesbibliothek
Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:1-737224-p0570-4
DFG